

ŠERCERJEVA BRIGADA

6/1

MILAN GUČEK

ŠERCERJEVA BRIGADA

**KNJIŽNICA
NOV IN POS**

MILAN GUČEK

ŠERCERJEVA
BRIGADA

LJUBLJANA 1973

Ko mi je jeseni leta 1965 ponudil odbor nekdanje Šercerjeve brigade, da bi napisal življenjepis te ene prvih udarnih enot slovenske narodnoosvobodilne vojske, sem bil vabila vesel in z njim počaščen obenem. Sam sem doživljal z njo vse radosti in bridkosti zorenja v prvih mesecih njenega otroštva in vsa ta doživetja, ki so bila zame naj dragocenejša spoznanja o vrednotah človeka kot najpopolnejšem pojavu stvarstva, sem posredoval ljudem že pred leti v opisih svojega doživljanja partizanstva v knjižnem delu Jutri bo vse dobro.

In sedaj naj bi opisal življenjsko pot ne enega, ampak stotine borcev, ki so se združili po svoji volji v oboroženo skupnost, se podrejali prostovoljno disciplini, bili skupek za številčno stanje brigade, pa je vendar vsak od njih živel svoje življenje.

Zato sem skušal, poleg temeljnega poslanstva, ki ga je imela vsaka od partizanskih brigad kot udarne oborožene pesti našega narodnoosvobodilnega boja in ljudske revolucije, in za vse njene uspehe in neuspehe postaviti na prvo mesto predvsem č l o v e k a z vso njegovo močjo in nemočjo.

Mi, ki nam je bilo v zadnji vojni vihri prizaneseno in smo ostali živi, in vsi tisti, ki so in bodo prišli za nami, ne bomo mogli nikdar do kraja doumeti in zadosti ovrednotiti, kaj je to pomenilo — izgubiti, darovati življenje, življenje, ki ga živiš samo enkrat — za sočloveka, za skupnost, za domovino, za rodove, ki bodo prišli za nami, za bodočnost in srečo drugih.

Zato posvečam tole knjigo predvsem njim, ki so darovali svoja življenja, in tistim, ki so izgubili svoje zdravje zato, da smo svobodni mi in da se bodo človeka vrednega življenja veselili še dolgo dolgo rodovi za nami.

Naloga, ki sem jo prevzel že pred leti, sem se lotil z vsem ognjem — da uporabim to besedo za opis navdušenja nad delom, ki me je čakalo. Dalj pa ko sem se zakopaval vanj, bolj

sem čutil svojo nemoč. Zakaj moja brigada — da ji kar tako rečem, je imela to nesrečo, da je bilo sproti kaj malo napisanega o njenem žitju in bitju in še to, kar je bilo, je nekajkrat propadlo ob nenadnih sovražnikovih napadih. Zato sem v ohranjenih dokumentih po arhivih širom dežele našel le toliko napisanega gradiva, da sem obnovil časovno zaporedje dogodkov in njihov skop opis, se pravi — okostje. Vse drugo, rtieso in kri, da je brigada zaživela, sem nabiral z obiski in razgovori od borca do borca, od starešine do starešine, od priče do priče. Tisti, ki so prispevali največ, so omenjeni v posebnem poglavju, kjer naštevam, kje vse sem črpal podatke. Poleg jtiioje osebne zahvale naj jim bo plačilo za njihov trud zadoščenje, da so omogočili izdajo knjige.

Ne morem pa molče mimo pomoči, ki mi jo je dajal moj prijatelj in prav tako borec iz prvih dni Šercerjeve, Franc gtritof-Krištof, doma iz Cajnarjev na Blokah in dober poznavalec krajev, kjer je brigada popotovala in se borila. Vodil me je po vsej Notranjski, Dolenjski in Beli krajini in mi na novo odkrival kraje pri dnevu, zakaj jaz sem jih poznal le iz nočnih pohodov. In zraven vsega ima še izvrsten spomin. Tako sem z njegovo pomočjo odkril in razvozljaj marsikaj, da sem tekočo pripoved lahko navezoval.

Koristna so mi bila vsa doslej izšla dela, ki obravnavajo dogodke in ki je bila nanje povezana tudi dejavnost Šercerjeve brigade. To je predvsem Lada Ambrožiča-Novljana Partizanska protiofenziva. V dragoceno pomoč sta mi bila tudi dnevniška dveh šercerjevcev, Toneta Vidmarja-Luke in Hinka Bratoža-Okija, ki sta si, kljub naj strožji prepovedi, naskrivaj zapisovala z najnujnejšimi podatki dnevne dogodke in jih ohranila Kasnejšim raziskovalcem življenja brigade.

Tako ob vsej zahtevnosti in ne ravno lahkih pogojih dela nisem utegnil doslej pripraviti kaj več kot I. del monografije, Jci obsega čas od ustanovitve brigade pa do njenega odhoda na Štajersko. Pa tudi prezajetna bi bila celotna monografija v enem kosu. Drugi del, ki bo obsegal opis do konca vojne, izide V prihodnjem letu.

Dobro se zavedam, da je pričujoča monografija morda le skromen začetek, zasnova in pobuda za res vsestranski prikaz Življenja in dela udarne brigade Ljuba Šercerja. Zato naj bi ostala knjiga odprta, živa. Vsi njeni nekdanji borci in starešine in vsi, ki so kakorkoli z njo sodelovali ali bili priče njenih

dejanj, naj bi prispevali za spopolnitev arhivskega gradiva. Pa tudi kar se tiče podatkov o njenih borbcih. Brigadni odbor je že pred leti pričel voditi seznam vseh živelih, umrlih in padlih Šercerjevcev. Ledino pri tem zahtevnem delu je oral Mirko Zdešar, seznam vseh nekdanjih Šercerjevcev, kakršen je priložen tej knjigi in obsega le čas do odhoda na Štajersko pa je zbral in uredil Vinko Sumrada-Radoš. Menda ni potrebno še posebej povedati, koliko truda, požrtvovalnosti in iznajdljivosti je bilo vložiti v to delo.

Ker se pisanja brigadne monografije nisem lotil ne kot zgodovinar ne kot vojaški strateg ali taktik, temveč predvsem kot pripovednik, zato se njena zasnova tudi razlikuje v marsičem od dosedanjih brigadnih monografij. Iskreno pa se zahvaljujem za pomoč Ivanu Križnarju, ki je imel razumevanje za moje delo od vsega začetka in ga je tudi spodbudno ocenjeval, in pa Stanku Petelinu-Vojku, ki je tudi dal svojo pritrditev, da delo lahko izide.

Kdor dela, se moti. Vem, da bodo zlasti nekdanji šercerjevci našli v pričujoči monografiji dosti pomanjkljivosti. Pri tem jim želim povedati, da vsega ni bilo moč zajeti, najbolj pa jaz sam pogrešam podatkov o starešinskem kadru. Ker zapisov ni, spomini pa so krhki in ne zadosti trdni, zato omenjam kadrovsko zasedbo od čet do poveljstva brigade le takrat, ko sem imel zanesljivo gradivo.

Ko vzame bralec v roke monografijo Šercerjeve brigade, pa mora poznati vsaj temelje naše nedavne narodne zgodovine in dogajanj v drugi svetovni vojni doma in v svetu, da bo lahko sledil vzgibom, ki so pogojevali razvoj našega narodnoosvobodilnega boja in delež Šercerjeve brigade v njem. Tudi ne bo šlo brez vojaškega zemljevida v merilu najmanj 1 :100.000. Priloženi sta samo dve skici za osnovni pregled razprostranjenosti manevrskega prostora brigade v dveh njenih značilnih obdobjih, ki ju je z vso zavzetostjo in skrbno izdelal moj šestnajstletni sin Damjan. Kaj več nisem utegnil pripraviti, ker je skoraj nemogoče prikazati na preglednih skicah vse brigadne premike, pohode in potek bojev. Šercerjeva brigada je imela, namreč, od vseh slovenskih partizanskih brigad naj večji radij delovanja, saj je v treh letih svojega obstoja nekajkrat prehodila vso Notranjsko, Primorsko južno do tržaške proge, Kočevsko, Belo krajino, del Dolenjske in vso Štajersko in Koroško na obeh straneh meje.

V uvodnih besedah naj še posebej omenim tisti vzvod, ki je pripomogel k visoki bojni usposobljenosti in uspešnosti brigade Ljuba Šercerja, ki je slovela tudi kot 'brigada kadrov'. To je bil sad političnega dela v njej, njene partijske in skojev-ske organizacije. Zal pa nisem dobil, razen nekaj drobcev, nobenih podrobnejših in oprijemljivejših podatkov, da bi ta njun delež tudi obdelal, vendar — komuniste v brigadi je bilo čutiti pri vsakem njenem koraku in pri vsakem dejanju.

Da je pa delo pri zbiranju gradiva in pisanju monografije sploh lahko steklo, je pripomogla vztrajnost članov odbora Šercerjeve brigade, predvsem pa njenega pokojnega predsednika Jožeta Merlaka-Milana, in gmotna pomoč treh slovenskih občin, v katerih ima brigada svojo domovinsko pravico ali svoj domicil, kot temu pravimo. To so Slovenj Gradec, Vrhnika in Ljubljana-Vič-Rudnik. Z denarjem je delo podprlo tudi tistih nekaj gospodarskih organizacij iz vse Slovenije, ki so razumele pomen akcije odbora Šercerjeve brigade.

Da Knjižnica NOV in POS sploh uresničuje svoj založniški program, ki predstavlja pionirsko delo na tem področju zgodovinopisja v vsej državi, je zasluga republiškega odbora ZZB NOB in njegove zgodovinske komisije pri svetu za tradicije. To njeno delo bodo znali pravično oceniti prav gotovo šele zanamci, ko jim bo, tako kot še nikdar doslej, ohranjeno iz ust in rok sodobnikov dragoceno gradivo o najbolj usodnih in slavnih dneh naše narodne zgodovine.

Nemalo zaslug, da izhajajo dela Knjižnice NOV in POS pa ima tudi založba Partizanska knjiga, katere delavci se zavestno odpovedujejo tudi deležu svojih osebnih dohodkov, da bi bila njena knjižna dela dostopna najširšemu krogu interesentov in bralcev.

In ko je šlo delo h kraju s tem, da bo izšla knjiga, je za njen čim boljši videz nesebično in po vseh plateh delal tehnični urednik Knjižnice NOV in POS Jože Čertalič in ji dal njeno dokončno podobo.

ZBIRANJE IN UREJANJE BRIGADE
TER NJENI PRVI OGNJENI PREIZKUSI
(15. september—15. december 1942)

Ustanovitev

Velika ofenziva italijanskega okupatorja proti slovenski narodnoosvobodilni vojaški moči in politični organizaciji v tako imenovani Ljubljanski pokrajini, ki jo je sovražnik pričel 16. julija 1942, se je na jesen že podela. Sicer je strnjena sovražnikova ofenzivna dejavnost trajala še tja do 4. novembra, vendar so to bili le še odmevi na glavni naval, ki se je pričel s čelnim udarom na Notranjsko in se je končal z obkolitvijo in česanjem Roga.

Najbolj pregledno in verno podobo dogajanj in razpoloženja v teh usodnih dneh nam daje tole dnevno povelje glavnega poveljstva slovenskih partizanskih čet z dne 1. septembra 1942:

»Tovariši partizani, komandirji, komandanti in politkomisarji!

Naša partizanska vojska je doživela najhujši sovražnikov naval, kar jih je bilo doslej v tako imenovani »Ljubljanski provinci«, italijansko ofenzivo, ki se je pričela 16. julija in ki traja vse v prve dni septembra.

Sovražnik je res napadel z velikansko številčno premočjo in oborožen z najmodernejšim avtomatskim orožjem, s tanki, motoriziranimi vozili, težkim topništvom in aviacijo. Njegov cilj je bil, razbiti in povsem uničiti slovenske narodnoosvobodilne partizanske čete.

Ta namen pa je sovražniku spodletel. Slovenska partizanska vojska in njeno glavno poveljstvo, ki se je gibalo ves čas sredi svojih čet, sta ostala slovenskemu narodu ohranjena. Taktiko, ki jo je uporabila slovenska partizanska vojska pod vodstvom svojih štabov in glavnega poveljstva proti italijanski ofenzivi, se je v

celoti obnesla. Srdita partizanska obramba na Notranjskem je uničila na stotine okupatorjev ter dvignila slovensko partizansko slavo ki jo je moskovski radio razglasil širom sveta. Hkrati je zadržala italijanske ofenzive. Umikalna taktika na Kočevskem in v Rogu pa je preprečila koncentrično uničevanje partizanskih edinic Istočasno Partizanska udarna brigada zadala hude udarce oboroženi belogardistični tolpi, ki je ob Krki izdajalsko pomagala

italijanski vojaški sili.

Naša vojska je izšla iz italijanske ofenzive okrepljena. Res je sicer da je dezertiralo, kar je bilo nezanesljivega in kar je pritegnilo med partizane zgolj zunanji blesk naših sijajnih spomladanskih uspehov, predvsem osvoboditev teritorija. Take dezertacije teh nevrednih elementov nas v tem trenutku niso oslabile, temveč so nas prečistile. Glavno poveljstvo narodnoosvobodilnih čet z zadovoljstvom ugotavlja, da je morala partizanskih čet, ki so prešle iz ofenzive, visoka. Slovensko partizansko vojsko je italijanska ofenziva moralno utrdila, prečistila, obogatila z vojaškimi, taktičnimi organizacijskimi in političnimi izkušnjami ter ji še globlje vcepila zavest, da je borba proti fašističnemu okupatorju — borba za življenje in smrt. Ali mi — ali oni — tega se danes zaveda sleherni partizan. Tretje možnosti ni.

Partizani, komandirji, komandanti in politkomisarji! Z vso vestnostjo se moramo pripraviti na nove borbe, ki bodo ovenčale našo partizansko zastavo z novo zmagovito slavo. Skupno z Rdečo armado ki je že pričela pri Rževu in Vjazmi svojo ofenzivo, bomo tolkli zaklete sovražnice svojega naroda. Skupno z bratskimi srbskimi makedonskimi, bosanskimi, črnogorskimi in hrvatskimi partizani bomo pod komando svojega slavnega, v krvavih in zmagovitih1 borbah Preizkušene2ga vrhovnega štaba narodnoosvobodilne partizanske vojske Jugoslavije ter njenega poveljnika Tita, očistili domovino narodov Jugoslavije vseh fašistov, imperialistov in domačih

petokoloncev.

Glavno poveljstvo odreja sedanje neposredno razdobje po italijanski ofenzivi za razdobje organizacije ter vojaške in politične izgraditve slovenskih partizanskih čet v tako imenovani »Ljubljanski provinci« za razdobje priprave za naše nove odločilne udarce in zmage.

V ta namen odreja glavno poveljstvo:

- 1 Komandirji, komandanti, politkomisarji, ki so se pokazali v teku ofenzive kot nesposobni ali nevredni svojega odgovornega položaja bodo odstavljeni.
- 2 Borce, ki so se izkazali v teku zadnje ofenzive, je treba ustrezajoče njihovi sposobnosti dvigniti na odgovorne komandirske, komandantske in Politkomisarske položaje, ne glede na to ali so jih do sedaj zavzemali, ali ne.
- 3 Komandirski, komandantski, politkomisarski kader mora s svojim moštvom deliti vse težave. Vsi priboljški v hrani ali cigaretah so najstrožje prepovedani. Vodeči kader mora biti moštvu

vzor vztrajnosti, požrtvovalnosti ter jeklenega prenašanja težav in naporov.

4. Dvigniti je treba strokovno uporabljivost čet ter naučiti slehernega partizana rokovati s slehernim razpoložljivim orožjem. Do kraja je treba skovati železno, toda zavestno partizansko disciplino. Kar največjo pažnjo je treba posvetiti partizanski budnosti in konspiraciji. Da bi dvignili vojaško strokovnost, usposobljenost, je treba v vsaki četi uvedti sistematične kurze in dnevne vaje za vojaško izgraditev vseh partizanov.

5. Glede na dejstvo, da prehaja tudi težišče političnega dela v mnogočem na partizane, je treba, da nudijo partizanske čete zaledje in pomoč terenskim in političnim delavcem in da se v političnih kurzih ter sistematičnih dnevnik političnih urah dvigne politična raven slehernega partizana. Partizani morajo postati hkrati dobri borci z orožjem v rokah in dobri agitatorji za enotnost slovenskih bratskih množic, neumorni kovači osvobodilne fronte in goreči razkrinkovalci bele garde.

6. Partizanske čete so dolžne navezati najprisrčnejše stike s civilnim prebivalstvom in popraviti napake, ki so se v tem pogledu dogajale. Vsak postopek, ki bi rušil ugled partizanov med civilnim prebivalstvom, bo v bodoče najstrožje kaznovan!

7. Partizanske čete so dolžne usposobiti se za kar največjo gibljivost. Stalna taborišča in vezanost na teritorij se odpravljajo. Kraj trenutnega taborišča mora biti zakonspiriran in zamaskiran. Uvaja se stalna stroga pripravljenost.

8. Vsem partizanskim edinicam se nalaga, da zbirajo čim več orožja in municije. Kolikor so ga odnesli dezertjerji, jim ga je treba brezpogojno vzeti. Razen tega je treba zbrati orožje in municijo, kjer sta še ostala po vaseh.

Partizani, komandirji, komandanti, politkomisarji! Morda nas čakajo še težji časi, toda vzdržali bomo in naša pot nas bo vodila v končno zmago, če bomo ohranili in še višje dvignili svojo partizansko moralo. Po zaslugi Sovjetske zveze nas danes tudi drugod v zavezniškem svetu poznajo in priznavajo za edino narodno vojsko.

Izkažimo se vredni te časti!

Izkažimo se vredni časti, da nas primerjajo s slavnimi ruskimi partizani!

Izkažimo se vredne svojih padlih tovarišev, ki so z junaško krvjo namočili izmučeno slovensko zemljo!

Izkažimo se vredni časti, da smo borci za osvoboditev, združitve in samoodločbo slovenskega naroda, za zmago OF, za srečno bodočnost delovnega ljudstva Slovenije!

Izkažimo se vredni časti, da smo zavezniki slavne in nepremagljive Rdeče delavsko-kmečke sovjetske armade!«¹

Po skoraj dveh mesecih obrambe in izmikanja sovražnikovim udarcem, je tako prevzemalo ofenzivno pobudo v svoje roke glavno poveljstvo slovenskih partizanskih čet. Izkušnje

borbenih stikov s sovražnikom, kakršnih po obsegu in po trajanju doslej slovenski partizani še niso imeli, so potrdile utemeljenost že julija zastavljene preureditve partizanske vojske s tem, da se ustanovijo močne in gibljive enote, ki ne bodo vezane na določeno ozemlje.

Glavno poveljstvo slovenskih partizanskih čet je izdalo 16. septembra 1942 temeljne »naredbe« ali ukaze o ustanovitvi nadaljnjih treh slovenskih narodnoosvobodilnih udarnih brigad, ki so sledile 1. udarni brigadi Toneta Tomšiča, ustanovljeni že julija meseca in ki bodo nosile imena: Matija Gubec, Ivan Cankar, Ljubo Šercer.

Udarne brigada Ljuba Šercerja naj bi bila postavljena in naj bi delovala na ozemlju, ki je bilo operativno področje bivše III. grupe partizanskih odredov Slovenije, to je na Notranjskem in Kočevskem. Njeno ustanovno listino sta podpisala v imenu glavnega poveljstva njegov politični komisar Ivan Maček-Jernej Posavec in namestnik komandanta Aleš Bebler-Primož Tratnik.

»Naredba« ali ukaz je bil napisan »na položaju« nekje v Rogu, ko je imel tam se nahajajoči del glavnega poveljstva še precej nejasne podatke o stanju na ozemlju Notranjske in Kočevske ter o enotah in kadrih, ki naj bi sestavljali zasnovano brigado. Zato je bil pomanjkljiv tako glede imenovanj v štabu, poimensko so določeni le komandant Bojan Polak-Stjenka Knap in njegov namestnik Jože Klanjšek-Vasja Izanc, namestnik političnega komisarja Stane Dobovičnik-Krt, vodja agitpropa Cveto Močnik-Florjan Notranje, intendant Štefan Jereb-Roman Golob in zdravnik dr. Karel Milavec-dr. Tine, niti ne odreja enot, ki naj preidejo v brigadno sestavo.²

Po znani septembrski partizanski akciji proti vaškim stražam v Suhi krajini se je namestnik komandanta glavnega poveljstva Aleš Bebler-Primož Tratnik odpravil na Notranjsko, da na kraju samem ugotovi stanje tamkajšnjih partizanskih enot in da potem, med drugim, tudi dejansko postavi v življenje IV. slovensko narodnoosvobodilno brigado Ljuba Šercerja. Aleš Bebler-Primož Tratnik je bil konec avgusta postavljen obenem tudi za komandanta nove III. grupe partizanskih odredov Slovenije, ki naj bi ozemeljsko obsegala celotno od italijanske vojske zasedeno področje Slovenije.³

Aleš Bebler-Primož Tratnik, ki je odšel s Komolca v Rogu 21. septembra je vzel s seboj za spremstvo četo kakih 30 parti-

zanov, ki jo je vodil nekdanji komandir zaščitne čete štaba III. grupe Ivan Martinc-Langi. V četi so bili večidel domačini z Notranjske, ki so bili v njej bodisi že prej ali pa so se priključili Langiju med potjo, ko se je umikal pred sovražnikovo ofenzivo od Mačkovca nad Iško, pa prek Blok in Kočevske v Rog in iz njega .v Belo krajino, pa nazaj na Kočevsko in spet v Rog.⁴

Aleš Bebler-Primož Tratnik, ki ga je na tej poti spremljal namestnik političnega komisarja glavnega poveljstva Viktor Stopar-Silvo Moščan, je dobil na Travnici gori stik s političnim komisarjem štaba nekdanje III. grupe odredov Poldetom Mačkom-Borutom Zadvorcem, z namenom, da bi zvedel vse, kar mu je bilo potrebno, da bi uspešno opravil svoje naloge.

Stanje v štabu pa njima ni izpolnilo pričakovanj — starešine grupe sploh niso imeli pregleda nad svojimi enotami, niti niso bili voljni, da Primožu in Silvu kdove kako vneto pomagajo.

Zato sta se odločila, da odredita v sestavo Šercerjeve brigade le moštvo, ki je bilo njima na očeh. Za druge enote se bosta morala napotiti na rakitniško in logaško planoto, kjer so ostali skoraj nedotaknjeni trije bataljoni Krimskega odreda.⁵

Namestnik komandanta glavnega poveljstva Aleš Bebler-Primož Tratnik, je 2. oktobra izdal nato takole »Povelje«, ki je temeljilo na dejanskem stanju in na tem, kar je držal v rokah:

»Štabu udarne brigade Ljuba Šercerja — na položaju!

1. Na podlagi odredbe o organizaciji notranjske udarne brigade »Ljuba Šercerja« odredjamo, da je treba takoj pristopiti k ustanavljanju te brigade. Zaradi obolelosti tov. Stjenke in odsotnosti tov. Krta naj pričneta s formiranjem namestnik komandanta tov. Vasja ter odgovorni za agitprop tov. Florjan.

2. Kot prva četa se v brigado »Ljuba Šercerja« vključi četa tov. Langija in vod tov. Zorka.

3. Pod 2. omenjena prva četa te brigade naj sodeluje z udarno brigado Toneta Tomšiča pri akciji v ribniški dolini ter pri akciji v Loškem potoku in se nato, prav tako z brigado Toneta Tomšiča premakne na severno Notranjsko in se tam javi komandantu brigade tov. Stjenki.«⁶

S to listino je dobila Šercerjeva brigada svoje prve enote.

Predvidenih akcij za razorožitev vaških straž v ribniški in loškopotoški dolini ni bilo, in tako se je odpravil Primož Tratnik naprej v iskanje enot za novo brigado proti severni

Notranjski. S seboj je vzel namestnika komandanta nove brigade Jožeta Klanjška-Vasjo Izanca, ki je bil dosedaj komandant Kočevskega odreda, in Cveta Močnika-Florjana Notranjca, do sedaj njegovega političnega komisarja. Kočevski odred je namreč prenehal obstajati s postavitvijo novih treh udarnih brigad.

Od obeh ustanovnih enot nove brigade je odšla na pot s Primožem Tratnikom le Langi jeva četa, ki jo Primož omenja v svojem poročilu glavnemu poveljstvu z dne 1. oktobra, češ da ima **zarodek** štaba brigade na voljo le eno četo 60 mož iz bivšega Gašperjevega bataljona.

Ko je namreč prispel Primož s svojim spremstvom na poti na Notranjsko pod vznožje Velike gore, se je oglasil na položaju ene od čet tako imenovanega Manevrskega ali Gašperjevega bataljona, ki je taborila nad vasjo Rakitnica pri Ribnici. Ko je bil ta bataljon, ki so ga sestavljali borci iz raznih **razbitih** in razhajkanih enot III. grupe odredov, prav tiste dni razformiran, se je četa komisarja Jožeta Čonča-Prleka združila z Langijevo četo in se premaknila na vrh Velike gore. Od tu je napravila 27. septembra veliko rekvizicijsko akcijo v ribniški dolini pri nekem premožnem mlinarju ob potoku Rakitnica med vasema Kot in Dolenja vas, ki je hodil prenočevati z vso družino vsako noč k Italijanom, nato pa je

2. oktobra sodelovala z dvema bataljonoma Tomšičeve brigade v velikem boju z italijansko kolono pri Štirni nad Jelenovim žlebom, kjer so partizani dosegli veliko zmago: ubili, ranili in ujeli so 18 sovražnikov ter zaplenili tudi dosti dragocenega orožja: 15 pušk, en puškomitraljez, podstavek minometa in zaboj min ter drugo municijo.⁷

Medtem je dobil Aleš Bebler-Primož Tratnik zvezo z dvema bataljonoma Krimskega odreda, ki sta taborila na Mokrcu na kraju, ki so mu domačini rekli Pri požgani bajti. Prav ti dve enoti pod poveljstvom komandantov Toneta Vidmarja-Luke Suhadolca in Jožeta Mirtiča-Jožeta Zidarja pa sta bili določeni, da prideta v sestavo Šercerjeve brigade.

Langijeva četa ali »zarodek Šercerjeve brigade«, kot jo imenuje Primož Tratnik, je krenila s Travnne gore s Primožem vred in njegovim spremstvom pozno popoldne 3. oktobra proti Mokrcu. Na nedeljo 4. oktobra se je skupina zadrževala ob dnevu potajeno v bližini vasi Kotel, 5. oktobra dopoldne pa so prispeli na Mokre, kjer jih je v taborišču obeh bataljonov

pričakal tudi tedanji politični komisar glavnega poveljstva slovenskih partizanskih čet Ivan Maček-Jernej Posavec.⁸

Taborišče Pri požgani bajti na Mokrcu je bilo polno partizanov vseh mogočih videzov, starosti, dolžnosti, dobro organiziranih, discipliniranih, opremljenih, oboroženih, nahranjenih, vedrega razpoloženja — skratka, pravo nasprotje podobam taborišč, ki so jih imeli priložnost videti Primož Tratnik in njegovo spremstvo na vsej poti od Roga sèm.

Tam zbrani člani glavnega poveljstva so imeli sedaj na voljo dovolj moštva za postavitve tako brigade kot novega odreda in sta politični komisar Ivan Maček-Jernej Posavec in namestnik komandanta glavnega poveljstva Primož Tratnik lahko izdala »na položaju, dne 6. oktobra 1942« nov, dokončni odlok ali »naredbo«, ki se glasi:⁹

»...

II. Na teritoriju bivše III. grupe odredov se organizira Udarne brigada Ljube Šercerja.

Za štab Udarne brigade Ljube Šercerja odrejamo:

kot komandanta	tov. Stjenka Knapa
kot namestnika komandanta	tov. Vasjo Ižanca
kot komisarja	tov. Toneta Pogačnika
kot namestnika komisarja	tov. Krta
kot odgovornega za agitprop.	tov. Florijana Notranjca
kot obveščevalca	tov. Črta
kot intendanta	tov. Šimna Franca
kot zdravnika	tov. Tineta

Brigada obstoji iz 3 bataljonov. Bataljon ima 3 čete po 40 borcev. Celokupna brigada s komandnim sestavom vred ne sme šteti več kakor 380 mož.

Štab brigade se mora po prejemu te naredbe takoj formirati. V štirih dneh po prejemu te naredbe mora štab brigade poslati glavnemu poveljstvu predloge za komandante, komisarje in namestnike bataljonov in čet.

Obenem pa je izdalo prav tam glavno poveljstvo slovenskih partizanskih čet tudi ukaz o formiranju Notranjskega odreda, ki upošteva v kadrovskih zadevah nastali položaj in zasedbo.¹⁰

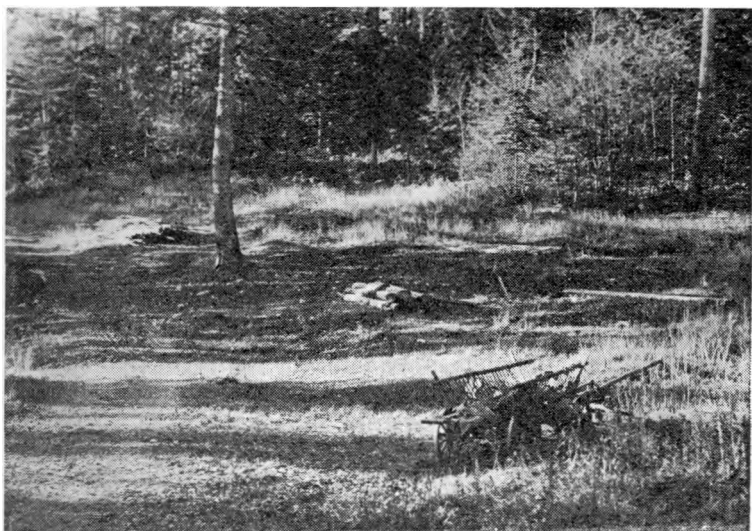
Ko sta bila podpisana oba odloka, je bil zapovedan zbor vseh prisotnih borcev in njihovih starešin na jasi Pri debeli bukvi na znanem mokrškem križišču gozdnih cest, na južnem robu gore nad sotesko Iške.

Štaba brigade in odreda sta odbirala moštvo za svoji enoti.

V brigado so vstopili, večidel po svoji volji, za boj in telesne napore pripravljeni in razpoloženi borci in borke. Del prisotnih je bil odbran za zaščitno četo glavnega poveljstva, kamor so spremljali še isti večer Ivana Mačka-Jerneja Posavca in Aleša Beblerja a-Primoža Tratnika in druge člane poveljstva. Okoli 60 ljudi pa je odšlo v sestavo in na položaje Notranjskega odreda. Tja jih je popeljal Jože Merlak-Milan Pišler. Med odredovci so bili predvsem domačini, poznavalci ozemlja in razmer, kar je bilo še posebno važno glede na naloge, ki so bile namenjene odredom, in pa starejši, za napore brigadne manevre nesposobni borci.

Tako je bila 6. oktobra 1942 popoldne opravljena na Mokrcu ustanovitev IV. slovenske narodnoosvobodilne udarne brigade Ljuba Šercerja.

Štab brigade je takoj pričel z njenim organiziranjem. Postavljena sta bila prva dva bataljona in minerski vod, za tretji bataljon je bilo določeno, da bo sestavljen iz enot Dolomitskega odreda in naj bi se priključil brigadi v najkrajšem času.

Jasa Pri debeli bukvi na Mokrcu, kjer je bil zbor Šercerjeve brigade,
6. oktobra 1942 — na dan ustanovitve

Prva dva bataljona Šercer j eve brigade sta bila sestavljena iz enot bivšega Krimskega odreda — II. in IV. bataljona, Langi j eve čete in borcev nekaterih razbitih enot nekdanje III. grupe odredov.

Prvi ali Lukov bataljon Šercerjeve brigade je štel ob ustanovitvi 107, drugi ali Jožetov bataljon pa 91 borcev, bork in starešin. Štab brigade in minerski vod sta štela nekaj nad 30 ljudi.

Komandanta bataljonov sta imela svoje borce nekako ozemeljsko opredeljene — oni v I. bataljonu so bili doma iz vse Notranjske in ljubljanskega mesta, v II. bataljonu pa so bili doma predvsem iz vasi pod Mokrcem, kar cela četa pa je bila domačinov iz Skrilj, znane partizanske vasi, in najbližje okolice.

Moštvo udarne brigade Ljuba Šercerja je bilo izbranega zdravja, povprečne starosti 25 let, se pravi — zreli možje in fantje, borci že navajeni partizanskega vojskovanja, saj so preživljali in doživeli do sedaj najbolj burne in zahtevne dni narodnoosvobodilnega boja.

Posebno vrednost njihovi borbeni sposobnosti je dajala ljubezen do orožja in spretnost rokovanja z njim. Večina jih je bila doma iz naselij ob gozdovih in je bil skoraj vsak bodisi lovec ali pa — divji lovec. Trdo delo v gozdovih, posebno še v zimskem času jih je izklesalo skromne, odporne, iznajdljive in vztrajne, navajene življenja v naravi. K borbenim vrlinam šercerjevcev pa so dali svojstven pečat ob njihovi stalni zvezi z naravo — zvitost, prekanjenost, sposobnost takojšnjega in samostojnega ter pravičnega ukrepanja vsakega posameznika v danem položaju — vse to pa je bilo pomembno za visoko borbeno raven te brigade, čeprav so njeni pogoji slišati morda nenavadni.

Tudi oborožitev obeh prvih bataljonov je bila nadpovprečno dobra: vsak borec je imel kragujevsko mavzerico z najmanj 40 naboji, le redki drugačno orožje. Puške so imeli skrbno negovane. Večidel so jih prinesli s seboj od doma in so vedeli, kaj pomeni brezhibno orožje. Na vsak vod je prišel puškomitraljez zbrojevka z zadostno municijo — vsaj 800 kosov jo je imel vsak strelec. Težki mitraljez je imel 6 oktobra le II. bataljon.

Očitna politična zrelost brigade je imela korenine v krepkem in uspešnem delu predvojnih komunistov predvsem v

predelih, kjer je živel delavski in kmečki proletariat. To so bile Loška in Cerkniška dolina, pa vse podnožje logaških hribov, Krma in Mokreca, kjer so bili manjši in večji žagarski obrati. Proletarska in revolucionarna misel in dejavnost sta bili živi posebno v Loški dolini še iz začetka stoletja, ko so se vračali na domove gospodarski izseljenci. Razkropljeni so bili in delali po vsem svetu, zlasti v Južni Ameriki in Avstraliji, pa Severni Ameriki in Franciji. Vračali so se razgledani, prosvetljeni in razredno osveščeni. Občutna prelomnica pa je nastopila ob koncu prve svetovne vojne, ko so se vračali na domove avstro-ogrski vojni obvezniki, prežeti z revolucionarnimi idejami, ki so je jih navzeli ob velikem političnem vrenju po končani svetovni vojni. Povratniki so poskusili tudi doma z revolucionarno državotvornostjo in so oklicali v Ložu celo boljševiško republiko, ki je živela kar 28 dni. Dovolj, da je ostala žerjavica pod pepelom. Prvič je zbuhtela v plamen šestintridesetega leta, ko so prevzeli na državnih volitvah občino v Loški dolini in oblast levičarski delavci in kmetje. Ta, za takratne politične razmere nenavaden dogodek je imel nesluteno velike in usodne posledice v pet let kasneje nastali vojni. V dolini je že bila opravljena jasna politična opredelitev prebivalstva, kar je dalo narodno-osvobodilnemu boju mnogo izvrstnih borcev in političnih delavcev, nasprotni strani pa prav tako zagrizenih belogardistov.

Že kmalu po ustanovitvi je imela Šerčerjeva brigada v štabu in borčevskih vrstah 81 partijcev in kandidatov, ter vsaj toliko članov Zveze komunistične mladine. Nasploh pa je bilo v brigadi devet desetih borcev iz vrst delavcev in kmetov, drugi pa so bili šolani razumniki.

Vsekakor, bila je v resnici proletarsko — udarna!¹¹

Komandant I. bataljona, Tone Vidmar-Luka Suhadolc ali na kratko — Luka, doma z Verda pri Vrhniku, je bil eden prvih borcev kožlješkega taborišča iz prve partizanske zime, odkoder je izšel skoraj ves starešinski kader kasnejših partizanskih enot. Zaradi svoje hrabrosti in preudarnosti pred in v boju je bil pri borcih izredno priljubljen. Vanj so imeli brezmejno zaupanje, po drugi strani pa spoštovanje, ker ni nikdar žrtvoval svojih ljudi po nepotrebnem. Največ veljave kot bister strateg in taktik si je pridobil z izpeljavo svoje zamisli, da se je pred udarci velike poletne sovražnikove ofenzive njegov bataljon takoj ob začetku bojev izvil iz obkolitve,

se potajil v logaških gozdovih in kot edina enota takratne slovenske partizanske vojske brez vsakršnih izgub preстал ves ofenzivni nalet.

O Luki so se spletale že takrat vse mogoče, resnične in izmišljene zgodbe o njegovih podvigih, predvsem pa o njegovem odnosu do človeka. Kako izreden posluh za duševno razpoloženje borca je imel ta preprost a bister človek, kako je vedel, s čim si bo borca pridobil in česa ta potrebuje, da ga dvigne, in kako bo vsakega posebej popeljal s seboj v boj, najbolj zgovorno pove tole: pred vsako bojno akcijo je Luka postrojil svojo enoto, se sprehodil počasi ob njej, s tem da je gledal vsakega posebej s prodornim pogledom in pretehtano spraševal:

„Je kdo bolan? — Naj gre iz vrste!... Je kdo ranjen? — Naj gre iz vrste!..

Nato molk in tišina.

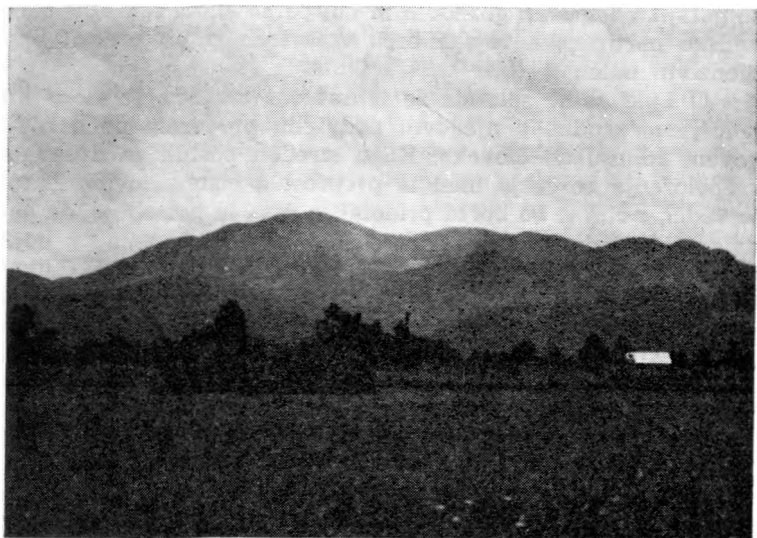
„Borba bo težka!... Je koga strah? ... Naj stopi iz vrste!”

In nikogar ni bilo več strah ne takrat, ne ko je pokalo!

Komandant Jože Mirtič-Jože Zidar, ali na kratko — Jože, pa je bil živo nasprotje Luki, vendar nič manj hraber, le bolj zadržanega obnašanja. Bil je doma iz ljubljanskega mesta, po poklicu gradbeni tehnik. Spomladi dvainštiridesetega je delal novo cesto na Krvavo peč. Takrat je na Mokrcu taboril Šercerjev polbataljon in mu je njegovo poveljstvo ukazalo, da mora nehati z delom. Jože jih je ubogal in ostal kar pri njih v partizanih. Tako so ga imeli Skrilj ani in drugi sosedje Mokrcu po pravici za svojega.

Člani brigadnega štaba so bili izkušeni partizanski starešine trdne veljave in priljubljenosti pri borcih. Komandant Bojan Polak-Stjenka Knap, politični komisar Janez Hribar-Tone Pogačnik, namestnik komandanta Jože Klanjšek-Vasja Izanc in sekretar brigadnega agitpropa Cveto Močnik-Florjan Notranje so prešli trdo preizkušnjo od dolžnosti borca v Šercerjevem bataljonu iz prvih časov kožlješkega taborišča pa do bataljonskih in odrednih dolžnosti, prva dva celo do vodstva štaba III. grupe odredov Slovenije.

Nič manj zanimivo ni bilo njihovo družbeno poreklo: Stjenka in Florjan sta bila otroka mesta, visokošolca, rezervna oficirja in dejavna športnika in tekmovalca, Tone, kmečki sin iz Loške doline in samorastniški politični iskalec poti k napredku delovnega človeka, trmast in vztrajen, Vasja pa ko-

Pogled na Mokre z obrobja ljubljanskega mesta

vinarski delavec z zdravim razumom za hitro in smiselno ukrepanje, vojak brez predsodkov.

Lukov bataljon je takoj po ustanovitvi brigade in skupnem svečanem zboru odšel na svoj položaj, v taborišče Pri stari bajti, za streljaj daleč na sever od taborišča Pri požgani bajti, kjer sta ostala Jožetov bataljon in štab brigade.

Osrednje taborišče brigade in izhodišče za bojne pohode, ali pa zatočišče za umik in počitek, je postala gora Mokre, ki ima izredno, strateško ugodno lego in obliko, in obvlada obširno ozemlje več sto kvadratnih kilometrov, prepreženega z važnimi prometnimi zvezami in obljudenega z velikimi in manjšimi naselji.

Predvsem je partizanska brigada Ljuba Šercerja, vojska, ki je štela nekaj sto mož, stala nasproti, prav neverjetno blizu prestolnici Slovenije in žarišču odpora Slovencev proti okupatorju — Ljubljani. Po samo deset kilometrov dolgi ravnini na jug, od skoraj stotisočglavega ljubljanskega mesta in evropsko važnega prometnega križišča, od katerega je najpomembnejša železniška proga Dunaj—Trst, prevozni po dobrih cestah, se prične dvigati gora Mokre. Severna, vzhodna in nje-

na južna pobočja so do višine 800 metrov obdelana in posejana z vasmí in naselji, kamor se iz doline pride zlahka po hitro prevoznih poteh. Sami vrhovi Mokrcá pa so bili dostopni le po eni sami cesti, ki jo je bilo moč obvladati z dobro zasedo. Vsi drugi dostopi so bili zvečine kozje steze. Na zahodu pa deli Mokre od sosednje gore Kríma ali rakitniško-bloške planote globoka divja soteska potoka Iške, njen breg proti Mokrcu je strm, skalnat in prepaden in dejansko neprehoden.

Od zadnjih plodnih ravnin se strmo dvigajo vrhovi Mokrcá, porasli z močnim mešanim gozdom, ki je videti od daleč kot lasulja, poveznjena na čokato glavo. Ko so obvladane strmine in se človek povzpne skozi redke prehode, ima Mokre obliko sklede, obdane z več zaraščenimi vrhovi. Najvišji so Mokre s 1058 metri, Malínek s 1042 metri in brezimni vrh s 1009 metri. Edina takratna prevozna cesta, ki je bila zgrajena za odvoz hlodovine, je bila razvejana v več krakov, ki so peljali k zunanjim grebenom te gorske gmote, dlje pa ne.

Tako je bil Mokre z notranje strani zlahka pristopen do vseh robov, kar mu je dajalo videz velike trdnjave in je bil dejansko, če so bili v njem branilci — nepremagljiv.

Usodna njegova pomanjkljivost je bila — voda. Samo dva izvira sta bila dostopna z vrha — proti Sivim dolinam in proti soteski Iške, vsak oddaljen od osrednjega taborišča po skoraj pol ure hoda in z majhno propustnostjo. Za znani vojaški jugoslovanski »planinski« kotel petindvajsetih litrov je bilo treba čakati prav toliko minut, da je bil poln. Za 350 mož posadke — velika nevšečnost.

Brigada je podedovala borbene navade

Brigada Ljuba Šercerja, ki se je utaborila na Mokrcu, je prevzela nase pravzaprav že neko borbeno izročilo. Na tem kraju je imel svoj zimski tabor polbataljon z istim imenom, z imenom prvega narodnega heroja narodnoosvobodilnega boja slovenskega naroda Ljuba Šercerja:

»Poročnik Ljubo Šercer je bil eden redkih aktivnih oficirjev bivše jugoslovanske redne vojske, ki je ostal svoji domovini in svojemu poklicu zvest tudi v najhujših trenutkih. Vojasíki in politični zlom Jugoslavije mu je kļuval v srcu in možganih. Z mislijo,

da bi pred zakletim sovražnikom svojega naroda položil orožje, se nikakor ni mogel strinjati. Ko je pričela Osvobodilna fronta organizirati slovenske narodnoosvobodilne partizanske čete, je bil med prvimi, ki so pohiteli v hribe. Poročnika Ljuba Šercerja ni pritegnila med slovenske partizane kaka politična pobuda. Politično sploh ni bil opredeljen, bil pa je navdušen Slovenec, Jugoslovan in Slovan. Za poveljniško častjo Ljubo ni stremel. Predobro je razumel stališče poveljstva, da se mora glede na aprilski zlom jugoslovanske armade vsak aktivni oficir šele izkazati preden postane komandant. Poročnik Ljubo Šercer je šel zato med partizane kot partizan-prostak. Ker je bil hraber borec in discipliniran partizan, je hitro napredoval. Prvič se je izkazal na napornem pohodu svoje čete. Tvegaj je življenje, da je rešil orožje, ki bi ga sicer dobil sovražnik v roke. Ure in ure je nosil na hrbtu težko strojnico. Svoje tovariše je bodril z besedo in dobrim zgledom. Kmalu po tem pohodu je Ljubo postal komandant partizanskega voda. S svojim vodom je med drugim izvršil znani napad na turjaško karabinjersko postajo. Poveljstvo mu je nato poverilo komando šolskega taborišča. Njegova aktivnost in borbenost mu vendarle nista dopuščali, da bi se dolgo mudil v šolskem taborišču. Če ni šlo drugače, si je izbral najboljšo četo in odšel z njo na akcijo. Končno ga je poveljstvo imenovalo za komandanta partizanskega polbataljona. S svojim polbataljonom je Ljubo izvedel napad na Lož.

Med slovenskimi partizani se je poročnik Šercer tesno povezal s svojim slovenskim ljudstvom. Bil je pristen tovariš svojih partizanov — slovenskih delavcev in kmetov. Partizani so ga ljubili kot malokaterrega komandanta.

V zaporu in pred fašističnimi puškami je poročnik Ljubo Šercer pokazal vzor slovenske hrabrosti. Padel je kot slovenski narodni heroj. Z njegovo smrtjo so izgubile slovenske narodnoosvobodilne partizanske čete enega najboljših in najpogumnejših svojih komandantov, slovenska zemlja pa je sprejela vase enega najodličnejših borcev za svojo svobodo .. „¹²

Tako je o podobi slovenskega partizana in komandanta Ljuba Šercerja napisano v Slovenskem poročevalcu dne 30. decembra 1941.

Po razbitju krimskega dela polbataljona je odšel Ljubo Šercer z nekaterimi tovariši konec novembra prvega leta vojne v Ljubljano. Tu je bil po izdajstvu ujet in 16. decembra obsojen pred okupatorskim vojaškim sodiščem na smrt. Ustrelili so ga 22. decembra 1941 ob 9. uri ob potoku med vasema Strahomer in Tomišelj, pod Krimom.

Da bi zgledi borca, partizana in heroja Ljuba Šercerja živeli naprej, si je nadel njegovo ime partizanski bataljon, ki je imel svoj tabor pod Kožljekom. Ustanovili so ga Šercerjevi soborci v prvi zimi okupacije. Ko se je bataljon po znani

akciji na železniško postajo Verd 2. februarja 1942 umikal pred italijansko ofenzivo nanj, se je razdelil na dva dela: en polbataljon se je pod poveljstvom sedanjega komandanta brigade Stjenka za dober mesec dni utaboril prav na tem kraju na Mokrcu kot sedaj brigada, do 18. marca, ko ga je napadlo nekaj sovražnikovih kolon hkrati in mu je uspel proboj na Veliko goro nad Ribnico. Tu se je združil z drugim polbataljonom, ki mu je poveljeval Daki. Poveljstvo združenega bataljona Ljuba Šerčerja je prevzel Mirko Bračič, politični komisar pa je postal sedanji brigadni komisar Janez Hribar-Tone Pogacnik.

V taborišču na Veliki gori se je nadaljevala pospešeno vojaška strokovna in politično-ideološka vzgoja. Strogo taborno življenje je bilo do minute natanko razdeljeno skozi vsednevni prosti čas, vzorni red in disciplina sta dvignila taborišče in bataljon Ljuba Šerčerja na vrh partizanskih enot.

Kljub tabornemu, garnizonskemu življenju, je bil bataljon tudi borbena dejaven in je bil neprestano v stiku s sovražnikom, ki mu ni dal miru. Vse akcije so bile vojaško temeljito pripravljene in so bile vedno uspešne.

S pomladjo je bil dotok novincev v partizanske vrste močnejši. Celo tolikšen, da je bilo ustanovljenih na področju Notranjske in Kočevske troje odredov. Prvi bataljon Notranjskega odreda je postal bataljon Ljuba Šerčerja, njegov komandant pa Tone Vidmar-Luka Suhadolc.

Operativno ozemlje bataljona Ljuba Šerčerja je bilo politično in vojaško močno razgibano. Deloval je na področju, ki je bilo najbližje ljubljanskemu mestu, središču odpora Slovencev, politično prebujenost prebivalstva je morala dohiteti tudi vojaška udarna moč in narobe, tako da sta se oba dejavnika dopolnjevala.¹³

Ofenzivni polet partizanskih sil neposredno pred vrati Ljubljane je bil tiste dni tolikšen, da je 3. maja 1942 poveljnik XI. armadnega korpusa italijanskih okupatorjev general Robotti sporočil svoj strah s posebno brzopjavko visokemu komisarju za Ljubljansko pokrajino Grazioliju, češ, da »se zbira na Pugledu in južno od Ljubljane 14.000 partizanov«, zaradi česar je isti general naročil 10. maja 1942 svojim podrejenim enotam naj nemudoma postavijo posebno komisijo, ki bo v sodelovanju z visokim komisariatom proučila ukrepe za obrambo Ljubljane na podlagi naslednje predpostavke:

»... Napad partizanskih sil na Ljubljano in istočasna vstaja komunističnih elementov v notranjosti mesta (peta kolona).

Študija o tem mora biti podrobna in popolna ter taka, da bo praktično takoj izvedljiva in sicer z vso hitrostjo, ki jo okolnosti zahtevajo..,«¹⁴

Dne 12. maja je sledilo obširno Robottijevo poročilo nadrejenemu višjemu poveljstvu oboroženih sil Slovenije in Dalmacije, ki v njem razglablja o nastalem položaju, ko mu je za sprotne akcije proti upornikom manjkalo že vojaštva in da je bil prisiljen opustiti večino izpostavljenih postojank zaradi nenehnega pritiska partizanskih sil. Na kraju poročila zahteva novih in novih čet...

Vojaške akcije in številčnost bataljona Ljuba Šercerja — saj je narasel od 80 na 1400 borcev — so ustvarili takšne razmere in nujo, da je nastalo širno svobodno ozemlje, ki je segalo od ljubljanskega okupatorskega bloka pri Mokarju na Barju pa tja do stikališč s kočevskim in Zidanškovim bataljonskim področjem, ki sta pa spet ustvarila svoje svobodno ozemlje, tako da se je partizanska »republika« raztezala od ljubljanske žice pa do Kolpe.

Dne 19. maja 1942 je Šercerjev bataljon izdal razglas prebivalcem osvobojenega Iga pri Ljubljani, ki pa je veljal pravzaprav za vse osvobojeno ozemlje, ki ga je nadzoroval. Z njim je bataljonsko poveljstvo razveljavilo vse okupatorske zakone in vzpostavilo pred vrati same Ljubljane pravo ljudsko oblast.¹⁵

Po partizanskem zavzetju barjanske ravnine je general Robotti že videl uresničenje »predvidenega cilja prve skupine band: zavzeti Ljubljano s pomočjo oborožene vstaje lokalnih elementov.

Cilj druge skupine: izolirati novomeški predel od ljubljanskega in držati zaledne komunikacije z bazami v predelu Litije na nemškem ozemlju ...«

Ko potem priznava popolno blokiranost še obstoječih svojih posadk ugotavlja, da ga iz stiske ne bo rešila niti popolna divizija Macerata, ki mu prihaja na pomoč, in ko bo tako imel na voljo tri pehotne divizije, poleg formacij vojnih karabinjerjev in obmejnih služb financarjev in graničarjev.

Zahteval je še dodatnih 29 bataljonov, sestavljenih iz mlajših letnikov, ki bodo sposobni braniti postojanke.¹⁶

Da bi odvrnil Robotti neposredno nevarnost od Ljubljane, ko bi v skrajni posledici lahko nadaljnji razvoj partizanske ofenzive pripeljal do umika italijanskih okupatorjev iz ljubljanske pokrajine — kakor to razpreda general Robotti v svojem poročilu z dne 22. maja 1942 — je za prvi zasilni ukrep, dokler ne prispejo okrepitev, divizion grenadirske divizije opravil 22. maja 1942 bombardiranje Studenca — Iga, nato pa je napadla pehota z oklepnimi vozili.

Pod silno tehnično in številčno premočjo so se partizani in del civilnega prebivalstva umaknili do mokrških gozdov, vendar se borci niso umikali brez srditih bojev. Napadlo je okoli 5000 sovražnih pešakov ob podpori 13 tankov, mnogih avionov, težkih havbic in minometov. Na partizanske položaje je bilo izstreljenih 364 granat.¹⁷ Izgube: Šerčerjev bataljon 2 ranjena, italijanska divizija pa večje kot jih navajajo njihova poročila za mesec bojev na afriški fronti.¹⁸

Ponovna zasedba Iga in Iške vasi je bila tudi vsa ozemlj-ska izguba. Šerčerjev bataljon je še naprej ostal gospodar notranjske pokrajine do prvega sunka velike sovražnikove poletne ofenzive, to je do 16. julija.

Medtem ko so drugi bataljoni III. grupe odredov nasedali sovražnikovi taktiki in se umikali pred njim v Rog, kjer so bili razbiti, je komandant Šerčerjevega bataljona Tone Vidmar-Luka z delom svojega štaba in s 3. četo ter kolesarskim vodom zaostal za sovražnikovo frontno črto in se umaknil v logaške gozdove, na področje Ljubljanskega vrha, kjer je bila ofenzivna ujma že mimo.

Zaradi številčnosti moštva in pa, ker je bila Lukova skupina zaradi ofenzive odrezana od odrednega poveljstva, so zbrani bataljonski starešine ustanovili že 18. julija iz prisotnih enot nov, IV. bataljon Krimskega odreda tako, da so 3. četo razdelili na 1. in 2. četo novega bataljona, 3. četa pa je postal prejšnji kolesarski vod.

Poveljstvo novega, IV. bataljona je prevzel Tone Vidmar-Luka, na čelo Šerčerjevega bataljona pa je stopil Jule Sočan. Medtem ko so v ofenzivi druge enote razpadle, se je Lukov bataljon še krepil, tako da so čez mesec dni sestavili še 4. četo.¹⁹

Bataljon je opravljal patroljno in kurirsko službo, bil važno oporišče za zveze med raztresenimi enotami in poveljstvi, zraven pa je budno pazil, kako se razpreda mreža izdajalske

bele garde, napadal njihova žarišča, posamezne patrulje in pobijal okupatorja.

Zvezo z bataljonom je dobilo kasneje tudi poveljstvo III. grupe odredov, ki je pripravilo s svojimi bataljoni napad na belo gardo v postojankah Begunje, Bezuljak, Dobec, Selšček, Topol in Hiteno. Kombiniran napad vseh bataljonov so izvedli v noči od 18. na 19. september z dobrim uspehom: iz štirih vasi so pregnali belogardiste ali »vaške stražarje« v Begunje, Selšček in Bezuljak, ubit je bil en italijanski oficir in en belogardist, 3 so ujeli, 8 pa je bilo ranjenih.²⁰

Uspela akcija je imela med prebivalstvom zelo ugoden odmev, saj se je znova pokazala udarna moč partizanov in predvsem — da partizanstva ni konec, kot je to skušala dopovedati sovražna propaganda.

Po akciji se je Lukov bataljon premaknil, skupaj z II. bataljonom Krimskega odreda v gozdove Mokrcu, kjer sta bila v stalnih stikih z obema sovražnikoma — Italijani in belo gardo, ter čakala napovedane ustanovitve udarne brigade in vključitve vanjo.

Medtem ko se je v poletni ofenzivi II. bataljon Krimskega odreda umaknil do Grčaric in se od tam po skupinah prebijal nazaj na Notranjsko, je pa Lukov bataljon čas predaha in letni čas dobro izkoriščal tudi za preskrbo z rezervno hrano. Vasi so bile opuščene, polja pa polna obilne letine. V zakrita skladišča so spravili že na stotine nahrbtnikov omlatenega žita, krompirja in suhega sadja že na kožlješki strani, s pripravo skritih zalog pa so pričeli tudi na Mokrcu.

Tako je ves bataljon vso noč v nedeljo 4. oktobra z rokami kopal krompir na njivah za vasjo Sekirišče pri Krvavi peči in ga nosil v vrtače za prvimi robovi mokrških gozdov. Ob zori so se vrnili v taborišče, pri zbranem krompirju pa je ostala zaseda, ki naj bi ga varovala do noči, da pridejo ponj borci in da bi ga odnesli v notranjost Mokrcu.

Kmalu po vrnitvi bataljona v tabor, 5. oktobra, pa je pritekel za njimi kurir iz zasede, češ da so prišli v Sekirišče Italijani in belogardisti in da so zasledili njihov krompir, ki ga že nosijo na vozove.

Borci Lukovega in Jožetovega bataljona, v moči dveh čet, so se v teku pognali proti Sekiriščam, ko so izvedeli to novico. Se pred robom gozda so se razvili v strelce in udarili.

Tatovi krompirja so bili tako presenečeni, da je prišlo sprva do boja mož na moža, nakar so se sovražniki pognali v beg. Še danes pripovedujejo borci, da tako lepega boja še niso imeli — partizani v polnem kritju in pri belem dnevu, sovražniki pa v brezglavem begu navzdol po dolgi strmi čistini. Nekaj ranjencev so vlekli za seboj, držeč jih za noge, da so jim glave odskakovale od tal. Vaščani, ki so bili ta čas na njivah so se, kljub strahu ob peklenskem streljanju, na glas smejali, ko so gledali te prizore.

Sicer je potem gorela v Sekiriščah tudi kakšna hiša, vendar — zadoščenje ob italijanskem porazu je bilo plačilo za pogorišče.

Na enem vozu so peljali Italijani namesto krompirja — pet mrtvih, na drugem pa pet hudo ranjenih. Partizani so odnesli s seboj, poleg obranjenega plena, še dve puški in 80 kosov municije zanje ter dvoje uniform in pa zajetega pravega črnega fašista z legitimacijo pri sebi, ki so ga kar hitro kaznovali.²¹

Tako je bilo razpoloženje naslednjega dne v taborišču Pri požgani bajti v Mokrcu, ko je bila ustanovljena udarna brigada Ljuba Šerčerja, nadvse vedro.

Politična podoba Notranjske jeseni 1942

Ozemlje, ki je bilo dodeljeno Šerčerjevi brigadi za njen manevrski prostor, je obsegalo skoraj polovico takratne Ljubljanske pokrajine in je bilo po svoji legi ter vojaški občutljivosti in politični vznemirjenosti nadvse pomembno:

predvsem je bila tik pod osrednjim brigadnim oporiščem Ljubljana z vso svojo vlogo središča in žarišča upora slovenskega naroda proti okupatorju;

tam so bile nadvse važne prometne zveze in

dežela, ki je okusila kratkotrajno svobodo, bila težko preizkušena v nekajtedenski ofenzivi, po njej pa je padla pod še hujši teror dveh sovražnikov — okupatorja in domačih izdajalcev.

Ozemlje Notranjske, dejavno področje Šerčerjeve brigade, je postalo v tistem času gospodarsko in politično najbolj zapleten del slovenskega ozemlja. Prej odkrit enoten nastop skoraj vsega prebivalstva ob spomladanskem in predofenziv-

Prepadne stene Mokrc, imenovane tudi Kozje stene, ki branijo dostope iz
soteske Iške in Zale — zadaj Krim

nem višku zaleta in poleta narodnoosvobodilnega boja v vrstah Osvobodilne fronte, je do kraja splahnel ob težki preizkušnji. Nezaslišano nasilje okupatorske vojske in ob njem strmo rastoča samozavest in napadalnost domačih nazadnjaških sil in razrednega sovražnika so ustražovali politično še neizkušen in premalo trden del prebivalstva, ki je bil v svojem prepričanju in po nuji svojega družbenega položaja sicer privržen Osvobodilni fronti.

Posledice družnega divjanja okupatorja in domačih izdajalcev nad rodoljubi v poletni ofenzivi so bile strahotne in nepopravljive: že drugič v letu so gorele vse vasi okoli Mokrc, z avioni je bila do temeljev zbombardirana Sodražica, na tisoče prebivalstva odgnanega v internacijo, sto in sto nedolžnih in golorokih pobitih doma, deset in deset vasi v notranjosti dežele požganih in porušeni. Morda je bilo še najbolj kruto uničenje predelov Loške doline: vas Babna polica je bila do kraja požgana in ljudje pobiti ali preživeti raztepeni po taboriščih in na vseh koncih; v Ložu je bilo postreljenih 36 meščanov, 15 odgnanih v internacijo in 80 hiš požganih; v Babnem

polju je bilo pobitih hkrati 53 vaščanov in zažganih 70 hiš, v internacijo pa odgnani vsi moški od 16. do 60. leta starosti; v Pudobu je bilo ustreljenih 17 ljudi; na Vrhniki 15, 20 interniranih in požganih 53 hiš — in tako naprej, čez vso Notranjsko. In čez bližnjo Kočevsko.³⁷

Ko so prehodili dobršen del po italijanski vojski zasedenega slovenskega ozemlja, so člani glavnega poveljstva Aleš Bebler-Primož Tratnik, Jože Brilej-Bolko Brezar in Viktor Stopar-Silvo Moščan, ko je bila glavna ujma že v kraju, takole sklenili skupno poročilo Borisu Kidriču-Petru:

»... italijanska ofenziva sploh nikoli ni bila na Dolenjskem tako silovita kakor na Notranjskem in Kočevskem. Po operacijah na Rog ni bilo nikjer sličnih silovitih operacij, in seveda tudi ne njihovih posledic ..«**

Požgana in ustrahovana dežela je bila tako načrtno pripravljena na politične in vojaške podvige domačih protinarodnih in protiljudskih dejavnikov. Moč in občutek oblasti v rokah je v njih sprostil že dolgo zadrževano slo po uničenju političnega nasprotnika.

Domačim izdajalcem in okupatorskim sodelavcem je uspelo, da so v teh nekaj tednih po julijski notranjski ofenzivi postavili oborožene in utrjene belogardistične postojanke, ki jih je bilo že polno na obrobju Mokrca in Krima ter na bloško-rakitniški planoti in v Cerkniški in Loški dolini; v mnogih vaseh pa so moškim prebivalcem razdelili ročne bombe kot prvi ukrep za boj proti partizanom.

Tudi nekaj okupatorskih postojank je bilo obnovljenih, toda le ob važnejših prometnih žilah.

Pod pretvezo samoobrambe in v začetku tudi priprav za neizbežni »upor«³⁸ proti okupatorju, je pričela rasti oborožena bela garda ravno na Notranjskem bolj kot kjerkoli drugje. Njeni duhovni vodje na terenu, kot župniki Anton Hren v Novi vasi na Blokah, Viktor Turk v Begunjah, France Presetnik v Starem trgu, Jože Pravhar v Loškem potoku, Karel Žužek pri Sv. Vidu, Ignac Kunstelj na Rakitni in njihovi kaplani, so znali spretno izkoristiti v svoji propagandi tudi napake političnih in vojaških vodstev prvega partizanskega osvobodjenega ozemlja, in so v svojem delu uspevali.³⁹

Skraja niti ne tako uspešno. Poverjenik CK KPS za Notranjsko, Franc Popit-Jokl, je skušal takole razčleniti še ne-

jasni, na novo nastali politični položaj svojega področja v poročilu CK 2. novembra:

»... Bega je v Zaplani 250 (100 oboroženih), Št. Jošt 300, Hote-dršica 25, Borovnica z okolico 70, Rakitna 12. Med bega so trenja, ker se kmetje bojijo partizanov in se sprašujejo, zakaj so šli v bega, ter mečejo krivdo zato drug na drugega. Komandant jim je baje rekel pred zborom, predno so šli z Italijani v gozd, naj ne streljajo na partizane, če ne bodo oni streljali na njih.

Oboroženi kmetje okoli Borovnice vzdržujejo zveze z nami in se pridušajo, da ne bodo šli v gozd na nas. Med njimi je velika demoralizacija, vendar sem kritiziral OK Vrhniko zaradi popustljivosti nasproti bega in zahteval ostrejši kurz. Zakaj, kateri moment je pravzaprav pripeljal ljudi v bega?

Strah pred italijanskim terorjem, da partizanov ni več, špekulacija, češ če grem v partizane, ne bom imel miru, če pa stopim v bega in ne bom preveč aktiven, bom ohranil mirno življenje, partizani pa, če me dobijo in bi se predal, pa me razorožijo in spet spustijo, ko pa se vrne, ga spet oborožijo.

Je pa tako, da jih peljejo v gozd na partizane in te zadene prav tako krogla takega kot aktivista bega. V svojem oportunizmu in špekulaciji je danes z nami, če smo močnejši, jutri pa bo z vso srditostjo proti nam, če smo slabi. Ker mobilizacija bega še vedno traja (če ne prostovoljno, pa prisiljeno) se mi zdi, da bomo zaradi vprašanja številčne premoči prisiljeni streljati vsakega, ki nosi orožje in nam ga že v naprej ne odda. Treba je, da nosi isti riziko, če gre v bega, kot bi ga nosil, če bi šel v partizane. Danes je samo dvoje — ali z nami ali proti nam. Srednjega ni. Nepoučenih ljudi ni več. Kdor ima poštene namene, si je na jasnem. Zato nobenega posla v rokavicah. Zato sem postavil, naj streljajo tudi na oborožene skupine, ki prihajajo v gozd po drva.

... Strah med bega pred našo močjo je ogromen, simpatije pri ljudstvu za nas rastejo iz dneva v dan. Vse vidi — celo sami bega, pogubonosnost bega, preklinjajo tiste, ki so jih pripeljali v bega in iščejo in gojijo stike z nami, obljubujejo, da ne bodo streljali na nas, skratka, vračajo se stari časi. Divja, toda preplašena je bega v Begunjah, Bezuljaku, Topolu, Dobcu (naši napadli drugič brez uspeha), v Brezjah pri Begunjah oborožili 19 moških, pa so jih isti razorožili, Otave 62 (večinoma oportunisti, ko so jih naši brezuspešno napadli, so se pregovarjali, da ne bodo streljali na nas, da pa ne dajo pušk za nobeno ceno, ker se bojijo Italijanov). V Grahovem je še 28 oboroženih, 13 pa jih je vrnilo orožje, prav tako so oborožili v Planini 82 ljudi (točnih podatkov še ni). Na Blokah je 32 oboroženih in to v vaseh: Nova vas 2, Topol 6, Hudi vrh 5, Veliki vrh 5, Runarsko 6, Ravne 5, Volčje 3, 5 pa jih je bilo tudi v Metljah, pa so jih Italijani razorožili, češ da niso streljali na partizane, ki so šli mimo vasi. Bega v Loški dolini je 80, ki so vsi v Pudobu. Med njimi silno nezadovoljstvo in strah pred partizani, ljudsko mnenje je za nas. Odlično je tudi v Rakeku, s katerim nimamo pravzaprav nobene zveze .. «⁴⁰

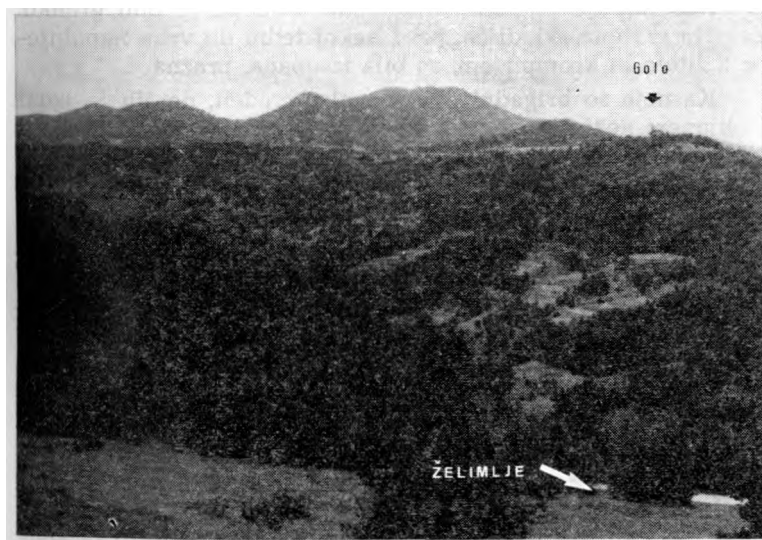
Ko bi tole poročilo brali v brigadnem štabu, se prav gotovo ne bi strinjali z vsemi dobrimi in vedrimi vestmi o položaju na vasi, še manj pa s toliko obetajočimi pričakovanji. Izkušnje partizanskih enot pri stiku s terenom so bile treznejše.

Bojna dejavnost že prve dni

Vzroki in cilji ustanavljanja lahko gibljivih manevrskih brigad so postavljali tudi udarni brigadi Ljuba Šercerja temeljni operativni nalogi — razbijati zarodke, organizacijo in pripadnike bele garde in s tem preprečevati državljansko vojno, zraven pa nenehno uničevati okupatorja.

Šercerjeva brigada je bila takoj pripravljena na dejanja. Že drugega dne po njeni ustanovitvi, 7. oktobra, je odšel Lukov bataljon proti Turjaku, da napade in razoroži tamkajšnjo belogardo. Tja pa je prispel prepozno in akcije ni niti pričel. V taborišče se je vrnil samo z nekaj nahrbtniki živeža.

Naslednji večer se je brigada napotila čez želimeljsko dolino in obkolila vas Gradež, da pobere orožje vaškim stražar-

Mokre in njegovo podnožje s turjaške ceste

jem, pa ni nikogar našla doma, ne moških ne orožja. Zato pa je bataljon zaplenil izdelano obutev, usnje in oblačila ter fiziol pri belogardističnem čevljarju Petelinu, zbranim vaščanom pa je potem na mitingu govoril Florjan Notranje.

Med potjo so v tej in v drugih vaseh trosili brigadni politični ljudje tudi propagandne letake.²²

Da bi se brigada oskrbela z živežem, za katerega je bila velika stiska v že trikrat požganih vaseh pod mokrškimi gozdovi, te pa naj bi dajale hrano hkrati še kar vsej brigadi, se je v noči od 9. na 10. oktober Šercer jeva premaknila v smeri Ljubljanskega vrha na logaško planoto.

Pot jo je vodila po uhojeni smeri v sotesko Iške pri njenem sotočju z Zalo, čez Vrbico, nato mimo že veljavne belogardistične postojanke Sv. Vid, pa ob Otavah na kožlješke žage in skozi naselje Padež na Malenško za vasjo Pokojiščem, kjer je imel svoje taborišče od poletne ofenzive sèm že Šercerjev ali Lukov bataljon in kjer je takrat pripravil in spravil na varno velike zaloge ozimnice.

Tako bi bila vsaj sitnost okoli prehrane nekaj sto borcev za silo rešena.

Razočaranje po tolikem pričakovanju pa je bilo grenko. Zakrita skrivna skladišča, pred nekaj tedni do vrha napolnjena z žitom in krompirjem, so bila izropana, prazna ...

Kasneje so brigadni obveščevalci zvedeli, da jih je izdal Italijanom neki Ivan Popek, ki pa so ga na povratku po akciji v dolino uniformirani tatovi »po pomoti«²³ sami ustrelili.

Komaj sta se oba brigadna bataljona 10. oktobra v novem taborišču dobro razporedila po položajih in so se borci pripravljali, bilo je že pozno popoldne, k počitku, na obhod pa so takoj odšle ogledniške patrolje — ni minilo niti pol ure, že se je oglasila mavzerica iz smeri, kamor je odšla patrolja, da pregleda ozemlje okoli znane vojaške Štirne pod Tolstim vrhom. Tam so Italijani radi postavljali zasede, ker je bil zidan velik vodnjak edini vir pitne vode v teh prostranih gozdovih. Avgusta so tam že ubili nekega partizana.

Hip po strelu je komandant bataljona Luka že vedel, pri čem je. Zapovedal je brž preplah in stekel s svojimi četami proti strelom. Borcem je prišel naproti mladi Paver iz patrolje, ki je izsledila Italijane in je Luki povedal, kje so se spopadli in da drugi čakajo na pomoč.

Bataljon se je razvil v strelce in kmalu naletel na sovražnika, ki se je skril in utrdil pod cesto, ki pelje mimo Štirne. Niti bežal ni!

Najprej je Luka ukazal na ves glas »Ogenj!« in ko so borci ustrelili proti skritemu sovražniku že vsak po nekaj nabojev še »Juriš!«. V peklensko kričanje borcev se je vmešala s svojim riganjem še gasilska trobenta Lukovega kurirja Lojza, ki jo je vedno nosil ob sebi, okrašeno z rdečim svilenim čopom.

V trenutku ni bilo Italijanov nikjer več, tako da borci niso mogli niti teči za njimi.²⁴

Ker je bila nadloga, kako prehraniti več kot dvestoglavo enoto, najbolj pereča in jo je bilo pri priči rešiti, brez odlaganja, se je štab brigade odločil, da bo zaplenil živila pri organizatorju bele garde iz Verda pri Vrhniki in vrhniškem županu in odvetniku Marjanu Maroltu. Izdajalec je imel veliko posestvo, s polnimi hlevi plemenske živine, in zvrhane kašče pridelka, ki so ga s polj šele komaj dobro pospravili.

Dne 12. oktobra zvečer se je odpravila vsa brigada s praznimi nahrbtniki v dolino. Ker so bili komandant I. bataljona Luka in nekaj njegovih borcev domačini iz samega Verda, je pohod po nevarnem ozemlju minil brez težav in brez ovir, čeprav je bila sovražnikova posadka na železniški postaji na Verdu in v vrhniškem trgu, oboje vstran od vasi Verd po slab kilometer.

Brigada je izpraznila vse hleve, shrambe in omare in je odnesla s seboj vse, kar bi ji lahko koristilo. Gospodarja, ki bi ga tudi vzeli s seboj, niso našli doma.

Plen je bil velik: na desetine nahrbtnikov moke, žita, zabele, sadja, oblek, perila, čevljev, orodja, rjuh, pogonskega jermenja in vrsta gospodinskih drobnarij, do vrečic z dišavami. Z brigado je odšel še domači hlapec, ki je imel puško za to odločitev že zdavnaj pripravljeno. Na kolcih so borci nosili zaklane prašiče, nekaj repov goveje živine in konj pa so vodili s seboj.

Med potjo se je pridružila brigadni koloni tudi vsa družina železničarja iz čuvajnice ob progi.²⁵

Ves v taborišče prineseni plen so morali nosači stresti iz nahrbtnikov na skupen kup. Kar je bilo za kuho, so pobrali bataljonski in četni intendantje, kar pa je bilo opreme za osebno rabo, so razdelili posebej.

Pred brigadnim zborom je to opravil sam brigadni komisar Tone. Za vsako oddano srajco ali spodnjice ali kos obleke so morali pritrditi vsi zbrani, če je izbira srečnejša prava.

Ognjeni krst brigade

Popoldne tistega dne, 13. oktobra, je šla skozi Dobec, zadnjo vas na južnem obrobju logaških gozdov, dolga kolona italijanskih vojakov iz njihove postojanke na Rakeku, in okoliških oboroženih belogardistov, uradno pripadnikov M.V.A.C., kar je kratica za Milizia volontaria anti-comunista ali po naše — prostovoljna protikomunistična milica. Kolono sta vodila belogardista, brata Janez in France Plesničar, po domače Oglarjeva iz Dobca. Ko je šla kolona mimo Belčevih, ene od edinih dveh partizanskih hiš v vasi, se je vanjo zarežal Podlipčev — Anton Kranjc, češ sedaj gremo pa vašega ubit!

Patrulja Lukovega bataljona, ki je bila to popoldne na obhodu proti dva streljaj a od tabora oddaljenima vasema Pokojišču in Padežu, je opazila z roba gozda pred seboj na senožetih vse polno sovražnikovega vojaštva, ki je oprezno in v strelcih tipaje prodiralo proti gozdu, v smeri brigadnega taborišča. Vmes je bilo tudi nekaj civilistov z dolgimi francoskimi puškami.

Bataljonska patrolja je takoj plegla in s streljanjem vkopala k tlom sovražnika, da ni prodiral naprej. Stisko patrolje je bilo slišati celo v tabor in komandant Luka je prvi kričal »Uzbunaaaa!« in priganjal borce v hiter zbor in k odhodu v boj. Štab brigade se je sicer obotavljal, da bi šla brigada strelom naproti, pa jih je Luka postavil pred izvršeno odločitev, ko se je spustil v tek in je na čelu kolone treh svojih čet drvel proti Padežu, za njimi pa še Jožetov bataljon.

Ko so borci pritekli do roba gozda in do patrolje, ki je še vedno zadrževala napadalce, je zapovedal še ves zadihani Luka »Juriiiš!«. Boj je bil končan, večidel z bombami in tako hitro, da se je borcem zdela zmaga kar prelahko zaslužena.

Pa je bila vendar do kraja opravljena in blesteča: po senožetih je obležalo 19 vojakov in 6 belogardistov, ki so jih na vrat na nos bežeči njihovi pajdaši vse pustili razmetane kar tam, kjer je kdo padel.

Ko so jih partizani slačili, je marsikdo od domačinov v bataljonu spoznal med njimi kakšnega svojega rojaka. Tako je partizan Franc Korošec-Garibaldi med mrtvimi spoznal svojega soseda iz Dobca, onega hvalisavega Podlipčevega. Ko si je oblačil njegove hlače, ki jih je kar tam pri priči zamenjal s svojimi raztrganimi, je iz prednjega hlačnega razporka izkopal z bajonetom nekaj trdega — Marijino svetinjico.

Med padlimi je bil tudi drug njegov rojak — Andrej Jernejčič ali Gregorjev.

Od nenadnega boja in njegovega srečnega konca prevzeti in še vsi razburjeni zmagovalci so imeli v svoji sredi tudi dva narednika — serženteja in enega vojaka, ki so se predali še med bojem. Izza nekega grma so mahali z belimi robci, natak-njenimi na bajonete. Eden od seržentejev je bil fašist, drugi-ma dvema pa so pustili življenje, ker nista imela osmojenih puškinih cevi.

Partizani so kar tam za cesto pokopali svojega mitraljezca iz 3. čete I. bataljona. Šestnajstletni Bosanček Nikola je še tako mlad drvaril že pred vojno v slovenskih gozdovih in je v njih tudi ostal partizan. Že ko so se sovražniki obrnili in tekli, je še streljal za njimi in ga je zadela krogla točno v oko. Izza nekega grma ga je zadel italijanski mitraljezec, ko je svojim kril umik.

En Lukov borec je bil hudo ranjen, štirje pa lažje. Padel je tudi izvrstni strelec Tonček Petrič iz Bezuljaka. Ta pa po nesrečnem naključju od — partizanske krogle. Tonček je ležal v boju na senožetih pred Babškovim puškomi trai jezom in ko so se dvignili borci vsi hkrati na Lukovo povelje »Juriš!«, je s svojim hrbtom prestregel prve strele rafala, nato pa smrtno zadet omahnil. Na žalost pa borci v naletu juriša niso niti opazili, kaj se je zgodilo z ubogim Tončkom. Ostal je kar tam, zvečer ga ni šel nihče iskat in tako so šele mnogo kasneje našli domači terenci njegovo nepokopano in od divjadi vse oglodano okostje.

Brigada se je vrnila v taborišče z dragocenim plenom: na bojni poljani so jim sovražniki pustili težki mitraljez fiat, v Vidmarjevi požgani hiši na Padežu pa so partizani našli še podnožje zanj z zabojem rezervnih delov in 900 kosi municije; padlim so pobrali 16 pušk, 44 bomb, revolver, 14 parov čevljev, 7 plaščev, nekaj čelad in 14 kompletnih uniform.²⁸

Veselje v brigadnem taborišču je bilo nepopisno in ga ni mogla skaliti boleča izguba dveh borcev. Zmaga brez primere in zvrhani kotli dobre hrane, oboje prvič odkar so bili skupaj v brigadi, jih je razživel. Zakurili so polno ognjev, kjer so se borci grel in prepevali, z njimi vred pa sta bila razigrana in navdušena tudi ujeta Italijana. Še partizane sta učila njihovo revolucionarno Bandiera rossa. Obljubljala sta, da bosta zapustila vojsko in se vrnila v rodne Firenze.

To sta tudi v resnici nameravala. Brigadna patrolja ju je pospremila do bližnje proge pri Verdu. Tam pa so ju zajeli lastni vojaki, ko sta se hotela vtihotapiti na tovorni vlak, ki je peljal proti Italiji. Vrhniški domačini so vedeli povedati, da sta v garnizonu potem na vso moč hvalila urejenost partizanskega taborišča in tovarištvo borcev.²⁷

V brigadi je imel največ gledalcev in oboževalcev orožar I. bataljona, nesrečni Ivan Babšek-Ciril, še zimski kožlješki partizan, sicer doma iz Borovnice. Na razgrnjeni šotorki je kleče razstavljaj in sestavljaj težkega fiata, ki je postal takoj ponos brigade in njen ljubljeneec. Pa tudi potrebna ga je bila.

Težki mitraljez pa ni padel brigadi v roke kot zrela hruška. Borci, ki so jurišali po pokojiških in padeških senožetih niso niti vedeli, kako trd boj je bil zanj: ko so italijanski vojaki na begu le hoteli utrditi položaj za svoj težki mitraljez, ki so ga nosili s seboj kar brez podnožja, ko so šli v smer brigadnega tabora — je težkomitralješki vod obkolila skupina Lukovih borcev, med njimi pa je bil tudi komandir čete iz II. bataljona in padeški domačin Lojze Intihar, in še nekaj drugih.

Merilcu težkega mitraljeza pa se je na vkopanem položaju nekaj zataknilo in je začel mitraljez mrzlično popravljati. Ko so njegovi videli, da so jih obkolili partizani, je nekdo od njih vrgel bombo »paradajzarico«, ki je nekemu borcu padla na hrbet, pa ga ni poškodovala, kot se je to rado zgodilo pri teh bombah, čeprav so eksplodirale.

Potem je ta italijanski junak hotel zalučati še eno in še preden je dobro dvignil roko z bombo, ga je ustrelil četni komandir, prav tako iz II. bataljona, Janez Jelšev, tako da je padlega Italijana razdejala še njegova lastna bomba.

Sedaj šele so italijanski vojaki popustili in bežali, na položaju pa pustili težki mitraljez fiat.

Pri priči je bil v taborišču postavljen ob vrnitvi brigadnih borcev z bojišča posebni težkomitralješki vod osmih mož in

v njem so bili: Ivan Babšek-Ciril za komandirja, merilec je bil Jože Jakopin-Bolte, njegovi pomočniki in nosači pa: Andrej Nadlišek, neki Drago, Mirko, Jože Hiti-Boncek, Slave Troha in Jože Zupančič-Kostja.

Presenečenj pa tega dne še ni bilo konec. V taborišče je prišel okrožni sekretar Nace Voljč-Fric, ki je z žarečimi očmi razgrnil pred brigadni štab iz čiste svile sešito slovensko zastavo z rdečo zvezdo, pripet pa ji je bil širok trak z uvezenimi zlatimi črkami izpisanim posvetilom Šerčerjevi brigadi — Logaški SKOJ.

Odslej je nosil zastavo, kadar ni bila razpeta visoko nad glavami borcev na čelu brigadne kolone, kurir Jože Vidmar-Džoni iz Loža, preganjeno za srajco na svojih prsih.²⁸

Po večerji je bilo dano sredi veselja nenadno povelje za umik. Brigadna bataljona sta se namenila v hrib Strmec nad borovniško dolino, ker je bilo na tem kraju zagotovo pričakovati sovražnikovih povračilnih akcij za popoldnevni boj in poraz. Po spopadu pred dvema dnevoma pri Štirni pod Tolstim vrhom, po rekviziciji na Verdu in po boju pri Padežu, kar vse se je zgodilo v dobrih dveh dneh, sta morala biti že znana moč in položaj partizanske enote.

Na poti proti Strmcu, hribu nad borovniško dolino, je morala iti brigada prek še »toplega«²⁹ bojišča na senošetih zunaj gozda. Sovražnik svojih mrtvih ni utegnil niti pokopati in so ležali raztreseni in nagi in skrivenčenih udov vse naokoli. Marsikdo v koloni je z grozo in studom obračal pogled v tla.

Ko je prišlo čelo kolone v vasi Padež do požgane Vidmarjeve hiše, je predhodnica pri negotovem koraku v temi prižgala baterijo in iskala po tleh dobro stopinjo.

Ne dolgo zatem pa so se oglasili s smeri od Rakeka zamolkli poki, ki so naznanjali — kanonado. Partizani še niso utegnili do kraja razmisliti, kam bodo padle granate po pokih tam daleč, ko je že treščilo na Padežu in okoli kolone. Nato pa kar naprej.

K sreči se je brigada v strahu pred vsepovsod pričujočim sovražnikom, ki je proti njemu brez moči, brž umaknila po senošetih zgoraj ceste, ki drži pod vasjo h kožlješkim žagam, granate pa so padale točno na pot ali pa tik nje, kakor so računali italijanski artileristi, da se premikajo partizani. Velike luknje od granat, ki so zaradi svoje natančne »lege«³⁰ zbujale lahko le srh in spoštovanje, je videla brigada, ko je v no-

vembru za dne marširala po isti poti z Mokreca v malenski tabor.

Podatke pa je topovski bateriji na Črvivniku med Cerknico in Rakekom sporočila stalna italijanska opazovalnica, ki so jo imeli na grebenu pred naseljem Zavrh nad Pokojiščem, in ko je videla razburljivega večera drobno luč med hišami na Padežu-

Svoj težki poraz pri Padežu je sovražnik zamolčal. Čeprav je pripeljal nazaj v oporišče na Rakek tudi poln kamion ranjenih in sta dva od teh že med potjo umrla, v svojem tedenskem vestniku št. 80 poroča obveščevalni odsek glavnega štaba poveljstva XI. armadnega zbora le, da se je »kolona garnizije iz Rakeka, sestavljena iz naših vojakov in MVAC spopadla v predelu Padež z bando kakih 400 upornikov, ki so imeli 80 mrtvih ...«. Tako je bila zanje polomija pri Padežu 13. oktobra popoldne pekoča in boleča.²⁹

Po teni porazu sovražnik še dolge tedne ni pokazal hrabrosti, da bi v močni koloni prodrli tako daleč na ozemlje, ki ga je nadzorovala Šercerjeva brigada.

Odgovorna naloga — spremljati vodstvo slovenske revolucije

Brigada ob topovskem obstreljevanju ni utrpela nobene škode in se je 14. oktobra utaborila na Strmcu. Preskrbljena z živežem je nekaj dni počivala. Sedaj ji je bila namenjena posebna naloga — da pričaka in pospremi do tržaške proge glavno poveljstvo, izvršni odbor OF in CK, ki so se selili od Podlipoglava na nov sedež v Dolomite.

Da se ne bi vdajala brezdelju, je opravila nato 17. oktobra akcijo proti beli gardi na Gorenjih Otavah z namenom, da jo razoroži. Oboroženi vaščani pa so začutili, da vas obkoljujejo partizani in so se zatekli v šolsko poslopje ter se v njem zabarikadirali.

Za njimi so se pognali nekateri borci. Padel je en sam strel, in to iz partizanske puške, in ubit se je zgrudil partizan Franc Debevc iz Borovnice.

Bataljona sta se nato umaknila, ker sta bila za boj proti nasprotniku za debelimi zidovi nepripravljena in oborožena samo s puškami in puškomitraljezi. Da pa ne bi bila dolga pot

iz taborišča zastonj, sta opravila mimogrede rekvizicijo pri čevljarju Koščaku, ki je navrgla precej mesa, drugega živeža in kup potreščin.³⁰

Tiste dni se je pripetilo za te čase tudi nekaj nezaslišanega — v partizane, v brigado je prišel kot prostovoljec mlad fant, rdečih lic, in s svojo puško na rami. Kaj takšnega se ni zgodilo že od poletja sèm.

Brigada je še naprej ostala na Strmcu, brez stika s sovražnikom, in je v noči med 21. in 22. oktobrom sprejela medsekolono glavnega poveljstva slovenskih partizanskih čet, CK KPS in izvršnega odbora OF.

Srečanje brigadnih borcev in ljudi iz političnega in vojaškega vodstva slovenskega ljudstva je bilo za oboje veliko doživetje.

Prihodnjo noč, od 22. na 23. oktober, se je brigada premaknila z gosti vred nazaj v taborišče na Malenškem pri Pokojišču. Ponoči se je sprostila nad logaškimi gozdovi silovita ujma z debelim štrenastim dežjem, ki je kmalu prešel v točo. Kolikor je kdo utegnil ob prihodu na kraj bivakiranja razpeti šotorsko krilo ali si sicer postaviti nad glavo kakršnokoli že streho, mu jo je podrla. Prebivalci malenskega taborišča so to noč do jutra preležali v vodi ali pa ga dočakali do kože premočeni in bedé pod hojami.

Z dnem je prišlo tudi olajšanje. Ob mnogih ognjih so se posušili, ko se je zvedrilo, in nočna nadloga je bila kmalu pozabljena.

»Štabovci« in »izvršniki« so se pripravljali k odhodu čez tržaško progo, kamor jih je pospremil že v poznem popoldnevu z eno četo za varstvo komandant I. bataljona Luka, preostale brigadne čete pa so si pripravljale obilno večerjo in pospravljale taborišče.³¹

Zapovedan je bil premik.

Jalov boj za Dobec

Tisti večer se je dan skoraj neopazno pretopil v noč, tako močna je bila v gozdu luč polnega meseca. Brigadna kolona se je ustavila že daleč proč od taborišča, ki ga je zapustila z vsem svojim imetjem. Na južnem obronku sedaj že vse bolj razredčenih logaških gozdov je čakala, da jo dohiti s svojo četo

komandant I. bataljona. Vsakega borca bi nocoj pogrešili, ko je pred brigado prva načrtna borbena akcija — uničiti belogardistično gnezdo Dobec.

Brigadna obveščevalna služba je dobila le skope podatke: da se vsak večer v vasi zbere družina oboroženih domačinov, ki stražijo pred partizani vas, in nič več. Nič kaj prijetna ni bila novica, da so pred nedavnim ubili za dne v vasi nekega mladega partizana, ki je prišel prosit medu h gornji Fežnarjevi hiši. Pozorni pa so postali na tele bele srboriteže v brigadi, ko so po nepozabnem boju pred dnevi pri Padežu spoznali med padlimi belogardisti kar nekaj dobskih domačinov.

Pozno je že bilo, ko je Luka dohitel brigado in se je ta kmalu nato že pritajeno spuščala po mehkih košenicah in v prosojni mesečini iz gozda proti vasi. Ker položaja v vasi ni nihče od napadalcev poznal, je bil vsakdo pripravljen za vsak primer, ko so bataljonske kolone pričele obkoljevati vas.

Nenadoma je v tiho noč kriknil Požar, borec Langi je ve čete. Vrglo ga je na tla in je kar naprej tulil. Zatim je spodneslo še četnega kurirja Pilota. Šele nato se je razkrilo prestrašenim borcem, ki so na tem kraju obkoljevali vas, da so zadeli za Stražiščarjevo hišo in hlevom na žico, za pedenj visoko dvignjeno od tal, v katero je bil speljan električni tok.

Ob tem nenadnem preplahu je bilo tudi vkraj presenečenje, ki ga je brigada pripravljala posadki. Kolikor so mogli, so partizani še brž zasedli položaje, med hišami v vasi enaindvajsetih številc pa je bilo čutiti prebujenost.

Brigado je prevzela tesnoba in negotovost, kakšna preseenečenja jo nocoj še čakajo. Pa še poln mesec je kar naprej metal jarko luč na zemljo, da je bil čas še vse prej kot pripraven za boj s skritim sovražnikom.

Ko se je zdelo, da je sklenjen partizanski obroč okoli vasi, prav blizu žice si nihče ni upal, je pričel komandant Stjenka na ves glas klicati nevidnim belogardistom, naj se predajo. Odgovora ni bilo nobenega, ne z glasom, ne z orožjem. Tudi ko so partizani poziv ponovili.

Pa se je ojunail vodnik Konrad Kovač iz 2. čete II. bataljona, doma iz Rašice pri Velikih Laščah, in je za poskušnjo preskočil kameniti zidek pred Breščevo hišo.

Ostro je počilo izpod strehe in Konrad se je zvrnil z razbito glavo.

Pogled na Mokre z bloške planote

Potem pa je bilo spet vse tiho. Nihče od oblegovalcev se ni upal iz zaklona. Partizanov se je oprijela čudna negotovost pred nevidno in povsod prisotno nevarnostjo.

Da bi opravil s to mučno tišino, se je kmalu zaslišal Lukov glasen poziv na juriš, zaropotali so brigadni mitraljezi in odgovor nanje so bili le posamični streli francoskih pušk iz hiš na raznih krajih vasi, sem ter tja je padla iz oken tudi kakšna italijanska ročna bomba.

Več pa ne. Tako in podobno se je v tej skrivnostni in tesnobni vasi godilo v presledkih še ves preostali del noči, skoraj do jutranje zarje!

Potem pa je brigadnemu štabu minilo potrpljenje in je komandant na ves glas zapovedal partizanom, naj požgejo vas.

Zagoreli so bližnji skednji in hlevi, živina je pričela mukati od strahu pred ognjem, reševati pa je niso mogli ne domačini ne partizani, ker so vse dohode h gorečim hlevom imeli na mušici belogardistični ostrostrelci in so tudi streljali na vsako senco, ki se je zarisala na rdeče ožarjenih zidovih.

Bilo jih je le kakšnih petnajst, iz Dobca in bližnjega Bezuljaka, raztresenih po hišah v vsej vasi, ki so vso noč ustražovali brigado.

Da poplača trdoživo belogardistično vas, je brigadi uspelo upleniti zraven mladega pujska le še črno mršavo kravo. Z njo v sredini kolone, z mrtvim Konradom na nosilih in z dvema hudo ranjenima borcema iz tega brezhasnega obstreljevanja, se je vzpenjala na višine proč od vasi. Tja na bližnje senožeti so pričeli metati od Rakeka granate, ko so opazili sij in dim požara.

Krava se je goničem kmalu iztrgala in ušla z dvignjenim repom nazaj v domačo štal. Vse to se je dogajalo v noči med 24. in 25. oktobrom. Uresničila se je tolažba objokane deklice Angelce iz sirotne Jurj eve družine, ko so jim vlekli iz štale kravo, ki jim je bila vse pri hiši, češ „Oče, ne jokajte, saj bo prišla nazaj...“³²

Morda bi brigadno početje nad Dobcem uspelo, ko ne bi bilo vmes ali partizanske nepremišljenosti in blebetavosti, ali pa dobre sovražnikove ogledniške službe: begunjski župnik Turk je že teden dni prej oznanjal s prižnice, da bo v kratkem 700 partizanov napadlo Dobec.³³

Vrnitev na Mokre

Brigadi sedaj ni preostalo drugega, kakor da gre na Mokre, bliže vasem na oni strani Želimelj, kjer je bilo pričakovati več živeža, pa manj bele garde.

Čez dan je počivala nekje v gozdu in čakala noči, da se bo prikrito odpravila proč od tega neprijetnega predela. Po prestanem spanju, ki je bilo edino krepčilo tega dne za lačno brigado, je bil sestanek partijske celice Lukovega bataljona. Na njem so ostro grajali partizanko Sonjo, ki ni pustila svojega Dragota, da bi prejšnjo noč jurišal na zakleto hišo v Dobcu, od koder so ubili Kovača. Celica je tudi sklenila, da ju bo premestila vsakega v drugo četo, če ne celo bataljon, da ne bo takšnih slabih zgledov.

Sonja se je takrat na tihem zaobljubila, da bo ob prvi priložnosti pokazala, da je tudi borka in junak.

Zvečer se je brigada dvignila in na poti proti Iški pobrala živež in živino gospodarjem na Pikovniku, malem naselju pred Rakitno, ki so šli od doma v zavetje bele garde. Otovorjena s krompirjem in z debelimi volmi na povodcih je pazljivo prekoračila rakitniško planjavo, ki so jo imeli v oblasti belogar-

disti, in se za dne ustavila na primernem kraju pod vasjo Ustje, tik zraven izvirka studenčnice in nad strmim bregom Iške.³⁴

Skoraj blizu tega brigadnega taborišča je imel, skrito pod previsnim skalovjem, svojo bolnišnico partizanski zdravnik, izžanski domačin France Berce. S svojo iznajdljivostjo in s prizadevnostjo četice mladih krepkih okolišnih dolinskih borcev je vzpostavil in vzdrževal že nekaj mesecev edinstveno zdravstveno ustanovo v vsej okupirani Evropi. Za topovski streljaj daleč od sedeža cele italijanske divizije je bila pod previsno skalo postojanka s streho, pokrito z volovskimi kožami, in s toplimi in suhimi ležišči, kjer je priučeni »dohtar« čez dan opravljal uspešno vse strokovne posege od zdravitve najbolj preprostih strelnin skozi meso, pa do odrezov celih udov, in to kar z žagico za obrezovanje drevja.³⁵

Tja, v varno zavetje Krvavic je oddala brigada tudi dva hudo ranjena. Od obeh je najtežje pogrešala mitraljezca Belokranjca Frenka iz Langijeve čete, preudarnega borca, ki je imel redkokdaj na jeziku besedo, zato je bil pa v bojih toliko

Osrednje brigadno taborišče na Mokrcu. Spredaj koliba štabnih kurirjev, zadaj ambulanta

bolj »zgovoren«. Po njiju so prišli Bercetovi nosači prav v brigadni tabor.

Ker je bila brigada sedaj po Pikovniku dobro preskrbljena s krompirjem in mesom, so se nasičeni borci ob studencu še umili in oprali, v noči na 29. oktober pa se je kolona spustila po prepadnem prodnatem pobočju k sotočju Iške in Zale na Vrbico, prebredla deročo svežo vodo in se skozi kamin v Kozjih stenah vrnila v mokrško taborišče.

Na Mokre se je brigada vrnila, da bi bila bliže vasem na ono stran Turjaka in okoli Grosupljega, kjer so bile kleti in kašče polne živeža. Tam bi se ga dobilo še kaj tudi za partizane.

Po preizkusnem dvotedenskem »izletu« iz izbranega osrednjega oporišča je bilo brigadnemu poveljstvu očito, da bo moralo reševati predvsem prvo in temeljno življenjsko vprašanje tako velike zbrane vojaške enote — prehrano več kot tristo-glave vojske, ko je tik pred vrati čas zamedene in zmrznjene zemlje, zalog na varnem nobenih, pomoč prebivalstva vse bolj pojemajoča in usihajoča, nasilen dostop v vasi pa vse težji.

Ostanki taborišča II. bataljona na Mokre

Kako je to, kot temeljno pereče vprašanje udarilo z vso neizprosno na dan, je videti iz nujne skupne okrožnice izvršnega odbora OF in glavnega poveljstva slovenske partizanske vojske, ki sta jo kot neodložljiv ukaz poslala 30. oktobra 1942. V njej dajeta prvenstveno nalogo predvsem odredom, ki združujejo terenske vojaške in politične dejavnike, da se takoj lotijo načrtnega dela za preskrbo oboroženih sil s hrano. Podrobna navodila, kako je pri pridobivanju hrane upoštevati politično gibalno in kako je z nabrano hrano postopati, da ne bi padla sovražniku v roke pa ta nujni odlok zaključuje z ugotovitvijo, da je storiti vse, da bo to vprašanje zadovoljivo rešeno sedaj, v času, ko je od vprašanja prehrane odvisen obstoj partizanske vojske in nadaljevanje boja slovenskega naroda.^{se}

Ker se je bilo moč opreti, glede podpore prebivalstva partizanski vojski, najbolj zagotovo le na gospodarsko krepkejši in politično zanesljivejši predel na vzhodu in severovzhodu od Iške soteske, zraven pa je dajal prednost še Mokre s svojo edinstveno strateško-taktično uporabnostjo za vojaško manevriranje, je bilo očito, da mora prav v tej coni stati taborišče, ki bo lahko vsak čas sprejelo in zaščitilo brigado. Zato je sedaj ob povratku na Mokre odločilo brigadno poveljstvo, naj še toplo in suho vreme moštvo izkoristi in zgradi trdnjše oporišče, zimski tabor.

Pri tem so bili vsem za zgled borci II. bataljona. Poznati je bilo, da imajo za komandanta strokovnjaka-gradbenika, pa v svojih vrstah gozdne delavce in tesarje. Vsi so prijeli za delo in kar nenadoma so stale tri velike in ena manjša brunarica, za vsako četo in štab posebej, da jih je bilo veselje videti in vanje vstopiti. Gradbeni material je bil tesan les kar »s položajem« ter žaganice iz doline. Potem pa so družno pomagali še brigadnemu štabu, njihovim kurirjem in intendanci, da so imeli strehe nad glavami. Celo na krojaško in čevljarsko delavnico niso pozabili.

Najslabše se je to pot odrezal Lukov bataljon. Za prvo silo so si postavili le zemljanke — z obodi iz skale in prsti postavljene večje šotore, ki so nadnje razpeli poveznjene hojeve veje, na tla pa nastlali suhega listja. Pred vsakim takšnim zavetiščem za 3—4 borce so bili na vhodu naloženi ploščati kamni, pred njimi pa je brez prestanka tlel ogenj. Segreto ka-

menje je tako prijetno grelo prebivalce zemljanke v noge, ko so se vanje zatekli ponoči ali podnevi k počitku.

čas zatišja in miru tiste dni po prvem novembru je prišel prav vodstvu brigade, da je uredilo v bataljonih in četah vse, kar je bilo še nedodelano. Postavljen je bil nižji starešinski kader, vsaka četa je dobila svoje sanitejce in intendante. Čete posebej ali bataljoni skupaj so imeli vsak dan politične ure, pričeli so nastopati samorastniški recitatorji, vznikli so sami od sebe mojstri napisane besede, ki so svoje »izdelke« pripenjali na sloviti »stenčas«, lastniki dobrih glasov so se zbirali in uglaševali svoja grla.⁴¹

Prihod III. bataljona v brigado

Brigadno poveljstvo je že nestrpno pričakovalo, kdaj pride k svoji matični enoti III. bataljon. Že 13. oktobra je odšel v Dolomite k tamkajšnjemu odredu brigadni komisar Janez Hribar-Tone, da uredi vse za njegovo ustanovitev, kakor je to ukazalo glavno poveljstvo, ko je ustanovilo Šercer j evo brigado. Za njim pa je odšel čez progo in Ljubljano nekaj dni kasneje še komandantov namestnik Jože Klanjšek-Vasja, da pripelje medtem že postavljeni bataljon k ostalima dvema.

Ker bi moral biti III. bataljon vsak čas nekje na Krimu, sta brigadni komandant Bojan Polak-Stjenka in brigadni sekretar Cveto Močnik-Florjan ostala ob povratku z Dobca kar v taborišču na Ustju, da ga počakata in sprejmeta. Z njima je bil tudi Alojz Popek-Vandek, imenovani komandant III. bataljona, ki pa ni mogel prej ponj v Dolomite, ker je ležal ranjen v Krvavicah. Za svečan prevzem je za silo že okreval in dobre volje in nasmejan čakal, da prvič vidi svoje borce. Bil je visok, postaven mlad poveljnik, domačin iz Bezuljaka pri Cerknici, in že takrat veljaven starešina. Kmečki sin in izredno bister se je vojaških veščin naučil, ko je služil kraljevsko mornarico in je takrat dosegel tudi stopnjo podoficirja.⁴²

Ko je šel brigadni komisar Tone v Dolomite, ga je spremljal tudi poverjenik IOOF in CK KPS za Notranjsko, Franc Popit-Jokl. Na Ključu sta naletela na novega komandanta glavnega poveljstva slovenskih partizanskih čet, Ivana Mačka-Matijo, in na štab Dolomitskega odreda. Zmenili so se, da bosta dala oba dolomitska bataljona borce, ki bi po svoji volji šli

radi v brigado, nekaj njih, predvsem starešin, pa bodo kar odbrali.

Določili so tudi, da bo zborna mesto za vse enote in borce, ki bodo šli v nov bataljon, na Korenem nad Horjulom, najbolj pripravnem kraju sredi Dolomitov.

Prvi bataljon Dolomitskega odreda je dal v glavnem kar svojo 1. četo, pa še iz ostalih dveh izbrane borce, s težko zbrojevko vred, ki je bila lepotica in ponos bataljona. Tri mesece jo je že zvesto nosil Janko Rudolf in je šla tudi sedaj, ko je ta postal komisar 3. čete III. bataljona, kar z njim.

V II. bataljonu Dolomitskega odreda pa je ostala po čudnem naključju udarna četa Smelijevega bataljona s Križne gore nad Ložem, ki ji je poveljeval proletarec iz miljske ladjedelnice, Piero Marcandel, komisar pa ji je bil Drago Benčič-Brkin. Ti so se namreč morali že junija začasno priključiti II. grupi odredov v pomoč, ko se je ta pripravljala za velik napad na vlak pri Verdu, ki naj bi potem spuščen navzdol porušil borovniški viadukt. Ko se je po izjalovljeni začrtani akciji II. grupa odredov premaknila na poti čez Gorenjsko na Štajersko v Polhograjske Dolomite, je ostala Marcandlova četa kar pri Dolomitskem odredu kot 2. četa II. ali Cučevega bataljona.

V njej so bili sami Notranjci s te strani proge, večina pa Rakovci, kakor pravijo rojakom iz Rakeka.

Ko so zvedeli, da jim je sedaj dano na voljo, če hočejo nazaj na »svoje« ozemlje in v brigado, so bili vsi za to. Tako se je tudi ta četa, okrepljena še s prostovoljci iz 1. čete Cučevega bataljona, napotila iz okolice Ziberš, kjer je operiral II. bataljon, na Koreno.⁴³

Tako je bil po polnoči na 26. oktober že ves III. bataljon Šercerjeve brigade zbran v taborišču na Korenem. Začasno mu je poveljeval Anton Curk-Gorjan, ki je nadomestoval odsotnega komandanta Vandka, za bataljonskega komisarja mu je bil postavljen Drago Benčič-Brkin, vse tri čete pa so že tudi imele svoje starešine. Vsem je bilo žal, da se je odločil Piero Marcandel, da gre z Jankom Premrlom-Vojkom, enim najbolj znanih in uspešnih partizanskih starešin Slovenskega primorja, ki se je vprav tiste dni ustavil pri bataljonu, pa čeprav je prej na vso moč agitiral med borci, naj stopijo v brigado.

Zbiranje te kar številne vojske, ki je prihajala na zborni prostor z več smeri že kmalu po 15. oktobru v taborišče blizu naselij Koreno in Ulaka, ni moglo ostati prikrito sovražniku,

Prizorišče celodnevnega boja pravkar ustanovljenega III. bataljona Šercerjeve brigade v Polhograjskih Dolomitih, 26. oktobra 1942

posebno še belogardistom, ki so imeli takrat v prebivalstvu že veliko oporo in razpredeno vohunsko mrežo. Tudi same postojanke domačih izdajalcev, najbližja — Samotorica, in malo dalje Št. Jošt, niso bile od Korena oddaljene več kot slabo uro hoda, močna utrjena italijanska dolinska postojanka v Horjulu pa je bila v vznožju samega korenskega hriba, da bi kamen lahko z vrha vrgel nanjo.

Dne 25. oktobra zvečer so prinesli partizanski terenski obveščevalci v taborišče vest, da se belogardisti in okupator v vseh bližnjih postojankah v naglici pripravljajo na pohod. Verjetno proti Korenem.

Štab bataljona pa je sklenil, da se ne umakne in da bo boj sprejel, če bo napaden, čete so imele izvrstne položaje na oblem samotnem hribu Brinovcu, ki so se na njem utrdile celo z okopi in mitralješkimi gnezdmi. Vse dostope k svoji utrdbi je imel bataljon pod udarom lahkega in težkega orožja. Okrepljeno je bilo še zavarovanje taborišča z dodatnimi stražarskimi položaji in patruljami, ki so bile stalno na obhodu v vse smeri.

Borci so zavzeli položaje v strelskih jarkih in bunkerjih, ki so bili na tej koti pripravljeni še od partizanov Čučevega bataljona, jih očistili listja in zemlje, stražarji pa so pred svojimi stražarskimi mesti na dolgo in široko nastlali suhega dračja, da bi zaslišali že v noči vsak morebitni poskus sovražnika, da se približa Brinovcu. Okoli in okoli Korenega so speljane — tako kot sicer vsepovsod v Polhograjskih Dolomitih — po dolinah in iz njih navkreber dobre ceste in so višine dostopne od kjerkoli kar mimogrede.

Tretji bataljon je dobro zavarovan mirno čakal, kaj mu je namenjeno prihodnjega dne.

Dne 26. oktobra navsezgodaj se je že udarila obhodna patrulja 3. čete s kolono belogardistov, ki je prodirala od Samotorice proti Ulaki, hišam na južnem, nasprotnem bregu Brinovcu. Po tem znaku za preplah je zasedel položaje na Malem griču pred Ulako komandir Džuro s svojim vodom in težko zbrojevko in pričakal sovražnika, da je prišel blizu na domet bombe. Nato je zapovedal juriš in borci so v nezadržnem naletu nagnali napadalce na njihove oporiščne položaje, k Samotorici.

Medtem pa se je že pričel premik drugih sovražnikovih kolon proti Korenem iz Horjula in Vrhnike. Poprej so obdelovali višine nad seboj z minometi, na čelu prodirajoče vojske pa sta lezla po cesti k Polžu in naprej v strmino dva tanka in dve tanketi.

Proti 3. četi so rinili Italijani tudi od Prosece, kar se je lepo videlo z opazovalnice na Brinovcu.

Prva in druga četa sta počakali, da je udaril nanje najprej Džuro, nato pa so po bežečih vojaki tolkli še s položajev 1. čete.

Najhujši pritisk je bil prav na položaje Džurovega voda, ki je bil prvi na udaru tolike sovražne premoči. Za oklepnimi vozili je napredovalo tudi kakšnih tisoč dvesto očeladenih vojakov, rovtarski in šentjoški belogardisti pa so tudi že prodrli do bojišča in so pritiskali po globeli med Grdadolnikom in Prevalčnikom k Lešnjaku, da bi tako odrezali Džurov vod od glavnine bataljona.

Po srditem nekajurnem obrambnem boju je Džurov vod zapustil Mali grič in se po gozdnatem pobočju spustil v globel in se nato priključil glavnini na Brinovcu, sovražnik pa je zasedel Ulako in Koreno s cerkvijo, ki pa je III. bataljon niti ni

branil, čeprav je imela gospodujoči položaj nad vso okolico. Bila je odrezana od osrednjega položaja bataljona in bi posadka v njej zlahka postala na mrtvi straži plen sovražnika.

Po tej preureditvi bataljonskih sil in namestitvi sovražnikovih, Italijanom je pomagalo tudi kakšnih tristo belogardistov, se je nadaljeval strahovit topovski in minometalski ogenj, osredotočen na Brinovec. Toča granat, šrapnel in min je bila tako strahovita in brez predaha, da kaj podobnega ni doživela do takrat še nobena partizanska enota. Eksplozija se je vrstila za eksplozijo po pobočjih in vrhu Brinovca, vsevprek in venomer so regljali mitraljezi vseh kalibrov, obrasla glava hriba branjenih položajev bataljona je bila zavita v plavkast dim, ki se ni polegel — in to je tudi bilo vse. K partizanskim okopom se ni mogel približati nihče niti na lučaj bombe. Vendar pa so si stali nasprotniki tako blizu, da je bilo slišati spodaj od Lešnjaka sovražnikova povelja.

Partizani so vsak nasprotnikov juriš po vsakokratnem nasprotnikovem topovskem obstreljevanju znova odbili. Pri tem jim je največ pomagala natančna in neutrudna težka zbrojevka, ki ji je snope uravnaval sam komandir Metod Klopčič-Džuro. Žal je častitljivi švarcloze oddal le nekaj strellov, nato pa se mu je zataknilo in je utihnil.

Razpoloženje branilcev na okopih vrh Brinovca je bilo tako razigrano in prešerno, da so ob vsakokratnem predahu peli, sovražniku v brk Avanti popolo ...

Tretji bataljon Šercerjeve brigade je dobro prestajal svoj ognjeni krst. Sovražnik ni mogel prav z ničemer izkoristiti svoje premoči v orožju in ljudeh, čeprav je ves dan dobival okrepitve še iz oddaljenejših postojank. Zmaga se jim je ponujala, do Brinovca pa le niso mogli.

Z mrakom je pekel ponehaval. Boj je bil odločen. Italijani in belogardisti so se pričeli umikati, s seboj pa so odpeljali tri mrtve svoje rojake in oboji precej ranjenih. Bataljon je imel osem ranjenih, vse samo od min. Strašno je bil zdelan le kuhar, prebegli mlad Poljak Petrovski, ki mu je raztrgalo spodnji del trebuha in mu ni bilo pomoči.

Kako je bilo borcem žal, da niso mogli do orožja pobitih sovražnikov! — Bilo je namreč pod nepredirnim ognjem.

Bojni hrup na Korenem je bilo slišati tja do Malega Ključa, kjer so taborile enote I. bataljona Dolomitskega odreda. Komandir čete Rudolf Hribernik-Svarun se je odločil, da po-

seže v boj, pa naj bo tam karkoli že in kdorkoli. Zbral je nekaj deset prostovoljcev in odhitel čez Proscio proti Visokemu hribu, ko pa je bil že na zadnjih vzpetinah za korensko cerkvijo, kjer bi sovražniku vpadel v hrbet, je boj prenehal. Zato se je obrnil in vrnil v taborišče.⁴³

Z nočjo se je III. bataljon stodesetih borcev in bork premaknil z Brinovca na Ključ, kjer ga je pričakal namestnik brigadnega komandanta Vasja. Naslednjo noč se je napotil na barjansko ravnino. Še enkrat so prenočili nad Drenovim gričem, od tam pa so zdrsnili prek glavne ceste ter skozi Bevke do Ljubljanice.

Tu bi se pa kmalu usodno zataknilo — zveze in čolnov ni bilo nikjer, jutro pa že ne več daleč. Zato so brž poklicali terence, ki so jim zbili skupaj zasilen splav: na dolgo lestev so položili deske. Nanj je šlo hkrati petnajst borcev in je pod njihovo težo potonil, da so stali v vodi za dobro ped pod gladino. Tudi na drugem bregu je bila terenska posadka, ki je na žici privezano in natovorjeno splavilo vlekla h kraju.

Kljub vsemu — še pravi čas je bil bataljon tudi čez progo tik preserske postaje, nato pa že pri prvi svetlobi v krimskih gozdovih.

Po razburljivi noči, ko so bataljonski minerei pognali v zrak še kos železniških tirov, ki so jih borci maloprej prekoračili, se je bataljon ustavil šele na Planinici, taborišču čete

I. bataljona Notranjskega odreda, ki ji je poveljeval Jaka Rihar.

Dne 31. oktobra se je prestavil še v eno krimsko taborišče, v začetku novembra pa se je premaknil že bliže brigadi in se utaboril v znanem taborišču pod vasico Ustje, nad Iško. Tu ga je prevzel komandant Alojz Popek-Vandek. Svoj novi bataljon sta pozdravila tudi brigadni komandant Stjenka in sekretar brigadnega agitpropa Florjan.

Ker je že bil bataljon na dosedaj po kakšni partizanski udarni bojni enoti slabo nadzorovanem ozemlju, kjer pa je sovražnik opravljal precejšen promet med Rakitno in dolinskimi oskrbovalnimi bazami, je počakal pod Ustjem priložnost, da se oskrbi s hrano iz vojaških transportov.

Zasedam na cesti Ig—Zg. Ig—Rakitna in Preserje—Rakitna pa ni bilo treba čakati dolgo. Dne 5. novembra sta skoraj hkrati, pa vsaka na svojem koncu, napadli sovražnikove

kolone dve zasedi: prva tankovsko, druga pa aprovizijsko, na kamionih.

Ker pri oklepni vozilih ni bilo moč pričakovati kakšnega posebnega uspeha, je bilo dovolj že to, da se je sovražnik obrnil in umaknil v oporišče na Ig.

Več sreče pa je bilo pri kamionih. Zaseda je ubila tri sovražnikove vojake in zaplenila puškomitraljez »Hočkis«, ki pa je ostal v partizanskih rokah žal brez municije.

Na bojišču je obležala tudi partizanka Metoda Poglajen-Majda, mlado ljubljansko dekle.

Med plenom je bilo tudi nekaj hrane. Ker pa je ni bilo dovolj, je opravil bataljon še veliko in uspešno rekvizicijo pri belogardistih v Vrbljenju, vasi na Barju pod Krimom.⁴⁴

Po kar treh uspešnih bojih, ki so dali bataljonu dober sloves in veljavno priporočilo za vstop v brigado, se je še istega večera odpravil na Mokre. V taborišču je dobil prostor prav blizu brigadnega štaba in so na zboru vseh treh bataljonov, ki je bil brž sklican drugo dopoldne, drugi borci zvedavo ogledovali svoje nove tovariše, ki so bili drugačne podobe kot oni sami. Oprema in obleka sta jim bila druga in poznalo se je, da je med njimi precej mestnih ljudi, Ljubljančanov. Tudi ti, ki so bili domačini, iz Dolomitov, so se razlikovali od tukajšnjih Notranjčev po obnašanju in govorici.

Nič manj kot svojih novih bojnih tovarišev pa ni bila brigada vesela težkega orožja, ki so ga prinesli Dolomitčani s seboj. Bila je to težka zbrojevka, ki se je proslavila v nič koliko bojih in ki so jo borci 1. čete I. bataljona komaj rešili

12. julija pri Toškem čelu, ko so jo imeli s strelcem Slavcem vred že obkoljeno Italijani. In pa strelno čudo še iz časov avstrijske cesarske vojske, švarcloz, ki je zadeval cilje tudi na 3000 metrov daleč. Ker so ga Dolomitčani dobili brez podstavka, so mu ga pripravili kar iz razvejane gabrove rogovile, s svojim počasnim težkim glasom »do — do — do« pa je vnašal v boju vedno preplah med nasprotniki. Vedeli so, da seže daleč in brez usmiljenja.⁴⁴

Ta prvi zbor vse brigade pa se je le končal z okusom grenkobe, ki jo je spremljal potem še nekaj časa. Vsi prisotni so morali dati svoj glas za ali proti v mučni zadevi — pred njimi je stal zvezan mlad, dolg in suhljat fant, ki so ga ponoči zalotili, da je na straži zaspal. In to ne prvič. Do takšnih spodrseljev, ki bi bili lahko usodni za varnost partizanskih taborov, je

moralo biti poveljstvo neizprosno. Nihče v zboru ni našel besed opravičila, niti sam obtoženec ne, in vsem za zgled in svabilo je bil obsojen na smrt.

Predah na Mokrcu

Medtem ko so na Mokrcu pričakovali III. bataljon pa je potekalo tam nič kaj vznemirljivo taborno življenje. Pač — tiste dni sta prva dva bataljona le vznemirjala sovražnika in mu delala škodo predvsem na prometnih zvezah in obrambnih napravah. Tako so patrulje trgale telefonske žice, rušile drogeve in zasekavale ceste. Prvi bataljon je onesposobil pod Turjakom manjšo električno centralo, drugi pa podrl bunker iz lesenih brun, ki so se vanj nameravali ugnezditi prav tako pod Turjakom belogardisti. Minerski vod II. bataljona pa je 7. novembra razstrelil cestni most v Žabčah pri Rašici.⁴⁴

Sedaj je prišel 7. november in z njim 25-letnica začetka zmagovite oktobrske revolucije ruskega proletariata. Proslava

Delovni dan v brigadnem taborišču na Mokrcu — jeseni 1942

pri taborišču Lukovega bataljona je bila za vso brigado in nadvse svečana. V goste sta prišla, slučajno, od Podlipoglava Šercer j evcem še dva bataljona Tomšičeve brigade, ko sta križarila s posebnimi nalogami tod okoli. Bilo je navdušujočih govorov, spodbudnih priložnostnih pesmi in recitatorjev; najbolj pa je razpoloženje razgrel na tistem skupaj spravljen brigadni pevski zbor, ki ga je vodil Franc Plevel-Joki.

Borci bi radi tako lepo praznovali še kar naprej.

Onstran želimeljske doline so bili neverjetno in najbolj dejavni belogardisti iz postojanke Škocjan pod Starim Apnom. Kakšnih osemdeset jih je bilo zbranih iz domače vasi, pa iz Malih in Velikih Lipljen, Rožnika, Malega in Velikega Ločnika, Sloke gore in celo od Dobropolj. Redno vsak dan jih je hodila polovica na obhode in so se srečavali nekje na pol poti s tistimi iz Boštanja in Grosupljega. — Edinstvena priložnost in tarča za partizanske strelce!

V brigadni štab na Mokre je prišel z novico sekretar grosupeljskega okrožja Ivan Erjavec-Cene in vse lepo povedal, kakšna akcija se ponuja v dolini. Ko bi z enim »kapitalnim« udarcem uničili glavnino domačih izdajalcev, bi bilo lažje tudi terenski narodnoosvobodilni organizaciji in političnim delavcem, kajti pričujoči belogardisti so ustrahovali partizanom še naklonjeno prebivalstvo in oteževali gibanje in delo ilegalcem.

V štabu brigade so se zmenili s Cenetom, da bodo prišli bataljoni po polnoči ob eni uri med 11. in 12. novembrom na določeno križišče v gozd nad žago v Medvedici, kjer jih bodo čakali terenci, da jih popeljejo v zasede na kraj, kjer bosta položaj in pogled za napadalce najboljša.

Brigade pa ni bilo vse do zore. Zato so se odpravili terenci na oglede v bližnjo okolico, če niso morda partizani zgrešili dogovorjenega kraja za sestanek. Cene in aktivistka Rodetova Zalka sta se odpravila proti Taboru. Ko sta previdno oprezovala hkrati za brigado in sovražniki, so nanju naenkrat planili iz zakritega grmovja — belogardisti. Ujeti so je hoteli živa!

Cene je brž spustil z ramen nahrbtnik, ki so ga zanj že držali, in zbežal, v rokah jim je ostala le Zalka.

Potem so pa po bližnjih taborskih hišah pobrali še nekaj zaznamovanih partizanskih ljudi in jih gnali s seboj proti Škocjanu.

Namesto vse brigade je prišel na dogovorjeni kraj le II. bataljon, ker pa je tudi zamudil sestanek s terenci, je posta-

vil bataljonski komandant Jože na svojo roko zasedo tja, kjer se mu je zdelo, da ne more preveč zgrešiti sovražnika, če je zunaj.

Vsa zaseda, z njo je bil pa tudi brigadni štab, pa je zaspala.

Sedajle se je ob hrupu tam spodaj na cesti, ko je precej glasno in brezskrbno marširala belogardistična kolona, najprej zbudil puškomi trai jezeč na stražarskem mestu in vžgal kar tjavdan, še največ iz presenečenja in strahu.

Spodaj na cesti je bil ob nenadnih partizanskih strelih še neviden preplah. Kakšnih štirideset belogardistov ni vedelo v prvem trenutku, kaj bi. Sprva niso niti skočili s ceste, vrteli so se, se prijemali za glave, kričali in stokali od strahu, potem pa so poskakali vsak v svoj kraj in — bežali, bežali.

Za njimi pa je žgalo osem partizanskih mitraljezov in težka zbrojevka, ki je z njo upravljal Novozelandec Frenk. Jožetov bataljon je zbral za to akcijo v brigadi vse najboljše orožje, pa so strelci sekali previsoko, tako so bili zmedeni ob nenadnih in tolikih tarčah pod seboj.

V najhujšem ognju se je pognal proti zasedi neki civilist. Na muho ga je vzel sam bataljonski komandant Jože. Dobro je nameril in sprožil — pa ni bilo strela. Naboj je zatajil!

Ubežnika pa se ni prijela tudi nobena druga krogla in zadnji trenutek, preden je repetiral, je komandant Jože spoznal, da je civilist — ženska, v moško obleko napravljena Zalka. V zmedi na cesti je ušla belogardistom.

Ko je prisopihala vsa iz sebe predenj, je komandant vzel iz puške zatajeni naboj in ji ga podržal pred usta, češ „Poljubi ga punca! Ta ti je rešil življenje!“

Od vse belogardistične kolone je ostal na cesti le — en ubit vojščak, ki so mu šerčerjevci pobrali puško. Ljudje iz vasi so vedeli povedati, da so bili še trije ranjeni.⁴⁵

Ker je brigada v tem času opravila tudi nekaj rekvizicij pri belogardističnih posestnikih v Škocjanu, Iški vasi in Dolščakih, je bilo sovražnikovi strani jasno, da je nekje blizu močnejša partizanska vojaška enota. Italijani in belogardisti so pozikovali 14. novembra, kako daleč bi se dalo priti za partizani v Mokre. Prebili so se do Krvave peči, kjer pa sta jih napadli bojni patrolji II. in III. bataljona. Sovražnik je bil stisnjen v obroč in se je zabarikadiriral v cerkev Sv. Lenarta. Zvečer so

V sredini komandant Ser-
cerjeve brigade Bojan Po-
lak-Stjenka, levo Mirko Bra-
čič In desno četni koman-
dir Ivan Martlnec-Langi

jih napadli bombaši II. bataljona za cerkvenim obzidjem, ven-
dar premagati ali uničiti jih niso mogli.

Borci so imeli sovražnika blokiranega vso noč. Ker jim je
bilo v kamniti cerkvi hladno, so vojščaki Kristusa Kralja kurili
ogelj z lesenimi svetniki, pa s tablami božje poti in so potem
lomili še klopi in trgali oltarje in jih metali na kres, s hosti-
jami pa so postlali vso pot od oltarja do vrat.

Drugo jutro je prihajala iz Iške na pomoč močnejša kolo-
na, ki jo je sicer napadla 3. četa II. bataljona, vendar ji ni
mogla preprečiti, da se ne bi prebila do Sv. Lenarta in se zdru-
žila z obleganci.

Sovražnik se je nato umaknil. V spopadu v soteski Iške
so imeli dva mrtva belogardisti in nekaj žrtev tudi Italijani.⁴⁶

Tačas je bil I. bataljon na področju Padeža, kamor je šel
po municijo v ondotna skrivna skladišča. Utaboril se je v sta-
rem taborišču na Kalu.

Dne 16. novembra je bataljonska patrolja šla v zasedo nad
tržaško progo in je v bližini postaje Verd obstreljevala brzo-

vlak. Učinka ni mogla ugotoviti, za nameček pa je še nasula v postajno poslopje nekaj bomb. V taborišče grede pa je zasekala in z drevjem zastlala znano vojaško cesto med Verdom in Pokojiščem.

Da bi se bataljon prehranil, mu je terenska organizacija priskrbela krompir v vasi Brezovica pri Sobočovem, kjer je sicer bila belogardistična postojanka z majhno posadko. Pri njej so bili trije bratje Debevc, ki so bili pri beli gardi po sili in so bili zato povezani s partizani.

Bataljon je prišel v vas in odšel iz nje s polnimi nahrbtniki ob varstvu belogardistične straže. Teh nekaj sto kilogramov krompirja so zbrali za partizane vaščani sami. To je bilo prvič, da sta tako lepo sodelovali obe sovražni strani. Pa tudi — zadnjič!

V 3. četo Lukovega bataljona je prišel pred dnevi neki prostovoljec, mlad fant, ki pa je bil čudnega vedenja. Bil je tudi na »krompirjevi« akciji v tej vasi, pa se ni umaknil s partizani, ampak se je nekje v temi potuhnil in potem korakal po cesti proti Borovnici.

Nanj je naletel belogardistični stražar, ki je varoval akcijo in ga je podil nazaj, za partizani. Fant pa je po vsej sili hotel k Italijanom in stražarju ni kazalo drugega, kot da ga je pripeljal na komando. Tam pa je dezertar vse izblebetal, kar je vedel, tudi o krompirju. K sreči mu niso dosti zaupali, ker je dajal videz neuravnovešenega človeka. Vendar so brate Debevc kasneje nekoč belogardisti sami ustrelili, ker so jim le prišli na sled, da so ves čas sodelovali s partizani.⁴⁷

Sovražnik je vse močnejši

Kljub dobro obetajočim napovedim poverjenika IOOF in CK KPS za Notranjsko Franca Popita-Jokla, pa se je bela garda kar naprej množila in rastla. V začetku novembra je že bilo okoli Cerknice 147, Svetega Vida 70, Grahovega 70, na Blokah 96 belih vojščakov. Potem pa še v Velikih Laščah 31, na Robu 26 in okolici Borovnice 58.

Oborožena bela garda je tako že za dvakratno število presegla moštvo Šerčerjeve brigade, ki naj bi držala v šahu vsaj to sovražnikovo vojsko, če že ni bilo računati na kdove kakšen uspeh proti okupatorju.⁴⁸

Pri vsem tem pa ni bila bela garda prav nič miroljubna. Ko je glavno poveljstvo ocenjevalo izkušnje in učinkovitost borbene sposobnosti brigad v prvih tednih obdobja nove taktike in izpolnjevanja novih nalog slovenske partizanske vojske ter pripravljalo dolgoročnejši načrt boja proti oboroženim domačim izdajalcem, je poslalo 1. novembra takšnole okrožnico:

»Brigadam in odrednim štabom!

Akcije, ki so jih izvršile naše čete zadnje tedne proti beli gardi, so pokazale slabost, ki je izredno nevarna in ki jo moramo potemtakem na vsak način odpraviti. Izkazalo se je namreč, da naše čete ne zavzemajo utrjenih belogardističnih postojank in da ne uničujejo belogardistične žive sile, temveč, da izvajajo svoje napade zgolj polovičarsko. Namesto da bi jurišale, to se pravi, napadale do zavzetja utrjene belogardistične pozicije, se pred belogardističnim ognjem večkrat umaknejo sredi svojega napada.

Če te slabosti ne bomo takoj odpravili, bo naša celotna ofenzivna akcija, ki jo trenutno vršimo proti beli gardi, ostala v svojem bistvu neuspešna. Prvič se bo v svoji konsekvenci beli gardi utrdila zavest, da jim nismo kos, drugič pa se bo bela garda vgnezdila in zabarikadirala v vseh krajih, od koder je mogoče obvladati obsežnejšo okolico. Na ta način bi bela garda razvila svojo kontrolo nad civilnim prebivalstvom, četudi rastejo vsi objektivni pogoji, da partizanske čete znova kontrolirajo obsežne predele in uničujejo izdajalsko belogardistično zalego. Preti torej nevarnost, da bomo imeli opravka z dolgotrajnejšo državljansko vojno, čeprav imamo ugodne politične in vojaške okoliščine, ki nam omogočajo, da reduciramo belogardistične pojave na neogibni, iz protiljudskih in protinarodnih razrednih pobud izvirajoči minimum.

Iz vsega tega pa sledi, da morajo naše čete brezpogojno in takoj preiti na zavzemanje utrjenih belogardističnih postojank in na dejavnost uničevanja belogardistične žive sile. To je trenutno njihova osnovna vojaška dolžnost.

Od kod izvira sedanja nezadostna vojaška udarnost naših čet?

— Iz precenjevanja vojaške kvalitete belogardističnih tolp. Tako precenjevanje, ki je še vedno zakoreninjeno med moštvo, kakor tudi — in ponekod celo predvsem med komandnim in politkomisarskim sestavom — je bistvena ovira za naglo likvidacijo oborožene belogardistične sile.

Naše čete in naš komandni ter politkomisarski sestav se morajo zavedati, da belogardistična vojaška sila ni in ne more biti visoke vojaške kvalitete. Če izvzamemo jedro zagrizencev, moramo ugotoviti, da se belogardistične tolpe rekrutirajo prvič iz najbolj zaostalega in potemtakem najmanj zavednega ljudskega elementa in drugič, iz prisilno mobiliziranih. Mar naj ima taka 'vojska' iste vojaške izkušnje in isto moralo kot partizani? To sploh ni vojska, temveč je — tolpa!

Naloga naših politkomisarjev je torej, da odpravljajo iz naših čet tudi poslednje sledi defenzivnega razpoloženja in prečenjeva-

nja vojaške kvalitete belogardističnih tol. Hkrati moramo navdati čete z zavestjo odgovornosti, ki je prav sedaj, ko je z naglimi partizanskimi udarci še mogoče zadušiti razvoj dolgotrajne državljanske vojne, izredno velika. Partizani morajo zagoreti v sovraštvu do belogardističnih izdajalcev in v pripravljenosti, da darujejo tudi življenja za likvidacijo belogardističnih tol!

Naloga naših štabov je, da vojaško pripravijo zavzemanje belogardističnih utrjenih pozicij in — uničevanje belogardistične žive sile. V tej splošni okrožnici poudarjamo naslednje:

a) izpopolniti je treba našo vojaško obveščevalno službo; pred napadom se je treba s pomočjo terencev, patrolj, observatorjev, itd. dokopati do točnega znanja o belogardističnih utrjenih pozicijah, o sistemu njihovih straž itd.;

b) pripraviti je potrebno podroben načrt za sam napad; komanda napada je dolžna med napadom načrt dosledno izvajati;

c) organizirati je treba posebne oddelke bombašev iz najhrabrejših partizanov; oddelki bombašev morajo predstavljati poleg mitraljezov osnovno silo napada.

Brigade še vedno niso postale partizanska vojna sila višje stopnje. Brigadni štabi bi si morali biti na jasnem, da za dobre operacije brigad ne zadostuje več samo stari partizanski način presenečenja, nenadnega udarca in hitrega umika. Brigada je formacija, ki smo jo ustvarili predvsem z namenom, da juriša, zavzema, uničuje sovražne pozicije...«

V brigado Ljuba Šercerja so prihajala poročila, da je za partizanske kurirje in manjše patrolje neprehodno ozemlje okoli Topola in Hudega vrha na Blokah. Napadajo jih celo posamezni kmetje, oboroženi z belogardističnim orožjem. Tudi nekaj žrtev je že bilo.

O hudi vnemi vaške straže v Topolu je vse najlepše poročal že 17. avgusta Carlo Bianchi, zaupnik fašističnega središča na Blokah:

»... obiskal sem vasi Topol, Hudi vrh, Ravne, Metlje in Veliki vrh. Povsod sem bil ljubeznivo sprejet. MVAC je najbolj delavna v Topolu...«

O »uspehih« dejavnosti vaške straže v Topolu pa je tole povedal belogardist Jože Avžlokar kasneje na kočevskem procesu:

»Takoj po ofenzivi so belogardisti iz moje vasi, Topola, ujeli pet neoboroženih partizanov. Najprej je prišel samo en partizan. Tega so prišli iskat karabinjerji. Ali je bil odposlan v internacijo ali ubit, tega ne vem. Zatem sta prišli dve ženski. Tudi te so oddali karabinjerjem. Znano mi je, da sta bili nato odposlani v internacijo. Zatem je prišel v vas neki partizan s svojo materjo, ki sta izjavila, da iščeta stanovanje, kjer jim je doma hiša požgana. Na

ovadbo nekega domačina, pa so jih prišli iskat karabinjerji. Slišal sem, da so tega partizana in njegovo mater odpeljali baje v internacijo. Nekako oktobra meseca pa je prišel v vas neki partizan, oborožen s puško, katerega so domači belogardisti zajeli in pridržali. Tega partizana so nato sami odpeljali na karabinjersko postajo. Pozneje sem slišal, da je bil ustreljen.«⁵¹

Da uniči ti dve žarišči partizanom sovražne dejavnosti, se je odpravila brigada z vsemi tremi bataljoni 24. novembra na bloško planoto in obkolila ponoči vasi Topol in Hudi vrh.

Patrulje so pričele s preiskavami po hišah. Pa ni šlo vse gladko.

Že pri eni prvih hiš v Topolu, kjer so partizani zahtevali, da odprejo, so nanje odprli najprej ogenj iz mušket, nato pa z oken v nadstropju metali še bombe, da sta bila laže ranjena namestnik brigadnega komandanta Vasja in borka Adriana Družina-Olga iz 3. čete III. bataljona. Komandant Stjenka sam se je pred bombami umaknil v svinjak, pa ni mogel ven, tako so imeli belogardisti v hiši na muhi vse dvorišče, pa še vrata so se zataknila za nameček.

Da rešijo svojega komandanta in preženejo napadalce, so partizani zažgali bližnji skedenj. Potegnil pa je veter in se je vnela vsa vas.

Takrat se je začela v Topolu zmeda. Kot da bi gorel podgani brlog, so iz hiš skakali oboroženi in neoboroženi vaščani. Partizani so lovili bele stražarje in jih razoroževali. Pa teh ujetih niti ni bilo veliko, samo kakšnih pet. Vsaj še toliko pa jih je pobegnilo z orožjem vred. Ko so partizani streljali za njimi, je bil po nesreči smrtno zadet neki kmet.

Vse zajete in razorožene vaške stražarje so partizani spustili, tako so bili velikodušni in — naivni!

Na Hudem vrhu ni nič gorelo, pač pa so partizani vzeli s seboj Antona Turka, vaškega stražarja, z njim pa je šlo od hiše tudi vse, kar se je dalo odpeljati.⁵²

Brigada se je vrnila v mokrško taborišče, kjer je nekaj dni ni nihče nadlegoval, da je lahko v miru pospravila in predelala pripeljano hrano.

Intendantom je igralo srce, ko so viseli s hoj razčetrverjeni prašiči in so brigadni mesarji tlačili zmleto meso v neskončno dolga čreva, nekaj pa nasoljenega nakladali v kadi in ga obteževali s kamni.

Izginil pa je aretirani Turk s Hudega vrha.

Belogardistična vas Topol na Blokah

Prvi naskok sovražnika na Mokre

Tako so ogledniške patrulje poročale že 28. novembra o transportih in zbiranju vojaštva na vseh dostopih k Mokrcu. Na Ig je prišlo že podnevi okoli 80 kamionov, zasedli so vasi Ustje, Golo in Kurešček in Krvavo peč. Namen vseh teh premikov je bil očiten in brigada je bila v strogi pripravljenosti. Vso noč od 28. na 29. so bile daleč zunaj patrulje, da so varovale taborišče pred presenečenjem, še pred zoro pa so bataljoni zasedli položaje: I. bataljon proti Kureščku in Sekiriščam, II. bataljon proti Sivim dolinam in z eno četo v rezervi v taborišču, III. bataljon pa na levem krilu II. bataljona, s položaji proti Iški in Iški vasi.

Fronta pa je bila ob zgodnjem dnevu čudno mirna. Boj se nikamor ni razvil, čeprav je bilo na nasprotni strani 5—6000 vojakov.

Prvi je prišel do stika s sovražnikom II. bataljon, ki je odločno odbil njegov namen, da bi prodrl v Mokre. Pri tem je padel borec Jože Korošec, doma od Hudega vrha na Blokah.

Potem je ostalo pri tem, da sta obe strani pazili druga na drugo, vkopani v zaklonih, in se obstreljevali.

Vse drugače pa je bilo na oni strani proti Krvavi peči. Tam je ostal v strnjeni obrambni črti brigade presledek. To slabo točko so našli Italijani in beli ter prodrli daleč v gozd, že do prednjih straž samega taborišča. Stiska je bila tako velika, da je šla na pomoč v rezervno četo II. bataljona tudi vsa komora in celo — ambulanta. Kuharji in bolniki so reševali položaj. Med njimi je bil slučajno tisto nedeljo, zaradi slabega počutja, tudi politični komisar Lukovega bataljona, Albert Kovač-Peter Grčar. Komaj pa je pritekel na bojišče, že je z levim delom telesa prestregel sovražnikov rafal in tako dobil od rame do gležnja 10 strellov. Padla sta borca Franc Frank-Edo iz 3. čete I. bataljona in Sever iz II. bataljona.

Vendar hrabra brigadna rezerva ni odstopila s položajev pred taboriščem. Zdržala je, da jim je prišla na pomoč še 3. četa III. bataljona. Na fronti proti Krvavi peči je nato ostalo samo pri puškarjenju, na položaje I. in II. brigadnega bataljona pa niso niti več silili. Čakali so v zasedah, da bi jim prignali pred orožje partizane oni od Krvave peči.

Ti belogardisti pred taboriščem pa so postali predrzni. Iz objestnosti so pričeli zmerjati partizane in jih spraševati, kje imajo Luko.

Da bi jim ustregli, je šel ponj na položaj proti Kureščku namestnik brigadnega komandanta Vasja, češ „Luka, belogardisti te kličejo!“ in mu pomežiknil.

Luka je brž vzel s seboj četo svojega bataljona in šel za Vasjo. Z belogardističnih položajev je kmalu zaslišal:

„Luka, kje si? Pokaži svojo betico!“ in podobno.

Luka je zvito tehtal položaj in ocenjeval, kje bo udaril.

Ko pa se je odločil, je počakal samo še, da ga beli še enkrat pokličejo.

»Tukaj sem!« jim je zakričal, in zapovedal »Juriš!«.

Zarigala je Lojzetova trobenta, zagrmelo so bombe in zaregljalo je — pa je bilo spet v nekaj minutah vsega konec.

Na bojišču je ostalo toliko orožja, da so morali partizani dvakrat ponj.

Bežeči vojaki in vojščaki si niso upali niti v dolino, ampak so se čez noč zabarikadirali v krvavopeško cerkev, ki jim je bila najbližja varna trdnjava.

Krvavopeška dolina z goro Mokrcem. Zadaj vrh Malinjek in pod njim vas Sekirišče

V tem boju za svoj Mokre je imela brigada 3 mrtve in 6 ranjenih. Ni pa bilo moč zvedeti, od kje vse so pripeljali vojaštva in belogardistov in koliko so imeli žrtev.

Težko ranjenega političnega komisarja I. bataljona Petra Grčarja je zamenjal Jože Čonč-Prlek, študent, doma iz Maribora, do sedaj komisar 3. čete, in partizan že skoraj leto dni.⁵³

Po tej dragoceni izkušnji je brigada nadaljevala z garnizonskim življenjem. Ker je bilo vreme še vedno suho, sta si tudi I. in III. bataljon zgradila v zatišjih zimske bivake. Sovražnik ni silil v goro po oni lekciji, tako da niso prišle z njim v stik niti obhodne in ogledniške patrolje na daleč in globoko, z Mokrcem pa tudi niso silili za njim v dolino.

Čas je brigada porabila za urejevanje, počitek in urjenje v bojnih veščinah. Praske je imela z belogardisti edino pri Škocjanu, kamor so šli borci I. in III. bataljona po hrano.

Odmev na takšno zadržanost in zamaknjenost brigade pa ni bil med narodnoosvobodilnemu boju privrženem prebivalstvu nič kaj ugoden. Tiste dni je moral poverjenik IOOF in CK KPS za Notranjsko Franc Popit-Jokl napisati osrednjim vodstvenim telesom že takšnole poročilo:

»... Center bega je Sv. Gregor v Slemenih. Slemenca imajo dominanten položaj, zato se od tu belogardističen val z lahkoto širi po vsem okrožju. Če bi se kakorkoli strl ta center, bi bega popustila v vsem okrožju. Oboroženih bega je doslej v Dolenji vasi 60; ti so prijeli orožje najkasneje in večinoma prisiljeni. V Loškem potoku jih je po najnovejših poročilih okrog 200. Pri Sv. Gregorju je vsak za orožje sposoben moški oborožen. Vsako terensko delo v teh krajih je brez predhodne vojaške akcije nemogoče. Če v kratkem v Slemenih ne bo akcije, bo verjetno še letos bega v Sodražici in Ribnici oborožena... Iz Velikih Lašč so se bega preseleli v Veliko Slevico.

V Ribnici in Sodražici se prebivalci zgražajo nad početjem bega. V Ribnici so na pritisk bega Italijani zaprli vse partizanske družine... Podatkov iz ostalih krajev tega rajona nimam, ker je v okolici Velikih Lašč in Sv. Gregorja zelo močna bega in je dostop v te vasi težaven. Treba bo tu energične roke, brigade, katere (Šerčerjevo — Tomšičevo) sem že dvakrat prosil, pa brez uspeha. Škodljivo vpliva naša vojaška pasivnost v teh krajih tudi na ostale, doslej neoborožene kraje ribniškega rajona. Zato prosim, naj glavno poveljstvo ukrene vse potrebno!... «⁵⁴

In poročilo okrožnega komiteja KPS za cerkniško okrožje:

»... Pri Sv. Vidu je 70 Italijanov in 20 bega. Delo za OF je zelo otežkočeno, posebno še po dogodku, ko so ujeli že omenjenega tovariša. Bega izvajajo strašen teror med prebivalstvom ter nekaterim kontrolirajo za vsako prgišče moke in hrane, da ne bi podpirali partizanov. Na pritisk bega se morajo ljudje izseliti v določene vasi... Udarne brigade Ljuba Šerčerja je ob priliki akcije na bega v vasi Topol in Hudi vrh v Blokah ujela tudi štiri belogardiste, katere so izpustili. Kolikor nam je znano, so vsi belogardisti v omenjenih vaseh zelo zagrizeni in se nam nikakor ne zdi prav, ko so jih izpustili. Prosi se, da se zadeva razišče... Predvsem bi bilo potrebno kako večjo akcijo s strani vojaškega poveljstva, kjer naj bi se zavzela in likvidirala kakšna postojanka bele garde in Italijanov, ker le tako bomo omejili in preprečili oboroževanje ljudstva s strani bega, da bi se ti ljudje ne počutili več varne za nekim obzidjem ter bi tako rajši pristopali v vrste NOV ter bi se tako v veliki meri olajšalo politično delo na terenu... «⁵⁵

Šerčerjevi je bila namenjena pot na Gorenjsko

Tiste dni in že nekaj časa prej pa je glavno poveljstvo slovenske partizanske vojske posvetilo posebno skrb razvoju političnega dela in oboroženega boja na Gorenjskem. Prve dni novembra je prejelo po dolgih tednih obširno poročilo začasnega štaba I. grupe odredov, ki je iz njega razbralo, da je na-

rodnoosvobodilno gibanje na tem področju pretrpelo v zadnjih treh mesecih težke izgube. Ko se je poleti prebijala skozi Gorenjsko II. grupa odredov proti Štajerski, so za boj proti njej Nemci osredotočili velike sile, nekaj tisoč vojaštva, da so lahko uprizarjali nenadne pogone proti partizanom, kjerkoli se je pokazala potreba. Pri tem pa so popolnoma razbili pomembne enote, ki so jih sestavljali že preizkušeni partizani in starešine in pri tem je padlo skoraj vse pokrajinsko vojaško in politično vodstvo.

Še hujše kot dejanske izgube v kadrih, pa so bile posledice te sovražnikove ofenzive. Sovražnik je nastopil s strahovitimi povračilnimi ukrepi in ustrahovanjem. Požganih je bilo nešteto vasi, kjer so moške postrelili, ženske in otroke pa odvedli v izgnanstvo. Od avgusta do novembra so Nemci postrelili nad 400 talcev samo na Gorenjskem.

In sovražnik je tudi tu pričel z organiziranjem vaških straž. Potem pa je grozila še mobilizacija prebivalstva v nemško vojsko. Pri vsem tem nezavidnem položaju za odporniško gibanje pa je bila pred vrati še trda gorenjska zima.

Štabna četa Šerčerjeve brigade z intendantom Lojzetom Lovšinom, administratorjem Stanetom Zigmondom-Nikom, bolničarko Majdo Sile in kurirji. Spredaj sedita Djuro Jan/ič-Djoni in Franc Jernejc-Gams

Potrebno je bilo brž ukrepati. Poleg nekaj političnega kadra, ki je bil takoj poslan na Gorenjsko, med njimi Alojz Ravbar-Vitez, je glavno poveljstvo poslalo tja še Toneta Curka-Gorjana, ko se je vrnil od III. bataljona Šerčerjeve brigade. Dobil je posebno nalogo, da pripravi podroben načrt za vojaški udar slovenske partizanske vojske na Gorenjsko. Načrt naj bi predvidel sodelovanje vsaj Šerčerjeve brigade, če ne tudi Tomšičeve, pa Dolomitskega in Severnoprimskega odreda.

Gorjan je v kratkem času izdelal podroben elaborat in pri tem upošteval porušitev fizične meje med obema okupacijskima ozemljema, mobilizacijo, napade na nemške in belogardistične postojanke, ki naj bi jih uničili v hitrih in nenadejanih sunkih, nato pa prav takšne umike nazaj na izhodiščne položaje, tostran meje. Izdelane so bile že tudi karte napadov in premikov, ukazi za posamezne enote in podobno.⁵⁶

Z Gorjanom je odšel na poizvedbe na Gorenjsko še politični komisar glavnega poveljstva Boris Kidrič-Peter. Dne

1. decembra je pisal o svojih ugotovitvah Francu Leskošku-Luki pismo, kjer je med drugim naročil tudi tole:

»... Razen tega predlagam, z vso odločnostjo — kljub temu, da sem bil sam nasprotnega mnenja, da se pošlje sem vsaj za 14 dni brigado, pa čeprav bo beli gardi na njenem sektorju naših spodnjih operacij življenje podaljšano. Tukaj gre res za velike stvari, ki bodo odmevale po vsej Sloveniji..«⁵⁷

Ko je štab Šerčerjeve brigade zvedel za nalogo, ki ji je namenjena, sta komandant in politični komisar napisala glavnemu poveljstvu pismo, kjer sta skušala spodbiti razloge za odhod brigade na Gorenjsko predvsem s tem, da bi ostal po odhodu brigade, pa čeprav le za kratek in določen čas, velik del dežele brez partizanske vojske, kar bi povzročilo, da bi se bela garda še bolj in hitreje razpasla.⁵⁸

Ne glede na ta ugovor, pa je glavno poveljstvo odstopilo od svojega načrta, potem ko je ugotovilo, da bi ostala naenkrat velika partizanska enota, ki bi se morda le prebila na Gorenjsko, brez zaledja in potrebne zveze s terenom. Zaradi neugodnega manevrskega ozemlja pa bi lahko zašla v zagato in bi ji bil umik, ki je bil temeljna postavka akcije, onemogočen.

Zato Šerčerjevi brigadi ni bilo potrebno iti na Gorenjsko.⁵⁹

ZIMSKI NALET PROTI SOVRAŽNIKU

(15. december 1942—25. februar 1943)

Partizanska ofenziva

Čas po veliki poletni ofenzivi pa do zime, ki je bil obdobje preurejevanja partizanske vojske, naj bi okrepil vojaško udarno moč in politično idejno pripravljenost narodnoosvobodilne vojske na trenutek, ko bo bojna pobuda v njenih rokah.

Konec novembra je menilo glavno poveljstvo, da je slovenska partizanska vojska že pripravljena in je dne 25. novembra 1942 izdalo dnevno povelje. V obširnem uvodu je najprej prikazalo svetovni vojaški in politični položaj in navezalo pomembne zavezniške zmage v severni Afriki in njih posledice v taboru okupatorjev in domačih izdajalcev: sledil bo pospešen in neizbežen razkroj in Osvobodilna fronta slovenskega naroda in njena vojska morata biti pripravljeni na bližajoče se usodne dogodke. V dnevnem povelju je tudi rečeno:

»... Če so bile dosedanje poldrugoletne operacije priprava in vzgoja naše partizanske vojske za odločilne spopade, če so dosedanje operacije zgolj slabile sovražnikovo silo, niso pa imele za smoter sovražnikovega neposrednega uničenja, tedaj se danes postavlja pred našo partizansko vojsko nova neposredna naloga: boriti se moramo za popolno uničenje sovražnika na naših tleh, korak za korakom moramo trgati sovražnikom iz rok vojaške in politične postojanke, pod vzeti moramo vse, kar je potrebno za to, da bo slovensko ljudstvo trdno vzelo oblast na svoji zemlji v svoje roke...

Pred slovensko partizansko vojsko so torej boji, ki bodo prinesli odločilno zmago nad sovražnikom!

Toda izpolniti moramo naslednje naloge, če hočemo zmagovati :

I. Okrepiti je treba naš boj proti okupatorjevi vojaški sili. Potrebni so neprestani napadi na okupatorske postojanke, kolone, prometne linije, skladišča, itd. Z vsemi sredstvi je treba uničevati okupatorjevo živo silo in njena materialna sredstva. Treba je napadati sovražnika tudi v njegovih utrjenih gnezdih, treba je rušiti njegove bunkerje in utrdbe. Sleherni partizan se mora zavedati, da je napad najboljša obramba. Čim številnejši in odločnejši bodo naši napadi, tem manj bo imel sovražnik možnosti, da vrši napadalne akcije proti partizanskim oddelkom.

3. Treba je z vsemi sredstvi okrepiti borbo proti belogardistično-mihailovičevskim zločinskim tolпам. Sleherni partizan mora vedeti, da so te tolpe sestavljene po ogromni večini iz zapeljanih in prisilno mobiliziranih mož, ki sovražijo svoje belogardistične komandante in nasilnike in zato ne morejo vzdržati nobenega odločnejšega udarca partizanov. Politični kader v naših partizanskih edinicah mora hkrati stremeti za tem, da se med zapeljanimi in prisilno mobiliziranimi člani belogardističnih tolп razvija maksimalna agitacija in propaganda, ki naj objasni vlogo bele garde po eni in slovenske partizanske vojske po drugi strani.

6. Treba je okrepiti boj za orožje. Orožje je pri sovražniku! Orožje je pri okupatorskih vojaki in pri belogardističnih tolпah! To naj bo geslo naših partizanov! Naj nam bodo primer naši brat-ski srbski in hrvatski partizani, ki so osvojili pri sovražniku tudi najtežje orožje. Partizanske divizije srbskih in hrvatskih partizanov vključujejo danes oddelke aviacije, tankov in artilerije. Čim odločnejši in številnejši bodo naši udarci po sovražniku, s tem boljšim orožjem se bodo oborožile naše čete!

9. Treba je zlasti paziti na razmerje partizanov do civilnega prebivalstva. Če hočejo partizani, da jim bo slovensko ljudstvo zaupalo in jih podpiralo v njihovi borbi, tedaj morajo tudi oni s svojim vedenjem pokazati, da so dostojni in vredni zaupanja ter pomoči slovenskih ljudskih množic. Vse primere nepravilnega odnosa do civilnega prebivalstva je treba najstrožje kaznovati.

10. Vsi partizanski oddelki morajo imeti čim tesnejše stike s političnimi delavci, ki delajo na terenu. Taki stiki jim bodo omogočali vpogled v težnje in želje slovenskega ljudstva ter pripomogli k pravi in tesni zvezi civilnega prebivalstva s partizani.

II. Politični kader v partizanskih četah mora posvetiti čim več pozornosti politični vzgoji partizanov. Odgovoriti mora na vsa vprašanja, ki jih postavljajo partizani, na vsa vprašanja, ki so partizanom nejasna. Politična vzgoja mora naše partizane prekovati v visoko zavedne, nezlomljive borce za svobodo svojega naroda in delovnega ljudstva.

Tovariši, naprej, v napad, pred nami je zmaga, zmaga je naša!⁶⁰

V času teh pospešenih priprav, da bi bila usposobljena slovenska partizanska vojska za prehod v protiofenzivo, je poslal vrhovni štab narodnoosvobodilne vojske in partizanskih odredov Jugoslavije v Slovenijo svojega načelnika štaba Arso Jovanoviča in 16 izbranih članov komandnega kadra iz vrst partizanskih enot, ki so si pridobile izkušenj med boji s sovražnikom v osrednji Jugoslaviji.⁶¹

Delegacija vrhovnega štaba se je na poti h glavnemu poveljstvu slovenskih partizanskih čet v Dolomite ustavila tudi pri Šerčerjevi brigadi v Mokrcu 6. decembra. Brigadni štab ji je priredil prisrčen sprejem s kratkim nastopom brigadnega pevskega zbora in recitacijami borbenih pesmi Mateja Bora, Arso Jovanovič pa, ki je na svoji poti h glavnemu poveljstvu v Dolomite od enote do enote kar odstavljaj komandante in postavljaj namesto njih ljudi iz svojega spremstva, je nato bral »med štirimi očmi« in vpričo komandanta glavnega poveljstva Ivana Mačka-Matije hude levite komandantu Stjenki in komisarju Tonetu. Ko sta mu raportirala o vojaškem in političnem položaju na ozemlju, ki je pripadalo delovanju Šerčerjeve brigade, in mu opisala tudi taktiko partizanske vojske

Ena od kolib višje kategorije v brigadnem zimskem taborišču na Mokrcu

do sovražnika, je Jovanovič vzrožil češ ,Čuj, ti komandante, čuj, ti komesaru! Pa šta vi radite ovde? Brigada mora ići kao valjak — da se sve smrvi, da se sve sruši!... ‘®²

Da bi zamisli vrhovnega štaba o taktiki in resnični udarnosti udarnih brigad tudi dejansko bile postavljene v življenje, je ostal pri brigadi Ljuba Šercerja za načelnika štaba Črnogorec Mile Kilibarda. Bil je izkušen v zavzemanju utrjenih postojank po Bosni in Hercegovini, pa tudi v razbijanju bunkerjev in tankov.

Kljub predvideni in načrtani vojaški zaostritvi odnosov do okupatorja in domačih izdajalcev, pa politična dejavnost brigadnega vodstva ni popustila. Lotilo se je več propagandnih akcij na nadzorovanem ozemlju, čutiti je bilo pa tudi večji pritisk belogardistične propagande na domačine v brigadi.

To se je poznalo na razpoloženju borcev, ki jim je brigadno poveljstvo dovoljevalo, da so hodili domov po zimsko opremo, če niso bili doma dlje kot za eno noč hoda tja in nazaj. Vračali so se polni pripovedi, kako obljublajo belogardisti domačim in njim vse dobro, če se bodo javili okupatorskim vojaškim oblastem.

No, za belo reakcijo niso imela ugodnega odmeva takšna snubljenja pri partizanih, čeprav jih je skrbela zaradi njih neomajnosti usoda doma in domačih, vendar — zgodilo se je pa le:

Dne 30. novembra se je vrnila v taborišče patrolja Lukovega bataljona, ki je odšla z Mokreca 21. novembra v Travno goro k Ribniški četi. Tam naj bi bil zakopan težki mitraljez »sauche« in bi ga morali prinesiti v brigado.

Mitraljeza pa tam ni bilo in se je patrolja vrnila tudi brez svojega mitraljezca Krašovca in njegovega pomočnika. Dezertirala sta.

Bila sta doma iz Sela, vasice v Rutah pri Mačkovcu nad Iško. Tam skozi je peljala pot patroljo v Travno goro in nazaj. Že tja grede sta se fanta oglasila doma in ko sta se vrnila k patrolji, ki ju je čakala pod vasjo, sta bila vsa zbegana. Potem sta bila molčeča ves čas in so njuni tovariši mislili, da ju težijo slabe vesti od doma. Zato jima je dovolil vodja patrolje, da se spet oglasita doma, ko so se vračali tam mimo.

Bila je noč in ju je patrolja čakala zaman do jutra. Ob svitu pa so opazili borci na tleh zapuščeno njuno orožje.

Brez slovesa sta zapustila partizansko tovarišijo.⁶³

Kasneje so v brigadi zvedeli, da so ju domači pregovorili, naj dezertirata in so ju poslali v dolino, javit se Italijanom. Pa sta bila vse do takrat zvesta in hrabra partizanska borca od pomladi, pa prek vseh tegob poletne ofenzive.

O svojem delu, razpoloženju prebivalstva in o vsemu na-kljub vedno bolj razširjeni oboroženi beli gardi, je brigadno vodstvo sestavilo 14. decembra poročilo, ki je v njem tudi rečeno:

»... Letake ‚Zavedenim‘ in ‚Poziv¹ smo raztresli po vsej Bloški planoti, občini Sv. Vid, Begunje, Cerkniški in Loški dolini, po vseh pod Mokrcem do Šenturja in barjanskih vaseh. Odmev teh letakov je dober. Posamezni oboroženci Bloške planote in Begunj že iščejo zveze s posameznimi partizanskimi edinicami. Dva iz vasi Hitenje sta dezertirala iz bega, upamo, da jih bomo pridobili v naše vrste. Ena tretjina oborožencev v Begunjah simpatizira z nami. Za zdaj pa je težko delati med njimi, ker si ne zaupajo med seboj. V Cerknici je ljudstvo še vedno navdušeno za OF. Razpoloženje prebivalcev Bloške planote se je po akciji na Topol in Hudi vrh močno popravilo v našo korist. Prebivalci Topola govore, kako lepo so postopali partizani in da ne delajo tako kot to opisujejo časopisi. Vas da ne bi bila požgana, ko ne bi streljali bega na partizane in so zažgali njihovo gnezdo in se je užgala vsa vas. Tudi ujete belogardiste so lepo podučili in še nekaj takih akcij, pa bodo Bloke zopet naše!

Smrtna obsodba mladega partizana, ki je ponovno zaspal na straži, je sprožila kampanjo za budnost.

Razširjenost bega: Škocjan 60, Rakitna 100, Bloška planota 40, občina Sv. Vid 40, Begunje 120, Grahovo 30, Loška dolina 120, Loški potok 120 + 80, Sv. Gregor 50, Karlovica 50... »⁶⁴

Ker je bilo eno glavnih organizacijskih načel s prehodom na partizansko ofenzivo — povečati brigade in zmanjšati odrede, je prišel 14. decembra v sestavo Šercerjeve brigade tudi velik del Notranjskega odreda, s političnim komisarjem odreda Stanetom Dobovičnikom-Krtom in njegovim namestnikom Matevžem Hacetom vred. Krt je postal namestnik brigadnega političnega komisarja, Matevž Haca pa I. bataljona. Komandant I. bataljona Notranjskega odreda Jože Merlak-Milan pa Lukov namestnik.

Tako je štela okrepljena Šercerjeva brigada sredi decembra že 410 borcev in komandnega kadra, sedaj dokončno pripravljenega, da prične splošen napad na sovražnika na svojem operativnem področju.⁶⁵

Medtem so prišle do brigade že tudi spodbudne vesti o prvih partizanskih zmagah: Cankarjeva in XIII. hrvatska sta zavzeli Suhor, Gubčeva pa Ajdovec. Obe sovražnikovi postojanki sta bili utrjeni in zasedeni s številčno močnimi posadkami belogardistov.^{6®}

Napad na Škocjan in Turjak — ne gre in ne gre

Za prvo preizkušnjo novega načina vojskovanja in zavze-manja utrdb in da ne bi Šercer jeva brigada zaostajala za drugimi svojimi vrstnicami, je bil določen napad na belogardistično postojanko Škocjan pri Turjaku in na sam turjaški grad.

Prvega je branilo 65 vojščakov, drugi pa je bil zaseden s kakšnimi dvestotimi vojaki.

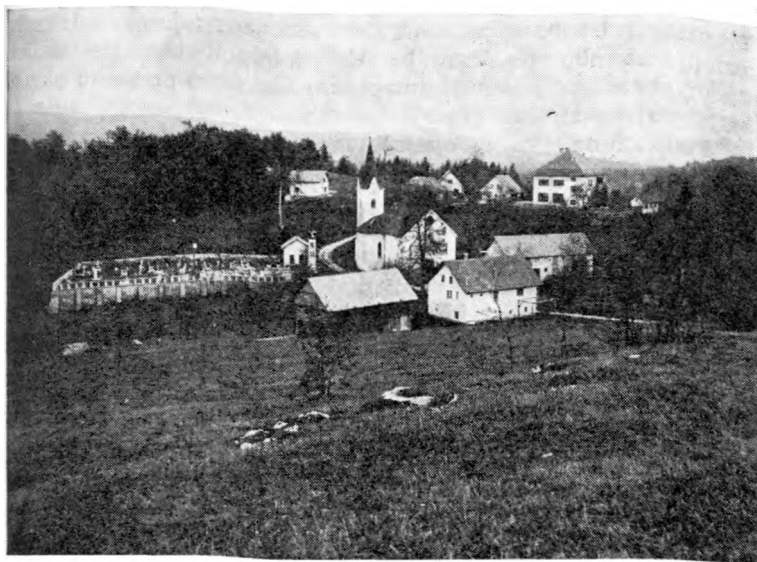
Dne 15. decembra pozno popoldne se je brigada odpravila z vsem pratežem z Mokrcra. Pri borbah je bilo pričakovanje ob tej spremembi veliko. Z neprikritim in živim zanimanjem so poslušali nagovor svojega komandanta Stjenke, ko je stopil s svojim štabom vred pred brigadni zbor na osojnih senožetih pod vasjo Visoko, niže Kureščka. Ko je na kratko povedal, kaj pomeni ta pohod z Mokrcra in da začčenja partizanska vojska in Šercerjeva brigada novo obdobje bojev, ko bo zavzemala postojanko za postojanko, je njegove besede povzel novi načelnik štaba Mile Kilibarda. Sedaj je bilo šele vse pozorno, ko je Mile govoril kar v svojem jeziku in razlagal načrt nocojšnje akcije:

I. bataljon bo zavzel belogardistično postojanko Škocjan pri Turjaku;

II. bataljon bo zavzel utrjeni grad Turjak;

III. bataljon bo zavaroval oba bataljona s tem, da bo držal zasede proti Dobropoljam in Velikim Laščam, da bi pridržal sovražnika, če bi hotel na pomoč napadenima postojankama.

Nato je opisal približen položaj v Škocjanu in Turjaku in kako si je štab brigade zamislil način boja, da bodo postojanke padle: posebno hrabri borci, prostovoljci - bombaši se bodo splazili pod zaščito brigadnega orožja do bunkerjev ali zgradb, vanje bodo zmetali bombe ali steklenice z bencinom in — zmagal bo odpor posadke.

Belogardistična postojanka Škocjan pri Turjaku. Pred cerkvijo župnišče, zadaj desno šola — v obeh poslopih so bili utrjeni sovražniki

Po prvem presenečenju in po šele nekajkratnem pozivu Kilibarde in komandanta Stjenke, ki mu je priskočil v pomoč, je izstopilo iz bataljonskih vrst kakšnih petnajst prostovoljcev, ki so jih takoj oddelili v posebno enoto bombašev.

Potem je govoril brigadni politični komisar Tone o tem, da pričinja brigada nov način bojev in življenja. Prebivanja v gozdovih je konec, odslej bo brigada po vaseh, pri svojem ljudstvu.

Nato so se bataljoni brigade ločili. Vsak je šel izpolnjevati svojo nalogo.

Ko so borci I. bataljona počivali na turjaški cesti, je ponudil bataljonski intendant Vasilij vsakemu borcu požirek žganja. Prvič in zadnjič so pili »šturmrum«. Nato so šli naprej.

Prišli so v pas, kamor so padale dumdumke, ki jih je vsako noč pošiljala na slepo italijanska posadka s turjaškega gradu.

V nekem logu, še streljaj daleč pred škocjansko postojanko — noč je bila temna kot v tunelu, se je I. bataljon ustavil in komandant Luka je po svoje razložil borcem nalogo:

belogardisti so zabarikadirani v enonadstropnem šolskem poslopju na robu vasi. Zgradba stoji na odprti strani na visoki škarp, obdana pa je z nasipi iz peska. Kletna in pritlična okna imajo utrjene strelne line.

Pod šolo na levo je župnišče, močno zidano, stara enonadstropna zgradba, poleg njega pa stoji prav takšno gospodarsko poslopje.

Prva četa je dobila nalogo, da napade in zavzame župnišče, 2. in 3. pa šolo.

Prvo četo je vodil k obkolitvi mlad terenec, Starič po imenu, ki je imel na sebi svetle platnene hlače. Ko je četo pripeljal do župnišča, je skočil naglo od čete v zaklon h gospodarskemu poslopju, v tistem trenutku pa je počilo iz okna v župnišču.

Kot da je bil dogovorjen takšen znak razpoznavanja, je bil **S** tem dan znak za preplah za vso postojanko. Obe strani sta pričeli s silovitim streljanjem, bodisi na položajih v šoli, ali pa okoli nje. Belogardistični mitraljezi so nažigali, kot da imajo "brez konca dolge redenike, iz oken so se vsipale bombe, da je bila vsa okolica v eni sami peklenski svetlobi.

Vendar, to je bilo šele za uvod!

Četa pred župniščem je plegla kar brez kritja in se ni mogla na čistini in nekaj korakov pred hišo niti premakniti, iker jo je držal župnik v šahu s puško in dobro merjenimi strelji in bombami. Vsak plamenček iz partizanske puške ali mitraljeza bi izdal položaj borcev.

Četi okoli šole sta si poskušali pridobiti prednost pred obleganci, pa ni bilo kdove kakšnega uspeha. Bombaša Gornik in Tori iz 3. čete sta bila pokošena, preden sta opravila nalogo.

Več sreče sta imela čez čas terenec Starič in njegov pomagač. Skočila sta v šolsko klet in našla skriven prehod od tu -v župnišče. Vrnila sta se k bataljonu in povedala, kako je moč priti posadki in župniku do živega.

Luka je potem poslal v Mokre Lovšinovega Lojza s patroljo, da prinesejo zakopano veliko neeksplodirano letalsko bombo, ki so jo še poleti našli kdove kje. Sedaj pa bi se splazili skozi odkriti rov pod šolo, jo podtaknili in spustili trdnjavo v zrak.

Del borcev se je nato, ko je čakal bombo z Mokrca, zabarikadiral v hišo tik šole, odkoder so nabijali v napol zazidana nasprotna okna.

Iz šole so potem le poredkoma odgovarjali, ker so se zavedali svojega dobrega zavetja.

Tako in z majhnimi spremembami je potem boj v Škocjanu valoval vso noč. Proti jutru je uspelo Lukovim borcem le, da so zažgali s steklenicami bencina okenske okvire in lesene utrdbe v šoli.

Več ni in ni šlo. In to je bilo tudi vse.

Na Turjaku je bilo II. bataljonu še težje. Podatki obveščevalcev v brigadi in na terenu so govorili, da ima grad v nadstropju okna vedno odprta in ne bo težko, da se neopazno splazi v trdnjavo lahko tudi vsa brigada.

Ko pa je prišel bataljon do gradu, so bila okna zazidana.

In sedaj niso vedeli, kako naj se lotijo te ogromne kamnite gmote pred seboj, s seboj pa so prinesli že tudi lestev, da bi po njej vkorakal bataljon v grad.

Ko so začutili okoli sebe nasprotnika, so pričeli iz trdnjave krepko nažigati z mitraljezi in bombami, kljub temu da so vedeli, da so na varnem. Za vsak primer pač.

Ker je bilo bataljonsko poveljstvo odločeno, da zavzame turjaški grad, so se partizani potem lotili grajskih vhodnih vrat. Hoteli so priti na vsak način na ono stran zidov.

Zaminirali so jih, pa jih je samo v tečajih rahlo privzdignilo — in nič več.

Brez moči so nato čakali, kaj se bo samo od sebe spletlo.

Medtem pa so zvedeli, da je bila polovica posadke čez dan zunaj gradu, z vozmi v Velikih Laščah, kamor je šla po živež. Tako bi jih lahko nezavarovane pomlatili nekje, če bi jim postavili zasedo na cesti, in še hrane bi dobili za plačilo — ko bi prišel na Mokre pravi čas kdo po brigado!

Še pred jutrom se je II. bataljon moral umakniti s čistine okoli gradu. Na poti od Turjaka na Mokre so srečali intendanta Lojzeta Lovšina in njegove, ki so nesli na kolcih veliko letalsko bombo I. bataljonu na pomoč.

Prvi bataljon je ostal na položajih okoli škocjanske šole. Nabralo se mu je že precej ranjencev. Nekaj tudi po lahkomi-selnosti, ker so se iz objestnosti nastavljali strelcem z mušketai in dumdumkami.

Zaradi gorečih oken so se branilci umaknili v klet. Pa je ogenj kmalu ponehal.

Da bi obe strani vedeli, da ni še nihče odnehal, so spustili prvi in drugi od časa do časa iz svojega orožja kratek rafal.

Precej svetlega dne je že minilo in pri oblegovalcih je raslo upanje, da je odpor posadke že zrahljan in da se bo vsak čas predala.

Bila je ura že po poldnevu, ko so iz obkoljene šole z zamolklim glasom prosili za dovoljenje, da bi šla domov ženska, ki je pri njih prenočila.

Mlajšo žensko, ki je prilezla skozi kletna vrata, so nato v bataljonskem štabu zasliševali. Povedala je, da so v šoli »že čisto na koncu« in da se bo posadka vsak čas predala.

Ženska je odšla in bataljonska komanda je samo še čakala, že vsa prevzeta od zmagoslavja, kdaj bodo iz šole obesili bel prapor. Pazljivost je popustila.

Takrat pa vžgejo v višini nad Škocjanom iz dobrepoljske strani po položajih Lukovega bataljona italijanski mitraljezi in puške!

Prvi bataljon je moral brž in kar v begu zapustiti položaje. Edini izhod iz zagate je bila — čistina proti cesti. Tja so jo vsi ucvrli kar v tropu. Od časa do časa je kdo klecnil. Rafael je presekala obe nogi komisarju 2. čete Ludviku Bartolu-

V zimskem taborišču Šercerjeve brigade na Mokrcu

Aljoši, ki je ostal kar za zidom samotne kapelice na odprtem polju.

Na brigadnem previjališču, v gozdičku proti Turjaku, se je bataljon spet zbral. Tam je zvedel od vznemirjenega načelnika štaba Mileta Kilibarde, da ni uspel niti II. bataljon, pomoč pa je prišla v Škocjan mimo zased III. bataljona, kar po celem gozdu, iz smeri od Rožempaha:

Vandkov bataljon je na poti na odrejen kraj ponoči zašel. Ko je le našel pri dnevu njemu določen položaj, so ga že napadli z grebena Italijani in belogardisti, ki so hiteli od Dobropolj na pomoč zaveznikom, in prehiteli partizane.

Turoben deževni zimski večer je legal na pokrajino, ko se je hudo preizkušeni Lukov bataljon zvrstil na vrnitev v Mokre. Trije borci so ostali v Škocjanu, na nosilih je bilo pa dvanajst hudo ranjenih, in še od teh je eden izdihnil na poti »domov«.

Pot v mokrške gozdove je bila dolga in težka kot še nikoli do takrat. Prvi in drugi bataljon sta se sešla nekje pod vznožjem gore. Vso noč so se utrujeni, lačni in neprespani borci pehali po spolzkih strminah, najprej navzdol, potem pa navkreber, da so že pri novem dnevu plegli po premočenih ležiščih domačega taborišča.⁶⁷

Lukov bataljon pa ne za dolgo. V brigadno taborišče je pritekel neki terenec in prinesel presenetljivo novico, da je Škocjan prazen — belogardisti so se umaknili s kolono, ki jim je prišla na pomoč!

Brez okrepčila je tekel bataljon na vrat na nos nazaj. Ko pa so borci že v trdi noči pritekli pred šolsko škaro, se je iz dimnikov v veliki hiši nad njimi — kadilo.

Za preizkušnjo, kdo bi to bil, so spustili nekaj kratkih rafalov in jim je nemudoma odgovoril dobri znanec »sauche«, ki jim je pel dva dni nazaj vso noč ...

Razočarani borci so se nato umaknili v vas Železnico, streljaj daleč od postojanke, da bi bili bliže, če bi bil Škocjan spet prazen.

Ker so čakali zaman, so se na nedeljo 20. decembra umaknili ob belem dnevu kar mimo Turjaka in po cesti skozi požgano in opuščeno vas Hudi Rogatec. Bil je meglen in deževen dan. Borci so kurili in se sušili v kletih, kamor vlaga ni kapljala, ko so pričele pokati nekje blizu mine.

Bataljon je bil hitro skupaj in ni vedel, kaj to pomeni, ko pribeži po cesti neki civilist in pove, da so Italijani na Visokem, niti pol ure daleč, in da požigajo.

Ko pa je pritekel bataljon do vasi in jo v strelcih obkolil, že ni bilo požigalcev nikjer več. Vas je pa že tretjič v devetih mesecih gorela: na Jožefovo, ko so hajkali Šercerjev bataljon, v poletni ofenzivi in danes.

Vaščani so pripovedovali, da so belogardisti ujeli v vasi terenca, po imenu Ribničana, in mu pri živem telesu rezali roke, nato pa njega in mater odgnali s seboj na turjaški grad.

Partizani so pomagali Visočanom pospravljati pogorišča, nato pa se je bataljon premaknil v Rute, skupino ubožnih vasic na planoti med Iško in Velikimi Laščami. Tam sta bila že tudi II. in III. bataljon. Prišla sta z Mokrcja, kjer sta ostala na oddihu po boju za Škocjan in Turjak.⁶⁸

Brigadi je potreben kratek predah

V Rute je odšla vsa brigada, da bi izpolnila ukaz — ven iz gozdov, v vasi, med ljudi!

In da bi se po prvem udarcu, odkar je pričela z novo bojno taktiko, uredila, odpočila, okrepila.

Borci so spali po listnjakih — prvič pod streho, se prali in čistili opremo, četni brivci pa so morali vsem olepšati obličja. Do takrat so mnogi partizani nosili brade, še iz časov ofenzive, sedaj pa je bil izdan strog ukrep, da morajo partizani paziti na svojo zunanost, ki ne sme biti podobna četniški, in ker se bodo odslej gibali po vaseh in med ljudmi, ne smejo zbujati gnusa.

Brigada je tudi dobro jedla, celo žgance in golaž, četni komisarji pa so dneve sproščenosti izkoristili za poživljeno politično delo. Dobre vesti z vzhodne fronte so dajale dosti hvaležnega gradiva.

Bataljonske patrulje so varovale zasedeno ozemlje in z manjšimi vznemirjevalnimi akcijami zadrževale sovražnika v postojankah.

Ker ta ni imel zadnje dni pregleda nad premiki brigade, se je 19. decembra pripeljal nad Rute ogledniški avion.

Vas Zgonče nad Bobom, s cerkvijo Sv. Primoža zadaj

Na piko si je vzel Zgonče, kjer se je utaboril II. bataljon. Ker do takrat še ni bilo te vrste obiskov sovražnika, so borci kar na planem zvedavo ogledovali brnečo ptico.

Avion se je prepeljeval nizko, ker so bili tudi oblaki nizko nad vasico.

Videti je bilo, da že odhaja — ko se je nenadoma obrnil. Previdnejši so skočili na varno v kleti — v tistem je pa že nekajkrat treščilo!

Mitraljezcu Medvedu iz 2. čete je odtrgalo glavo, smrtno zadet se je zgrudil borec Jože Perme-Kekec, tudi iz 2. čete. Od večkilogramske bombe, ki je padla pred Martinčevo štal, je bilo od drobcev, ki so prileteli skozi okno, ranjenih kar pet borcev, ki so se greli na kmečki peči v izbi. Izmed njih je Figarjev iz Slivnice med potjo v bolnišnico izdihnil na nosilih.

Potem so se oglasili še topovi od Velikih Lašč in Roba.

Prva granata je padla na vaško mrtvašnico zraven cerkve Sv. Primoža vrh hriba. Razneslo je velik pisker masti, ki ga je na takšen odljuden kraj skrila pred partizani skopuška mežnarica.⁶⁹

Ta čas pa so že nastopile z vso krutostjo in ostrino posledice reševanja temeljnega vprašanja obstoja slovenske partizanske vojske, ki ga je pred dobrim mesecem dni postavilo njeno politično in vojaško vodstvo — prehrana, oskrba.

Pa ne samo oskrba.

Tajnik okrožnega odbora OF Grosuplje Ivan Erjavec-Cene — na njegovem ozemlju se je že dva meseca zadrževala brigada — se je takole potožil naravnost političnemu komisarju glavnega poveljstva Borisu Kidriču-Petru dne 18. decembra:

»... Civilno prebivalstvo, ki sodeluje pri OF, gleda v partizanih svojo vojsko. Toda reči moram, da se nekateri partizanov tudi bojijo. Vzrok temu so napake partizanov še pred italijansko ofenzivo, pa tudi bega propaganda je imela nekaj uspeha. Danes pa kvari odnos našega ljudstva do partizanov in sploh do OF predvsem partizanska rekvizicija po vaseh, to je ta, ki gre preveč v živo, in pa predvsem ta, ki je nezaslužena, ko namreč partizani koga umetno napravijo za bega ali denuncianta, da imajo le možnost rekviriranja. Sploh je rekvizicija važno vprašanje — nujna je zaradi vprašanja prehrane, toda pri ljudstvu nam daje slab glas, odtuja je nam ljudi in jih žene v bega... Zmeraj smo partizanskim enotam le svetovali, katere akcije in kje bi bile potrebne, mogoče ali nemogoče itd. Zdi se mi, da smo terenci v tem pogledu tu še preveč popustljivi. Npr. k akciji v Škocjanu nismo bili pritegnjeni vsi terenci, ki delamo tačas v južnem rajonu. Toda nismo pa bili pritegnjeni niti k izdelovanju načrtov za to akcijo, kakor smo se morali umakniti tudi že med potekom akcije same od posvetov štaba Šerčerjeve brigade. Seveda ne pravim tega iz kakšne osebne užaljenosti, ampak le ugotavljam, da akcija ni bila uspešna, da bi pa bila farovž in šola, v kateri so bili bega utrjeni, po nekaj urah lahko padla v naše roke, da nas niso presenetili in vse zmešali Italijani in bega, ki so prišli na mesto boja v smeri od Ponikev. In glej, ravno v tej smeri, to je proti Dobropolju, kjer je najbližja bega in italijanska posadka, je imela brigada najslabše zasede oziroma jih ponekod niti ni imela in ravno tam je prišla belim pomoč!.. «⁰

Ko pa je zvedel za Cenetove pripombe brigadni intendant Lojze Lovšin, se je razjezil, češ ,kadar rabiš terence, da bi ti pomagali pri organiziranju in zbiranju hrane, jih pa nikjer ni, ker tičijo po bunkerjih. Vojska pa mora jesti! Preden bi koga od njih našel, bi mi borci že vsi pomrli od lakote!'

Komu je bilo verjeti in kdo je pretiraval?!

Tudi brigadni komisar Tone je vlekel na dan papirje, ko je pisaril glavnemu poveljstvu za denar ali bone, pa ni bilo ne enega ne drugega. Med drugim je tudi 29. oktobra pisal:

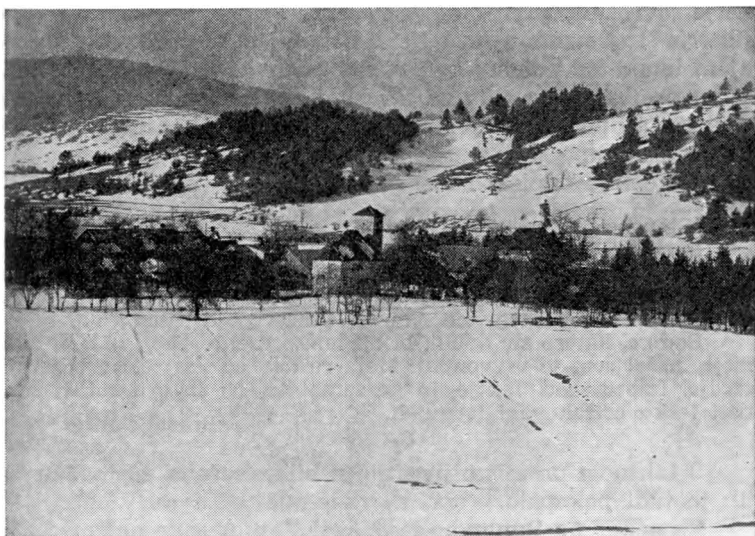
»... Glavno poveljstvo prosim za večjo vsoto denarja, ker imamo možnost nabave večjih količin obleke, perila, nogavic itd...«.«^M

In še večkrat kasneje.

Naslednji udar — Runarsko in — spet nič

Da bi brigada obdržala pobudo v svojih rokah in da bi ohranila napadalni polet, ki ga je pričela pred desetimi dnevi, si je izbrala za svoj naslednji cilj napad in zavzetje Runarskega, vasi na cesti Sodražica—Nova vas na Blokah, močne in šele pred dnevi postavljene in utrjene belogardistične postojanke.

Runarsko je le pol ure hoda oddaljeno od Nove vasi, kjer je župnikoval in poveljeval bloški beli gardi Anton Hren, takrat nekaj čez štirideset let star nasilnež, doma iz Verda. Eden od njegovih najbolj zvestih sodelavcev je bil domačin iz Runarskega Anton Oražem, že star klerikalni aktivist. Ker se zaradi vedno pogostejših partizanskih napadov niso mogle več obdržati oborožene skupine vaških stražarjev po vaseh, so se

Belogardistična postojanka Runarsko na cesti Sodražica—Nova vas na Blokah

morali zbrati z bloške planote na Runarskem. Postojanka je bila številčno močna in dobro utrjena v cerkvi in gostilni. Zlasti cerkev je bila dobro opremljena za stalno posadko — v zvoniku je imela ležišča, peč za ogrevanje postojanke in posode z vodo za primer, da bi zagorela. Takšne varnostne ukrepe so vpeljali tudi v Klobasarjevi gostilni, ki je stala nasproti cerkve čez cesto.

Kakšno važnost je vrhovna belogardistična vojaška komanda polagala na runarsko postojanko, je videti iz odločitve, da so sredi decembra poslali za njenega komandanta uradnika pri Vzajemni zavarovalnici v Ljubljani Franca Omerzo, ki si je nadel skrivno ime Orehek. Ob nastopu dolžnosti, 19. decembra, je prevzel 86, s puškami oboroženih vojakov, in na vsakega po 30 nabojev. Imeli so tudi puškomitraljez bredu in 150 bomb.

Kasneje je 10 vojakov poslal v Novo vas, z ostalimi pa je pričel dokončno utrjevati utrdbe, kakor je sam izpovedal kot obtoženec na znanem kočevskem procesu.⁷²

Politično vodstvo brigade je izvršilo tiste dni po bloških vaseh živahno propagandno dejavnost, da bi preprečilo novčenje belogardistov v belo gardo, ki je zavzelo najširši razmah, ko je sovražnik začutil, da je prešla v napad partizanska vojska. Na široko so bili razdeljeni, posebej za to priložnost natisnjeni letaki Zavedenim in Poziv ter Slovenci, Bločani. Tistim, ki so prejeli pozive, da se javijo v oborožene postojanke, so poslali tudi pisma, da bi jih odvrnili od zlega koraka, toda vse je bilo zaman.

Takole je odpisal eden od teh:

»Slovenci, tovariši!

Pozivate me, da moram biti doma, ako ne, da boste rekvirirali premoženje moje matere. Imenujete me za izdajalca, ampak po krivici. Nisem prijel za orožje prostovoljno. Kar sem bil, sem še, domov ne smem, s tem umorim sebe in svojo družino.

Bombo, katero ste dobili, bi bil lahko vzel s seboj, tudi ni bila moja, našel sem jo v zvoniku. Moja rešitev od vas je, da odložim orožje. Iz srca rad, fantje, in ne samo jaz. Ni še prišel tisti čas, tisti težko pričakovani trenutek.

praznik Jože<<7S

S takšnole preračunljivostjo je bila okužena večina. In to jih je tudi pokopalo.

Za napad na Runarsko je določil štab brigade noč med 23. in 24. decembrom. Zavzete postojanke naj bi opravil Lukov

bataljon, II. bataljon bo držal zasede proti bližnji Novi vasi in Fari, kjer je bila močna belogardistična posadka, del III. bataljona bo držal zasede na cesti proti Boncarjem, od koder je bilo pričakovati morebitno sovražnikovo posredovanje iz ribniškega garnizona ali pa iz dolinskih belih postojank, ena njegova četa pa je ostala v brigadni rezervi.

Bataljoni so krenili v akcijo iz bivačkov po vaseh v Rutah. Vreme je bilo za nočni napad kot nalašč — oblačno, temno, brez snega.

Vendar se Lukovemu bataljonu ni posrečilo to, kar bi mu prineslo pol uspeha — presenečenje.

Ze med tem, ko so bataljonski borci spenjali po njivah okoli vasi obroč, so jih belogardisti začutili. Ne da bi še koga videli, so odprli močan zaporni ogenj s strojnico iz zvonika, kar je bil obenem tudi alarm za posadko, ki je bila deloma razkropljena tudi po hišah. Od vsepovsod so se oglašali posamični strelji, ko Lukovi borci sploh še niso uporabili orožja.

Oblegovalci so postali oprezní. Ker še niso bili tarče belogardističnim strelcem, so brž zategnili zanko do zidanih poslopij na zunanji strani vasi.

Takrat se je pa začelo.

Vsaka hiša je imela strelca. Ko so ti začutili pod hišnimi okni partizane, so se skušali prebiti do Klobasarjeve gostilne in cerkve.

Do prve postojanke jim je podvig še uspeval v okrilju teme in ker so lahko delali iz hiš nenadne izpade, med gostilno in cerkvijo pa je bil že tako močan brigadni zaporni ogenj, da niso mogli več preskočiti brisanega prostora, ceste.

Borci so pričeli »čistiti« vas, hišo za hišo. Pri tem so se dogajali tudi nenavadni in kar smešni, zraven pa žalostni prizori:

Belogardiste so bezali izpod postelj, po kletih in podstrešjih, ko pa je mitralješka trojka vdrla v neko hišo, je nanjo vrgel izza peči neki starec italijansko bombo paradajzerico, ki pa k sreči ni nikogar ranila.

»Sin mi jo je dal in rekel, naj jo zabrišem, ko pridejo partizani,« se je izgovarjal, ko so ga trdo prijeli. Pa še strahu ni kazal!

Vas je bila, razen cerkve in gostilne, kmalu zmagana; bataljonski in četni intendante so sproti zapregali domače konje v vozove in nanje nalagali hrano, ki se je z njo morala vas oddolžiti za svojo trmoglavost. Pri vseh hišah je bilo že praz-

Zvonik cerkve na Runar-skem, spredaj levo Klobasjarjeva gostilna

nično **razpoloženje** in zato na pretek pripravljenih kuharskih dobrot.

Dela intendantov ni motil oster boj, ki se je bil okrog gostilne in cerkve. Ti dve žarišči odpora sta še vedno ostali drugo od drugega oddvojeni, ker se posadki v gostilni ni posrečilo, da bi se združila z dežurno v cerkvi.

Bataljonski štab se je odločil, da zavzame za vsako ceno najprej postojanko v gostilni; z zasedbo te utrdbe bi imel dobro oporišče za dokončni naskok na cerkev.

Najprizadevnejši okoli gostilne je bil komandir minerskega voda Jože Mlinar-Ciril. Omislil si je svojevrsten »tank«: v šotorko je zavil nekaj odej in je tak svitek potiskal pred seboj in se za njim plazil po trebuhu.

Tako mu je uspelo, da je prodril do gostilne, ki je imela za strelne line zazidana okna. Nihče od branilcev ni spregledal njegovega manevra. S puškomitraljezom je razbil vrata, in takrat šele je bil v postojanki preplah.

Nekaj belogardistov je pobegnilo na prednjih vratih in so ušli zapornemu ognju pred cerkvijo, kakšnih štirideset pa se jih je zabarikadiral v veliko obokano gostilniško klet.

Ker se jim ni dalo drugače priti do živega, predati pa se niso hoteli, je Ciril pripravljal že mino, da bi hišo in klet razstrelil, takrat pa ga je zadel z dumdumko v prsi za zidom skrit belogardist.

Ubilo je pa belogardista Jožeta Ponikvarja-Milavčka iz Hitenjega, ki je hotel vreči iz gostilne bombo na strelce bataljonskega težkega mitraljeza, pa se je odbila od zida nazaj nanj.

Borci so potem Klobasarjevo gostilno zažgali, vendar ni zagorela, ker so na podstrešju zabarikadirani belogardisti ogenj gasili od spodaj, da je bilo videti vodne curke, ki so silili skozi opeko.

Odpora z orožjem je bilo sicer iz gostilne konec, zavzeti pa se je tudi ni dalo, ker so jo branili z zvonika. Mitraljez in bombe, ki so se venomer usipale s stolpnih lin, pa strelji skozi cerkvena vrata niso pustili blizu niti najpogumnejšim napadalcem, ki jih je vodil namestnik bataljonskega komandanta Jože Merlak-Milan.

Nekje proti jutru se je boj zataknil in ni šlo nikamor več. Pričelo se je rahlo daniti in borci so postajali nemirni. Konec bo teme in vidljivost jim lahko prinese samo nevšečnosti.

Pod zvonikom je ležal ranjen borec. Brez pomišljanja je skočil tovariš, da ga reši, in že je tudi njega neusmiljeno pokosil rafal z zvonika.

Jože Hiti-Bonček iz šentviških Raven, ki je nosil podstavek težkega mitraljeza, se ni obotavljal in je skočil, da bo prehitel orožje s cerkvenega stolpa, in rešil oba soborca gotove pogube. Tudi njega so pokosili.

Zofka Hrbljanova-Sonja je bila Bončkova sosedka v domači vasi. Takrat po Dobcu, ko je bila krepko ošteta, ker je zadržala svojega Dragota, da ni jurišal na zakleto hišo, se je odločila, da bo že pokazala, da ni strahopetec. Pognala se je pod zvonik, da bi izvelkla iz pekla vsaj sosedka iz domače vasi, Boncka — in že jo je prerešetal rafal skozi dimlje.

Štirje Lukovi borci so ležali pod zvonikom in kazalo je, da jim ni več pomoči. Luka in Prlek sta zbirala po vasi prostovoljce za zadnji poskus. Trije mitraljezci so hkrati merili izza hišnih vogalov na line v zvonik in kar naprej tiščali pete-

line. V tistem so planili borci po ranjence in jih naložili na lojtrnice, izpuljene iz kmečkih voz.

Tri so odnesli. Ko pa so se pripravljali na naskok po Boncka, so zaropotali prav blizu vasi italijanski mitraljezi.

Ob tem presenečenju ni bil nihče več priseben. Popustili so ranjenca in Boncek je ostal pod zvonikom.

Lukovi borci so se morali umikati po čistini in dan je že bil. Nanje in za njimi so tolkli sedaj iz zvonika in s polj.

Združeno italijansko in belogardistično kolono je vodil na pomoč Runarskemu župnik Hren iz Nove vasi. Vso noč je poslušal besno streljanje v slabe pol ure oddaljeni postojanki svojih varovancev in je bil prepričan, da jim brigada ne bo prišla do živega. Pri jutranji maši pa mu je pritekel pred oltar nekdo oznanit, da v Runarskem njegovim slaba prede.

Brž je popustil božje opravilo, si nadel v zakristiji bojno opravo, ki je bila tam zanj vedno pripravljena, in hitel po vasi zganjat skupaj bele vojščake. Z njimi se je združila iz Velikih Blok prihajajoča kolona italijanskih strelcev; vodstvo je prevzel Hren. Dobro je vedel, kje bi lahko bile brigadne zasede, zato je vodil kolono za vasjo Studenec in tako obšel II. bataljon na cesti, potem so pa udarili belogardisti in Italijani v strelcih proti Runarskemu in posadko rešili.

Župnik Hren in njegovi so našli pod zvonikom Boncka s prestreljenimi nogami:

»Najprej bomo poskrbeli za naše, potem prideš na vrsto pa ti — baraba!« mu je dejal očeladeni dušni pastir.

Boncek je vzel iz žepa nož in si je prerezal vrat. Raje sam, kot da bi mu ga drugi. Pa mu je vendar dal potem italijanski oficir v tilnik še dva »milostna« strela.

Vaščane, ki so si šele sedaj upali iz hiš, ko so slišali laško govorico v vasi, je bilo groza, ko so vse to videli, pošteni pa so tudi občudovali pogum in ponos partizanskega borca.

Žalostna je bila pot obeh brigadnih bataljonov po prepisnem grebenu od Benet proti Gori. Burja je prinesla še sneg, ki se je raztogotil v divji metež. Lukov bataljon je nosil svojih šest hudo ranjenih. Najbolj je trpela Sonja. Krvi ni bilo moč ustaviti, pa so v svežem rahlem snegu rdele drobne pike in kazale pot, kje je šla kolona.

Prve čete in štab brigade so se ustavili pri hišah, ki so imele na hišnih številkah napis Kročali. Tu naj bi bilo za utrujeno brigado prvo zavetje, pa so jih ljudje za božjo voljo

prosili, naj gre kolona naprej. Premražene borce so sprejeli v listnjake šele v Petrincih, Janežih, Kržetih.⁷⁴

Medtem so kuharji na prostem že postavili ognjišča in podnetili ognje. Kolikor je bilo okoli kotlov prostora, so se ob njih gnetli še borci, dodobra pa so jim pogrele prazne želodce in premrle prste vroče menažke, ko so jim že v trdi temi nasuli vanje vroče svinjske juhe in žgancev, oblitih z veliko žlico razbeljene masti z ocvirki.

Po večerji, ko se je spet vrnilo v bataljone vedro razpoloženje, je brigadni dežurni objavil naročilo, da gredo borci lahko k polnočnici, ki jo bodo brali ob sedmih zvečer v cerkvici nad vasjo.

Mnogo je bilo vernikov, katerih radovedne oči so bile bolj uprte v partizane, kot pa k oltarju.

Na božični dan zjutraj je bil pred vaško gostilno na Petrincih svečan zbor brigade z razvito zastavo. Srečen božič je svojim borcem zaželel komandant Stjenka.

Na poti k maši je šlo mimo nič koliko domačinov in okoličanov, ki so občudovali strumno postrojeno partizansko vojsko. Brigada je odkorakala k službi božji. Božične pesmi je pela

Vas Gora nad Sodražico, pogostno brigadno oporišče

vsa cerkev, s partizani vred, ki so pa dali zraven najlepše glasove in najbolj ubrane napeve.

Kar je potem ostalo dneva in še pozno v večer, so borci rajali in plesali v prostornem gasilskem domu. Z njimi se je praznika veselilo tudi nekaj domačinov.

In kar je bilo največ vredno — v četnih kotlih je venomer vrelo in cvrčalo. Kuharji ognjišč sploh niso pogasili.

Na Štefanovo je bil za brigado že delovni dan in manj prazničnega razpoloženja. Zunaj je bilo že več patrolj, kajti dva dni prebivanja tolikšne vojske na istem kraju sovražniku ni moglo ostati prikrito.

Do brigade je prišlo tudi sporočilo, da so belogardisti izpraznili Runarsko, pa tudi družine so se izselile. Še istega dne po napadu! S seboj so odpeljali dva svoja mrtva in dvanajst ranjenih.

Brigadni štab je poslal tja brž svoj II. bataljon, da bi skupaj s tretjim, ki je ostal po akciji kar tam okoli Lužarjev in Runarskega, še rešila, kar se je rešiti dalo.

Partijska celica I. bataljona je zasedala v sobi gostilne v Petrincih. Pretresala je tudi zadnje boje. Za svojo požrtvovalnost in skromnost je bil še posebej postavljen vsem za zgled vodnik Ivan Knap-Rudar iz 1. čete, doma iz Zale nad Iško. Ko pa so partijci razčlenjevali, kaj je bilo vzrok, da nista uspeli zadnji dve akciji, pri Škocjanu in Runarskem, pa tudi še ona pri Dobcu, so bili vsi istega mnenja: manjka nam minometov! Ko bi imeli le-te, da bi se že enkrat pošteno zatreslo v sovražnikovih postojankah tudi takrat, ko napadajo partizani!

Vtem je zunaj peklensko treščilo. Sprva nekje na poljih, potem je pa usekalo vse bliže v vasi. Med hiše!

Partijci so se s sestanka ravno drenjali k izhodu pri hišnih vratih, ko je padla mina natanko na kameniti prag. Zračni pritisk in puh razstreliva sta zadušila partizana Rudarja, bataljonskega komisarja Prleka pa je drobec mine zadel v glavo, nad desno oko, da mu je predrlo lobanjo.

Pred hišo se je valjal v smrtnem boju in otrpnil desetletni gostilničarjev sinek.

V vasi je bila panika. Borci in vaščani so iskali zavetja. Še snežiti je pričelo z metežem. Nevidni sovražnik je vrgel še nekaj min, ki so skoraj vse zadele v polno. K sreči ni bilo borcev 1. čete Lukovega bataljona v listnjaku, kjer so preno-

čevali, in so se polegli zraven po polju, ko je tudi vanj udarila mina in ga vsega razdejala.

Siliato Leonardo, konzul ali poveljnik črnosrajčnikov, ki je spadal pod jurišno skupino XXI Aprile, je tega dne zvečer sestavil in odposlal poveljstvu poročilo o uspešni akciji proti »komunističnim odpadnikom« na ozemlju Petrincev:

Prejšnjega dne, na božič, je dobil povelje, da takoj zjutraj krene na Štefanovo iz Ribnice na Goro s svojo četo II. črnosrajčniške legije, skupaj z vojaško enoto NIZZA. S seboj so imeli vod 81 mm minometov ter oddelek MVAC ali belogardistov. Ko so že prejšnji večer, na sveti dan, prišli do Sodražice, se je poveljnik oglasil pri tamkajšnjem župniku, ki je bil vsega zaupanja vreden. Ta mu je povedal, da je zasedlo Goro in Petrince kakšnih 450 komunistov in da je med njimi precej Hrvatov. Sodražiški župnik mu je v pogovoru izrazil bojazen, da ni morda med tem že ubit župnik na Gori, ker ni bilo od zgoraj že dva dni slišati zvonov, pa čeprav je božič.

Konzul Siliato je nameraval brigadne borce presenetiti in obkoliti. Ko pa je videl, da mu je ta maneuver s predčasnim minometnim ognjem spodletel — ali pa je dal povelje za sprožitev min zato, da bi opozoril nase partizane?! — je usmeril cevi težkih minometov proti kotam 917 in 1002, kamor naj bi se umikali partizani. Hitro napredovanje pa so njegovim enotam preprečile zaseke na cesti, za katerih eno je ugotovil, da je bila napravljena z razstrelivom neeksplozivne letalske bombe, kakršne nosijo partizani vedno s seboj.

Ko je končno zasedel vas, je bila prazna. Le v hiši Ivana Levsteke naj bi bili zabarikadirani trije »komunisti«, ki so jih njegovi vojaki obvladali in ubili.

Črnosrajčnikom da je padel v roke tudi bogat plen v orožju, strelivu in živežu, ki naj bi ga pustili bežeči partizani.

Vsaj tako je poročal.

Zvečer so bile Siliatove enote že doma.

Komandant II. bataljona Jože pa je poslal takoj zjutraj istega dne ob 8.05 brigadnemu štabu poročilo, da gostilna v Runarskem še gori in da je v njej in v cerkvi, ki je močno onesažena s krvjo, še nekaj plena v živežu, odejah in orožju in strelivu. Vaščani pa da niso naklonjeni partizanom in nočejo ničesar povedati.

Boncka so našli mrtvega in otrdelega pod snegom in ga pokopali pri Benetih, kamor so se premaknili.⁷⁵

Prvi bataljon se je zbiral po obmetavanju Gore z minami **k** umiku ob robu gozda zunaj vasi. Štab brigade je odločil, da se Luka vrne z vsemi ranjenci, od Runarskega in današnjimi, v ambulanto na Mokre.

Nečloveško težka in naporna je bila pot po svežem in nepregaženem globokem snegu, s seboj pa so nosili borci še 10 ranjencev. V zimske bivake na Mokre so se privlekli šele pod večer 27. decembra.

Gozd je bil na debelo zasnežen. Borci so morali ponoči z golimi rokami očistiti tabor do pasu nasutega debelega sipkega snega, si v mokroti poiskati z golimi rokami kurjave in najprvo poskrbeti za ranjence.

Šele potem so smeli misliti nase. Na vsa zasnežena ležišča je od streh, narejenih iz tankih brun in pokritih s smrekovimi vejami, vso noč po spečih borcih curljala voda, ko je ogenj v brunaricah topil sneg nad njimi.

Ponoči je izdihnil Jože Čonč-Prlek. Za njim je prevzel dolžnost političnega komisarja Lukovega bataljona Matevž Hance, ki je bil od sredine decembra, ko je prišel v brigado iz Notranjskega odreda, Prlekov namestnik.

Ustanovitev Notranjske ali II. operativne cone

V času, ko si je udarna brigada Ljuba Šercerja iskala poti, da ji ne bi pošla ofenzivna pobuda, pa je glavno poveljstvo slovenskih partizanskih čet še z dekretom potrdilo organizacijske spremembe pri povezovanju doslej samostojnih udarnih brigad in odredov.

Postavljene so bile tako imenovane operativne cone kot višji štabi skupin brigad in odredov. Dne 26. decembra 1942 je bil izdan odlok o ustanovitvi II. operativne cone za področje Notranjske in v njen štab imenovani: za komandanta — Ivan Kavčič-Nande Kovač, za političnega komisarja Franc Popit-Jokl, za načelnika štaba — Zdravko Jovanovič. Vanjo so prešle I. udarna brigada Toneta Tomšiča, IV. udarna brigada Ljuba Šercerja in Notranjski odred.

Medtem ko sta bila Šercerjeva brigada in Notranjski odred dejansko že štirinajst dni v formaciji II. operativne cone, od njene ustanovitve 11. decembra 1942, se vanjo še ni vklju-

Značilna zimska pokrajina na Blokah. Zadaj belogardistična vas Hudi vrh.
Čez to čistino je vodila pot proti Loški dolini in Loškemu potoku

čila Tomšičeva brigada, ker je bila udeležena v izvajanju operativnega načrta I. ali Dolenjske operativne cone.

Dne 20. decembra 1942 je poslal načelnik štaba II. operativne cone Zdravko Jovanovič vrhovnemu štabu NOV in PO Jugoslavije prvo in obširno poročilo. Na neposredno zvezo s štabom ga je spodbudilo glavno poveljstvo NOV in PO Slovenije.

Vrhovnemu štabu je moral priznati, da pri osvajanju utrjenih postojank ne gre po zamišljenem načrtu, češ da so te iz premočnih zidov in da je preveč bodeče žice okoli njih, predvsem pa, da manjka slovenskim brigadam težkega orožja, od katerega bi bili najbolj koristni minometi.

Zato predlaga, naj bi poslal vrhovni štab vsaki brigadi po en minomet, ker s tem orožjem, ki ga brigade imajo, ne bodo prišle do tistega, ki je za sovražnikovimi zidovi.

Morda bi se dalo dobiti v zameno za poslane minomete iz Slovenije obutev, ker tile borci tukaj niso ravno bos, slišati pa je, da je v Ljubljani pripravljenih 1000 parov čevljev!

Ko opisuje teror okupatorja in domačih izdajalcev nad prebivalstvom, upa, da se bo pričel razkroj bele garde, ko bodo partizanski udarci močnejši. Upa tudi, da bo enotam II. operativne cone uspelo vzpostaviti osvobojeno ozemlje od Cerknice pa do Velike gore oziroma Ribnice.⁷⁶

O političnem položaju na ozemlju Notranske pa je dal dne 30. decembra 1942 takšnote oceno sekretar brigadnega partijskega biroja Šerčerjeve brigade Cveto Močnik-Florjan:

»... Akcija na Runarskem je imela dober odziv med civilnim prebivalstvom. Našim simpatizerjem silno raste morala, belogardistom pa pada. Župnik Hren iz Nove vasi, ki hodi okoli v civilu s čelado na glavi, s puško na rami in s fišekljami in opasačem, baje govori, da če ne bodo dovolili prisilno mobilizirati vse od 17. do 50. leta na Blokah in jih dovoljno oborožiti, da bo vrgel še to orožje v kraj.

Bega se je sedaj pojavila tudi na Igu, in sicer 60 oborožencev, to so oni, ki so se vrnili iz internacije pod pogojem, da prejmejo orožje.

Razpoloženje naroda se mora označiti za kar najboljše. Ljudje so po vaseh, po katerih se nastanimo, sprva nekoliko prestrašeni in nezaupljivi, pa se počasi omehčajo in postanejo prav prijateljsko pozorni. Edino, kar ves čas moti prebivalstvo vasi, je strah pred kanonado in bombardiranjem iz avionov ter kaj bo z njimi v trenutku, ko bomo zapustili vas in je zopet možno, da vderejo v vas okupatorji ali pa bela garda. V Rutah nas je že več gospodarjev prosilo, da naj vendar ne zapustimo vasi in ostanemo pri njih. Upamo, da bomo še dolgo ostali po vaseh, da bo morala prebivalstva rasla, posebno če se bo bega in okupatorja neprestano bilo...«

Okrožni tajnik Ivan Erjavec-Cene pa je o svoji stiski političnega delavca dne 26. decembra takole potožil v svojem pismu političnemu komisarju glavnega poveljstva Borisu Kidriču-Petru:

»... Ljudstvo ni ravno vneto za dajatve. Izčrpano je že, in ta večni strah pred partizansko rekvizicijo nam ga odtuja. Ljudje pravijo ob priliki nabiralnih akcij: ‚Saj radi damo, kar moremo in kadar moramo. Pa kaj nam to pomaga, ko pa vseeno pridejo partizani in nam poberejo, kar hočejo.‘

Partizanskim enotam terenci itak stalno dajemo nasvete in predloge tako glede rekvizicije kakor glede nakupa ipd. Toda nesreča je v tem, da se partizani tega tako neradi držijo. Najraje bi rekvirirali po vaseh, ki so 100 % naše, to pa zato, ker je tam varno. V vasi, kjer bi se lahko in upravičeno rekviriralo, pa navadno ne upajo. Sploh moram ugotoviti, da so partizani sami natrosili na tem terenu že dosti gnoja za rast bele garde. In zato je težavno naše

delo na terenu, ko moramo neprestano popravljati in zagovarjati pri ljudstvu lastne napake... »⁸

Za izvršitev vojaških nalog, ki jih je poveljstvu Notranjske operativne cone postavilo glavno poveljstvo slovenske narodnoosvobodilne vojske, je imelo na voljo udarno brigado Ljuba Šerčerja, ki je štela 410, za boj sposobnih borcev, in 60 partizanov Notranjskega odreda.⁷⁹

Štab cone je bil postavljen pred izbiro:

— obdržati brigado skupaj in z njo manevrirati po vsem tem obširnem in kar se tiče oblikovitosti tal silno neprikladnem ozemlju,

— razdeliti brigado na bataljone in jim dodeliti manevrsko področje. S tem bi izpolnili željo prebivalstvu, da zasedenih krajev partizanska vojska več ne zapusti in bi se vaščani lažje odločili, da bi ji dajali vso gmotno pomoč in ne da bi se zato bali sovražnikovih povračilnih akcij. Z delitvijo brigade na bataljone bi pokrili s partizansko vojsko tudi več ozemlja kot z brigado, pri sovražniku pa bi dosegli lažni vtis o številčnosti in moči enot, ki mu stoje nasproti.

Poleg tega ni bilo računati, po izkušnjah zadnjih bojev, da bi mogla ena sama brigada dosegati uspehe pri napadu na utrjene postojanke, ker brigada ni imela težkega orožja in ker ni imela zadosti moštva, da bi varovalo zasedami njene akcije. Tako je bil za neposredni napad na voljo vedno le en bataljon, če sta hotela vsaj dva varovati napadajočega z zasedami. Ker pa so sovražnika vodili domačini po skrivnih poteh, tudi bataljonske zasede niso bile učinkovite, kar se je pokazalo tako pri Škocjanu kot pri Runarskem.

Ne nazadnje pa je bilo treba rešiti vprašanje sprotne preskrbe tako številne bojne enote, če je nastopala skupaj. Terenske organizacije niso imele kje več dobiti bodisi darovnega ali pa odkupljenega živeža. V vsem novembru so zbrali v vaseh, ki so ostale med poletno ofenzivo še najmanj prizadete, le nekaj nahrbtnikov fižola. Obenem z mobilizacijo za belogardistično vojsko, in ko je partizanska vojska izvajala nad družinami prostovoljcev ali mobilizirancev kazenske akcije kot so bile zaplembe različnega imetja, so se prizadeti kmetje pričeli seliti iz izpostavljenih vasi s pridelki in živino vred v zaščitno utrjenih postojank. Na vasi so ostali le še večji del simpatizerji partizanske vojske, nanje pa ni bilo moč prevreči

vsega bremena oskrbe za brigado, ker so bili ponajveč revni bajtarji.

In še nekaj — zaprtost ali sovražno razpoloženje prebivalstva na določenem ozemlju je bilo tudi posledica krvoločnega divjanja in pogromov nad civilnim prebivalstvom v času partizanskega svobodnega ozemlja, ko je strahoval Notranjsko prosluli politični komisar takratnega Šercer j evega bataljona Fric Novak.⁸⁰

Brigada med svojim ljudstvom

Da prebrodi najhujši zimski čas, je poveljstvo brigade sklenilo, da gredo bataljoni vsak na svoje ozemlje in sami zase urejajo vprašanje oskrbe. Urejevanje tega pa bo nujno vnašalo sprti tudi bojno pobudo.

Skratka, boj za življenje naj rešuje vse!

Tako je bil I. bataljonu določen manevrski sektor Mokrcia in ozemlje do proge Ljubljana—Kočevje, II. bataljonu predel med Rakitno, Iško in Blokami, III. bataljonu pa od Rut do Gore.

V štab II. bataljona, ki je ostal v Benetih, je 28. decembra pripeljala patrolja iz zasede 1. čete mlajšega slokega duhovna. Medtem ko so zadržali »jetnika« s stražo zunaj, je vodja patrolje raportiral v štabu bataljona: »Tovariš komisar, enega farja smo pripeljali.«

Na partizansko zasedo je naletel dr. Metod Mikuž, škofov »odpadnik«, ko je iskal zvezo s partizani!

V Benetih je ostal bataljon še dva dni, nato pa se je odpravil v notranjost bloške planote. Nastanil se je skupaj s štabom brigade, na Zavrhu nad Iško.⁸¹

Dne 28. decembra zvečer je šel I. bataljon z Mokrcia v vas Tlake, ki leži zraven same železniške proge Ljubljana—Grosuplje, pod Šmarjem. Terenski obveščevalci so sporočili, da izsiljuje prebivalstvo neki domačin, mesar in partizanski dezertier. Kmetom grozi z ovadbami in za male denarje nakupuje živino, ki jo nato drago prodaja Italijanom.

Dezertierja so partizani našli skritega v kurniku na podstrešju in ga, z njemu namenjeno premično doto vred, odgnali v Mokre. Ko ga je patrolja peljala iz Lukovega taborišča v brigadni štab na zasliševanje, je skušal pobegniti. Zadel ga je krogla.⁸²

Novo leto 1943 so pričakali vsi trije bataljoni na raznih krajih in vsak po svoje.

Močna patrolja I. bataljona je odšla iz taborišča kmalu po polnoči in se je v noči priplazila do turjaškega gradu. Tam je skrita v zasedi pričakala, da so se na grajskem dvorišču pričeli pri dnevu zbirati italijanski vojaki. Ko jih je bila večja gruča, so z mitraljezom vžgali mednje. Presenečenje je bilo tolikšno, da so iz trdnjave odgovorili z orožjem šele, ko je bila patrolja že daleč proč. Tudi granate so potem padale od Roba na mokrško stran.⁸³

Ves II. bataljon je šel na Novega leta dan k prvi rani maši v župno cerkev Sv. Trojice na Blokah. Z Zavrha so krenili še v noči. Delegacija bataljona je šla k župniku s prošnjo, da bi maševal brigadni verski referent. Župnik v to ni privolil. Zato je bataljon šel kar v cerkev, pri stranskem oltarju pa se je dr. Metod Mikuž, ki je bil sedaj že partizan, odpasal, dal opasač z revolverjem na klop, in pričel maševati. Ministrirala sta mu dva partizana, ki sta bila tega opravila vajena.

Vsa cerkev se je obrnila k stranskemu oltarju, za glavni oltar se ni nihče več zmenil. Brigadni pevski zbor je prepeval stare božične pesmi, ubrano in tako občuteno, da so ljudje jokali.

Župnik je začutil razpoloženje vernikov in je kar brž zaključil svoje opravilo pred oltarjem, ko je videl, da so ga verniki zapustili.

Ko je ostal Mikuž edini opravljalec božje službe v cerkvi, se je na kraju maše obrnil k ljudem in jim pridigal o strpnosti in o svetu brez sovraštva in bratomorne vojne.

Od maše je šla bataljonska kolona proti Zavrhu skozi naselje nekaj hiš, Pajkovo. Pri grajskih podrtijah, zasilno pokritih z deskami in kjer so prebivali ljudje, je dočkala borce stara ženica in vsa ginjena od pravkaršnjega doživetja v župni cerkvi vabila Mikuža, naj vstopi v hišo, da bo spil malo vročega mleka, ki ga je pripravila prav zanj, ko je še tešč in ko je tako lepo govoril. Mikuž se je branil, da ne more iz kolone, ker je disciplina huda, da ne more zapustiti tovarišev in da se ji lepo zahvali.

To mamljivo in neuslišano vabilo sta pa izkoristila peveca Franc Mikuš-Marko in Anton Urbančič-Kvirin. Naskrivaj sta ostala in stopila v hišo. Bataljon pa se je vzpenjal proti Sv. Urhu in Zavrhu.

Že pred bataljonom je šel od maše po isti poti tudi kmet Jurman, ki je imel domačijo onstran Zavrha, na pobočju proti Iški. Ko je tako zamišljen gazil proti domu, ga je nenadoma zgrabila pod Sv. Urhom belogardistična patrolja, in ga odvlekla v zasedo k cerkvi, kjer so čakali družno z Italijani partizane, ki bodo prišli od Sv. Trojice. Bili so od Sv. Vida, ponje pa je prišel še v temi nekdo, češ da so pri maši partizani.

Zaseda in Jurman kot talec so videli partizansko kolono, ki jo je vodil namestnik komandanta brigade Vasja, pa se je niso upali napasti.

Videli pa so tudi Marka in Kvirina, ki sta zaostala. Ko je bilo toliko partizanov mimo, so se brž spustili v Pajkovo, ju v gostoljubni hiši ujeli ter odgnali nazaj v zasedo. Čakali so še eno skupino partizanov, ki so jo že prej opazili, kako je tudi zaostala nekje v neki hiši. Ti so bili pa brigadni in bataljski štabovci.

Medtem pa je že prišel v Zavrh bataljon. Sonce je sijalo na zasneženi greben in nekdo je prišel na misel, da bi naredili prvo sliko vsega bataljona. Čete so se že poravnale v vrste — ko je nekdo iz bataljskega zbora opazil na okopih pri Sv. Urhu senco neznanca z dolgo puško, ki jih je opazoval. V trenutku se je bataljon razvil v strelce in planil po bregu proti Sv. Urhu. Še preden so prišli borci na strel, so slišali dva poka, nato pa so obkolili sovražnikovo zasedo in jo pričeli stiskati. Italijanom in belim ni preostalo drugega, kot da so sprejeli boj in se ostro borili.

Ko pa sta 1. in 2. četa menjavali položaje, je cerkev in hrib Sv. Urha prekrila za trenutek megla. To so izkoristili ti na vrhu in skozi luknjo v obroču ušli.

Ne vedoč, kaj se je medtem zgodilo, so partizani pričeli z jurišem, pa jih je poklical h cerkvi Jurman, češ kar pridite, saj jih ni več!

Marka in Kvirina so našli na okopih v snegu. Onadva strela malo prej sta bila za njiju in kri jima je še odtekala.

Bila sta Rakovca in izvrstna pevca.

Ves ta bojni trušč je slišala že zaostala skupina brigadnih in bataljskih štabovcev, ki so se ustavili spodaj pri neki partizanski družini na jutranjem okrepčilu in pri božičnih dobrotah. Sedaj so jo po prvih strelah brž ubrali skrivaj po grebenu in gozdu proti Zavrhu.

Če se ne bi II. bataljon spravljal na soncu k fotografiranju, bi imeli Italijani in belogardisti tisti dan srečo kot malokdaj. V rokah so tako rekoč že imeli vse brigadno in bataljonsko poveljstvo...

Boj okoli Sv. Urha je že jenjal, ko so pričele padati na Zavrh in okoli njega mine. Bataljon je moral nemudoma v bran proti novemu sovražniku: od Ravnika je že prodiral na čelu svoje kolone bloški gospod župnik Hren, ki je sam naravnaval pri Mramorovem minomet in pošiljal novoletne pozdrave proti Zavrhu.

Dlje pa ni prišel.⁸⁴

Medtem ko je III. bataljon tiste dni vozil v Benete iz izpraznjenega Runarskega živež, ki so ga pustili vaščani po kletih, je poslal komandant I. bataljona Luka 4. januarja kmalu po polnoči bojno patroljo k Škocjanu. Strašno ga je mikalo, da bi se belogardistom maščeval za noč in dan, ko je imel bataljon tolikšne žrtve.

Patrolja je prišla še pred zoro in si izbrala položaj ob cesti, odkoder je imela lep razgled na postojanko pod seboj. Bil je strupen mraz, pa so borci komaj zdržali, da so negibni pričakali ob prvem soncu zbor italijanske in bele posadke pred šolo.

Takrat je zaropotalo od boršta iz partizanskih mitraljezov, in tam spodaj je nastala nepopisna zmeda.⁸⁵

Tega dne je imel razburljiv dan tudi III. bataljon, še preden se je zdanilo, je imel spopad z močnim oddelkom Italijanov in belogardistov v vasi Vintarje, kamor je odšel na rekvizicijo. Medtem ko so čete zavzemale nove položaje, so vseposod naletele na sovražnikove kolone. Postal je očitno, da so nameravali še pred jutrom obkoliti vas Novi pot, kamor se je bataljon premaknil šele dan prej. Kolone so prodirale od Lužarjev, od Karlovice in od Zigmaric.

Vsi manevri sovražnika, da bi bataljon potem na prostem obkolil, mu niso uspeli, čeprav se je trdovratno prebijal k partizanskim položajem.

Za povračilo, ker so se umaknili napadalci v dolino brez uspeha, so izstrelili na kraje bojov čez tristo granat. Razpočila pa se je le vsaka peta.⁸⁸

Bataljon je šel nato proti cerkvi Sv. Ožbalta na Lužarjih, da bi porušil utrdbe, ki so jih čez dan zgradili Italijani in beli. To izvrstno strateško točko in za prehajanje partizanov z Mo-

Cerkev Sv. Ožbalta na Lužarjih, kjer so pogosto čakale šercerjevce sovražnikove zasede

krca na Bloke in Travno goro ključni položaj, so nameravali kmalu tudi spremeniti v stalno postojanko. Sicer so se pa partizani že od nekdaj raje izogibali poti mimo Sv. Ožbalta, ker niso nikdar vedeli, kaj jih tam čaka.

Pri cerkvi so našli namestnika političnega komisarja III. bataljona Janka Rudolfa s kurirji in hudo ranjenega brigadnega obveščevalca Konrada Šimnica-Črta, zraven njega pa je ležal mrtev njegov spremljevalec Stane Kušar-Zeleni.

Bilo jih je osem, ki so šli z Mokrcia poiskat III. bataljon, med njimi je bil Črt. Bataljonski komandant Vandek je odhajal k Cankarjevi za brigadnega in bi ga sedaj nadomestil prav on. Patrulja je gazila po zasneženi čistini od Naredov sèm, ko je mednje naenkrat kot strela z jasnega s strani priletel rafal in smrtno zadel v prsi Zelenega, Črta pa je zadelo skozi kolke in trebuh.

Zagledala in napadla jih je belogardistična tolpa, ki je od Novega pota bežala pred III. bataljonom v Karlovice.

Hudo ranjenega in še pri zavesti so Črta previdno naložili na smrekove veje in ga po snegu privlekli do hiš pred

Sv. Ožbaltom. Tam so se srečali že z bataljonom, ki je podil razkropljene napadalce še iz jutranjega boja.

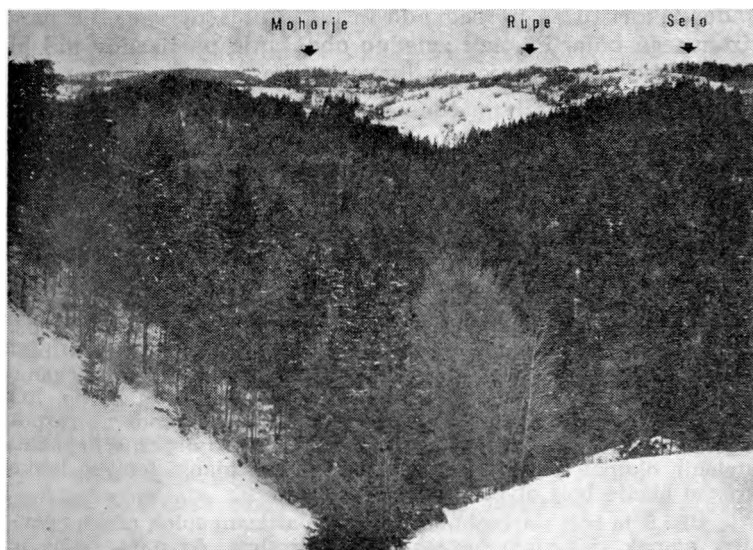
Črta so brž prenesli v prvo hišo na Lužarjih in ga je Olga obvezala. Bil je ves čas pri zavesti in ko je videl, da je z njim pri kraju, je volil svojo lovsko pelerino brigadnemu komandantu Stjenki.

Vseeno so zapregli sani, da ga odpeljejo v Mokre, pa je bilo prepozno.

Od te nenadne izgube pretreseni partizani so obema padlima ponoči izkopali grobova ob pokopališkem zidu. V slovo jima je govoril bataljonski komisar Brkin, borci pa so v gluho zimsko noč izstrelili salvo.

Nato so naročili mežnarjevi družini, naj poberejo, kar morejo odnesti svojih stvari, hišo in cerkveni stolp pa so zažgali. Vnela se je še cerkev in je tako vse pogorelo.⁸⁷

Komandant III. bataljona je sedaj postal Jaka Rihar. Čete so se naselile po vaseh in se selile za hrano iz kraja v kraj. Pri požgani cerkvi Sv. Ožbalta, kjer je edino vodila pot z

Pokrajina med Lužarji in Rutami — stalno manevrsko ozemlje Šercerjeve brigade v zimi 1942/43

enega konca Blok na drugega, so bile stalne bataljonske zasede, zasedeno ozemlje Rut in vasi proti Robu so nadzorovale obhodne patrulje, vendar stika s sovražnikom niso dobile. Le 20. januarja je prišlo na ogled kakšnih 500 Italijanov in belogardistov do Lužarjev. Ti so pregnali številčno slabo partizansko zasedo. Ko pa je bil poslan na položaj pred vasjo Naredi vod s težkim mitraljezom, se je sovražnik umaknil.

Naslednjega dne je šel nato čakat Italijane k Lužarjem ves bataljon, pa ni bilo nikogar, pripravnega za boj, na spregled.

Tako je živel bataljon vse do 25. januarja, ko se je premaknil v Štrukljevo vas, bliže Sv. Vidu, kjer je zbirala brigada svoje bataljone za večjo skupno akcijo.⁸⁸

Partizani so tiste dni vsak dan poslušali na političnih urah razlage o vseh perečih političnih vprašanjih. Politična komisija pri glavnem poveljstvu je poskrbela, da je bilo dovolj tiskane graiva za ideološki boj proti beli gardi, pa tudi o bodoči ureditvi življenja slovenskega ljudstva.

Vsak stik s civilnim prebivalstvom je politični brigadni kader izkoristil za propagando in da je pojasnjeval cilje partizanskega boja. Pa tudi zgledno obnašanje partizanov naj bi vrnilo ljudem zaupanje v njihovo vojsko.

Štab II. operativne cone je dne 23. januarja 1943 lahko poslal glavnemu poveljstvu slovenske narodnoosvobodilne vojske in partizanskih odredov takole poročilo:

»Potrjujemo prejem vašega pisma z dne 12. 1. 1943. Po vašem nalogu smo dne 22. 1. 1943 poslali 4. bataljon TJBTT (udarna brigada Toneta Tomšiča — op. p.) v Dolomite. Ravno tako je odšel 21.

1. 1943 2. bataljon UBTT, ki se je mudil pri nas v sestavu brigade UBTT, ki se nahaja v bližini Police. Moštvo na Mokrcu smo priključili brigadi UBLŠ (udarna brigada Ljuba Šercerja — op. p.). Na Mokrcu je ostalo samo še 6 težkih ranjencev. Poleg tega imamo še 10 ranjencev v ambulantni na Krimu. Odslej razpolagamo s sledečimi silami: UBLŠ šteje 390 mož sposobnih za borbo. NO šteje vsega skupaj 60 mož. Imamo torej skupaj 450 mož na razpolago za izvršitev akcij. S temi silami ne moremo uspešno napadati utrjenih okupatorskih in belogardističnih postojank, temveč lahko vršimo akcije bolj diverzantskega značaja.

UBLŠ je bolj slabo obuta, nekateri partizani sploh nimajo čevljev, ampak si ovijajo noge z žaklji. Prosimo, da nam, če je le mogoče, pošljete nekaj čevljev, ali pa nam sporočite, da jih pridemo iskat..,«⁸⁹

Takrat je imel že vsak bataljon svojo kulturniško skupino, ki je skrbela, da so bili mitingi združitev koristnega in potrebnega s prijetnim.

Takšni vzgojni in kulturni napor pa so slabo uspevali tam, kjer so bili ljudje ustrašeni od belogardističnih nasilnikov. Tako se je zgodilo marsikaj, tudi veselega, ob tej žalostni resnici. Brigadna kulturniška družina je v vasi Polšeče pod Sv. Vidom odigrala nekoč ves svoj program, s političnim govorom vred — pred dvema poslušalcema: napol gluhim starčkom in otrokom, ki je prišel z njim. Ko je bilo programa konec, je dejal starček: »Lepo, lepo fantje, samo iz te vaše borbe ne bo nič!«

Tako je bilo tiste dni na bloški planoti!⁹⁰

Prvi bataljon je ostal na Mokrcu še nekaj dni po povračilu ni akciji v Škocjanu. Medtem je odšel nazaj v Notranjski odred komisar Matevž Hace; zamenjal ga je Janez Japelj, domačin izpod Krima. Na Mokre je prišel takoj po Novem letu.

Z njim na čelu se je spustil v dolino proti Škofljici 7. januarja zvečer ves I. bataljon. Pred odhodom je imel za borce nagovor novi politični komisar; obljubljal jim je, da odhajajo z Mokreca za dolgo dolgo.

Čete so se nastanile v vaseh med Pijavo gorico in Grosupljem: Smrjene, Vine, Brezje.⁹¹

Kakšno nasprotje so bile te vasi in njihovi prebivalci s tistimi na notranjski planoti! Tu so borce sprejemali z vso ljubeznivostjo, jim odklepali tudi ponoči hišna vrata in jim odstopali prostore na toplih pečeh. Da niso smeli vaščani iz vasi, kadar so imeli v gosteh partizane, na to se niso nič jezili. Na stražo in v zasede so nosili borcem celo toplo pijačo!

Poznalo se je, da ni šla čez ta del dežele strašna poletna ognjena ujma in da ni do sèm segla strupena beseda bloških župnikov in kaplanov.

Še domači belogardisti so jih pustili na miru, čeprav ni bilo daleč do Škofljice in Grosupljega, Škocjana, Turjaka — njihovih močnih postojank!

Partizani pa so hodili kljub temu dražiti sovražnika in mu podirati telefonske napeljave, manjše mostove in zasekovat cesto.

Čete so vsak večer odhajale v druge vasi na propagandne akcije. Prebivalstvu so prirejali mitinge, na njih pa je bilo

vedno polno mladine in starih. Dekleta so celo plesala s partizani in skupaj so prepevali partizanske pesmi.

Ko se je 8. januarja vračala 1. četa s »prireditve« iz Gumnišča, je opazila na zasneženi cesti, ki pelje od Škofljice proti Pijavi gorici, skupino oboroženih ljudi. Bili so vsaksebi na petdeset korakov in so drug na drugega odprli ogenj. Napadena skupina jo je nato ucvrla nazaj proti Škofljici.

Komandir Jernej si je mel roke ob tem uspehu in komaj čakal, da bo novico povedal v štabu.

Ko pa so prišli Jernejevi borci v Pijavo gorico, bi jih skoraj pokosila zaseda. Še dobro, da so se pričeli klicati in da so ugotovili, da so eni in drugi — partizani. Tudi oni maloprej na cesti in ki so bežali, so bili — borci I. bataljona Tomšičeve brigade. Na skrbi so imeli varnost okoli Podlipoglava in so zalezli malo dlje, na ozemlje Šercerjeve brigade.⁹²

Dne 10. januarja je bataljonska patrulja požgala šolo in župnišče v Šenturju, mogočni in nad široko okolico gospodujoči zgradbi, kamor naj bi se vselili v kratkem belogardisti.

Medtem ko so bataljoni vsak po svoje reševali pristnost na določenem jim ozemlju, je pripravljalo glavno poveljstvo načrt, kako bi tudi II. operativna cona s svojimi enotami dohitela uspešnost in učinkovitost sosednje Dolenjske operativne cone, kjer so njene okrepljene brigade zavzele in uničile že precej utrjenih postojank, kot so bile to Suhor, Ajdovec, Dob, Temenica in druge.

Ko daje navodila štabu Dolenjske operativne cone, omenja glavno poveljstvo v svojem pismu z dne 12. januarja 1943 tudi, da bo potrebno po očiščenju predela gornje Krke podpreti II. ali Notranjsko cono s tem, da se z vsemi silami vrže na progo Kočevje—Ljubljana in jo do temelja poruši.

Nato bi očistili Notranjsko bele garde, ker je brigada Ljuba Šercerja premajhna, nima pa tudi potrebnih izkušenj za rušenje postojank.

V te namene naj bi brigada Toneta Tomšiča dokončno prešla v sestavo Notranjske operativne cone. Pomoč I. ali Dolenjske cone Notranjski naj bi šla celo tako daleč, da bi prva dajala kar določnejše predloge za sodelovanje. Dolenjski coni je poslalo glavno poveljstvo tudi prepis navodil, ki so jih poslali istega dne Notranjski operativni coni.⁹³

Po vsem tem je očitno, da ni imelo glavno poveljstvo pregleda nad stanjem na Notranjskem, kar ugotavlja pravzaprav takoj na začetku svojega pisma z dne 12. januarja 1943:

»Po reorganizaciji vaše cone nimamo več točnih podatkov o številu, moči in sestavi vaših edinic. Razen tega nimamo jasnega pregleda o vojaško-politični situaciji na Notranjskem (moč okupatorskih in belogardističnih garnizij, možnost za akcije, možnost za mobilizacijo novega moštva itd.). Vse to so elementi, ki vplivajo pri sestavljanju našega načrta za izvedbo operacij. Na temelju približnih podatkov, s katerimi razpolagamo, vam dajemo naslednjo direktivo za delo:

1. Štab cone in vsa brigada Ljuba Šercerja morajo zapustiti Mokre. Mokre sme odslej uporabljati cona samo za eventualno oporišče. Na Mokrcu smejo ostati samo rezervne količine hrane, ranjeni in bolni tovariši, kakor tudi moštvo, ki ga drugod ni mogoče zavarovati.

2. Za zavarovanje Mokra kot baze uporabite dele Notranjskega odreda. To zavarovanje pa seveda ne boste dosegli s postavljanjem teh sil na Mokre. Če boste delali tako, tedaj boste Mokre brez dvoma izgubili. Te sile Notranjskega odreda morajo aktivno delovati v krogu okoli Mokra: Studenec—Ig—Podpeč—Brezovica—Rakitna—Sv. Vid—Rob—Turjak—St. Apno. Na komunikacijah tega loka je treba postavljati zasede in tako vznemirjati sovražnika. Tajnost in hitrost premikov so glavno orožje teh malih sil. Dobro bi bilo, če bi obstajali dve taki skupinici: ena severovzhodno od linije Krim—Mokre, druga pa severovzhodno od linije Studenec—Ig—Mokre—Rob. Vsekakor boste vi to konkretno odredili. Tem delom svojih sil dajte nalogo, naj vzdržujejo zvezo z okrepljenim Dolomitskim odredom.

3. Operativne sile cone bodo prešle v ofenzivo, pri čemer se bodo držale splošne smeri: Sv. Vid—vas Lužarje—Sv. Gregor—Kompolje—Žužemberk. Vi morate s svojim sistematičnim delom doseči vpliv na vso Notranjsko. To je vaš prostor za delovanje. Izbirati si morate predele, kjer lahko dosežete borbene uspehe in mobilizirate čim več moštva. Padec vsake postojanke ima velik pomen in vpliva na razpadanje bele garde.

Izbirajte najprej lažje cilje, potem pa prehajajte postopno na težje. Pri akcijah bodite vztrajni. Če vam neka postojanka ne pade v krajšem času, jo blokirajte in morala bo pasti. Borbena vrednost bele garde je zelo slaba, o njeni morali pa še celo ni vredno govoriti. In vseh sektorjih dokazuje vidne znake demoralizacije in razpadanja. Treba ji je zgolj vojaško zadati nekoliko udarcev in dotolkli jo bomo. Mi vam torej z našega položaja ne moremo točno odrediti, kdaj in katero postojanko boste napadli. To morate sami preceniti na temelju vojaško-politične situacije vašega terena. Zaradi tega morate imeti nepretrgano zvezo z našimi terenskimi organizacijami in dobivati od njih podatke o stanju pri sovražniku in na terenu.

Mi smo vam dali splošno smer gibanja. To pa seveda ne pomeni, da morate delati po njeni geometrični liniji. Z vašimi silami manevrirajte glede na prikladnost ciljev in verjetnost rezultatov. Pri tem vas opozarjamo, da je predel med Cerknico—Sodražico in Kompoljem najvažnejši.

Udarci na tem sektorju bi pri beli gardi najbolj odmevali. Likvidacija Slevice, Sv. Gregorja, Kompolj bi nam prinesla velike politične rezultate.

Ni treba zanemarjati železniške proge Grosuplje—Kočevje. Če boste dejstvovali na to progo, se bo okupator umaknil iz oddaljenejših garnizij. Razen tega je verjetno, da boste lahko prišli na tej progi do plena v orožju in materialu. Bunkerje ob progi, ki niso obdani z žico, je lahko likvidirati. Tako lahko pridete do Orožja.

Mnenja smo, da uporabljajte svoje sile skupaj. To vam bo dajalo večje in hitrejše rezultate. Odcepljanje posameznih bataljonov se je pokazalo po vojaški plati nepraktično. Moštvo in komandni kader se na ta način odtegujejo vašemu vplivu in kontroli. Če pa se seveda pokaže potreba, smete izdvojiti posamezne bataljone za izvršitev samostojnih akcij. V takih primerih morate stremeti, da vzdržite s temi bataljoni zvezo in vpliv nad njimi.

10. Obvestilo o situaciji.

Okupatorjeve garnizije so zožene na najmanjši obseg. Svoje posamezne izpade delajo zgolj z majhnimi skupinami in samo za krajši čas. Pri njih je mogoče opaziti že jasne znake demoralizacije. Poskušali so celo dobiti zveze s partizani in začeli tudi nekakšna pogajanja.

Bela garda je omejena na čisto pasivno zadržanje. Na mnogih področjih so se belogardisti vdali našim edinicam. To se je dogajalo posebno po naših ofenzivnih operacijah. Pri beli gardi je demoralizacija še prav posebno vidna.«⁹⁴

Ocena političnega položaja, kakršno daje glavno poveljstvo, vsaj kar tiče razpadanja bele garde, je naivna in je najmanj veljala za Notranjsko. Če je takšna njena »demoralizacija« res obstajala na drugih predelih slovenske dežele, tega na Notranjskem še zdaleč ni bilo. Ne sedaj, ne do konca vojne sploh. Sicer so pa kasnejši dogodki sami preklicali vse te vedre napovedi o skorajšnjem koncu domačih izdajalcev. To je veljalo vse do konca vojne.

Tudi navodila za vojaške akcije so bila brez vsakršne stvarne podlage in brez uporabne vrednosti. Ena sama brigada Ljuba Šerčerja tristotih borcev naj bi kar pomedla z vsemi sovražnikovimi postojankami širom Notranjske in šele po opravljenem delu bi prišla v pomoč Tomšičeva brigada.

Medtem pa je lahko napisal štab I. ali Dolenjske operativne cone takole poročilo o uspehih pri izvajanju svojih taktičnih zamisli:

»... Z vso silo so udarile po okupatorju in njegovi pomožniški izdajalski belogardistični tolpi. Kako močan je bil ta sunek, naj predoči sledeči splošni kratki oris ofenzivnih akcij:

Brigada Matije Gubca prekorači v noči od 10./11. decembra železniško progo pri Podborštu. Spotoma jo zruši in zaustavi promet za osem ur. Naslednjo noč napade belogardistično posadko na Ajdovcu. Tomšičeva brigada ji pomaga zapreti dohode proti Žužemberku. Po vsenočni junaški in odločni borbi zlomijo Gubčevi borci odpor belogardistov. Padla je prva njihova postojanka, kjer so se utrdili v cerkev z mitraljezom in petimi možmi in v prosvetnem domu. V boju in ognju je našlo smrt 61 belogardistov. Naši so imeli dva mrtva in nekaj lažje opraskanih od bomb. Zaplenili so 17 pušk, mnogo municije in hrane.

Italijani so hoteli s svojimi belogardističnimi opričniki pregnati brigade s tega sektorja. Spoprijeli so se pri Dobravi. Napadalcı so bili pognani v beg, pri čemer so pustili na bojišču 7 mrtvih in več ranjenih. Brigade vztrajajo še nadalje na ajdovskem sektorju, kjer vršijo zborovanja in mobilizacijo novincev.

V noči od 21./22. decembra napade Gubčeva brigada italijansko in belogardistično postojanko v Žužemberku. Vkljub močni straži in utrjenosti vdoro naši borci v Žužemberk. Belogardisti pravočasno opazijo nevarnost in skoraj napol nagi zbežijo k Italijanom. Našim borcem se s puško in bombo sicer ni posrečilo uničiti združeno posadko, ki se je vsidrala v stari sodnji. Bila je preveč utrjena in na obrambo dobro pripravljena. Toda splošen moralen in materialen uspeh je bil velik. S samo 200 naboji in brez vsakih žrtev so vso noč obvladovali Žužemberk. Belogardistom so zaplenili prav vso opremo, razen tega pa tudi mnogo usnja.

Ti naši drzni podvigi ujezijo okupatorja. Dne 24. decembra pridrvijo s treh strani v še večjem številu (okoli 2500 mož) proti Ajdovcu. Pri Lipovcu se srečajo in spopadejo. Borba je srđita. Naši borci poženejo Italijane in belogardiste v beg. Obleži jih 20 mrtvih in več ranjenih. Dobimo zopet nekaj municije in več pušk. Naši se brez svoje volje nočejo več umakniti. Postali so vse trdnejši gospodarji položaja.

V noči od 26./27. decembra pr. 1. napadejo vse tri brigade in sicer Krmelj, Tržišče in fašistično posadko v gradu na Dobu. To nob pokažejo naši partizani svojo udarno pest in sposobnost. Borci Gubčeve brigade premagajo po 24-urnem nepretrganem boju fašistično posadko na Dobu, v katerem je bilo 27 črnosrajčnikov. S puško in bombo ter s svojo herojsko hrabrostjo so uničili star utrjen grad na malem gričku. To je bila naša največja zmaga.

Naši ofenzivni pohodi se nadaljujejo. Ze v noči od 4./5. januarja so brigade napadle Mačkovec, Primskovo, Temenico in Dolenjo vas. Mačkovec popolnoma uničijo. Iz Temenice, Primskovega in Dolenje vasi poženo po kratki borbi Italijane in belogardiste.

Temeniška dolina je bila na mah očiščena. Zopet je padlo 10 belogardistov in 5 Italijanov. Zaplenjen material v hrani pa je bil ogromen.

Po kratkem odmoru napadejo brigade v noči od 13714. januarja St. Vid. Kljub žični oviri, bunkerjem in lepi jasni noči, vdoro borci v St. Vid, potolčejo v boju nad 20 Italijanov. V boju se tudi vname tovarna usnja, ki je popolnoma zgorela, seveda proti naši nameri.

Naslednjega dne se partizani spoprimejo z večjo belogardistično patruljo, ki jo popolnoma razkropijo in deloma uničijo. Na bojišču obleži 17 mrtvih in ranjenih izdajalcev.

Vse tri brigade so se nato umaknile prek proge. Pri Biču in Zagorici so se spet srečali z Italijani in belogardisti. Vnel se je boj na življenje in smrt. Nekaj časa so imeli Italijani obkoljen bataljon Tomšičeve brigade, potem so se Italijani znašli v kletki. Ob največjem dosedanjem topovskem ognju (okoli 500 izstrelkov) so naši borci vzdržali v 14-urni borbi na snegu in mrazu ter prizadeli Italijanom občutne izgube. Na bojišču je obležalo nad 50 mrtvih, v Novo mesto pa so pripeljali transport ranjencev. Naši so zaplenili 17 pušk in precej mitralješke municije. V tem boju sta padla samo dva naša borca.

Odnos naše vojske do civilnega prebivalstva je skoraj pristrčen. Ze od konca novembra prebivajo naše brigade po vaseh. Spočetka so se vaščani malo bali zaradi morebitnih represalij. Toda ko so spoznali, da teh nasprotniki ne morejo izvajati, ker se brigade niso zadrževale le po nekaterih nam naklonjenih vaseh, marveč povsod, kjerkoli je to zahtevala vojaška potreba, se nas niso več bali. Ni bil en sam primer, kjer so vaščani rekli, da dokler ste tu ali vsaj blizu, vemo, da Italijanov in belogardistov ne bo na spregled.

In res, po precej občutnih udarcih pri Ajdovcu so Italijani z belimi rinili le tja, kjer ni bilo naših brigad. Ko so vaščani vse to spoznali in videli, da je v naši vojski red in disciplina, da nihče nikomur ne stori nič žalega, čeravno je morda sin pri belogardistih, so postali vse bolj navdušeni za naš osvobodilni boj.

Laži, ki so jih trosili Italijani in belogardisti, so se na mah razblinile v nič. Naši doseženi uspehi, naša moč je v splošnem pripomogla k temu, da tudi naš kmet spregleduje in spoznava pravilnost in pravičnost našega boja. Zato se je naš kmet odvrnil od bele garde, ji sovraži in se je bolj boji kot Italijana. Zato morajo belogardisti povečevati svoje postojanke le z nasilnim mobiliziranjem, kar jim seveda vedno slabše uspeva.

Dotok prostovoljcev v naše partizanske vrste je vse večji. Kljub zimi in raznim pomanjkljivostim je uspelo, da so se naše brigade povečale z novimi močmi za po več čet. Morala novincev je v splošnem zelo dobra. Dezertacij iz naše vojske ni.

Se celo belogardistični ujetniki, ki so se prijavili za partizansko vojsko in so bili sprejeti, vztrajajo na svojem mestu. Mnogi med njimi so najboljši borci. Vsa ta dejstva jasno dokazujejo, da ima naša partizanska vojska trdne temelje.

Popolnoma drugačna pa je slika pri belogardističnih izdajcih. Nešteto primerov dezertacij in prestopov v našo vojsko ter razni poizkusi pregovorov dokazujejo, da se bela garda na znotraj razkraja, na zunaj pa je v splošnem osovražena in nima prav nobene opore pri ljudstvu. Naš kmet je spoznal pravi obraz bele garde in jo z vso gnusnobo obsoja. Zaradi tega nastopajo belogardisti le skupno z Italijani.«⁹⁵

Da, takšno poročilo je lahko napisal štab Dolenjske operativne cone.

Štab Notranjske operativne cone pa je imel na voljo eno brigado in en odred za ozemlje, ki je bilo obširnejše in za manevriranje manj prikladno, težko prehodno, srednjegorsko z vsemi podnebnimi nevšečnostmi.

Na Dolenjskem so bile vasi cele, obljudene in založene s hrano, za izvedbo zamisli operativnega borbenega načrta je bilo na voljo troje brigad in dvojce odredov, nahranjenih in oskrbljenih z obleko in obutvijo, ki so druga drugi krile premike in boje.

Medtem ko so na Dolenjskem belogardisti dezertirali k partizanom, so na Notranjskem oboroženi in neoboroženi belogardisti bili priganjanci in vodniki sovražniku za njegove akcije proti partizanom.

Dne 14. januarja se je I. bataljon Šercerjeve brigade poslovolil od prijaznih dolinskih vasi. V celcu so si borci utirali gaz proti mokrškim gozdovom.

Pa niso šli vanje. Pred njimi so krenili v levo in se dva dni zadrževali po vaseh vzhodno od Mokreca. Tja je prišel tudi II. bataljon in se nastanil blizu tretjega, ki je bil že ves mesec na področju Rut.⁹⁶

Poskus, ki je propadel, še preden se je začel

Štab Notranjske operativne cone je hitro prišel k sebi po kritiki v pismu glavnega poveljstva z dne 12. januarja in je pri priči izbral mešano italijansko in belogardistično postojanko Rob, da jo brigada Ljuba Šercerja napade in zavzame.

Ta naloga bi pripadla II. bataljonu, ostala dva bi varovala akcijo z zasedami.

Prvi bataljon se je že spustil v dolino v noči med 16. in 17. januarjem in postavil zasedo pri Rašici proti Velikim

Sovražnikova postojanka Rob. Po tej strmini, v snegu do pasu in ob polnem mesecu naj bi nanjo jurišali šercerjevci

Laščam. Tudi ostala dva bataljona sta se premaknila s svojih oporišč. Tretji bataljon je že bil v Zg. Kališču, da bi postavil zasedo proti Karlovinci.

Bila je jasna svetla noč, sneg je bil debel do koraka, mraz pa, da so stopinje škripale po steptani gazi kot bi hodil po zdrobljenem steklu.

Napad na postojanko je že bil določen za 24. uro.

V štabu cone, ki je bil v vasi Dednik, pa se je ta čas odigrala cela drama. Po zadnjem ogledu terena, tik pred začetkom akcije, je štab brigade s komandantom Stjenko dal svoj »proti« za izvršitev akcije. Dobro utrjena postojanka na strmem golem hribočku, vsi dohodi v naselje pod njo zavarovani z bunkerji, debel težko prehoden sneg in polna luna — to je samomor za tako maloštevilnega in samo s puškami in ročnimi bombami oboroženega napadalca. Prišlo je do ostrih besed, kajti načelnik štaba cone Zdravko Jovanovič je vztrajal, da se napad izvrši.

Šele ko se je komandant Stjenka odpasal in položil svoj revolver na mizo pred Jovanoviča in rekel, da ni več komandant brigade — je ta popustil.

Vsi bataljoni so se takoj vrnili z izhodiščnih položajev v oporišča.⁹⁷

Prvi bataljon se je nato za dva dni premaknil v vasico Osredok nad Robom, od tam pa, ker se ni zgodilo nič posebnega niti ni bilo na spregled sovražnika, v Zapotok.

Tudi tu je čakal dva dni, če se bo položaj kaj spremenil, nato je šel spet v gostoljubne vasi med Turjakom in Grosupljem.

Dne 21. januarja je šla vsa 3. četa na progo Grosuplje—Kočevje, da bi razdrla tračnice, izkazalo pa se je, da so bili ključni za odvijanje tračnic premajhni.

Po naročilu štaba brigade se je nato I. bataljon premaknil v Moke, kjer je za dva dni oživil zimski tabor, zatem pa je bil odpoklican in je krenil skozi Rute in prek Iške na Zavrh, kamor je prišel 25. januarja.⁹⁸

Tega dne se je s svojega bivaka v Boštetjih premaknil tudi III. bataljon, ki se je nastanil v Štrukljevi vasi pod Sv. Vidom. Še prej pa je pred dvema dnevyoma odšla na Goro močna bataljonska patrulja, z nič kaj prijaznim naročilom

— preprečiti sovražniku namero, ki bi bila za Šerčerjevo brigado hud udarec: zasesti je hotel župnišče in cerkev na Gori ter ju spremeniti v stalno postojanko.

Župnik je bil za vsakršne partizanske potrebe razumevajoč človek. Kdove kakšnega prepričevanja, ki se je nanj skrbno pripravil bataljonski komisar Brkin, ni bil niti potreben. Skupaj z borci je znosil iz cerkve vse posvečene stvari in umetnine v vas, izpraznil tudi župnišče — cerkev pa se ni in ni hotela vžgati. In ni zagorela.

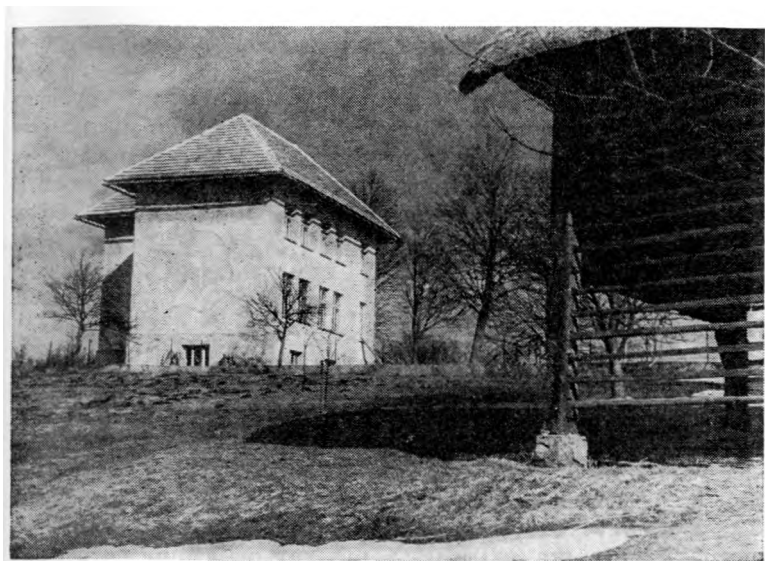
Pogorišče je postalo le župnišče, nato pa še šola in gasilski dom.

»... Prebivalstvo je sprejelo z velikim veseljem in je bilo splošno odobravanje za ta požig ...«

je zapisal v svojem rednem poročilu 31. januarja pomočnik brigadnega političnega komisarja Krt.⁹⁹

Za obema bataljonoma je prišel v bližino pomembne sovražnikove postojanke Sv. Vid še III. bataljon.

Na poti na nove položaje sta se I. in II. bataljon ustavila 25. januarja zjutraj ob šoli v Mohorjah. Bila je edina na vsem ozemlju, ki je »pripadalo« Šerčerjevi brigadi in ki je še imela pouk. Zgradba je bila lepa, sredi Rut je stala in kdor

Sola v Mohorjah v Rutah

bi jo zasedel, bi gospodoval nad kraji, kjer so najlažji prehodi z Mokreca na bloško planoto in naprej v Travno goro ali Loško dolino.

Ko je vstopila v šolo patrolja s komisarji obeh bataljonov, so bili otroci ravno pri pouku. Kakšnih petindvajset je bilo malčkov in stara učiteljica Maksa Gros z njimi. Ne ona, še manj pa otroci niso mogli razumeti, kaj je to vojna, in da morajo partizani sami požgati šolo, da bodo rešili ljudi tam okoli muk in trpljenja. Čez nekaj dni bi se vanjo vselili belogardisti in Italijani. Spremenili bi šolo v trdnjavo, potem tudi pouka in šole ne bi bilo več.

Pritekli so ljudje iz vasi, ko so zvedeli, zakaj so prišli partizani v šolo. Rotili so jih, naj jim puste šolo, ki so jo gradili s tolikšnimi žrtvami in s svojimi rokami toliko let. Otročki so poklekili in jokaje prosili milosti za šolo. Za njihovo lepo, dobro, ljubo šolo, ki jim pomeni vse — radost in dom in življenje!

Pa so morali otroci in njihova učiteljica pospraviti knjige, zvezke in učila. Še teže je bilo partizanom, ki so znosili

na prosto klopi, v šolo pa namesto njih nanosili dračja in podnetili slamo.

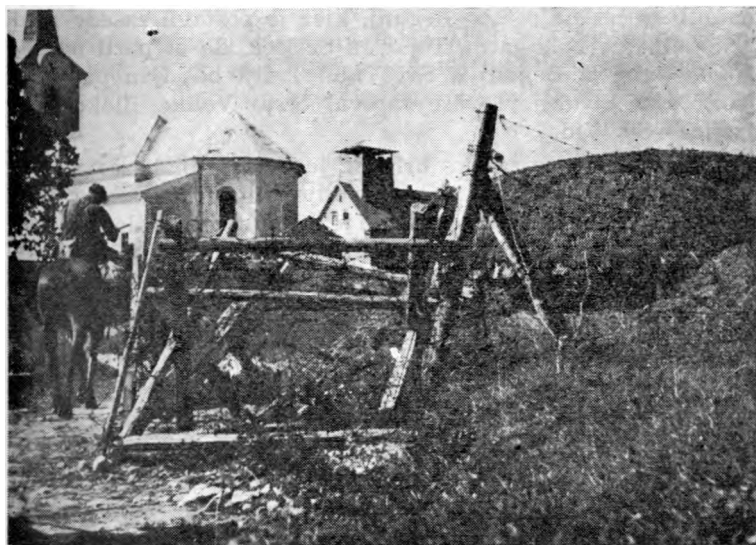
Ta ogenj in dim in prasketanje, ki jih je spremljalo še dolgo v globel Iške, je žgalo partizane v srca bolj, kot bi goreli njihovi domovi.

Vendar partizanske šole za Rute le ni bilo konec. Z njo so nadaljevali v prostornejših izbah Mohorij na istih šolskih klopih — le njihovega ponosa, lepe šole ni bilo več.

Kot da ne more umreti, je ves teden dni tlela in počasi umirala.¹⁰⁰

V sovražnikovi protiofenzivi

Partizanske bataljone je sprejelo na novem ozemlju strahovito obstreljevanje topov in minometov. Sovražniku ni bilo težko ugotoviti, kam se je Šerčerjeva brigada premaknila in da se nekaj pripravlja. S svojih opazovalnic in po svojih oglednikih je vedel za vsak njen premik, pa čeprav je bil storjen ponoči. Tudi noč je imela na Notranjskem oči in ušesa.

Združena italijansko-belogardistična postojanka Sv. Vid nad Cerknico

Dne 27. januarja je bil vendarle sklenjen partizanski obroč okoli Sv. Vida, utrjene belogardistične postojanke, okrepljene z italijanskimi vojaki, ki je štela 120 mož. Zaradi njenega izrednega strateškega položaja — vas stoji na višini 846 metrov, vanjo in iz nje pelje več dobrih cest in ima pregled nad velikim delom ozemlja med Krimom, Mokrcem, Blokami in Cerknico — bi si Šerčerjeva brigada z njenim zavzetjem in uničenjem razširila proste poti in storjen bi bil dobršen del načrta glavnega poveljstva in Notranjske operativne cone — izbojevati osvobojeno ozemlje od Cerknice do Ribnice.

Načrt za likvidacijo Sv. Vida je bil tale:

Napadal bo II. bataljon. Z enim vodom jurišnikov prese- neti sovražnika s tem, da vpade skozi žične ovire in ustvari v sovražnikovih vrstah zmedo, nato pa vdre na vseh dohodih v postojanko preostali bataljon in jo zavzame.

Druga dva bataljona bosta zavarovala akcijo II. bataljo- na zasedami proti Cerknici in Velikim Blokam, od koder je pričakovati pomoč napadeni postojanki.

Prvi bataljon se je 27. januarja z oporišča na Zavrhu pre- maknil zvečer na sektor Begunj, kjer je postavil zasedo med postojankama bele garde Topol in Selšček, da bi pazil na ce- sto, ki pelje iz Begunj k Sv. Vidu. Tretji bataljon pa je iz oporišča v Štrukljevi vasi varoval cesto Velike Bloke—Sv. Trojica—Sv. Vid.

Prisotnost partizanske brigade je bila preplah za vse so- vražnikove posadke, ki so se zadnje dni povečale na tem ozemlju za 1000 mož. Sovražnik je nemudoma poslal na vse strani močne bojne patrulje, ki so takoj trčile ob partizanske zasede. Ker so jih vodili domačini, so zlahka manevrirale in vpdale med bataljanske položaje.

Začel se je krvavi ples.

Tako je Lukov bataljon že takoj drugi dan, 28. januarja zjutraj prestregel močno mešano sovražnikovo kolono in jo zavrnil nazaj v Topol in Selšček. Ubiti so bili štirje sovra- žniki, več pa ranjenih.

Pa niso odnehali.

Na pomoč jim je prišla še posadka iz Cerknice.

Prvi bataljon se je zaradi premoči sovražnika umikal na višine in ni mogel ustaviti njegovega prodiranja. Tako so

Italijani in beli zrinili partizane celo od Zg. Otav, kjer so se takoj močno utrdili in ostali čez noč na zavzetih položajih.

Bataljon se je umaknil na Koščake in tam ostal na preži.

Drugi bataljon se je z oporišča na Polšečah že po prihodu na območje Sv. Vida pomaknil 26. januarja bliže postojanki, ki je bila določena za napad, da bi opravil ogled. Tudi tu je sovražnik začutil, da se okoli njega nekaj dogaja in je pošiljal iz postojanke stalno ogledniške patrulje.

Prva četa II. bataljona je imela na Koščakih 27. januarja zasedo s krožnimi patruljami. Na eno od njih so trčili belogardisti, ki jih je vodil sam svetoviški župnik. Ko so zapazili štiri partizane, so se zapodili za njimi, ker so jih hoteli ujeti žive. Na lovu nanje je bil najbolj prizadeven župnik, ki je teklen na čelu preganjalcev in vihtel in grozil s palico v roki.

Četna patrulja je tekla pod zaščito zasede, ta pa je bila ob tej gonji tako presenečena, da so oboji padli kar mednjo. Šele takrat so prišli k sebi in so užgali na belogardiste, ko so jih spoznali, kdo so.

Kljub temu da je bilo že jasno, da brigada ne bo imela kakšnega posebnega uspeha od napada na Sv. Vid, ker je bil izredno močno utrjen, od vseh strani pa pristop možen le po strmini in čistini, saj so okoli in okoli posekali vse drevje, sovražnik pa po vsej bližnji in daljni okolici zdivjan, je štab bataljona sklenil, da preskusi trdnost utrd in budnost posadke.

V noči od 28. na 29. januar so se postojanki bližale s treh strani močne bojne patrulje. Na velikih lehah zmrzlega snega je vsaka stopinja zahreščala in ob svetli noči je bilo videti vsakega borca posebej. Presenečenja ni moglo biti, tem manj, ker so bili vsi garnizoni že tri dni v strogi pripravljenosti. Presenečenje pa je bil ključ partizanskemu uspehu.

Ko so si patrulje poiskale kritje, so odprle ogenj proti postojanki. Odgovorili so jim takoj z vsem orožjem in vseh vrst municijo, pa z minami in bombami in z raketami so osvetljevali okolico, da je bilo dobro videti žične ovire in bunkerje.

Ob takšni trdnjavi in takšnih branilcih ni kazalo drugega, kot opustiti misel na brezupni napad.

Drugi bataljon se je nato umaknil v vas Ravne, niže Sv. Vida. Štab bataljona je sklenil, da se ne odmakne daleč, ker je bilo pričakovati, da bo sovražnik silil ven in skušal

Ozemlje okoli Sv. Vida nad Cerknico, kjer so se Šerčer j evci dan in noč
borili z združenim sovražnikom koncem januarja 1943

ugotoviti, če je postojanka še ogrožena. Nezavarovan pa bi bil bolj goden za napad.

Dne 29. januarja zjutraj je krenil sovražnik z dvema močnima kolonama iz Sv. Vida za bataljonom. Ker so belogardistični vodniki dobro poznali teren, jim je uspelo, da so se na skrivaj približali Ravnam in so že začeli zasedati položaje. To pa je opazila 1. četa, ki je bila na mrtvi straži na Zahribu nad Ravnam. S svojim težkim mitraljezom švarcloze je pričela tolči s strani in tako zmešala Italijane, da sta se obe koloni pričeli streljati med seboj.

Sedaj sta imeli priložnost obe preostali četi v Ravnah, da sta uredili obrambo, nato pa je ves bataljon zavrnil napadalce.

Tega dne se je I. bataljon premaknil na položaje više Pikovnika, da bi zaprl pot koloni iz Zg. Otav, če bi hotela napredovati proti Rakitni ali rakitniški garniziji. Bataljonske zasede so ostale na položajih še en dan in so se tolkle pri vasi Beč s temi iz Otav, ki so hoteli odriniti partizansko nevarnost od svojih položajev.

Drugi bataljon se je premaknil na Osredok 30. januarja, pa so tudi tja rinili Italijani za njim.

Oba bataljona sta se nato premaknila na Polšeče in Zavrh, da bi se združila s III. bataljonom.

Vse premike bataljonov sta spremljala silovito topovsko obstreljevanje in nenehno zalezovanje sovražnikovih patrulj.

Tretji bataljon se je iz Štrukljeve vasi premaknil 26. januarja zvečer na Lovranovo, bliže cesti proti Velikim Blokam.

Medtem ko so bili borci drugi dan v zasedi pred Mlako, je za hribom skupina Italijanov z belogardisti, ki so jim kazali pot, napadla bolnike in ranjence v Štrukljevi vasi, kar sredi od partizanov zasedenega ozemlja, pa k sreči in po partizanski navadi — brez izgub.

Kakšna sovražnikova podjetnost in predrznost!

Nato so Italijani tri dni silovito tolkli s topovi na predvidene položaje III. bataljona, 31. januarja zjutraj pa je prodirala iz Velikih Blok sovražnikova kolona in potiskala partizanske zasede proč od Sv. Trojice. Sami so zasedli cerkev in se pričeli utrjevati za obzidjem. Vsi dostopi k Sv. Trojici so bili pod neprestanim topovskim obstreljevanjem z Blok. Ker so vedeli za partizanske položaje okoli Polšeč, so krenili od Sv. Trojice in dosegli že vas Bočkovo.

Takrat pa se je odločil, da napade Luka. Po strmem grebenu je hitel z borci proti vasi in z naglim jurišem pregnal sovražnika.

Ko so pritisnili še borci II. in III. bataljona, so se Italijani že v trdi noči umaknili v oporišče na Velikih Blokah.¹⁰¹

Partizane je presenetila bojevitost italijanskih vojakov, ki so imeli pobudo v svojih rokah, bili vztrajni in predrzni kljub dvomljivim upom za uspeh in »zagotovljenim« žrtvam, ki jih bodo utrpeli pri akcijah.

In kar je bila nezaslišana novost za italijanskega vojaka — tudi čez noč so ostali zunaj in celo bili na pohodu, če niso za dne dosegli postavljenega cilja ali če je bilo v načrtu — presenetiti partizane!

Vse te na novo odkrite lastnosti italijanskega vojaka v Ljubljanski pokrajini nam pojasni okrožnica generala Gastona Gambare, ki je postal 15. decembra 1942 komandant XI. armadnega zbora in je nadomestil prejšnjega poveljnika Ma-

ria Robottija. General Gastone Gambaro se je pred tem že proslavil na strani fašistov v španski državljanski vojni.

Noben povzetek ali prosta pripoved ne more bolj in dovolj pričarati duha in čudi tega vojaka — poveljnika, ki je v temeljih spremenil dosedanje sovražnikovo taktiko in strategijo v zasedeni Ljubljanski pokrajini in ki je zadela prav Šercer j evo brigado, kot tale zaupni dokument, ki je posredovan zato v celoti. Obenem daje najbolj prepričljivo podobo stanja na operativnem področju Šercerjeve brigade:

»Pred 15 dnevi sem prevzel poveljstvo armadnega korpusa. V tem obdobju sem se omejil na opazovanje in poslušanje.

Danes, poučen o situaciji in seznanjen z instrumenti, ki so mi na voljo, povsem zadovoljen s tem, kar sem videl (čeprav ne v celoti, glede na to, kar čujem), želim precizirati svoje mišljenje, da bi na podlagi tega v okviru svojih dolžnosti lahko vsi usmerili in uravnali svojo akcijo.

Nimam namena razglasiti kakih novih načel, ne mislim kritizirati, kar je bilo storjeno. Najtežje je osnovanje in organiziranje, to pa ni bilo mogoče bolje izvesti. Meni, ki sem na novo prišel, je dana točna obveza, ki je dana naposled tudi vsem drugim, da začeto dokončno izvedemo, da ne bodo dosedanje hude žrtve zaman, da bodo nasprotno rodile zaželeni cilj in od vas vseh zasluženi sad.

Naloga, ki mi je bila zaupana v Rimu in nato vnovič na Sušaku, je enaka nalogi, ki je bila zaupana vsakemu od vas, ko je prišel v to pokrajino. Torej, tudi v tem — nič novega!

,UNIČITI PARTIZANE, POMIRITI SLOVENIJO!*

Čeprav je ta izrek preprost, njegovo izvajanje ni tako enostavno. To pa ne pomeni, da ni mogoče. Na tem svetu ni nič nemogoče, potrebno je le, da vsak od nas (od preprostega vojaka do mene) zapove samemu sebi: »Hočem, čvrsto hočem!«

Torej skupnost volje, skupnost duha, skupnost src, usmerjenih v celoti edinole k cilju, ki ga želimo doseči.

To zahtevam od vas vseh: do tega (o tem sem prepričan), imam pravico.

Ne spuščam se v podrobnosti in tudi ne mislim obravnavati neke določene teme. Dotaknil se bom posameznih vprašanj tako, kakor mi pridejo na misel.

1. Vojna partizanu.

Ni si treba razbijati glave in obširno dokazovati, da jo pojmujejo vsi tako, kakor jo pojmujem tudi jaz sam:

.UDARITI PO PARTIZANU, KJERKOLI JE!*

Zdaj je v modi, da se za majhne in velike enote izbere neki moto. Pa dobro, izberimo za naš armadni korpus prav to geslo.

V tem preprostem izreku je vse zajeto in vse razloženo: volja do uspeha, odpornost, gibanje, metoda.

Analizirajte ta izrek besedo za besedo in videli boste, da se ne motim.

V tem izreku pa nista zajeta tudi *statičnost* in podrejenost'. To ne.

Razume se samo po sebi, da moramo podobne besede zavreči.

2. Podrejenost je predvsem zadeva morale, zatem pa tudi materialno vprašanje.

Da bi ji ne zapadli, je treba vcepiti vojaku neko določeno obliko mišljenja.

Oblika mišljenja človeka, ki se ne boji, ker se čuti superiornega. Superiornega po duhu in po orožju. Pri nekaterih ljudeh je ta lastnost instinktivna, večjemu delu drugih pa jo je treba vdah-niti. Besedai, primer, praktična realnost so najprimernejša spodbuda. To je prvenstvena naloga oficirja. Želim, da so in ostanejo v neprekinjenem stiku s svojimi vojaki. Želim, da jih privadijo na nevarnost.

Jaz ne bom prav gotovo nikogar pozval na odgovor zaradi morebitnih nesreč, ki bi se primerile za čas urjenja ali privajanja.

Hrabrost je navada!

Nedelavni vojak, oborožen do zob (pogosto s puško večjo kot je on sam), ki ga do jedra tlači partizanska mora, vidi, ali se mu vsaj zdi, da vidi povsod sovražnika. Takemu vojaku je usojeno, do podleže.

Človek je vreden človeka, ročna bomba ročne bombe, puška puške, zato je treba pustiti ob strani in zavreči vsa pretirana modrovanja, ki ustvarjajo pri vojaku mišljenje, da je svet in nedotakljiv. V nasprotnem primeru zapademo v obupno nevarnost, da bo naš vojak imel glavo vedno nižjo od ramen!

Tudi ob svobodnem izhodu ni treba tega vojaka preveč vezati. Ni treba siliti, naj bo »franciškan«, ni ga treba oplasiti in mu praviti: »Lahko seti zgodi to in ono...«,« povedati mu je nasprotno treba, naj ima stalno odprte oči, naj ne veruje tistemu, ki ga ne pozna... in naj nikoli ne podleže!

V prostem času naj bo namesto s puško oborožen s pištolo, če je nima, pa z ročno bombo v žepu in ostrim bajonetom. Spreten in hraber vojak se bo, razen v primeru podle izdaje in takrat bi bil še mitraljez odveč, vedno izvlekel. Če pa je bedak, toliko slabše zanj.

3. Posadke

V vsej Sloveniji imamo vsega 167 posadk!

Če bi vsaka posadka s svojimi silami krila neko določeno cono, a ne samo neko hišo, preurejeno v obrambne namene, ali samo neki bunker, bi bila celotna zasedena površina nekajkrat večja kot vsa Slovenija.

Kam bi se lahko umaknil nesrečni partizan? Očitno samo v — nebesa!

Dobro, naj se potem bog pobriga za njegovo dušo, mi pa poskrbimo, da ga pošljemo v nebesa!

Toda, če hočemo to doseči, moramo iz temelja spremeniti pojmovanje, ki ga navadno imamo o nalogah posadke. Ni rečeno, da

enota, ki zaseda neko mesto, neko vas, mora čuvati samo svojo nedotakljivost in nedotakljivost svoje vasi ter se braniti v primeru napada. Ne, posadka brani sebe in vas samo, če na ozemlju, ki spada pod njeno jurisdikcijo in za katero je vas le osnovni epicenter, ne dopušča, da bi se odpadniki na njem zaustavili in se po svoji volji po njem sprehajali.

Kaj me briga, če so komunisti zavzeli ali oplenili Novo mesto namesto Nove vasi! Mene zanima le to, da jim ne dovolimo, da bi se zadrževali na kakršnemkoli mestu. To me zanima. Toda to ni moč doseči, dokler bo posadka v strahu za svoje oporišče sedela zabarikadirana v bunkerjih in v hišah.

Odklanjam naprej morebitne pripombe. Nekdo mi bo rekel ... Nimamo dovolj sil... Odgovarjam: Ni res! Ni posadke, ki ne bi štela najmanj 60 mož in imela več strojnic. Glede tega naj se pusti največ 10 mož z obilno municijo, da obvarujejo tako imenovani bulumento (ki se lahko zbere v najprimernejšem bunkerju), a vsi drugi lahko nenadno odidejo ali nepričakovano križarijo po mili volji (celo z nočnimi kratkimi odmori) v obsegu vsaj od 5 do 6 kilometrov. Vas — baza je bila napadena med odsotnostjo posadke? Kakšna sreča! Sovražnik hi bil lahko najkasneje v dveh do treh urah zajet med dvema ognjema.

Navedel sem primer najmanjše posadke, toda to velja za vse, tudi za Ljubljano, s to razliko, da bi lahko za Ljubljano krog delovanja imel vsaj 15 km polmera.

Sklep: premična moč vsake posadke naj bo sestavljena iz skupne moči cele posadke, kateri se odtegne največ 10 mož.

Važno je: navaditi se, da se stvari delajo v tišini, da bo vojska, tudi če je ešalonirana in razporejena v velikem krogu, vedno pripravljena za premik brez posebnih operacijskih ukazov in vseh dolgih pripovedovanj, za katere v tukajšnjem okolju zve prej sovražnik, kakor pa naš vojak.

Spodbuda, napadalni duh, volja do premikanja, volja, da ne podleže, to mora biti naš, verujem!

Preprosti fonogram sosednim posadkam pred začetkom premikanja bo popolnoma zadostoval, da si posadka v primeru potrebe zagotovi oporo.

Bom radodaren na nagradah (nagradni dopusti, denar za prijetno preživljanje dopusta) posadkam, ki bodo dejansko pokazale, da so razumele te moje misli.

Odpadnika je treba izbrskati.

Za vakega odpadnika, prijetega živega z orožjem v roki po iniciativi poveljstva posadke v enaki moči ali manjši ^ bataljona, podelim tisoč lir nagrade. Za vsakega vodjo upornikov pa dva tisoč lir.

Ni dvoma, vojna je neprijetna.

Toda opozoriti moram vse, da vojna teži za mirom. Kolikor prej dobimo vojno tu, toliko prej bo dobljena povsod.

V Rusiji in Afriki so naši izpostavljeni veliko večjim žrtvam!

4. Odredil sem, da se z ustrezno oviro iz bodeče žice zapre vsa meja proti Hrvatski.

To nam bo zagotovilo zanesljive prednosti.

Ne smemo dopuščati, da bi komunistične bande prihajale čez mejo po mili volji.

5. Odredil sem, da se sestavijo posebne prostovoljne formacije (mešane enote MVAC in naše enote), ki bodo preskrbljene z močnim ognjem in zelo premične, predstavljale elito v borbi proti partizanom.

Izdani bodo posebni ukazi.

10. Slovenske protikomunistične formacije (MVAC)

So dragocene, zlasti če bodo dobro oborožene, dobro uporabljene in imele dobre kadre.

Kljub temu pa moram o vsem tem odkrito nekaj povedati. Zapomnimo si, da MVAC predstavlja orožje z dvema ostrinama. Zaradi tega — imeti stalno odprte oči!

Moj namen je, da jih zdaj izkoristimo za odstranitev nevarnosti št. 1, ki jo predstavljajo komunisti. Ko dosežemo ta cilj, ki je skupen nam in vsakemu dobronamernemu Slovencu, bomo o praviem času preudarili, kaj naj naredimo.

V vsakem primeru imeti pred očmi, da je dobro:

a) onemogočiti, da bi se med tukajšnjimi ljudmi razširilo mišljenje, da vodijo vojno proti partizanom samo pripadniki MVAC. MVAC naj predstavlja za vse prostovoljno pomoč in nič drugega. Torej pohvaliti, nagraditi individualno na štiri oči, brez pretiravanja. Boriti se skupno z nami naj predstavlja nekaj častnega za MVAC;

b) vzporedno s tem, ko se bo bolje spoznalo moštvo, ki jo sestavlja, izvesti pazljivo selekcijo (partizani skušajo vanjo vrniti svoje elemente);

c) dodeliti vsaki enoti MVAC v sorazmerju z njeno močjo enega ali več primerno izbranih oficirjev, katerim naj bodo v pomoč spretni in inteligentni italijanski podoficirji in korporali. Enota se mora ravnati po naših ukazih. Mi smo tisti, ki komandiramo.

d) da prebivajo enote MVAC na sektorjih, kjer jih imamo, kolikor le mogoče skupno z našimi. Vse akcije naj se vodijo skupno. Medsebojno spoznavanje vodi do soglasja, soglasje je način in sredstvo za propagiranje naših idej;

e) da ne dela moštvo MVAC nikoli samo preiskave, aretacije in podobno (to je strankarska milica, ne utegne delovati le protikomunistično, temveč tudi v svojo korist...);

f) da se pripadniki MVAC ne ukvarjajo z nabiralnimi akcijami in zlorabami. Za gmotno življenje in oborožitev MVAC moramo poskrbeti mi sami. Preučevanje njene reorganizacije je tudi že močno napredovalo (središče za rekrutiranje in preskrbovanje, organizacija formacije, razdelitev na garnizijsko in borbeno MVAC). V kratkem bodo izdane odredbe, medtem pa se je treba ravnati po zgornjih navodilih.

12. Odnosi s civilno politično oblastjo

Želim, da bi bili prežeti z največjo prisrčnostjo in razumevanjem.

Zapomniti si vedno, da kadar se dva prepirata... dobiček ima partizan posebej, a Slovenec sploh ...

Vsi smo Italijani in skupen je cilj, za katerega se borimo: Italija.. «¹¹²

Na vsak način — poučna navodila, ki nam razjasnijo vse v zvezi z zadrževanjem brigade v teh štirih tednih na območju Blok, Cerknice in Rakitne. In v zvezi z vsem, kar bo Šerčer jeva brigada še doživela ...

Dne 1. februarja se je pričelo topovsko obstreljevanje že navsezgodaj, kot vse te dni, in brez prestanka. Šele tega dne pa je doletela brigado prva žrtev, odkar so začeli boji okoli Sv. Vida. Skupil jo je neki borec Lukovega bataljona, ko ga je drobec granate usekal v zadnjico, ležečega na tleh.

Sicer je pa te dni proti partizanom zletelo več kot sedemsto granat! Koliko hrupa in koliko železja za nič.

Končno pa je tako partizanom kot sovražnikom že pošla sapa. Oboji so bili v nenehnem borbenem stiku in medsebojnem obstreljevanju, blizu pa si niso mogli, da bi prišlo do obračuna. Tako je svet tam okoli raztrgan.

O tem naj pove tale pripetljaj: belogardistična patrulja iz Sv. Vida je z Raven opazila partizansko kolono, ko je šla ta s Polšeč na Zavrh. Pa ni mogla storiti drugega, kot da je postavila brž težki mitraljez in z njim tolkla nanjo prek globokega grabna. Partizani so se samo umaknili za greben proti Zalesu in so bili na varnem. Če bi hoteli belogardisti za partizani ali partizani za belogardisti, bi bili eni ali drugi že kdo ve kje, toliko časa bi se zamudili z brega na breg.

Tako so se lovili vse dni.

Ko sta štab cone in štab brigade preučila položaj, sta samo ugotovila, da v takšnih razmerah ni računati na kakšen bojni uspeh, posebno še, ker je bilo po vseh znakih sodeč pričakovati močnejšo ofenzivno sovražnikovo dejavnost z določenim ciljem: vreči partizansko vojsko z ozemlja Rakitna—Iška—Nova vas—Velike Bloke—Cerknica, sta se odločila za umik v zatišje, na ono stran Iške — v Rute.

Še med nenehnimi boji, praskami, hajkami in topovskim obstreljevanjem, kar je trajalo noč in dan, pa je prejel štab Notranjske operativne cone tole pismo, napisano dne 25. ja-

nuarja kot »navodila« glavnega poveljstva slovenske narodno-osvobodilne vojske, kjer je tudi rečeno:

»Brez dvoma ste imeli zadnji čas vidne vojaške in politične uspehe. Začeli ste pravilno. Toda medtem ste zopet zapadli pogrešni liniji in prešli na defenzivni način bojevanja, ki je za nas nesprejemljiv. Namesto na Mokrcu ste se pričeli sedaj skrivati po vaseh s težnjo, da prezimate. Pri tem ste, po starem sistemu, razmetavali svoje bataljone.

Čisto naravno je, tovariši, da vam postavljajo kmetje vprašanje, kaj bo z njimi, ko boste vi odšli. Čeprav nezavedno, pa kmet vendarle čuti, da ne sme tako delati nobena vojska. Namesto da bi se gibal, boril, zmagoval, vidi kmet, da nič ne delate.

Povsem naravno je, da se mora zamisliti v usodo svojih domov. Vi bi morali uvideti ta politični moment in spremeniti način vašega dela. Vašega oportunističnega stališča pa niso spoznali samo kmetje, temveč ga je spoznal tudi sovražnik. V svojih poročilih javlja o pasivnem stališču partizanskih sil, ki so na Notranjskem. Pri tem navaja, da ,so to male skupinice, ki jih ni vredno napadati, kajti drže se tako in tako defenzivno¹.

Iz načrta, ki ste nam ga predložili vidimo, da ste za čas 20 dni projektirali eno samo akcijo. Vse to je posledica vašega popolnoma pogrešnega zastavljanja vojaško-politične linije. Čudimo se, da tovariši z juga niso vnesli živosti in razumevanja za ofenzivne operacije. Na ta način so skupno z vami zapadli najobičajnejši liniji manjšega odpora.

Nerazumljivo nam je vaše ravnanje kljub tako povoljnim političnim poročilom s terena. Ljudstvo in politični predstavniki zahtevajo, da vas vidijo na poslu, vi pa kakor da ste gluhi za te stvari. Bela garda dejansko razpada in treba ji je zadajati udarec za udarcem.

Zavedajte se, tovariši, da je vsa naša vojska — ne glede na zimski čas — stalno v ofenzivi. Za nas je zima najpovoljnejši čas bojevanja. Ta letni čas moramo izkoristiti na vsak način, da si zagotovimo in ustvarimo borbena oporišča za nadaljevanje spomladanskih operacij v kar najugodnejših pogojih.

Preidite torej takoj v ofenzivo v smislu direktive, ki ste jo že dobili. Akcije morajo biti stalne, ne samo na vsakih 20 dni.

Odslej ne smete več razdvajati svojih bataljonov. Operirati morate s celimi edinicami ter jih neposredno voditi.

Bataljon, ki smo ga predvideli za Dolomitski odred, morate takoj napotiti na sektor Dolomitskega odreda, kakor vam je bilo že odrejeno.

Neprestano se brigade za Mokre. Nikakor ne morete pozabiti tega mesta, kjer ste tako dolgo prebivali. Toda sovražnik ni doslej poskušal niti ene ofenzive v smeri Mokrcu. Osiguranje Mokrcu boste dosegli tako, kakor smo vam že razložili v direktivi. Ranjence bi bilo treba namestiti po tajnih bunkerjih, ki jih morate izdelati na zanesljivih krajih. Baza na Mokrcu mora biti tako lahka, da jo v primeru sovražnikove ofenzive evakuirate. Ponovno vam ponav-

ljamo: Mokre je gozd in prav nič več. Baze in oporišča si bodo vaše edinice zagotovile s svojo borbo in delom. V direktivi smo vam razložili, kje naj bodo baze, toda vi niste tega dovolj pro-učili.»¹⁰³

Škoda le, da ni bil pri štabu brigade ali vsaj cone nekdo iz štaba glavnega poveljstva slovenske narodnoosvobodilne vojske, medtem ko je Šercerjeva brigada morala vzdržati ves ogenj in železje, kar ga je sovražnik premogel od Ljubljane pa tja do Loške doline.

In tega ni bilo malo.

Potem bi bila ocena taktike in strategije bojov proti sovražniku na Notranjskem morda malo drugačna.

Umik Šercerjeve z »vročega« ozemlja

Glavnina bataljonov brigade se je premaknila na vnaprej odrejene položaje v noči od 1. na 2. februar. Na manevrskem ozemlju zadnjih dni so ostale manjše enote, da so nadaljevale z vznemirjevalnimi akcijami in da bi s tem preslepile sovražnika, češ da je brigada še tam.

Bataljoni so zasedli vasi: Lukov — Rupe, Jožetov — Selo in Jakov — Boštetje.

Štaba cone in brigade sta se naselila v Dedniku, vasici, ki leži na dnu skledaste dolinice, na robu skupine vasi, ki imajo skupno ime — Rute.

Vas, kjer sta se nastanila oba štaba ob zaščiti štabne patrulje in enega voda z dvema mitraljezoma je bila zunaj obroča, ki so ga naredili z zasedenimi vasi brigadni bataljoni.

Štabovci v Dedniku so bili lahkomiiselni in brezskrbni. Vsi so pozabili, da so vojaki, ali pa nihče ni vedel, da je vasica malovredna.

In vendar ne bi bilo to težko zvedeti. Tako je eden od vseh petih gospodarjev v naselju, Mestek, že v jeseni skušal razorožiti lačnega partizana, ko je po ofenzivi pritaval do hiše in potrkal na vrata. Ničvrednež je kar skozi okno zgrabil po puški in mu jo strgal z ramen. Nato je z njo že nameril na partizana, ko je le-tega rešil pred gotovo pogubo njegov prijatelj, ki se je prikazal izza vogala in se ga je Mestek ustrašil, da je odnehal od zle namere, puške pa ni vrnil.

Za to svojo podlost je bil kasneje tudi zaslužen kaznovan.

Pri beli posadki v Robu je bilo tudi kar nekaj domačinov, dva od njih celo sinova gospodinje, kjer sta se nastanila oba štaba.

V noči od 2. na 3. februar se jim je ponoči izmuznila iz vasi žena vaškega poverjenika OF in nesla naravnost v Rob belogardističnemu komandantu Mačku pismo z obvestilom, da je vas polna partizanov in kje vse so. V njeni hiši je ležal ves vročičen celo brigadni komandant Stjenka.

Sovražnik se je brez pomišljanja odločil za takojšen napad. Še ponoči so pripeljali domači vodniki kolono kakšnih 70 Italijanov in belogardistov, ki so spet brez ovir obkolili Dednik.

Ob 8,30 uri so padli prvi streli.

Presenečenje je bilo speljano do kraja. Po hišah je nastala še nevidena panika. Vse je bilo napol oblečeno in napol obuto. Partizani so skakali skozi okna, vrata in brezglavo bežali, ne vedoč, kje jih čaka sovražnikova zaseda.

Vas Dednik v Rutah. Zadaj gozdovi Mačkovca, v skrajnem desnem kotu Mokre

Ko so se štabni borci pod poveljstvom namestnika brigadnega poveljnika Vasje le znašli in zasedli položaje, da bi ščitili umik štabni glavnini, je prvi mitraljez odpovedal, drugemu pa je zmanjkalo municije. Tako so lahko krili umik le prisebni in hrabri posamezniki s polavtomatskimi pištolami in puškami.

Štabna kolona se je umikala in sklonjenih glav in teles iskala kritja v živih mejah in vzpetinah. Z njimi je bil načelnik štaba Zdravko Jovanovič, ki je edini šel obotavlja se in stoje, češ „Pa šta se bojite, kukavice, šta se držite dole, neče vas pogoditi!“

In se je ozrl nazaj — in ga je krogla zadela v čelo!

Bežeči štabovci so pustili kar brez zaščite celo svojega komandanta Stjenko! Ves omotičen od pljučnice in vročine se je potem zavlekel v graben na zahodni strani vasi in se sam prebijal iz obroča, ki prav na tistem kraju ni bil tako tesen. K sreči mu je pritekel na pomoč, kljub toči krogel, zvesti Novozelandec Frenk, in ga rešil najhujšega. Oba pa je kril s svojim ognjem od daleč težki mitraljez Lukovega bataljona.

Medtem sta že pritisnila k Dedniku Lukov in Jožetov bataljon, ki sta bila najbližja. Napadalce sta stisnila v sam Dednik. Ti so se zabarikadirali na sredi vasi: domačini v hiše in Italijani v nek hlev z metriskimi kamnitimi zidovi. Bili so izvrstno oboroženi, imeli so tudi težki mitraljez in minomet. Zato sta oba bataljona ves dan pazila, da jima obkoljena skupina ne bi ušla. Še največ jim je bilo do dobrega orožja, ki se je ponujalo.

Samo do njega pa niso mogli, ker so obkoljeni skozi okna obvladali vso okolico. Pa tudi mudilo se ni partizanom, ker so »miš« že imeli v past. Bilo je le še vprašanje, kdaj se bodo beli in Italijani predali. Če ne do noči, ko jim bo moralo zmanjkati municije, jih bodo pa potem zasuli z bombami. Partizani niso hleva niti zažgali, tako jim je bilo škoda plena v njem!

Kdo ve kako bi se končala zadrega predrznih jutranjih napadalcev, da ni našla poti po skrivnem do doline še ena vaščanka — mlada Mica. Nihče je ni videl, kdaj se je izmuznila skupaj s fantičem Ivanom, ki ji je bil za kritje pred partizani, in hitela po pomoč obkoljenim v vasi. Dokler ni prišla do komande robske posadke, ni nihče spodaj vedel, v

kakšni stiski so prijatelji v Dedniku in kakšen je položaj v vasi.

Dan je bil še dolg, a so vendar pričele dolge sence legati na dedniške njive — ko je zaropotalo bataljonoma za hrbtom ...

Spet so prišli brez težav iz Roba, sedaj jih je bilo že kakšnih dvesto, ki so jih pripeljali v naglici od vseh okoliških postojank, med drugimi tudi belogardiste iz Velike Slevice — in obkolitve je bilo konec.

Med žrtvami, ki so ščitile štaboma umik, je bil tudi mitraljezec Jager iz II. bataljona. Še pred dnevi je obiskal na Osredku v revni koči bratovo vdovo in deset sirot. Ko so neutolažljivo objokovali očeta, ki so ga v poletni ofenzivi ubili Italijani, jih je Jager tolažil, češ saj bom jaz skrbel za vas, ko bo vojne konec...

Podivjani belogardisti so se znašali nad pobitimi partizani, ki jih tovariši niso utegnili odnesti in pokopati. Stanko Petelin iz Dolščakov se je hvalil pred vsemi, da je enega podrl on, neki drugi beli vojščak, doma iz Dednika, pa je prav tega

Naselje Bane v Rutah, pogostno oporišče bataljonov Šercerjeve brigade

mrtvega mitraljezca, partizana Cesarja, sicer domačina — Glavana z Golega, bral in ga onečlašal.

Mica je dobila za nagrado toliko lir, da si je z njimi lahko kupila volneno jopico, rešeni Italijani pa so ji potem rekli Buona Marija ...

Od partizanov je padel tudi mitraljezec Stane iz 2. čete II. bataljona, doma z Golega.

Preveč je bilo žrtev za samo enega padlega belogardista Jerneja Kovačiča iz Sekirišč, pa za nekaj ranjenih sovražnikov, čeprav je bil med njimi močno zadet v nogo tudi italijanski poročnik.¹⁰⁴

Tretji bataljon je tega dne prestregel na položajih pri Naredih bataljon črnih srajc, ki so jim pomagali tudi belogardisti. Borci Jakovega bataljona so imeli proti cerkvi Sv. Ožbalta na Lužarjih, odkoder je sovražnik napadal, izvrstne položaje za kamnitimi okopi in so vztrajno kljubovali nenehnim poskusom sovražnika, da bi jih pregnal in potisnil v notranjost Rut. Proti poldnevu pa je bila stiska le že tolikšna, da je prišel III. bataljonu na pomoč Garibaldijev vod iz 3. čete I. bataljona, ki je okrepil levo bataljonsko krilo, kjer je bila sila največja. Na tem delu bojišča so se tolkli belogardisti s takšno zagrizenostjo, da se je od neprestanih jurišev nanje del III. bataljona že pričel umikati. Obe strani sta si stali nasproti že na 20—30 metrov, za domet ročne bombe. In to prednost so belogardisti pridno izkoriščali. V nekem trenutku je bilo slišati „Fantje, bombe v roke, za Kristusa Kralja — naprej!“

Tega juriša okrepljena bataljonska fronta ni dočakala. Ker pa je komandir voda Franc Korošec-Garibaldi uvidel, da stoje njegovi borci za kamnitimi zidovi in imajo tako prednost za met ročnih bomb pred belogardisti, ki so ležali za svojimi okopi, je borce pripravil na juriš z bombami. Prvo je vrgel sam in je priletela na belogardistični mitraljez, ki ga je uničila.

To je bil znak za paničen sovražnikov umik. Garibaldijevi borci niso zasledovali bežečih belogardistov, ker je te dobro ščitila težka breza od cerkve Sv. Ožbalta. Posameznim borcem je uspelo z zvijačo pobrati le nekaj odvrženega orožja in municije.

Po tem uspelem protinapadu Garibaldijevega voda se je Vrnil na bojno črto še ves III. bataljon, sovražnik pa je začel

bataljonske položaje obdelovati s težkimi minami in lažjimi topovi. Od artilerijskega ognja je bilo ranjenih nekaj borcev. Padel je borec Pirnat iz 2. čete.

Sovražnik je imel 2 ranjenca.

Boji pri Naredih niso bili vzajemna akcija s to na Dednik, kjer je bil napad na conski in brigadni štab za sovražnika nenadna naloga, črnosrajčniško-belogardistična proti III. bataljonu pa izvajanje dolgoročnejšega načrta »čiščenje ozemlja in zasledovanja uporniških band do njihovega uničenja«.

Enote XI. grupacije obmejnih straž so namreč tega dne zasedale pred dnevi po partizanski vojski izpraznjene vasi v osrčju Blok, kot so: Zales, Ravnik, kota 828 in Gradiško, vzporedne kolone skupnega poveljnika generala Gheja pa so zasedle Sv. Urh, Zavrh in Polšeče.

Zaradi trdovratnega odpora okrepljenega III. bataljona na fronti proti Lužarjem oziroma Sv. Ožbaltu pa so proti večeru pričele prodirati proti bataljonskim položajem še kolona Perbellini, okrepljena s četo divizije Cacciatori, in s še eno četo I. bataljona XXII. polka obmejne straže in skupine XXI. Aprile, ki so prodirale iz osrednjih Blok proti severovzhodu.

Kljub večkratnemu obroču in dosti številnejšemu sovražniku pa je bataljon zdržal na položajih do noči. Nato pa se je umaknil za drugima dvema brigadnima bataljonom v smeri Mokreca.

Tako se je sovražnikova borbena pobuda in dejavnost nadaljevala tudi na ozemlju, kamor se je pred dvema dnevoma premaknila brigada.

Brigadi ni preostalo drugega, kakor da se je, utrujena in izčrpana od skoraj tritedenskih nenehnih bojev, vrnila na Mokre. — Domov.¹⁰⁵

Mokre pa le pride vsak čas prav

Čakala so jo mrzla, premočena, toda prijetna »domača« ležišča v zasneženih bivakih, sprejel jo je zvesti varuh in prijatelj — gozd.

Namesto težko bolnega komandanta Stjenke, ki so ga oddali v oskrbo v Šimnov bunker nad Zelimi j ami, je prevzel začasno poveljstvo brigade njegov namestnik Jože Klanjšek-Vasja.

Štab cone in štab brigade sta odločila, da izpolnita naročilo glavnega poveljstva z dne 25. januarja: Mokre naj ostane samo gozd — in nič več.

Dne 4. februarja zvečer si je 1. četa I. bataljona naložila na ramena betežne ranjene bojne tovariše, da jih prenese v varnejše, bolj skrito zaklonišče.

Pot jih je vodila po zložnem kolovozu navzdol daleč daleč, nato pa so blizu nekega mlina prebredli Iško in se napotili ob njenem levem bregu navzgor. Kmalu so se ločili od vode in začeli prodirati v strm breg. Zatem je bilo nadelane poti konec. Borci z nosili na ramenih, samo po dva sta bila za vsakega ranjenca, so si z eno roko utirali strmo pot v goščavi, z drugo pa so se lovili, da niso omahnili z nosili vred v prepadne strmine.

Ko so nosači že mislili, da so na kraju moči — že več kot šest ur so nosili, se je pričela zadnja preizkušnja. Pot so jim ustavile divje spolzke skale, da so jih lahko prešli samo drsa-je po kolenih. Gib za gibom.

Prilezli so na položno polico, dovolj široko in dolgo, da so se zvrstila nanjo vsa nosila. Tam pa je že čakala patrolja močnih, svežih partizanov iz Bercetovih Krvavic, da je ranjen-ce enega po enega znosila na varno.

Tudi preostala brigada je šla isto noč v dolino. S praznimi nahrbtniki po hrano.

Obiskali so domačije belogardistov Štruklja in Kraljiča v Brestu na Barju. Domov so peljali polne vozove, nosili vsi zvrhane malhe in s seboj vodili še živino.¹⁰⁶

Nato so borci še počivali. Prilegel se je počitek in siti želodci. In mir. Mir po nepozabnem tednu, preživetem na oni strani Iške, ko sedaj le ni bilo potrebno imeti venomer napetih ušes in odprtih oči. Z rekvizicijo so prinesli tudi oblek in perila in pogonsko jermenje, da si bodo za silo zakrpali obleke in obutev.

Od snega in večne mokrote v obuvalih, ko se niso smeli nikdar ne sezuti ne odpasati, so jim čevlji kar razpadali. Štab brigade je bil brez moči v tej stiski. Za silo so jo reševali borci sami — kdor si je ohranil še dobro obutev, jo je posodil po potrebi dežurnim v patrolji ali kurirjem.

Bataljoni in čete so urejevali svoje vrste. Tudi zamujeno v vzgoji v zadnjem tednu dni je bilo treba nadomestiti. Pre-

dah v pohodih in bojih je bil čas za politične ure in vojaške vaje.

Dne 5. februarja je napisal komandant II. operativne cone Ivan Kavčič-Nande glavnemu poveljstvu poročilo o dejavnosti njegovih enot v zadnjih štirinajstih dneh, na koncu pa pravi:

»Naše akcije na utrjene sovražne postojanke so zelo otežkovane, ker so sovražne posadke goste in ne vzdržimo dolgo na enem mestu, ker sovražnik lahko hitro zbere več sil na eno mesto. Zato prosimo, da brigada UBTT pride čimprej v naš sestav. Z brigado UBLŠ gremo sedaj na sektor Ribnica—Sodražica, nato pa v Loško dolino z namenom, da tam mobiliziramo, kar se bo dalo in vršimo akcije.«¹⁰⁷

Štab Notranjske operativne cone in poverjenišтво OF za Notranjsko pa sta prejela tiste dni tudi tole nujno pismo okrožnega odbora OF Kočevje:

»... Ze od jeseni ni na ozemlju okrožja nobene partizanske edinice. Zato so se razpasle italijanske postojanke. Ker izpuščajo domov internirance, je nevarnost, da bodo pričeli postavljati bega.

OOOF (Zalar Alojz) ima pripravljeni dve baraki za dve četi in s hrano za mesec dni v naprej. Pridejo naj! Italijani kopljejo bunkerje in brezkrbno hodijo po vaseh ...«⁹⁸

Na ozemlju okrožja Kočevje je bilo takrat 11 italijanskih postojank z nekaj manj kot 4000 vojaki, 15 topovi, 46 težkimi mitraljezi in 35 minometi.

Partizanske vojske, ki bi sprejela vablljivo ponudbo OOOF, pa nobene.

Spet med ljudi

Dne 7. februarja je brigada zapustila Mokre, vendar ne v smeri Kočevske.

Medtem je zapadlo spet za seženj snega. Vso noč se je prebijala po vetrovnih planjavah brez gazi, skozi Rute in mimo vedno nevarnih Lužarjev in prek večno nevarne ceste, ki pelje iz Karlovice na Bloke.

Tam se je brigada razdelila: I. in II. bataljon naj se spustita v žigmarsko dolino in pri belem dnevu z razvitimi zastavami na čelu bataljonskih kolon pokažeta, da so partizani še tu. Del II. bataljona bo tudi držal zasedene položaje na višinah in varoval to partizansko manifestacijo. Prva četa tega

Belogardistična postojanka Karlovica na cesti, ki pelje iz Velikih Lašč na bloško planoto

bataljona bo šla požgat hangarje za Faro pri Novi vasi, kamor namerava okupator preseliti prebivalstvo iz notranjosti Blok, da bi tako spodrezal še tisto malo opore in preskrbovalne baze, ki jo brigada pri redkih ljudeh ima.

Prvo četo II. bataljona sta popeljala komandir Tone Jarc in politični komisar Gorazd Škraba k Fari. Borci so nosili s seboj velike otepe slame, da bi požig zagotovo uspel. Terenec, ki jih je vodil na akcijo, pa sploh ni poznal položaja na utrjenem hribu, kjer so stali hangarji.

Tako je pripeljal četo naravnost pod visok leseni stražni stolp, ki pa ni bil prazen. Zaseda v njem je odprla ogenj na čudne premikajoče se postave pod seboj, ki niso bili ne kmetje ne vojaki.

V stolpu so imeli municije dovolj in so streljali na vso moč. S slamo otovorjeni partizani si niso vedeli kaj pomagati na snežni planoti. Popustili so bremena in se reševali, pri tem pa sta bila hudo ranjena komandir čete v nogo, komisar pa v roko.¹⁰⁹

Kljub vsemu je naslednjega dne brigada le izpolnila svoj načrt. Dne 8. februarja dopoldne so v žigmarški dolini strmé gledali vaščani množice partizanov, ki so s pesmijo dajali duška svojemu navdušenju, da so pri belem dnevu v vaseh, kjer ne bežijo ljudje pred njimi in jim ne zapirajo vrat.

To je bil za šercerjevce kaj nenavaden dan in praznik.

Sitnosti pa je imel tudi III. bataljon s svojo 1. četo, ki je bila v zasedi pred vhodom v žigmarško dolino. V odročnem naselju Sedlo so bili na položaju, v zasedi. V cerkvenem stolpu je bil stražar, borci pa so si dali opravka v hiši tam zraven. Peč je bila zakurjena in je prijala suha gorkota. Dan se je nagibal že proti večeru in zato ni bilo pričakovati kaj razburljivega.

Prihajajoča noč pa ni motila komande sovražnikove posadke v Sodražici, da ne bi poslala po skrivnih poteh svojih oddelkov črnih srajc, kraljevih karabinerjev in »prostovoljcev protikomunistične milice«, belogardistov, ki so se pod vodstvom kapetana fašistične milice nenadoma znašli na Sedlu.

Stražar v zvoniku je prihajajočo raztegnjeno kolono zamenjal s kmeti, ki jih je ves dan gledal, kako so tovorili iz gozda od Vagovke les. Ko pa je spoznal pomoto in je od zmedenosti oddal strel za preplah, je bilo že prepozno.

Na hišnih vratih sta se srečala fašist in komandir Roman Vidmar, ki je šel gledat, kdo zunaj strelja. Srečanje je bilo presenečenje za oba. Odskočila sta in ustrelila.

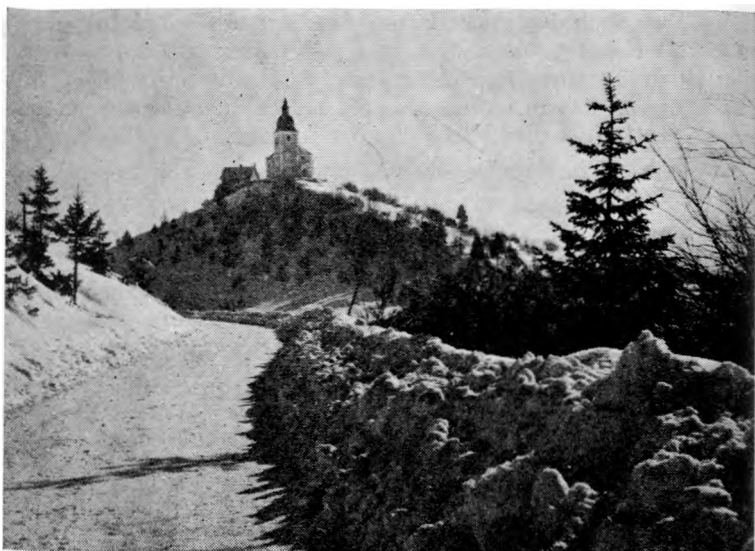
Borci okoli peči so šele sedaj spoznali, da gre zares. Vendar ne skozi vrata, kjer je dvakrat počilo, skozi okna so skakali in proti listnjaku, kjer so imeli svojo opremo.

Dvorišče pa je bilo že polno vojakov. Streljali niso, ker so hoteli ujeti čimveč partizanov živih. Dišala jim je nagrada zanje. Mitralješkevega pomočnika Janka so že držali trije za rame, pa se jih je otresel in s torbo redenikov skočil za svojim mitraljezecem.

Streljanje se je pričelo šele, ko so vsi partizani bežali in je bilo spoznati, kdo je kdo.

K sreči je bilo toliko ciljev in oglasile so se tudi mavzerice in zbrojevka, da ni bilo pokola. Smrtno je bil zadet medicinec Marjan Pangeršič in hudo so ranili mlado Tončko. Pa še dva druga.

Sovražnik je ostal v naselju vse do trde noči.¹¹⁰

Združena italijansko-belogardistična postojanka Tabor v Loškem potoku

Tudi Lukov bataljon je imel pod večer prasko z belogardisti od Sv. Gregorja.

Ker je bila dolina prenevarna, so se bataljoni umaknili na višine okoli Gore. Zasedli so spet listnjake po Petrincih, Janežih, Kročalih. Le ob večerih so se spuščali v dolino in prirejali vaščanom mitinge. Zraven so skušali novačiti prostovoljce za brigado, pa ni bilo pravega navdušenja, čeprav so bili doma še krepki fantje in možje, samo tiste dni jih ni bilo na spregled.

Tretje jutro, 11. februarja, se je brigada premaknila v Mali log, prvo vas Loškega potoka.

Začuda mirno in tiho je bilo med hišami, ko so se jim bataljoni približevali kar v koloni. Iz dimnikov ni bilo nobene meglice, vsa okna so bila slepa, brez ledenih rož.

Vrata so se partizanom podajala brez nasilja. Vse je bilo odprto — hiše, hlevi, listnjaki.

Vsa vas je prezimovala pod zaščito bele garde v naseljih Hrib, Retje, Travniki — pod zaščito utrjenega Tabora. Kar niso mogli odpeljati živeža s seboj, so ga zazidali v kleti.

Štab brigade se je odločil, da zasedejo vas partizani. Hiše so pripravili za obrambo. Zadelali so okna in pripravili strelne line, kakor so to videli delati Italijane in belogardiste. Obisk je bilo pričakovati kmalu, saj ni bilo do utrjene postojanke Tabor niti pol ure hoda.

Borci so zakurili krušne peči in se počutili kot »doma«.

Na nepoklicane goste pa ni bilo treba čakati dolgo. V vas je vsa zasopla pritekla patrolja, ki je opazila tri kolone sovražnikovih vojakov, ki gredo proti Malemu logu. Bili so iz postojanke na Velikih Blokah.

V hišah je nastal preplah in nemir. Borci, se niso nič kaj dobro počutili v spremenjenih vlogah — sami sedaj v utrdbah, sovražnik pa na prostem.

Komandanti in komandirji so v hipu razdelili položaje in določili naloge branilcem. Vtem so že zaprasketale dumdumke po zidovih Malega loga. Strelcev pa ni bilo videti še nikjer.

Pa so se le prikazali. Nabijali so v vas iz varnih zaklonov ob gozdu. Naprej niso poskušali, saj so vedeli, kaj pomenijo ob belem dnevu utrjene hiše in čistina pred njimi. Napadalci in obleganci so si stali oči v oči in merili sile.

Ker pa bi takšnale obkolitev le lahko postala nevšečna, je zato komandant III. bataljona Jaka Rihar sklenil, da izsili odločitev. Drugo četo je poslal, da se izmuzne iz vasi in napade glavnino sovražnika v retjiškem gozdu v hrbet.

Naloga ni bila nič kaj ohrabrujoča. Pri dnevni luči in v snegu se prebiti iz obkoljene vasi?!

Ceti je pomagala brigada z močnim zapornim ognjem, ki pa so nanj odgovarjali tudi iz gozda. Tako je bojni hrup izkoristila za hiter prehod po grapi in v gozd po glasnem srežastem in hreščečem snegu. Sovražnik premika ni opazil.

Zavedel se je prevare šele, ko so jim partizani udarili v hrbet. Za obrambo je bilo pa že prepozno. Popustil je zasede in bojišče in se v brezglavem diru skušal rešiti iz klešč.

Trem ni uspelo. Dva sta bila bela, eden Italijan. Partizani so jim pobrali orožje in se vrnili v Mali log.

Padlim so borci pobrali dokumente in ko jih je pregledoval komisar II. bataljona Vinko Šumrada-Radoš je lahko videl, kako rado se življenje poigra: eden od obeh padlih belogardistov je bil doma prav iz hiše, kjer se je komisar grel na peči

— Mali log št. 27.

Tega dne se partizani niso dali ugnati. Zvečer je šla vsa brigada v Retje, tik Tabora. Pobrala je hrano trem belogardistom, en vod pa je obstreljeval utrjen Tabor. Šele ko so bili borci v zakurjenih hišah, so metali za njimi mine. Pa brez škode.¹¹¹

Zadrževati se še dlje na tako izpostavljenem kraju, ni kazalo.

Zato je brigada krenila drugo jutro, 12. februarja na jug, proti Podpreski, do kamor še ni nikdar prišla. To je bilo mikavno in zato je bilo razpoloženje v koloni vedro. Takšno je bilo tudi vreme in svet, po katerem so hodili. Na poti so se menjavali debelo zasneženi lazi, posuti s tisoči ledenih kristalov, in pasovi gozda z nebotičnimi zelenimi hojami. Nad očaranimi borci se je razpenjalo sinje jasno nebo.

Popoldne so prispeli v Lazeč, ustavili pa so se v Podpreski.

Kakšni ljudje so jih sprejeli!

Bilo jih je samo gostoljubje in prisrčno veselje, da so prišli mednje partizani. Nič se niso prestrašili svoje ljudske voj-

Vas Retje v Loškem potoku

ske, čeprav so bile v poletni ofenzivi vasi močno prizadete. Od takrat so se žene in dekleta in otroci sami pehali po sirotnih njivah, za delo pri hiši in v gozdu ni bilo moške roke.

Ob temle srečanju so si postali oboji na mah prijatelji. Nič ni bilo potrebno ukazati, krepki partizani so sami prišli kar takoj za delo — kidali so gnoj, cepili drva, nanosili vode.

Do solz ganjene gospodinje so jim kuhale projo, kot pravijo močniku v teh krajih, in jim ponujale vročega mleka.

Jutro je bilo enako prvemu dnevu. Vse je bilo razigrano. Starih partizanov ni bilo spoznati. Vsak se je trudil, da bi se izkazal pri hiši, kjer je užival gostoljubno domačo streho.

Kdor ni pomagal pri hišnih delih, se je pral, umival, čedil.

Z mrtve straže se je vrnila Romanova četa iz Jakovega bataljona. Pri Malem logu je ostala, da bi krila umik brigade. Ko so tako oprezovali po okolici, so zagledali pogrebni spreved s padlimi belogardisti. Spremljala ga je četa bojevnikov.

Romanovi borci so v zasedi počakali, da so se oboroženi pogrebci razvrstili ob pokopališčnem zidu, nato pa je mitraljezec užgal vanje. Niso pa utegnili počakati, da bi se dim iz zbrojevke razkadil in da bi prešteli, koliko jih je obležalo.

In še eno presenečenje je čakalo šercerjevce ta dan:

Na saneh in s parom belih konj se je pripeljalo v Podpresko z 2. četo III. bataljona 26 mladih in krepkih loških Potočanov — s pozivnicami za v belo gardo. Oddali so jih štabu brigade in vprašali, če jih hočejo sprejeti za borce.

Bili so iz vasi Travnik, z mladim gospodarjem Antonom Rusom na čelu, in so jih borci gledali kot čudo. Kako tudi ne!

V teh časih, pa prostovoljci za partizane?!

'Kakšen svet, kakšni ljudje!' so se kar naprej čudili šercerjevci.

Ne prav daleč od Podpreske je bila močna postojanka kakšnih 200 vojakov Guardie frontiere, obmejne straže, in kraljevskih karabinerjev, po imenu Trava. Štaba cone in brigade sta jo izbrala za napad; brigada jo naj likvidira.

Ker je bilo pričakovati, da bodo v postojanki zvedeli, da so partizani zasedli Lazeč in Podpresko, je poslal II. bataljon 3. četo za zavarovanje v zasedo pred Srednjo vas, odkoder je komaj četrť ure do Trave.

Partizansko zasedo, ki pa je imela svoje oporišče v prvi hiši proti Travi, je opazil neki italijanski »civilni« vohljač,

oblečen v logarsko obleko, in stekel nazaj proti Travi. Čeprav so se borci pognali za njim, da ga ujamejo, in so celo streljali, jim je pobegnil v postojanko.

Vohljač pa ni bil domačin, pač pa verjetno doma nekje od Tršča ali Gerova. Ker med tukajšnjimi domačini okupator ni mogel najti izdajalcev, so jih zato najemali po notranjosti Gorskega Kotarja.

Bataljonska zaseda se je premaknila bliže Travi in se razporedila v bojno črto — strelci so poiskali in zasedli zaklone — ker je bilo pričakovati sedaj po pobegu ogleduha kaj kmalu akcijo posadke iz Trave.

Travi pa se je bližala, z levega boka zasede, tudi skupina štabovcev iz cone, brigade in njenih bataljonov. Šli so na poveljniško ogledovanje postojanke, ki naj bi jo naslednjo noč napadli in uničili. Ta skupina, ki ji je bil za vodnika operativni oficir Franc Bombač-Zorko, domačin iz Rakeka in poleti komandant bataljona Kočevskega odreda na tem področju, ki je v teh krajih dobro poznal vsako vzpetino, vsako dolinico in vsako stezo, se je skrivoma bližala izbrani postojanki.

Podpreska, partizanom prijazna vas, pogostno oporišče brigade

Po klicu k orožju, ki ga je v postojanki sprožil pobegli vohljač, se je iz Trave odpravila nemudoma tudi kolona kakšnih 40 vojakov XXVI. sektorja obmejne straže in karabinjerjev, ki sta jih vodila podporočnik kraljeve vojske in pa marešalo kraljevskih karabinjerjev.

Na približno pol poti med obema vasema, kakšen kilometer od Trave proti Srednji vasi, sta se bataljonska zaseda in sovražnikova kolona že udarili. Četi v zasedi ni bilo sile, ker so borci že prej zasedli dobre položaje, napadajoči pa so bili zagrizeni in uporni, vendar so ostali za zakloni. Do juriša ni prišlo ne z ene ne z druge strani.

Tole ostro medsebojno obstreljevanje pa je slišala štabna ogledniška skupina. Operativni oficir Zorko je brž vzel s seboj dva pogumna kurirja, da pogleda, kaj se dogaja ob glavni cesti, dočim so drugi počakali Zorkovo poročilo.

Zorko se je ravnal po zvoku italijanskega orožja in prišel sovražnim napadalcem za hrbet, ne da bi ga ti sploh opazili, ker so bili toliko zaposleni z iskanjem ciljev v zasedi.

Zorko je brž poslal do štabovcev kurirja z naročilom, kako je na bojišču in kaj naj ukrenejo, da bodo tudi sami prišli sovražniku za hrbet in mu obenem prestregli tudi pot umika, sam pa je z nekaj dobro merjenimi strelji — bil je izvrsten strelec še v bivši jugoslovanski vojski kot aktivni podoficir — onemogočil med tem italijanskega mitraljezca, nekaj vojakov in tudi poveljujočega podporočnika, ki je streljal z brzostrelko.

Kljub Zorkovemu posredovanju in ko so se tako znašli Italijani med dvema ognjema, pa le niso odnehali in so ostali na položajih, le da so orožje naperjali zdaj proti zasedi, zdaj proti Zorku in njegovemu kurirju.

Vtem pa so že prihiteli na bojišče štabovci, vpadli na vsej ognjeni črti sovražniku v hrbet in v nekaj trenutkih je bilo z jurišem nanj boja tudi konec.

Že ko so bili štabovci tik pobitih sovražnikov, se je dvignil na kolena neki čokati možakar z našitki kraljevih karabinjerjev, ki se je potuhnil, in v trenutku nameril pištolo na nekoga od brigadnih starešin. Zorko je bil hitrejši in je s strelom iz mavzerice zadel napadalca v desnico, ki je v njej držal pištolo, da mu je razmesarilo roko, nato pa mu je krogla prebila še nogi.

Ko se je ta potuhnjenec s pištolo zvrnil, je skočil nanj Zorko in spoznal v njem — samega karabinjerskega marešala, ki je poleti služboval v Čabru in se je zaklel, da bo »našel nekega partizanskega komandanta Zorka, ki mu dela toliko preglavic s svojo enoto, pa čeprav ga poišče na koncu sveta...«

Ko so štabovci in ti iz zasede pobirali orožje in prešteli padle, so jih našli sedemnajst. Med njimi sta bila podporočnik obmejnih straž in karabinjerski marešalo.

Zanj so pripravili poseben sprevod. Naložili so ga na majhne kmečke sani in ga peljali skozi Srednjo vas in Drago, da so se ljudje lahko prepričali, da marešala iz Trave ni več med živimi.

Bil je najbolj zagrizen uničevalec ubogega življa na tem predelu in je lovil poleti može in fante in jih pošiljal v internacijo. Ker so bile družine tako označene za partizanske, niso ljudje prejeli nobenih zagotovljenih živil na karte, pa tudi soli in vžigalic in petroleja ne, kraji so pa tu siromašni, saj še krompir dozoreva šele v pozni jeseni, sirka ali koruze pa sploh ne poznajo.

V vaseh okoli Podpreske je bilo veselje nepopisno, ko so se sami lahko prepričali, da je marešalo »krepak«, kakor so o njegovem koncu z zadovoljstvom in slikovito govorili v svojem narečju vsi domačini. Tudi Podpreska, največja vas, ki je zaradi marešala največ trpela, se je veselila njegove smrti.

Plen v orožju je bil razkošen kot redkokdaj doslej iz enega samega boja: puškomitraljez, brzostrelka — prvo sploh videno najnovejše strelsko čudo, pa 8 pušk, 2 pištoli, zaboji municije in bomb ter na kupe druge vojaške opreme — vse, kar niso mogli bežeči odnesti s seboj od pobitih kameradov.

To orožje je prišlo še kako prav za novince, ki jih je pripeljal s seboj Rusov iz Loškega potoka!

Brzostrelko, s svetlečim se kratkim kopitom in z zamolklo črno preluknjano oblogo ob strelski cevi, čisto novo in obešeno na svetlem usnjenem jermenu, z dolgim šaržerjem na spodnji strani in še z rezervnimi šaržerji v posebni usnjeni torbici prav take barve kot jermen, so občudovali borci, obešeno čez rame komandanta cone Ivana Kavčiča-Nandeta. Zorko je v zameno zanjo — saj je po nepisanih partizanskih

zakonih pripadala pravzaprav Zorku, ki je »položil« podporočnika — dobil marešalovo pištolo.

Tudi tako je bil zanj občutek maščevanja sladak in po-tešen.

V Podpresko so zmagoviti borci in štabovci pripeljali tudi pravega živega ujetnika. Sam je dvignil roke, ko so jurišali na sovražnika. Bil je hrvatski Istran, od Poreča, in Bonazza se je pisal. Čeprav je bil ves zelen od uniforme in po koži od strahu, je rekel, da bi se rad boril v partizanih. Ker je bila cev njegove karabinke neosmojena, jo je smel obdržati in borci so ga vzeli medse in zraven seveda radovedno občudovali. Do takrat je pripadal 4. bataljonu XXVI. sektorja obmejnih straž.¹¹²

Še pred mrakom je bil zbor brigade sredi vasi. Vse je bilo zbrano in vse je bilo na moč svečano. Posebej so bili postrojem novinci, ob njih bataljonske zastave, nagovoril jih je namestnik brigadnega političnega komisarja Krt. Zaželel jim je dobrodošlico, potem so pa vsi za njim ponavljali besedilo partizanske prisege.

Za konec svečanosti, kakršne do sedaj v brigadi še ni bilo, je ves zbor borcev, z vaščani vred, zapel nekaj borbenih pesmi.

Zvečer so se vsi preselili v vaško gostilno. Rajanje je trajalo pozno v noč. Vzrokov za veselje je bilo dovolj.

Brigada pa ni niti čutila niti vedela vse te dni, da jo zasleduje poveljstvo XI. grupacije obmejne straže, seveda v sodelovanju z belo gardo. O tem je poročal njihov komandant general Carlo Ghe svojemu nadrejenemu poveljstvu XI. armadnega zbora:

»... 13. t. m. sem poslal proti upornikom kolono posadke Velike Bloke, okrepljeno s četo 200 mož garnizije Rakek. Naša kolona je istega dne zavzela Hudi vrh, Topol in Ravnik, kjer je prenočila.

Dne 14. t. m. v ranem jutru je kolona odšla dalje v Mali log in Loški potok. Na poti jo je brez posledic nadlegovala zaščitnica upornikov, ki so bežali proti Dragi in vodili s seboj 26 za orožje sposobnih mož, ki so jih prisilno odvedli iz Travnika. Eden od teh se je vrnil in izjavil, da so uporniki pod poveljstvom znanega vodje »Tita« in da jih je vsega okrog 4000. Oboroženi so z mnogimi strojnimi in se premikajo čez Drago v cono Kočevje..«¹¹³

Videti je, da se je sovražnik ob tolikšnem številu najavljenih partizanov, ki jih je vodil sam »Tito«, raje držal na varnem, saj je sicer dobro vedel za smer, kamor se je brigada premaknila.

Tole srhljivo bajko, da vodi armado 4000 partizanov v cono Kočevje sam »Tito«, pa so Italijani povzeli najbrž po pripovedovanju edinega dezerterja iz Rusove loškopotoške skupine, ki je doma pripovedoval, kaj vse je v Podpreski videl.

Takrat so namreč v brigadi borci na političnih urah prvič zvedeli za ime vrhovnega komandanta vseh partizanov Jugoslavije. Od navdušenja nad to novico, so pisali po zidovih podpreških hiš s črno barvo, ki so jo naredili iz saj in vode ŽIVEL NAŠ VRHOVNI KOMANDANT TITO, ŽIVEL AVNOJ in ŽIVELO BRATSTVO IN ENOTNOST JUGOSLOVANSKIH NARODOV.

Dne 14. februarja zjutraj se je odpravila brigada na pot. Napad na posadko v Travi je bil sedaj odveč, ko so pa tisti, ki jim je bil namenjen, sami prišli pred partizanske puške.

Grčarice — prvič!

Z uničenjem Grčaric, kjer so se utrdili vojaki in karabinjerji, in Gotenice, kjer so bili vojaki, pa bi očistila brigada lep kos dežele in bi nastalo zaokroženo osvobojeno ozemlje. Zato je bil sklep poveljstva cone in brigade takle:

Grčarice bo napadel I. bataljon, ob istem času III. bataljon Gotenico, II. pa bo varoval dohode k njima od Ribnice in Kočevske Reke.

Ves dan in ves večer je brigada gazila debel celec v neizmerne gozdove Medvedjeka. Na vrhu gore so se po kratkem počitku, med katerim so zaspali kar v snegu, bataljoni razdelili in šli vsak po svoji nalogi.

Nekaj pred polnočjo od 14. na 15. februar je bil pred Grčaricami Luka s svojimi borci. Nihče pa ni poznal položaja okoli in v postojanki in kako zastaviti napad.

Tako so pričeli kar na slepo z obkoljevanjem. Najbolj so bili pazljivi na večjo hišo vrh vasi, ki je kazalo, da je utrjena.

Od tam pa se je že usul ogenj, še preden so se borci dobro razporedili. Napadalcı so začutili pred seboj bodečo žico in bunkerje, iz zgradbe pa je imelo vsako okno svojo strojnico.

Lukovi borci so kar polegli v zaklone in čakali, kaj bo. V takšni kaši ni kazalo zapravljati dragocene municije.

Čakati pa ni bilo treba dolgo. Kmalu so začeli pošiljati na njive okoli Grčaric nekje od vzhoda granate.

Med obstreljevanjem pa je bilo slišati iz postojanke klice, kot „Potrebujete čevljev? — Pridite sem ponje*, „Pa po kruh, makarone in municijo!¹ in podobno. V laškem jeziku, seveda.

Partizani so se umaknili od utrjenih hiš še pred jutranjim svitom in se ustavili v mladem smrečju nad vasjo. Grnat potem ni bilo več in so tako mirno čakali, kaj bo z dnevom novega v postojanki.

Ob prvem jutranjem svitu se je dobro videlo v vas in kako gredo od časa do časa iz neke hiše na robu vasi ljudje tja nekam proti cerkvi. Z daljnogledom se je dalo razbrati, da so obuti v škornje!

Tako so se v ženske preoblečeni karabinjerji reševali v postojanko sredi vasi!

Na prvo jutranje sonce so pa le prišli prestrašeni vojaki in od veselja, da so jo tako poceni odnesli ponoči, so kričali in grozili kar tjavdan proti gozdu.

Takrat pa je zamahnil z roko namestnik brigadnega komandanta Vasja, in zaropotale so strojnice. Oni spodaj so počepali, se prijemali za glave in tekali v zaklone.

Medtem pa se je udarila s kolono, bila je okrepljena sovražnikova četa iz postojanke Kočevje, že tudi zaseda II. bataljona med Jelendolom in Rakitnico. Spopad je bil kratek, a oster. Padel je en sovražnikov vojak in en partizan, 3 vojaki so bili ranjeni.

Od goteniške strani ni bilo slišati znakov boja. Pač pa je prihitela k I. bataljonu nad Grčaricami njena zaseda in povedala, da se bliža od Gotenice kolona vojakov, sestavljena iz dveh strelskih vodov in strojniške desetine, s katero so se že na kratko udarili.¹¹⁴

Da bi se izognili morebitni obkolitvi in boju med dvema ognjema, se je brigada brž umaknila in se zbrala na cesti pred Glažuto. Tretji bataljon ni bil zraven, ker je že ponoči

zašel in sploh ni prišel do Gotenice. Pri tem je pa zgubil še vso 1. četo, ki je zaostala neznano kje.¹¹⁵

Po počitku in okrepčilu, ki so ga pripravili kuharji s krompirjevo juho, je brigada krenila skozi Glažuto, Jelenov žleb in Travno goro in se ustavila spet v praznem Malem logu.

Krog nekajdnevnega pohoda je bil sklenjen.

V »sončno« Loško dolino

Bataljoni so nadaljevali s počitkom, ki so ga prekinili, ko so šli nad Travo. Partizani so odkopavali kleti in si v krušnih pečeh pekli krompir in kuhali kislo zelje. Kurjave je bilo že od kmetov nasekane ob hišah dovolj, samo zabele in soli je manjkalo.

Da bo kaj priboljška zraven, so že prvo noč izpraznili trgovino v Retjah. Med rekvizicijo se je brigadna obhodna patrulja spopadla sredi vasi z belogardistično, prav tako obhodno patruljo, in to je bilo vse, kar je bilo pri tem nočnem izletu v snežnem metežu razburljivega.

Že ko so bili partizani skoraj doma, so spet za njimi metali mine v retjiški gozd. V prazno in prepozno.

Brigada je ostala v zatišju še en dan. Čas počitka je bil spet čas politične vzgoje. Najbolj so bila razveseljiva radijska poročila. Na vzhodni fronti je bil osvobojen Stalingrad.

Medtem pa je prejelo poveljstvo divizije Macerata od svojih terenskih obveščevalcev poročila, da se v okolici Gote-niškega vrha in Jelendola zadržuje močna partizanska enota kakšnih 2000 mož. Poveljstvo je sklepalo, da to zadrževanje tako številne enote nima le cilj kakšnih rekvizicij, temveč prav gotovo napade na manjše postojanke.

Zato je bila za vse ozemlje, ki je pripadalo pod poveljstvo divizije Macerata, zaukazana stroga pripravljenost.¹¹⁸

Iz Malega loga se je brigada premaknila 18. februarja zjutraj v vasi na Gori. Vaščani so dajali partizanom tople vode in zavetje v hišah, da so se umili in oprali. Hoditi v patroljno službo, ali na stražo v od sonca obsijano zimsko pokrajino in ob **razigranem** razpoloženju je bil — užitek. Nobenega streljanja, nobenih vznemirjenj.

Pogled z brigadnega oporišča Gora na žigmarsko dolino

Ob večerih pa so se spuščali bataljoni v dolino in po vaseh novačili moške in fante v partizane. Sedaj se niso več skrivali. Dobre vesti za zaveznike z vzhodne fronte in dobre vesti o brigadi v njenih bojih zadnje dni so naredile svoje. Iz Zigmaric jih je šlo triindvajset, pet iz Globeli, deset iz Jelenovca in petnajst iz Podklanca. Enajst jih je šlo tudi iz vasi na Gori.

Ob teh nepričakovanih in srečnih dogodkih je bila brigada vsa prerojena.

General Ghe, ki mu je brigada ušla pred dnevi izpred oči, jo je zasledil dne 16. februarja spet na »svojem« ozemlju, v coni Jelenovega žleba. Zato je odredil sosredno akcijo s tremi kolonami, in sicer Macerate, XXI. Aprile in svoje XI. grupacije. Za začetek akcije je določil 19. februar.

Kolona slednje grupacije, ki je štela 450 vojakov in 100 oboroženih belogardistov, okrepljena pa je bila z dvema minometoma in z rezervno četo, je 19. februarja naletela na partizansko izvidnico in je zgubila 3 belogardiste, ki so jih partizani ubili, eden pa je bil ranjen.

Popoldne tega dne so brigadne obhodne patrulje zagledale sovražnikovo kolono, ki je prodirala kar po cesti iz Sodražice. Na pol poti do Gore so pričeli metati v bregove mine, da bi tako opozorili partizane nase.¹¹⁷

Ker sta štaba cone in brigade že prej sklenila, da se premakne brigada proti Loški dolini, so se bataljoni umaknili za zdaj v Mali log.

Sovražniku pa ni bilo dovolj, da je našel prazno Goro, ampak je rinil ponoči za njimi. Da se izogne bojem, ki bi ji ne pustili pobude v njenih rokah, se je ponoči brigada odpravila naprej, že ko so pričele padati v svetli noči mine okoli vasi. Cilj pohoda je bila — Loška dolina.

Na poti so si bataljonske kolone razdelile smeri pohoda: I. in III. bataljon proti Knežji njivi, II. bataljon proti Spodnjim Poljanam.

Šerčerjevo brigado so čakale v zanjo novem predelu nove naloge. Rajonski odbor OF in komite partije sta poklicala svojo partizansko vojsko, da opravi s sovražnikovimi postojankami v Loški dolini. Številčnost in predrznost bele garde sta se že tako razpasli, da ni bilo narodnoosvobodilni organizaciji več moč delati. Preganjanje nasprotnikov domače izdajalske sodrge je bilo že tolikšno, da je samo nenavadna sled v snegu okoli zaznamovane hiše bila dovolj, pa so osumljence odgnali v internacijo. Zato so ustrahovani prebivalci sami zahtevali, da jim pride na pomoč ljudska vojska.

Januarja meseca so se sestali na Poljanah zastopniki štaba cone, za zdaj le Šerčerjeve brigade in rajona. Izdelali so podroben načrt za hkraten napad po vsej dolini kar treh brigad

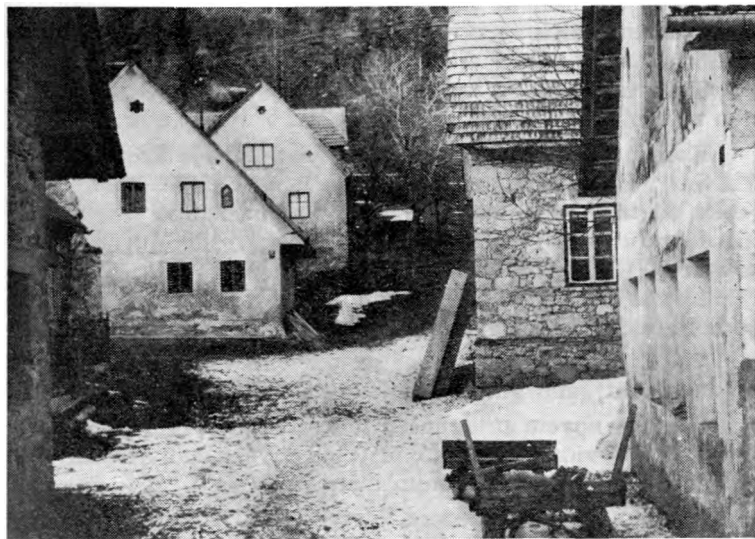
— Šerčerjeve, Tomšičeve in Gubčeve. Kot klešče bi prijele Stari trg, Pudob in Kozaršče s treh strani: prva od Knežje njive, Markovca in Poljan, druga od Babnega polja in Babne police in tretja od Vrha in Podgore. Napadala bi vedno le ena, dve pa bi bili za zavarovanje. Najprej naj bi se lotili bele garde, potem pa še Italijanov. Na isti poti pa bi še novačili.¹¹⁸

In prav zaradi mobilizacije, da je ne bi prehitel sovražnik, se je že sedaj odločila Šerčerjeva brigada, da se premakne bliže Loški dolini. Ker so za manever in umike tile kraji pripravní, oskrba vojske po dokaj premožnih vaseh pa tudi ne bi bila neizvedljiva, bi brigada lahko vztrajala na obrobju doline do prihoda drugih dveh brigad.

Prvi bataljon je bil na čelu pohoda. Sprva so bili borci v kolonah nemirni ker nihče ni vedel, kakšne pasti jim je pripravil vse bolj drzen sovražnik. Ko pa so brez ovir in prese-
nečenj prešli glavno cesto, ki pelje z Blok v Loški potok, in je čelo glavne kolone upočasnilo korak, so partizani kar med hojo občudovali nenavadno prikazen visoko na jasnem zimskem nebu — mesec je mrkal. Za mnoge je bilo to prvič, da so videli skrivnostno igro narave, ki ji niso vedeli vzroka in so zavzeto poslušali, kaj so jim o tem razlagali v takih stva-
reh bolj razgledani tovariši.

Dolga pikčasta kača borcev se je že spuščala z vrha pro-
stranih senožeti proti vasi v kotanji, proti Knežji njivi. Sonce je sijalo, da je kar ščemelo v oči od žgočega blišča. Parti-
zani so bili vedri in dobre volje — prvič odkar so skupaj, v brigadi, so v teh krajih.

Kot na dlani so bili pod njimi Stari trg, Markovec, Pudob, Viševек, Nadlesk in druge domače vasi mnogih iz bataljona, ki so vsi razigrani ob svidenju z domovi po tolikih mesecih kazali, vsi prevzeti, tovarišem svojo Loško dolino.

Vas Knežja njiva v Loški dolini. V hiši s črnimi okni so bili zabarikadirani
belogardisti

Tam daleč na levi je krožil nekje nad Prezidom bahat avion in spuščal podse velike barvaste kupole — padala s hrano in pošto, za zamedeno, od sveta odrezano okupatorsko posadko.

Kar dvoje nevsakdanjih doživetij hkrati!

Predhodnica Lukovega bataljona je gazila sneg proti prvim hišam, in tam sta stala in čakala kolono dva civilista. Nikamor se nista premaknila — v trenutku pa sta vrgla predse izza hrbta puški in ustrelila, kar po lovsko, v najbližje partizane.

Bataljonska kolona je za hip obstala. Takega sprejema ni nihče pričakoval!

Prvi se je znašel Luka. Na hitro je zaklical nekaj povelj in bataljon je pričel obkoljevati vas, 1. četa pa je pred njim tipaje prodirala med hiše.

Vse je bilo tiho, čeprav se je kadilo iz nekaj dimnikov. Na oknih ni bilo videti nobenega obraza.

Ko pa je prodrla ogledniška patrolja do srede vasi in stopila pred Uščevo hišo, je nenadoma usekalo najprej iz pušk skozi okno, nato pa je treščila skozi razbito šipo bomba. Vtem se je na tleh že zvijal in tulil partizan Murn z razbitim kolenom.

Sedaj so partizani vsaj zvedeli, kje je skrit sovražnik! Koliko pa jih je, so lahko samo ugibali.

Komandir 1. čete in brat Lukovega kurirja Lojza, Jernej Vidmar, je peljal mitraljezca Tomaža za bližnjo štalo, da bi lahko od tam bolje naravnal svojo mašincino proti oni zakleti hiši. Streljal naj bi v okna, da bi lahko rešili Murna izpred praga.

Komandir Jernej je previdno vlekel glavo izza zidu, da bi bolje videl, kam naj Tomaž meri.

Počil je strel — in Jernej se je zvrnil vznag z zdrobljeno in napol odtrgano glavo. Dumdumka je bila dobro merjena!

Ob tem novem presenečenju so postali Lukovi borci nemirni in previdnejši. Kako priti do živega zabarikadiranim belogardistom? Pa še takšnim strelcem?!

Medtem so bili zasedeni že vsi izhodi iz vasi, III. bataljon pa je hitel na položaje pod Golim vrhom, Lukovemu bataljonu za hrbtom. Za vsak primer!

Proti obkoljeni hiši in iz nje se je začelo puškarjenje. Bataljonski štabovci so od časa do časa kričali v hišo, naj se obkoljeni predajo, pa je bil odgovor samo — strel. Partizani niso mogli blizu niti da bi vanjo nasuli bomb!

To se je vleklo po malem že proti poldnevu. Takrat pa je v dolini nekje nekajkrat po vrsti votlo zabobnelo — in nato treščilo v bregovih okoli Knežje njive. Zatem pa spet. In še, in še.

V Starem trgu so že vedeli, kaj se godi v Knežji njivi.

Ob takšnem topovskem obstreljevanju, ki se je sedaj razbohotilo, je bilo pričakovati, da bo nastopila tudi pehota. Zato je bil še bolj buden III. bataljon, ki je vztrajal na višinah nad Knežjo njivo, slišati pa je bilo že ostro streljanje od strani, kamor je šel II. bataljon. Ta je moral napeti vse moči, da je zadržal belogardiste, ki so rinili od Pudoba proti Račni gori, da bi prišli Lukovemu bataljonu za hrbet.

Nekaj odločilnega je bilo treba ukreniti tudi v vasi. Bataljonski komandi se je za malo zdelo, da bi ne mogli do živega ujetim belim vojščakom, pa ni bilo za tvegano izpostavljanje nobenega pravega razpoloženja.

Nad gorenjim koncem vasi, v bregu nasproti oblegane hiše, so sedeli na okopnini v nizki kotanji trije partizani, ogledovali bojišče pod seboj in se pogovarjali o tem nesrečnem tretjem presenečenju današnjega dne. Iz nezavzete hiše je bilo slišati od časa do časa posamične strele.

»Fasal sem jo!« ... se je kar nenadoma sredi besed zgrabil za prsa Lukov bataljonski obveščevalec Lovro Linc-Jovo in se zvrnil vznak. Na usta mu je že pridrla kri.

Ta, ki je sedel na sredi, se je dvignil, da bi ušel nevarnosti, in s komolcem dregnil še čevljarja iz Jernejeve čete Antona Anžiča-Marka, češ beživa!

Pa je Marko omahnil vstran. Imel je preluknjano glavo, onadva pa prej niti opazila nista, kdaj so ga zadeli.

Vsi strelji so padli iz podstrešne line. Domačini v bataljonu, doma iz Loške doline so ugibali, kdo bi bil ta ostrostrelec? — Poznali so vse divje lovce, vendar takšnega strelca pa še ne!

Ko so Lukovi borci obkoljevali Uščevo hišo se jim je zdelo, da se je nekdo skril v svinjak. Bila sta pa gospodinja in njen vnuček, ki sta prišla iz doline, kamor se je družina

zatekla na varno pred partizansko zimo, k domači hiši po seno za živino. Belogardistična patrulja se je na begu pred napadeno kolono zatekla v odprto hišo, ženska in fantiček pa sta jo popihala v zli slutnji ven in na varno v svinjak.

Ker si od partizanov nihče ni upal blizu, so poslali na ogled v svinjak domačina Mlakarja, priletnega gospodarja, ki je pravkar prigazil mimo iz doline, kjer je bil po opravkih. Na muho pa so vzeli iz hiše še njoga, čeprav so ga poznali, da je domačin, in mu je dumdumka raztrgala žilo na stegnu leve noge in je izkrvavel. Od strele je bil ranjen v ročico tudi mali fantiček.

Medtem so se zasede II. bataljona pod Spodnjimi Poljanami že udarile s četami, ki so prodirale iz doline, vse okoli Knežje njive pa so kar naprej padale granate.

Skupini neugnanih borcev okoli oblegane hiše, ki sta jo vodila komandant Luka in njegov namestnik Milan, je le uspelo utišati bojevito posadko.

Najhujšega strelca je zadel Petričev Franc, znan divji lovec in brat na Padežu padlega Tončka iz Bezuljaka. Uspelo mu je najti kraj v podstrešni lini, odkoder se je od časa do časa posvetil plamenček. Dolgo je čakal in preizkušal, kdo bo od njiju hitrejši. In je uspelo njemu, da je prvi sprožil — in zadel.

Potem pa so jim skozi okna nasuli v hišo še bomb, in branilci so utihnili.

Ko ni bilo nobenega strela več, so štabovci vdrli v hišo in v kleti našli — vsega tri belogardiste.

Samo eden je še bil pri življenju in ko so ga vprašali, čemu ta odpor in ta brezupni boj proti skoraj vsej brigadi, je odgovoril:

»Italijanski zakon tako zahteva!«

Bil je petdeset let star Telič iz Kozaršč, zraven njega pa sta ležala že mrtva še Kraševac in Strle, oba petintridesetletna gospodarja iz Podloža.

Boj v Knežji njivi je vzburkal vse postojanke naokrog. Obveščevalci so vedeli povedati, da se še ni umaknila od Malega loga včerajšnja sovražnikova kolona Manca, ki je bila dodeljena v tej operaciji diviziji Macerata, v pripravljenosti pa so bile postojanke vse od Kočevja do Rakeka in Logatca.

Cilj prve etape poti brigade — mobilizacija novincev je ob tem, ko bi se morali bataljoni nenehno prebijati in manevrirati po obširnem ozemlju, postal brezupen.

S tem pa je propadel tudi ves načrt za razbitje sovražnikovih postojank v Loški dolini.

Zato sta se štaba cone in brigade odločila za dolg premik, na področje Zavrha nad Iško.¹¹⁹

Kam sedaj? Samo ne na Mokre!

Na Knežjem vrhu so se zbrali vsi trije bataljoni, kjer so si skuhali prvi obrok tega dne, nato pa so se razvrstili v brigadno kolono in zagazili proti bloški planoti.

Sprevod trudnih borcev, polnih tesnobe. Zaradi treh ničvrednih belogardistov sta brigada in Lukov bataljon izgubila tri preizkušene in težko nadomestljive borce. Najbolj je bolela

1. četo izguba komandirja Jerneja. Bil je razsoden, hraber, pravičen in skromen starešina. Vzor proletarca. Bil je gozdni delavec, doma s Padeža nad Borovnico. Še v noči na Malem logu, preden je šla brigada proti Loški dolini, je govoril svojim borcem za toplo pečjo, kako rad bi že, da bi bilo konec vojne in da bi spet igral harmoniko doma pod cvetočo češnjo, vetrc pa bi mu vihral srajco okoli života.

Mar morejo nadomestiti troje padlih borcev hude izgube sovražnika, saj je v bojih tega dne padel en oficir, en vojak, trije so bili ranjeni, belogardisti so imeli pa kar sedem mrtvih in pet ranjenih!?

Vsak borec je imel svojo misel, pa nobena ni bila vesela, ko so stopali v stopinje svojega predhodnika in že težko čakali, da bo dano povelje za počitek. In kadar je to padlo, so se kar na mestu zrušili v sneg in dremali, nekateri tudi še kar med hojo.

Prvi je gazil in bil obenem vodnik domačin iz bloških Raven, brigadni borec Lojze Marolt.

Brigadna kolona je pustila ob strani vas Meti j e in na poti skozi Hudi vrh zaplenila najbolj razboritim belogardističnim družinam živež, ker je bila že brez vsake hrane. Po tem opraviu se je bližala cesti, ki pelje iz Nove vasi v Runarsko.

Dolga kača se je vijugala po zasneženi ravnini, ko so se nenadoma pokazali utripajoči plamenčki na glavni cesti, hip za tem pa je zapeketalo po snegu ob koloni.

Dumdumke! Zaseda na cesti! Belogardisti in Italijani so bili na preži, kje in kam se bo brigada premikala!

To je bila kolona Manca, ki se je od Loškega potoka premeščala po ukazu generala Ghea, da bi pričela s kolonami posadk iz Logatca in Rakeka manever za obkolitev Šercerjeve brigade.¹²⁰

V gluho mrzlo noč so padla povelja in iz sredine kolone so se utrgale patrulje, ki so se skakaje po celcu poganjale proti cesti. Nad zasedo je hitela tudi predhodnica — in nevarnosti je bilo konec.

Brigada je stopila na zgaženo glavno cesto in po njej spesila pohod skozi Runarsko. V vasi je izstopil iz kolone Bonazza, ki ga je brigada »pridobila« v Podpreski, ko je uničila italijansko bojno patruljo iz Trave.

»Ne mogu više — težak je partizanski život,« je komaj izdaval iz sebe, čeljust pa mu je šklepetala od strahu.

Brigadni štab ga je pustil, da je šel sam po cesti proti Novi vasi, kjer je dobil zavetje pri »svojih«.¹²¹

Lukov bataljon je bil tudi še naprej v predhodnici po zaledenelih močvirnih senožetih bloške planote. Bližal se je veliki hiši na samem, bil je to mlin z žago ob Blatnem potoku. Kot zapuščen grad je bil videti.

Dvakrat je na tanko počilo iz belogardistične muškete proti koloni, ki je presenečena obstala.

Prvi iz predhodnice so zdrveli proti hiši, bataljonska kolona pa je zavzela položaje za obrambo.

Čez čas se je patrulja vrnila in prinesla dolg plašč in baretko, ki ju je odvrigel predrzni beli vojščak, da je lažje bežal.

TO JE BILA NOTRANJSKA V ZIMI 1943. TUDI EN SAM BELOGARDIST SE JE POSTAVIL PO ROBU BRIGADNI KOLONI!

Na razpotju pri Lužarjevem bregu brigada ni krenila v Mokre, da ne bi bilo spet očitkov iz glavnega poveljstva. Šla je raje Sv. Vidu naproti, eni najbolj razvpitih belih postojank.

Popoldne je že bilo, ko so se bataljoni ustavili v naseljih od Zavrha do Lepega vrha.

Počitka v toplih hišah ni bilo več, kot ga je bilo na uro hoda na maršu, ko so že treščile prve granate na njive okoli Zavrha!

Bataljoni in štab brigade so se brž umaknili iz hiš in si iskali zavetje v mrtvem kotu proti Iški, ko je spet zamoklo zadonelo na Blokah, nato pa štirikrat hkrati zagrmelo po Zavrhu.

Po zraku je nosilo ostrešje hiše, ki je iz nje hipec prej odnesel zdravo kožo ves brigadni štab, ena granata pa je padla na hlevski zid in pokončala štabnega konja, belca, ki je z njim prišel v partizane na Podpresko Rusov iz Travnika v Loškem potoku.

S topovskim obstreljevanjem so potem kar naprej »štepali« greben od Lepega vrha do Zavrha, kot da jim je na Blokah nevidna roka kazala, kam naj mečejo, da bo prav.

Brigadne čete so brž zavzele bojne položaje, ker je bilo pričakovati, da se ob topovskem obstreljevanju že premikajo tudi sovražnikove kolone iz oporišč proti brigadi.

Če ne danes, pa jutri.¹²²

Pa vendar — Mokre pride vedno prav!

Zato sta štaba cone in brigade sklenila, da gredo borci na počitek na Mokre. Krenili naj bi pred zoro, do takrat pa naj bi opravili še rekvizicijo v vaseh Škufče, Škrabče, Volčje in Mramorovo. S seboj naj bi vzeli še kar je godnih moških pri hišah.

Hrane so nabrali za nekaj sani, vmes je bilo privezano še kako živinče, partizanske vrste pa je pomnožil en samcat korenjak — mlad hlapček iz Mramorovega.

Lukov bataljon je imel za večerjo, tako kot vsa brigada, v golaž predelano meso ubitega štabnega konja, nato pa se je umaknil k počitku na samotno domačijo k Jurmanu, ki visi na strmini proti Iški. Na skednju so si borci postiljali otavo ob luči sveče. Nekdo je pri tem pozabil zapreti vrata in je pramen svetlobe sijal skozi odprtino in osvetljeval hišo nasproti.

Ni se še bataljon polegel, ko je štirikrat zamolklo zabobnelo daleč nekje, nato pa —

Cerkev Sv. Lenarta nad vasjo Krvava peč, ki je branila dostope v gore
Mokreca od vzhoda in juga

Še Luki je bilo zadosti treskanja in smradu po eksplozivu in žvižganju železja po zraku in žvenketa po kamnitem zidovju skednja. Salva je sledila salvi in vsaka partija se je raztreščila prav blizu, čisto zraven skednja.

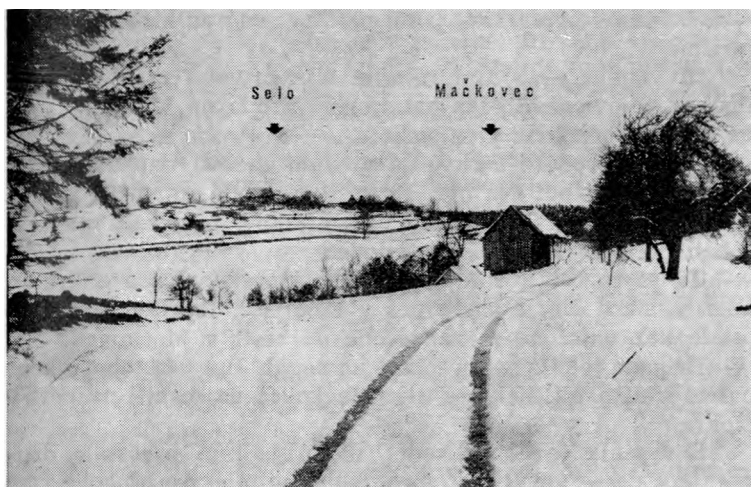
Na umik ni bilo misliti. Vsak drugačen položaj bi bil še slabši. Borci so tiščali glave v dišečo planinsko seno in si dali čeznje nahrbtnike.

Tudi pri Sv. Vidu so imeli dan in noč oči uprte v pokrajino. Dežurni opazovalec je videl luč pri Jurmanu; to so takoj zvedeli na Velikih Blokah in polnili topove kar naprej. Dokler se jim je ljubilo.¹²³

»Vedenje vojakov je bilo v vsakem pogledu odlično. Bili so agresivni in smelega duha. Partizane so zasledovali neumorno in jih povsod pregnali,«

končuje poročilo generala Ghea kot ocena nenehnega pogona njegovih čet te dni proti Šerčerjevi brigadi.

General Gambara je bil s takšnim poročilom tako zadovoljen, da je pripisal na koncu, ko ga je prebral:

Zaselki v Rutah nad Iško, kjer se je pogosto zadrževala brigada

»Akcijo vodijo res dobro... Zelo dobro.«¹²⁴

Ob zori so bataljonske kolone prešle Iško pod Mačkovcem in se vzpenjale po vozni cesti v nasprotni breg. Tretji bataljon je bil zadnji in tega dne »komoraš«. S seboj je vlekel kolono sani z živežem.

V soteski je bilo na osojni strani še snega in pot ledena, na prisojнем bregu navkreber pa vedno manj. Sani so zmerom bolj nerade drsele po peskastem kolovozu.

Končno se je brigada izvlekla iz soteske in spešila po ravni cesti. Tako je pratež z bataljonom zaostal in bil nena doma že brigadna zaščitnica.

Borci prvih dveh bataljonov so izstopali iz mačkovskega gozda na krvavopeške senožeti, obsijane od sonca v brezvetrju, in plegali na kopnino pod grmovje. Vse je prevzemal občutek ugodja in brezskrbnosti, da so doma. Tik doma, pred Mokrcem. In nadih pomladi, ki je bila še daleč, je bil v zraku. Kako vse to človeku dobro de !

Ti, ki se jim je bolj mudilo, so bili že na drugi strani krvavopeške doline in vasi — ko je nekajkrat na kratko zapeketalo, pa še, nekajkrat je treščilo in v krvavopeški cerkvi in za njenim zidom so se znašli — belogardisti in Italijani...

Vse je bilo videti kot potegavščina razigranih partizanskih jurišnikov.

In vendar — v trenutku je bila brigada razpolovljena. Prvi in polovica drugega bataljona sta bila na Mokrcu, tretji pa še na Mačkovcu.

Iz krvavopeške cerkve se ni dalo zbežati napadalcev. V njej so ostali tudi čez noč, se greli tako, da so kurili kar je še od zadnjič ostalo oltarjev in svetnikov, in držali v svojih rokah prehod v mokrške gozdove.

Ti, ki so ostali v Mačkovcu, so morali zato še enkrat v Iško in skozi Kozje stene peš v taborišče. Izprežene sani so ostale kar naložene in zapuščene na cesti v Mačkovcu.

Brigada je bila spet vso noč na nogah. Borci iz taborišča so patroljirali okoli Mokra, ti iz Mačkovca pa so bili na poti v Mokre.¹²⁵

Sovražnik je dobro vedel, da brigadi ni preostalo drugega kot da se umakne v goro. Sedaj so bile vse njegove razpoložljive sile poslane na izhodiščne položaje za akcijo »čiščenje Mokrac«.

Borci II. bataljona Sercerjeve brigade s komandantom Jožetom Mirtičem, na njegovi desnici mitraljezec Jože Ožbolt

»Posebni divizijski bataljon je po končani operacijski nalogi pod vodstvom divizije ‚Macerata‘ začel čistiti cono Mokrca. Čiščenje bo predvidoma trajalo tri dni. Bataljon je odšel dne 22. t. m. ob 9,00 uri iz Velikih Lašč proti Krvavi peči. Premikanje je na odseku Uzmani—Sv. Lenart močno oviral živahen ogenj iz pušk in strojnic, ki je prihajal s Sv. Lenarta in s pobočja južno od kote brez imena na jugu Malinjeka. Naši so na napadalce streljali, nakar se je kom. banda, ki je štela domnevno več sto mož, umaknila v smeri Malinjeka in Mokrca. Bataljon se je utrdil v Sv. Lenartu in je ostal v ozkem bojnem stiku s kom. banditi. Na naši strani en ranjen. Sovražnikove izgube neugotovljene. Po nadaljnjih vesteh so oddelki iz Grosuplja in Borovnice že včeraj 21. t. m. zasedli naselja Ustje, Benko, Gornji Ig, Iško, Iško vas, Kot, Staje, Pijavo gorico, Sarsko in Želimlje ...«

je v operacijskem biltenu z dne 22. februarja poročal začasni poveljnik divizije Cacciatori delle Alpi general Perni.¹²⁶

Tako je brigada, ne da bi vedela, šla v sovražnikov obroč.

Zjutraj pa je štab brigade že ugotovil, da je Mokre obkoljen s tisoči vojakov, ki se utrjujejo s strelskimi jarki in z bunkerji iz kamenja. To so razločno videle tudi zasede I. bataljona, ki so imele pregled na senožeti proti Golem in Kureščku. Sovražnikovi vojaki, ki so se grela na zidu kureške cerkve ob zahajajočem soncu so prestregli še nekaj rafalov, ki jih je mednje spustil mitraljezec Tomaž.

Dne 23. februarja so bili vsi brigadni bataljoni na položajih, ki so branili dohode na Mokre. Lukov bataljon je preizkušal, kako trden je obroč in je napadel pri Sekiriščah. Od tam je šel komandant Luka na desno krilo svojega bataljona, kjer so bili položaji njegove 2. čete in pa II. bataljona. Tem branilcem je šlo bolj trdo, pa se je spomnil Luka, da ga prav gotovo pozna še kaj belogardistov na oni strani. Zapovedal je kurirju Lojzu, ki ga je spremljal, naj malo zatrobi, nato pa zaklical na ves glas komandantu II. bataljona:

»Jože, kje pa si?«

Luka je zadel pravo. Najprej so jo ucvrli s položajev beli, šele čez čas pa so prišli k sebi in so zbežali še Italijani.

Sprva so borci za njimi samo streljali. Ko so pa videli, kako jih noge nesejo navzdol, da so jim pete skakale do nahrbtnikov, so jo ucvrli za njimi še sami.

Pa se je splačalo: padla sta dva Italijana, trije pa so bili ranjeni. Borci so pobrali dva odvržena krušnjaka municije.

Sramota za sovražnike je bila še večja, zakaj to je bil posebni bataljon divizije Cacciatori delle Alpi — planinskih lovcev, se pravi, elitna enota.

S tem odločnim sunkom I. bataljona je bil pripravljen prehod, da se bo vsa brigada lahko prebila iz obroča in Mokreca.

Kako je sovražnik opravičeval ta svoj »umik« pri Sekiriščah, zgovorno pripoveduje 23. februarja izdani operacijski bilten iste sovražnikove divizije:

»Akcija v predelu Mokre: Posebni divizijski bataljon prodira dalje proti Mokrcu. Dne 23. t. m. ob 8.00 uri se je začel znova premikati ob stalnem močnem nasprotovanju sovražnika, ki se je obrambno krepko utrdil na koti brez imena južno od Malinjeka. Kljub močnim, doslej celotno še neugotovljenim izgubam, ki so jih imeli komunistični banditi, smo ustavili nadaljnje prodiranje zaradi nujno potrebnih dobav, pa tudi zato, da se ne bi čete ponoči znašle v neugodnem položaju. Bataljon se je umaknil v Krvavo peč, odkoder krepko nadzira ves položaj. Naše izgube: 2 mrtva in 3 ranjeni.«¹²⁷

Tega dne je prišel na Mokre do štaba cone in Šercerjeve brigade Jože Brilej-Bolko Brezar, pomočnik političnega komisarja glavnega poveljstva. Čez progo Ljubljana—Postojna se mu je uspelo prebiti prav zadnjo noč pred njeno tesno blokado. Sovražnik je namreč pripravljal obširno ofenzivo na Polhograjske Dolomite, se pravi proti glavnemu poveljstvu in osrednjemu političnemu vodstvu slovenskega narodnoosvobodilnega boja. Bolko Brezar je nosil s seboj ukaz, naj bi Šercerjeva brigada padla v hrbet sovražniku, ko bo pričel ofenzivo, in tako razbremenila sile, ki so branile Dolomite, ter omogočila predvideno izpraznitev in preselitev sedežev osrednjih ustanov.

Ko pa je namestnik političnega komisarja glavnega poveljstva videl brigado vso zdelano in zmahano, od neprestane dveinpolmesečne gonje po opustošeni zimski Notranjski, je na svojo odgovornost spremenil prejšnjo odločitev glavnega poveljstva — Šercerjeva ne bo sodelovala v obrambi Dolomitov, temveč bo šla kar takoj v pomoč pri sprejemanju novih borcev, ki so že čakali na oni strani nekdanje meje na ozemlju Slovenskega primorja, še večji priliv pa je bilo pričakovati s pomladjo. Kajti okupator bo prav gotovo skušal na že dvajset let zasedenem ozemlju izkoristiti vse za mobilizacijo še pre-

ostalih zrelih fantov in mož v svojo vojsko, da bi jih tako odtegnil partizanom.

Sicer pa je štab II. ali Notranje cone že sam sklenil premestiti Šerčerjevo brigado s tega nenehno ogroženega ozemlja, ki je bilo preblizu za sovražnika tako važni prometni poti, kot je to bila »južna železnica«, in jo poslati na počitek nekam na mirnejše področje svojega operativnega ozemlja. O tem govori pismo štaba cone glavnemu poveljstvu:

»... Vsi znaki kažejo, da namerava sovražnik začeti proti nam ofenzivo. Danes 23. II. 1943 vodimo s sovražnikom na sektorju Krvava peč—Purkarče borbo. Zvečer se bomo prebili skozi obroč in jo mahčili na Kočevsko, v okolico Smuke...«

Zraven je Bolko Brezar pripisal še svojo odločitev, kaj bo bodoča naloga Šerčerjeve brigade.¹²⁸

Za zavarovanje sprejemnih točk, kamor naj bi prihajali novinci iz Slovenskega primorja na ozemlje Ljubljanske pokrajine, pa je bila določena ena brigadna četa, ki naj bi bil z njo brigadni komisar Tone, in pa Notranjski odred.¹²⁹

V PARTIZANSKI POMLADNI OFENZIVI

(25. februar—31. marec 1943)

Slovo od Notranjske

O presenetljivi spremembi nadaljnje borbene poti Šerčerjeve brigade in o odločitvi glavnega poveljstva, da zapusti dosedanje operativno področje, daje pojasnilo pismo glavnega poveljstva Ivanu Mačku-Matiji, svojemu komandantu, in Ivu Ribarju-Loli, članu vrhovnega štaba NOV in POJ, ki sta bila okoli 20. februarja oba hkrati pri glavnem štabu NOV in PO Hrvatske. Prav takrat je bila namreč v teku proti sovražniku velika ofenziva združenih hrvatsko-slovenskih partizanskih sil na ozemlju Slovenije, ki meji na Hrvatsko. Podrobno je naštet izredno ugoden politični položaj za narodnoosvobodilni boj v Slovenskem primorju in da čaka tam za odhod v partizane že zbranih prek 1000 novincev, da pa zanje ni orožja. Zato bodo dodeljeni brigadam tostran stare meje. Ker je pričakovati močan dotok novincev v partizane s pomladjo tudi na Štajerskem, je vsa zadeva izrednega vojaškega in političnega pomena in jo je zato izpeljati na moč skrbno. Da bo tako tudi storjeno, ima vsa pooblastila Jože Brilej-Bolko.¹³⁰

Silni razmah narodnoosvobodilnega gibanja in ofenzivni polet partizanske vojske na vsem slovenskem ozemlju so povzročili različne okupatorjeve protiukrepe, ki naj bi zavrli in zmanjšali uspehe in preporod boja. Tako je Italija pričela mobilizirati prav na ozemlju Slovenskega primorja več letnikov, kot jih je v matični državi z namenom, da odtegne partizanski vojski živo silo, ki bi ji pomnožila njene vrste na pomlad, ko bo polet narodnoosvobodilnega gibanja še večji.

Narodnoosvobodilni vojaški in politični oblasti Slovenskega primorja pa je uspelo, da je z okrepljenim agitacijskim in propagandnim delom dosegla dotok večjega dela vojnih obveznikov, tudi takih, ki so že prejeli pozive, v partizane.

Podobno stanje je bilo tudi na Gorenjskem in Štajerskem.

Ker so bile udarne brigade I. Dolenjske operativne cone zapletene v večje neprekinjene vojne operacije na meji in v sodelovanju s hrvatskimi partizanskimi silami, je okupator občutil zmanjšanje pritiska na garnizije v osrednji in zahodni Dolenjski ter se je zato posvetil očiščevalnim akcijam na področju Notranjske.

Od tu tudi okrepitve vseh italijanskih garnizij na obrobju in v sredini manevrskega ozemlja Notranjske cone in celo — postavili so nekaj novih.

Dne 23. februarja zvečer so bile partizanske enote v obkoljenem Mokrcu pripravljene za preboj. Notranjski odred, ki je bil tudi z brigado, je vzel s seboj 1. četo I. bataljona Šerčerjeve brigade, da mu bo v pomoč pri sprejemanju in spremljanju primorskih novincev na poti v brigade. Vse druge brigadne enote, brez 1. čete III. bataljona, ki je bila še vedno neznano kje izgubljena, pa so se pomaknile na eesto, ki pelje od požgane žage na Mokrcu proti vzhodu. Tam so še pred polnočjo prešle frontno črto.

Vsi bunkerji in strelski jarki, ki so jih zgradili Italijani čez dan, so bili prazni, opuščeni. Mimo Purkarč in pod Uzmani je brigada krenila nazaj na višine, in čez Dednik ter prek Rut in Lužarjev dosegla že za dneva bloško planoto.

Pohoda ni nihče motil, nihče vznemirjal. V teh krajih je še ležal globok sneg.

V predhodnici je bil III. bataljon, ki je že dosegel s svojo 2. četo Petrince. Vasi pod Goro so bile izbrane za počitek.

Domačini v Petrincih so vedeli povedati, da je pred kakšne pol ure odšla iz vasi močna kolona Italijanov in belogardistov. Zato je komandant Jaka Rihar poslal v zavarovanje brigade nad cesto, ki pripelje iz Sodražice, vod s težkim mitraljezom zbrojevko, ponos brigade. Komandirja voda ni bilo z njimi, merilec Mile Bukovac je bil obenem vodja zasede.

Zaseda je bila vkopana kakšnih 15 metrov nad cesto v globokem snegu in je zvesto opazovala okolico. Pa opazi vodja zasede Mile, kako se po nasprotnem bregu driča kolona so-

vražnikovih vojakov in belih vojščakov, ki so jih že prej nanje opozorili v vasi. Ker jih je bilo precej in bi jih sama zaseda težko zmogla, je poslal nekoga od svojih brž po pomoč v Petrince.

Od čete iz Petrincev pa ni bilo nobenega glasu. Ker se je spuščala sovražnikova kolona že po bregu še bliže zasedi, je poslal Mile še drugega glasnika, zakaj položaj je postal že kritičen. Pomoči ni bilo še nobene in vsi v zasedi so že mencali. Kaj bo, če pride do srečanja?

V tem pa so bili sovražniki že izza ovinka, niti dvesto metrov daleč. Mile je poslal po pomoč še svojega pomočnika.

V tej napetosti se je sovražnikova kolona že pojavila pod mitraljezom, na poti v Petrince. Mile je dobro nameril, pritisnil na sprožilec in urezal po postavah pod seboj. Kolikor jih je dobil na muho, jih je padlo. Nenadoma pa nobenega strela več iz zbrojevke! Mile repetira — nič! Še enkrat — nič ...

Vsem je bilo jasno, kaj to pomeni. Borci iz zasede so se umikali, nihče ni pomislil, da bi kril umik mitraljezcu s pokvarjenim orožjem.

Proti Miletu so se začeli poganjati v zasneženi breg Italijani in belogardisti. In to brez strela, zakaj hoteli so ga ujeti živega. Njega in njegov težki mitraljez, ponos brigade!

Mile je z nogo prevrnil podstavek in se zadenski umikal pred režečimi se obrazi. Za seboj je vlekel zbrojevko. Vse se je dogajalo brez besed, slišati je bilo samo hropenje zasoplih preganjalcev.

Prvi so že grabili po cevi mitraljeza, pa jim ga Mile še ni hotel dati. Sunil ga je k sebi — takrat pa so se mu izmaknila tla pod nogami in pogreznil se je v snežni zamet. Strmina ga je vrgla navzdol in priletel je na svetlo na drugem koncu zameta — na cesto. Brez zbrojevke.

Sedaj mu ni kazalo drugega, kot da jo ucvre proč. Italijani in belogardisti so se od presenečenja komaj znašli, ko jim je ostal v rokah mitraljez, mitraljezca pa nikjer.

Ko so ga zagledali, kako teče, je bilo že prepozno, da bi ga lovili živega. Nekdo od njih je postavil zaplenjeno zbrojevko, nameril za Miletom, pritisnil in za Miletom se je oglašil — njegov mitraljez!

Sedaj je pa delal!

Mile je še bolj tekel, ker je vedel, kako dobro orožje je!

V Petrincih ni našel nikogar. Do brigade so mu pokazali pot šele ljudje. Našel jo je v Kročalih.

Težje ni bilo še nobenemu partizanu Serčerjeve kot Miletu. Kaj naj reče? Vrniti se iz boja brez težke zbrojevke?

Tam je ostal ubit tudi en borec, toda — težki mitraljez?

Orožje je težje nadomestiti kot ljudi!

Mileta so takoj aretirali, »dali pod stražo«, kakor so temu rekli v partizanih, da je bilo čuti manj sramotno. V štabu brigade so že pripravljali naglo sodišče. Da bi klicali na odgovor komandanta Jako, ki je pustil zasedo samo in ni poslal ponjo, ko je tudi sam zagledal sovražnikovo kolono in umaknil bataljon iz Petrincev, to ni prišlo nikomur na misel.

V brigadi je bila nesrečna izguba težkega mitraljeza povod za to, da bi se znesli nad III. bataljonom, ki je prišel po krivici na glas kot najslabša enote Serčerjeve brigade, zaradi raznih namišljenih, ali pa tudi resničnih spodrsljajev.

Ko se je zvečer pripravljalo plačilo, žrtev pa naj bi bil mitraljezec Mile, je vzrožil politični komisar obrekovanega bataljona Drago Benčič-Brkin. Ostro je zahteval, da se enkrat za vselej prekine gonjo proti III. bataljonu in da se v brigadi ustvari tovariško in strpno ozračje.

Tako je tudi Mile ostal v bataljonu. Moral pa je čakati na priložnost, da si bo priboril orožje zase, pa čeprav bi bil to top.¹³¹

Belčki povsod na preži

Tega dne, 24. februarja, je imela svoje »veselo« doživetje tudi 1. četa Lukovega bataljona, ki je šla z Notranjskim odre-dom in s svojim brigadnim komisarjem Tonetom primorskim novincem naproti. Tudi ta je prišla z Mokrca skozi obroč mimo izpraznjenih bunkerjev pred vasjo Iška. Nato je zavila v Krim in si po utrudljivi hoji skozi brezpotje in gozd, poln zrušene-ga drevja in skalnih pasti, izbrala v prvem jutranjem soncu večjo poseko za počitek, da bi zvečer nadaljevala pot. Odredovci, ki so bili dobri poznavalci Krima so menili, da je kraj zadosti daleč od cest in varen, zato bodo ostali na jasi do večera.

Postavili so stražo nekoliko stran od taborišča, zakurili ognje, borci pa so se sezuli in si sušili obutev in obujke.

Nekateri so že tudi zadremali, ko je nenadoma silovito počilo, nato pa je bilo slišati še strel iz puške.

Tisti, ki so bili pri orožju in obuti, so brž skočili za odrednim komandirjem Raflom Martincem tja, od koder je bilo slišati še nekaj strelav iz mavzerk.

Pa so se kmalu vrnili in prinesli s seboj — črno baretko z mrtvaško glavo.

Belogardistična patrulja Legije smrti z Rakitne je bila že navsezgodaj na obhodu. Zavohala je dim in šla po sledi. Trčili so na partizanskega stražarja, ki pa je — spal. Če bi bili dobri vojaki, bi ga pustili in bi se neslišno približali taborišču, kjer je bilo dosti ciljev za puške ali celo mitraljez.

Tako pa so na spečega stražarja, menda je bil to Ludvik Šumrada iz Loške doline, vrgli bombo in ga še ustrelili v glavo, potem pa zbežali.

Odred in četa sta ostala na poseki do večera, kljub temu da so na Rakitni in še marsikje drugje zanje vedeli.

Popoldne je bilo slišati od Mokreca sem avione in vztrajno bombardiranje gozdov. Italijanom še ni bilo jasno, da se jim je brigada tako poceni zmuznila iz rok in da tolčejo v prazno.

Šele z mrakom so se dvignili odredni in brigadni borci s poseke na pot v logaške gozdove.¹³²

Zunaj obroča na Mokrcu je brigada pustila blizu utrjene linije ob svojem umiku kot zaščitnico mitralješki vod, ki naj bi vznemirjal sovražnika. Ta oddelek je s silovitim ognjem prestregel in zadržal četo posebnega bataljona divizije Cacciatori delle Alpi, ki je bila na poti v Rob, da bi odpeljala mrtve in ranjene iz prvega dne bojev, in ki je pripeljala municijo za enote, ki so obkolile Mokre.

Šele ko je prišel na pomoč ves preostali divizijski bataljon, se je obkoljena četa rešila iz klešč brigadnega mitralješkega voda.

Ker je bila divizija že sedem dni neprestano v bojih — ves čas je zasledovala Šercerjevo brigado, so ji odredili dan odmora za 25. februar, kakor stoji v zapisu ročnega fonograma komande te divizije za 24. februar 1943. Zraven so ugotovili, da so zgubili v tem boju za Mokre še 6 mrtvih in 5 ranjenih.¹³³

Brigada se je 25. februarja že ob treh zjutraj odpravila iz Kročalov proti Travni gori, mimo Malega loga. Ob strani so

pustili cerkev na Gori, kjer so prenočili ti z ugrabljeno težko zbrojevko, in se namerili proti Jelenovemu žlebu, da bi v naslednji noči prešli nekje med Rakitnico in Staro cerkvijo železniško progo Grosuplje—Kočevje. Smer pohoda je bil Kočevski Rog.

Proti Travni gori pa je hitela tudi zgubljena 1. četa III. bataljona. Ob pohodu na Gotenico, takrat, ko je I. bataljon napadal Grčarice, še pred dvema tednoma, je ostala v zasedi na mrtvi straži kar dva dni. Pozabili so nanjo. Nato je zašla in tavalala za brigado v vasi tja do Kolpe, ne vedoč, kam se je ta sploh premaknila. Ko sta jo po osmih dneh našla brigadna kurirja, bi zgubljena četa kmalu ostala v zasneženem in težko prehodnem Medvedjeku, kjer jo je ter enee iz Morave iz zlih namenov nalašč zapeljal na stranpot, potem pa naskrivaj zapustil. Po lastni gazi se je četa nato vrnila nazaj h Kolpi in tam dobila poštene vodnike iz kurirske javke.

Zgubljena Vinkova četa je prišla v Jelenov žleb. Borci so se odločili, da se odpočijejo po sedemnajsturnem maršu. Na soncu so si pripravljali ležišča in jim še mar ni bilo aviona, ki se je spreletaval sam nekje nad Travno goro.

Nenadoma pa so zaslišali, kako hrumijo avionski motorji blizu njih, in že se je jekleni ptič v strmlem letu spuščal proti jasi in se v hipu dvigal, od njega pa so začele padati bombe.

Treskalo je prav po položajih Vinkove čete, da je bil v trenutku Jelenov žleb poln dima in frfotajočih vej in letečega kamenja.

Zatem je avion svojo predstavo še dvakrat ponovil.

Četa je imela šest ranjenih, umaknila pa se je urnih korakov proti Travni gori.

Ni bila še dolgo na poti, ko je srečala brigadno predhodnico. Ob veselju, da so spet med svojimi, pa so lahko tudi ugotovili, da jih je avion zamenjal za brigado, ki jo je vztrajno iskal in zasledoval že ves dan.¹³⁴

Kar tam, kjer sta se spet našli četa in brigada, so tudi prenočili. Nato se je 26. februarja zjutraj brigada premaknila še dve uri hoda globlje v goro, bliže Glažuti, kjer so se borci umivali in počivali, da se pripravijo za dolg marš — čez progo in čim dlje v Rog.

Še pred nočjo je brigada krenila na pot in blizu vasi Koblarji prešla progo. Straža v bunkerjih je čutila kolono, pa si tega ni upala pokazati. Borci so imeli celo tako lagoden občutek pred sovražnikom, da so za počitek posedli kar po tračnicah, ker so tam okoli bile edina kopnina.

Kmalu za progo je brigada poleгла na kratek počitek, nato pa hodila do Belega kamna, kamor je prišla že pozno popoldne. Borci so bili tako lačni, da so, čeprav neizmerno trudni po dvajseturni hoji, brskali pod snegom za lanskimi jabolki in zeljnatimi steblički. Pa tudi želeli so si nekaj svežega za pod zob. Siti so bili že mesa in venomer mesa. Pa še to je bilo zmeraj neslano.

V kotle stlačene zadnje brigadne krave se pa kljub temu tudi niso branili. Oglodali so jo do belih kosti.

V vseh borcih je bilo eno samo veliko pričakovanje, ko so se po polnoči razvrstili v brigadno kolono, da opravijo zadnji del poti do obljubljenе dežele — do vasi tam blizu Krke, kjer se vsak dan usipa v kotle z vrelo slano vodo koruzna moka, in se na rahlih zlatorumenih žgančkih tresejo prozorni ocvrti cvetovi — ocvirki.

Koruzni žgančki — o njih se je Šercerjevcem sanjalo vso zimo, ko so zmrzovali in gladovali v zasedah, na marših v mrzlih nočeh po Notranjskem ali pa so hodili z Mokrcia v patrulje po debele ure hoda daleč in se vračali s prgišči fižola ali krompirja. In redki kurirji, ki so prihajali z one strani v brigado so vedeli povedati, da je dobiti tam ob Krki tudi vina, dobrega rujnega vina; vsem, ki so jih poslušali, so bila usta polna slin.

In te sanje in ti prividi bodo menda postali resničnost? — Kaj belogardisti in Italijani in vsakdanje praske in boji z njimi, pa bombe in granate — to se vse da prestati in prenesti, ampak da nimaš žgančkov, kadar si jih poželiš — to je bilo v tej peklenski zimi od vseh pomanjkanj naj hujše!

Toda obljubljenе dežele ni in ni hotelo biti. Brigado so že vso noč spremljale ob poti same nebotične hoje in bukve, in gozda, kakršnega ni bilo nikjer na Notranjskem, ni bilo ne konca ne kraja. Le kje so tu polja in vinogradi?

Bilo je že blizu poldne, pa še nobenega znaka, da bo brigada prišla do kakšnega obljudenega kraja in da bo kaj jedla. Cesta je res visela navzdol, vendar gozdu ni bilo kraja.

Trudna in lačna kolona se je začela gostiti in se končno ustavila pri predhodnici. Pred zbor vseh borcev je stopil in prevzel besedo politični komisar Bolko, obstopili so ga vsi iz štaba. Vsak čas bo Šercerjeva brigada vstopila v kraj, kjer je za partizana življenje urejeno. To so vasi, ki ne poznajo bele garde in same oskrbujejo partizane z živežem. Vsa prehrana in skrb za borce sploh je dolžnost vaških organizacij in civilne uprave, zato mora vsak borec paziti, da se ne pregreši z neuglednimi dejanji nasproti prebivalstvu. Najstrožje pa bo brigadna komanda preganjala in kaznovala prosjačenje, telesno zanemarjenost in nedisciplino pri izpolnjevanju vojaških dolžnosti!

Tako je borcem govoril namestnik političnega komisarja glavnega poveljstva Bolko Brezar. Ko je bil vse te dni od Mokra sem na poti z brigado, se je zbal, da bi lačni borci vdrli v vasi in jih opustošili... Ni poznal šercerjevcev, kaj vse zmorejo in da jim je disciplina vraščena v meso in kri.

Zato je borce kar osupnil strogi nastop zastopnika glavnega poveljstva, še bolj pa je prizadel njihove starešine.

Nato se je brigada raztovorila, da bo počakala mrak, kuharji pa so odšli v vasi Poljane in Podturn, da pripravijo po hišah večerjo.

Da, končno!

Bili so koruzni žganci, zabeljeni, in kolikor jih je vsak hotel!

Ob tem spoznanju je bil počitek na suhem in toplem v hišah in pri ljudeh še slajši.

Z dnevom so vstali tudi borci in počistili prenočišča. Potem so bili spet koruzni žganci in potem se je morala očistiti še brigada. Umiti in oprati.¹⁵³

Grenak kruhek

Borci še niso prišli k sebi ob tolikšni spremembi, ko je bil zapovedan popoldne brigadni zbor. Pregled vse brigade.

Padale so ostre besede. Politični komisar Bolko je bil neizprosen. Brigada ne more trpeti v svojih vrstah ljudi, ki so nedisciplinirani in ki že dolgo časa ne kažejo volje ne pripravljenosti, da bi postali enaki med vrstniki! Zato je brigadno po-

veljstvo sklenilo, da izloči iz svojih vrst, kot prvi ukrep, osemnajst tovarišev in tovarišic, ki so se pregrešili zoper osebno telesno čednost!

Iz zbora so izstopali po imenih klicani in so morali pred soborci odložiti orožje in iti. Odití brez pozdrava, brez slovesa, izobčeni. Zapodili so jih od sebe ti, ki so si še včeraj, ramo ob rami, drug drugemu varovali življenja, in se borili in skupaj verovali v dobro — človeka.

V brigadi pa je bilo od sinoči do danes tudi nekaj prestopnikov zoper disciplino. Brigadno poveljstvo je dobilo prijave, da so trije njeni borci prosjačili po hišah za hrano.

In so pripeljali tri borce pred zbor, brez orožja, zvezane.

Vsem zbranim šercerjevcem, prekaljenim borcem, je šel srh po telesu in stiskalo jih je. Lahko bi se zgodilo, da bi stal tamle vsakdo od njih. Kdo more izmeriti svoje moči, da ne bi podlegel skušnjavi in ne zaprosil pri prijaznih ljudeh v hišah, kjer je vsega za na mizo — košček slanega koruznega kruha?

V zboru 1. čete III. bataljona je stal ves bled mlad partizan. Še dobro, da ni nihče vedel zanj, ko se ni mogel malo prej premagati in je dobri gospodinji v hiši šepnil na uho svojo nepremagljivo željo — v kos kruha bi rad zagriznil!

Tako nebeško dober je bil, da ga ni smel pojesti vsega na mah! Polovico ga je prihranil še za povečerek!

Mlad partizan je kot odmev v ledenomrzli megli slišal, kako ga nekaj od daleč sprašuje politični komisar, nato pa ga je klical k sebi, pred zbor.

Iz žepa mu je izvlekel pol kosa koruznega kruha, in ga pokazal zbranim partizanom.

V dneh zgodnje pomladi zaide sonce v teh krajih pod veliko goro že kmalu po poldnevu za črne robove roških grebenov in gozdov. Zato lega mrak prej na mrzle poljanske njive in močvirne travnike pod hribom.

Prvega marca triinštiridesetega pa je prišla noč še hitreje za te mlade partizane. Rdeče ožarjene zarje tega večera niso več videli.

Borcem Šercerjeve brigade je bilo kar prav, da so že ponoči odšli iz te doline, ki jim je postala nenadoma tako neprijazna in odurna.¹³⁸

Prvi bataljon, ki je ostal od Mokrcá sèm samo z dvema četama in je za mesec dni zgubil tudi svojega komandanta

Luko, pa je odšel po svoje. Prevzel ga je dosedanji komandir 3. čete Langi. Tam okoli Starih žag in Občic bo sprejemal in odpremeljal v brigade primorske novince.¹³⁷

Po dobri uri hoje se je svet odprl in nad brigado, ki je hitela proti Krki, se je razpelo veliko jasnega neba. Nato so po lesenem mostu pri vasi Polje prešli Krko, pa belo zvoženo cesto, in se vzpenjali po kamnitem kolovozu v strmino. Kmalu so se prikazale v dolini luči sovražne postojanke v Soteski, ki pa so se zamaknile za obraščen breg.

Nato so hodili še vso noč in se z dnevom ustavili v Velikem Lipovcu.

Tu je bil počitek do večera in — kar trikrat so jedli!

Od tam pa se je v noči brigada premaknila na Brezovo reber.

Ta rajon je dobila brigada za kraj svojega počitka, da se okrepi in uredi.

Čimprej naj bi bila pozabljena in odpravljena navlaka zime. Pred brigado so še velike naloge in napori, ki jim ni videti še tako kmalu konca!

V zatišju in miru bo brigada lahko tudi opravljala svojo nalogo, ki ji jo je namenilo glavno poveljstvo — sprejemala in pripravljala bo na novo življenje ter urila novince iz Primorske.

Da bi brigado na »ranžirnem tiru« izkoristili še za kakšne pereče in koristne potrebe, so ji naložili, da zbira in odpremelja živeže v Rog za partizanske bolnišnice.

Tako je bila vsako noč na poti v vasi proti Mirni peči in Dobrniču druga polovica brigade. Ker je bilo v dolinskih krajih dovolj domačij, ki so imele gospodarje in sinove pri beli gardi, ni bilo zadrege, kam po hrano. Ko se je je nabralo za dobro kolono, so jo odpravili čez Krko v Rog.

Iz Brezove rebri se je brigada premaknila nazaj v Veliki Lipovec 7. marca, nato pa spet na Brezovo reber 10. marca. Ves ta čas je bilo po brigadnih enotah tudi krepko delo, da bi bili borci čimbolj politično razgledani in obenem izurjeni v vojaških veščinah.

Zbiranje hrane za roške bolnišnice pa je ostala še vedno glavna dolžnost brigade.¹³⁸

Šercerjeva brigada — baza za sprejemanje novincev

Zgodbe o osemnajstih izobčencih iz brigade pa še ni konec.

Kam naj gredo? Se morda predat sovražnikom? Ne — saj so vendar — partizani! Pa vendar — k partizanom ne smejo! Naj postanejo skrivači in tako pričakajo konec vojne? — Le kaj so zakrivali, da ne smejo biti v svoji brigadi, ne v nobeni drugi?

Tako si teh osemnajst nesrečnikov ni vedelo pomagati iz stiske. Upali so na milost brigadnega štaba. Zadrževali so se dan hoda za brigado in upali in čakali. Toda, jesti je bilo treba. Oglašali so se na kmetijah in prosili hrane.

Varnostna obveščevalna partizanska služba je zvedela, da se potika okoli skupina neoboroženih ljudi, ki se izdajajo za partizane. Polovila jih je in obsodila na najhuje, po strogem partizanskem zakonu.

Medtem pa je prišlo v Šercerjevo 12. marca že prvih 70 novincev iz Primorske. Kar pri priči so jih zaprisegli, za vsak primer pač — da bodo ostali zvesti sinovi slovenskega naroda.

Prva četa I. bataljona brigade je prispela skupaj z Notranjskim odredom 25. februarja na kurirsko postajo Kameni vrh, sredi gozdov na logaški planoti. Komandir te kurirske postaje ali karavle TV-3 je bil Januš.

Od tam je šla četna patrulja že drugi večer po primorske novince do samotne gozdne kmetije Kališe, v hribih nad cestama Logatec—Rakek. Do tja je novince pripeljala neka enota Dolomitskega odreda. Od kurirske postaje Kameni vrh pa je to prvo pošiljko 108 novincev spremljala nato vsa 1. četa I. bataljona prek bloške planote prav do Jelenovega žleba.

To je bil nepozaben sprevod oslabelih, lačnih, utrujenih in otopelih ljudi vseh starosti, ki so morali čakati le ob najnужnejši oskrbi že dolge dni na zbirnih mestih onkraj stare meje, da je bila vzpostavljena varna zveza do brigad.

Po sedemnajsturnem nečloveškem naporu, ko je morala biti četa tudi gonič, ne samo zaščita, so se le privlekli do cilja, spremljevalci v večnem strahu, da jih bodo zasledili bloški belogardisti.

V Jelenovem žlebu je četa oddala novince naslednji enoti, sama pa odšla po eni noči počitka v Travno goro na tamkajšnjo karavlo, kjer je prevzela v varstvo večjo skupino vojaških in

političnih delavcev. Ti so šli na zborovanje k osrednjim ustanovam v Dolomite.

Dne 6. marca je odšla kolona v snežnem metežu zvečer s Travne gore in se prebijala vso noč po zasneženih in zaledenelih bloških planjavah in močvirjih.

Med varovanci Smrekarjeve, se pravi 1. čete I. bataljona Šercerjeve brigade, je bil tudi njihov bataljonski komandant, vedno bolj priljubljeni Tone Vidmar-Luka. Temu je bilo proti jutru že vsega dovolj — tako nespešne poti kot lačnega želodca.

Pa je kar prevzel komando nad pohodom in s četo svojega bataljona zasedel bloško vas Lepi vrh, sredi Hrenove vladavine.

V dobro zavarovanem bivaku so se kar čez dan vsi odpotali, najedli, naspali, umili in celo — obrili.

Zgodilo se ni nič razburljivega, niti ni padla nobena granata.

Zvečer je kolona nadaljevala pot. Ko se je noč že prelomila, so se ustavili v izpraznjeni vasi z nekaj hišami, Zibovniku. Ker so bila vrata odprta, so si zakurili peči in se greti, v zazidane kleti pa so vlomili in si kuhali iz njih »uplenjeno« kisko zelje, kolikor ga je kdo prenesel. Le soli in zabele ni bilo.

Po krepkem počitku so zlahka zmagali še pot do Kamenega vrha, čeprav je bilo do tja nič manj kot novih pet ur hoda.

Že 9. marca je pripeljala utrujena patrolja Notranjskega odreda novo skupino 50 novincev, za katerih spremstvo pa je poskrbel odred.

Medtem ko je Smrekarjeva četa čakala poziv, da gre po naslednjo skupino novincev, je bilo težko s hrano. Vsa zaloga v karavli ji je že davno pošla ob tolikih nenapovedanih gostih. Borci so hodili po ure in ure daleč v opuščene notranjske vasi in s krampi in železnimi drogovi vlamljali v zazidane kleti — pa so jih dostikrat našli prazne. Sicer pa sta bila v njih le krompir in kisko zelje. Vse dni so ju jedli nezabeljena in neslana.

V tem času pa je okupator pripravljal ofenzivo v Polhograjske Dolomite. Ker je počasi zapiral okoli Dolomitov obroč, je bil tudi vse težji prehod primorskih novincev, ki so mo-

rali iz zbirnih središč preiti vrsto cestnih in še železniško zvezo.

Ker so pošiljanje novincev iz Primorske preusmerili na drugo linijo, da so se izognili Dolomitom, sta Smrekarjeva četa in Notranjski odred 18. marca zapustila Kamenj vrh in se mimo Dobca in Cerknice premaknila v gore Javornika in naprej po njih proti Otrobovcu.

Tam nad Loško dolino in Babnim poljem sta si blizu studenca Grajšovka uredila novo prevzemno oporišče.¹³⁹

Dne 13. marca je prispela v Šerčerjevo brigado pod Ajdovcem nova skupina dvesto primorskih novincev. Tudi te so sprejeli stari šerčerjevci z vso pozornostjo. Takoj so jih vključili v svojo sredino in jim skušali z vsem pomagati, da bi bil čas, ko se bodo privadili novemu življenju, čim krajši.

Potem pa so v višjih poveljniških štabih že pričeli razmišljati o bojni pripravljenosti in sposobnosti brigade. Sklenili so, da je zanjo konec zatišja.

Dne 14. marca je brigada dobila ukaz, da se spusti v dolino. Nastanila se je v vasi Dobrava, med Dobrničem in Žužemberkom.

Dne 15. marca je brigado zasledila že prva belogardistična patrulja. Vojna je spet postala za brigado — vsakdanji znanec.¹⁴⁰

V partizansko pomlad in — ofenzivo

Glavno poveljstvo slovenske narodnoosvobodilne vojske in partizanskih odredov Slovenije je odločilo, da sedaj, na pomlad, uresniči svojo zamisel o osvobojenem ozemlju na področju zgornje doline Krke, to je Suhe krajine.

Dva namena bi doseglo z uresničitvijo tega načrta: razbilo bi žarišče bele garde, ki je bila v Suhi krajini po svoji zagrizenosti enaka tej na Notranjskem, široko osvobojeno zaledje pa bi bilo velika strateška opora področju Kočevskega Roga, kamor so se nameravale preseliti z Dolomitov s pomladjo osrednje vojaške in politične ustanove narodnoosvobodilnega gibanja slovenskega naroda.

Izvedba te zajetne in važne naloge je bila zaupana štabu I. ali Dolenjske operativne cone, ki mu je bila dodeljena za okrepitev še IV. slovenske udarne brigade Ljuba Šerčerja.

Tako je združila Dolenjska operativna cona pod enotno poveljstvo vse štiri takratne slovenske brigade: Tomšičevo, Gubčevo, Cankarjevo in Šercerjevo.

Vse štiri brigade so medtem že tudi nadomestile svoje izgube v moštvu s prvimi prilivi novincev, zlasti s Primorske, prve tri brigade pa so si svojo oborožitev okrepile z velikimi uplenitvami sovražnikovega orožja, tudi težkega — do minometov, med nedavnimi uspešnimi skupnimi boji s hrvatskimi enotami na obmejnem ozemlju Slovenije in Hrvaške.

Oba sedaj zbrana bataljona brigade Ljuba Šercerja, I. bataljon je bil še vedno na Občicah v Poljanski dolini, sta imela okoli 400 dobro oboroženih borcev, več kot petsto pa tudi vsaka od drugih treh brigad. Na oporiščnih položajih okoli Dobrniča, kjer so se nastanile vse štiri velike udarne partizanske enote, je čakalo povelje za premik in pričetek akcije 14. marca 1943 okoli 2000 borcev.

Brigada Ljuba Šercerja je bila dobro pripravljena za nove napore, ki so jo čakali z njeno zopetno vključitvijo v boje. Štirinajst dni počitka in dobre hrane je brigado preporodilo, dosledna in dnevna politična vzgoja in zavest, da ji stojijo v sosesčini in ob strani še druge brigade, pa so borce napravili samozavestne in vedre.

2e 12. marca je bil bojni posvet štabov vseh brigad s štabom Dolenjske operativne cone, na katerem je bilo izdano povelje za ofenzivo proti belogardističnim postojankam v Suhi krajini. Za prvi udar so bili izbrani Ambrus, Hočevje in Korinj. Z njihovim uničenjem bi bile podane ugodne strateške razmere za likvidacijo Zvirč in Hinj in s tem bi bilo že zaočkroženo osvobojeno ozemlje od dobrepoljske doline pa do reke Krke, in od Ilove gore do belokranjskih nižin.

Ambrus je bil središče belogardizma v Suhi krajini in v krajih na desnem bregu Krke. Proti njemu bo uperjen najmočnejši udarec. Hočevje in Korinj pa obvladujeta zahodni del Suhe krajine in bi z njunim zavzetjem partizani lahko branili sovražniku dohod k napadenemu osrednjemu delu. Z zavzetjem še Hinj in Zvirč bi bil osvobojen ves višinski del Suhe krajine in ustvarjena baza za pohod na dobrepoljsko dolino, leglo najhujšega belogardizma.

V Ambrusu je bilo 70 belogardistov in 30 Italijanov, v Hočevju 60 in v Korinju 40 belogardistov.

Korinj — pretrd oreh

Šercerjeva brigada bo napadla in uničila Korinj. Še ne dovolj izkušeni v zavzemanju utrjenih postojank, ji je to nalogo dodelil štab Dolenjske operativne cone.

Od te odločitve dalje so hiteli v brigadi na vso moč s pripravami, da bi bila čimprej pripravljena za boj. Na sestankih po četah so borcem pojasnjevali in razlagali pomen in cilj partizanskega napada na belogardistične postojanke v Suhi krajini. Borci so pregledovali in čistili orožje in strelivo, jurišniki in bombaši so se zbirali v skupine in urejali opremo, partiji in skojevci pa so se na svojih sestankih še posebej pogovorili o dolžnostih vseh in vsakega posebej.

Vse brigade se je polotil znan opojen nemir, ki jo je zajel pred vsako akcijo.

Štab brigade ni poznal položaja v Korinju do podrobnosti, ker tudi ni bilo priložnosti za ogleda. Vedel je le, da sta v vasi dve utrjeni zgradbi — šola in više nad njo cerkev z obzidjem. Vas da je razdeljena v dva dela — Mali in Veliki Korinj. Posadko je sestavljalo kakšnih 40 domačinov, ki so bili razkropljeni tudi po domačih hišah, oboroženi s puškami, bombami in mitraljezi.

Načrt za napad in zavzetje je bil: brigada se bo v noči prikradla na izhodiščne položaje. Bataljona bosta nenadoma vpadla v vas, presenetila belogardiste po hišah in jih razoroževala, obenem pa že zasedla cerkev in šolo in onemogočila, da bi se vanjo zatekli branilci. Če bi bili šola in cerkev že deloma zasedeni še pred prihodom brigade, bodo obe postojanki zasedli z nepričakovanim naletom in jurišem. Takšni, s polovično zasedbo, ju ne bo težko vsako posebej zmagati.

Nato se bo brigada prestavila na položaje k vasem Ratje in Lopata, kjer bo na voljo štabu združenih brigad in čakala, kako se bodo razvijali boji na drugih odsekih.

Dne 15. marca zvečer je brigada krenila skupaj s Cankarjevo in III. bataljonom Gubčeve iz Dobrave proti Krki.

V vasi Reber je dobila vodnika, ki je brigado pripeljal po leseni brvi čez reko zahodno od Zagradca, in jo nato vodil čez Laze proti Korinju, ki leži na višini več kot 800 metrov. Mobilizirani vodnik pa je brigado, nepripravljeno na nenadno srečanje z belogardisti, nalašč pripeljal kar do prvih hiš in — presenečenja je bilo konec.

Belogardistična postojanka Mali Korinj v Suhi krajini

Vaški stražarji so sprožili alarm in vsa posadka je, še preden se je brigada osvestila, že zasedla šolo in cerkev.

Izdajalski vodnik pa se tudi ni več vrnil domov.

Medtem se je začelo že tudi daniti.

Štab brigade je moral sedaj hitro ukrepati. Ker je bilo pričakovati boj, ki ne bo kmalu končan, je bil določen za napad na šolo in cerkev II. bataljon, njegovo akcijo pa bo varoval v zasedah proti Krški vasi in Zagradcu, proti Kompoljam in Zdenski vasi III. bataljon.

Drugi bataljon ni vedel, kako naj se pri belem dnevu prav loti obeh utrjenih zgradb, ki stojita v vasi vsakasebi in obvladata s strelnim orožjem dobršen del odprte okolice. Kjerkoli se je pokazal partizan brez kritja, že ga je zadelo iz šolskih oken ali zvonika. Na planjavi blizu hiš konec Velikega Korinj a, tam proti Tisovcu, slab streljaj daleč od cerkve, se je nagnetlo nekaj neizkušenih in neoboroženih novincev. Vanje je pomeril mitraljezec iz stolpa in spustil rafal.

Kar jih je obležalo, so jih ženske iz bližnje hiše vlačile za noge naskrivaj v zavetje in jim slačile obleko, obutev.

Ljudje — zveri. Hijene. Mrhovinarji!

Vsa vas je bila polna sovraštva in prezira. Če bi mogel, bi vsak vaščan naperil puško proti partizanom. Vaščani, ki so še ostali v hišah, so zlivali na partizane skozi okna — vrel krop!

Ni bilo dolgo tega, ko je srečala mlada kmetica iz vasi v gozdu partizansko patroljo in jih pričela zmerjati z »ušivci«. Ker so jo imeli na sumu, da je izdajala, so jo odvedli v svojo enoto, tam pa ni jenjala z žalitvami in tudi grozila je, da bo že pokazala, ko jo bodo spustili! — Kakšna obsedenost! Pa štiri majhne otroke je imela, najmlajšega starega še ne eno leto!

Da bi si prihranili bridke neprijetnosti in si zavarovali v akciji varnost v sami vasi, je poslal štab II. bataljona del borcev po hišah, da pregledajo, kaj vse se skriva v teh zahrbtnih in sovražnih domovih.

Suhokrajinska vas se je dobro pripravila za morebitni obisk partizanov — kar po peharčkih na nizkih omarah in v predalih so imeli spravljene italijanske bombe — paradajzarice, da bi bile bolj pri roki! Sèm in tja so izvlekli brigadni borci iz slamaric tudi kakšno mušketo. V dimniku neke črne kuhinje je bila tudi skrita, obešena na cvek!

Ob vsem tem pa se je razživel boj. Nasprotnika sta se že »spoznala« in je bilo ob orožju vedno več praznih tulcev municije.

Posebno še okoli šole je bil boj najbolj živ in glasen. Videti je bilo, da bi se tam dalo najprej načeti zagrizeno obrambo.

Šercerjevci so raztegnili meh in oglasila se je razigrana harmonika. Borce je prevzela prešernost, ker so staknili po hišah v tabernakeljčkih tudi »kačjo slino«, ko so iskali orožje. Tudi pesmi za korajžo so peli in ukali in vriskali. Naj se čuje, da se partizan ne boji ne bele garde, ne Italijana, ne hudiča!

Belogardisti jim niso ostali dolžni in so jih zmerjali, medtem ko so se hladile razžarjene cevi.

Ta, po malem že dolgočasen boj je bilo treba nekam premakniti. Zato je štab brigade zahteval od borcev, da za napad najbolj pripravno, uporno zgradbo ali zavzamejo ali uničijo. Če ne gre drugače — naj jo zažgo! Kdor se ne bo hotel v njej speči, bo bežal! In te, ki se ne bi hoteli vdati, bodo prestregli streli.

Jurišnike in bombaše so krili vsi bataljonski mitraljezci, da so se lahko približali šoli. Vanjo in okoli nje so nametali bomb in steklenic z bencinom. Zagorelo je kot grmada, v brezvetrju pa se je gost dušeč dim vlegel na zemljo in prekril vas.

Oblegani pa so poznali pot po prikitem iz šole do cerkve in so ušli. Dim, ki ga je bilo vedno več, je nagajal le borcem.

Onim više v cerkvi ni bilo od goreče šole nič hudega. Sedaj še celo ne, ko jih je bilo po uspelem pobegu teh iz šole dvakrat več in so imeli okoli sebe dva metra visok zid. Več ali manj togotno streljanje pa so oživljali eni in drugi kar naprej.

Drugemu bataljonu je dobesedno zmanjkalo sape — od boja in dima. Na pomoč jim je prišla pozno popoldne 3. četa III. bataljona. Goreča šola je bila v vse hujšo nadlego. Ogenj in dim sta priklicala še avion, ki je zmetal na vas tovor bomb in zažgal še nekaj hiš.

Belogardistična vas Mali
Korinj v Suhi krajini

Ko so v štabu brigade razpravljali, kaj naj pametnega ukrenejo, da zlomijo zasmehljiv belogardistični odpor, so se spomnili, da ima brigada še od jesenske akcije Langijeve čete pri Štirni v Jelenovem žlebu zakopane v Mokrcu tri mine. Ponje so nemudoma poslali patroljo, drugo pa k Cankarjevi brigadi, da bi jim ta posodila prazen minomet, brez municije.

Do Korinja so prihajali odmevi boja od spodaj nekje. Od Ambrusa. In od zahoda, od Hočevja.

Tomšičeva brigada je zjutraj 16. marca samo z enim bataljonom, enega je imela v zasedi, enega pa v rezervi, silovito napadla Ambrus in vdrla v postojanko. Italijane in belogardiste je vedno bolj stiskala iz zunanjih utrdb proti sredini vasi, kjer so šola, župnišče, gasilski dom in cerkev. Ker so na tomšičevce metali bombe celo vaščani, po hišah pa so ostali skriti belogardisti in streljali zahrbtno na prodirajoče partizane, so ti vas zažgali. Gorela je vsa, razen šole. Vanjo so se zabarikadirali oboji, črni in beli branilci, in se obupno upirali.

Silovito streljanje po vsej Suhi krajini in klici oblegane posadke v Ambrusu na pomoč, je sprožilo hitro ukrepanje sovražnikove komande, posebno še fašistične grupacije XXI Aprile, na katere operativnem ozemlju se je dogajala vsa tale vojna vihra. Ze kmalu po naletu tomšičevcev na Ambrus je odrinila iz Zagradca četa tamkaj razmeščenega 1. bataljona črnih srajc. S seboj je nosila tovor dodatne municije za ambruški garnizon. Četa se je izognila glavni cesti, ker je bila zasekana, zato je pa naletela na stranski poti na dele I. in III. Tomšičevega bataljona. Ti so jo pri priči povsem razbili in zaplenili nekaj težkih in lahkih mitraljezov, minomet, pušk in zaboje streliva. Pobili in ranili so nekaj sovražnikovih vojakov, šest pa ujeli živih.

Četa Ambrusa ni dosegla, Tomšičeva pa tudi ni mogla dokončno zavzeti šole in tako končati boja za postojanko.

Tretji bataljon Gubčeve, ki je šel čez Krko v koloni s Cankarjevo in Šercer j evo, bi moral zaminirati in porušiti progo pri Zdenski vasi, da bi odvrnil pozornost dobrepoljskih garnizonov od bojov na suhokrajinskih višinah. Do proge je prišel, porušiti pa mu je ni uspelo, ker je prekmalu pripeljal oklopni vlak in je pod varstvom svojega orožja progo razminiral.

Tretji bataljon Gubčeve je šel potem na pomoč Cankarjevi, ki se je lotila Hočevja, pa tudi brez pravega uspeha.

Strateško dober položaj vasi in močne utrdbe, ki so branile pristope po čistini, so cankarj evce zadrževale, medtem pa sta bila na pohodu proti ogroženi postojanki dva bataljona črnih srajc, vsak od svoje smeri.

Še pred poldnevom je prišlo do ostrih bojov na višinah okoli Hočevja. Zasede Cankarjeve brigade so krepko napadale, pomagal jim je tudi sproščeni bataljon Gubčeve, potem pa je sovražnik privlekel iz Velikih Lašč v dobrepoljsko dolino baterijo topov. Z granatami in minami od Vidma in Krške vasi prodirajočih čet je zasul položaje vseh štirih partizanskih bataljonov, da so se pred tolikšno premočjo morali umakniti še pred nočjo, in tako je sovražnik obdržal čvrsto v roki vso severozahodno fronto Suhe krajine.

Preostala dva bataljona Gubčeve brigade sta pazila na cesto Dvor—Kočevje, na jugovzhodu fronte.

Noč pa ni prinesla zatišja pri Ambrusu in Korinju. Štab Šercerjeve brigade je ocenjeval položaj in sklenil, da izsili ponovi odločitev. Sklical je na posvet štaba bataljonov.

V tem kratkem zatišju so se opogumili branilci za cerkvenim zidom in kričali:

»Kurbe partizanske! Bi radi tobaka in čevljev?«

»Na — škornje ti dam, če prideš ponje!« je vpil nekdo in kazal izza zidu prazen škorenj.

Preluknjal mu ga je rafal težkega mitraljeza.

Medtem pa je bila živa razprava v neki kleti, kjer so zasedali brigadni in bataljonska štaba. Bataljonski so govorili o utrujenosti borcev in malodušju spričo tega, da se boj nikamor ne premakne. Na položajih je obležalo že šest borcev, še več pa je bilo ranjenih. Nekaj jih je obviselo razmrcvarjenih kar na žici pred cerkvijo in do njih niti niso mogli. Druga četa II. bataljona je zgubila že dva svoja komandirja: Janeza Groznika-Jelševarja iz Zagorja ob Savi in še namestnika, ki je poprijel za njim. Padla sta tudi dva mitraljezca in hrabra Mlakarjeva Francka iz Kotla na Blokah, ki je še na pohodu v ta nesrečni kraj govorila: »Boste videli, danes bom pa padla ...«

Da bi bile izgube še bolj boleče, je v neki hiši razneslo dva borca III. bataljona, ko sta se vrnila s položaja in je eden od njiju pozabil zavarovati bombo — sifonarico.

Poznalo se je tudi, da je brigadi manjkal en bataljon.

Vendar, nalogo je bilo treba za vsako ceno izvršiti!

Na vrsti je bil spet II. bataljon.

Pod kritjem požgane šole so se zbirali bombaši in čakali na zaporni ogenj bataljonskih mitraljezov. Ko je zaropotalo, so se dvignili in se kot mačke plazili k obzidju. Belogardisti so jih pa izza zidov zasuli z dumdumkami, da ni bilo moč naprej. In še novo orožje so si izmislili ti za obzidjem: na žico so navezali za varnostne jezičke po tri italijanske ročne bombe »paradajzarice«, jih vihteli v krogu in nato spustili na partizanske položaje. Trikratne zaporedne eksplozije nekje za hrbtom ali pa pred obrazom, ko ni nihče vedel, kdaj in kje bo počilo, so borce vznemirjale.

Bilo je vroče in so v takšnem peklu komaj in komaj izvlekli nekaj svojih ranjenih.

Morda bo pa zdajle uspelo!

Še en poskus — in spet nič.

Za cerkvenim obzidjem so rjuli od zmagoslavja.

Potem so brigadni minerei navezovali na dolge kolce eksploziv s prižgano vrvico k detonatorju — pa tudi to ni uspevalo.

Spet so se zbrali komandanti in komisarji. K šercerjevcem je prišel tudi komandant Dolenjske operativne cone Šaranovič. Kaj storiti? — Moštvo se že izogiba jurišem, ker je cena zanje previsoka, upanja na uspeh pa ni nobenega.

Milovan Šaranovič je pel starešinam Šercerjeve hude očitke in jih v besu in togoti tudi ozmerjal z vsem, kar mu je prišlo na misel še iz njegovih domačih krajev. Da bi jim dokazal, da se Korinj da zavzeti, je pripeljal s seboj celo eno četo Cankarjeve brigade, ki naj bi stopila v akcijo!

Še preden pa je to storila, je njihovim jurišnikom eksplodirala bomba — in juriša je bilo konec.

Po Šaranovičevi pridigi in polomu njegove Cankarjeve čete, pa je planil načelnik štaba Mile Kilibarda in vzkliknil — no, ako borci neče više da jurišaju, onda će štab brigade!

Potem so sklenili, da bo odločilni juriš opravil brigadni štab.

Vse brigadno orožje na položajih okoli cerkve je podprlo naskok. V strahovitem trušču je bilo videti samo komandanta Stjenko, kako se plazi k cerkvi — nato pa se je spet usula ploha dumdumk — in Stjenka je obležal z razbito nogo za kamnitim koritom.

Zadnji juriš je bil samo še za to, da so borci reševali svojega komandanta. Jurišali so iz obeh bataljonov, najpogumnejši.

Namesto rešenega komandanta je ostal pred cerkvenim obzidjem jurišnik II. bataljona, neustrašeni mitraljezec Janez Jankovič, doma z Ljubljanskega barja.

Komandanta Stjenko so nato komaj izvlekli na varno trije partizani, bratje, doma od Škofljice.

V vodstvu brigade ga je zamenjal Jože Klanjšek-Vasja.

Sedaj je bilo jasno, da je bitka za Korinj zgubljena. V štab brigade so že prišle vesti, da so v bližnjih garnizionih močne sovražnikove okrepitve, ki bodo prav gotovo že zjutraj na bojišču Korinja. Zvedeli so tudi, da jim hrbta ne ščiti več Cankarjeva brigada, kajti Šercerjevi se je pridružil še ponoči njen III. bataljon s komandantom Draganom Jevtičem, in povedal o položaju na bojišču pri Hočevju.

Zato je štab brigade sklenil, da zapusti Korinj in se premakne na vnaprej dogovorjene položaje: k Rat ju in Lopati. S seboj je nosila petnajst ranjencev, osem borcev je zakopala in nekaj se jih je zgubilo. Med padlimi so bili še Žarko Novak iz Ljubljane, Stanko Sedej iz Idrije, Ludvik Uršič iz Dobravice pri Igu in Viktor Vrečar iz Lavrice.

Ponovili so se Dobec, Škocjan, Turjak, Runarsko, Sv. Vid. Samo z mitraljezi in puškami ter bombami ne gre skozi zidove.

Ko je štab Dolenjske operativne cone ocenjeval nastali položaj, je sklenil, da vse sile usmeri v boj za Ambrus, kjer je bilo največ upov, da bo načrt uspel. Zato bodo vse brigade prek dneva 17. marca branile dohode k postojanki, nato pa bi v noči na 18. marec udarili bataljoni Tomšičeve na šolo in jo uničili.

Sovražnikove operacije v tej partizanski ofenzivi je vodil komandant fašistične jurišne grupacije XXI. Aprile general Montagna. V noči od 16. na 17. marec je imel na voljo tri cele bataljone in je po oceni položaja tudi sam sklenil, da vrže vse sile na področje Ambrusa. Oba fašistična bataljona je premestil iz Hočevja na boke — enega v Zagradec, drugega v Struge, sposojeni bataljon Cacciatori delle Alpi pa naj bi k Ambrusu prodiral prek Korinja. Tako bi dosegel obkolitev partizanskih sil na ožjem področju.

Širše načrte pa je imel general Gambara, ki je po svoje premikal bataljone divizij Isonzo in Macerata, ki naj zasedejo vse prehode partizanskim brigadam na vzhod v Kočevski Rog. Zasedli naj bi Toplo reber in Stari log.

Za 17. marec je tako stalo nasproti štirim partizanskim brigadam, poleg čet v številnih obrobni garnizijah, še 1700 mož v petih bataljonih, oboroženih z vsem težkim orožjem, vključno osmimi prevoznimi topovi srednjega kalibra.

Vtem ko so se 17. marca premaknili bataljoni generala Montagne proti Ambrusu, je Šercerjeva brigada dosegla začrtane položaje pri Ratju in Lopati. Spotoma je preživela več silovitih avionskih bombardiranj, med drugim tudi, ko je bila z bombami požgana in porušena lesena vas Visejec, v kateri je bilo polno ranjencev Cankarjeve brigade.

Od sovražnikovih bataljonov je najhitreje prodiral ta iz divizije Cacciatori, ki je imel nalogo, da razbremeni Korinj. Ker ni imel več kaj osvobajati, je hitro napredoval na vzhod proti Brezovemu dolu. V tej naglici je celo prehitel kolono

III. bataljona Šercerjeve brigade, ki je počivala v neki globeli tik kolovoza tako, da so borci slišali ropot in govorico sovražnikovega bataljona, pa so se raje potuhnili.

Pri Brezovem dolu je zašel v širok žep I. bataljon tomšičevcev, ki jim je priskočil na pomoč še njihov II. bataljon. Uspeh Tomšičeve brigade je bil popoln. Razbili so bataljon Cacciatori in pobili devet vojakov in dva belogardista, ranili pa 24 Italijanov in sedem belih. Zaplenili so ogromno orožja in municije vseh kalibrov.

Bataljon črnih srajc je iz Zagradca prodiral le počasi z namenom, da doseže in zavzame cerkev Sv. Petra nad Kamenim vrhom, od koder bi ogrožal in napadal Tomšičevo pri Ambrusu z boka. Brigada pa je ta bataljon prestregla in ga razbila. Še hujšega ga je rešila noč, ko se je tomšičevcem izmuznil iz obkoljenega Malega vrha in se vrnil v Zagradec.

To je bil že drugi poraz tega bataljona črnih srajc v dveh dneh; za ves čas bojov v Suhi krajini je bil izločen iz bojov. Tudi na bojišču pri Sv. Petru je pustil nekaj mrtvih in orožja, s seboj pa je odvedel precej ranjenih.

Tega dne pa sta izpolnila nalogi bataljon divizije Isonzo, ki je po spopadu z deli Gubčeve brigade pri Smuki zasedel vas Toplo reber, in pa bataljon divizije Macerata, ki je prav tako po hudem boju z deli Gubčeve brigade zasedel Stari log.

Šercerjeva je zasedla položaje proti Hinjam in tam ostala na preži.

Med potjo tja pa je naletel na italijansko kolono, ki je hitela v žarišče bojov, tudi II. bataljon. Vanjo se je zaletel z boka in ji skušal preprečiti prodiranje, pa si je sovražnik le izsilil prehod.

V noči na 18. marec je bilo okoli Ambrusa zelo živo. Razbiti bataljon Cacciatori se je po porazu pri Brezovem dolu pretolkel v Ambrus in se je sedaj vsa združena posadka hitela utrjevati. Tudi v bližnjem Kalu. Okoli in okoli obeh vasi so gradili bunkerje iz kamena, lesa in zemlje.

Bliže Ambrusu sta se premikala tudi dva bataljona Cankarjeve brigade in II. bataljon Šercerjeve, iz Strug pa je hitel proti Ambrusu tudi 3. posebni bataljon črnih srajc. Ker ga je noč doletela na pol poti, se je ustavil v samotnem naselju Gozdar. Zanj od brigad ni nihče vedel.

Splošen napad na Ambrus in Kal se je pričel ob treh zjutraj. Partizani so silovito pritisnili z višin in v boju na nož in z bombami preganjali sovražnika iz zunanjih utrdb proti središču odpora.

V tem nezdržnem naletu, ki je trajal s kratkimi predahi že v dan, pa je nenadoma nastopil preobrat. Tomšičevcem, ki so napadali z juga, so se nenadoma vsuli za hrbet črnosrajčniki 3. posebnega bataljona, ki je prenočeval v Gozdarju. Napad je bil tako nepričakovan, da je bil na tej fronti razpostavljen del Tomšičeve brigade že obkoljen in so bili v nevarnosti tudi ranjeni pri Kalu, s posadko v Ambrusu pa so na novo nastopajoče čete že vzpostavljale zvezo.

Takrat se je II. bataljon Tomšičeve obrnil od Ambrusa in se vrgel v protijuriš. Ker so bili fašisti že čisto blizu, so jih tomšičevci pobijali kar brez streljanja. Fašisti so se spustili v beg in so borci pobirali za njimi orožje.

S tem je bil predrt že skoraj sklenjen obroč fašistov okoli oblegane postojanke.

Na odseku III. bataljona Tomšičeve je bil ranjen njen politični komisar Boštjan. Ko je poslal kurirja po pomoč zase, so ga že dosegli fašisti in ga dotolkli. Nato so posedli ob njem in se sončili.

Nanje so nenadoma navalili razjarjeni partizani in jih sedemnajst pobili. Zraven mrtvecev je ležalo tudi vse orožje.

Nato so se vse partizanske enote, ki so bile v boju za Ambrus in Kal, umaknile na višine in postojanko, ki je vanjo prodrli tudi 3. posebni bataljon črnih srajc, še naprej blokirale.

Tretji bataljon Šerčerjeve brigade je 18. marca držal v zapori postojanko Hinje, ki je bila močna utrdba Italijanov in belogardistov, da ne bi mogla njena posadka vstopiti v boj okoli Ambrusa. Sovražnik se je hotel otresti pritiska okoli svoje trdnjave in je skušal prebiti obroč. V ostrih bojih so bile žrtve na obeh straneh. Iz postojanke so morali trikrat jurišati, da so pobrali vse svoje mrtve in ranjene. Tretji bataljon je zgubil borca Antona Lazarja iz Idrije, nekaj pa je bilo ranjenih.

Bataljon se je nato z nočjo umaknil v oporišče na Rat j e.

Medtem pa je štab Dolenjske operativne cone ocenjeval položaj. Glede na okrepitev posadke v Ambrusu ni bilo upov, da bi se nanj prilepili in čakali ugodnega trenutka za ponoven napad. Za dne pa je štab prejel dovolj prepričljivih poročil, da se še naprej krepijo posadke v garnizonih Suhe krajine. Zato je sklenil, da se približa Tomšičeva s Cankarjevo Šerčer j evi in bi tako vse tri, ob soseščini Gubčeve na cesti Dvor—Kočevje, laže ukrepale proti prodirajočemu sovražniku.

Tako se je Tomšičeva brigada ponoči premaknila v območje vasi Plešivica in cerkve Sv. Katarine, Cankarjeva se je razporedila okoli vasi Sela in Vrh, Šerčerjeva je ostala na položajih z bataljonom, ki se je vrnil od Ambrusa, okoli Rat j a in Lopate, in varovala akcijo Tomšičeve, Gubčeva pa je branila prehod iz Suhe krajine v Rog.

Dne 19. marca zjutraj so tomšičevci opazili že na daleč večje premike sovražnika v smeri iz Ambrusa proti Zagradcu, nato pa njegov zasuk in pohod v smer proti svojim položajem. Ker je šlo za oba bataljona, ki sta prodrli v Ambrus zadnje dni, je štab brigade takoj pripravil razporeditev svojih sil, da bi nastopajočo glavnino napadel z boka, potem pa še v hrbet. To zamisel naj bi podprla tudi Cankarjeva, ki pa je medtem morala v obrambo smeri na vzhod, od koder so že prodirale kolone iz Žužemberka, Lašč in Smuke.

Tomšičeva je ostala sama. Ker so zasede njenega II. bataljona prekmalu udarile že po predhodnici, se je sovražnikova glavnina pravočasno razvila v frontno linijo. Zadrževal jih je bataljon Franca Bobnarja-Gedža, Ivan Kovačič-Efenka je

s svojim bataljonom hitel Italijanom za hrbet, medtem ko je ostal I. bataljon v brigadni rezervi.

Pritisk sovražnikove glavnine je bil ob podpori minometov tolikšen, da se je II. bataljon pričel umikati proti položajem štaba brigade pri cerkvi Sv. Katarine. Efenka pa še ni prišel na položaj, da bi napadel.

Razmere so bile zaskrbljujoče. V tem trenutku pa se je odločil Daki, ki je bil namestnik komandanta brigade, in je brez besed nekam odhitel z rezervnim bataljonom.

Čez čas je bilo od Sv. Katarine kaj videti. Hkrati ko je Efenka udaril v hrbet od zahoda, je napadel Daki z juga, ob tej za Italijane splošni zmešnjavi pa je udaril še Gedžev bataljon. Ker so imeli borci za ta boj le še po nekaj nabojev, mitraljezi pa največ po dvajset, so udarili kar na nož.

Ko so začeli Italijani bežati in odmetavati orožje, so za njimi tekli partizani, pobirali že nabasane sovražnikove puške in z njimi streljali v bežeče.

Tako je bil razbit še 3. posebni bataljon črnih srajc in bataljon divizije Cacciatori. Pomagali jim niso ne avioni ne artilerija, ki so se udeležili te katastrofe.

Zmagoslavje tomšičevcev je bilo nepopisno. Pobrali so pet minometov, tri težke in pet lahkih mitraljezov, na kupe pušk in zaboje municije, s savojsko bataljonsko zastavo vred.

Kakšen polom za sovražnikovo strategijo! Tudi general in komandant XI. armadnega korpusa Gastone Gambara je želel, da se osredotočijo partizanske brigade na istem prostoru, kot jih je zbral štab Dolenjske operativne cone — z namenom, da jih bo z enim udarcem z zemlje in z zraka zdrobil v prah. Pri tem pa ni računal, da se v vojni ne dogaja vse tako, kot si neki štab začrta.

Zato je pa lahko zagrenjeni general Montagna sestavil za boj okoli Sv. Katarine samo še takole poročilo, ki naj bi opravičilo neslavni konec njegovega jurišnega bataljona:

»... Posebni bataljon št. 3 je dne 19. 3. v smislu sprejetih ukazov odšel iz Ambrusa proti koti 523 pri Sv. Katarini, da bi nato prodiral dalje do Gradenca. Ko je, premagujoč terenske ovire in sovražnikove napade, prišel na jugovzhodno stran Golega vrha, so ga napadle večje partizanske formacije. Z dotokom znatnih sovražnikovih sil so postajali ti napadi posebno hudi. Komandir bataljona se je hotel izvleči in je zato poskusil zavzeti visoko koto, ki obvladuje položaje. Ta namera mu je po ostri borbi, ki je trajala do pozno zvečer, sijajno uspela. Na plat zvona s Sv. Katarine

je sovražnik z nad 3000 možmi sklenil obroč in bataljon obkolil. S sijajno akcijo se je bataljon znova osvobodil in odločno nadaljeval ostro borbo s partizani. Zaradi vztrajnega sovražnikovega pritiska je moral zapustiti koto, čeprav so terenske ovire umik močno oteževale. Bataljon divizije Isonzo je pozno zvečer lahko dosegel koto Sv. Katarine, ker je sovražnik medtem premikal svoje formacije, da bi oviral 3. posebni bataljon. Naše izgube podnevi: 25 mrtvih, med njimi en oficir (poročnik Biserni), 37 ranjenih, med njimi en oficir (poročnik del Rosso), trije pogrešani. Oficirja Amedeo Susso, komandirja voda, ki so ga imeli za pogrešanega, so našli mrtvega. Sovražnikove izgube: 350 mrtvih in mnogo ranjenih.«

Kdor zna brati italijanske vojne biltene, mu tale pove vse.

Štab Dolenjske operativne cone je dobro ocenil položaj na bojišču pred 20. marcem. Pet dni in noči bojev in premikov brez počitka je brigade utrudilo, v tem času pa je lahko sovražnik že razporedil nove okrepitve na izhodiščna oporišča. To so potrjevala tudi poročila o prispelih transportih v Žužemberk, Zagradec, Kompolje in Struge, in o premikih čet v bližino fronte iz Kočevja. Številčnost borbenih enot se je že močno prevalila v korist sovražnikovih, udarna moč pa potrojila glede na opremljenost s težkim orožjem in neomejene vire oskrbe z municijo.

Zato se je štab cone odločil za taktični umik brigad na drugo stran ceste Dvor—Kočevje.

Da ne more partizanom do živega, je tiste noči uvidela tudi italijanska komanda. Odredila je umik svojih enot iz Suhe krajine v domače garnizone.

Brigade so se k odhodu zvrstile v kolono s Cankarjevo na čelu, Šercerjeva je bila za Tomšičevo v zaščitnici. Brigada-predhodnica je morala na cesti pri Smuki še opraviti s sovražnikovoasedo in ji je pobrala vse orožje.

Že ponoči so se brigade razporedile na v naprej določenih položajih. Šercerjeva v okolišu Kleč, Grintovec, Novi breg in Stari breg.

Dopoldne 20. marca je padel v klešče Cankarjeve brigade še bataljon Macerata, ki se je s položajev Smuka—Hinje umikal v Kočevje. Kmalu bi doživel katastrofo 1. in 3. posebnega bataljona črnih srajc, saj je uspelo dvema brigadnima bataljonoma, da sta ga obkolila okoli Novega loga. Sovražnika sta zadrževala, da bi prispele na pomoč bližnje brigade.

Zgodaj popoldne pa je krenila naproti napadenemu in razpršenemu sovražniku, ki so ga medtem že obkoljevale enote Tomšičeve in Cankarjeve brigade, iz Kočevja kolona kamionov in tankov z namenom, da se prebije do Starega loga. Pri vasi Mala gora so jo dočakale zasede II. bataljona Šerčerjeve brigade, z vso silo napadle in onesposobile en kamion, njegovi posadki pa prizadejale hude izgube.

Kasneje so iz Kočevja prinesli obveščevalci vest, da so pokopali tam 4 oficirje in 7 vojakov. Padel je tudi Šerčerjev mitraljezec Bradač, ranjen pa je bil mitraljezec Dule.

Sovražnikova kolona se je sicer pretolkla do obkoljenih skupin pri Novem in Starem logu in jim je pomagala k preboju v trenutku, ko je bil na taktičnem premiku bataljon Cankarjeve, da sklene nov obroč. Kljub temu se je napadajoči bataljon hitro uredil in udaril po bežečem sovražniku. Prizadejal mu je znatne izgube, ko mu je uničil kamion, poln vojaštva, zaplenil pa je tudi precej orožja.

Drugi bataljon Šerčerjeve brigade pa je v zasedah pri vasi Kleč pričakal nekaj skupin iz tega spopada razpršenega sovražnika in mu prizadejal nove izgube.

Dne 21. marca se je Šerčerjeva brigada premaknila na nove položaje nad vasjo Mala gora in pripravljena pričakovala sovražnika.

Tega pa ni bilo na spregled. Pač pa se je k brigadi vrnil njen I. bataljon, ko je opravil svojo nalogo okoli Občic in Starih žag. Zopetnega snidenja so bili vsi na moč veseli. Drug drugega so že močno pogrešali in so si bili tudi potrebni.

Partizanska ofenziva v Suhi krajini je bila končana. V bojih tega tedna dni, kjer je sodelovala tudi Šerčerjeva brigada, je padlo 114 Italijanov in belih, ranjenih pa 163. Partizani so zaplenili 5 minometov, 7 težkih mitraljezov, 10 puškomitraljezov, 130 pušk in brez števila municije in opreme, kar bi bilo dovolj za izvrstno oborožitev polovice brigade.

Sami pa so zgubili 38 borcev, 44 je bilo pa ranjenih.

Šerčerjeva brigada je zgubila — skupaj z nesrečo v Korinju in pri Novem bregu — 11 borcev, 18 pa je bilo ranjenih. Njej je bila naložena tudi pretežka naloga, da samo z dvema bataljonom zavaruje dostope, napade in zavzame utrjeno postojanko. Malodušje ob neuspehu bi ji lahko do kraja podrla zaupanje vase in borbenost.

Zastavljenega cilja ob začetku bojev na Suho krajino pa brigade niso dosegle — Suhe krajine niso osvobodile.

Partizani so s svojo ofenzivo v Suhi krajini le pokazali svojo številčnost in udarno bojno moč. Pokazali so, da tudi taktično prekašajo sovražnika. Vsa ta spoznanja pa so bila dragocena za lastne izkušnje in načrtovanje bojev v bodoče.¹⁴¹

Boji v ribniški dolini — preporod Šercerjeve brigade

Da bi partizanska vojska popolnoma obvladala sovražnika, je potrebovala samo še težko pr oboj no orožje, ki bi z njim lahko razbijala utrdbe in bunkerje in v prvem naletu zavzemala napadene postojanke.

Borbeno zagnanost združenih brigad je kazalo izkoristiti do kraja.

Zato je štab Dolenjske operativne cone izbiral smer za nov sunek svojih razporejenih bojnih sil.

Odločil se je za napad na ribniško dolino. Za cilj si ni vzel postojanke Ribnica, kjer bi ne dosegle brigade uspeha, ki bi nadomestil velike žrtve pred nezavzetnim zidovjem, ampak je izbral Dolenjo vas, oporišče belogardistov, kjer bi se brigade oskrbele z živežem, če bi pa izzvale sovražnika na piano, bi si prav gotovo priborile orožja in opreme, tepenega sovražnika pa bi prizadejale tudi v njegovem samoljubju.

Šlo je tudi za to, da dobi pomemben udarec domača bela garda, ki se v ribniški dolini sicer ni razpasla kot na Notranjskem ali v Suhi krajini, so pa bila zato redka žarišča za-grizenejša in trdoživa. To so bila Dolenja vas, Ribnica in Breže, postojanke pa so bile še v Žlebiču in Sodražici, sedaj tudi v Petrincih, vsega do 150 oboroženih belih vojščakov.

Ko je preučeval vojaški in politični položaj v ribniški dolini, je štab Dolenjske operativne cone lahko ugotovil, da prvi hip ne predstavljajo posebne nevarnosti sovražnikovi garnizoni v tej dolini. V Ribnici je bilo sicer poveljstvo zloglasne skupine črnih srajc XXI. Aprile, je pa njeno jedro predstavljal poseben bataljon št. 3, sestavljen iz fašistov in odbranih belogardistov, ki je bil pred dnevi dvakrat v Suhi krajini tako tepen, da je štel le še 150 mož. Ni pa bilo vzeti niti tega moštva za polno vrednost, ker je bilo prav gotovo omalodušeno spričo nedavno doživete katastrofe. Ribniški gar-

nizon je imel še dve formacijski četi 2. legije in 4. bataljon črnih srajc, 3. četo 7. delavskega bataljona, strežno moštvo z baterijo topov 75 mm, oklopni vlak, 1 tank in vod oklopnih avtomobilov. Skupno moštvo garnizona, s posadko MVAC, ni presegalo 1000 mož.

Vse skupaj ni bilo nič posebnega, pač pa je bila dana možnost, da priskočijo ogroženemu področju na pomoč v kratkem času enote sosednje divizije Macerata, razporejene na Kočevskem, vendar le do dveh bataljonov. Potem pa še po kakšen bataljon iz divizije Cacciatori delle Alpi, Isonzo in skupine Guardia frontiera, obmejnih straž, vendar vse skupaj na več kot sedem bataljonov sovražnikovega nastopa ni bilo računati. To pa bi bilo toliko kot maloprej v Suhi krajini.

Če bodo brigade znale koristno izrabiti izredno lego Velike gore, ki nudi za manevriranje varno zaledje, tveganje ni veliko.

Zato je bila izdana takšnale odločitev 21. marca:

V predhodnici bo Šerčerjeva brigada prešla ponoči progo in cesto ter zasedla vasi Dane, Novo Štifo in Kot.

S svojo navzočnostjo bo zaposlila posadke v ribniški dolini, da ne bodo pozorne na dogajanje na drugem koncu doline, proti jugu. Tam pa bodo prešle ostale tri brigade v območje Dolenje vasi, zavzele postojanko v eni noči, se oskrbele z živim, nato pa se bodo razporedile na položajih pred vasmi Rakitnica, Kot, Zadolje, Podgora in Dane in izzivale sovražnika k odprtemu boju. Ko pa bi prišle garnizonu v Ribnici okrepitve, bi se brigade premaknile v Veliko goro, ki daje zadosti obširno področje za nadaljnje manevriranje.

Šerčerjevci so bili na moč veseli, da je z njimi spet njihov I. bataljon. V noči med 21. in 22. marcem so prekoračili progo in cesto, nato pa v pospešenem maršu še isto noč dosegli Dane. Od tam so po krajšem počitku zasedli položaje okoli Kota, Nove Štife in Ravnega dola.

Kot je bilo v načrtu, je Šerčerjeva brigada sprožila v ribniški dolini preplah.

Najprej so dregnili vanjo iz Sodražice, Jurjeviče, Brež in Žlebiča belogardisti. Z jurišem so pregnali presenečeno brigadno stražo z oblega griča nasproti Nove Štife.

Pa so jim partizani kmalu vrnili milo za drago. Nanje se je pognala 2. četa I. bataljona, pa čeprav je bila vmes

čistina, in jih pregnala in zapodila nazaj proti Jurjeviči. Bilo jih je kar precej, do petdeset nadležnih belčkov.

Na bojišču sta ostala dva belogardista — Edvard Mate iz Goriče vasi in Anton Lovšin iz Jurjeviče.

Pri brigadnih jurišnikih je bil najbolj uspešen že znani Babšek: tempirane jugoslovanske ročne bombe je metal tako spretno, da so se po golem bregu zakotalile v zaklon, poln belogardistov, in jim ravno ob pravem času eksplodirale pri — glavah.

Šerčerjevci so takrat prvič uporabili minomet, pa čeprav je bil izposojen. Izpolnile so se jim želje in sanje, dolge nekaj mesecev. Z njim je streljal na kolono belogardistov, ki je šla po cesti od Žlebiča, Prajerjev Lojze. Prva mina je padla precej stran od cilja, druga že bliže, tretja pa kar v — sredino kolone.

Strah in panika sta bila pri belogardistih nepopisna. Po vsej ribniški dolini je šel glas:

»Partizani imajo topove! Sedaj je pa konec z nami!«

Zatem je odhitel na »ogroženi«, pa medtem že tudi zanje zgubljeni položaj znani 3. posebni bataljon črnih srajc, ki je bil razporejen v bližnjem Kotu. Napadal je še ves preostali dan, tudi z minometi in ob podpori topništva, pa ni mogel ugnati šerčerjevcev, ki so pokazali »uporno napadalnost«, kakor je ozračje bojov tega dne opisal kasneje v svojem poročilu general Gambara.

Šele proti večeru so šrapneli in mine prisilile hrabro brigado, ko je izpolnila svoje prvo poslanstvo, da se je umaknila na višine.

Ker pa je bila med tem, ko brigade ni bilo »doma«, vzpostavljena nova italijanska postojanka v Petrincih na Gori, se je brigada razporedila sprva okoli Lenčka, to je požgane gostilne na Travni gori. Ker pa so iz Ribnice in Sodražice začeli tudi tja pošiljati granate, se je brigada premaknila k vrhu Marinovca in tam čakala vpoklica na predvidene boje v dolini.

V noči od 22. na 23. marec je prekoračila progo med Staro cerkvijo in Ribnico dolga kolona treh brigad — Tomšičeve, Cankarjeve in Gubčeve, in se kar po glavni cesti Kočevje—Ribnica napotila proti Rakitnici, ne da bi jo kdo nadlegoval. Tam pa se je kolona razcepila:

Gubčeva je zasedla Rakitnico in vas Kot tam zraven ter položaje ob cesti iz Dolenje vasi v Gotenico, iti jo zasekala;

Cankarjeva brigada se je razporedila v vaseh Zadolje in Podgora in na grebenu nad temi vasm, ki imajo pregled po ribniški dolini;

Tomšičeva pa je zasedla Dane in se dobro zavarovala na levem boku proti vasi Kot, kjer je ostal kar čez noč posebni 3. bataljon črnih srajc, ko mu je ušla Šercerjeva brigada v Goro. Zasedami pa se je zavarovala tudi do cerkve Sv. Frančiška in proti vasi Bukovica, ki imata dober pregled nad ribniško ravnino.

Dne 23. marca je bilo na novi fronti še vse mirno. Italijani so bili kar se da presenečeni in sprva niso vedeli, kaj pomeni množica partizanov pod Veliko goro. Pričeli so urejati prihajajoča poročila, da bi pa novega sovražnika zadržali na ugotovljenih položajih, so ga ves dan zasipavali z granatami. Vse, kar je moglo zbrati podatkov na terenu in od prejšnjih bojov zajetih partizanov, je italijansko poveljstvo v Ribnici strnilo v tele ugotovitve:

a) — da je močna množica partizanov, ocenjena na več kot 2500 mož, dobro oborožena in organizirana v 4 brigade pod poveljstvom oficirjev bivše jugoslovanske vojske, opremljena s konji, razmeščena v coni med Rakitnico, Zadoljem in Danami;

b) — da ima sovražnik mnogo avtomatskega orožja in minomete 81 mm;

c) — da partizansko poveljstvo namerava napasti garnizije v coni, opleniti naselja ter pomnožiti svoje vrste s prisilnim rekrutiranjem prebivalstva, nato pa se premakniti proti zahodu čez prelaz Lenček in v Jelenov žleb;

d) — da je sovražnik na visoki stopnji borbene sposobnosti, zelo premičen in da mu je neprehodni teren v coni dobro poznan;

e) — da so partizani izkopali jarke in okope ter namestili avtomatsko orožje in strelce po vseh rovih na masivu Velike gore in po vseh poteh, po katerih bi domnevno mi utegnili laže izvesti napad!«

Takšna, za partizane laskava, vendar stvarna ocena položaja pred Ribnico kaže, da so Italijani presenetljivo dobro poznali sestavo in namere partizanskih brigad in so po tem spoznanju tudi ukrepali.

Najprej so poverili skupno poveljstvo vseh italijansko-belogardističnih enot komandi fašistične skupine XXI. Aprile, vendar ne več generalu Montagni, pač pa stremuškem polkovniku Siliatu. Ta je dobil tudi zahtevane bataljone XI. armadnega korpusa z vsemi pripomočki vred.

Ko je tako imel na voljo neomejeno moštva in sredstev, se je polkovnik Siliato s svojim štabom lotil širokopoteznega načrta za napad na brigade.

Medtem pa je Cankarjeva brigada napadla v noči od 23. na 24. marec belogardiste in karabinjerje v Dolenji vasi. Poglavitni namen je bil nabaviti hrano.

Cankar j evci so postavili na cesto proti Ribnici protitankovske ovire. Ko je brigada napadla postojanko, je naredila iz Ribnice izpad ob podpori oklepnikov manjša sovražnikova enota, pa jo je brigada pred barikadami zavrnila. Potem so dobili iz Ribnice okrepiteve in se jim je posrečilo odstraniti na cesti ovire. Tako so prodrli ob podpori artilerije v vas prav v trenutku, ko so borci brigade že zavzemali tudi postojanko, po opravljenih rekvizicijah.

Brigada se je s plenom umaknila in ga razdelila vsem enotam na položajih v področju Velike gore.

Tudi 24. marca je bilo še zatišje. Presenečenje, vznemirjenost, preplah in razburjenje so v Ribnici povzročile partizanske mine, ki so padale na postojanko po malem ves dan.

Na rekvizicijo se je to pot pripravil II. bataljon Tomšičeve brigade. Izbral si je vas Sajevec. Ko pa so njegovi ogledniki videli po hišah belogardiste in Italijane, kako se zabavajo, mu je prišel na pomoč še I. bataljon. Tako sta družno obkolila vas in zajela stražarja, ki je izdal geslo za to noč.

Ko so tomšičevci napadli hiše, je bila zmešnjava edinstvena. Belogardisti so tekali in iskali zavetje tam, kjer so slišali svoje geslo, partizani pa so jih lovili kar za vratove.

Le malo jih je ušlo v Ribnico.

Siliatov štab pa je že imel pripravljen podroben načrt za napad na vse štiri brigade. Njegovo dokončno operativno povelje sta podprli še tile ugotovitvi:

- partizanska taktična prednost so odlični položaji pod Veliko goro, pomanjkljivost pa dokaj neprehodne poti za umik skozi gozdove proti jugozahodu;

- njegova pa je prednost, da je bojišče daleč le nekaj kilometrov od baze v Ribnici, kjer je moč urno zbrati okrepiteve;

- ravnina okoli Ribnice je kot nalašč za manever oklepnih vozil; kraj okoli garnizije je pripraven za razporeditev topništva, ki lahko tolče vsak ugotovljeni partizanski položaj; prehode za ihorebitni umik partizanskih sil čez gorovje Velike

gore pa je kaj lahko zapreti, če se čete povzpnejo neopažene brigadam za hrbet.

Enote, ki jih je imel italijanski komandant na voljo, so bile tele:

znani posebni bataljon črnih srajc št. 3, ki je štel le 150 mož in je bil vse te dni prilepljen na partizansko levo krilo pri Kotu in Danah;

401 vojak 71. bataljona črnih srajc;

401 vojak, tudi od Ambrusa znanega 1. bataljona 51. pehotnega polka divizije Cacciatori.

S temi 950 možmi se je polkovnik Siliato odločil, da vrže z deloma utrjenih položajev več kot 2000 partizanov.

Medtem ko so bili ti trije bataljoni že na izhodiščnih položajih na krilih in v sredini frontne črte, pa je imel doma v Ribnici kot rezervo še dve četi fašistov, eno četo delavskega bataljona, vso belo gardo, oklepne enote in topništvo, skupaj še 612 mož.

Upošteva je tudi moč težkega orožja, je vse to komaj zadoščevalo za izenačenje obeh nasprotnih sil. To pa je bilo premalo, ker mora imeti napadalec za napad na nasprotnika v obrambi vsaj še enkrat toliko sil.

Ker pa je italijanski poveljnik pripravljaval partizanskim brigadam posebno presenečenje, je uporabil še dva bataljona:

iz postojanke Hrib v Loškem potoku je poslal izredno močan bataljon obmejne straže na prelaz k Lenčku na Travno goro. Ta bataljon je imel 522 mož, od tega 22 oficirjev, oboroženi pa so bili s šestimi težkimi mitraljezi, 24 puškomitraljezi in enim težkim minometom;

iz Grčaric pa je bil poslan bataljon divizije Macerata, ki je imel 480 mož s 24 oficirji, oborožen pa je bil še močneje: 12 težkih mitraljezov, 24 puškomitraljezov in dva težka minometa. Cilj njegovega pohoda je bil — Jelenov žleb.

Svoj operativni načrt za odločilni boj naslednjega dne pa je izdelal tudi štab Dolenjske cone.

Šerčerjeva brigada se je spustila v noči med 24. in 25. marcem s Travnne gore v dolino. Še pred zoro je zasedla izpostavljene položaje med Cankarjevo brigado na svojem desnem in Tomšičevo na levem krilu. Na robu gozda v podnožju grebena, ki deli Podgoro in Zadolje od ribniške ravnine, so se vkopali na desnem bregu potoka Ribnice in zgradili iz kamenja strelske zaklone, zabrisane z vejami. In čakali. Šer-

cerjeva brigada je dobila nalogo, da prestreže in razbije po vsej verjetnosti najmočnejši udarec sovražnika na fronti pred Ribnico na ozemlju, kjer je zanj manever najlažji.

Razpoloženje pri borbah je bilo izredno. Nobene tesnobe ni bilo, imeli so izvrstne položaje in vedeli so, s kom bodo imeli opravka.

Okoli sedme ure je bilo slišati brnenje kamionov in oklepnikov 71. bataljona črnih srajc, ki je krenil iz Ribnice proti položajem Šerčerjeve in Tomšičeve brigade. Ob istem času se je premaknil proti Gubčevi in Cankarjevi brigadi z izhodiščnih položajev med vasema Blato in Dolenja vas tudi 1. bataljon 51. pehotnega polka.

Sovražnik je potreboval precej časa, da se je razvil v bojno črto. Najprej je, šele okoli 10. ure, zaropotalo okoli Dan, kjer je čakala Tomšičeva. Črnim srajcam so pomagali tudi oddelki, ki so se prejšnji večer utrdili okoli Nove Štifte in Ravnega dola, in ti od Sodražice. S podporo dveh oklepnikov je sovražnik zasedel vas Dane, vendar so tomšičevci obdržali položaje nad vasjo. Od tam jih ni nihče premaknil.

Uspeli niso niti oddelki 1. bataljona 51. pehotnega polka, ki so ob podpori oklepnih avtomobilov prodirali od Dolenje vasi proti položajem Gubčeve in desnem krilu Cankarjeve brigade.

Pričakovati je bilo zato močan napad na sredino fronte, ki jo je branila Šerčerjeva.

2e od ranega jutra so pripravljali Italijani napade svojih bataljonov z osredotočenim topovskim obstreljevanjem po vseh nasprotnikovih položajih.

Po izidih prvih sunkov je polkovnik Siliato, ki je sedel v Ribnici, že lahko ocenil položaj. Za glavni udar je izbral smer: vas Bukovica—potok Ribnica—Podgora—Zadolje. Tu bi mor- da imel možnosti za prodor ali pa vsaj za takšen pritisk, da bi spravil partizane v goro.

Tja pa sta že prikrito hitela oba težko oborožena bataljona, ki sta navsezgodaj krenila iz Hriba in Grčaric.

Medtem pa je bila najbolj nevarna brigadnim položajem kolona 71. bataljona črnih srajc, ki je skušala od severa vdreti v strnjeno fronto tomšičevcev in Šerčerjeve brigade. S prodiranjem proti gornjemu toku potoka Ribnice je hotela zabiti klin in z obkoljevalnim manevrom zasesti greben, ki se boči pred vasema Podgora in Zadolje.

Ker pa je v svoji napredovalni vnemi zanemarila koto 562 za seboj, je sprevidel ugoden trenutek II. bataljon Šerčerjeve, zasedel koto in je imela tako brigada v kleščah ves 71. bataljon črnih srajc.

Ta pa se tega ni zavedal in si je skušal za vsako ceno izsiliti prehod prek lesene brvi čez potok Ribnico na ovinku pod Podgoro, kjer je imel pred seboj III. bataljon Šerčerjeve, in da bi zasekal vrzel v strnjeni frontni črti brigadnih bataljonov. Manever mu je ščitila težka bređa na koti 489.

Pač pa je stisko črnosrajčnikov občutil II. bataljon, ki je pritisnil s kote 562 proti vodi. Fašisti so sedaj obrnili III. bataljonu hrbet in se skušali otresti napadalcev z vrha.

Nastala je nepopisna zmeda, ko so se Italijani znašli med dvema ognjema. Zapustili so bojišče in se reševali, kakor je kdo mogel. Na opuščenem bojišču je ostalo mnogo orožja in opreme in — težka bređa.

Nekaj borcev je hkrati planilo proti njej, ko se je izza ovinka prizibal tank.

Borec Miha Furlan-Mihol, doma iz okolice Borovnice, se je odplazil po trebuhu proti bunkerju s težkim mitraljezom, da bi ga iztrgal tanku. Ni bil daleč več kot nekaj skokov, ko **ga** je opazil strojničar v tanku in spustil vanj rafal.

Mihol je imel še toliko moči, da se je vzravnal, napravil dva koraka in zgrabil za cev strojnice. Sedaj ga je strelec iz tanka do kraja pokosil.

Še dva bataljonska borca iz bližine bunkerja sta planila po mitraljezu in sta končala zraven Mihola. Bila sta to Franc Hirš iz Lipe pri Kočevju in Marjan Lapajne z Idrijskega.

Potem je pa tank zavozil s ceste proti bunkerju in z gosenicami zdrobil težki mitraljez.

Pritisk sovražnika proti položajem Šerčerjeve brigade je znova narasel. Takrat pa ji je priskočil na pomoč na njenem desnem krilu III. bataljon Cankarjeve brigade. Ker je čvrsto držala položaje na njenem levem krilu tudi Tomšičeva brigada s tem, da je zavrnila bočni napad posebnega črnosrajčniškega bataljona 3, ki je prodiral iz naselja Lazar k Danam, so šerčerjevci planili na juriš in gonili fašiste po planjavi do samih vrat Ribnice. Ustavil jih je šele tank, ki so ga spustili iz garnizona, da bi rešil razbito vojsko.

V tem naletu je nastala v ribniškem trgu takšna panika, da je v kino pritekel med predstavo neki oficir in zganjal gledalce domov, češ partizani bodo vsak čas zavzeli mesto!

Šercerjeva brigada se je vrnila na izhodiščne položaje, da se oddahne. Premor so borci že komaj čakali, saj je bil dan vzburjen in težak kot že dolgo ne.

Medtem se je že mračilo in kar na položajih so se bataljoni pripravljali k počitku. Vse je tako kazalo, da bodo brigade prenočevale kar na bojišču. Do živega jim ni mogla ne artilerija ne aviacija, ki je spremljala boje ves dan.

Z nočjo so se oglašali samo še topovi, ki so kot zaključni spev utiševali bojni hrup dneva.

Sredi noči in počitka pod vedrim nebom pa so se morali borci nenadoma dvigniti in brigada je morala nemudoma na pot. Ubrala jo je navkreber kar po slabem kolovozu, ki se je kmalu za Zadoljem zagrizel kot kozja steza v skalne strmine Prigoriškega plaza. Povelje za premik je prišlo tako nepričakovano, da so borci še napol omotični kolovratili po slabi poti.

Po nepredirni temi so z dnevom prilezli bataljoni na vrh in si potem stežka utirali pot po divjini, kjer so jim nagajali že sesedli se zameti, proti Jelenovemu žlebu.

S seboj so nosili še ranjence vseh štirih brigad.

Šercerjeva brigada je gazila sama svojo smer, o drugih brigadah ni bilo glasu. Tale naglica in osamelost njihove kolone je borce vznemirjala. Le čemu nenadoma umik, ko jim na položajih v dolini pravzaprav ni bilo sile?

O tem, da je brigada izpolnjevala novo bojno zamisel štaba Dolenjske operativne cone, niso nič vedeli:

Sinoči, po končanih bojih, je poklical štab cone na posvet štabe vseh brigad, da skupno pregledajo in preučijo stanje na bojišču, da bi mogel preudarno odločiti o naslednjem dnevu.

Kljub zelo ugodnemu položaju ni kazalo, da bi se brigade še dlje zadrževale v ribniški dolini. Takšnega sovražnika, kot se je pokazal čez dan, lahko vsak čas potolčejo, toda možnost je, da so na poti še nove okrepiteve, ker Italijani prav gotovo ne bodo pustili ležati dva tisoč partizanskih borcev pred njihovimi občutljivimi prometnimi zvezami in garnizoni.

Štabi cone in brigad tudi niso vedeli, kaj se godi za njihovimi hrbti in kaj se je medtem morda že zgodilo. Sovražnik kaže zadnji čas izredno predrznost, če pa ga k temu spodbu-

dijo in vodijo domači belogardistični pomagači, lahko pade brigadam v hrbet, in takrat ne bi bilo lahko. Strme gore so lahko odlično kritje, lahko pa tudi usodna ovira.

Brigade so pravkar pokazale svojo udarno moč in so uničile ob majhnih svojih izgubah veliko sovražnikove moči in si pridobile novo orožje. Svojo glavno dolžnost so izpolnile. Nabralo se je tudi še novih ranjencev in borci so utrujeni.

Zato je bilo izdano povelje za takojšen premik s položajev, naravnost na Veliko goro.

Šerčerjevi brigadi je bila določena smer: Marinovec—Jelenov žleb—Podpreska. Isto smer je dobila tudi Tomšičeva s tem, da gresta vsaka iz svojega oporišča.

Gubčeva in Cankarjeva sta dobili smer premika: Jelenov žleb—Glažuta—Draga. Krenili sta skupaj po novi zložni poti, ki je niso imele vrisane italijanske vojaške karte.

Bilo je že proti poldnevu in Šerčerjeva brigada se je že komaj premikala. Na poti je bila že devet ur, in ranjenci so bili tako težki, vse težji.

Nenadoma so počili nekje daleč spredaj posamezni streli iz pušk, kmalu pa so zaregljali mitraljezi in udarile bombe. Spopad kogarkoli že je bil vse ostrejši in slišati je bilo tudi hrup jurišev.

Brigadna predhodnica je takoj poslala proti trušču bojno patroljo, ko pa je ta pritekla tja, je imela kaj videti: po snegu in skalovju, po cesti in v breznu pod njo je ležalo na deset in deset ubitih Italijanov. Med njimi so se motali partizani Cankarjeve in Gubčeve brigade in jim odvzemali orožje in opremo in jih slačili in vse to znašali na kup. Ob drevesih so se stiskali prestrašeni in tresoči se vojaki, vsi krvavi — vse to pa so gledali in usmerjali brigadni in conski funkcionarji. Vse ozračje je bilo polno jedkega in ostrega vonja po eksploziv in smodniku.

Šerčerjeva brigada je prišla le še h koncu do takrat najbolj nepričakovane, najkrajše in najuspešnejše bitke slovenskih partizanov — boja v Jelenovem žlebu, ki je odslej postal pojem za partizansko prisebnost, hrabrost, iznajdljivost, udarnost.

Poveljnik Siliato je pripravljaj partizanom past, ko je poslal v Veliko goro dve koloni iz Hriba in Grčaric. Medtem ko je prva dosegla svoj cilj — zasedla je prelaz Lenček, je druga prešla med potjo po radiu ukaz, naj smer spremeni,

ker je Siliato pripravljajl zanj drugo nalogo. Med sprejemanjem ukaza pa se je radijska sprejemna postaja bataljona pokvarila in je njegov komandant vedel le za polovico naročila.

Da ne bi zmešal načrta svojemu komandantu Siliatu, je ostal čez noč kar na doseženem položaju, se utrdil za prenočevanje in dočakal nov dan, ne da bi radiotelegrafist dobil zvezo z Ribnico.

Tako je bataljon podpolkovnika Michela Genoveseja dočakal na zanj neugodnem položaju nenadno srečanje z obema brigadama.

Ker so bili partizanski komandanti prisebnejši in borci smejejši in hitrejši, je bilo kmalu vse končano. Padlo je 109 Italijanov, 102 sta bila ranjena, čez 60 pogrešanih. Večina teh so se ranjeni zavlekli in od pomanjkanja umrli.

Partizanom so ostali 3 težki minometi, 8 težkih mitraljezov, 10 puškomitraljezov, 150 pušk, 30.000 nabojev, mnogo bomb, dve radijski postaji in na kupe uniform, obutve, šotorskih kril, odej in druge opreme. Vsega spet za oborožitev pol brigade.

Še brigadni orožar Šercerjeve, Babšek, se je spuščal po vrvi v brezno ter pomagal vlačiti iz globeli orožje.

Če bi komandant II. bataljona Šercerjeve Jože poslušal nasvet svojega komisarja Radoša, bi bil skupni partizanski uspeh še večji: treba je bilo samo pohiteti kar počez proti Glažuti in bi prestregli še vse, kar je ostalo živo in bežalo proti Grčaricam.

Tega dne zjutraj so sovražnikovi bataljoni v ribniški dolini udarili ob 6. zjutraj v prazno. Od nasprotne strani ni bilo nobenega strela več.

Italijanski poveljnik Siliato je nato ocenil, da so se mogle brigade umakniti edino v okoliš, kjer jim je pripravljajl uničenje: med Prigoriški plaz—Zadolje—Podgoro—Dane—Ostri vrh in Veliki vrh. Hitro je ukazal, naj se bataljoni premaknejo, da bi zajeli partizane na begu, jih dobili v klešče in jih prisilili k boju.

Zato je ob 7.30 ukazal, naj posebni bataljon št. 3 takoj zasede Lenček, 71. bataljon naj krene na Ostri vrh k bataljonu obmejnih straž, belogardisti iz Sodražice so že včeraj zasedli Pšeničev vrh, bataljon divizije Isonzo naj zasede Veliki vrh, 1. bataljon 51. pehotnega polka pa naj na Prigoriškem plazu

vzpostavi zvezo z bataljonom Macerata, ki bi moral biti tam po Siliatovem včerajšnjem naknadnem ukazu.

Ko je bilo izdano to povelje, sta bili Šercerjeva in Tomšičeva brigada, ki sta se edini premikali po tem zapornem ozemlju, že izven njenega območja. Pa tudi posebni bataljon 3 je prisopihal na Lenček šele ob 11. uri, 71. bataljon na Ostri vrh ob 15. uri, bataljon obmejne straže Ostrega vrha sploh ni našel in je blodil po Veliki gori, bataljon Isonzo in 1. bataljon 51. pehotnega polka pa sta vse skupaj — zamudila.

Ko je poveljnik Siliato zaman čakal poročil o prvih spopadih svojih bataljonov z zajetimi brigadami, je prejel od bataljona podpolkovnika Genovesaja pod Malimi belimi stenami slabotne klice SOS. To je bilo tudi vse.

Ker ni vedel, da bataljon ni do kraja prejel sinočnjega njegovega sporočila, naj spremeni smer gibanja, je bil prepričan, da je ta na na novo odrejenih položajih Marinovec kota—Prigoriški plaz, in je tja poslal v pomoč umišljeni bitki vse bataljone — da je bila tako zmeda še večja. Po Rudeževi cesti je hitela Siliatova rezerva: posebni bataljon št. 2 s tankom in oklepniki.

Popoldne ob 14. uri pa je poveljnik Siliato že zvedel o katastrofi bataljona podpolkovnika Genovesaja v Jelenovem žlebu, pod Belimi stenami.

Zato je spet spremenil povelje in ukazal, naj se vsi bataljoni združijo v območju Marinovca, Velikega in Ostrega vrha in se pripravijo čez noč na obrambo. Posebni bataljon št. 3 pa naj čisti dopoldansko bojišče.

Večina bataljonov pa sploh ni izpolnila povelja, ker so se — izgubili.

Skratka, take zmede in poloma ni že zlepa ne povzročil ne doživel kakšen vojaški strateg.

V svoja oporišča so se Siliatovi vojaki vračali šele 28. marca.

Medtem pa so se brigade že nastanile po vaseh Lazeč, Draga in Podpreska. Počitek je bil toliko prijetnejši, ker je bilo tudi zadnje delo dobro opravljeno.¹⁴²

To so lahko ugotovili tudi člani glavnega poveljstva narodnoosvobodilne vojske in partizanskih odredov Slovenije, ki so tiste dni obiskali zmagovite brigade, s komandantom Ivanom Mačkom-Matijo na čelu.

Zadovoljstvo vseh, do poslednjega borca, je bilo upravičeno. Uspehi celotne partizanske protiofenzive, od konca novembra do Jelenovega žleba, so bili tudi pomemben mejnik in začetek preporoda in novega zagona slovenske partizanske vojske.

Šercerjeva brigada je prispevala največji delež v bojih zadnjega dne v ribniški dolini, ko je uresničevala najtežjo nalogo — izzvati sovražnika, ga prestreči in nato zdržati v frontalnem boju z nasprotnikom, ki je imel za seboj vse prednosti terena in težkega orožja. Zdržala je in omogočila organiziran premik vseh brigad v zatišje.

Tako se je znebila slabega občutka ob slavi, ki so jo žele pozimi druge brigade. Na paradi v Podpreski je stala enaka med enakimi. Dočakala je ta dan!

Pred pričetkom pomladanske partizanske ofenzive Šercerjevi brigadi ni bilo lahko. Od prekaljenih borcev je imela v svoji sestavi le dva bataljona in več kot dvesto nepreizkušenih novincev, ki niso prestali še niti ognjenega krsta. Tako je prišel skoraj na vsakega starega partizana en novinec.

Ze v prvih bojih pa se je brigada utrdila. Res da je nekaj novincev dezertiralo, ker niso bili v svoji odločitvi pripravljeni na te izredne napore. Ko so odšli v partizane ob splošnem zagonu za mobilizacijo na Primorskem, so jih zgrešeno vabili, da gredo k brigadam samo po orožje, nato pa da se bodo vrnili k enotam v domače kraje.

Stvarnost je bila sedaj popolnoma drugačna. Manj trdni so dezertirali tudi iz protesta, drugi pa, ki so ostali, so bili vztrajni borci, zlasti pa bivši vojaki izvrstni strelci. Tudi to je bila pridobitev za brigado.

Šercerjeva brigada je v Lazcu pokopala začasnega komandanta I. bataljona Ivana Martinca-Langija, partizanskega borca še iz prve zime in domačina z ljubljanskega Rudnika.

V naletu proti Ribnici mu je sovražnik prestrelil prsi. Borci so ga še živega prinesli prek Velike gore v Lazeč in se zaman trudili, da bi ostal živ.

K brigadi se je zglasila, tik pred njenim odhodom iz Podpreske tudi njena 1. četa I. bataljona, ki je pripeljala s seboj kolono več kot dvesto novincev iz Primorske. Prišla je polna Pričakovanja, da bo s tem transportom konec njenega stradanja in životarjenja na Otrobovcu.

Pa se ji pričakovanje ni uresničilo. Ko je oddala novince, je morala takoj nazaj lačna, trudna, razočarana, prikrajšana za zmagoslavje, ki so ga doživele druge brigadne čete.

Še sama ni imela kaj jesti. Z Notranjskim odredom so hodili kopat kot lešnik velike krompirčke na zamrznjene njive Babne police in niti ne zvrhana menažka surovih je bil dnevni obrok. Brez zabele, brez soli. Kadar je prišel transport novincev, jim niso imeli kaj skuhati. Sestradani gostje so rezali še lani poleti odrte goveje kože, ki so visele po drevju, na tanke pasove, in na žerjavici pražene žvečili in goltali.

Toda ukaz je ukaz. Borci 1. čete I. bataljona so milo gledali, ko so mimo njih korakali bataljoni vedrih tovarišev, sitih in nasmejanih, z novim orožjem v rokah. Sami vsega tega niso bili deležni. Vrniti so se morali na mrtvo stražo, v mrzle gozdove Milanovega vrha.

NA POČITKU V BELI KRAJINI
(april—maj 1943)

**Sedaj pa na počitek v »obljubljeno« partizansko deželo —
Belo krajino**

Dne 30. marca sta si zamenjali smeri pohoda Šercerjeva in Tomšičeva brigada.

Udarna brigada Toneta Tomšiča je odšla na sever, da na Notranjskem zamenja Šercerjevo in da se vendarle že vključi v bojne načrte štaba II. operativne cone.

Udarna brigada Ljuba Šercerja pa je krenila tega dne proti jugu, svoji pomladi naproti.

Ko je za dolgo obrnila hrbet Notranjski, je hitela skozi temne gozdove Medvedjeka in Goteniške gore, da bi čimprej prišla v Belo krajino, kamor jo je poslalo glavno poveljstvo, da bi si do kraja opomogla in se okrepila. Težke posledice notranjske zime so se še močno poznale. Vsi ocenjevalci njene borbene sposobnosti so vedeli, da še potrebuje časa za učvrstitev.

V enem dnevu in eni noči neprekinjenega pohoda je brigada prispela do Muhe vasi. Utrujene in zdelane borce so sprejeli vaščani v odprte domove. Sicer majhna vas je vso brigado oprala, zašila in nasploh očistila. Prav posebno prizadevna so bila dekleta.

Zvečer so se borci že lahko preoblekli v zlikano perilo, zato pa je šla partizanom toliko bolj od srca pesem, ki so se z njo oddolžili ljubeznivim gostiteljem.

Zjutraj 1. aprila je prišla v vas še Cankarjeva brigada, ki je odšla za Šercerjevo iz Podpreske dan kasneje. Že spočiti in nahranjeni šercerjevci so jim odstopili za njih pravkar

kuhani zajtrk in jim prepustili tudi svoja ležišča, sami pa so za ves dan prevzeli zanje vse službe in zaščito, da so se lahko cankarjevci odpočili.

Popoldne je Šercerjeva brigada zapustila Muho vas in cankarjevce v njej in se premaknila v Turkovo Drago in Ferdreng, le za pol ure hoda daleč.

V mraku pa je priletelo od nekod nekaj topovskih granat. Drobec je oplazil po hrbtu načelnika brigadnega štaba Mileta Kilibardo.

Ker je bilo topovsko obstreljevanje namenjeno brigadi, lahko pa bi škodovalo vsem, so se bataljoni premaknili v gozd in tam prenočili. Pod vedrim nebom je ostala brigada še ves dan 2. aprila, po polnoči pa se je premaknila in se je po celodnevem pohodu ustavila 3. aprila na robu zadnjih bukovih gozdov Roškega predgorja.

Dobršen del poti podnevi so že hodili šercerjevci po gladki beli cesti, ki je peljala kar naprej navzdol, po ravnem malo,

Štab I. bataljona Šercerjeve brigade spomladi 1943, s komandirji in političnimi komisarji čet. Spredaj na skrajni desni namestnik komandanta bataljona Rudolf Hribernik-Svarun, zraven njega komandant Jože Merlak-Milan na puško naslonjen politični komisar Dušan Gorkič, ob njem njegov pomočnik Ivan Tome-Habe

navkreber pa sploh nič. Lotevala se jih je prešernost. Takšne ceste pa še ne!

Ko je med njimi nekdo opazil, da vsa kolona visoko dviga stopala, kot da gazi po slabem kolovozu ali neprehodni divjini, so se tega zavedli še drugi in nenadnoma sta kolono zajela smeh in dobra volja.

Tale cesta je pa morda res dober znak za boljši — jutri?

Bolj ko se je brigada spuščala proti vzhodu, več je bilo videti prozorno zelenega brstičja po napetih vejicah, ki so se stegovala in ponujale soncu. Prebujala se je tudi podrast, ki so jo zalivale še tu in tam taleče se velike kepe umazanega snega iz zametov. Zrak ni bil več hladen in vlažen, ampak lahek in topel, da se je ovijal okoli utrujenih teles in vsa pljuča so ga bila polna, ne da bi rezala sapa segrete vratove.

Privid pomladi, ki ne more biti več daleč, je poplahlil še zadnjo tesnobo negotovosti in nad Mavrlenom se je očem, polnim pričakovanja, odprla sanjska dežela — Bela krajina ...

Borci so vsi zamaknjeni zrlí na širono dolino pred seboj, ki ji na vzhodu ni bilo videti kraja. Vanjo so bile zbrzdane kot valovi jugovine na odprtem morju podolgovate manjše dolinice in vzpetinice, nekje pogrnjene z napetimi njivami svetlozelenega ozimnega žita ali rdečkaste rjavine sveže pre-orane zemlje, drugje spet obložene s pasovi temnih borovcev ali vitkih, malce skrivenčenih debele snežnobelih brez. Te plitve doline so bile preprežene in povezane s svetlimi cestami in tam, kjer so se stekale, so stali kupčki hišic — vasice. Na vse pobočje gore navzdol od loze, kjer se je brigada ustavila, so bili postavljeni na gosto vinski hrami, pod njimi in okoli njih pa zataknjeno desetisoče trsnih kolcev.

Na domet že manjšega topa daleč je bila gomila hiš, Črnomelj. Zanj je lahko vsakdo ugotovil, da ga varujejo Italijani. Bilo jih je sicer kar kakšnih 1500, vendar starejših letnikov ali pa rekrutov, pa okoli 50 karabinjerjev, financarjev in fašistov. Tudi posadka 150 belogardistov ni bila kdo ve kako bojevitá.

V 15 km oddaljenem Dragatušu je bilo 30 vojakov, še naprej v Vinici 150, Sinji vrh je imel 92 fašistov in Stari trg spet 150 vojakov. Italijani in belogardisti so bili še v Semiču in Metliki.

Belokranjsko vojaško področje sta si delili diviziji Isonzo, ki je imela glavni stan v Novem mestu in Lombardia, ki je

imela poveljstvo v Karlovcu. Slednja je bila »miroljubnejša« in so njene enote le redko odhajale na ogledniške ali očiščevalne akcije izven svojih postojank. Kadar pa so šli ven, pa skoraj vedno le pod zaščito oklopnih vozil in samo po cestah, po lozi — belokranjskem gozdu nikdar. Ponoči pa sploh ne.

Tako so se partizani lahko gibal podnevi po tej čudoviti deželi.

Vasi so bile cele, gladu niso poznale, ljudje pa so bili odprtega srca in darežljivih rok in vsi so mrzili Italijane in ljubili partizane.

In sedaj je bila Šerčerjeva brigada tu.

Za dva dni se je ustavil na Mavrlenu, da se privadi novim krajem in običajem. Vse je bilo borcem nenavadno — podnevi so hodili od hiše do hiše, od zidanice do zidanice, kjer so jih sprejemali ljudje kot brate, prijatelje, prepevali so skupaj z njimi in samo čakali, s čim jim lahko postrežejo in ustrežejo.

Šerčerjevci so se spet počutili kot ljudje med ljudmi.

Ko se je zdelo, da je dovolj počitka in da lahko takšno nenadno veselje partizanom le škodi, se je brigada premaknila 5. aprila zvečer v nižino, bliže postojanki Vinica, in se naselila v vasi Nova Lipa, malo vstran od glavne ceste Črnomelj—Vinica. Od tu naj bi bataljoni hodili v zasede na prežo, da bi prestregli sovražnikove kolone, ki so z njimi oskrbovali iz Črnomlja svoje odročne postojanke.

Vendar, kljub vsem skrbnim pripravam za njegov sprejem, sovražnika le ni bilo na spregled. Vse kar je bilo razburljivega, sta bila dva tanka, ki sta tipaje prilezla iz Črnomlja, vendar sta se brž umaknila v varno oporišče.

Pač pa se je 8. aprila vrnila k bataljonu in brigadi trdo preizkušena 1. četa I. bataljona, ki je za zmeraj opravila svojo nalogo v snežniških gozdovih. S seboj je pripeljala zadnjo »pošiljko« novincev — 320 jih je bilo. Borci iz čete so imeli kaj povedati o prestanem pomanjkanju, preživelih naporih in največ o poti nazaj v brigado.

Tudi ta skupina s Primorske je prišla do Smrekarjeve čete kot vse druge, zlakotena in izmučena. V taborišču pod Snežnikom jim niso imeli kaj dati jesti. Šele na babnopoljskih njivah so ponoči, mimogrede na pohodu, pulili zmrzlo jesensko repo. Prvič so pojedli nekaj toplega šele pri Cvarovi ka-

ravli nad Ravnami pod Medvedjekom. Do brigade pa je bilo še daleč.

V Ferdrengu so se srečno izognili avionu, ki je bombardiral vas, zato pa jim je prav prišlo od bomb ubito živinče. Novinci so »pospravili« tudi vso mrhovino, ki je ležala nezakopana po zbombardiranih hlevih še od nekaj dni nazaj, ko so avioni zasledovali tod okoli Šercer j evo in Cankarjevo brigado.

Ko so pa v nenadnem snežnem metežu in ponoči prešli glavno cesto Kočevje—Stari trg ob Kolpi, tam nekje pri Nemški Loki, je kolono novincev nenadoma, kot kuga, zajela otopenlost in brezbržnost. Z odejami pokriti čez glave so se vrteli v krogu, nato pa posedli in zadremali. Na noge jih ni spravilo ne prigovarjanje, ne rotenje, ne robantenje, niti grožnje. Nič in nič.

Ker se je že zdanilo, bi lahko vsak čas prišla po cesti sovražnikova kolona. Tedaj spremljevalcem ni ostalo drugega, če so hoteli rešiti ljudi in sebe — s kopiti so predramili uspravano in zasanjano kolono, da se je spet spravila k zavesti in na pot.

Hodili so po isti cesti proti Mavrlenu, kot pred dnevi pred njimi brigada. Dne 7. aprila opoldne so dospeli v Bistrico, ki so jo dan prej požgali Italijani. Medtem ko so obupani preživeli vaščani tavalj okoli pogorišč, ne vedoč kje naj se lotijo dela, so jim novinci v hipu očistili klet na pol pečenega in zažganega krompirja, do belih kosti pa so oglodali ožgano crknjeno kravo.

Pa so bili to prej doma vsi spodobni ljudje, ki niso nikdar jedli surovega krompirja ali mrhovine in neočiščenega drobovja in vampov.

Glad jih je napravil zveri.

Ko jih je v brigadi zapustil strah pred lakoto in pomanjkanjem, se jim je vrnilo človeško dostojanstvo. Nekateri so kmalu postali enaki starim partizanom in bili za zgled, kako mora biti borec priseben, skromen, vztrajen, discipliniran.¹⁴³

Šercerjeva brigada je bila dodeljena za čas, ko bo prebivala na manevrskem ozemlju Dolenjske operativne cone, njenemu poveljstvu. In tako se je komandant Milovan Šaranovic dogovoril z bližnjo XIII. hrvatsko udarno brigado »Rade Končar«, da bosta obe brigadi skupno napadli Sinji vrh, itali-

jansko oporišče v južnem delu deželice, na pol poti med drugima postojankama — Vinico in Starim trgov.

Za napad je bila določena noč med 10. in 11. aprilom. Zanj je bilo izdelano že podrobno povelje, z nalogami vseh sodelujočih enot.¹⁴⁴

Takoj po tem povelju so bataljoni brigade Ljuba Šerčerja izvršili ustrezen premik v Učakovce. Od tam so opravili rekvizicijo v sami postojanki Vinici, kjer pa niso imeli s sovražnikom nobenih težav, čeprav so bili sredi med njimi.

Ko so se vrnili v svojo vas, je bila v njej že razporejena XIII. hrvatska udarna brigada. Zato se je Šerčerjeva umaknila v Hrast in bližnje Perudine.

V tem oporišču je čakala brigada v pripravljenosti in v zasedah in bojnih patroljah proti Vinici in Dragatušu, vendar do napada na Sinji vrh ni prišlo.

Prvi bataljon je ob 25-letnici Rdeče armade pripravil medtem v Perudinah imenitno proslavo, ki je nanjo prišlo več sto domačinov.¹⁴⁵

Dne 12. aprila zvečer se je brigada premaknila iz doline in se znova razporedila na Mavrlenu in bila brez stika s sovražnikom. Vse bliže pa je bila zato prebivalstvu. Kakšno veliko prijateljstvo se je že spletlo med Belokranjci in Šerčerjevci!

Vzljubili so tako urejeno, disciplinirano slovensko partizansko enoto in so ob vsaki priložnosti sprejemali medse borce, bili celo skupaj z njimi pri komisarskih političnih urah in rajali z njimi v pozne noči.

Saj je bilo komaj verjeti, da je vojna!

Vse to življenje in ves ta vrvež pa je bil Italijanom in belim v Črnomlju na očeh tudi brez daljnogleda. Malce iz radovednosti, malce pa »po službeni dolžnosti«, so se 15. aprila odpravili v več kolonah proti Mavrlenu, pa ne naravnost, temveč previdno proti Tuševemu dolu, da bi s severa in od strani prišli blizu partizanom.

Prvi bataljon je bil, tako kot vsa brigada, le ves čas buden, čeprav je bilo plesa in zabave na pretek.

Luka je brž ocenil položaj — z dvema četama je pripravil obrambo na višinah pri Stražnem vrhu, svojega namestnika Jožeta Merlaka-Milana pa je poslal z eno četo na svoje skrajno levo krilo z naročilom, naj pride sovražniku za hrbet.

Vse se je potem zgodilo tako, da se bolje ni moglo: medtem ko so Italijani in belogardisti polegali za škarpe nad vasjo Tušev dol in se obstreljevali na dolgi fronti z glavnino Lukovega bataljona, jim je prišel, ne da bi ga opazili, za hrbet Milan s svojimi. Na sovražnika je usekal z dvajsetih korakov. Nenadoma in povsem nepričakovano so se napadalci znašli med dvema ognjema.

Od presenečenja so za hipec obstali ne vedoč, kam naj sedaj streljajo. Nato pa so se usuli po strmini in naravnost pred partizanske puške, ki so jih že čakale spodaj.

Ko jih ne bi bilo petkrat več kot šercerjevcev in ko ne bi tako tekli, bi jih ti obkolili. Tako pa so bežali čez drn in strn in so jih Lukovi podili prav do potoka Dobličice. Šele pri vodi so se preganjalci ustavili.

Nekaj Italijanov in belogardistov se je zateklo v neki leseni his, kot pravijo Belokranjci zidanicam. Vodnik Gams se je priplazil do kočice in vanjo zagnal bombe. Kar jih je ostalo živih, so stekli ven, zunaj pa so jih dotolkle partizanske puške.

Ko so se borci vrnili na bojišče, so hoteli poskrbeti za sovražnikove ranjence in mrtve, ki so ležali tam kar vseprek. Prav tako skrb so imeli pa tudi v Črnomlju in so začeli z granatami obmetavati njive okoli Tuševega dola, da bi preganjalci partizane in da bi šli lahko po svoje.

Borcev pa topovsko obstreljevanje ni zmedlo. Kmetom so ukazali, naj naprežejo vozove in so nanje naložili vse, kar so pobrali sovražnikov po okolici, nato pa poslali vozove z živim in mrtvim tovorom v Črnomelj.

Šele ko so dobili Italijani vrnjene svoje izgubljene, so nehali z obstreljevanjem.

To je bil pa kot nedogovorjeni znak za konec zadržanosti. Belokranjci doslej še nikoli niso videli, kako znajo Italijani in belogardisti teči čez polja in lozo! Zraven pa, da je bila sramota še večja, podnevi, pred samim mestom!

Tuševdolci so prilezli iz hiš in niso vedeli, kako naj partizanom pokažejo svoje veselje nad to predstavo. Moški so tekli v bližnje hise, vinske hrame, in nosili domov vino v škafih. Gospodinje so pogrinjale mize in nanje devale hlebce kruha, slanine in klobas, pa jajc in mesa. Dekleta so se preoblačila in lišpala pred zrčali.

Nato pa je izbruhnilo veselje.

Vsa vas je bila ena sama veselica. Partizani so godli in plesali in peli, dekleta iz vasi so pele in plesale.

Z Mežnarjevo Pepco je, prvič v svojem življenju, plesal še Luka. Nad takšnim plesalcem je bila pa tako navdušena, da ga je samo dvakrat prepustila iz rok — ko je šla zvonit poldne in avemarijo.

Rajanje je trajalo tja do poznega mraka in razlegalo se je širom naokrog.

Saj se je tudi lahko! Partizani niso imeli za kom žalovati. Še ranjen ni bil zjutraj nihče!

Zato pa so še tudi drugi dan čakali nad Tuševim dolom v zasedi Italijane in bele, pa jih ni bilo nazaj.¹⁴⁶

Medtem pa so sovražnikovi ogleduhi, ki so imeli na skrbi varnost Ljubljane in njene okolice, le opazili, da ni z Mokrcia nobene dejavnosti več. Ko je to trajalo že nekaj časa in so se dodobra prepričali, da je gora prazna, so se šele upali v njene gozdove izbrani oddelki gorskih lovcev in je štab njihove divizije Cacciatori delle Alpi izdal 9. aprila tole poročilo o »najdbah« v nekdanjem in sedaj opuščenem brigadnem taborišču:

»Operacijski oddelki so posvetili današnji dan skrbnemu čiščenju predela Mokre. Na zahodnem pobočju kote 1058 so odkrili in požgali vsega 104 barake, v katerih je bilo prostora za nad 2500 mož. Barake so bile zgrajene iz debel in desk ter opremljene z dvojnimi pogradi...«

Ko bi šerčerjevci vedeli za tole poročilo, bi bilo dobre volje in smeha pri njih še več. Kako tudi ne — saj je na Mokrcu ostalo po brigadnem odhodu le 14, ne kočic, temveč brlogov zimskega taborišča II. bataljona za nekaj več kot 100 borcev, pa brez »francoskih postelj« ali »dvojnih pogradov«, kot si je udobje in razvrat v partizanskem taborišču predstavljal kakšen namaziljeni laški oficirček.¹⁷⁶

Potem je šla pa brigada 18. aprila zvečer v dolino in mimo Črnomlja v Tribuče. Med potjo so potrgali za kilometer daleč vse žice za elektriko in telefon, tako mimogrede pa je odbila napad sovražnikove kolone in dva vojaka ranila. Bežeči so pustili kup orožja in opreme. Nekaj Italijanov so šerčerjevci ujeli tudi živih. Partizane so milo prosili na kolenih — »ne rezati ušes, ne rezati oči!«

Pogled na Belo krajno izpod Tanče gore

Pa so jih le slekli in so se morali takšni sami odpeljati v gnojnem košu v Črnomelj, med potjo pa prepevati — *Bandiera rossa*.

Bataljoni so ostali za nekaj dni v vaseh, niti uro hoda daleč od Črnomlja.

Vsa Bela krajina je že vedela o junaški brigadi od Tuševga dola, vsa dežela jih je hotela videti in častiti. Kar naprej so si želeli vaščani mitingov in mladina plesa s takšnimi junaki. Dobri pevci in zabavni fantje iz bataljonov so imeli že takšno ceno — ker so enoto, ki je ljudi bolj navdušila, tudi bolj pogostili — da so dobre pevce ali humoriste zamenjavali med četami po tečaju: 3 borce za 1 pevca!

Kdor bi sedaj videl Šercer j evo brigado in jo imel v spominu od zime, je ne bi spoznal. Bilo jo je samo zdravje, razigranost in borbenost. Z njo bi lahko prestavljali gore in lomili vragom vratove, le blizu jih ni bilo!

Vsa okupatorska svojat se je tiščala v svojih jazbinah. Menda so celo dali vedeti, da ne bodo streljali, če partizani ne bodo napadli!

Enkrat samkrat je priletel nad Boj ance, kjer je bila brigada, in tam okoli ogledniški avion. Pa ga je vzel na muho mitraljezec Riko iz 2. čete III. bataljona. Mitraljez je naslonil v rogovilo drevesa in spustil vanj cel rafal.

Za takšno »zapravljanje« municije so ga ravno grdo oštevali pred bataljonskim zborom, ko je prišel glas, da je avion padel na tla nekje za Črnomljem.

In spet je bil vzrok za veselje. Pravoslavna bojanska dekleta so učila partizane plesati kola in so jim letela široka nabrana krila visoko v zrak, da je bilo kaj videti pod njimi. Komisarji so komaj prišli do sape, tako so si želeli vaščani njihovih govorov, ljudje pa so hodili obiskovati šercerjevce celo iz Črnomlja. Na trato v senco so morali med nekim takim mitingom prinesiti z njeno posteljo vred tudi jetično bolnico, ki že leta ni vstala in šla iz hiše — samo da je lahko videla to življenje in razigranost.

Ko je brigada dovolj navdušila svoje oboževalce tod okoli, se je premaknila 20. aprila zvečer spet v Novo Lipo, da se je zanj razvedelo po vsej deželi, in ker ni bilo priložnosti za boj — nikogar ni hotelo biti pred njene puške in mitraljeze, se je 23. odpravila nazaj na Mavrlen.

Ker so bili partizani spet malo dlje v hribih, so se jih Italijani upali dražiti.

Ze naslednjega dne so spustili iz Črnomlja skozi topovske cevi nad Mavrlen samo dva šrapnela, ki sta pa zato zadela v črno, čeprav se je mrak šele gostil. Razpočila sta se prav nad brigadnimi kuhinjami, da je poškopilo kuharje, konjarja in čevljarja, ubilo konja, preluknjalo kotle in je stekla iz njih vsa večerja.

Huje sta bila ranjena Kavčnikov Žan v nogo in Kuclerjev Polde-Modras v hrbet.

Pri vsem tem pa jo je najbolj skupil mitraljezec Viktor Korenčan iz III. bataljona. Pri vodnjaku pred neko hišo je »pihal na srce« bolničarki Vesni, ki je tam prala — ko se je raztreščila v zraku pošast. Pogubno železje ga je močno zadelo in je od zastrupitve zaradi hudih ran v bolnišnici v Rogu umrl.

Ponoči se je usula še toča s potoki vode, sonce pa je posijalo šele opoldne. Takrat je pa štab brigade sklenil, da bo bataljone razdelil tako, da jih bo polna vsa Bela krajina. Zato sta odšla zvečer I. in II. bataljon proti Semiču, III. bataljon pa proti vzhodu.¹⁴⁷

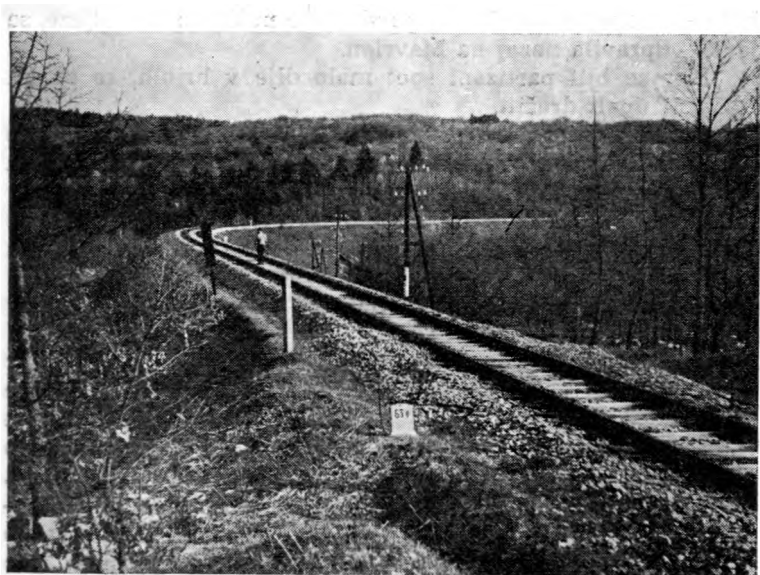
Prvi in drugi bataljon sta prišla prvo noč do vasi Brezje, kjer sta se ustavila k počitku, še istega večera, to je 26. aprila pa sta prekoračila progo in se ustavila v vasi Mihovec.

Iz tega oporišča je šla brigada 27. aprila zvečer na »delo« na progo Novo mesto—Semič, pratež z nekaj borci pa je poslala v vas Brezovo reber.

Blizu postaje Uršna sela so borci tračnice minirali z italijansko topovsko granato in čakali, da bo pripeljal vlak. Čeprav je odneslo precejšen kos tirnice, je vlak peljal naprej, kot da se ni nič zgodilo.

Od besa in razočaranja so borci spustili vanj nekaj mitraljeških rafalov, ki pa niso naredili škode.

To jih je še bolj podžgalo. Ker niso imeli pri sebi ključev za vijake, so z orodjem, ki so ga prinesli s seboj, naklestili debelih močnih kolov, vanje so se uprli, v vsakega po nekaj borcev, in pričeli prevračati tirnice z ležišč po nasipu. Razporejeni so bili na eni strani v dolžino kakih 150 m in vsi hkrati so se morali upreti in dvigovati.

Železniška proga na nasipu pri Uršnih selih, kjer so jo šerцерjevci radi razdirali

Da bi bila komanda enotna, sta oba bataljona kričala »horuk«, pa se uglašnosti ni dalo doseči, ker je glas od prvega do zadnjega rabil toliko časa, da so prvi medtem že omagali.

Pri tem so bili tako glasni, da so jih slišali vojaki v bunkerjih pri postaji in so jim odgovarjali: »Oruk, oruk, oruk — ragazzi!«

Še večkrat so kasneje nagajali partizanom z »oruk«, kadar je bila priložnost za »razgovore iz bližine«.

Ko je borcem le uspelo prevrniti 150 m tračnic v enem kosu so bili tako iz sebe, da se niso lotili še nove dolžine.

Ko so potrgali ob progi še signalne naprave, so se umaknili in šli v belokranjsko Brezovo reber.¹⁴⁸

V vasi, tri ure hoda od Uršnih sel, jih je čakal že zajtrk, potem pa »voljno«.

Partizani so se razlezli po vasi. Eni so šli leč na sonce, drugi na skrivno obirat uši, nekateri čistit orožje — ko je bilo nenadoma slišati klice — »Partizani, predajte se!« — in takoj so že padli strelj pri straži, ki je bila postavljena v smeri proti Semiču.

Medtem so pršele med hišami in po tratih že tudi dum-dumke in vse bliže je bilo čuti domače klice »juriš«!

Vsi so se na mah ovedli — beli!

Najbolj priseben in razsoden je bil komandant Luka. Svojega namestnika Milana je brž poslal z mitraljezom v zvonik, borci njegovega in Jožetovega bataljona pa so zasedli položaje okoli vasi ali pa se pripravljali za obrambo po hišah.

Ko bi imeli časa ob tem tekanju, bi se imeli čemu smejeti: tudi brez hlač ali kar na pol goli so drveli borci na položaje — kakor je kdo mogel.

Belogardisti so bili zaprepašчени. Navsezgodaj zjutraj jim je prišel v Semič nekdo javit, da so prišli v vas sami kuharji in partizanke, sedaj pa tak odpor in tak pekel!

Odpor šercerjevcev je bil silovit. V zvonik je zlezal še Luka in je kar od tam usmerjal borce v vasi in okoli nje. Drugi bataljon pa je s svojim težkim mitraljezom branil brigado z boka.

Ko so belogardisti videli, kakšno kašo so si skuhal, so se pričeli umikati. Vsi so brezglavo bežali, le mladi mitraljezec se je umikal zadenski in je stojé kar naprej stresal rafale s

svojim »hočkison« in nihče od šerčerjevcev ga ni mogel spodnesti.

Potem pa se je obrnil še ta, in začel se je pogon. Belogardiste so Lukovi borci podili do samega Semiča.

Medtem pa so se slečeni oblekli, in skupaj z Jožetovimi borci so pomagali čistiti bojišče.

Od treh domačih ranjencev je bil najhuje ranjen partizan Beli. Pred tednom je dezertiral od belokranjske bele garde k partizanom in se ga je obdržalo kar to ime.

Kako se je usoda poigrala — izdihnil je od belogardistične krogle.

Zraven dveh ubitih sovražnikov sta ležala še dva tako hudo ranjena, da jih beli vojščaki niso mogli odvreči s seboj. Eden je bil iz Tribuč in so njegovi domači prav pred kratkim šerčerjevce gostili tako kot to znajo le Belokranjci.

Ko so borci pobrali še šest pušk in so se vrnili že tudi oni z gonje, so pričele padati na Brezovo reber granate manjšega kalibra iz Semiča. Škode ni bilo, le dali so vedeti, kako je bil poraz boleč.

Potem so se pa oglasili še iz Črnomlja. Imeli so debelejšje cevi, in takrat je pa pošteno zagrmelo.

2e ena prvih granat je padla med dve hiši, polni partizanov. Polovica ene se je kar sesedla in pokopala podse skoraj celo četo. Precej je bilo nerodno ranjenih.

Še huje je bilo tem, ki so stali blizu hiše. Nekega borca je razneslo od pasu gor, da je vodja brigadnih kulturnikov Nino našel kos glave z lasmi daleč proč na travi, drugi pa je ostal bolj cel, vendar vseeno razcefran. Ubita sta bila Franc Golob iz Tolmina in Polde Mravlje iz Davče, oba iz minerskega voda. Do smrti je zadelo tudi Janeza Kržiča iz Čekovnika pri Idriji.

Huje ranjene so nosili kar v cerkev, edino varno mesto. Na oltarju je ležal razbit, vendar živ borec Dušan Perme, kot da so sneli Kristusa s križa.

Brezova reber je bila pa le temeljita »lekcija« za belogardiste Bele krajine. Od takrat jih je minila napadalnost. V hajke za partizani niso šli več, le branili so se še.¹⁴⁸

Sicer pa, da ne bi delali Belokranjcem krivice s semiško »belo gardo«: največ je bilo v njej vojščakov z one strani Gorjancev in iz — šentjemejske doline!

Nepozabni prvi maj

Brigada se je drugo jutro nato premaknila v Škernjavec, za vsak primer. Tam je ostala dva dni.

Težke ure z Brezove rebri so bile hitro pozabljene. Bližal se je 1. maj in Šerčerjeva brigada se je pripravljala, da ga proslavi tako, da bo o tem govorila vsa Bela krajina. Pa tudi Bela krajina se je pripravljala, da sprejme svoje junake od Tuševca dola in Brezove rebri. Glas o junaški brigadi je šel po deželi kot veter. Ljudje so samo pričakovali priložnost, da jo počastijo in da se ji oddolžijo za nedopovedljivo navdušenje in samozavest, ki sta jih prevzela ob dobrih novicah.

Take noči, kot je bila ta pred 1. majem 1943, Bela krajina še ni doživela. Bilo je, kot da je zvezdnato nebo padlo na zemljo. Na tisoče malih in velikih luči je zagorelo že s prvim mrakom vsepovsod, na gričih in gorah in na poljih in stelnikih. In z vsakim kresom je na stotine in tisoče Belokranjcev pozdravljalo praznik delovnih ljudi po vsem svetu, pa svoj praznik boja za osvoboditev in za revolucijo, in partizane, svojo ljudsko vojsko.

V Škernjavcu sta bila že navsezgodaj v zboru in pripravljena na premik oba bataljona Šerčerjeve brigade, ko je prišlo od straže vznemirljivo poročilo, da se bliža vasi neznana kolona oboroženih ljudi... Ko bi Dolomitci vedeli, kako je malo za groš vsakega šerčerjevca, si ne bi izmislili šale, pa da bodo »jurišali« na brigado!

Da bi šli »v napad« na zbrano bataljona malo bolj potuhnjeno, bi jo pošteno skupili.

V Šerčerjevo brigado je prišel prav na ta dan skoraj ves Dolomitski odred. Po umiku glavnega poveljstva in izvršnega odbora OF in CK KPS iz Polhograjskih Dolomitov koncem marca, je bila na tem ozemlju odveč večja terenska bojna enota, ki ob spremenjenih razmerah vojskovanja ne bi mogla opravljati večjih vojaških nastopov. Tako je za varovanje tamkajšnje organizacije odpora ostalo le nekaj manjših četic, vse drugo pa je šlo v brigado.

Šerčerjevci so se razveselili nekaterih starih bojnih tovarišev, ki so prišli koncem leta 1942 le za kratek čas v brigado, prav posebej še Rudolfa Hribernika-Svaruna, ki jih je pripeljal, pa Lada Mavsar j a-Ronka in drugih.

Čeprav je bil odred utrujen od hoje vso noč, so ga kar hitro vključili v brigadni zbor in krenili na pot. Na prvomajsko vojaško parado v Drage.

V teh višinah okoli Jugorij in Suhorja je bila prav te dni pomlad v naj lepšem razcvetu. Hkrati so žarele po vinogradih rožnate breskve in snežnobeke češnje, ob poteh in hišah hruške in z rahlo rdečico obarvani cvetovi jablan.

Po stezah in kolovozih in cestah pa so hitele proti Dragam trume žensk in deklet in mož in otrok. Več kot dva tisoč ljudi od blizu in daleč je prišlo, da pozdravi Šercerjevo brigado.

Od glavne ceste pa do vasi so brigado pozdravljali slavaloki in mlaji in z venci zelenja okrašeni napisi »Živeli partizani«, »Živela OF«, »Živela Rdeča armada«.

Na vseh hišah zastave in cvetje, mladina je s cvetjem zasipala borce, ki so v strumnem koraku opravili mimohod pred tribuno, kjer so brigado pozdravili in je brigada pozdravila veljake vojaške in ljudske oblasti.

Nato je vsem zbranim spregovoril brigadni komisar Janez Hribar-Tone o prvomajskem prazniku in narodnoosvobodilnem boju.

Potem še nekaj partizanskih pesmi, ki so jih zapeli vsi tako gromovito, da si ni upala blizu nobena ptica, in parade, kakršne v deželi še ni bilo, je bilo konec.

Ljudje in partizani pa niso prišli v Drage zato, da bi se razšli. Medtem ko so po hišah gostili svoje borce, so pionirčki in mladinci rajali po vasi. Skozi odprta šolska okna je zapela harmonika in vabila na ples. Mladinke so kar pograbile partizane in jih vodile s seboj bliže godcem. Potem so se pa zavrtele z njimi, da so se podplati komaj dotikali tal.

In kako so se partizani nališpali za ta dan! V Škemljevcu so dekleta kar tekmovala, katera jih bo več in bolje očedila. Prale so jim in šivale, brivcem so škarje in britve kar naprej pele, za prvomajsko jutro pa so si borci namazali čevlje z raztopljenimi sajami, okoli vratu ali v prsne žepe pa si zatikali izvezene robčke, ki so pomenili še kaj več kot samo skrb brhkih mladink, da se bo videlo, kdo so junaki!

Ko je vsem v šoli in na vasi pošla okoli poldne sapa od prvega zaleta in navdušenja, so si malo oddahnili, nato pa odšli v dolgem sprevedu iz vasi v hlad bližnje loze, na pol poti med Dragami in Suhorjem. Na trato se je zgrnilo vse belo in črno naroda in partizanov. Na okrašenem odru pa so

Belokranjci in Zumberčani plesali in peli in razigranim in navdušenim gledalcem in gostom razkazovali svoja večno lepa kola, pesmi in igre in običaje stoletnega ljudskega izročila.

Razdajali so svoje srce.

Veselje je trajalo kar naprej. Sedaj so partizani vodili svoje drage ljudi nazaj v vas. Brigadni kulturnik Franc Strle-Nino je že težko čakal, da pride na vrsto s svojo četo. Vsem domačinom se je za gostoljubje zahvalil najprej komisar Janez Hribar-Tone, ki je obljubljal, da Šercerjeva brigada ne bo nikdar pozabila Bele krajine. Pevci so zapeli tako ubrano, da je šel srh po telesih, in do solz so se spet nasmejali ob igricah in šalah neugnanega Branka Defarja-Strička. Vse je prese-netil pevec Janez Turk-Vanja, ki je prišel v brigado z odredom šele zjutraj in ni nihče vedel, kakšen žameten glas premore. Njegovi pesmi Zlati, zlati časi in Bliža se železna cesta, ki sta jo v dvospevu zapela z Olgo Družinovo, sta od takrat naprej spremljala vse brigadne mitinge.

Komisar II. bataljona in partizanski pesnik Vinko Šumrada-Radoš je dal duška svojemu občudovanju dežele in rodu na njej s tole prigodno zdravico:

»Pozdravi vas bog, Belokranjci!
Rod trden, jeklen in odločen,
ponosni ste kakor Gorjanci,
jez tujca nasilju mogočen.
Ne sila, obljube ne laž
vas s prave poti ni krenila,
resnica vam vzor je le bila,
vaš cilj je enak kakor naš!

Pozdravi vas bog, Belokranjke!
Le nekaj dni vaši smo gosti,
in vendar se zdite nam znanke,
kot živel bi tu od mladosti.
Priljubljen je petja vaš glas,
ponižne, prijazne, značajne
pri delu za narod ste vztrajne,
da čimprej nam sine nov čas!

Pozdravljam, marljivi te rod!
plevela v tvojem ni žitu,
a one smeti, ki so še tod
na našem ostanejo situ.

Naš rod naj svoboden živi,
izdajalce med sabo zatrimo
in v jutro se jasno ozrimo,
na vzhodu naš dan se budi!

Pozdravljamo vaše vasice,
polja, kamenite bregove,
vrtove in vinske gorice,
livade, zelene gozdove.

V bodoče ostanemo znanci
le roke si bratsko podajmo,
in kolo veselo igravimo.
Živi vas bog, Belokranjci!»

Stemnilo se je že, pa se še ni dalo nikomur domov. Kako tudi, ko takšnega praznika še ni bilo!

Rajali so še vso noč, brigada pa je ostala v Dragah še tri dni, da se je veselje do kraja izteklo.

Tudi v Bojancih, kjer so povabili v goste III. bataljon, je bilo lepo in razigrano, da kaj takega ljudje niso še videli ne pomnili. Šercerjev bataljon so prišli pozdravit Črnomaljci in ljudje vse od te in one strani Kolpe.

Take krepke priložnosti za veselje ni kazalo zamuditi.¹⁴⁹

Plačilo za gostoljubnost — udari po sovražniku!

Potem so pa za brigado in borce nastopila spet vsakodnevna opravila.

Dne 5. maja zvečer sta se I. in II. bataljon premaknila v vas Gradnik, da bosta bliže železniški progi Novo mesto—Karlovac.

Že drugo noč je šel minerski vod na delo k Dobraviciam. To pot je zletela po nasipu lokomotiva in je s seboj potegnila še šest vagonov tovrnega vlaka.

Minerei niso niti vedeli, kako dobro so opravili svoj posel in so šli prihodnji večer spet na progo, da bi jo znova podrli, pa so se vrnili, ker ni vozil še noben vlak.

To noč sta odšli iz Gradnika 1. in 3. četa I. bataljona za spremstvo celi koloni vozov, ki je peljala v Rog za bolnišnice hrano, ki jo je zbrala brigada.

Dne 8. maja zvečer sta se bataljona premaknila na Drašiče, vendar se do 11. ni zgodilo nič pomembnega. Tegadne pa sta 1. in 2. četa I. bataljona v zasedi pri Božakovem čez Kolpo obstreljevali vlak, ki je peljal vojake iz Karlovca proti Ljubljani. Pri tem je bil ranjen neki karabinjerski oficir.

Ker je bila ta prometna zveza edini stik s sovražnikom, sta odšli obe četi drugi dan spet na progo, vendar škode ni bilo nobene.

Italijani inbelogardisti so si upali iz Metlike komaj do Treh far — da ne bi bilo preveč tveganja.¹⁵⁰

Sproščenost in vedro razpoloženje v brigadi sta bila sedaj tolikšna, da so vzniknili tudi doslej pritajeni samorastniški ustvarjalni goni. Šerčerjevci so pričeli izdajati svoje glasilo UDARNIK, razmnoževano na ciklostil. V njem so objavljali predvsem reportaže o uspehih akcijah, pa tudi prigodne pesmi. Za likovno opremo glasila je poskrbel komaj šestnajstletni štabni kurirček Ivan Seljak-Čopič. Ta vzdevek je dobil kar glede na svojo risarsko nadarjenost.

V teh dneh pa je moral štab brigade urediti tudi dokaj mučno zadevo. Še ko je bila brigada na položajih okoli ceste Metlika—Novo mesto, v vaseh pri Suhorju in Jugorjih, sta našla pot do brigade dva mlada fantiča, ki sta povedala, da sta iz Ljubljane in da sta ušla od doma, ker jima niso pustili v partizane.

Tako sta ostala v brigadi in ker sta se priljubila, sta dobila tudi orožje. Čez nekaj dni pa jih je zajela zaseda na gorjanskem prelazu, ko sta hotela zbežati v Novo mesto, s puškami vred.

Sedaj pa so v brigadi postali pozorni nanju. Zasliševali so ju zlepa in zgrda, pa nobenega uspeha. Bila sta trmasta.

Po vztrajnem delu pa se jim je le posrečilo, da so si pridobili zaupanje enega od njiju. Ta je razkril, da so ju poslali iz Ljubljane erlihovi z Rakovnika, doma je bil iz Šiške, v partizane vohunit. Pokazal je tudi listič, kjer je imel napi-

Naslovno stran brigadnega
glasila je narisal Ive Seljak-
Copic, takrat šestnajstletni
kurir

sano, kaj naj vse pogleda. Bila sta stara komaj 15 let. — Kaj naj naredijo z njima?

Kot jetnika so ju vodili do Drašičev. Lahko pa bi pobegnila ob prvi priložnosti in storila brigadi ali prebivalstvu nepopravljivo škodo.

Stab brigade si ni vedel pomagati drugače, kot da se je odločil: za kolovodjo najhujšo kazen.

Drugega, ki je kazal kesanje in manj pokvarjenosti, pa so obdržali v brigadi.¹⁵¹

Čeprav so bili šercerjevci sedaj daleč od Notranjske in bi najraje nanjo tudi kar pozabili, pa je vendarle prišla do njih novica, ki jim je dala zvrhano mero zadoščenja za vse nevšečnosti pretečene zime! Tomšičeva brigada je zdržala v tistih krajih le nekaj dni. Že ob prvem »srečanju« z Italijani in belogardisti so zgubili v boju še svoj minomet, uplenjen marca v Suhi krajini in ponos vse brigade. — V trenutku jim

je bilo zadosti tako Notranjske kot bele garde in so šli nazaj v gostoljubnejše dolenske vasi.

Tretji bataljon je še vedno čepel na izpostavljenem položaju med Vinico, Kolpo in Sinjim vrhom, v Vukovcih. Patrulje in zasede, to je bilo vsakodnevno opravilo moštva.

Tako je 5. maja bataljonska patrolja napadla na obhodu sovražnikovo patroljo, ta pa je na begu odvrгла vse, kar ji je bilo za večjo hitrost odveč. Partizani so pobirali za njimi in dobili v roke vojaško pošto, namenjeno posadki v Vinici.

Naslednjega dne so poslali iz Vinice sovražnikove bojne patrolje na drugo stran Kolpe in so jih hrvatske partizanske enote obkolile v vasi Pribanjci. Da bi bil uspeh popoln, so prosili bližnji Šerčerjev III. bataljon, naj Italijanom zapre pot za povratek na mostu čez Vinico.

Na ugoden položaj pod Seče selo se je res pripravila močna bataljonska zaseda, ki je tolkla po bežečih vojaki.

Tale boj pa je bil le tipanje hrvatskih partizanskih sil za napad na Vinico.

Napadati so pričeli še isto noč. Bunkerje in utrdbe so tolkli s topovi in minometi z desne strani Kolpe, borci III. bataljona pa so prodirali za topovskim ognjem proti središču Vinice. Iz razbitih bunkerjev so izvlekli celo minomet, dve strojnici in 3000 nabojev.

Z dnem so se napadalci morali umakniti na položaje proč od postojanke, ker niso imeli dovolj sil: brez njih so bili tako Hrvati, ki so bili brez XIII. proletarske — le-ta je skupaj s slovenskimi brigadami napadala postojanke po mirenski dolini, kot III. bataljon, ki je moral varovati še dohode od Sinjega vrha in Dragatuša. Tako so predrli Italijani in belogardisti s podporo tankov pot iz Črnomlja v Vinico in pripeljali vojaštvo na 35 kamionih.

In s tem je bilo konec boja za Vinico.¹⁵²

Tretji bataljon je čakal na sovražnika še en dan v zasedah, pa ni bilo nikogar na spregled.

Šele čez dva dni, 10. maja, so prileteli trije avioni, ki so jim iz Vinice kazali z raketami dozdevne partizanske položaje. Potem so pa največ tovara zmetali v prazno, za vsak slučaj pa mitraljirali tudi Vukovce, vendar brez škode.

Dne 11. maja se je bataljon že zjutraj umaknil iz vasi v gozd. Avioni so se vrnil, vendar niso nič opravili.

Tako se je bataljonu godilo še teden dni. Edino opravilo so mu bile lastno zavarovanje z zasedami in patroljami in pa politične in vojaške ure, ob večerih pa kopanje v že topli reki.

Dne 18. maja zvečer se je bataljon premaknil na Dalnje njive, vas, ki leži na cesti iz Sinjega vrha v Stari trg.

Že drugo jutro je bojna patrolja III. bataljona tako blokirala posadko v Sinjem vrhu, da ni mogla niti po vodo za kuho, zvečer pa je 2. četa opravila rekvizicijo v samem Starem trgu, v hišah na koncu vasi.

Več kot blokada Sinjega vrha je bilo vredno to, da je iz postojanke dezertiral vojak Mario in se priključil III. bataljonu. Bil je izvrsten borec in kasneje celo komandir čete. Partizanom je prišel zelo prav, ker je poznal navade italijanskih vojakov.

Dne 20. maja je bil bataljon priča ostremu boju med XIII. hrvatsko brigado in Italijani in ustaši na drugi strani Kolpe pri Severinu. Štab bataljona jim je poslal brž na pomoč vse moštvo, ki ga je lahko pogrešil. Ker pa je bilo navzdol po bregu do Kolpe in čez njo, pa spet v breg le daleč, so prišli tja borci že ko je boj pojenjal.

Odsek železniške proge pri Dobravah med Črnomljem in Metliko, kamor so pogosto hodili na vaje minerji Sercerjeve brigade

So pa zato prestregli povračilni napad topov in avionov. Pet »Savoj« je obletaval partizanske položaje in z Vrbovskega so letele nadnje granate. Trije borci III. bataljona — Janko, Žarko in Štrukelj so jo pošteno skupili. Zadnjega je drobec zadel v trebuh, da mu je kipelo drobovje iz njega. Še živega in pri zavesti so ga prinesli na to stran Kolpe, kamor so se umaknili granatam in bombam, vendar je umrl in pokopali so ga na Hribu.

Bataljon se je nato umaknil s tega vročega ozemlja, kjer so se pričele postojanke polniti z okrepitvami, in se je 21. maja ustavil na Mavrlenu, po počitku pa nadaljeval pohod in prišel 22. maja do Suhorja in se priključil ostalima bataljonoma v brigadi.¹⁵³

Medtem sta imela I. in II. bataljon polne roke dela okoli proge pri Kolpi.

Dne 14. maja je odšel I. bataljon minirat progo med postajama Kamanje in Ozalj.

Minerski vod s komandirjem Jožetom Mlinar j em-Cirilom je prebrodil Kolpo in na hrvatski strani podstavil pod tračnice mino, medtem ko so na tej strani varovali akcijo bataljonski borci. Štab brigade je prejel poročilo, da bo tega dne peljal tu skozi vojaški transport in ga ne bo težko prepoznati od navadnega vlaka, saj bo imel s seboj dva oklepna vagona.

Minerei so pustili skozi že potniški in tovorni vlak, ko se je končno le prikazal vojaški transport. Komandir Ciril je zavrtel ročico — pa je le rahlo puhnilo in se malo pokadilo.

Sabotaža je bila tokrat že dvojna — prvič, ko ni eksplodirala topovska granata, izstreljena iz italijanskega topa na partizane in jo je pobral Ciril, in sedaj, ko bi morala služiti kot mina partizanom.

Razočarani borci so vžgali po transportu s te strani Kolpe z vseh mitraljezov in pušk, pa ni bilo kaj prida škode. Bojda le 5 ranjenih.

Pač pa so se nato oglasili metliški topovi in obstreljevali dozdevne partizanske položaje.

Na isti transport je potem streljal pri Bubnjarcih še II. bataljon brigade, pa tudi brez kdove kakšne škode.

Ker bi imeli takšnile izleti bojnih patrolj najbolj priprave na stalne tarče na drugi strani reke, kjer je tekla proga proti Karlovcu, sta bataljona poizkus ponovila še naslednjega dne, pa kakšnega posebnega uspeha ni bilo niti tokrat.

Dne 15. maja je I. bataljon zgubil svojega komandanta Toneta Vidmarja-Luko, ki ga je vodil od prvega dne brigade. Postal je namestnik komandanta brigade, nasledil ga je pa Jože Merlak-Milan, izkušen vojak in iznajdljiv starešina ter hraber borec še iz prve partizanske zime. Z Luko sta si bila vrhniška rojaka in ves čas partizanovanja skupaj.¹⁵⁴

Namestnik komandanta I. bataljona je postal znan dolomitski partizan Rudolf Hribernik-Svarun.

Brigada je vse večja

Sedaj so imeli bataljoni že toliko borcev, da je štab brigade 16. maja ustanovil še IV. bataljon. Vanj je dal vsak bataljon po eno četo, tako da se njihove zaporedne številke niso spremenile, menjala se je le številka bataljona.

Za komandanta IV. bataljona je bil postavljen Franc Bombač-Zorko, za političnega komisarja Leon Klemenčič-Leon Batog, za pomočnika komandanta Lado Mavsar-Ronko in za pomočnika političnega komisarja Ivan Kreč-Jozl.

Brigado je zapustil njen namestnik političnega komisarja Stane Dobovičnik-Krt, ki je šel v Tomšičevo.

Brigada je štela že več kot 700 izvrstno oboroženih borcev, saj je že vsaka desetina imela svoj puškomitraljez, vsak bataljon pa po en težki mitraljez in brigada minomet.

Naslednjega dne je šla samo ena desetina I. bataljona z mitraljezom dražit Italijane v šotore pri Kamanju, zvečer pa so se vsi štirje bataljoni premaknili v Gornjo Lokvico nad Metliko.

Borbena življenje brigade je postalo vse bolj razgibano in pobuda v njenih rokah.

Dne 18. maja je šel ves II. bataljon v zasedo k Semiču. Še preden je zavzel položaje, ga je odkrila obhodna patrulja belogardistov in nepričakovano napadla. Bataljon je zgubil dva svoja borca, eden pa je bil hudo ranjen. Vse, kar je lahko storil ob tem presenečenju, je bilo to, da se je belogardistične patrulje otresel in jo nagnal v Semič.

Drugi dan sta zamenjala II. bataljon pred Semičem I. in IV. bataljon.

Ta je odkril dober položaj z izredno vidljivostjo na postojanko in tja postavil težki mitraljez, ker ga je varoval še I. bataljon. Strelci so čakali samo še dober pogled.

Tega so mu pripravili Italijani in belogardisti, ki so se postavili v zbor. Takrat je zaropotalo in so domačini vedeli povedati, da jih je obležalo pet, ranjenih pa je bilo sedem. Italijansko uradno poročilo govori le o šestih ranjenih vojakih.

Drugi bataljon je šel na prežo k progi pri Uršnih selih. 2e pozno dopoldne je pričakal vlak, ki je vozil v Črnomelj raztrelivo. Nanj je odprl takšen ogenj, da je bil ubit en vojak, en oficir in dva vojaka sta bila hudo ranjena; ranjen je bil tudi železničar, ki je spremljal vlak. Borci so videli, kako so trije vojaki padli z vlaka.¹⁵⁵

Ko so se vračali v oporiščno vas Gornja Lokvica, so zaplenili v gozdu kmetom še šest konj, ki so z njimi napravljali drva za Italijane.

Dne 20. maja je bil spet na vrsti Semič, da bi tako posadki poržli živce. Dražit sta jih šla II. bataljon in ena četa I. bataljona. Del II. bataljona se je spopadel z belogardistično patruljo in ji prizadejal izgube.

Zvečer se je brigada premaknila — I. bataljon v Škemljevec, II. in IV. v Suhor.

Sedaj so Italijani le morali nekaj ukreniti, da ne bi bili ob ves ugled. Na pomoč so poklicali še ustaše, ker se jim je zdelo, da je vsa dežela polna partizanov. Namenili so se, da »prečistijo« področje kar med Metliko in Kostanjevico.

Za prvi nastop so si izbrali bližnjo Gornjo Lokvico, kjer so bili nekaj dni prej šercerjevci. Za maščevanje, da so dali zavetje partizanom, so ljudem pobrali vso živino in jo gnali proti Metliki.

Še preden so šli tatovi iz vasi, je vaščanom uspelo poklicati partizane. Prva in druga četa I., II. in ves IV. bataljon so hiteli sovražniku za hrbet in se razporedili za boj med Metliko in Lokvicami. Počakali so, da se je tatinska kolona zvrstila, nato pa so užgali s težkim mitraljezom in z vsem drugim orožjem po njej.

V paničnem begu so vojaki popustili ves plen, bataljona pa sta pobrala po njivah in vinogradih za njimi en puško-mitraljez, dve puški, nahrbtnik municije in še nekaj druge vojaške opreme. Sovražnik je imel enega vojaka ubitega, tri pa ranjene, med njimi enega oficirja — kar so priznali v urad-

Vas Gornja Lokvica v Beli krajini

nem sporočilu sami, medtem ko so ocenili partizani njihove izgube na najmanj 15 ubitih in toliko ranjenih. Sami pa niso imeli nobene žrtve.

Tega dne in naslednji dan je imel zavarovane dohode k brigadi od Novega mesta in Semiča I. bataljon, pa je bilo vse mirno.

Lekcija sovražnikom je bila dobra, čast in slava Sercerjeve brigade pri Belokranjcih pa sta še porasli.

Vlak, ki je še kar naprej vozil po dolini Kolpe, ni in ni dal miru brigadi. Razigrani minerski vod je, spet pri Kamanju, kjer je bil kraj za takšne podvige tako pripraven, dvignil v zrak tovorni vlak. Nekaj vagonov, ki je bilo v njih tudi tobaka, je zdrsnilo v Kolpo in so bližnji in daljni Belokranjci še dolgo nosili iz Kolpe bale mokre »žlahtne travice«.

Dne 23. maja so spet vrgli v zrak vlak: lokomotivo z enajstimi, na žalost praznimi vagoni. To je bilo med Gradacem in Dobravicami. Ker niso poslušali pozivov partizanske vojske in niso nehali s službo okupatorju, sta takrat zgubila življenje dva železničarja, dva pa sta bila hudo ranjena.

Tudi Semič je bil še mikaven. Dne 23. maja je bil zanj na vrsti I. bataljon.

Belogardisti so se hoteli zavarovati pred presenečenji in je njihova zaseda prehitela partizansko. Ko se je 3. četa I. bataljona razporejala na položajih, je že bila napadena. Umaknili so se, z njimi pa ni bilo komandirja Aleša Mezeta-Cveta, niti se ni vrnil v oporiščno vas.

Našli so ga šele čez nekaj dni otroci iz Semiča v nekem grmu; mitralješki rafal mu je presekala trebuh.

Še isto noč je šel spet na progo I. bataljon, ki je zjutraj pripeljal živega Italijana iz razbitega bunkerja. K Sv. Urbanu nad Metliko pa je vsak dan izmenoma hodil v zasedo po en bataljon.¹⁵⁶

Brigado je te dni obiskal član vrhovnega štaba narodno-osvobodilne vojske in partizanskih odredov Jugoslavije Edvard Kardelj-Krištof. Dne 25. maja je imel sestanek z vsemi brigadnimi političnimi delavci, kjer so na več kot dvanajsturnem sestanku razčlenili vsa pereča vprašanja v brigadi; potem je tovariš Krištof orisal domači in svetovni politični položaj ter priprave na razvoj bližnjih dogodkov in dogodkov, ki jim bodo sledili. Vsem zbranim političnim delavcem je dal koristne napotke za delo v brigadi po vsem tem, kar je o brigadi slišal.

Njegov obisk in ocene, ki jih je dal iz svojih širokih izkušenj, so še spodbudile delavnost brigadnega političnega kadra. Potem je govoril tudi ljudem na nepozabnem mitingu za vso širšo okolico v Lokvicah.

Tiste dni je brigada dočakala čas, ko je bila že tudi sama s seboj zadovoljna. Ne po krivici in to tudi ni bila zaljubljenost vase, ampak zavest, da je bilo od odhoda z Notranjske sèm delo dobro zastavljeno. To spoznanje je četnim, bataljonskim in brigadnim starešinam podprlo tudi pismeno priznanje, ki ga je Šercerjevi namenilo glavno poveljstvo slovenske partizanske vojske.

Šercerjevi brigadi se je tudi zazdelo, da je njena udarna moč prerasla bojno sposobnost sovražnika, ki ji je stal nasproti, in želela si je odhoda nekam, tja, kjer bi prišla bolj do veljave in bila bolj izkoriščena njena prekipjavajoča življenjska sila.

Kot da bi slutila, da je prišel konec njenega bivanja v zatišju.¹⁵⁷

DEJAVNOST NA VSE STRANI

(1. junij—16. julij 1943)

Šercerjeva na Štajersko — prvi poskus

Dne 26. maja so bataljoni počivali in se pripravljali na odhod iz Bele krajine. Glavno poveljstvo je pripravilo obsežen načrt, ki je temeljil na predvidenem vojaškem in političnem toku dogodkov v okupirani Evropi — zavezniška fronta se bo prav gotovo premaknila iz Afrike bliže Evropi. Rdeča armada se je že obrnila proti zahodu in ves nagel razvoj je bilo potrebno pričakovati pripravljen.

Poveljstvo slovenske narodnoosvobodilne vojske in partizanskih odredov je imelo na voljo sedaj na ozemlju tako imenovane Ljubljanske pokrajine štiri, za gverilske razmere izvrstno opremljene brigade, ki so imele okoli 3000 usposobljenih udarnih borcev. Ker je že nekaj mesecev sodelovala uspešno z Dolenjsko operativno cono tudi XIII. hrvatska udarna brigada, so okoliščine ugodno kazale za takšne dolgoročne skupne nastope, bi mogli sedaj dve izbrani brigadi prekoračiti Savo in zanesti ofenzivni polet partizanske vojske na Štajersko, kjer je bilo v ljudeh še veliko sil za spopolnitev vrst borcev narodnoosvobodilnega boja.

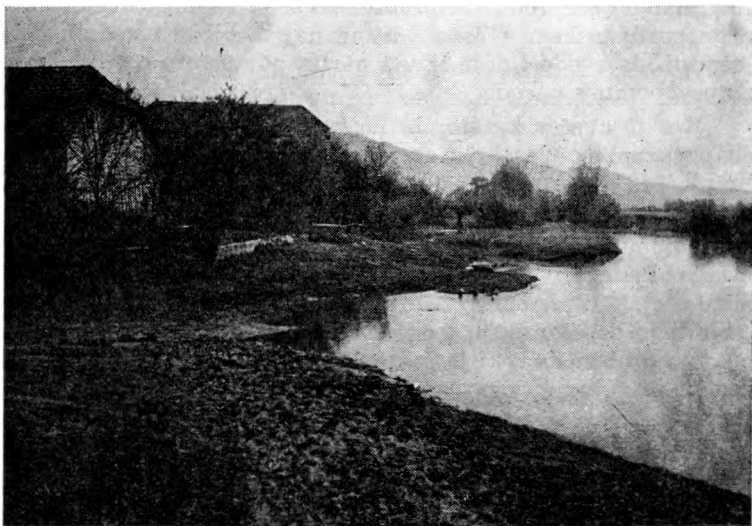
Glavni štab NOV in PO Slovenije, ki se je medtem že preselil iz Polhograjskih Dolomitov na področje Kočevskega Roga, je objavil ob obisku tovariša Kardelja pri njem 27. maja posebno dnevno povelje, v katerem prikazuje uspehe združene protifašistične fronte po vsem svetu — medtem so bili Nemci in Italijani vrženi iz Afrike, po Stalingradu pa je Rdeča armada prodirala nezadržno proti zahodu — je svoj vojaško-politični pregled sklenil s poročilom o stanju na do-

mačih bojiščih. Narodnoosvobodilna vojska je tako v Jugoslaviji kot v Sloveniji v nenehni ofenzivi. Poleg uspehov v neposrednih bojih pa je pomembno tudi to, da se pojavljajo dezertacije vojakov iz vrst zasedbene armade in pripadnikov bele garde. Ob vseh teh dobrih pričakovanjih za razvoj borbe v bodoče, pa je potrebno krepiti enotnost v lastnih vrstah. Ob tolikšnem povečanju borcev narodnoosvobodilne vojske iz vseh pokrajin Slovenije je čutiti želje in zahteve, da bi se borili prav na domačih tleh. Domovina je ena vsem, zato je potrebno najodločneje nastopati proti takšnemu nevarnemu lokalnemu patriotizmu. Tudi samovoljno prehajanje iz enote v enoto je smatrati dezerterstvo, dezertter je izdajalec, izdajalcu pa smrt!

Tako je glavni štab že v naprej pripravljaj borce na trde preizkušnje, ki jih čakajo ob ostrini boja, ki se je strmo dvigal in terjal od njih tudi vse večjo politično trdnost.

Dne 27. maja popoldne ob 14,30 je krenila iz Suhorja Šercerjeva brigada, polna zagnanosti, moči, vedrine. Vsega tega se je nabrala v teh dveh mesecih življenja in bojov v Beli krajini. Bila je udarna enota, vojaško in politično vzgojena in prekaljena za vsako nalogo in za vsako preizkušnjo.

Krka pri Kronovem nižje Novega mesta, kjer se je čez njo na vozilih prepeljala Šercerjeva brigada pred prvim poskusom pohoda na Štajersko

Slovo od Bele krajine pa šerčerjevcem ni bilo lahko. V tej deželi je brigada doživela svojo pomlad, svoje novo rojstvo. Tesnobe ob odhodu niso mogli pregnati ne mikavnost pohoda v neznano in pričakovanje novih doživetij, ne upanje na zopetna svidenja.

Brigadi se je zdelo, da ni mogla z ničemer povrniti gostoljubnosti domačinom in da ostaja tem ljudem zlatega srca večni dolžnik.

Bataljoni so prenočili vrh Gorjancev pri Sveti Geri. Popoldne so krenili navzdol in se po polnoči prepeljali kar s kmečkimi vozmi čez strugo Krke v Kronovem, da si ne bi zmočili nog. Že pri prvem soncu je bil prehod končan in je brigada za dne nadaljevala in končala pohod. Zasedla je, nedaleč od Novega mesta in številnih mešanih in belogardiističnih postojank, vasi v in okoli zdravilišča Šmarjete: I. bataljon Družinsko vas, II. Belo cerkev, III. Smarjeto samo, IV. pa Vinico.¹⁵⁹

Vse vasi obširne okolice sta zasedli še Cankarjeva in Gubčeva brigada. Tomšičeva je čakala više na severozahodu.

Še isti večer so priredile brigade v Šmarjeti skupni miting, namenjen predvsem prebivalstvu, ki še ni doživelo takšnega partizanskega obiska. Miting naj bi bil ena redkih priložnosti, da zvedo ljudje iz ust partizanov samih o ciljih boja za osvoboditev naroda.

Ker je zvečer kazalo, da ne bo pričakovanega obiska, so šli partizani po vaseh in zganjali skupaj ljudi. Župnik se je branil, češ da še ni večerjal, pa so ga le prepričali, da je šel kar s patruljo.

Potem se je začelo. Ljudi se je trlo in zadržanost jih je minila. Pritegnili so jih partizani, ki so se potrudili, kot še ne doslej. Skupnemu režiserju Francu Strletu-Ninu iz Šerčerjeve je uspelo, da je točke programa sproti prilagajal razpoloženju občinstva, ki je zahtevalo še in še. Polnoč je že bila proč, ko se ljudje še niso razšli in so z župnikom in partizani vred prepevali udarno bojno pesem Nabrusimo kose!

Istega dne popoldne so brigadni štabi zvedeli že podrobnosti, čemu so se zbrale brigade: Šerčerjeva in Cankarjeva bosta čimprej prekoračili Savo na področju Kamniško-zasavskega odreda h podprli polet narodnoosvobodilnega boja na štajerskem.

Da bosta lahko opravili svojo nalogo, se morata urediti v hitri gibčni brigadi. Obdržali bosta le mlajše borce, vse težko orožje bosta oddali Gubčevi in Tomšičevi brigadi, ki ju bosta spremljali za varstvo kot pobočnici na drugo stran meje.

Naslednje tri dni se je brigada urejevala in pripravljala na svoje novo in odgovorno poslanstvo. Zadnjega dne maja so hoteli Italijani iz Novega mesta brigadne bataljone motiti pri njihovem zbranem delu, pa sta jih II. in III. pognala proč.

Priprave za nalogo, kakršne še ni opravila nobena slovenska partizanska brigada, so sprožile tudi temeljito in načrtno politično delo. Ko so bili odbrani borci, je vsak partijec in skojevec dobil nalogo, kaj bo imel na skrbi med pohodom, na političnih urah pa so borci izvedeli vse o vojaškem in političnem položaju na Štajerskem.

Potem so z Gubčevo brigado težke mitraljeze zamenjali s puškomitraljezi. Njej je brigada tudi oddala svoje izločene tovariše, ki ne bi prenesli naporov, pratež s kotli vred pa je razdelila kmetom po vaseh, ali pa jih zakopala pod kozolce. Tako vsaj ne bi mogli zgrešiti skrivališč, če bi posode le še kdaj potrebovali.

Tako prečiščena in opremljena udarna brigada Ljuba Šercerja je bila izbrana bojna enota slovenske partizanske vojske.

Prva je krenila na pot Cankarjeva brigada. Iz oporišč v Zagradu, Škocjanu, Zburah in Poljanah je odšla 31. maja in se ustavila v Sv. Križu, kjer je opravila zamenjavo orožja in oddala ljudi v Tomšičevo brigado. Za njo je prišla dan kasneje Šercerjeva.

Dne 3. junija so imeli štabi vseh štirih brigad v gradiču Turn s komandantom glavnega poveljstva tovarišem Ivanom Mačkom-Matijo in izvedencema za Štajersko Francem Rozmanom-Stanetom in Dušanom Kvedrom-Tomažem, sestanek. Zraven sta bila tudi komandant in komisar pohoda — Milovan Šaranovič in Viktor Avbelj-Rudi.

Domenili so se, da bosta Šercerjeva in Cankarjeva brigada prekoračili nemško mejo na grebenu Debeče med postojankama Javorje in Osredek v noči od 4. na 5. junij, nato pa v hitrem maršu prešli ozemlje do železniške proge med postojankama Jevnica in Laze. Nato bosta naslednjo noč prekoračili progo in se z brodom, ki je tam pripravljen, prepeleli čez Savo in se umaknili na ozemlje Kamniško-zasavskega

Vas Smarjeta, ki je bila s svojo bližnjo okolico oporišče Šercerjeve brigade ob pripravah za pohod na Štajersko maja 1943

odreda, kjer brigadi že pričakujejo in je vse pripravljeno za njun sprejem.

Da bi ostal predvsem Nemcem prikrit maneuver in namen pohoda obeh brigad, bosta varovali njun premik na levem krilu Gubčeva, na desnem pa Tomšičeva brigada. Ta bo tudi, da bi prelisičili Nemce, napadla postojanki Javorje in Osredok, ki sta tik meje, vsaka na enem koncu Debeč, in bi tako priklenili sovražnikove posadke v oporiščih.

V noči od 3. na 4. junij sta brigadi prešli vse kočljivo ozemlje in se ustavili — Šercerjeva pri mlinu v Bukovici, Cankarjeva pa pri naselju Potok. Do meje je bilo še uro hoda.

Tu so kuharji pripravili še tri izdatne in tečne obroke, vsak borec je dobil s seboj še kos kuhanega mesa. Oba brigadna politična komisarja sta zbranim borcem dala še zadnji poduk, nato pa se je zmračilo.¹⁶⁰

Prva je šla na pot Tomšičeva, da bi opravila morda tvegani prehod čez mejo in potem brž spet zapustila po Nemcih zasedeno ozemlje, za njo pa Šercerjeva.

Za vodnika čez mejo je bil domačin iz zadnjih hiš na italijanski strani v Potoku pod Debečami Vencelj Žurga. Ta je imel tam skozi žico na Šmičevem travniku že dolgo uhojeno in varno pot: ko so Nemci zgradili mejo z bodečo žico in jo podložili z minami, sta ostala s prijateljem vsak na enem koncu pregrade in vsak sta imela v drugi državi dekle. Ko sta se tako nekoč s prijateljem srečala na isti poti, čez pa nista mogla, je nagovoril prijatelja, ki je stal nad njim na strmem bregu, da je zvalil proti žici velik debel panj. Ta je podrl žico in sprožil mine.

Sedaj sta dosegla svoje: steza je bila narejena in skrbno sta jo varovala.¹⁶¹

Tod skozi sta se splazili tudi Šercerjeva in Cankarjeva brigada. Hitro in brez nesreče. Na desni in levi je pokalo in grmelo okoli Javorja in Osredka, kjer se je borila Tomšičeva, dolga kolona pa se je v hitrem maršu spustila navzdol v Volčje jame čez cesto, ki pelje iz Šmartnega skozi Prežganje, hitela mimo Štange navkreber in nato navzdol ter zasedla koto 646 ali Balantinov vrh nad naseljem Mala Dolga noga.

Mlin v Mali Bukovici, odkoder je krenila Šercerjeva brigada čez bližnjo takratno italijansko-nemško okupacijsko mejo

Na poti od meje sta se izogibali naseljem in hišam. Do večera ne bo nihče zvedel zanje. Do takrat pa bo tudi vse pripravljeno za prehod na drugo stran.

Borci so zadremali v prijetnem hladu. Takšnega počitka niso imeli že dolgo. In ko so se prebudili kasno popoldne — je bilo ukazano samo ležati, nič se premikati, nič govoriti. Čas za zrenje v vrhove dreves in v nebo, čas za razmišljanje.

Junjski dnevi so dolgi. Če čakaš, še daljši. Bistra studenčnica je zbudila tudi želodce. Od borca do borca je šel »ukaz« — pojey meso!

Borci so to storili z lahkim srcem. Včeraj popoldne je še na tej strani meje brigadni komisar obljubil vsakemu hlebec svežega kruha na Moravškem, takšnega, da ga bo komaj objel. Tam je že vse pripravljeno! — Uh, da bi se že hitro zmračilo!

V mraku je vstal na pobočju nemir. Vsakdo si je urejal opremo in orožje. Zdaj, zdaj se bodo vrnile patrulje, ki so odšle pripraviti prehod čez veliko reko. Še malo — in konec bo napetega pričakovanja.

Pričakovanje pa je bilo vedno hujše in noč vedno bolj moreča in zagonetna in zahrbtna.

Do štabov so se pritipale patrulje — brod in čolne imajo Nemci na drugem bregu zastražene!

Kaj sedaj? — S prehodom ni moč odlašati! Vsak čas bodo Nemci zvedeli, da sta tu brigadi. In potem? — In nalogo glavnega štaba je treba izvršiti! Štajerska čaka na udarne partizanske brigade!

Nekdo predlaga — najpogumnejši borci, ki znajo plavati, naj zavarujejo na levem bregu z nenadnim napadom plovila in jih pripeljejo na to stran!

Takoj se je javilo nekaj desetih prostovoljcev.

Prevladal je dvom — kaj pa, če ne uspejo in žrtvujejo junake?

Na drugo stran naj se pretolče j o le odredovi kurirji, ki poznajo pot in naj pokličejo kamniško-zasavske bataljone, da razženejo zasede na drugi strani!

V grapah pod Jančami ni bilo več miru. Prezgodaj je prišel dan, ki bo morda sovražen in usoden. Kdo ve, kaj so izvohali Nemci? Tole z brodom in čolnom ni bilo slučajno! Odredovi kurirji so vedeli povedati, da ni sicer nikdar na tem kraju ne zased, ne straž!

Z dnevom je bilo slišati pritajeno brnenje kamionov na drugi strani Save in nato ropot, pa glasno govorjenje. Z ogledniških položajev in od zasede I. bataljona Šerčerjeve brigade nad progo se je videlo, kako Nemci postavljajo mitralješka gnezda in kopljejo strelske jarke po vsej planoti med reko in cesto in hribom.

Vznemirjenost se je polastila vseh. Da niso padli v past, kot miš v mišnico?!

Z nestrpnostjo je rastla še — lakota. Ničesar ni bilo več v nahrbtnikih. In sopara zgodnjega poletja je pritiskala, voda za žejo pa še bolj slabila. Razmišljanje ni bilo več prijetno. Vsaka misel je še večala nemir.

To pot ni hotelo biti noči. Nekateri so že slišali strele tam za zasavskimi hribi. Kot da drvi odred na pomoč! Poznajo kraje in razmere na nemški strani! Prišli bodo mimo zased in popeljali bataljone tja čez! Umika od tu ni! Samo — naprej!

Tako sta brigadi dočakali že 7. junij in tretji dan, ukle-njeni za progo in Savo.

Ko bi vsaj vedeli, kaj se godi okoli njih? — In kaj je z odredom na drugi strani?!

In glad, ki je glodal in glodal. In jemal bistrost misli in trdnost v nogah. In tole ležanje kot na žerjavici.

Sedaj se je ulilo še izpod neba. Kar naprej se je zlivalo in ni se bilo kam umakniti. Nekam se mora premakniti to noč! Kaj misli komanda?

Ogledniki so se vrnili vsi zasopli z Janč in povedali, da so tam že navsezgodaj bili Nemci, ne več kot 25, ki iščejo dve banditski brigadi!

Ni več kaj upati, da sta se brigadi za sovražnika vdrli v zemljo.^{1@2}

2e 5. junija ob 1,45 je obmejni carinski komisar v Šmartnem pri Litiji sporočil tamkajšnji orožniški postaji, da

»so banditi prekoračili državno mejo in napadli kraje Javorje, Debeče in Osredok, ki ležijo približno 8 km južno od Šmartnega pri Litiji. Njihova moč doslej še ni znana. Gre verjetno za nameravani veliki napad. Orožniška postaja Šmartno prosi za okrepitev, ker so v kraju na razpolago samo sile njene postaje. Kapetanu Otrembi, bojno mesto Šmartno pri Litiji: poiščete takoj primerno mesto za spuščanje letala in me obvestite po karti 1 : 75.000 — Brenner«.¹⁶⁵

Obroč okoli ukopanih brigad se je pričel ožiti. Počasi, pa vztrajno. Ker sta brigadi izginili tudi z Gambarinih zemljevidov, je to prav gotovo sporočil tudi Nemcem.

Morda je Cankarjeva tam na desni od položajev Šercerjeve našla rešitev, če ne bo kamniških in zasavskih bataljonov to noč na pomoč?!

Nekaj plavalcev naj bi preneslo čez vodo vrv, jo na drugem bregu učvrstilo, postavilo zasede in obe brigadi bi ob vrvi prebredli reko!

Vse se je pripravljalo na to možnost. Borci so že dobili navodila — na premiku ponoči naj imajo vsi puške počez na levi rami, da bo upor deroče vode na moža kar se da manjši!

Vendar se je nekam premaknilo! Tale podrobnost je kazala, da se bosta brigadi lahko zmazali od tod!

Ko je bilo pozno v noč na drugem bregu Save že vse mirno, se je odločila Cankarjeva brigada. Zbralo se je spet nekaj deset plavalcev, da opravijo nalogo in rešijo tisoč dvesto borcev. Pridružilo se jim je tudi nekaj Šercerjevcev, med njimi pogumni, še ne šestnajstletni minerec Marjan Marolt.

Splazili so se do kalne Save. Bataljoni so že bili v kolonah nad progo. Ko so se do kraja zmenili, kaj bodo storili, so vodje pohoda ugotovili, da v nobenem primeru ni moč čez naraslo in deročo vodo.

Kot da bi stopili na gada, so vsi odskočili od brega — in se umaknili v strmino.

Brigadi sta se pomaknili više v breg. Dokler ne bo zanesljivih znakov, da so jih Nemci odkrili in da vedo za njuno stisko, ne gresta nikamor. Morda pa pomoč z druge strani le pride? — Biti tako blizu uspeha, pa popustiti!?

Borci so se spustili na mokra tla, kjer jih je doletelo polvelje — stoj! Nobene volje več, nobene moči. Ko bi se vsaj premikali, bi bilo lažje. Tega so vajeni, hoditi in stradati — ampak ležati in čakati, in zraven še stradati, tega pa ne.

Sedaj jim je bilo že vseeno, ali je noč ali dan. Ko je prišel dan moker in meglen, jih je našel take kot da so se pravkar sesedli po dolgem pohodu. To ni bila več ne budnost, ne spanje, ne dremanje. Brezbrižnost do vsega.

Vendar je bila potrebna še večja budnost kot včeraj. Vsak nov dan je pomenil večjo nevarnost. V koprenasto meglo so šle patrolje na vse strani. Pa ne tako, da bi jih kdo videl!

Kdo ve, imajo Nemci že vse pripravljeno za naskok, samo da zvedo, kam udariti?!

Morda je bilo sonce že na konici nad temi grabni in senožetmi, ko je pritekla od spodaj zasopla patrolja — v Kresnicah se je izkrcalo 30 vagonov Nemcev!

In druga: v Lazah se je izkrcalo 30 vagonov Nemcev in na progi stoji oklopni vlak!

»Pokret!« so zagrmeli komandanti in v trenutku sta minila otopelost in malodušje. Kolona borca za borcem je hitela navkreber proti Jančam, se ognila Gaberjem in se spuščala v dolino Besnice. Pobočnice Šerčerjeve brigade so hitele za varovat prehod čez cesto.

Kolona je zdrsnila za Lesnikarjevim mlinom in predhodnica je že tekla po ozkem kolovozu v strmino, da bi pripravila prehod čez mejo.

Čudno — nikjer nobenega strela. Le za hrbti iz savske doline je bilo slišati strele in bombe.

Pri Brezovarju, kmetiji na oblem hrbtu tik pred mejo, je opazila pobočnica iz II. bataljona pod hruško vojaški avto. Pripeljal je zameno zasedi, ki je ždela v visoki praproti.

Borcev ni nihče ustavil. Planili so nad avto in ga zažgali, zaseda pa je bežala skozi gozd. Za njo je zdrvelo rezervno kolo, ki so ga razigrani borci spustili po bregu.

Predhodnica III. bataljona je prispela po kolovozu. Izza ovinka je bila čez pot pregrada — bodeča žica in mine. Dan je še bil in najbolj urni so že pobirali »sifonarice«, kolikor daleč se je dalo. Nekaj zamahov s kopiti po ovirah, od bližnjih hiš so prinesli plohe — in pot čez mejo je bila »z deskami poslana«!

JAVOR — je pisalo na hišah. Predhodnica je hitela za robom hriba in obkolila vas. Dva domača belogardista sta prišla domov na češnje. Ko so opazili brigadni borci, da se v vejah nekaj premika, so užgali v krošnje, belogardista pa sta skočila kar zviška na tla in jo ucvrla na varno, ne da bi ju ti, ki so nanje streljali, opazili.

Ko so borci pritekli do češnje, sta jih čakali ob drevo prislonjeni dve puški, po tleh je bilo vse »krvavo«, žrtev pa nikjer.

Šele potem, ko so natančno pregledali »krvave« sledi, so videli, da so bile to le pomandrane in zmaščene zrele češnje.

Medtem je po vasi že gomazelo partizanov. Brigadi nista imeli kotlov, pa je šlo povelje od hiše do hiše — za partizane pripraviti vse, kar je najboljšega v shrambah!

Nobenega obzira, nobene izjeme! Vas ni še nikdar za partizane ničesar dala!

Da bi pa vedeli, koga bodo imeli danes v gosteh in komu bodo postregli, so pri priči pripravili v sadovnjaku pri šoli — miting.

V prvo vrsto so posadili partizani med gledalce gospoda župnika. Ravnokar se je pripeljal s kolesjem iz Ljubljane; branil se je te časti, da bi bil partizanski gost, pa nobeno opravičilo ni nič pomagalo.

Ko je zbranim belogardističnim domačinom Dušan Kveder-Tomaž najprej povedal, kar jim je šlo za hladen sprejem in pusto zelnato čorbo, je nato malo popravil z govorom »na srce in dušo« Metod Mikuž, za njima pa je brigadni zbor zapel nekaj pesmi za vsakršno rabo — se je zadržanost odtajala. Saj partizani niso pričakovali drugega kot noč počitka in nekaj svinjskih kotlov žgancev, pa nekaj krač in podobne »navlake« priboljška.

Ta večer si je vsak partizan sam po mili volji izbral jedilni list. Nato ni nikogar več skrbelo, kaj bo z onimi tisoč in toliko hlebci kruha na Moravškem, potem ko so se polegli v visoko dišečo travo za javorskimi hišami in po dolgih dneh in nočeh razmišljanja tam za Savo — sladko zaspali.

Nekemu borcu je ostala ta sladka noč za vedno v spominu. Ko so intendant je e razporejali moštvo po hišah, ki jih bodo oskrbele z vsem, kar je potrebno, da bi borci bili spet pri moči, so poslali v neko hišo tudi kurirja z naročilom, da pripravijo žgancev in mleka za deset ljudi.

Gospodinja je naročilo vestno opravila. Dodala je še latvico smetane za sladico — ona in kurir pa sta lačne borce zaman čakala. Intendantje so pozabili na to hišo.

Da se ne bi žganci in mleko do kraja ohladili, jih je pričel kurir sprva okušati, nato pa »mlatiti« — in je pospravil vse, kar je bilo pripravljenega za deset ljudi.

Ko so ga proti večeru le našli — gospodinja je že tekla na komando, ker se ni zbudil, odkar je vse pospravil — so ugotovili, da je brez zavesti. Trebuh pa je imel napihnen kot ženska v osmem mesecu.

Zjutraj je bila brigada spet »stara«. Brez varljivih prividov novega partizanskega življenja: intendantje so si že priskrbeli po hišah nekaj kotlov in nekaj praznih vreč. Zadosti za začetek nove »komore«.

Bataljonom so manjkali samo še težki mitraljezi.

Ko so se vrnile pozno popoldne z vseh strani ogledniške patrolje, je sklenil operativni štab tega pohoda, da se brigadi umakneta na počitek in okrepitev v vasi med Pijavo gorico, Turjak, Šenturje, Grosuplje in Šmarje.¹⁶⁴

Namesto počitka in okrepitve — povratek v pekel

Ko je odzvonilo poldne, sta brigadi krenili 9. junija proti Lipoglavu. Šercerjeva na čelu kolone s plapolajočo brigadno zastavo.

Komaj so se vsi bataljoni zvrstili skozi vas Pance, so že priletele iz Grosupljega granate, ki so spremljale brigadi še kar kakšno uro dolgo.

Tako se partizani vsaj niso zmotili, da so spet — »doma«.

Da bi zaposlili vaše ovaduhe in obveščevalce bližnjih postojank, sta brigadi počakali na položajih okoli Lipoglava do trde noči, nato pa sta se urno spustili po pobočju na jug in pri Cikavi šli čez progo, ki jo je osvetljevala vojaška derезina z reflektorji, vendar ni nihče streljal, in čez cesto Ljubljana—Grosuplje. V hudem poletnem nalivu sta prekorali blatno in močvirno ravnino in zasedli vasi — Šercerjeva: Udje, Vrbičje, Rogatec in Gradišče, Čankarjeva pa: Drenik, Brezje, Vine in Smrjene.¹⁶⁵

Operativni štab ni vedel, da bo s svojo odločitvijo, ko je poslal brigadi v te kraje, dregnil v osje gnezdo. Nastanili sta se sredi italijanskih in belogardističnih ali pa mešanih postojank: Turjak, Golo s Kureščkom, Pijava gorica, Škofljica, Šmarje, Grosuplje, Ponova vas, Šenturje, Škocjan.

Ne samo, da sta bili od sovražnika obkoljeni in je imel v petih od naštetih postojank topove z vnaprej izračunanimi elementi za vsako stezo in vsako ped zemlje ali hišo, so bile vse sovražnikove enote ravno v zagonu nove strategije generala Gambare, ki jo je objavil in izročil v izvajanje podrejenim komandam na dan, za katerega se mu je zdelo, da bo najbolj učinkovit — na proletarski praznik 1. maja:

»... Sestavil sem posebne bataljone ‚nacionalnih partizanov‘ za borbo proti komunističnim formacijam v Sloveniji. Njihove značilnosti:

moralne: so sestavljeni iz elementov, prežetih plamteče borbene volje in odločeni uničiti bandite;

operacijske: so sposobni operirati samostojno in sami odločati o načinu in izidu borbe.

Potrebno je privaditi:

— posameznike, da se lahko borijo izolirano;

— oddelke, da si znajo sami ustvariti vso možno razčlenjenost.

Razčlenjenost jim bo omogočila, med gibanjem in postankom, da se zavarujejo na vseh 360 stopinjah ter takoj najprimerneje razporedijo po dani situaciji;

med napadom, da zbegajo nasprotnika in ga z več strani napadejo;

v obrambi, da si zagotovijo potrebno svobodo akcije;

med zasledovanjem in v primeru prekinitve stika (po sili razmer), da prehitijo nasprotnika, premikajoč se v vse mogoče smeri.

Bataljon ‚nacionalnih partizanov‘ je imeti za enoto, ki je stalno v akciji (ko je v vojašnici — ko je na polju — ko počiva — ko operira — ko je — ko spi — ko je na pohodu — ko se ustavi).

Miruje le, ko je na dopustu. Takrat se bataljon razpusti, da se odpočije na svojem domu v celoti.

Ker je ustanovljen z namenom, da ‚napada‘ in ‚uničuje‘, velja zanj edini način akcije: manevrska ofenziva, z epizodnimi spopadi. Njegov ‚verujem‘ je torej — gibanje.

Ce se mora braniti, se brani med gibanjem...

Njegov cilj je edinole: partizan, sovražnik njegovih tovarišev. On torej ne osvaja in ne okupira — on le uničuje človeka, ki se mu upira.

Bataljon mora imeti sebe za ‚stalno obkoljenega‘ — njegov sovražnik je povsod.

Tak bataljon nima fronte — njegova fronta je obzorje; vsako oko, vsako orožje mora biti uperjeno na vsako posamezno stopinjo od 360-tih, ki ga sestavljajo.

Glede uporabe pripominjam:

a) — da je treba kadarkoli je to mogoče, voditi akcije presečneja v obliki nenadnega napada;

b) — bistvene prednosti presenečenja, tajnost in hitrost, je lahko doseči, premikajoč se kolikor mogoče ponoči in v tišini, daleč od cest in bivališč, vodeč — če je potrebno — s seboj prebivalce, katere bi slučajno srečali in katere bi po končani akciji izpustili.

Vsako akcijo je treba pripraviti podrobno in hitro. Izkoristiti je treba vselej vesti poveljstev v bližini in zanesljive krajevne vodnike, poznavalce terena.

Ko bo glede na različne dejavnike in okolnosti, ki jih je mogoče predvidevati, ali na očitno premoč sovražnika, poveljnik bataljona sodil, da ni mogoče doseči ugodnega rezultata, se bo izognil

akciji, se naglo odločil In naglo ukrenil ter odložil do ugodnejše priložnosti batine, namenjene v obilni meri banditom.

Prež in zased ne opuščati. Proti zahrbtnemu in dvoreznemu sistemu sovražnika, se je treba boriti s podobnim sistemom.

Ne bom nič več dodajal. Vem, da vere, volje in energije vam ne bo manjkalo ter da bodo vaši naporji dali sijajne rezultate.«^{18*}

Kot nalašč — od stradanja in ležanja izčrpani partizani, pa brez težkega orožja, so trčili ob borbeno tako ostro nastrojenega sovražnika, in še na majhnem manevrskem prostoru!

Dne 10. junija je deževalo ves dan, pa se je vendar kmalu udarila s turjaškimi belogardisti pri Velikem Ločniku patrolja III. bataljona, z belogardistično iz Šenturja pa II. bataljona Šerčerjeve brigade pri Vrbiču.

Ti »podatki« so bili sovražniku dovolj, da je pripeljal že takoj popoldne ob varstvu tankov znatne okrepitev v Šenturje in še pred večerom napadel II. bataljon, ki je ves dan držal položaje na streljaj daleč od postojanke.

Bataljon je napadalcem prizadejal izgube, sam pa je tudi imel enega mrtvega.

Spopade z belogardisti je imela tudi Cankarjeva na levem krilu.

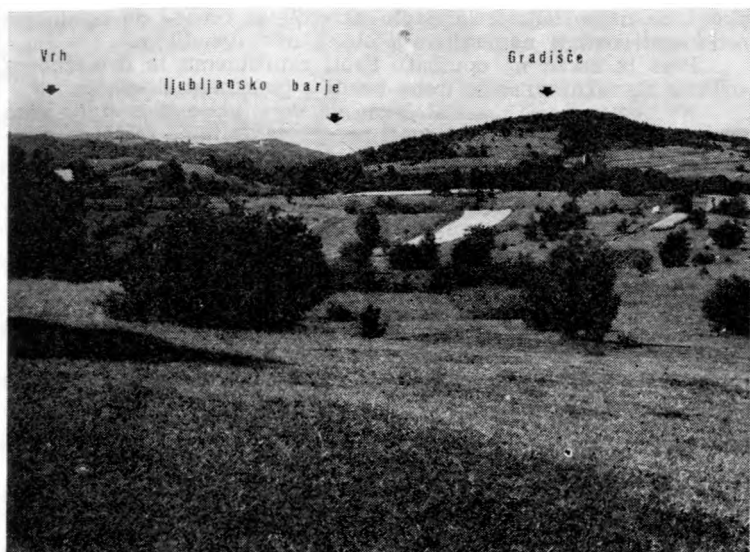
Italijanov tega dne še ni bilo na bojišče, ker sta bila dva njihova bataljona na »čiščenju« ozemlja okoli Lipoglava. Ker pa sta tam ugotovila, da sta že prepozna in da brigad ni več, se je združena sovražnikova komanda posvetila nepredvidnemu položaju okoli Šenturja.

Dne 11. junija so napravili Italijani in belogardisti silovit izpad iz Šenturja. Za smer napada so vzeli položaje II. bataljona pred Vrbičem: najprej so »obdelali« frontno črto z minometi in prizadejali bataljonu precej izgub — dva sta padla, pet je bilo ranjenih.

Drugi bataljon je z bojem odstopal in se umikal na višine. Ker se sovražnik na doseženih položajih ni utrdil, ampak se je vrnil v postojanko, je drugega zamenjal IV. bataljon.

Vse, kar se je zgodilo do sedaj, je bil le uvod v premišljen nasprotnikov načrt — brigadi razpoloviti in uničiti.

Zato je nerazumljiva odločitev operativnega štaba, da sprejmeta partizanski brigadi pozicijski boj, ki jima je bil vsiljen. Spustiti iz rok pobudo gibanja in napadanja, pomeni partizanom nepotrebne in nekoristne žrtve. Nihče ni mogel računati, da bosta brigadi zavzeli samo s puškomitraljezi

Prizorišče silovitih nekajdnevni boj med združenim sovažnikom in šer-
cerjevcd o binkošti 1943, med vasema Vrh in Gradišče pri Turjaku. Po
teh čistinah so na brigadne borce jurišali tanki

močno utrjene postojanke, varovane z artilerijo. Malo verjetno je, da sta brigadi izpolnjevali s tem povelje glavnega štaba in da sta s tem vezali nase sovražnikove sile, ki naj bi bile sicer poslanc v osrednjo Jugoslavijo. Gamba ra ni pošiljal nikamor svojih divizij, ker je računal v Ljubljanski pokrajini na stalno »zaposlenost« svojih sil in jih je tudi vedno pošiljal ven, nad partizane.

Proti Šerčerjevi in Cankarjevi brigadi je poslal najprej 1. bataljon 51. polka, 104. bataljon črnih srajc, belogardiste iz Šenturja in motorizirano enoto Zara.

Dne 12. junija so vstopili v boj z vso srditostjo. Najprej je lahka in težka artilerija tolkla po dolgem in počez vse bližnje in daljne brigadne položaje, kar je zadalo bataljonom precej izgub. Tretja četa II. bataljona je prišla kmalu ob svojega komandirja in zatem še ob njegovega namestnika. Vtem je sovražnik ob zaščiti topov in avionov napredoval in zabijal klin med levim in desnim hribom v smeri Vrbičja. Na zavzetih položajih se je sproti utrjeval.

Na levem krilu je Cankarjeva brigada popustila fronto in se umaknila pod Mokre, ne da bi o tem obvestila IV. bataljon Šercerjeve. Tako sta brigado pričela stiskati od Pijave gorice še dva specialna bataljona fašističnih »arditov«, jurišnikov, en sovražnikov bataljon pa so poslali iz Velikih Lašč, da bi sklenil obroč od Turjaka do Šen tur j a.

Verjetno si je Gambara mel roke, ko so mu poročali o trmoglavosti brigade, ki se ne premakne s položajev in čaka.

Proti večeru so se pripravili na protinapad I., III. in IV. bataljon, da bi vrgli Italijane iz okopov okoli Vrbičja, pa so namero opustili. Ne bi jim prišli do živega.

Računali so tudi na pomoč Cankarjeve, ki pa je ni mogla dohiteti nobena patrulja več.

Tako je dal zvečer komandant Šaranovic ukaz, naj se Šercerjevi bataljoni zberejo v območju vasi Gradišče in Vrh, vendar povelja za nadaljnji premik ni bilo.

Dve četi IV. bataljona sta ostali na mrtvi straži pod Hudim Rogatcem, od koder sta čez dan vrgli Italijane iz vasi.

Ob 21. uri se je pričelo topovsko obstreljevanje na dozdevne brigadne položaje s petih strani. Trajalo je skoraj do polnoči, brez prestanka.

Jutro 13. junija se je pričelo spet s silovitim obstreljevanjem. Nad bataljonske položaje so vzleteli avioni, ki so usmerjali sovražnikov topovski ogenj, po cesti od Pijave gorice so prodirali štirje tanki.

Sovražnikov napad je bil usmerjen na Gradišče in Vrh.

Najprej so »obdelali« Gradišče. Artilerija in aviacija — bojišče je preletevalo brez prestanka kar četvero bombnikov, sta stolkli vas, za njimi pa je prodirala pehota in zavzemala ruševino za ruševino. Partizani so se borili za vsak zid in za vsak kamen, da bi zavarovali glavnino z ranjenci, ki se je premaknila z odstopanjem v bližnji Vrh.

Ta vas je imela sicer dober položaj in je bila v cerkvi Sv. Petra učinkovita opazovalnica z mitraljezom, vendar tankov in avionov in topov ni mogla zadržati.

»... Granate so še vedno padale na vas, ko smo se drug za drugim prebijali mimo ruševin in jam proti Vrh... Se preden smo prišli v vas, so se nam ob pogledu na Gradišče stisnila srca. Topovske granate so vas spremenile v kup ruševin in niti eno poslopje ni ostalo celo. Po poljih in travnikih so bežale proti našim položajem ženske in otroci in živina. Tedaj so se začele naše enote

pred ogromno sovražnikovo premočjo umikati na višje položaje. Po poti, ki drži iz Gradišča, so že nesli prve tri ranjence. Med njimi je bila minerka Ančka, ki je bila ranjena v trebuh. Eno našo desetino s puškami trai jezom smo poslali v zvonik cerkvice Sv. Petra, da zavaruje umik ranjencem in našim enotam. Streljanje se je vedno bolj bližalo. Tankovske strojnice in topiči so strašno orožje. In to je bil šele začetek, pa je bila ura komaj devet dopoldne.

Zbral sem nekaj tovarišev in stekel z njimi nazaj proti Gradišču. Kratko jaso, ki je bila pod nami, smo pretekli v eni sapi in se ustavili šele sredi gostega grmovja. Na poti smo naleteli že na druge ranjence, ki so čakali pomoči. Pred Gradiščem smo se ustavili. Naprej nismo mogli. Pred nami je besnela bitka za vas. Dva tanka sta se ustavila pred vasjo in na vso moč tolkla s topičem ostanke zidov, ki so služili našim borcem za kritje. Tedaj so priletela tankom na pomoč letala.

Trije težki bombniki so nekajkrat zaokrožili nad Gradiščem in začeli odmetavati bombe. Spet so se dvignili iz ruševin stebri dima in prahu. Naš borci v tem peklu niso mogli več vzdržati in so zapuščali vas. Nekaj sovražnikov je že doseglo rob vasi, ko so se borci našega bataljona na Jankovo povelje — „komunisti naprej!“ znova pognali proti ruševinam in pregnali sovražnika.

Takrat so švignile v zrak tri rakete in pokazale bombnikom, kje so naši borci. Spet so udarili po razvalinah, v katerih so si borci že poiskali nova zaklonišča. Spricho novih bomb, topovskih granat in ognja iz vsega orožja, so se morali naši borci umakniti. Spet je bilo dosti ranjenih. Zato so nam poslali nekaj borcev na pomoč, da bodo nosili ranjence. Skozi gozd nazaj proti Vrhu je še nekako šlo, ker smo bili varni pred avioni in pehoto. Huje pa je bilo na travniku pred Lovšinovo hišo, ki je bila določena za previjališče. Ker so bila letala neprestano nad nami, smo morali po čistini prenašati vsakega ranjenca posebej. Šlo je počasi, toda končno so bili le vsi ranjenci pod streho.

Kmalu je bila hiša polna ranjencev, a prinašali so še vedno nove. Le kam bomo z njimi in kdo jih bo reševal, če se bo položaj poslabšal? — Bilo nas je premalo, da bi to zmogli.

Položaj je postajal vedno bolj kritičen. Belim in Italijanom se je končno posrečilo, da so vdrli v porušeno Gradišče. Dvakrat smo jih sicer odbili, pri tretjem napadu pa nismo imeli več moči. Kratko zatišje so borci izkoristili, da so se utrdili na robu gozdička nad Vrhom.

Za naš umik iz vasi pa je bilo že prepozno, ker so se nad nami spet pojavila letala. Proti Vrhu so zletele v zrak bele rakete, ki so oznanjale nov bombni napad. Zavijanje letalskih motorjev je bilo pošastno. Nemo smo se spogledovali in drug od drugega pričakovali bodrilnih besed. Ranjenci so potihoma ječali. Njihove preplašene oči so vprašujoče strmele v nas. Čutili smo le eno neizgovorjeno vprašanje — nas boste rešili iz tega pekla?

Nihče ni izgubil glave. Meta in Olga sta s pogumom in potrpljenjem ustavljali krvavitve in hiteli ranjence pripravljati za pot. Drugi borci pa so pripravljali zasilna nosila.

Tedaj se je zgodilo, kar smo vsi s strahom pričakovali. Bil sem pri oknu in sem opazoval, kako so izpred kozolca stekli proti našemu hlevu trije borci, ko je padla na prag naše hiše prva bomba. Strahovito je počilo. Vsa stekla na oknih so popokala. Hiša se je v temeljih zamajala in napolnila z dimom in prahom. Brigadnega propagandista Nina, ki je stal pred zaprtimi hlevskimi vrati, je z vrati vred vrglo v hlev. Obležal je hudo ranjen. Druga bomba je padla na severni del hiše in ga porušila. Od te bombe je bila spet ranjena minerka Ančka, ki jo je malo prej komaj obvezala Meta. Z eksplozijami bomb, ki so pustošile po vasi, se je mešalo žvižganje topovski granat, ki so letele na nas izpred cerkve na Kureščku.

Tedaj je brigadni komisar Tone zapovedal, da znesemo ranjence v klet. Čeprav so letala vas mitraljirala, smo to storili. Klet je bila tako polna ranjencev, da nismo mogli zapreti vrat.

Avioni pa še niso odleteli. Kar naprej so spuščali bombe in mitraljirali z dumdumkami. Postajalo je nevzdržno. Klet je bila polna dušecčega dima eksploziva. Stal sem pri odprtih vratih in opazoval jeklenega ptiča, ki je bil vsak trenutek bliže. Pričakoval sem konec. Zamižal sem. Zaslišal sem žvižg bombe in že je strahovito počilo. Bomba je padla na našo hišo. Kar nas je bilo zdravih smo se nagonsko uprli z rokami v strop kleti, ko se je na nas usipalo kamenje in omet. Polni smo bili ometa in prahu, da nismo mogli gledati. Toda strop je vzdržal in ranjence smo pokrili s plahdami, da jih obvarujemo pred peskom in pripravili smo se na nov napad. Spet smo skozi vrata v daljavi zagledali jekleno ptico, ki se nam je hitro bližala. 2e je bilo letalo nad nami, toda to pot ni bilo bomb. Pred pragom se je zaprašilo in oplazilo zidove nad nami. Bile so dumdumke. Avion pa še ni nehal. Spet nas je preletel in spustil na nas dolg rafal. To pot je strelec meril bolje. Dve kot palec debeli krogli sta prebili strop nad nami in obležali na tleh. Bali smo se dumdumk, toda prebojni izstrelki so bili še nevarnejši. Pred njimi tudi pod kletnim stropom nismo bili vami.

Tedaj pa je letalo odletelo in gospodar Lovšin je zapazil dve raketi, ki sta v velikem loku padli proti vasi. Nenadoma je obstreljevanje nehalo in nastalo je zatišje.

Komisar Tone je vedel, kaj to pomeni.

„Hitro iz kleti!“ je ukazal. „Pohitete, dokler je še čas!“ Planili smo iz kleti in v nekaj trenutkih znosili iz nje vse ranjence. Zunaj je bilo strašno opustošenje. Vasica je bila popolnoma porušena, Toda za ogledovanje sedaj ni bilo časa. Pohiteli smo, saj je bil že skrajni čas. Vodila sta nas komisar Tone in njegov namestnik Janko.

Ko smo prišli mimo ruševin na polje, je sovražnik že začel jurišati. Opazili so nas in na nas se je usul ogenj iz nešteti strani. Umikali smo se proti cerkvi Sv. Petra in pričakovali pomoč naše zasede.

Izkazali so se naši borci, posebno mitraljezec Riko je nažigal po črnosrajčnikih in nam olajšal umik. Bilo je pa le na moč težko, ker ni bilo nobenega jarka ali drevesa, kjer bi se vsaj za hip ustavili in oddahnili. Poganjali smo se skozi žito, ki se je zlatilo okrog nas. Nikoli ga ne bom pozabil, saj nam je mnogim rešilo življenje. Dumdumke so se razpočile že ob vsaki bilki ali klasju in nas tako niso dosegle.

Ranjence smo reševali, kakor je kdo mogel. Vlačili smo jih za seboj kakor polne vreče. Drugače ni šlo in naši ubogi tovariši so stiskali zobe ob neznosnih bolečinah. Vsak zdrav borec je reševal po enega ranjenca, nosil pa je še dvojno opremo in orožje.

... Odhiteli smo proti Ahacu... Toda sovražnik še ni hotel mirovati. Spet je poklical na pomoč letala in artilerijo. Naš bataljon se je umaknil z ranjenci v gozd. Ko smo se ustavili na cesti proti Malemu Ločniku, nas je napadla belogardistična zaseda. Ze po prvih streljih smo imeli tri ranjence. Potem so pa belogardisti izstrelili več raket in nad nami sta bila takoj dva bombnika. Obsula sta nas z bombami in strojničnim ognjem. Težke bombe so podirale drevje in spet smo imeli ranjence. Smrtno zadet je padel kurir Cankarjeve brigade, ki je bil z nami, ranjena sta bila namestnik brigadnega komisarja Janko in v vasi težko ranjeni Nino, že tretjič v današnjem dnevu pa jo je skupil borec Petrič: na položaju, v Lovšinovi hiši in sedaj, ko smo se umikali. Hrbet je imel poln železa.

Dan se je nagibal proti večeru. Po dolgih in strašnih urah peklenskega boja se je vendar pričelo mračiti. Pokanje je prenehalo, tudi sovražnik je bil utrujen. Ker pa fašisti niso zapustili položajev, se je naše poveljstvo odločilo za umik. V največji tišini smo se pripravili za pot. Najprej so odšle patrulje, za njimi borci, ki so skrbeli za zvezo, in nato ostale enote. Predzadnji so bili ranjenci. Bilo jih je več kot 50. V popolni temi smo obšli Veliki Ločnik in pri Sloki gori prekoračili cesto, ob kateri so bile italijanske zasede. Med dvema smo se izmuznili in brez strela srečno prešli iz obroča.

Potem smo stopili hitreje. Hodili smo vso noč in do petih zjutraj prišli v vas Vodice. Počitek se nam je pošteno prilegel.. „¹⁶⁷

Tako je ostala v spominu ta nepozabna binkoštna nedelja šerčerjevcu Hinku Bratožu-Okiju.

Brigada je počivala v gozdu nad Vodicami ves dan in si celila rane. Da je prva preizkusila, kako se bodo partizani v Sloveniji obnesli v pozicijski vojni, tega Šerčerjeva ni zaslužila. Skoraj 70 ranjencev in nekaj mrtvih je bila previsoka cena za 12 ubitih vojakov in fašistov in 39 ranjenih, med njimi tudi nekaj belogardistov.

Na binkoštni ponedeljek je brigado že izsledila belogardistična patrulja. Ker ji ni mogla škoditi, sta priletela nadjno

proti večeru dva aviona, in metala bombe v gozdove okoli Vodic, vendar stran od brigadnih položajev.

Zmračilo se je. Začel se je boj za ranjence. Za rešitev ranjencev. Edina smer je — Rog.

Do Roga pa je dolga pot, polna nevidnega sovražnika, neprijaznega prebivalstva, ki zanj nikdar ne veš, kaj misli in komu služi.

Zato je treba izbirati za prehod področja brez poti, brez naselij.

Noč je bila temna, da je bila stopinja še bolj negotova. Brigadna kolona se je podala na vzhod, se plazila po zaraslih področjih, kraških vrtačah, se otepala bodečega in žilavega grmičevja, padala, se pobirala, vstajala, lezla, omagovala, pa spet naprej. Čez progo in cesto in povprek čez Ilovo goro.

Ranjence so nosili vsi, od brigadnega komandanta in komisarja, do zadnjega borca.

Po enaindvajsetih urah nečloveških muk in trpljenja, je kolona prilezla do gozda Prestrane in za tri ure odložila bremena z ramen. Počivala je blizu vasice Ravni dol, da je ranjencem dala vsaj vode.¹⁸⁸

Bolničarka Majda Sile obvezuje ranjenega šcercerjevca

Z nočjo se je brigada, pravzaprav — kolona ranjencev, spet dvignila na pot. Borci so se vstopili v kolovoz, da bodo čimprej čez cesto pri Muljavi.

Takrat je zamolklo počilo nekajkrat v daljavi in udarilo v kolono. Ta se je v hipu razletela v goščavo in se tipaje premikala stopinjo za stopinjo skozi neprehodno gozdovje, topovi iz Grosuplja pa so s hitrostjo človeške hoje in z matematično natančnostjo »obdelovali pot«, kjer naj bi šla brigada.

Medtem so bili v gozdovih Ilove gore in Prestrane na lovu za pobeglima brigadama že trije posebni Gambarini bataljoni, pa bataljon 51. polka in 104. bataljon črnih srajc.

Ze v soboto, 12. junija, sta bili dve četi II. brigadnega bataljona poslani v predhodnico h Gradišču in Vrh, da bi postavili oporišče in bazo za sprejem ranjencev, ki jih je bilo pričakovati precej. V nedeljo zvečer po končanem peklu, nista mogli prevzeti vseh. Naložili sta si jih le dvajset, kolikor jih je mogla prevzeti Bercetova bolnišnica Krvavice v Iški. Četi z bataljonskim štabom vred sta se v pospešenem nočnem maršu pretolkli komaj do zore na Golo in čez cesto prav v trenutku, ko je po isti poti sestopal italijanski bataljon s Kureščka v Želimlje.

Šlo je za minute!

Drugi bataljon je kar brez počitka nadaljeval pot v graben Iške, oddal bolnišnici ranjence in se takoj vrnil na Golo, kjer je prenočil. Naslednje jutro pa so njegove patrulje slučajno naletale na oba bataljona Cankarjeve brigade, ki sta pred dnevi izginila tako neopazno z vročih bojišč okoli Šenturja.

Dogovorili so se, da skupaj krenejo kot zaščitnica za brigado; pod Boštanjem so prekoračili progo in krenili — tudi v gozdove Ilove gore in Prestrane.

Na brigadno kolono z ranjenci, ki se je prebijala od Muljave na vzhod, se je po polnoči usul strahovit nalive. Vse je bilo v hipu premočeno, stopinje v zdrizasti ilovici pa spolzke in negotove. Premočena oblačila borcev, ki so nosili, in mokri kolči nosil so se sprijemali in gulili in nažrli kožo na ramenih. Nobeno prekladanje ni nič zaleгло. Nadloga in bolečina so bile še hujše od utrujenosti brez spanca in lakote na dolgi poti. Borci so klekali, se spotikali, opotekali in brez besed čakali, kdaj pride odrešilno povelje »Stoj!«

Dopoldne šele so spustili z oguljenih in krvavih ramen nosila v Hrastovem dolu. Naprej ni šlo več.

Brigada se je zavlekla v gozd nad vasjo in se pripravila k počitku, da si nabere moči za noč.

Medtem pa so se že »našli« v Prestrani Gambarini in oba Cankarjeva bataljona. Boji so bili ostri, na lučaj bomb; padla sta dva fašista, šest pa je bilo ranjenih.

Ker so sovražnikovi posebni in bataljoni črnih sraje izgubili sled za glavnino, odmaknila pa sta se jim tudi oba Cankarjeva bataljona, so se vrnil v oporišča, za Šercerjevo brigado pa so ostali v hajki beli vojščaki iz vseh bližnjih postojank. Brigadna zaseda na Trnuškem griču nad Hrastovim dolom se je že spopadla z močno belogardistično patruljo 30 mož, ki se je po tej novici brž umaknila v oporišče Sela pri Šumberku.

Zvečer se borci niso mogli dvigniti na pot. Noge in ramena niso več vzdržala. Brigadni štab je odločil da preloži odhod na naslednji dan, ranjence pa bodo vozili kmečki vozovi.

Dne 17. junija sta bila v zasedah: III. bataljon na Trnuškem griču, I. na Bojanskem borštu, patrulje pa so ves dan varovale dohode h Hrastovemu dolu s severa in juga.

Zjutraj se je vrnil v brigado njen II. bataljon. S seboj so prinesli tovor svežih ranjencev: šest jih je bilo hudo in več lažje ranjenih; tri mrtve iz bataljonskega prateža so med potjo zakopali.

Ko se je bataljon prejšnjega deževnega in meglenega dopoldneva ustavil na kratek počitek v vasi Male Vrhe pod Polževim, so ga napadli belogardisti iz Krke in Stične, ki so bili na pogonu za partizani. Iz minometa so vrgli med hiše težko mino; priletela je naravnost v kuhinjo 2. čete.

Trije mrtvi in šest ranjenih — to je bil prispevek sovražnika II. bataljonu, da ne bo, kar se tiče žrtev, zaostajal za brigado.

Drugi bataljon je prinesel s seboj z lesenimi klini izdelane luknje kotlov, ki so jih načeli drobci min. Le tako so si lahko za silo med potjo do brigade tudi kaj skuhal.

Tudi sedaj sta bataljona Cankarjeve brigade kar zginila s stika s šercerjevci, ko bi jim bilo potrebno pomagati v stiski.

Sedaj je zatišje in počitek vse brigade motil le avion, ki je obletaval suhokrajinske gozdove. Za spremembo je to pot metal letake in vabil partizane, da sta vsakemu dezerterju zagotovljena bodočnost in dober zaslužek.

Proti večeru se je brigada pripravljala na pot. Nekaj ranjencev je že shodilo, na nosilih pa jih je še vedno ostalo skoraj 40. Zanje so bili že pripravljeni kmečki vozovi, da jih naložijo nanje in pohitijo z njimi proti Rogu.

V mraku so odšli borci v bližnja naselja po zaprežene vozove, in v trdi noči je bila kolona narèd. Da bi speljali na led ovaduhe, je kolona zakoračila proti severu, v smeri Rdečega kala, potem pa se je obrnila in ubrala pot na vzhod. Izognila se je bližini Šumberka, medtem pa se je spet ulila voda izpod neba. Tema je bila, kot bi bila polita tinta čez ves ta svet.

Predhodnica in glavnina sta že prišli na boljšo pot, ki je peljala k cesti Žužemberk—Dobrnič, in čez njo bi morali za Ajdovec. Čeprav je bila črna črna noč, pa je nekaj borcev v koloni le opazilo v travi ob robu ceste in potem navkreber široko gaz, in bolj radovedni in oprezní so jo ravno sklonjeni ogledovali, kdo bi jo naj bil naredil, ko so zatrepetale v zraku tik nad kolono — rakete.

Na kolono se je tisti hip usul ogenj iz vseh vrst cevi. Vse orožje je bilo uperjeno natančno v smer, od koder je prihajala brigada. Za svetlečimi naboji in dumdumkami so zaplavale pod nebo še mine in parale z eksplozijami na tleh deževno noč.

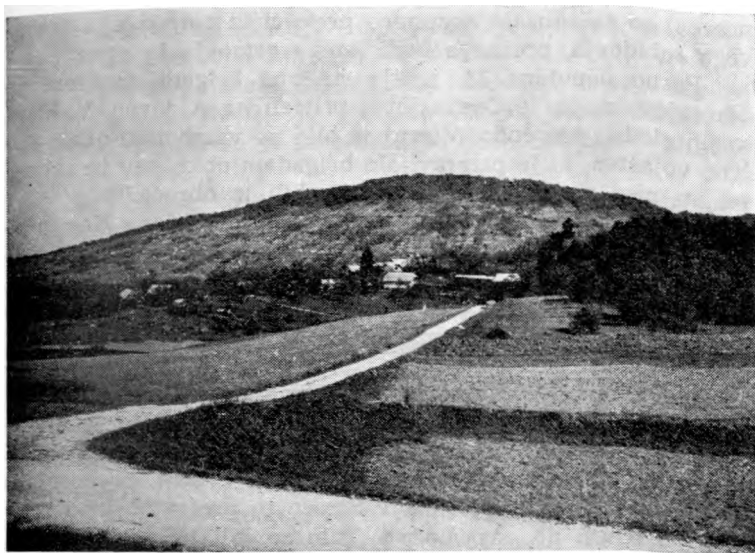
Kolona se je za hip ustavila in se umaknila v kritje.

Najprej so se znašli borci v predhodnici, ki je bila dobro pripravljena za to tvegano pot: v svoji sredi je imela kar pet puškomitraljezov. Počakali so na trenutek zatišja, nato pa planili v napad. V jurišu so prepodili italijansko zasedo, kolona pa je v teku prešla nevaren kraj.

Pričelo se je daniti. Na levici je vstajala iz teme črna gmota — Lisec. Na vrsti je bila še cesta Žužemberk—Dobrava.

Medtem ko so zadaj nekje, pri vasi Reber, še odmevali rafali in eksplozije min razočaranih arditov, so bataljoni zavarovali na bokih glavnino, ki je hitela čez cesto in skozi vas Dobravo in po kolovozu na varno v gmajno.

Živina ni več zmogla poti. Njo in vozove so morali potiskati borci. Pa hiteti je bilo treba, ker je sovražnik zvedel za

Spredaj vas in zadaj hrib Lisec, kjer je čakala Serčerjevo kolono ponoči
sovražnikova zaseda po bojih o binkoštdh 1943

smer premika. Od Dobrniča je bilo slišati hrup težkih motorjev. Morda prodirajo že z oklepniki?!

Spet se je sprostil naliv. Močan in topel, kot v tropskih krajih. Po razmočeni zemlji tanki niso mogli za kolono, so pa zato nabijali s topiči.

Upehana kolona se je ustavila. Nikamor več ni šlo. Pri preboju sovražnikove zasede je ostal od mine raztreščen brigadni bolničar Gustelj, še pet pa je bilo ranjenih. Dveh borcev ni bilo več za brigado. Zaostali so kdo ve kje.

Kako priti čimprej na višine Ajdovca? — Nobena pot ni bila več varna. Tudi živina ni zmogla več napora.

Borci so naklestili v goščavi debelih vej in iz kolcev pripravili nosila. Ranjence so preložili in si jih zadeli na ramena.

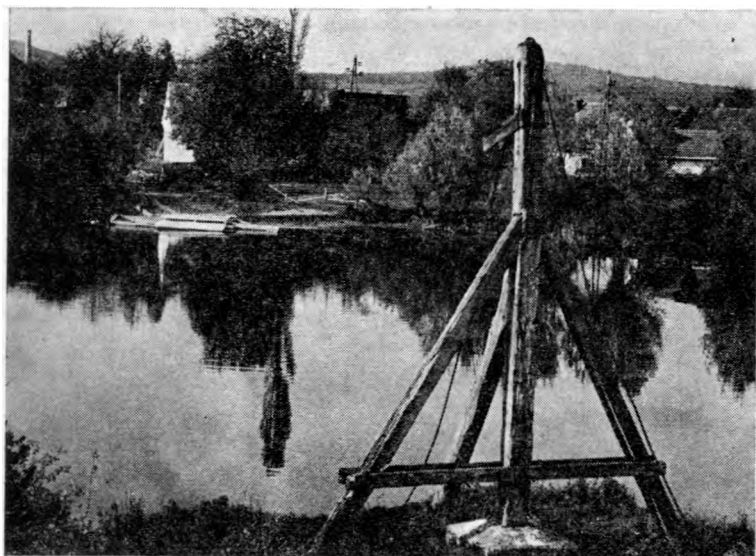
Kar povprek so se zagrizli v zaraščeno kamenito strmino. To je bilo še hujše, kot pred dnevi v Ilovi gori. Divjina s krivenčastim nizkim gričevjem, zahrbtnimi luknjami, ostrimi skalami — in premočeni, sestradani, nenaspni, prehajkani ljudje v koloni. Saj kolone ni bilo več. Z vsakim ranjencem

posebej so se skušale skupinice pretolči iz ovijajočega trnjevega robidovja, prožnega bodičastega grmovja in opasti.

Pozno popoldne 18. junija sta obe brigadi, medtem je Šercer j evo došla še Cankarjeva, prilezli na Ajdovec. Vaščani so jih gledali kot čudo. Včeraj je bilo po vaseh tam okoli vse črno vojaštva, ki je pripravljalo brigadam obkolitev in skoraj verjeti niso mogli, da sta se ti prebili iz obroča.¹⁶⁹

V Ajdovcu sta brigadi počivali noč in dan. Ker niso hoteli, v tem kraju že od nekdanj do partizanov sovražno nastrojeni ljudje prav ničesar storiti za pomoč izčrpani vojski, so bolničarke same stopile v hleve in iz kravjih vimen nacedile v menazke toliko mleka, da so ga po požirkih dobili vsaj ranjeni.

Dne 19. junija zvečer pa sta brigadi krenili na pot proti roškim bolnišnicam. Smer je bila izbrana drzno in je združeno poveljstvo računalo, da bo sovražnika presenetilo: od Brezove rebri se je kolona spustila proti Prečni, prekoračila tam glavno cesto iz Bršljina v Stražo in prešla obširno ravnino do Krke, do vasi Lokve. Tam so bili na bregu veliki

Krka pri vasi Lokve, kjer so čolnarji vso noč vozili čez reko Šercerjevo in Cankarjevo brigado junija 1943

čolni in so imeli domači čolnarji do zore dovolj dela, da so prepeljali čez vodo vso armado.

Od desnega brega Krke je bilo »samo« še za štiri ure hoda daleč do vasic na Riglju, grebenu nad Poljansko dolino. Šercerjeva brigada se je potaknila po obeh Sušicah, Vušincu in Selišču.

Šele sedaj, ko so v treh tednih obredli vso Dolenjsko, od Gorjancev do Save in Ljubljane in nazaj, so si borci lahko sezuli čevlje in se odpasali. Z obrazov so si postrgali dlake in umazanijo in se ocedili golazni.

Ko so zvečer vstopili v zbor, da bi opravili z ranjenci še zadnjo etapo do bolnišnice, jih skoraj ni bilo spoznati, tako so se »bleščali«.

Na tleh so bila že pripravljena v vrsti nosila. Za slovo in srečno skorajšnje svidenje so borci zapeli ranjencem nekaj bodrilnih pesmi.

Štirje junaki od Šenturja niso dočakali rešitve. Omagali so na poti. Za zmeraj. Njih bojni tovariši niso niti vedeli, da nosijo na nosilih že mrliča. Trikrat težko ranjena minerka Ančka, ki je od Ahaca sèm ves čas bodrila z nosil druge ranjene soborce, pa je izdihnila kmalu potem v bolnišnici.¹⁷⁰

V Beli krajini se rane hitro celijo

Dne 21. junija zvečer se je brigada spustila v dolino k Črmošnjicam in se nastanila v Srednji vasi. Bil ji je potreben počitek in predvsem — okrepčilo. Meja, Šenturje in pot z ranjenci do sèm so jo oslabile. Skoraj sto borcev je bilo vrženih iz brigadnih vrst.

Škoda je bilo enote, takšne, kakršna je šla proti Štajerski!

Vendar — ostala je neugnana.

Za silo si je sedaj zacelila rane le s tem, ker so se v njene vrste vrnili iz Gubčeve brigade borci s težkim orožjem vred, ki so bili izločeni iz Šercerjeve ob pripravah za prehod čez Savo še v Šmarjeti.

Pod noč sta že šla II. in IV. bataljon nad progo k Uršnim selom. Razdrli so kos proge, vendar vlaka, ki bi se prevrnil pod noge borcem in bi bilo iz njega kaj pobrati, ni bilo.

Naslednji večer sta šla nad progo I. in III. bataljon. Na pripravnem mestu, spet nad postajo Uršna sela, sta potisnila

s koli po nasipu nekaj sto metrov tračnic, minerji pa so spustili v zrak nekaj proge med Semičem in Otovcem. V obstreljevanju s sovražnikovimi stražami je bil ranjen en borec, vlaka pa nobenega, ne z ene ne z druge strani.

To noč sta se II. in IV. bataljon premaknila na Mavrlen in za njima so prišle tudi enote iz nočnih akcij. Po dveh mesecih je bila brigada spet v krajih, kjer se je počutila kot — doma.

Zaradi ustrahovanih in neborbenih sovražnikovih posadk po Beli krajini ni bilo sile. Bataljoni so skrbeli, da bodo borci nahranjeni, menjavale so se zasede in patrolje in politični delavci so imeli lepo priložnost, da so jih borci spočiti in dobre volje poslušali.

Dne 24. junija so šli minerji spet razdirat progo med Črnomljem in Semičem. Pri vasi Rožanec sta iztirila lokomotiva in vagon potniškega vlaka.¹⁷¹

Tega dne je imela brigada dva nenavadna gosta:

Popoldne so se premaknili vsi bataljoni v dolino in z močnimi zasedami zavarovali vas Dobliče. V njej pa je vse hitelo krasiti šolo in dohode k njej z zelenjem, cvetjem in napis, brigadni kulturniki pa so se pripravljali za nastop, miting.

»Tedad so se prikazali kurirji iz glavnega štaba hrvatske partizanske vojske. Toda vsa pozornost ni veljala njim, ampak dvema postavnima možema v rjavkastozelenih uniformah z baretkama na glavah in brzostrelkama čez rame, ki sta se z lahkotnimi koraki spustila med trtami po bregu do šolskega poslopja.

Ljudje so obnemeli in pritisnili za njima proti mali dvorani, ki je bila že nabito polna. Vsakdo je hotel videti nevsakdanja gosta. Začel se je miting. Po navdušenem ploskanju in vzklikanju Titu, komunistični partiji in zaveznikom, je zapel brigadni pevski zbor himno »Hej Slovani*«. Zatem je brigadni komisar Janez Hribar pozdravil dragega gosta, majorja angleške vojske Jonesa in njegovega spremljevalca. Jedrnato, kot je znal to storiti, je prikazal vojaški in politični položaj doma in v svetu, in prispevek slovenske partizanske vojske za uničenje okupatorskih in fašističnih izdajalskih sil v Jugoslaviji. Ko je dejal, da pomeni prihod zavezniške vojaške misije v glavni štab NOV in PO Slovenije priznanje naše borbe — je zadonelo po dvorani takšno navdušenje in odobravanje, da je moral za dobrih deset minut prekiniti svoj govor.

Poslušalci so ploskali in vzklikali, na koncu pa zahtevali, da spregovori še eden od Angležev.

Res je vstal major Jones in spregovoril nekaj besed, ki so izzvale med poslušalci nov val navdušenja. Niso ga razumeli, pa

kaj to! Glavno je, da je spregovoril, da se vidi, da je živ, da ni le pripovedka!

Po govorih so nastopili kulturniki z recitacijami in pevskimi in glasbenimi točkami. Angleža sta pozorno spremljala spored. Se posebej ju je navdušil Modras, ki je zaigral na harmoniko takšne melodije, kakršnih v življenju še nista slišala.

Za Modrasom je zapela Olga svojo priljubljeno pesem Bliža se železna cesta. Poslušalci so bili navdušeni in Olga je morala pesem ponoviti. Najbolj presenečena pa sta bila angleška oficirja, saj se kar nista mogla načuditi, da je Olga borka, ki slovi med partizani po svoji hrabrosti in bojevitosti.

Po končanem programu se je začela prosta zabava, ki se je zavlekla pozno v noč ...«

opisuje ta imenitni dogodek kronist Oki.¹⁷²

Majorju Jonesu pa je bila najbolj všeč debelušna Majda Šilc, ki je kar sama recitirala svojo pesem Vstani, mladina!

Pa ne zaradi pesmi, ki je ni razumel prav nič.

Ko so nato gostom partizani postregli in jim je morala nositi na mizo Majda, ji je bilo ob majorjevih pogledih tako nerodno, da ga je vsega polila z juho, ko je jed postavljala predenj.

Brigada je ostala na Mavrlenu še tri dni, 27. junija zvečer pa je krenila po grebenih nad belokranjsko ravnino in se 28. zjutraj nastanila v vaseh med Metliko in Suhorjem — Gornji in Dolnji Lokvici, Dragomlji vasi in Gradniku.

Ker sovražnika vse do konca meseca ni bilo od nikoder na spregled, je brigada vsak dan v drugi vasi priredila miting in obnavljala stara prijateljstva.

Spet so tekmovala vasi, katera bo svoje borce lepše oprala in zakrpala in nahranila. Zanje so skrbeli kot mati za deco.

Na 1. julija dan so bile brigadne patrulje daleč naokoli na obhodih in v zasedah — pred Metliko, Semičem, na prelazu vrh Gorjancev, na Hrvaškem vrhu — pa spet nič. Še največ sreče so imeli minerji, ki pa so jih vso noč motile patrulje, ko so postavljali mine pod progo pri Dobravicah.

Do jutra so komaj skončali delo in čakali na prvo žrtev.

Vlaka pa spet nobenega. Tako je prišla mimo kakšnih dvajset vojakov močna patrulja, ki je opazila sveže prekopen gramoz pod pragovi. Ustavili so se in se vsi radovedni pričeli sklanjati, da vidijo od blizu, kaj je to.

Sedaj ni bilo kaj čakati. Naj odkrijejo mine?

Na Mavrlenu 28. junija 1943 — od leve: Janez Hribar-Tone, Ivan Lokovšek-Jan, Jože Klanjšek-Vasja, Jože Malnarič-Križevski, Mile Kilibarda in Janko Rudolf

Minerski strelec je zavrtel ročico... in ko se je razkadil dim in ko se je pleglo kamenje, je zazijala velika luknja, po bližnjih žicah in drogovich pa je plapolala sem in tja kakšna krvava sivozelena krpa.

V žepu neke kolikor toliko cele bluze so našli celo fotografijo pomladanske brigadne minerske akcije na istem kraju, ko je bilo nametanih na kup kar 11 vagonov.¹⁷³

Od II. bataljona, ki je bil poslan po bojih o binkoštih od Gradišča z ranjenci v bolnišnico Krvavice, je bil na Golem oddeljen vod borcev, da bo šel v staro taborišče h Pokojišču nad Borovnico, kjer je bilo še zakopane skrite municije. Vod je vodil brigadni orožar Ivan Babšek.

Dne 1. julija se je vrnil k brigadi in pripeljal s seboj poleg treh z municijo natovorjenih konj še skupino gorenjskih partizanov, ki pa so vodili s seboj skupino neoboroženih mladih Rusov. Ti so ušli, s partizansko zvezo, iz nekega taborišča pri Šentjakobu v Rožu na Koroškem in se pretolkli do gorenjskih partizanov na Mežakli.

Borci iz Babškovega voda so imeli kaj povedati o svoji dolgi poti:

Ko so prišli v taborišče pri Pokojišču, so šli najprej na rekvizicijo onstran proge, med Borovnico in Verdom. Na progi so bili tako blizu italijanske zasede v bunkerjih, da so slišali njih razgovor, kako radi bi šli kar v hosto k partizanom, ker bo vojne tako in tako kmalu konec.

Na poti proti brigadi so se ustavili tudi na Travni gori in šli po hrano v Jurjevico. Ker so v vasi vzeli nekaj tudi na silo, so šli vaščani javit nočni obisk v postojanko.

Tako so skupino, ki se je vračala v taborišče s hrano, neopazno že sledili belogardisti. Še preden je zajtrk zavrel, so taborišče že napadli zasledovalci. Ubili so stražarja in ob tem presenečenju se je vse razbežalo, kar je bilo oboroženo in neoboroženo.

Najprisebnejši so zmetali na dva konja municijo, kar pa je je bilo za tretjega, jo je zakril s smrečjem puškomitr al jezeč Polde.

Potem so se borci le nekako zbrali in ko so prišli k sebi, so pričeli pogon za belogardisti, ki so bili že kdove kje. Pustili so jim le vse prestreljene kotle, zakrite municije pa niso našli.

Na Travni gori se je skupina razdelila — eni so šli po najkrajši poti k brigadi, drugi pa so peljali rešence k Cankarjevi brigadi, ki so jo dobili na Riglju. Oborožena skupina Gorenjcev je ostala pri Šercerjevi brigadi. Bilo jih je kakšnih osem.⁷³⁴

Tole prihajanje gorenjskih partizanov v enote I. in II. cone je bilo odsev kaj čudnih razmer v narodnoosvobodilnem gibanju na Gorenjskem, kjer je uspelo v partizanske vrste vrinjenim sovražnikovim agentom vnesti vanje razdore, zmedo, ozračje sumničenj in splošnega nezaupanja. Vodja te oborožene patrulje Ciril Triller-Čiro je nosil s seboj pismo svoje komande, češ naj ga ob prihodu preda naslednji komandi.

Med potjo ga je le zamikalo, kaj v njem piše. Odprl ga je in v njem prebral, da jim pošiljajo skupino partizanov, sodelavcev — gestapa.

Takšne peklenske igre se je posluževal sovražnik!

Pa so bili sami izvrstni borci in so to tudi ostali v Šercerjevi, še več, mnogi so postali odgovorni starešine in junaki v bojih!¹⁷⁵

Šercerjeva brigada gospodar Gorjancev

Sedaj je dobila brigada nalogo, ki jo je dvignila na noge — rušiti žične pregrade, ki jih je Gambara postavil vzdolž vse doline Krke med naselji in Gorjanci. S takšno razkošno gradnjo — pregrada je bila iz bodeče žice in visoka dva in pol in široka šest metrov, ob vsej črti pa iz brun zidani bunker pri bunkerju, ki so se vsi med seboj pokrivali — je hotel, naivnež, preprečiti, da ne bi prehajale partizanske brigade z ene na drugo stran Gorjancev v plodne nižinske kraje!

Najbolj so se zamerile Gambari hrvatske brigade, ki so krepko podprle slovenske v zimski partizanski protiofenzivi in so šle potem vse družno v skupne akcije še na hrvatsko stran. Na hrvatske brigade ali odrede partizanske vojske se je Gambara tudi vedno zgovarjal, kadar mu ni šlo kaj od rok, in jih je »videl« tudi na Notranjskem in celo v Mokrcu!

Stabi Šercerjeve brigade in njenih bataljonov na Gorjancih, poleti 1943. V prvi vrsti od desne proti levi: Tone Vidmar-Luka, Jože Klanjšek-Vasja, Janez Hribar-Tone, Mile Kilibarda, Janko Rudolf. V drugi vrsti: Jože Merlak-Milan, Dušan Gorkič, Jože Mirtič, Miha Cerin-Aleš, Drago Benčič-Brkin, Jaka Rihar. Zadaj Zvone Cerne, Vinko Sumrada-Radoš, Leon Klemenčič, Mirko Čepeljnik in drugi.

Vendar, kljub očitnim neuspehom je bil general Gambara zadovoljen s svojim poveljstvom in vase zaljubljen ob »sijajnih« uspehih podrejenih divizij in posebnih bataljonov in je dal »obračun« bojov od 15. do 30. junija 1943. Ta sicer Šerčer j eve brigade skoraj ne zadeva, ker je bila po Šenturju oziroma po nočni zasedi pri Zaliscu izven dosega sovražnikovih bataljonov, je pa zanimiv zaradi zagrizenosti okupatorske vojske in novih predvidenih podvigov, kljub temu, da so Mater i Italiji že gorela tla pod nogami.

»Veliki« vojskovodja je hotel biti na vsak način partizanom enak in takole podučuje svoje vojake:

»... Najprej sestavimo kratek .obračun' operacijske dejavnosti bojnih sil od 15. do 30. junija:

Naše izgube:	mrtvih	59
	ranjenih	150
	pogrešanih	5
Sovražnikove izgube:		538
Prostovoljno se je vdalo		104
ujetih		24

Odličen računski sklep.

Klanjam se mrtvim, ranjenim želim dobro, poveljnikom in vojakom izrekam pohvalo.

In zdaj — zaupno med nami — nekaj pripomb:

1. Dne 5. junija so zloglasne štiri slovenske brigade težile proti nemški meji med Grosupljem in dolino Mirne. Brž ko smo jih opazili, smo jih napadli in zasledovali — skoro brez prestatka — ter tako deloma razkosali, deloma pognali v neredu proti Kolpi. Zaradi hkratnega premikanja sil z vseh strani, se niso mogle nikjer ustaviti neprekinjeno za dlje kot 24 ur. In to je že nekaj.

Da niso vedele, kje naj bi se v miru odpočile, dokazuje dejstvo, da se je morala ostala najmočnejša formacija umakniti v Kočevski Rog, kjer — kakor vemo — je težko odkriti možnosti za vzdrževanje.

Kakor sem dejal, je to že nekaj, a žal še ni vse. Moramo priznati, da so znali ti partizani sijajno manevrirati in se .odtrgati« od naših bataljonov, kadarkoli so to želeli. A to... me spravlja v slabo voljo.

2. Akcija naših bataljonov.

Hvalevredna v požrtvovalnosti, premagovanju naporov in odrekanju. Nezadostna v smelosti, gibljivosti, manevriranju.

Nismo bili nikdar .presenečeni«, toda redkokdaj smo sovražnika, .presenetili«. Ko pa je bila priložnost, je nismo izkoristili.

Vem, da bujni gozd in neprehoden teren zelo ovirata premikanje in poveljevanje in spodbujata težnjo po grupiranju in čakanju na istem mestu.

Tu se obračam neposredno na poveljnike bataljonov in kolon.

Moramo si priznati, da rafal iz avtomatskega orožja, salva iz pušk še vedno lahko zaustavi — polet in voljo.

S tem nočem reči, da moramo napadati frontalno — naš cilj ni ta ali ona kota ali kraj, temveč človek in njegovo orožje — poudarjam le, da mora izvor sovražnikovega ognja predstavljati izhodno točko za razvoj premika, ki naj teži k obkoljevanju.

V bistvu mora od treh nikoli toliko obravnavanih oblik pehotne akcije: ogenj, premik in sunek, v našem primeru druga oblika imeti vselej prednost.

Torej, široke formacije, zelo gibčne, ki sovražnika pribijajo na mesto in ga obkoljujejo.

Zgoraj rečeno velja za bataljon in oddelek, ki operira osamljeno, velja pa tudi za kolono več bataljonov.

Rekli mi boste: lahko je govoriti, težje je storiti. Tudi to je točno, toda če hočemo doseči odločilne rezultate, moramo nastopiti tako in samo tako.

3. Akcija manjših garnizij.

Ni dvoma, da tisti, ki se zarije v brlog, ničesar ne vidi in ničesar ne ve, tisti pa, ki se giblje, lokavo in prikrito, pa vidi, ve in deluje v obsegu, razume se, svojih sil.

Dejavnost in premikanje morata torej biti življenjsko načelo vseh takih garnizij, zlasti pa manjših.

Premike teh manjših oddelkov je treba, še bolj kot premike močnejših enot, izvesti v bojni formaciji, sestavljeni že znotraj garnizije.

Vsaka akcija mora imeti svoj namen: med drugim je zlasti važen cilj, ki ga ne smemo omalovaževati: pomoč premičnim bataljonom, ki operirajo v coni. V tem primeru zaseda, postavljena na prevladujočih točkah, ali na obveznih prehodih z namenom, da prestreže zasledovanje formacije, lahko da odlične rezultate.

Mi, Italijani, se radi ponašamo s svojo zvitostjo. Uporabimo praktično to svojo sposobnost — saj bi morali sicer pogosto objektivno priznati, da so pravzaprav zviti — partizani, ne mi...

... V zvezi s tem naj poveljniki čet, bataljonov, polkov itd., ustrezno ukrepajo. Odlično področje za preučevanje in urjenje je bližnji gozd. Naj se ti gospodje navadijo marširati od kote do kote, povezati se in se med seboj pogovarjati na znak „kukavice“, kakor to delajo partizani, naj nosijo na ramah svoje orožje in hrano brez mul in naj še naprej hodijo ven! To je bistvene važnosti.

•.. Nimam vam kaj več povedati.

In zdaj malo odmora, nato pa spet v boj.

Geslo ostane isto: izprazniti garnizije in dihati zdrav gozdni zrak in to vsi, tudi saniteta in oskrbovalna služba, kakor to že zgledno dela neka podrejena velika enota.«¹⁷⁷

Dne 2. julija opoldne je krenila brigada na pot z vsem svojim pratežem. Vzpenjala se je proti vrhu Gorjancev. Tam

se je utaborila ob izviru bistrega studenca in se spravila k počitku.

Bila je topla, mehka in široka poletna noč, ki ni mogla nikogar v taborišču navdati z malodušjem ali tesnobo.

Takšen je bil tudi dan, ko so se zbrali vsi brigadni komandirji, komandantje in komisarji in se dogovorili o tem, kako bo brigada navalila na žične pregrade. Izbrane skupinice jurišnikov-bombašev se bodo neopazno splazile v noči do bunkerjev, vanje nametale bomb, da bo orožje v njih onemogočeno, nato pa bodo s škarjami ali pa tudi s puškinimi kopiti prebile prehod — in pot bo prosta.

V vsej dolgi črti bo najti šibke točke v ovirah, da bo opravilo lažje.

»... Naša skupina si je izbrala srednji bunker, ki je stal kakšnih 50 m pred nami. Desna skupina iz 2. čete in leva iz 3. pa sta se odpravili proti stranskim bunkerjem. Noč je bila temna in kot nalašč za napad. Tiho smo tipali pred seboj in zadrževali dih. Daleč na desni je lajal mitraljez. Dolgi rafali so nam omogočili, da smo lahko hitreje hodili. Že smo se znašli pred bunkerji, iz katerih je bilo slišati italijansko govorico. Tedaj je umolknil mitraljez in morali smo se ustaviti. Z Milčetom sva se skušala skupaj splaziti po kolovozu proti bunkerju. Tomaža nisva videla več, zdelo se nam je, da je že pri bunkerju. Tedaj se je zadrhl nekdo iz bunkerja: „Ferma!“

V tem je že zaregljala lahka bređa. Ogenj orožja nam je pokazal, kje je bunker. Kroglice so udarjale v zemljo in klestile po grmovju. Ko je streljanje za trenutek prenehalo, smo videli, kako se je ob bunkerju vzdignila temna senca. Bil je Tomaž. Naslednji trenutek je pretresla ozračje močna eksplozija, zatem pa je paralo noč divje rjovenje ranjenih Italijanov. Tomaž je vrgel še eno bombo, in tedaj je šele bunker utihnil.

Posadke v sosednjih bunkerjih so začele silovito streljati proti nam. Nato so se jim pridružili bunkerji po vsej dolini. Strahovit trušč je bil. Bele izstreljene rakete so osvetljevale vso okolico.

Nato pa je zagrmelo še v sosednjem bunkerju, ki je za zmeraj utihnil. Utihnil je tudi ta na levo roko. Z begom so si vojaki rešili glave.

Pot je bila prosta! Ogenj iz drugih bolj oddaljenih bunkerjev nas ni motil. Udarili smo proti žičnim oviram. S puškinimi kopiti smo raztrgali bodočo žico in poruvali kole, ki je bila na njih razpeta. Pomagali so nam še drugi borci in bataljon se je zvrstil v kolono. Prišli smo v dolino in mimo Šentjerneja v vas Groblje. Tu smo obiskali belogardistične družine in pri njih opravili rekvizicijo. V pol ure smo si nabrali mnogo moke, masti in prekajene slanine ter fižola, v hlevih smo odpeljali še nekaj glav živine, kar 17 repov jo je bilo, in se odpravili nazaj proti Gorjancem.

Vračali smo se po isti poti. Sovražnik nas je sicer obstreljeval z minami, ki pa nam niso prizadejale škode, ker so vse eksplodirale daleč od kolone.

Zažgali smo vse uničene bunkerje, izruvane kole pa zložili na kupe in jih tudi zakurili. Goreli so kot ogromne baklje, ki so nam osvetljevale pot. Regljanje strojnic nas ni več motilo. Tudi hiteli nismo več, saj smo bili že na varnem...«

opisuje prvi preboj žičnih ovir Oki.¹⁷⁸

Medtem ko sta opravila rekvizicijo III. in IV. bataljon, sta varovala prebiti prehod čez žično oviro med Dobami in Volčkovo vasjo I. in II. bataljon.

Brigada se je utaborila po tej akciji nad vasjo Veliki Ban. Sovražnik ni mogel preboleti tega, da mu ves trud pod Gorjanci nič ne pomaga in da partizani ne spoštujejo meje, ki jim je z njo priznal »osvobojeno ozemlje«. Za partizani je pošiljal iz Šentjerneja granate, ki so pa padale niže in zažgale dve hiši v vasi Ržišče.

Ko prehod čez »mejo« ni bil več vprašanje, je brigada ponovila »sprehod« v dolino tudi naslednjo noč. Ker so borci že vedeli, kako se tej stvari streže, so porušili še 70 m žičnih ovir in ubili pri tem enega belogardista. Četrty bataljon se je prebil v vas Staro Brezje, kjer je nabral hrane, ki jo je še z odvečno iz rekvizicije prejšnje noči odpeljala ena četa III. bataljona v Gorjance za bolnišnico.¹⁷⁹

Hud zaplet z dvema sovražnikoma hkrati

Dne 5. julija je brigada počivala nad Velikim Banom in si izbirala cilj, kamor naj bi udarila z vso močjo.

Zvečer se je premaknila proti severu in v hudem nalivu in pohodu, ki je trajal vso noč, dosegla Prušno vas in Mladje nad Kostanjevico. Drugi bataljon pa je napravil ovinek in je pričakal v zasedi pri Stari vasi belogardiste, ki so prišli na oglede čez Gambarino gorjansko »mejo«. Ob napadu nanje je zaseda štiri »položila«.

Naslednjega dne se je brigada sušila in si čistila orožje, da bo spet narèd. Pot do nje je našla še ena njena patrulja, ki je prinesla iz zalog okoli Pokojišča nad Borovnico nov tovor municije.

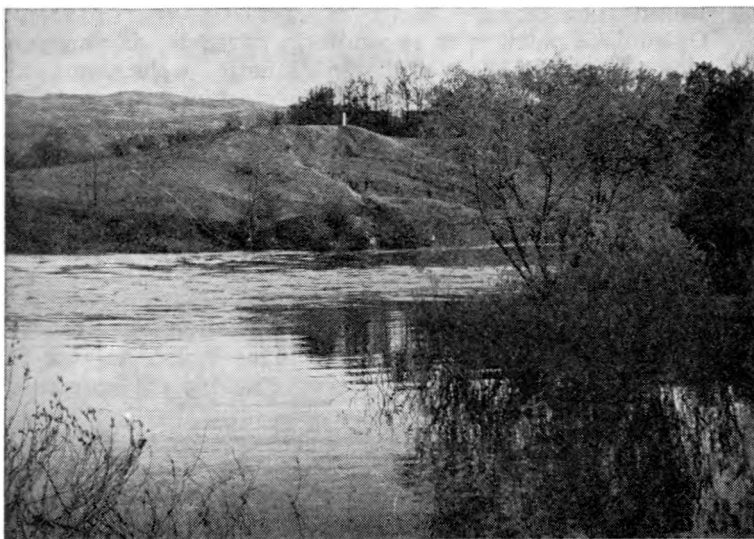
Šercerjevi brigadi blizu je bila Cankarjeva, pa sta se domenili za skupne akcije na drugo stran »državne meje«. Bližino raj ha bi kazalo izkoristiti in preizkusiti svoje moči tudi na drugem bregu Krke. S položajev na Gorjancih je bilo lepo videti cerkljansko vojaško letališče, od koder so vse dni vzletavali zamolklo-zeleni avioni, in spet pristajali.

Takšnega cilja za partizane še ni bilo.

Zanj se je odločila Cankarjeva brigada. Šercerjeva naj bi obiskala Kočevanje, ki so zasedli plodna ravninska polja in bogate vasi izgnanih Slovencev. Najbližja je Veliko Mraševo. Partizanske bolnišnice po Gorjancih in Rogu so bile že brez zalog hrane, njim bližnje vasi pa so že dale vse, kar so imele presežnega živeža.

Dne 7. julija so v brigadnem štabu dokončali načrt akcije na Veliko Mraševo.

Brigada bo prebredla Krko in ker je takoj na levem bregu nemška »rajhovska« meja, bodo minerji pripravili prehod in bo I. bataljon z dvema svojima četama takoj postavil zasede, na kilometer daleč od prehoda skozi žico proti Krškemu, II. bataljon bo uničil obmejno postojanko Brod in zava-

Krka, kjer so jo prebredli šercerjevci ob akciji na Veliko Mraševo

rovai most, ki bi se čezenj umaknila glavnina z vozovi in govedom, III. in IV. bataljon pa bosta opravila skupaj z eno četo I. bataljona napad in rekvizicijo v Velikem Mraševem.

Prva četa IV. bataljona bo držala ves čas akcije mostišče na desnem bregu Krke.

Na večja presenečenja ni bilo računati. Na desnem boku bo imela brigada Cankarjevo, ki bo napadala letališče. Z njo bo šel tudi del minerskega voda Šercerjeve brigade, s komandirjem Cirilom.

Pred odhodom bataljonov je brigadnemu zboru razložil politični komisar Tone načrt in namen akcije.

Nato se je kolona spustila po bližnjicah in po poraslih pobočjih, čim bližje reki. Gozd je segal do bregov Krke. Borci so zabredli v toplo vodo, ki ni bila višja na izbranem prehodu od vratu najnižjega borca, nato pa so minerji odhiteli čistiti mejo. Noč je bilo temna, oblačna in kmalu zatem se je že vsa kolona lahko zrinila skozi kakšna 2 metra širok prehod. Prva dva bataljona sta odhitela po svojih opravkih, III. in IV. pa sta čakala na patrolje, ki so odšle na ogleda k vasi. Do prvih hiš so imeli nekaj sto metrov in nič kaj lagodno ni bilo stati takole nezavarovan, tik z minami podložene meje na »svetih« tleh rajha.

Ogledniške patrolje so se vrnile in povedale, da varujejo vas domači vojaki — mobilizirani kmetje, wehrmanni, ki imajo zasede okoli in okoli vasi. Zdijo v zaklonih, nametanih iz ruše, in vkopanih v zemljo.

Brigadni štab se je brž odločil. Borci so se razvili v strelce in začeli stiskati obroč. Gazili so v temo in lomastili po mladi koruzi, zrelem žitu in krompiriščih. Slišati jih je bilo kot bi napadala čreda veprov.

Na bližnji njivi krompirja so švistnili prvi streli — in zadeli v črno. Brigada je bila v trenutku ob tri borce.

To je bil alarm za branilce in oblegovalce. Partizani so se pognali v jurišu na vas, v zmedi in ne vedoč, kaj vse to pomeni, pa so jo nekatere sovražnikove zasede popihale med hiše, druge pa so ostale v bunkerjih.

V nepredirni temi in splošni zmešnjavi so borci pričeli vdirati v hiše in hleve in znašati živež in kar se je dalo vrednega odnesti — če je kdo utegnil je razbil mimogrede še fűhrerjeve portrete po stenah in kar je bilo šare s kljukastim križem.

Ko so odprli v neki hiši omaro, so v njej zagledali skrito žensko, ki je vsa preplašena izdabila iz sebe »Sem Slovenka« ...

Ves plen so zlagali na vozove in vanje vpregali konje, govedo pa so vlačili iz hlevov in ga vezali na povodce.

Opravilo pa ni bilo lahko v oblačni, temni temni poletni noči. Na desno roko je grmelo in se pobliskavalo pri Cerkljah. Pod nebo so puhteli stebri ognja in črnega dima zažganih hangerjev in bencinskih tankov, na levisi je bilo slišati regljanje strojnic in eksplozije bomb.

Brigada je hitela z rekvizicijo, da bi bila čimprej zunaj nevarnosti. Daleč naokoli je po postojankah dan preplah in kdo ve, kaj pripravlja sovražnik?!

V vasi ni nobenega odpora, ker v temi ni moč spoznati, kdo je sovražnik in kdo tovariš. Dve četi I. in II. bataljona iz brigadne rezerve, ki sta bili ob hitro opravljeni rekviziciji v Mraševem sedaj odveč, sta pohiteli še v bližnji naselji Kalce in Naklo in sta, kar se je v tem kratkem času dalo, izpraznili kašče.

K štabu brigade je prišel kurir II. bataljona iz Broda in povedal, da so borci zmagali žandarje v utrjeni gostilni na križišču. Iz pritličja so jih nagnali v klet in hišo nad njimi zažgali.

Le mimogrede — žandarji so v kleti hiše, ki je gorela, ostali živi. Ko je strop nad njimi že žarel od ognja, so se pričeli oblivati s steklenicami piva, ki ga je bila klet polna.

Ker niso bili več nevarni, je bila pot za povratak po mostu prosta!

Vtem pa se je vrnil v Veliko Mraševo I. bataljon, ki se je umikal pred močno kolono od Krškega prodirajočega sovražnika.

Sedaj ni bilo več časa za pot v kilometer oddaljeni Brod. S prevozom in povratkom po suhem ne bo torej nič. Ostane samo še povratak po poti, po kateri so prišli.

Glavnina se je brž zbrala, intendant je so prekladali z vozov plen v nahrbtnike. V bataljonski koloni sta se obirala dva borca in ko ju je nekdo opomnil, naj se podvizata, sta skočila iz vrste in jo ucvrla nazaj med hiše.

»Držite jih, Nemca sta!« so kričali za njima, pa je bilo že prepozno. Kdo ve, če ni ostal takole pomešan in v tej zmešnjavi tudi kakšen partizan med wehrmanni?

Iz smeri od severa in vzhoda je že bilo slišati neprekinjen ropot motorjev. Zasede so se že umaknile proti vasi za umikajočo se glavnino, in vsak čas bodo Nemci za hrbtom.

Nad črnimi nizkimi oblaki je bilo zaznati prvo jutranjo svetlobo. Pot proti prehodu v žici so usmerjali borci ob kolonah in priganjali, da bi bila brigada čimprej skozi. Kar počez, po polju so hiteli goniči s tropi goveda, med njimi so se opotekali s plenom obloženi partizani in se borili z vgrezljivo težko zemljo.

Nenadoma se je vlila ploha. Predhodnica je že gazila v reko, ko so zaropotale od vasi nemške brzostrelke. Zasede in pobočnice ob prehodu so bile pripravljene in so silovito odgovarjale. Naliv je bil vse hujši in dež in meglica od tal sta se združila v kopreno, ki je pokrivala zemljo za moža visoko.

To je bila rešitev!

Glavnina se je že zvelkala skozi prehod v meji, tako da so lahko sedaj odstopale zasede.

Nemci so začutili, da se je odpor rahljal in so si upali bliže. Toča krogel je bila vse gostejša in vsak šerčerjevec si je skušal pomagati čimprej na drugo stran vode. Govedo je bilo ob tem peklenskem trušču preplašeno, trgalo se je in divjalo za bežičimi. Strel z druge strani meje je zadel goniča krav Lovrenca Razdriha, ki je omahnil; zapletenega med vrvi so ga živali pohodile in vlekale s seboj v vodo. Splašena živina je nasadila na roge še nekega borca in ga pahnila v vodo, ki ga je odnesla za zmeraj.

Nemci so že pridrveli do brega reke in streljali za partizani z vsem orožjem, pa nikogar več niso mogli vzeti na muho. Zakrila sta jih megla in gozd. Zato pa so metali na drugo stran v breg mine kar na slepo.

Brigada je hitela navkreber in se počutila kmalu kot »doma«. Medtem se je tudi zvedrilo in zapovedan je bil počitek. Intendanti so preštevali in odbirali plen. Kar je ostalo in ni bilo za bolnišnice, sta dobili obe brigadi.

Za ceno življenj sedmih borcev in enega pogrešanega in dveh ranjencev, je brigada pripeljala s seboj 65 repov goved in 10 konj. Prinesla je na desetine zaklanih prašičev, na stotine mernikov žita, moke, nekaj sto kil masti, suhega mesa, pa tudi perila in wehrmannskih uniform in celo tri puške.^{18®}

Za žalost in veselje pa ni bilo časa. Nemci so pridrveli čez mejo v Ljubljansko pokrajino in zahtevali od Italijanov,

da naredijo skupaj z belogardisti nemudoma vzajemno hajko proti partizanom. To je bilo čutiti tudi v brigadi. Drugi in tretji bataljon sta brž zasedla položaje pod vasjo Mladje in obhodne patrulje so se že spopadle s sovražnikovimi predhodnicami.

Ko so Nemci, ki so akcijo vodili, ugotovili partizanske položaje, so poskušali napad združene pehote podpreti s težkimi tanki, ki pa se niso mogli premikati po strmem in spolzkem terenu. Ker si niso upali v težko dostopne bregove in pred dobro postavljene partizanske cevi, so sovražnikovi pešaki pričeli na široki fronti z obkoljevanjem. Pomagal jim je avion, pa sta z nenadnim sunkom pridrli njihovi pobočnici do vasi Slivje na levem in Brlog na desnem krilu. Riko, mitraljezec III. bataljona, ki je imel piko prav na avione — proslavil se je že v Vukovcih, ko je s krošnje neke jablane sklatil s svojo zbrojevko enega, je bil besen: avion je preluknjel kotel in iz njega je stekla »župca«.

Vzel je s seboj pomočnika in sta splezala v kozolec — dvojak. Odprl je vrata, na rame svojega pomočnika naslonil mitraljez — pričakal avion, da je spet zaokrožil nad vasjo — in ga sklatil...

Medtem ko so sovražnike pri Slivju hitro zavrnil borci III. bataljona in jih pognali v dolino, so v Brlogu uspeli zažgati nekaj hiš in izropati vas. Prvi bataljon, ki je zasedel položaje v vinogradih nad vasjo, tega ni mogel ne uspel preprečiti.

Z odločnim protinapadom jih je nato potisnil v dolino II. bataljon, vendar jim ni mogel ugrabiti plena, da bi ga vrnili vaščanom.

Tretji bataljon je zgubil hrabrega borca Zvoneta Petkovška-Džonija, doma iz Ljubljane. Iz svoje volje se je priglasil za patruljo, ki je odšla Nemcem naproti. Ko je branil sovražniku dostop k bataljonu za neko samotno kočo, ga je nemški ostrostrelec zadel v glavo.

Ko so združeni sovražniki videli, da ne morejo do brigadnih položajev, so vpregli v boj minomete in topove. Obdelovali so vsa pobočja, kjer so slutili partizane, pa brigadi niso mogli do živega.

Proti večeru so odnehali z obstreljevanjem. Nemci so se vrnili čez mejo, s seboj pa so odpeljali živino, ki so jo naropali po bližnjih vaseh na tej strani Krke, češ da jo bodo

vrnili Kočevarjem in za kazen, ker niso Italijani zadržali partizanov, da jim ne bi raztolkli letališča in »očistili« Mraševega.¹⁸¹

Naslednji dan, 9. julija, se je brigada premaknila nazaj k vasem Veliki Ban in Ržišče. Tam je ostala dva dni.

Ko je bil nato zapovedan premik proti zahodu, je šel sam naprej, k javki k Sv. Miklavžu tik pod vrhom Gorjancev, II. bataljon. Komandant in komandirji so bili pri brigadnem štabu medtem na nekem posvetu, bataljonsko kolono pa je vodil komisar Vinko Sumrada-Radoš in je tudi korakal na čelu predhodnice, še pod Polževim ranjeno levo roko je nosil v široki obvezi, obešeni okoli vratu.

Na poti iz soteske potoka Pendirjevke so videli daleč in visoko nad seboj na grebenu kolono cankarjevcev, ki so tudi marširali, nekje z levega krila, proti Sv. Miklavžu.

Bataljoni Cankarjeve brigade so se že nekam zamaknili, ko je lezel na isti greben II. bataljon in nenadoma zapazil pred seboj — Italijane, ki so šli tudi v isto smer — proti Sv. Miklavžu.

Za oboje je bilo nenadno srečanje tudi presenečenje.

Prva se je znašla predhodnica II. bataljona. Po Radoševem rezkem povelju so mitraljezci vžgali kar stoje in najbližji zdrveli naprej, da bi prvi zasedli vrh grebena.

V sovražnikovi koloni so bili fašisti z rdečimi kravatami, arditi. Kot pobesneli so se vrgli proti partizanom — in jih prehiteli. V svojem naletu so odrezali predhodnico od glavnine, ki se je kotrljala nazaj v globel. Nikogar ni bilo, ki bi prevzel nad četami spodaj komande.

Juriši arditov proti skoraj že obkoljeni Radoševi skupini so bili vedno bolj srditi. Nabijali so z dumdumkami, da je bilo od razcefranih vej nad partizanskimi položaji kot zelen snežni metež.

Fašisti so s strelom v magazin onesposobili najprej en mitraljez, nato pa z bombo na blizu še drugega.

Vtem so branilec lezli fašisti že v bok, da bi sklenili obroč.

Kar je borcev ostalo, so se morali umakniti. S seboj so komaj odvedli kakšnih osem hudo ranjenih, pet borcev pa je ostalo pobitih na bojišču, z orožjem vred.

Tudi mitraljez je bil zraven.

To je bil hud udarec za vso brigado, za ves II. bataljon in še najbolj za njegovo 2. četo, ki so ji dali že vzdevek »jurišna«. Med padlimi je bil nek mlad fant od Idrije, pa Maks in star partizan Tone Lavrič, doma z Golega. In zraven še mitraljezec I. bataljona, ki se je pred dnevi v zmešnjavi pomešal v Velikem Mraševem med wehrmanne. Ko je za dne videl svojo zmoto, se je sam prebijal iz rajha in dohitel II. bataljon, ki je bil v zaščitnici, ko se je brigada že premaknila drugam.

Ves ta pokol so slišali ne daleč proč cankarjevci in so mislili, da je njihova zaščitnica z dobrih položajev razdražila fašiste in jih sedaj tolče po milji volji.

Vsa brigada se je potem nastanila v Gabrju. Vrnila se je v osje gnezdo, bliže belogardističnim postojankam med Novim mestom in Gorjanci in žično pregrado.

Drugi bataljon je šel takoj nadjno in je porušil nekaj nad šestdeset metrov.

Ko se je bataljon vračal od žice, se je 12. julija spopadel pri Mihovem z italijansko kolono. Nepričakovan boj je bil oster in je bilo na obeh straneh precej ranjenih.

Spet je postalo vroče.

Z belogardisti se je zapletel v obračunavanje pri Dolžu tudi I. bataljon. V strahovitem boju so padli štirje borci, trije pa so bili ranjeni. Vsaj toliko žrtev je imel tudi sovražnik.

Tega dne je prišla do brigade tudi že dolgo pričakovana, vendar kljub temu presenetljiva in razveseljiva novica — zavezniki so se izkrcali na Siciliji!

Kako je vsem odleglo!

Borci so jo sprejeli z nepopisnim navdušenjem. Politični komisarji so brž sklicevali sestanke in borcem razlagali posledice tega odločilnega preobrata. Odslej se bo kolo vojne prav gotovo zavrtelo hitreje!¹⁸²

Vsako noč so odhajale zasede proti dolini, čakati sovražni-kove patrolje in trgat žice. To je bila najlepša priložnost, da prizadenejo sovražniku občutne izgube, ko je po več vojakov zabarikadiranih v bunker, in če si hraber in spreten...

Glavni štab NOV in PO Slovenije pa je poslal Ser cer jevi brigadi 23. julija 1943 tole dnevno povelje:

»V noči od 13./14. VII. t. 1. je IV. Slov. N. O. U. B. Ljubo Šcer vodila napad na žico in bunkerje ob njej nad D. Suhadolom (k. 430). Na sami koti gradijo Italijani velik bunker. V zaščito grad-

nje so postavili 9 zasilnih bunkerjev. Okrog bunkerjev je čistina. Noč, v kateri se je izvršil napad, je bila svetla.

Bombaši so se približali bunkerjem na razdaljo od 20—40 m. Italijani so jih opazili in odprli nanje močan ogenj iz mitraljezov in minometov.

Kljub vsemu ognju in kljub temu, da je vedel, da so ga Italijani opazili, se je tov. Kastelic Polde, bombaš Šercerjeve brigade, star 15 let, plazeč se približal sovražnikovemu bunkerju na razdaljo treh metrov in vrgel v bunker dve nemški bombi. Sele, ko so ga zapazili iz sosednjega bunkerja in ga začeli silovito obstreljevati, se je tov. Polde umaknil.

Za to hrabro dejanje izreka glavni štab NOV in PO Slovenije bombašu tov. Kastelic Poldetu, partizanu Šercerjeve brigade
pohvalo.«

Ko se je Polde Kastelic vrnil ves zadihan in žarečih oči k svoji 1. četi IV. bataljona, ki je strme gledala, kaj počenja njen najmlajši borec, je pokazal svojo bluzo, ki je imela desno stran prsi in rokav ves preluknjan od rafalov, pa ga ni nobena krogla niti oprasnila, ko se je po trebuhu plazil k bunkerjem.

Ko je bila odstranjena grožnja, so se borci pognali na žice in jo potrgali 40 m. Več niso mogli storiti, ker so sovražniki besno streljali ob vsej črti.

Partizani so na ogenj odgovarjali in ranili nekaj sovražnikovih vojakov, sami pa tudi imeli tri ranjene.¹⁸³

Tudi naslednjo noč se je izkazal IV. bataljon, ko je porušil kar 320 m žice med Šmarjem in Vrhpoljem. Medtem pa je III. bataljon spet naskočil koto 430, ki je imela ključni položaj daleč nad okolico, in je bila s svojim sistemom utrdb trd oreh. V pomoč ji je bila ena četa IV. bataljona, ki je držala zasedo pri luknji v žici, ki so jo naredili prejšnjo noč.

Dočakala je kolono Italijanov in belogardistov in jim ranila pet vojakov.

Ko so se zbrali vsi bataljoni 15. julija dopoldne na oporiščnem položaju v gozdu nad Gabrjem in je prejel bombaš in junak Polde Kastelic od brigadnega štaba ročno uro v priznanje za junaško dejanje, se je brigada premaknila na vrh Gorjancev, kjer sta ostala pri Žagi I. in II. bataljon, III. in IV. pa sta se spustila v vasi Jugorje in Maline.

Naslednjega dne sta se prva dva bataljona ustavila v Podgradu.

Štab brigade in bataljona v Jugorju in Malinah pa sta imela 16. julija kaj žalostno opravilo:

V najbolj žalostnem od vseh žalostnih sprevodov so ponесли na pokopališče za cerkvijo k Suhorju intendanta I. bataljona, vedno nasmejanega Hilarija Jermana-Vasili ja, doma iz Logatca.

Iz neprevidnosti ga je ustrelil soborec iz brigade.

V PRVO SLOVENSKO DIVIZIJO IN POLETNO OFENZIVO

(16.julij—3. september 1943)

Vendar tako kot tudi sicer v življenju, sta se v partizanih prav tako prepletala žalost in veselje.

Se dopoldne je bilo na brigadnem zboru prebrano povelje glavnega štaba NOV in PO Slovenije z dne 13. julija 1943, s katerim sta bila na ozemlju Slovenije postavljeni dve diviziji.

V kratkem pojasnilu k temu povelju je glavni štab navedel invazijo zavezniških sil na Sicilijo, ki pomeni velik preobrat v tej vojni. Glede na invazijo mora računati tudi glavni štab z operacijami večjega obsega na ozemlju Slovenije. Razmere za dejavnost narodnoosvobodilne vojske se lahko zato v kratkem bistveno spremenijo. Predvsem mora biti vojska sposobna gibati se in delovati v večjem zamahu. Ker bo invazija prav gotovo povzročila demoralizacijo in slabitev sil osi, in pri nas s tem bele garde, mora politično in vojaško vodstvo na drugi strani računati tudi z zagrizenejšimi protikrepi fašizma. Glede na vse to je menil glavni štab, da je predvsem potrebno, da združi kolikor je moč več vojske pod resnično enotno operativno poveljstvo.

Novi, I. diviziji je dala Šercerjeva svojega političnega komisarja Janeza Hribarja; na položaju ga je zamenjal v brigadi Janko Rudolf, dosedanji njegov pomočnik.

Četrta slovenska narodnoosvobodilna udarna brigada Ljubana Šercerja in I. SNOUB Toneta Tomšiča sta bili temeljni enoti na novo postavljene I. divizije NOV in PO Slovenije.¹⁸⁵

V teh dneh je vojaško in politično vodstvo Slovenije sprejelo v zvezi s sedanjim stanjem in predvidenim razvojem

dogodkov na slovenski, jugoslovanski in evropski fronti nekaj pomembnih sklepov.

Predvsem je bilo določeno, da bo večji del partizanske vojske zapustil tako Primorsko kot Gorenjsko. Ta naj, formirana v dve brigadi — Gradnikovo iz Primorske in Prešernovo iz Gorenjske, takoj zapustita svoji ozemlji in se priključita na novo ustanovljenima divizijama. Prešernova naj med potjo likvidira še skupine plave garde, ki se zadržujejo v Dolomitih v postojankah, z vednostjo in pod varstvom Italijanov.

Novico o partizanskih divizijah in da bodo odslej nastopali Šercer j evci skupaj s Tomšičevo in Gradnikovo brigado, so borci poslušali in sprejeli z odobravanjem in navdušenjem.

Morda malo manj, ko so zvedeli, da bo manevrsko ozemlje I. divizije — Notranjska in Primorska.

Ko se je k poslovitvi od Vasilija zbrala vsa brigada in je prišlo na takšen imeniten partizanski pogreb — ko ni bilo potrebno v naglici in med bojem izkopati kar z bajoneti plitve jame in za silo zagrebsti padlega tovariša, ampak so bili govori in salve iz pušk — tudi brez števila domačinov, ti niso hoteli spustiti iz rok priložnosti, da ne bi pokramljali s svojimi dragimi prijatelji in zaščitniki. Vedno več jih je bilo, ki so vabili k hišam ali kar bližnjim hišom partizane na požirek kapljice, ki so se vanjo ujeli zlati sončni žarki, ali druge temne kot zajčja kri, in tako se je vse samo od sebe pripravljalo na — miting.

Vsem je spregovoril za začetek novi brigadni politični komisar Janko. Tem ljudem se ni dalo ničesar prikrivati, nič lagati. Prav vse jim je odkrito povedal. Tudi to, da vojne še ne bo konec in da partizane in njihovo ljudstvo najhuje še čaka.

Pa jih tudi to ni razočaralo. Narobe! Tako nalito čisto vino jih je napravilo še bolj uporne in še bolj močne!

In so si želeli konca vojne. Še kako! — Če pa je treba za lepšo zlato svobodo še več pretrpeti, sprejmejo nase še to!

Ko je po nastopu kulturnikov raztegnil Modras svojo harmoniko in so se zavrteli pari, so dekleta še krepkeje stisnila k sebi svoje postavne partizane, na račun vojne, ki je še ne bo tako kmalu konec, partizani so pa z vriskanjem in potrkanjem ob tla proslavljali dobre boje zadnjih dveh tednov in začetek nove I. divizije.

Rajanje je trajalo pozno v noč, za nekatere tja do zore.

Ko se je brigada naslednji večer preložila na stan v Suhor, so pa Jugorčanom pripravili pred odhodom miting, da so se jim oddolžili za gostoljubnost in — da ne bi bilo zamere.

In ko so prišli Suhorčani v goste, jim niso mogli odreči želje, ki so jim jo brali v očeh — dajte, povejte nam še kaj! — in tako se je spet splel, sam od sebe — miting.

Kot da bi vedeli vsi — tako domačini kot partizani, da so to zadnje urice skupnega veselja in zatišja.

Čas zatišja je bilo izkoristiti tudi za vzgojno delo v brigadi in za priprave na odločilne spopade, ki bodo prav gotovo prišli po vsem tem, kar se dogaja po svetu, tudi na domačo fronto.

Ze 4. julija je razposlal v. d. političnega komisarja glavnega štaba Boris Kraigher okrožnico vsem političnim komisarjem brigad, odredov in samostojnih bataljonov, ki je v njej naštel in razčlenil vse pomanjkljivosti politične in vojaške strokovnosti v slovenski partizanski vojski. Predvsem je opozoril na to, da politični komisarji dodajo premalo svojega osebnega dela k razmnoženemu gradivu, ki ga dobijo za politične ure in vzgojo borcev, v boju pa da je premajhna izkušnost pred posledicami napada težkega orožja — artilerije, tankov, aviacije — kriva za nesorazmerno velike žrtve partizanov v bojih od zime sèm. Okrožnica je opozarjala tudi na novo, toda zelo nevarno bojno taktiko Italijanov, ki napadajo ponoči in v zasedah ter se ne umikajo v svoja oporišča po končanem boju, ampak zasledujejo partizanske enote z namenom, da bi jih obkolili in uničili. Partizani morajo še bolj izdelati svojo taktiko vojskovanja in predvsem povečati histrost v celotni bojni praksi. Komandni kader in partizani se morajo navaditi večje učinkovitosti pri premikih s tem, da povečajo sposobnost in disciplino na premikih. To pa še posebej pri nočnih pohodih. Zraven pa izpopolniti zveze za medsebojno obveščanje v akcijah.

Ker so bile dolžnosti, da bodo borci in enote čimbolj politično in vojaško razgledane in usposobljene, naložene političnim komisarjem, so ti te dni opravili šolo s svojimi bataljonskimi in četnimi vojaškimi starešinami. Kar po nekaj ur na dan so skupaj predelovali vsa pereča vprašanja dela in življenja v brigadi, pa tudi dogodke in zglede okoli sebe.

Z zanimanjem so brali šerčerjevci v Slovenskem poročevalcu, v številki z dne 5. julija, izjavo svojega znanca, angleškega majorja Jonesa, ki jo je dal o svojih vtisih po kratkem prebivanju med slovenskimi partizani:

»Nalogo imamo, kot britanski zastopniki stopiti v stik s partizani, proučiti njihovo gibanje ter poročati dejstva britanski vladi.

Na svoje vznícenje smo našli tu kaj dobro organizirano, učinkovito vodeno demokratično gibanje, ki obsega vse odtenke političnih mnenj, ki ga prostovoljno in enodušno podpira ljudstvo in ki ima edini smoter, osvoboditi Jugoslavijo okupatorjev ter uničiti pogubni vpliv quislingov, slamnatih mož in satelitov, sodelujočih s silami osi, zato da bi jugoslovansko ljudstvo lahko svobodno izbralo svojo obliko vladavine. To je smoter, ki je v vsakem pogledu v skladu z duhom atlantske deklaracije.

Naše strmenje, ko vidimo tako močno, dobro disciplinirano in spretno vodeno silo, kakor je narodnoosvobodilna vojska in partizanski odredi in to, da smo spoznali njene, v tako kratkem času dosežene rezultate, je napravilo na naše vojaške oblasti tak vtis, da je vrhovni poveljnik priznal to silo kot izredno važen dejavnik v vojaškem položaju na Balkanu, kot vplivno silo in kot silo, ki ji je namenjeno igrati še večjo vlogo v vojaški strategiji zedinjenih narodov.

Britanske vojaške oblasti si zelo prizadevajo, da bi organizirale sredstva za preskrbovanje narodnoosvobodilne vojske v velikem obsegu in brez odlašanja, kljub presenetljivim težavam, ki so s tem vezane.

V partizanskem gibanju vidimo edino nado za združeno, svobodno in demokratično Jugoslavijo. Želimo si, da bi bila naša vera v kratkem tudi vera naše vlade.«

Pri želji po vsem novem, je borce zanimal tudi nov nasprotnik, ki je pričel lezti iz pritajene skrivnostnosti na svetel dan — plava garda.

Ker nastopi slovenskih nazadnjaških politikov z njihovimi oddelki bele garde, ki so odkrito sodelovali z okupatorjem in njegovo vojsko, niso uspeli pri vseh njihovih simpatizerjih, so si izmislili nov način, da bi si pridobili še omahljivce — na teren so poslali »odred redne jugoslovanske vojske«, ki ga je prva zasledila na svojem ozemlju Primorska operativna cona. O tem je pisala 14. julija štabu Gorenjske operativne cone in predlagala skupno delo, da bi ta zarodek nove nesreče za slovensko ljudstvo v kali uničili:

»... Pri nas se je pojavila 'modra garda', ki jo vodi major Novak. Do sedaj ima 50 mož. Taborijo po gozdovih in pred ljudmi skrivajo sodelovanje z Italijani, ki jim ponoči dovažajo v taborišče

hrano in jih tudi preskrbujejo z orožjem. Partizanov ne pobijajo, temveč jih lovijo in jih potem prepričujejo o pravilnosti njihove linije. Govorijo, da so tudi oni za borbo proti Italijanom, da jim pa ni všeč sovjetska orientacija partizanov in vodilna vloga KPS v naši borbi. Pravijo, da ubijajo samo člane KP. Trenutno taborijo nekje v bližini Nemške Idrije. To modro bando moramo na vsak način uničiti...«

Vest, ki se je brž razširila po vsej partizanski vojski, je sprožila klic k pazljivosti, ki je prišel ob pravem času. Tudi o »plavi gardi« so razpravljali na Tonetovem politično komisarskem in komandirskem tečaju, kot da bi vedeli, da bo prav Šerčerjevo brigado doletela dolžnost, da ji zlomi tilnik.

Takole je bilo vse do 21. julija, ko je šel I. bataljon na priljubljeni ovinek proge med Metliko in Dobraviciami in je pomagal s tirov po nasipu oklepnemu vlaku, III. in IV. bataljon pa sta šla po hrano daleč na drugo stran gorjanske Vahte, v vasi Plemberk in Težko vodo.¹⁸⁶

V partizansko poletno ofenzivo

Ko so se bataljoni vrnili z rekvizicije, se je brigada že poslavljala od Bele krajine. Ostala je na Jugorju in v Selih.

Dne 22. julija proti večeru, ko je soncu že pohajala luč in se je dežela brezovih gajev barvala rdeče, se je vzpenjala kolona od Malin proti gozdovom Peščenika, prekoračila brez težav železniško progo med Lazami in Rožnim dolom in se ustavila v vznožju raztresenega Riglja in Občicah.

Poljanska dolina je bila polna partizanov. Skozi taborišča šerčerjevih bataljonov so prehajale patrulje Tomšičeve, Gubčeve in Cankarjeve brigade, nekje blizu je bil tudi Vzhodnodolenjski odred in Levstikov bataljon, zaščitnica glavnega štaba.

Zadosti vzrokov za nemir in pričakovanje nečesa velikega.

Vsak borec si je čistil in pripravljajl orožje. Najbolj samozavestni so bili od vseh minerji. Pred dnevi so dobili od intendanture glavnega štaba novo pridobitev — eksploziv, ki ga je moč gnesti kot testo in je okusen kot čokolada. Samo prilepiti ga je treba ob zid ali tračnico, vanj vtisniti detonator in zažgati vrvico — pa je vse opravljeno. Tračnice zletijo v zrak, v zidu pa zazija luknja, če ga že ne podre do tal.

Kot nalašč za partizanske minerje.

Proti večeru se je zvrstila na pohod proti Krki neskončno dolga kolona vseh teh nekaj tisoč partizanov. V prvi trdni noči je prišla do bregov reke pri Soteski, zavila pred nosom postojanke ob pobočju Sv. Petra tik vode do vasi Kot, prebredla tam Krko in se zagrizla na podnožju Plešivice v strmino.

Potem je ropotalo po kolovozu do Velikega Lipovca in Ajdovca vso noč, do poznega jutra.

Za Šercerjevo brigado je našel pot tudi njen I. bataljon, ki je omagal z vozovi hrane na poti iz Bele krajine še v Brezovi rebri.

Na Ajdovcu, kjer je imela svoj bivak Šercerjeva, so se bataljoni pripravljali vse popoldne 24. julija na akcijo, ki je zanj o zvedel štab brigade že na Občicah — obe slovenski diviziji bosta z vsem moštvom, kar ga je na voljo od Gorjancev pa do železnice Ljubljana—Trst, napadli in zavzeli od sile važno sovražnikovo postojanko Žužemberk, ki gospodari s svojim izrednim strateškim položajem vsej zgornji dolini reke Krke in vsej Suhi krajini.

Obvladati Žužemberk in ga uničiti kot vojaško postojanko bi pomenilo odpreti obširno svobodno partizansko ozemlje med dolensko in kočevsko progo.

Kljub temu da so že obstajale divizije, je vodil združeno operacijo brigad, odredov in Levstikovega bataljona operativni štab, ki ga je vodil komandant bivše I. cone Lado Ambrožič-Novljan s komisarjem Viktorjem Avbljem-Rudijem, navzoča pa sta bila tudi načelnik glavnega štaba Milovan Šaranovič in namestnik političnega komisarja Ivan Kavčič-Nande.

Cilj akcije je bil, uničiti sovražnikovo postojanko Žužemberk, načrt zanj o pa je bil tale:

Postojanko bosta napadli Gubčeva in Cankarjeva brigada, Šercerjeva brigada bo varovala dohode k napadeni postojanki od Trebnjega, Dobrnica in Zagradca in od Sel pri Šumberku, se pravi: od severa, severozahoda in zahoda, Tomšičeva brigada bo varovala dohode od Novega mesta, Mirne peči, Straže in Kočevja — se pravi od severovzhoda, vzhoda in juga.

Zvezo med desnim krilom Šercerjeve in levim krilom Tomšičeve bo držal Zapadnodolenjski odred, med desnim kri-

Pogled na Dobrnič s položajev IV. bataljona Šercerjeve brigade ob bojih
za Žužemberk julija 1943

lom Tomšičeve in levim krilom Šercerjeve pa Vzhodnodolenjski odred.

Šercerjeva brigada bo dala v rezervo operativnega štaba svoj I. bataljon.

2e pozno popoldne 24. julija so zapustili bataljoni Šercerjeve brigade svoje izhodiščno oporišče na Ajdovcu in z nočjo že zasedali določene položaje: I. bataljon na Cvibljju nad Žužemberkom, II. črto Grmada—Vrhtrebnje pod Trebnjim vrhom, III. črto Valična vas—Zavrh in Kutna—Volčje jame ter IV. vzhodno pobočje gore Lisec, tik pred Dobrničem.

Medtem so se že začeli boji za Žužemberk. Posadka je bila obveščena o prehodu velikih partizanskih sil čez Krko pri vasi Kot in o njihovih namestitvah na ozemlju Ajdovca.

Čeprav je dočakala sovražnikova postojanka napad pripravljena, sta napadajoči brigadi že v noči zasedli s pomočjo svojega težkega orožja, lahkih in težkih minometov ter protitankovskih in gorskega topa, večji del postojanke v spodnjem delu naselja. Zato je operativni štab lahko sprostil I. bataljon Šercerjeve, da se je že proti jutru pomaknil na južno in

zahodno stran Lisca in tako okrepil obrambo dohodov od severozahoda, 1. četa pa se je lahko celo premaknila na stik z levim krilom IV. bataljona.

Bataljoni Šerčerjeve so se že takoj po zavzetju položajev pripravili na obrambo, zakaj pričakovati je bilo zgodaj, prav gotovo pa z dnevom, pritisk sovražnikovih kolon iz vseh smeri, ki se bodo skušale za vsako ceno prebiti na pomoč napadenemu Žužemberku.

Bataljoni niso čakali, da bo začel sovražnik.

Prvi je udaril IV. bataljon. Odločil se je za sunek v samo postojanko Dobrnič, ki je štela kar 300 mož združene italijansko-belogardistične posadke, le za 200 manj kot Žužemberk.

Poglavitni namen akcije — presenetiti in blokirati posadko, je popolnoma uspel. Domači vodnik je pripeljal borce le na štiri korake do stražarja, ki je od strahu ustrelil, zadel v roko vodnika 3. čete Mirka, nato pa zbežal na varno.

Bataljona ni motilo, da je bil dan s prvimi streli v postojanki znak za preplah. Medtem ko je en del bataljona z obstreljevanjem dražil sovražnika in ga zadrževal za zidovi in okopi, je drugi del opravljal prisilni odkup hrane in živine po vasi in bližnji okolici, kamor ni dosegel sovražnikov ogenj.

Potem ko je zasedel svoje položaje pod Trebnjim vrhom II. bataljon, so se spustili njegovi minerei v dolino proti Trebnjemu in so razstrelili cestni most pri Kamenem potoku, III. bataljon pa je zasekal cesto, ki vodi iz Zagradca v Žužemberk.

Tako pripravljeni so bataljoni pričakali jutro 25. julija. Iz smeri Žužemberka je bilo slišati venomer odmeve vseh vrst orožja in bojišče so pričeli obletavati avioni, vendar pritiska sovražnika na položaje ni bilo čutiti. Ogledniške patrulje in opazovalnice so bile ves čas na preži, vendar se zaledje glavnega spopada ni nič kaj razživel.

Partizani so generala Gambaro presenetili. In ne da bi za to vedeli. Ta veliki strateg protipartizanske vojne je pričel namreč ravno to jutro z velikimi silami svojih treh divizij Isonzo, Cacciatori in Lombardia, ofenzivo na — Gorjance.

Zato mu je zmanjkalo vojaštva za hiter poseg v spopad v Žužemberku. Medtem ko je z vsem bojevniškim žarom pripravil načrt, kako bo uničil vse, kar je partizanskega na Gorjancih, so mu ušle izpred oči kar štiri popolne brigade.

Tako je na vrat na nos moral spremeniti razporeditev nastopajočih sil in je kolono razvpitega fašističnega konzula

Pelazzija, starega partizanskega znanca, sestavljeno iz 117. bataljona črnih srajc, 2. bataljona 23. pehotnega polka, 7. baterije 75 mm topov, voda oklepnih avtomobilov in voda tankov-metalcev plamena poslal namesto na Gorjance v Trebnje.

Ze ob pol enajstih dopoldne je opazovalnica II. bataljona proti Trebnjemu sporočila, da je krenila iz postojanke sovražnikova kolona. Drugi bataljon, ki je bil pri njem tudi namestnik komandanta brigade Luka, je brž razmestil čete z namenom, da spusti prodirajočo kolono medse, jo obkoli in potolče. Prva in druga četa sta se zvrstili na položaje pod vas Vrhtrebnje tako, da je levo krilo okrepila četa Zapadnodolenjskega odreda, vrh Trebnjega vrha pa je zasedla 3. četa, ki je bila obenem v rezervi.

Okoli poldne so se že spopadli borci s sovražnikovo predhodnico na izpostavljenih položajih 1. in 2. čete. Kmalu je postalo jasno, da ne bo moč prodirajoče kolone obkoliti, ker ima II. bataljon na voljo premalo sil. Sovražnik je štel kakšnih 500 mož in mu je kar 45 mul nosilo težko orožje, od minometov do gorskega topa, zato pa je imel za zavarovanje takšne dragocene glavnine izredno močne pobočnice.

Ko je naletela sovražnikova kolona na prvi odpor, so pričeli z minami in granatami obdelovati partizanske položaje. Od artilerijskega ognja so se vžgale slamnate strehe Vrhtrebnjega, tako da je zagorela vsa vas, kar je spričo dima in ognja otežilo branilcem boj.

Ko sta imeli četi že precej ranjenih od min in šrapnelov in da bi prihranili vaščanom žrtve, se je ves bataljon premaknil više nad vas, da obrani in zadrži Trebnji vrh, ki obvladuje vso okolico.

Sedaj šele se je razbesnel boj. Fašisti so napadli kot še nikoli. Kot pijani so rjovali — in cepali pred partizanskimi položaji.

Ko je v jurišu pošla sapa fašistom, so jurišali nanje partizani.

Tako je valovil boj vse popoldne.

In nekaj nezaslišanega se je zgodilo — nedelja je bila in žegnanje, in iz bližnjih Repč so prinesle ženske partizanom na položaje — praznično kosilo!

To je borce še bolj podžgalo.

Največje breme je bilo na 2. četi, ki je držala sredino fronte. Čeprav sta padla že namestnik komandirja čete Marko Bukovec in desetar Stanko Bavec, ranjen pa je bil tudi komandir čete Stane Kamnikar, ki je bil vsem zgled hrabrosti, borci niso odnehali. Politična komisarka Ivanka Mulec se je borila najbolj zagrizeno, vsem pa sta bila v pomoč mitraljezca Cveto in Gruden.

Mitraljezcu Lojzetu Okornu-Poldetu, ki ga je poslal na izpostavljen položaj sam Luka, mitraljez nenadoma ni delal. Ker mu je pobegnil še njegov pomočnik, je s puško ubil enega od dveh fašistov, ki sta se plazila proti njemu. Potem pa je moral zapustiti položaj. Ko je v zaklonu pregledoval svojo zbrojevko, je ugotovil, da mu je vaški kovač slabo popravil izvlačilec tulcev.

Cvetu in Grudnu, ki sta edina še držala ta izpostavljen položaj, je pričelo zmanjkovati municije. In od nikjer je ni bilo moč dobiti.

Da bi si prihranil v takšnem položaju žrtve, se je bataljon pričel umikati, ko je sovražnik znova pritiskal. Premik je varovala 3. četa. Ko je bila že na tem, da tudi zapusti bojišče, se je nenadoma umaknil sovražnik.

Komandir 1. čete Gašper je prodril namreč čisto nepričakovano z enim svojim vodom z desnega krila v sovražnikovo črto in s tem presenetljivim manevrom ogrozil položaj italijanskega topa, ki je z daljave vsega dvesto korakov zasipaval s šrapneli partizanske položaje.

Zadnji nalet je naredil sovražnik samo še zato, da je pospravil z bojišča svoje mrtve in ranjene.

Bilo jih je precej, med njimi tudi artilerijski podporočnik Falco Marini, ki so mu med nekim svojim protijurišem pobrali partizani vse, kar je bilo pri njem vrednega. V torbi so našli tudi načrt te akcije.

Medtem ko je bilo vse mirno na položajih III. bataljona, pa tudi I. ni imel nobene razburljive prigode, je stal IV. bataljon ves dan iz oči v oči s sovražnikom pred Dobrničem. Čete so zavzele položaje na robu gozda pred ravnino, ki loči postojanko od hriba Lisec. Kljub več kot kilometer dolgi čistini je sovražnik napadel s pehoto in se je trdovratno boril, da bi izrinil partizane iz bližine svojega oporišča. Strelci so prihajali kar frontalno in v vrstah pred partizansko orožje, ki je bilo dobro vkopano.

Sovražnik je hotel na vsak način zadržati nasprotnika daleč od ceste, ki vodi v Dobrnič iz Trebnjega. Nadejal se je, da bo od tam prišla okrepitev, zakaj kolona Pelazzi je že bila v Trebnjem.

Vsa pozornost štaba IV. bataljona je bila obrnjena na postojanko v Dobrniču in kaj bo ta storila za pomoč Žužemberku. Zato so minerei bataljona prejeli naročilo, naj minirajo predvsem cesto, ki pelje iz Dobrniča proti Dobravi in dalje proti Žužemberku. Čeprav so bili manj pazljivi na cesto, ki pripelje v Dobrnič iz Trebnjega, je na njej le razneslo tanketo, ki je zavozila na partizansko mino.

Veliko delo so opravili minerei Cveto Poljak, Rado Dubrovič in Joško Matelič. Rado je že prej izdelal mine z lesenimi zaboji, da jih ne bi zasledili morebitni iskalci min. Poiskali so primeren prostor za miniranje — ta je bil na rahlem ovinku in na klancu na cesti za vasjo Preska, slab streljaj daleč od Dobrniča proti Dobravi oziroma Žužemberku. Ko so pri belem dnevu vkopavali mine in brazgotine na cesti zakrivali s konjskimi odpadki, jih je preletel avion in ubil enega od pomočnikov minercev.

Vendar je bil kljub vsemu ta del ceste dobro pripravljen za sprejem morebitne oklepne kolone.

Ponoči so se borci IV. bataljona spet približali samemu Dobrniču in ga od blizu obstreljevali, da bi zrahljali živce tem v postojanki. Neki belogardist, ki je imel zvezo s partizani, pa jih je celo popeljal na uspešno rekvizicijo na obrobje vasi.

Boj za sam Žužemberk se je z nočjo spet razplamtel. Napadalcem je uspelo, da so s plastikom razstrelili skoraj vso sodnijo, pa so se branilci v njej še upirali in zasipali brigadne položaje z minami in bombami.

Napadajočima brigadama je delala preglavice tudi osrednja utrdba nad Zafaro, kjer sta bila močno utrjena in povezana med seboj velika dvostolpna cerkev in obširno župnišče, zgrajeno na visoki kamniti škarp.

To noč, med 25. in 26. julijem, je tudi koloni Pelazzi uspelo, da se je neovirano pretolkla, pod zaščito tankov in oklepnikov, iz Trebnjega v Dobrnič. Sam IV. bataljon Šercerjeve je imel premalo moči v orožju in moštvu, da bi jo zadržal.

Tako je ta postojanka narasla že na 1000 mož, z vsem težkim in najtežjim orožjem vred.

Dne 26. julija zjutraj so obiskali borce II. bataljona na položajih okoli Trebnjega vrha domačini iz Trebnjega. V priznanje in zahvalo za dobro držanje v boju prejšnjega dne so jim prinesli nahrbtnik cigaret in presenetljivo novico — Musolinija je vzel vrag, fašizem je propadel!

In med razgovorom so borcem razkrili tudi vest, da so bili vojaki v postojanki po včerajšnjem boju vsi preplašeni, na kakšne nasprotnike so naleteli na Vrhtrebnju in Trebnjem vrhu in da težko, če si bodo upali še ven nadnje.

Vsi si samo želijo, da ne bi padlo takšno povelje.

Z opazovalnice II. bataljona pod Vrhtrebnjem so sicer malo kasneje poslali sporočilo, da je odšla iz postojanke kolona vojakov, ki pa si ne upa dlje kot do roba prvega gozda v dolini.

Bojna vznemirjenost je bila na položajih IV. bataljona, odkar so ponoči zaznali, da niso mogli preprečiti prodora močne oklepne kolone v Dobrnič. Sedaj bodo prav gotovo poizkušali narediti izpad iz postojanke proti Žužemberku. Saj zato so tudi prišli!

Pozornim opazovalcem štaba bataljona ni ušlo, da se v postojanki nekaj pripravlja, zato so zapovedali strogo pripravljenost, zlasti minercem. Vsakdo na položaju je tudi vedel, kaj mu je storiti.

Deveta ura je že minila, ko se je začelo iz postojanke grozljivo ropotanje motorizirane kolone in kmalu nato je izpeljal iz Dobrniča v predhodnico prvi oklepnik najtežjega kalibra, z veliko kupolo, za njim pa se je uvrstilo pet malih tankov in nazadnje še en oklepnik kalibra kot prvi. Ko so se oklepna vozila zvrstila na cesto proti Preski, se je uvrstila v kolono pehota z mulami, otovorjenimi z orožjem in municijo.

Dan visokega poletja je bil že zgodaj soparen, sedaj, ob tej podobi, pa je postala soparica še bolj silna. Zraven je mirilo borce na položajih prepričanje, da so dobro pripravljeni za sprejem tudi tako močne sovražnikove kolone.

Predirljivo so ječale gosenice tankov in ropot motorjev in koščka ceste do prve bataljonske zasede ni in ni hotelo biti konca.

Končno — izza ovinka in po klancu se je primajal oklepnik iz predhodnice. Z njim se je narahlo obračala v levo na ovinku tudi kupola s topom — ko je strahovito zagrmelo.

Minerec Cveto je v pravem trenutku zavrtel ročico — in podvozje pošasti je razneslo.

V trenutku je nastala tišina. Nobenega strela ni bilo, ne z ene ne z druge strani.

Nato pa se je usul na sovražnikovo kolono z bataljonskih položajev strahovit ogenj iz vsega orožja.

Nenadoma je bilo spet zaslišati motorje oklepnih vozil in peket muljih kopit. Vsa kolona se je v trenutku zavrtela na peti in jo ucvrla v pospešenem maršu — nazaj v Dobrnič!

Sedaj so šele prišli bataljonski borci k sebi! Skočili so k prevrnjenemu železnemu kolosu in tisti, ki so se spoznali na takšne reči, so odprli pokrov kupole. V kabini so sedeli nepremično — dva tankista in oficir. Ta je bil tudi vodja kolone.

Štab bataljona je brž ukrepal. Sklical je tiste, ki so bili večji rokovanja z orodjem: brž so odmontirali brzostrelni top in dva težka mitraljeza.

Top so pri priči montirali na oje kmečkega voza iz prve hiše tam blizu, pobrali kakšnih 500 kosov municije zanj — bil je brzostrelni s saržerjem na 8 nabojev, in kakšnih 2000 kosov municije za težke mitraljeze!

Minerca Cveto in Rado sta dobila za nagrado iz plena in ker sta bila junaka dneva, vsak po eno pištolo beretto.

Razgretih borcev ni motilo niti močno topovsko obstreljevanje iz postojanke, niti avion, ki je priletel kmalu zatem in bombardiral in mitraljiral vso okolico. Borci so za dobrimi zakloni mirno čakali, kdaj jim bodo spet prišli iz postojanke pred puške, kar je bilo pričakovati glede na zgodnjo uro in na vse zbrano moštvo in orožje, ki ga je bil poln Dobrnič.

Dva lažje ranjena od mine med borci nista niti omembe vredni žrtvi za vse to, kar se je zgodilo spodaj: kolona Pelazzi je utrpela šest mrtvih — med njimi dva oficirja, in 16 ranjenih, med njimi tudi dva oficirja. To je že več, dosti več kot si lahko dovoli nasproti gverilcem tako dobro opremljena in oborožena vojska, ki jo je ščitila vsa sodobna bojna tehnika.

Ne I. in ne III. bataljon nista imela tega dne nobenih stikov s sovražnikom.

Ko je general Gambara preučeval, kako imajo brigade v rokah vse pobude in jim ne more do živega — v Žužemberku so branilci odnesli po srečnem naključju in s pomočjo umetne megle pete iz sodnije in so se zabarikadirali samo še okoli

cerkve, zmanjkovalo pa jim je streliva, ki so ga že dovažali avioni in je dosti tovara padlo v roke partizanom — je sklenil, da spravi na hitro novo kolono Cannata iz bataljona črnih srajc XXI Aprile, 2. bataljona 23. pehotnega polka in voda lahkih tankov.

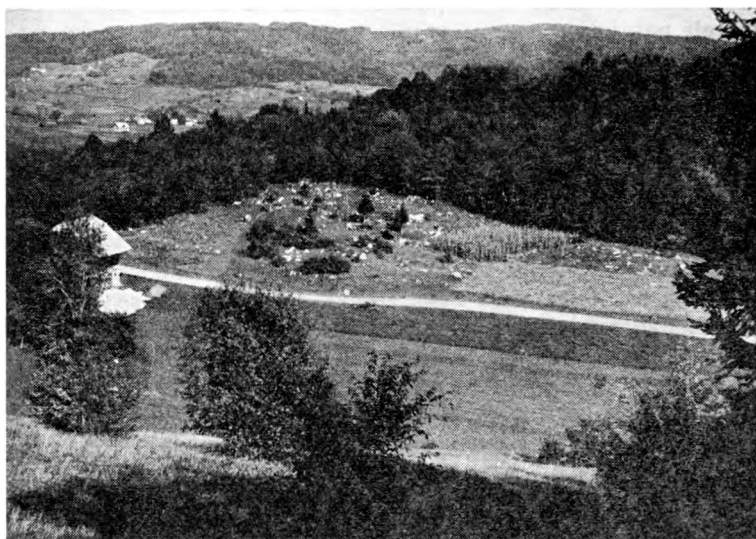
Ta nov up Gambare se je privlekel 26. zvečer do postojanke v Selih pri Šumberku in tam prenočil.

V noči na 27. julij so gubčevci zažgali v Žužemberku še župnišče, ki je gorelo z vso ihto. Pripravljali so se za zadnji naskok, pa niso mogli blizu utrdbam na strmem hribu.

Šercerjeva je bila predvsem na preži, kaj bodo ukrenili v Dobrniču. Tolikšna tam zbrana elita ni smela ostati mirna in poslušati, kako ugaša odpor v Žužemberku.

Dopoldne je krenil sovražnik iz dobrniške postojanke v treh kolonah po vseh treh cestah, ki vodijo proti Podliscu, Preski in Artmanji vasi. Napredovanje srednje kolone je podpiralo od včeraj preostalih šest oklepnih vozil.

Zamisel, da bi poskusili prodirati z močnimi pobočnicami, ni bila slaba. Četa Zapadnodolenjskega odreda je kar zapustila svoje položaje in odprla desno krilo IV. bataljona.

Jasa pod koto 293 pri Dobrniču, kjer so se nagnetli sovražnikovi vojaki

Tako je ostal za obrambo kote 293 le komisar 3. čete Črt s šestimi borci. Ti so zadrževali pobočnice toliko časa, da je komandant bataljona Ronko lahko premestil čete na novo obrambno črto, ki pelje iz Dobrniča v Dobravo in naprej v Žužemberk.

Glavnina s tanki si še ni upala iz Dobrniča, dokler ne bosta pobočnici razčistili položaja na fronti.

Ko se je Črt s kote 293 pripojil k bataljonu in ni bilo tam okoli več odpora, so pričeli prihajati na čistino pod koto rado-vedni vojaki. Najprej eden, potem nekaj in potem čedalje več. Že prej je zapovedal Ronko, ki je imel z bataljonom položaje nad to čistino, da ne sme nihče ustreliti, dokler se ne oglasi domači mitraljezec.

Borci so že bili nestrpni, ker je bila že jasica in cesta pod njo polna vojaštva v zelenem, ki je venomer žebralo in si dajalo poguma.

Takrat pa je zaregljalo, usekalo. Vsak borec je imel po dve tarči, ne samo eno. Zmeda in pokol tam spodaj sta bila brezmejna.

Pohoda na Žužemberk je bilo od te strani, vsaj za nekaj ur, konec. Tanki so se brž vrnili v Dobrnič in so iz postojanke pričeli nabijati z vsemi kalibri na dozdevne partizanske položaje.

Ker pa so imeli borci nad glavami drevje in veje, jim mine in granate niso prišle do živega. Samo vse ozračje in vsa tla so bila polna okleščkov in razcefranega listja.

Četrtemu bataljonu niti ni bilo sile, da bi se umaknil, ker je imel dobre položaje, ko se ne bi položaj nepričakovano spremenil tam, kjer je bil na preži I. bataljon.

Iz Sel pri Šumberku je krenila proti Žužemberku kolona Cannata s 1000 možmi in 12 tanki. Po robu sta se jim postavili nad vasjo Reber le 2. in 3. četa I. bataljona — 1. je bila s IV. bataljonom — ki pa nista mogli vzdržati pritiska. Iz ognja se jim je izmuznila predhodnica, ki je dosegla ob 15. uri Žužemberk in se spojila z blokirano posadko.

Prvi bataljon je še do večera z ostrimi napadi oviral premik tej koloni in ji zadal precej žrtev, vendar predora ni mogel preprečiti, tako da je bila vsa pomoč v Žužemberku že ob 19. uri.

S tem je bil to pot končan boj za Žužemberk.

Izkupiček bojev za Žužemberk je bil v človeških žrtvah na sovražnikovi strani, ki je bila nasproti Šercerjevi, takle:

Šercerjeva je pobila 14 vojakov in 2 oficirja, ranila pa 27 vojakov in 2 oficirja.

Sama je imela do 27. julija dva mrtva in 10 ranjenih.¹⁸⁷

V noči na 28. julij sta se I. in IV. bataljon zbrala na položajih okrog vasi Podlipa, III. bataljon je imel eno četo pri I., dve sta se premaknili v zasede okoli vasi Zalisec, medtem ko se je II. bataljon nastanil okoli vasi Gorenji vrh in še vedno varoval dohode od Trebnjega.

Čez dan naj bi I. bataljon zasedel položaje IV. bataljona iz prejšnjega dne nad vasjo Korita, toda tega ni mogel izvršiti, ker je bil tam še od včeraj utrjen sovražnik. Zato se je usidral na nasprotnem pobočju vzhodno od vasi Dobrava, kjer je čakal na nova povelja.

Tudi IV. bataljon je skušal zasesti svoje položaje iz prejšnjega dne, vendar tega ni mogel, ker jih je držala kolona Pelazzi, ki se ni tudi čez noč nikamor premaknila. Zato se je tudi ta bataljon zadovoljil s položaji med Dobravo in Podlipo.

Tako je Šercerjeva brigada še vedno držala v rokah dohode k Žužemberku od Trebnjega do Dobrnica, kolona polkovnika Cannate in posadka žužemberške garnizije pa sta obdržali priborjeni koridor Šentvid pri Stični—Sela pri Šumberku—Žužemberk in po njem odvažali iz osvobojene postojanke ranjence in dovažale živež, orožje in strelivo.

Ponoči se je umaknila pred nevihto in dežjem v vas Gorenji vrh 2. četa II. bataljona, ki je ostala doma in varovala taborišče, medtem ko sta odšli drugi dve četi v akcijo proti Trebnjemu. Ob desetih zvečer so v Trebnjem sprožili topove, ki so imeli cevi obrnjene proti Gorenjemu vrhu.

Ena od granat je natančno zadela hišo, ki so v njej počivali borci 2. čete, ki se je proslavila s svojimi bombaši že v mnogih bojih.

Po tej granati in po bojih na Trebnjem vrhu te čete skoraj ni bilo več — še štirje borci so bili ubiti, pet pa ranjenih.

Ponoči sta krenila nekaj pred polnočjo I. in IV. bataljon v vas Rdeči kal, kamor je prispel s svojimi ranjenci že tudi

II. bataljon, nato pa so vsi trije bataljoni krenili ob štirih zjutraj za Tomšičevo brigado čez Vrhtrebnje in Grmado in skozi vas Luža proti Gorenjemu Podšumberku. Z njimi je bil

tudi ves pratež in ranjenci vseh štirih brigad oziroma obeh divizij.

Cesto Dobrnič—Trebnje so prekoračili tik pred močno sovražnikovo patruljo z dvema tankoma in oklepnikom, ki je za partizansko zaščitnico spustila še nekaj rafalov.

General Gambara je namreč že imel poročilo obveščevalcev, da se zadržujejo močne »komunistične bande« na ozemlju Lipovcev in Ajdovca in je sklenil, da jih napade in uniči. Za prvi ukrep je s kolonami Pelazzi in Cannata že nadzoroval cesto Žužemberk—Trebnje.

Sela pri Šumberku — morala je na tleh

Ker je sovražnikovi patrulji kolona ušla čez cesto, je kmalu zatem posegla po njej trebanjska in dobrniška artilerija. Brigadno kolono je spremljala vse do Babne gore, kjer se je Šercerjeva utaborila na položajih okoli vasi in se pripravljala na večerno akcijo.

V nadomestilo za izgubljeni Žužemberk naj bi padla »policijska postaja« Sela pri Šumberku, ki jo je varovalo kakih 200 Italijanov in belogardistov. Za neposredni napad je bila določena sedaj Šercerjeva brigada, ki bi vdrla z nenadnim naskokom I. in IV. bataljona v sredino postojanke, naredila zmedo in obvladala utrdbe s posadkami. Preostale brigade bi varovale Šercerjevo pri njenem opraviilu.

Vse drugo bi bilo potem igrača. Akcija bi morala biti končana v eni noči.

Popoldne so šli na oglede za pripravo načrta za napad na postojanko operativni štab brigad oziroma I. cone, štab brigade in štaba obeh bataljonov. To se je zgodilo prvič, da so si poprej ogledali za napad izbrane postojanke vsi, ki bodo v akciji tudi sodelovali. Ta pomanjkljivost prejšnjih akcij se je v bojih močno poznala.

Povzpeli so se na razvaline gradu Šumberk in določili, iz katere smeri bodo šercerjevci napadli: od juga, jugozahoda in zahoda.

Ker je bila postojanka močno utrjena z bunkerji, ki so povezovali na zunanjem robu vasi med seboj vsa vaška poslopja, bi se bombaši priplazili do lesenega listnjaka na vrhu

Združena italijansko-belogardistična postojanka Sela pri Šumberku, imenovana tudi policijska postaja

strmine pod Šumberškim gradom, tam zažgali baklo s plastikom in jo vrgli v bunker. Pot v postojanko bi bila prosta.

Napad naj bi se začel ob 24. uri. Šerčerjevo brigado bi pri njenem opraviu varovale na dohodih k napadeni postojanki druge tri brigade — Gubčeva od zagraške in žužemberške smeri, Cankarjeva od Stične in Radohove vasi, Tomšičeva pa od Trebnjega.

Zbiranje brigad okoli Sel pri Šumberku ni ostalo prikrito sovražniku. Že med komandantskim ogledovanjem je z avioni in artilerijo obdeloval področje Šumberka, kjer je zasedla položaje Cankarjeva brigada.

Ker niso mogle priti vse tri brigade ob praveč času na svoje izhodiščne položaje, je bil napad na postojanko preložen na prihodnjo noč.

Tretjemu bataljonu Šerčerjeve, ki je zamenjal na položajih okoli Gorenjega Podšumberka Cankarjevo brigado, se je pridružil tudi IV. bataljon, I. in II. bataljon pa sta se razporedila okrog Orlake.

Dne 30. julija je bila postojanka blokirana.

Sovražnik je začutil pritisk in je po malem ves dan obde-
loval bližnjo in daljnjo okolico z artilerijo. Ena od granat je
napravila slovenski partizanski vojski naj večjo škodo — ubila
je Milovana Šaranovica, načelnika glavnega štaba, Dragana
Jevtiča, komandanta XV. divizije in Ivana Kavčiča-Nandeta,
namestnika političnega komisarja glavnega štaba.

Medtem je bila spremenjena ura napada na bolj zgođen
čas in to je bilo sporočeno šele zadnji trenutek, tako da so
bataljoni prevrnili v ogenj kotle z neskuhano večerjo in brž
krenili v napad.

Čemu ta naglica, ni vedel nihče.

Ni bila še trdna noč, ko so se pričeli plaziti k postojanki
z odrejenih smeri bombaši. Vse je bilo mirno in tiho — ko
so nenadoma pred utrdбами zaropotale prazne konzervne
škatile in podobna ropotija.

Takrat je usekalo z vseh strani in iz vsega orožja —
proti bataljonoma.

Presenečenje za posadko se je sprevrglo v — presene-
čenje partizanov.

Ostanki belogardističnih bunkerjev pred vasjo Sela pri Sumberku, postavljenih samo za obrambo pred šerčerjevci julija 1943

Strahovit trušč in bojni metež je raz vihral okolico. Toda to je bilo samo orožje branilcev! Regljalo je na desetine mitraljezov, pušk in kar naprej so treskale bombe in vmes že tudi mine vseh kalibrov.

Ena je kmalu zadela v polno: s tankovskim topičem, ki so ga zaplenili iz oklepnika pri Dobrniču in je bil še zmeraj pritrjen kar na kmečka »kolica«, so se mučili in ga skušali postaviti na položaj brigadni komandant Vasja, njegov namestnik Luka in še nekaj borcev.

Mina je udarila prav na topič, da sta bila ranjena oba komandanta, enemu borcu od strežbe je stisnila prsa, drugemu pa odtrgala roko.

Malo je manjkalo, da se ni ponovila popoldanska tragedija.

Potem se je oglasilo še dvajset topov na petih koncih: iz Trebnjega, Dobrniča, Šentvida, Vidma in Zagradca.

Vse okoliške postojanke, z napadeno vred, so pričakovale napad. Zato so v Selih naravnali še za dne orožje točno na dohode, od koder so imeli namen napredovati partizani. Popoldne pred napadom se je prebil skozi blokado v postojanko kurir, ki je prinesel za komandanta zaupno pismo, potem so pa takoj pričeli s pripravami. Vsak strelec v bunkerjih na zunanjem obroču utrdb je imel po dve puški, da je zamenjal žarečo se za hladno, vsak mitraljezec je imel rezervno cev več, pred utrdbo so razprostrli žico s pločevino, kot proti divjadi.

Topovske cevi so imeli natančno uravnane tudi drugi tam daleč. Tolkli so na nekaj metrov proč od utrjenega pasu, pa v globino na nekaj sto metrov.

Takšnega topovskega obstreljevanja partizani še niso doživeli. Vsa noč je bila en sam trušč ekrazita, železja in smradu po razstrelivu.

Da je bila nesreča še večja, so bombaši zažgali listnjak, na prvem zunanjem obrambnem obroču, ki je gorel s takšnim plamenom, da je bilo svetlo vse do bližnjega gozda, partizanov pa po čistinah kot vrabcev. In vsakega se je videlo posebej.

Kakor je kdo mogel — do jutranjega svita se je brigada zbrala na izhodiščnih položajih in v zasedi na Šumberku prežala na postojanko. Ker so ostali brez obeh komandantov, je brigado prevzel komandant II. bataljona Jože. Njega je na

poveljniškem mestu na čelu II. bataljona nadomestil John Denvir-Frenk. Njegova zgodba je vredna posebnega opisa:

Doma je bil iz Nove Zelandije in je šel prostovoljno v svetovno morijo. Nemci so ga zajeli v Grčiji. Iz ujetniškega taborišča v Mariboru je pobegnil v partizane že jeseni 1941.

V prvi partizanski zimi je bil v slavnem taborišču Šerčerjevega bataljona na Kožljeku, od ustanovitve pa v Šerčerjevi brigadi. V brigadnem štabu se je lotil vsakršnega opravila. Spoznal se je na vse vrste orožja in tudi ure je popravljal, če je bilo ravno potrebno. Zraven je bil še strokovnjak za razstrelivo in izvrsten svetovalec za bojno taktiko, kot borec pa brezmejno hraber. Predvsem je bila v boju koristna njegova navada — ob nenadnih strelih se ni nikdar zmedel. Poslušal je, kakšno orožje in koliko ga je v akciji, šele potem se je odločil in — vedno udaril v pravo.

Partizanom je bilo tesno pri srcu. Ze pred dvema dneva so pogrešali obveščevalca I. bataljona Cirila, skoraj petdesetletnega borca-prostovoljca še iz lanske pomladi, ki se je že v prvi svetovni vojni udeležil znanega judenburškega upora. Iz Ljubljane je dobil pred dnevi sporočilo, da se mu žena in hči zabavata z Italijani. To ga je silno potrlo. Pa ne da se je odpravil kam proti domu in so ga prijeli in je v stiski kaj izblebetal o nameri brigad pod Šumberkom?!

Čez dan ni bilo opaziti nobenega premikanja, ne slišati kakšnega glasu.

Šele pozno popoldne se je spreletaval nad ponočnim pekлом avion, ki je pomalem odmetaval bombe in sipal rafale. Kolikor bomb ni eksplodiralo, jih je sproti pobiral s svojimi minerei komandir Jože Mlinar-Ciril.

Nad Orlako je štab brigade, kolikor ga je še ostalo, napravil obračun bojov zadnjega tedna: osem borcev mrtvih, sedem huje, 18 laže ranjenih, med njimi kar dvoje starešin I. bataljona — namestnik komandanta Rudolf Hribernik-Svaruna in politični komisar Dušan Gorkič.

Štabu II. bataljona so se javili na raport njegovi kuharji. Prosili so, da jih odvežejo kuharske službe in dodelijo v bojne enote. V vasi, kjer so imeli po hišah kuhinje so tako padale granate, da so popokali vsi zidovi in je razmetavalo pohištvo kot ob potresu, s sten so popadale vse podobe in ure in podrlo je vse dimnike.

Eden od kuharjev je poiskal kaj dvomljivo zavetje, ko je slišal po zraku švist topovske granate — skočil je kar v vodnjak, ki je iz njega pravkar zajemal vodo.

Biti v zaledju je zadnje čase huje, kot se boriti na fronti!

Ko so v brigadi šele sedaj prišli do besede o najpomembnejšem političnem dogodku leta — Mussolinijevem padcu, so lahko le ugotavljali, da zaradi propada fašizma ni nobene demoralizacije pri sovražniku. Narobe, pokazal je še večjo zagnanost in zagrizenost.

Komandant Jože in komisar II. bataljona Radoš sta pripovedovala, kako so pred dnevi poslali še z Rdečega kala neko žensko s pismom za komandanta posadke v Dobrniču s pozivom. češ da je nesmiselno, da se borijo še naprej, ker je propadel fašizem in se morajo boriti sedaj eni in drugi proti skupnemu sovražniku — proti Nemcem.

Zenska pa jim je prinesla nazaj sporočilo, da se borijo odslej za Italijo in — na svidenje v gozdovih!

To so pa verjetno že slišali od svojega poveljnika generala Gambare, ki je takole skušal spraviti na papir razpoloženje okupatorske vojske ob tej spremembi:

»Tovariši XI. korpusa,

naš vladar Nj. Vel. Kralj nas je visoko počastil s ponovnim prevzemom poveljstva nad vsemi oboroženimi silami. Pod njegovim svetlim vodstvom se bo vojna nadaljevala, dokler ne bo barbarski osvajalec izgnan in Italiji povrnjena njena varnost v mednarodnih odnosih.

Nj. Vel. Kralj je naklonil svoje zaupanje maršalu Badogliu, ki je prevzel vodstvo vladnih poslov in že izdal vrsto ukrepov, ki globoko spreminjajo politično življenje naše države.

Vzvišena beseda vladarja in novega predsednika vlade je opozorila vse italijansko ljudstvo na resnost trenutka, na potrebo po enotnosti in slogi, ter ga hkrati opomnila, naj ne obtožuje in ne zapade v lahka in nevarna navdušenja.

Mi vojaki se ne smemo niti za hip prepustiti praznemu premišljevanju, ki bi nas lahko odvrnilo od hudih vojnih nalog. Eno samo dejstvo naj prešinja vsako našo misel in spodbuja našo voljo: del ozemlja naše domovine tepta sovražnik, ki nam grozi s še večjimi vdori in hujšimi napadi na naša mesta, na naše domove, na naše družine.

Sovražnik bi rad izkoristil vladno krizo preteklih dni, da bi se lahko razdijval nad italijanskim narodom. Mi, italijanski vojaki, mu moramo pokazati, da njegovo objestnost lahko premaga čvrstost našega duha, upornost naše volje.

Tovariši XI. korpusa,

sovražnika ne predstavljajo samo Anglosaksonci, temveč tudi tisti, ki bi hoteli izkoristiti v našo škodo kritični trenutek, ki ga preživljamo. Na tej balkanski zemlji moramo braniti ne le neke interese, temveč tudi naš prestiž. Spomnimo se, da vsak od nas zastopa tukaj Italijo. Nobena notranja kriza ne more zmanjšati visokega ugleda civilizacije, ki je povezana s tem imenom.

Domovina zahteva danes od vseh svojih sinov složnost duha in vnemo pri delu: nam vojakom pa je zaupala varstvo njene časti.

Ponosni moramo biti na to prednost in se zavedati, kaj vse pomeni. Saj ko bo Italiji zagotovljen časten mir, se bomo nekega dne vrnili domov in si takrat prav mi, borci, lastili pravico, da izpolnimo zaobljubo, zapečaten s krvjo naših padlih, ki so verjeli, čvrsto verjeli v veliko, svobodno Italijo.. „¹⁸⁹

Torej — vojna gre naprej.

Sovražnik ni opustil stika z brigadami. Dan po boju za Sela sta 2. in 3. bataljon 52. sovražnikovega pehotnega polka stopila v akcijo, da bi deblokirala postojanko, oziroma »policijsko postajo« v Selih pri Šumberku. Pri tem so se jim postavile krepko po robu enote Cankarjeve brigade v okolišu Lučarjevega kala in Tomšičeve brigade okoli Rdečega kala. Ker prehodi za oba bataljona niso bili ponoči varni, sta prenočevala kar v gozdu.

Zjutraj sta se nasprotnikovim enotam pridružila še 4. bataljon črnih srajc in 1. bataljon 51. pehotnega polka.

Šerčerjeve brigade okoli Orlake še niso zasledili. Pač pa je sovražnik napadel Cankarjevo brigado, ko je bila na počitku 1. avgusta v vasi Lučarjev kal. Na bojišče so hiteli tudi borci Šerčerjeve brigade, ki jih je vodil načelnik štaba in sedaj namestnik brigadnega komandanta Mile Kilibarda. Pri goreči vasi so še ostali požigalci in so čakali v zasedah na partizane, ki bodo prav gotovo prišli na pomoč.

Bataljoni so imeli ves dan ostre boje in je padlo sedem sovražnikovih vojakov, en oficir — poročnik in en belogardist, ranjenih pa je bilo 18 vojakov in 3 belogardisti.

Tudi Tomšičeva in Gubčeva sta imeli tega dne boje pri Liscu in sta pobili tri vojake, dva pa ranili.

Šerčerjeva in Cankarjeva brigada sta se v noči od 1. na 2. avgust umaknili iz bližine Sel pri Šumberku proti vzhodu in se ustavili na področju Rdečega kala in Ajdovca. Ta premik je takoj ugotovila sovražnikova skupina Pelazzi, ki je bila že navsezgodaj s 117. udarnim bataljonom, s posebnim

bataljonom št. 1 in 2 ter z vodom minometov na ozemlju južno in jugovzhodno od Sumberka.

Brigade so bile ta in naslednji dan na položajih v gozdovih pod Ajdovcem; zavarovale so se z zasekami in močnimi patruljami.

Medtem je poveljstvo pehotne divizije Isonzo že izvahalo položaje brigad, in sicer: da se Šercerjeva in Tomšičeva združujeta v gozdnatem predelu vzdolž ceste Vrbovec—Jordan-ka-ter v coni med Kalom in Malim vrhom. In da se v coni Veliki vrh in Zahoški hrib zadržuje Cankarjeva brigada.

Razen tega je poveljstvo te divizije še ugotovilo, da je pod stalnim nadzorstvom obhodnih patrulj teh treh brigad vse ozemlje od Žužemberka—Dobrnica—Jordankala—Ajdovca do Lipovca in da so vse ceste okoli cone brigadnih položajev zaminirane in zasekane.

Ob teh ugotovitvah, ki so bile povsem točne, iz oči jim je ušla le Gubčeva brigada, je izdal poveljnik divizije general Maccario ukaz 3. avgusta ob 21,30, da prične ob uri, ki jo bo on določil, naslednjega dne velik pohod proti brigadam v štirih kolonah in z osmimi bataljoni, ob sodelovanju vseh okoliških garnizij in s podporo topništva in letalstva.

Ne da bi vedele brigade za to dnevno povelje nasprotnika, so se v noči od 3. na 4. avgust v največji tišini umaknile z ogroženega ozemlja.

General Gambara je spet enkrat udaril — v prazno.¹⁹⁰

Šercerjeva spet na »vroče« Notranjsko

Brigade so si zdaj delile smeri pohoda: združile so se po divizijah in odšle po dve in dve na svoja operacijska področja.

Prvi, sedaj XIV. diviziji je bila dodeljena Notranjska znotraj tele črte: od nemške meje v Dolomitih na zahod do stare italijanske meje in po njej do Kolpe na jugu, potem pri Muhi vasi spet na sever prek Rajndola—Mačkovca—Trnovca—vasi Mala gora—vrha Mala gora—Ponikev—Ilove gore—Grosupljega—Molnika.

Glavna bojna naloga je bila, rušiti železniško zvezo Kovečevje—Ljubljana—Postojna.¹⁹¹

Brigada Ljuba Šercerja, sedaj po sprejetju v XIV. divizijo ne več IV., pač pa II. slovenska narodnoosvobodilna udar-

na brigada, in I. SNOUB Toneta Tomšiča sta prešli po širokem mostu med Dvorom in Jamo reko Krko in se v jutranjem svitu utaborili v srcu Suhe krajine, v Trnuškem borštu pri Gradencu.

Ves dan sta brigadi počivali, brez skrbi in v hladu osvežujočega gozdiča. Zvečer sta se spet dvignili na pohod in se po maršu do jutranjega svita ustavili na zaraščenih pobočjih Križnega vrha nad Polomom.

Nato sta se spet dvignili in v noči med 5. in 6. avgustom prešli kočevsko progo in ribniško dolino. V Rakitnici se je Šercerjeva brigada oskrbela z živežem — nekaj so dali ljudje terencem sami od sebe, za nekaj pa so morali pustiti »potrdila o odkupu«; otovorjena se je vzpenjala po strmih pobočjih Velike gore.

Na vrhu jih je dočakalo toplo sonce in borci niso mogli nikamor več. Na pripravnih jasicah so plegli pod drevje na mehko bukovno listje, in zadremali.

Kmalu je bilo slišati v zraku avion, ki se ni nikamor odlepil. Kar venomer je jadral nad gozdovi Jelenovega žleba kot kragulj in iskal plen. Zdelo se je, kot da ve, da je nekje skrita partizanska vojska.

Avion je bil že nad vrhovi Velike gore in je še kar naprej nekaj iskal. Nato pa se je spustil s presunljivim zavižanjem motorjev, preletel brigado in slišati je bilo trkanje krogel ob skale in debela in zašuštelo je po listju in po vejah!

Ko so se borci dvigali, da se uvrstijo v kolono za pohod, je eden njihovih tovarišev še kar naprej ležal pod neko hojo in ni nič kazalo, da sliši povelja za »pokret«. Medtem sta ga dva njegova najbližja začela dregati in nenadoma strahoma opazila, da je — mrtev.

Krogla iz aviona mu je presekala žilo do vodnico na vratu in mu je kri odtekla, ne da bi to sploh kdo opazil. Tako so izgubili borca Poldeta Zimo iz Ljubljane.

V Jelenovem žlebu sta brigadi prenočili. Naslednjega dne, 7. avgusta popoldne, sta odšli iz Jelenovega žleba proti severu, skozi zaraščena področja Travne gore in naprej mimo Kročal, Benet, Runarskega ter čez cesto Sodražica—Bloke in nato skozi gozd do Kotla. Tomšičeva brigada se je ustavila blizu Benet.¹⁹²

Brigadi sta bili na ozemlju, ki so ga nadzirali Italijani in belogardisti. Sovražnik je lahko predvideval, da se bosta ustavili v vaseh okoli Blok in Nove vasi. In prav zaradi tega je ostala Tomšičeva brigada zadaj.

Ze takrat, ko sta šli čez železniško progo in cesto nad Kočevjem, je bil sovražnik alarmiran. To je potrdil tudi italijanski bombnik, ki je ubil na Veliki gori mitraljezca. Obveščevalci, ki so bili stalno nekaj kilometrov pred brigadama, so že zvovali italijanske nakane.

Obe brigadi sta zašli naravnost v njihov obroč.

Toda spet se je zgodilo drugače, kot so računali fašistični strategji: Ko je Šerčerjeva brigada prekoračila cesto Sodražica —Bloke, so se sovražnikove klešče zaprle. Toda v obroču je bila le ta, tomšičevci so ostali zunaj. Sovražnik je bil prepričan, da je obkolil obe brigadi.

To je bilo zanj usodno.

Šerčerjeva brigada se je ustavila v vasi Kotel. Okrog poldneva so že priletele na njo prve granate, in to kar s treh strani. Brigada je zdržala na položajih, v zaklonih, v mraku pa je pritekel obveščevalec Karlo in sporočil, da prihajajo od ceste v strelskih vrstah Italijani.

Na položaje so pričele padati med granatami tudi lahke in težke mine. Brigada se je pripravila na umik. Bilo je že tako mračno, da je lahko neopazno zapuščala položaje, po načrtu.

Umikala se je in spustila Italijane, da so šli v enaki razdalji za brigado. Niti slutili niso, kaj se dogaja za njihovimi hrbti. Niti na misel jim ni prišlo, da so jim tik za petami — borci Tomšičeve brigade!

Pred Kotlom so se Italijani za hip ustavili in se pripravili za juriš. Bela raketa je bila znak za začetek napada. Toda niso se še premaknili — ko so jim že udarili v hrbet tomšičevci.

Med Italijani, ki niso pričakovali takšnega preobrata, je nastal preplah. Njihov juriš se je spremenil v brezglavo bežanje.

Vsa predstava je trajala le nekaj minut. Sovražnik je bil razbit.

Vrnitev partizanskih brigad na Notranjsko se je začela dobro.

To noč Šercerjeva ni prišla dlje kot skozi Ravnik in mimo Ravnic do redkega borovega gozdička nad Iško. Na tej neznatni vzpetinici se je morala ustaviti, ker se je pričelo daniti, položaj tam okoli pa je bil štabu brigade neznan. V teh mesecih, ko se je bojevala v Beli krajini in na Dolenjskem, je sovražnik spremenil mnoge vasi na Notranjskem v postojanke.

Prav zaradi tega je bilo hitro ukrepati. Prvi, tretji in četrti bataljon so zasedli položaje okoli grička, drugi bataljon pa je ostal v rezervi in je ščitil top, ki so ga pripeljali s seboj. Kljub prečuti noči in napornem maršu ni bil nihče utrujen. Še preden se je zdanilo, je bil vsak borec na svojem položaju.

Nebo je bilo prepreženo s težkimi deževnimi oblaki, v vrhove so se lovile tanke meglice. Vse je bilo mirno, le kdaj pa kdaj je potegnila iz globeli hladna sapica. Bili so tik nad Iško. Za brigadnimi položaji je bila neprehodna strmina, pred njo je bilo sicer bolj položno zemljišče, vendar slabo obraščeno. S položajem umik ni bil mogoč, zakaj umik v globel Iške bi pomenil — pot v propast.

Predvidevanja so postala brž stvarnost. Vrnila se je brigadna patrulja, ki je šla proti Sv. Trojici in je padla v sovražnikovo zasedo. Sovražnik je bil tudi na ključnem položaju pri Sv. Urhu, komaj nekaj sto metrov pred brigado.

Rafal, namenjen patrulji, je bil znak za splošen napad. Začelo je pokati na vseh straneh.

Spopadla se je tudi Tomšičeva brigada, ki je po sinočnjem boju prišla za Šercerjevo.

Po smeri sovražnikovega napada je bilo moč sklepati, da ve za brigado, kje je, in da jo hoče potisniti v prepade Iške.

Spet se je ponovila že znana igra: kakor hitro je prišla kakšna večja partizanska enota na območje Bloke—Begunje—Rakitna—Krvava peč—Rob—Karlova, je sovražnik vedel — če niso okoli Zavrha, so v Rutah! In narobe.

Sedaj so imeli na obeh straneh dosti dela: napadali so kraljevi vojaki divizije Cacciatori delle Alpi — rekli so jim tudi Cravate rosse, ker so nosili za razpoznavni znak rdeče kravate — in enote XI. grupacije obmejnih straž — Guardia alla frontiera, in to hkrati obe brigadi.

Tomšičeva se jih je otepala v Rutah in Šercerjeva tu pri Ravnicah in Zavrhu.

Kmalu po prvih strelah so prileteli nad položaje Šercerjeve brigade trije bombniki in pričeli bombardirati. Nastal je pekel. Bombe so orale plitvo zemljo, vmes pa so treskale dumdumke in klestile redko vejevje. Letala so se v ostrih zavojih spuščala in sejala smrt. Da je bil pekel še strašnejši, je začela tolči artilerija. V tem hrušču in trušču se je skušal sovražnik približati brigadnim položajem.

Sovražnikovi vojaki so se plazili vse bliže in čakali. Raketa je pomenila konec bombardiranja, pa tudi — začetek juriša.

Toda brigada je zdržala. Po vsakokratnem italijanskem jurišu je izvršila protinapad in vrgla sovražnike na njihove prejšnje položaje.

Sovražnikovi juriši, brigadni protinapadi, granate in mine in bombe — vse to se je prepletalo ves dan. Takšnega pekla in boja od blizu in na istih položajih brigada še ni doživela. Vsak borec je čvrsto branil svoj položaj. Če je kdo padel ali bil ranjen, sta soseda prevzela tudi njegov del obrambe in njegovo nalogo.

Šele pozno popoldne se je bojišče umirilo. Prišel je čas, ko se je moralo odločiti, kdo bo zmagovalec v tem boju.

Sovražnik se je petdeset metrov pred brigadnimi položaji pripravljal na odločilen spopad. Oči vseh borcev so vročično zrle proti nasprotnikovim položajem, kaj se tam pripravlja. Sovražnikov je kar mrgolelo. Kaj bo, če zmanjka za brigadno orožje streliva?! —

Ob šestih je znova zabobnelo. Ves pritisk je veljal IV. bataljonu.

Prišlo je do tega, česar so se vsi najbolj bali — municija je pohajala in sovražnika je bilo desetkrat več. Borcem je grozila nevarnost, da jih bodo obkolili, ker so jim že prihajali k boku in za hrbet.

Komandant II. bataljona, proslavljeni Novozelandec Frenk pa je imel nekaj drugega v mislih. Svoji četi, ki je bila v rezervi je zapovedal, naj se splazi prodirajočim sovražnikom za hrbet. Z bombami in puškami in z vpitjem »na juriš«¹ so se zapodili med vojake, ki so se že začeli vkopavati.

Sovražnik ni imel več moči, da bi se nenadnih napadalcev obranil. Preplah je bil tolikšen, da so se začeli umikati tudi na drugih koncih bojišča, kjer so brigadne borce že skoraj za suknjiče lovili.

Tako je bil razbit najhujši in tudi zadnji sovražnikov nalet.

Potlej je juriše še nekajkrat ponovil samo zato, da je lahko pobral svoje mrtve in ranjene. Pred brigadnimi položaji jih je ležalo najmanj petdeset.

Tudi brigadni bataljoni so imeli nekaj ranjenih.

Z nočjo si je Šercerjeva brigada izsilila prehod na zahod, proti Zavrhu in dalje, kjer bi dobila več prostora za premike in izmikanje sovražniku.

Vsem v brigadi je odleglo.

V predhodnici je tipal v negotovo temo na čelu I. bataljona namestnik komandanta Rudolf Hribernik-Svarun. Podnevi je bilo videti s prostim očesom tam na planjavah okoli belogardistično-italijanske postojanke pri Sv. Vidu, kamor se je sedaj usmerila brigada, pester vrvež številnega vojaštva, od tam so tudi streljali proti Ravnici in zato je bil v koloni še vsakdo toliko bolj buden.

Predhodnica je že pustila ob strani nekaj hiš Zavrha in vse bliže se ji je pomikal na levi in v temni oblačni noči rahlo zaznavni in vsem v brigadi nepozabni in nezgrešljivi hrib Sv. Urha, ko je začutil Svarun in prvi v koloni pred seboj ljudi, množico oboroženih ljudi!

V hipu so bili vsi na tleh, v zaklonih in v tem so padli prvi streli, bombe, rafali.

Svarun je hitel z bataljonom k Sv. Urhu in videl po ognju iz nasprotnikovega orožja, da se tudi ta poganja navkreber. Spričo tega so se Šercer j evci še bolj srdito zagnali po strmini in prehiteli te pred seboj.

Streljanje ni jenjalo. Na nasprotni strani je bilo slišati slovenska povelja, ko so se njihovi strelci umikali na bližnji nasprotni breg k hišam na Polšečem, in kar naprej se je pobilskavalo orožje.

Ker si niso mogli blizu in do živega ne eni ne drugi, sedaj je bilo očitno le to, da so Slovenci oboji, so se pričeli medsebojno zmerjati s psovki in z belogardisti. Streljali pa so na obeh frontah še kar naprej.

Pa se je pričelo zdeti obema stranema, da je vse, kar se je dogajalo na drugi strani, tako čudno podobno partizanom. Ropot opreme, orožja, kotlov, vpitje, besede, povelja, lomačenje —

Končno sta se le opogumila vodji obeh kolon in se pričela »izpovedovati« z glasnimi klici, da bi kaj več zvedela vsak o nasprotni strani.

Konec koncev se je izkazalo, da bi mogli le biti eni kot drugi — partizani.

Da ne bi bilo še večje nesreče, sta se oba, ki sta imela doslej besedo, sporazumela, da se dobita sama neoborožena sredi položajev.

Svarun je zakoračil navzdol po krompirišču in nenadoma se je dvignila iz teme velika širokopleča postava, in ob njem na vsako stran še dva z orožjem na strel.

Svaruna je spreletelo — padel je v past. Ta na drugi strani mu je že pričel nekaj groziti v mokronajzarskem narečju.

Ker se nista še nikdar videla, ne srečala, sta morala naštetih menjaje se po vrsti vse komandante in komisarje obeh brigad do bataljonov — preden sta si segla v roke.

Svarunov »sogovornik« je bil nihče drugi kot — Milan Tominc ali po partizansko — »Melan Tomenc«.

Tako je bilo srečanje Šercerjeve z Gorenjsko brigado in s IV. bataljonom Gradnikove, ki sta hiteli v sestav XIV. divizije. Z bataljonom Gradnikove brigade je končno prišel tudi težko pričakovani komandant XIV. divizije Mirko Bračič.

Obe skupini sta se slučajno sestali 7. avgusta nekje nad progo pod Ljubljanskim vrhom, ko sta vsaka zase in vsaka s svoje smeri prekoračili železnico in sta šli proti diviziji tja, kjer je pač pokalo.

Ko se je pleglo »navdušenje« ob takšnem koncu že itak preveč razburljivega dne, je štab Šercerjeve brigade odredil, da gre II. bataljon z vsemi ranjenci na Mokre, kjer bo prevzel še tja pred kratkim premeščene okrevance in invalide iz Bercetovih Krvavic, vse skupaj pa bo odnesel v Rog.

Drugi trije bataljoni se bodo premaknili bliže progi Ljubljana—Postojna, da bi ji naredili kakšno škodo in izpolnjevali svojo glavno nalogo: rušiti, rušiti, rušiti...

Tako je glavnina brigade prišla to noč še čez Hruškarje nekam do Pikovnika, kjer je 10. avgusta ves dan počivala.

Zvečer se je premaknila v stara taborišča: na Malenško pod Tolstim vrhom, kjer je bila brez dela in proč s sovražnikovih oči še dva dni.¹⁹³

Po čevlje v Žiri — kar po cesti, pa tudi nazaj

Medtem je štab divizije pripravil načrt, da gre Šercerjeva brigada čez progo in čez nemško mejo do samih Žirov, kjer bi vdrla v postojanko in izpraznila velike čevljarske delavnice, polne vojaške obutve znanega glasu, in usnja.

Tako »mimogrede« bi pomandrala še plavogardistično postojanko pri Treh kraljih, ki je stala na cesti, kjer se bo brigada vračala.

Kako se bo vsa akcija končala, ni bilo nikomur jasno.

Za zahtevno nalogo in pot v neznano se je brigada dobro pripravila. Da bi bila čimbolj gibljiva, je pustila v taborišču ves pratež in vse, za večji napor neizdržljive borce. Dne 12. avgusta zvečer je prešla v hitrem pohodu in brez težav progo blizu Šampetovega mostu, mimo belogardistične postojanke v Zaplani, hitela naprej po vojaški cesti in se je že pri visokem dnevu ustavila za počitek na kraju, ki so mu partizani, domačini iz Dolomitov rekli Vranje pečine.

Na tleh je bilo polno sledi, da so bili v tem taborišču še prav pred kratkim neki »prebivalci«.

Odločeno je bilo, da bo zahteven pohod čez nemško mejo vodil Svarun, doma iz teh krajev.

Samo presenečenje — nenaden vdor močne partizanske enote na to ozemlje bi lahko vodilo k uspehu. In prav tako nenaden in hiter odhod.

Zato je štab brigade vsilil takšen pohod.

Vsi ga niso zmogli. Nekaj mladih partizanov je zmagalo na gladki cesti za Zaplano sonce in ko je po počitku brigada krenila proti Vranjim pečinam, so speči zaostali. Tega nihče iz brigadne kolone ni opazil, in takšne je našla belogardistična patrulja iz Zaplane.

Pa ne samo to! Vse sovražnikove postojanke v Dolomitih so imele že nekaj dni ukazano strogo pripravljenost, ker so sledili na poti iz severne Primorske in Gorenjske močno partizansko bojno patruljo, kakšnih 35 mož, ki se je pomikala na jug. Namestnik komandanta glavnega štaba Jaka Avšič se je namreč od tam vračal v Kočevski Rog. Sovražnik mu je pripravil dobro premišljen napad prav v Vranjih pečinah, ker je izračunal, da bi moral biti tam na ta dan, 13. avgusta.

Sedaj pa, ko se je štabna patrulja umaknila, je v to kašo padla — Šercerjeva brigada.

Vsi trije brigadni bataljoni se še niso v taborišču dobro raztovorili, ko je že počilo.

Sprva pri zasedi, ki je varovala dohode od Smrečja. Ob streljih je bilo slišati še gromovit krohot, nato so se napadalcu izgubili, kot bi se udrli v zemljo.

Zato pa je pričelo pokati od vsepovsod.

Če bi se brigada umaknila ob prvih streljih, ali že prej, na Jamnik, bi se izognila temu, da je bila tarča tolikšnemu orožju. Tako je ostala na majhnem in odprtem kraju, in se naježila.

In to je pa bilo tudi vse, kar je lahko naredila.

Sovražnik se je nad obkoljene bataljone lahko pripeljal od povsod. Vojaštvo in belogardiste so dovažali iz Vrhlike, Zaplane, Podlipske doline, Rovt, Razorske doline, Sv. Treh kraljev, Horjula, Polhovega Gradca. Največ opravka so imeli pa minometi od blizu in topovi iz dolin. Mine in granate so padale na taborišče, kot bi jih sejal skozi rešeto.

Morda je pomagalo to, da je bilo polno kritja za skalovjem, da je bilo ranjencev manj, kot bi jih moralo biti v takšnem peklu. Vendar je bilo pošastno videti, kako je komandirju 2. čete III. bataljona granata brzostrelnega topa odtrgala nogo. Z drugo je storil še nekaj skokov, potem se je zgrudil.

Največ škode je naredila mina, ki je priletela zvrha na smreke, pod njo pa je »vedrilo«⁶ šest partizanov, med njimi tudi nekaj starešin. Vsi so obležali hudo ranjeni, med njimi tudi — sam brigadni zdravnik dr. Tine.

Najbolj boleča je bila izguba komandirja Antona Rusa-Aleksa iz Loškega potoka, ki je kmalu nato umrl na Mokrcu. To je bil pobudnik, da se je februarja pripeljalo v Podpresko kar na vozu 16 fantov iz Loškega potoka, ki so prejeli pozivnice, da morajo v belo gardo. V partizanih je postal eden najpogumnejših borcev in kasneje spreten starešina.

Granate iz hitrega protitankovskega topa, ki je stal na cesti nasproti taborišča, so zmahale do kraja tudi brigadno kuhinjo, postavljeno v plitvi vrtači.

Kaj storiti? — se je venomer spraševal in se posvetoval z bataljonskimi poveljstvi načelnik brigade Mile Kilibarda, ki je poveljeval pohodu na Žiri. Kako nadaljevati pot, ko je namera že skoraj odkrita in kako se umakniti in ne izpolniti postavljene daljnosežne naloge?

Toda vedno bolj se je oblikoval sklep — nazaj čez progo! Mreža cest, vse črno sovražnikovih postojank, nasprotnik že na nogah — uspeha ni pričakovati!

Spet je bil Svarun na vrsti, da izbere spričo obkolitve pot, ki bo brigado čimprej pripeljala iz obroča.

Odločil se je za najbolj drzno smer — čim bliže Vrhniki, da bo sovražnik obnemel ob presenečenju, če bi kolono kljub vsemu zasledil.

Dež in megla sta pomagala Svarunu in brigadi, da se je izvlekla iz najbolj kočljive cone še pri luči dneva.

Napor je bil nečloveški. Kolona z ranjenci se je prebijala po lovski stezi, vsekani v navpične in z goščavjem močno obraščene strmine. Vsakega ranjenca sta mogla nositi le dva borca. Zraven pa še svoje orožje in opremo.

In — dan je bil!

Na umiku je brigada zadevala na sovražnika, ki so ga bile polne ceste, lahke italijanske vojaške kamiončke in vojsko je bilo slišati tik nad kolono — pa je brez strela prešla na vojaško cesto in pod Koreno, pa mimo cerkve Sv. Miklavža in Podčela, tik ob gostilni pri Šklebcu zraven zadnjih vrhniških hiš — in potem urno navkreber čez glavno cesto in proti progji.

Tam pa je bilo spet vse na nogah, ker je napadala sinoči Tomšičeva, še pred mrakom pa so Italijani zasledili pri prehodu čez progo Avšičevo patroljo, ki je tudi lezla proti Ljubljanskemu vrhu.

Tako je dočakala Šercerjevo brigado vsa okolica proge, razsvetljena z Gambarinimi reflektorji. In je vžgalo iz bunkerjev z mitraljezi, kakor hitro je sovražnik začutil tipanje predhodnice, ki je iskala primeren prostor za pr oboj.

In vendar, kljub silovitemu ognju ni bilo druge odločitve, kot — naprej!

Sezuti borci so posamič skakali čez progo v predahu med rafali in da bi šlo hitreje in varneje, so ranjenci zlezli z nosil in se plazeč prekobalili na drugo stran tirov.

K sreči — ko je bil položaj najbolj kritičen, je vojaku v bližnjem bunkerju zatajil mitraljez in vsa še preostala kolona se je, z med potjo uplenjeno kravo vred, zvlekla čez nevarno oviro.

Potem so upehani borci z 11 ranjenci na nosilih polegli dobrih sto korakov nad progo in — zaspali.

Italijanski bunkerji in stražni stolpi ob železniški progi Ljubljana—Rakek

Pri visokem soncu šele so se bataljoni komaj privlekli v staro, gostoljubno in zvesto taborišče pod Tolstim vrhom, na Malenško.

Tam je že bila pri preostali brigadi Avšičeva patrulja, ki je vzburla te dni Dolomite.

Ker je bila sedaj pot h glavnemu štabu lažja, so skoraj vsi priložnostni spremljevalci namestnika glavnega komandanta, sami Gorenjci, ostali pri Šercerjevi brigadi.¹⁹⁴

Belogardistične postojanke so pa le trdožive

S položajev pod Ljublanskim vrhom se je 14. avgusta del brigade odpravil, da preizkusi trdnost belogardistične postojanke Sobočevo v borovniški dolini.

Zanjo ni bilo potrebno dosti strelcev. Kmalu se je podala in zajeti belogardisti so prestopili kar v partizanske vrste. Niso spadali v kategorijo teh na notranjskih višinah.¹⁹⁵

Potem je v taborišču na Malenškem glavnina brigade mirovala dva nadaljnja dneva, medtem ko je 15. avgusta zvečer odnesel I. bataljon ranjence od Vranjih pečin po najkrajši poti v sotesko Zale in jih oddal za Krvavice.

Tretji in četrti bataljon sta krenila na vzhod po daljši poti in se ustavila pod Mokrcem, okoli Golega in Škrilja. Za njima je prišel tudi I. bataljon in brigada, še vedno brez II. bataljona, je tam čakala štiri dni, kaj ji bo naložil za delo brigadni ali divizijski štab.

Izbrana je bila Pijava gorica, z bunkerji utrjena belogardistična postojanka na glavni cesti Škofljica—Turjak. Izbrana pa ni bila slučajno. Postavljena je bila 4. julija tega leta in so bili v njej sprva pretežno, 25 po številu, Izanci, vodil pa jo je neki Gorše od Hrušice ah Dobrunj.

Potem so pričeli vabiti domov iz internacije domačine, seveda pod pogojem, da bodo člani posadke.

Tako se je vrnil tudi Franc Dolenc, čigar sorodnik je bil glavni vaški zaupnik OF, neki Bukovec. Ker je bil Dolenc poslan v internacijo zaradi sodelovanja v OF, je hotel takoj v partizane, kar pa mu ni pustil Bukovec. Zadržal ga je v vasi in mu naročil, da se mora javiti komandantu bega, da pa bo delal v postojanki po navodilih Bukovca. Za sodelovanje je pridobil še enega vaščana, Alojza Bambiča.

Avgusta sta dobila nalogo, da gresta na skrivaj v naselje Suše pod Golim. Tam sta se srečala s partizanskimi zaupniki, ki so jima dali dva nahrbtnika plastika in vse ostalo, da bi bil eksploziv uspešen. Plastik naj bi pripravila v bunkerjih in v cerkvenem stolpu. Utrjeni del Pijave gorice, obdan z žico, je namreč obsegal gasilski dom, cerkev, Rolihovo hišo, zraven še Bezlajevo in Skubičevo. Štab je bil v Rolihovi hiši. En bunker je bil pri štabni hiši, eden pa pri gasilskem domu, ki je bil tudi spremenjen v kasarno. V obeh bunkerjih in v cerkvenem stolpu je bil po en težki mitraljez.

Dan pred napadom Šercerjeve se je sestal Dolenc z Bukovcem in ta mu je povedal, da bo ponoči napad na postojanko in naj zaminira bunker pri gasilskem domu in zvonik. Bambič pa tega pri Rolihovi hiši.

Postojanko sta napadla v noči med 20. in 21. avgustom I. in IV. bataljon Šercerjeve brigade, III. bataljon pa je, skupaj z Gradnikovo brigado, zavaroval dohode k napadeni postojanki in podiral lesene mostove po okolišnem barju.

Boj za Pijavo gorico je že dobro kazal. Borci so bili spočiti in zagrizeni in jim ni bilo mar silovitega streljanja in odpora belogardistične posadke.

Belogardistična postojanka Pijava gorica

Oba zaupnika sta nalogo dobro opravila, ko se je začel napad. V zrak sta zletela oba bunkerja, le eksploziv v zvoniku se ni hotel vžgati.

Borci so medtem zrinili že vse brambovce v cerkev in v klet gasilskega doma, ki so ga zažgali, preglavice jim je delala le težka breza z zvonika, ki je obvladovala okolico. Sicer so s tremi dobro merjenimi topovskimi streli načeli zvonik, porušiti pa ga niso mogli.

V teh ostrih bojih je padel Franc Modec-Luka iz I. bataljona, brat popularnega brigadnega harmonikarja Kostje, najbolj pa se je spet izkazal s svojo mladostno neugnanostjo in pogumom junak z Gorjancev — Kastelčev Polde.

Poletna noč je bila prekratka, da bi šerčerjevci delo opravili do kraja. Partizanom je uspelo zažgati le še nekaj hiš. Z gasilskim domom vred je zgorelo 6 poslopij.

In s tem je bilo boja za Pijavo gorico — konec.

Tudi belogardisti niso bili brez izgub — trije so bili hudo, trije pa lažje ranjeni.

Zgodilo se je, da niso mogli bataljoni v zasedah zadržati tankov, ki so se bližali Pijavi gorici po cestah, kjer niso

rabili mostov. Zato ni kazalo drugega in so se bataljoni obeh brigad brž umikali že pri visokem dnevu in kar čez Želimlje proti Golem in Mokrcu, del pa po turjaški cesti.

Tanki so bili hitrejši. Prestregli so Šercerjeva bataljona, ki sta se izpred Pijave gorice umikala zadnja. Borci so brž zavzeli položaje, da bi jim zaprli pot. Ko je Kastelčev Polde preskočil v boljše kritje, ga je zadelo iz tanka, da mu je odneslo pol glave in del roke.

Iz oklepne pošasti je pokosilo tudi Ivana Kanduča iz Idrije, komaj 14 let starega, pravzaprav najmlajšega borca v Šercerjevi. Bil je brigadni ljubljencek in so ga klicali Sinko.

Naprej pa Italijani le niso predrli. Pogum jim je vzelo, ko je »zaneslo« od partizanske mine en tank, zadet pa je bil tudi bombnik »Savoia«, ki je obletaval brigadi, da se je komaj rešil z zasilnim pristankom na Barju.

Kako so bili nekateri »marostarji« belogardistično zavedni pove tudi dogodek, da so po boju za Pijavo gorico pripeljali v brigadno taborišče kmeta, ki je s hlevskimi vilami do smrti zabodel partizana, ki je zaostal za brigadno kolono.

Brigada se je umaknila v Mokre in se od tam spustila že kar naslednjo noč, 22. avgusta na »marost«, kjer je podrla most na cesti Brest—Podkraj, betonskega med Ljubljano in Igom, pa še tistega pri Rogovili in prekopala cesto Ig—Pijava gorica. Del brigade je lomil železniško progo pri Lavrici.¹⁹⁶

Dne 23. avgusta se je vrnil II. bataljon k brigadi, ko je ta bila nastanjena na žagi nad Golim pod Mokrcem. O svoji dolgi poti so imeli povedati veliko dogodivščin. Predstava za vse je bil raport komandanta Frenka brigadnemu štabu pred kupom strganih čevljev, ko je govoril v polomljeni slovenščini, od kje in kako ves ta plen.

Bilo je takole: ko je bataljon srečno pripeljal in oddal v slavnih Poljanah invalide in okrevajoče ranjence, je dobil nalogo, da prinese ob svoji vrnitvi do XIV. divizije kakšnih 300 parov čevljev, ki jih je poslala ljubljanska organizacija OF z vlakom in ponarejenimi dokumenti do Uršnih sel, tam pa so jih prevzeli in odpremili na »pravi naslov« organizirani železničarji.

Na vsakega borca je prišlo za nosit nekaj parov čevljev. In dlje kot je pot trajala, manj je bilo v malhah novih čevljev, vse več pa škarpov. Zaleгла ni nobena beseda komande bataljona. Ko je začel prvi, so se preobuvali kar vsi po vrsti. Da

je bila zadrega za bataljonski štab še večja, je na poti čez Rog uteklo iz kolone kakšnih 40 belokranjskih novincev, od katerih je vsak od njih nosil vsaj dva, če ne več parov čevljev. Ti so nosili več, ker zanje še ni bilo orožja.

In tako je bil na koncu poti pred brigadnim štabom kup škarpov desetkrat večji od kupa z novimi čevlji.

Da so ostali brez kazni in z novimi čevlji na nogah, so se odkupili s tem, da so prinesli s seboj tudi nekaj novega orožja, tudi protitankovska puška z vsega devetimi naboji je bila vmes, in devetnajst novincev so pripeljali s seboj.

Šercerjeva brigada se je premaknila v noči na 25. avgust čez glavno cesto pri Turjaku in se ustavila v okolišu Lipljen in Rožnika. Približala se je kočevski železniški progi, s premikom pa je naredila prostor svoji posestrimi, Tomšičevi.¹⁹⁷

Dan prej se je namreč posrečilo nekaj izvrstnega Tomšičevi brigadi na progi Ljubljana—Trst: na njene mine je pripeljal nemški transportni vlak poln moštva in opreme, ki se je zvrnil po nasipu. Vojaki so se pet ur upirali napadom tomšičevcev, ki so zažgali nekaj vagonov dragocenega tovara, zaplenili dosti orožja in opreme, pobili in ranili nekaj vojakov, sedem pa so jih ujeli živih.¹⁹⁸

Toliko partizanov in toliko akcij na vseh koncih hkrati je moralo pritegniti nase sovražnikove sile, ki še vedno niso odnehale pri svoji bojni vnemi. Da je bilo povsod okoli Mokre polno vojaštva, so vedeli povedati tudi borci II. bataljona, ki so se prebijali že skozi zasede do Golega sèm.

Sovražnik v ofenzivi

General Gambara je točno vedel, da ima opravka s štirimi partizanskimi brigadami, in katerimi. Ko je zvedel, da je med njimi Šercerjeva, se je razveselil, češ da se je vrnila v »svojo« cono!

Ko je imel o nasprotniku dovolj podatkov, je izdal 24. avgusta tole povelje:

»Zaradi okrepljene aktivnosti uporniških formacij v coni Krim—Mokre, osredotočene na garnizije in obmejne proge, moramo nujno preiti proti njim v akcijo.

Ukazujem:

1. Divizija »Isonzo« naj od vseh podrejenih divizij odbere kar največ sil, naglo ukrepa ter odredi in izvede akcije z namenom, da se onemogočijo upornikom nadaljnji napadi.

2. XI. grupacija obmejne straže naj sodeluje v akciji z največjim številom razpoložljivih sil na način, ki ga bo določilo poveljstvo divizije »Cacciatori«.

3. V drugi fazi bo sodelovala tudi grupacija XXI. Aprile, ki se zbira v coni Škofljica—Šmarje.

4. Ker nameravam v kratkem začeti nove operacije z vsemi četami armadnega korpusa, podobne ciklu od 15. do 30. junija, naj poveljstva pripravijo moštvo na možnost, da utegne ostati dalj časa izven svojega sedeža, čeprav bo načeloma operiralo le na svojem področju.«¹⁹⁹

Položaj na tem ozkem področju Notranjske, pred vrati Ljubljane, je postajal vse bolj gost in zapleten. K številnim belogardističnim postojankam na tem ozemlju in njihovi legendarni udarnosti in bojevitosti, se je pridružil pri Starem gradu v okolišu Ortneka še odred mihailovičeve »jugoslovanske vojske«, dobro oborožen in kadrovsko na visoki stopnji.

Okupator je zbiral svoje sile in tudi kakšnih dva tisoč petsto partizanov se je venomer premikalo in iskalo cilje za svojo udarno moč.

Šercerjeva brigada je v noči na 28. avgust porušila nekaj deset metrov kočevske proge med Cušperkom in Zdensko vasjo. Na povratku z akcije pa je doletela prava katastrofa 1. četo IV. bataljona, ki je bila v zaščiti minercem.

Ko je bataljonska kolona prispela v vas Medvedico in kjer je bil odrejen za borce zajtrk, so minerei podtaknili v ogenj pod kotel pred Čopovo hišo neeksplodirano topovsko granato, da bi iz nje iztočili eksploziv.

Prav ko je šla mimo kuhinje 1. četa je nenadoma strahovito zagrmelo — granata je eksplodirala.

Na mestu je ubilo štiri borce — med njimi komandirja čete, Gorenjca, izrednega borca, sedem je bilo hudo ranjenih. Stojanu Pajku in Milanu Krašovcu med njimi je odtrgalo noge.

Rešil ju je slavni bolničar Berce, ki je nad njima opravil provizorno amputacijo v Zelimljah kar z žago za obrezovanje drevja. Glavno je pravzaprav bilo, da jima je ustavil krvavitev.²⁰⁰

Brigada se je nato premaknila prek želimeljske doline na Golo. Tu se je razdelila — glavnina se je utaborila pri žagi pod Mokrcem, del brigade pa je odšel bivakirat v Rute. Tako

razporejena je sodelovala v blokadi sovražnikove utrjene postojanke Rob, ki se je za napad nanjo pripravljala vsa XIV. divizija.²⁰¹

Tiste dni je bila na poti v XIV. divizijo večja skupina neoboroženih novincev z Gorenjske, bilo jih je kakšnih 120, med njimi tudi razhajkani z Žirovskega vrha, oboroženo spremstvo pa je štel 12 pušk in dva puškomitraljeza-zbrojevki. Pred odhodom z Mežakle in Jelovice ter Davče je bilo vsem rečeno, da gredo na drugo stran meje samo po orožje, nato se bodo vrnili oboroženi nazaj na Gorenjsko.

Ko je skupina prešla progo Ljubljana—Postojna, vodili so jo Joško Gracelj-Darko, Stane Prezelj in Stane Perc-David, sami partizani iz prvih dni vstaje in maloprej komandant je bataljonov, je postalo jasno, da so jih s pretvezo o povratku spravili na Notranjsko.

Tako so jo že kar od Ljubljanskega vrha štirje oboroženi »stisnili« nazaj.

Vsi drugi so se javili štabu XIV. divizije, ki je bil takrat nekje na Mokrcu.

Tu jih je začel oštevati divizijski komandant Mirko Bračič. Očital jim je, toda po krivici, lagodno partizansko življenje na Gorenjskem in da bo sedaj konec medu in kruha.

Ko so jim tam blizu določili začasno taborišče in so šli v koloni proti določenemu položaju, ob oboroženem spremstvu divizijske patrolje, je nekdo v koloni zapel Oj, čujte nas, mi smo prodani...

Ko je za to izvedel divizijski štab, so oborožene takoj razorožili in nad taboriščem novincev postavili stražo. Za ustrahovanje so spustili štabni spremljevalci nad njihovimi ležišči še nekaj rafalov iz brzostrelk.

Skoraj vso skupino so nato poslali v taborišče enega bataljonov Serčerjeve brigade, ki je bivakirala pri požgani žagi pod Mokrcem.²⁰²

Medtem ko so bili bataljoni Serčerjeve brigade razpostavljeni nekaj dni po vaseh nad odbrano postojanko, Robom, se je začel položaj še bolj zapletati.

Tomšičeva brigada je namreč lahkomiiselno zapravila edinstveno priložnost, da bi likvidirala glavnino plavogardiistične vojske, ki se je utaborila in utrdila na prostem pri ortneškem Starem gradu. Dne 31. avgusta jo je napadla pri belem dnevu, nepripravljena in tako nespretno, da je zgubila

celo pet svojih borcev. Štab brigade je »predvideval«, da se bodo plavogardisti kar podali po prvih strelah in ko bodo zvedeli, da jih napadajo partizani.

Umakniti so se morali le tomšičevci. Plavogardisti so postali previdnejši in so še isto noč po napadu zapustili dotedanje taborišče in se čez ribniško dolino premaknili in utrdili čez tri dni v opuščeni nekdanji postojanki karabinjerjev in obmejnih straž v Grčaricah.²⁰³

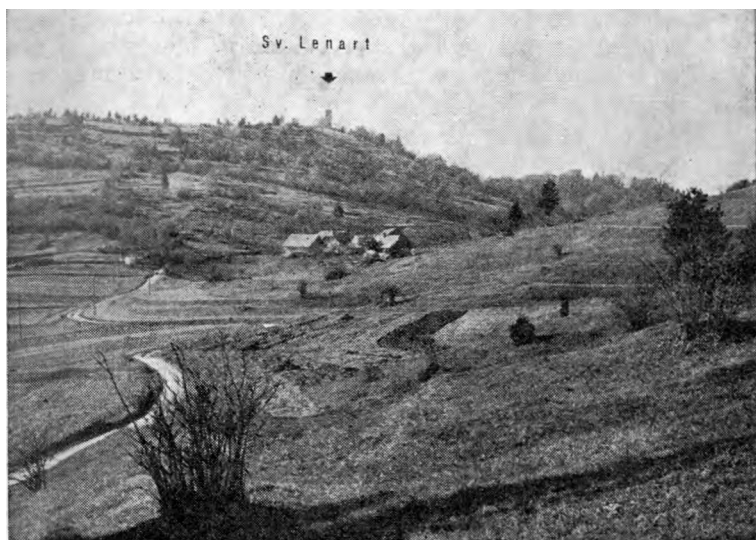
Krvavi peči pristoji njeno ime

General Gambara je pričel 1. septembra zjutraj proti silam XIV. divizije svojo dalj časa pripravljano ofenzivo, ki jo je napovedal sicer že s svojim dnevnim poveljem z dne 24. avgusta. S svojih oporišč so že deloma prejšnjega dne krenili v akcijo: 2. bataljon 51. pehotnega polka, 3. bataljon 52. pehotnega polka, 54. bataljon črnih srajc in posebni bataljon št. 2, v pomoč pa so jim bili še okolišni garnizoni bele garde ali MVAC in posredno tudi enote XI. grupacije obmejnih straž, razporejene na bližnjem in širšem operacijskem ozemlju.²⁰⁴

Za začetek ofenzive je bila sovražniku povod nekajdnevna trdna blokada mešane laško-belogardistične posadke okoli šestdesetih mož v Robu, ki so jo krepko držale obkoljeno Šerčerjeva, Tomšičeva in Gradnikova brigada — v širšem namenu pa je bil ofenzivi cilj, da potisne narodnoosvobodilne sile proč od prometnih zvez, ki so bila ta čas glavna skrb združenega italijansko-nemškega okupatorja. Glede na razvoj vojne v tem delu Evrope so oboji potrebovali mir na železnicah in cestah

— maršal Badoglio, novi poglavar Italije je računal, da bo svojo državo potegnil iz vojne in s tem premestil svoje oborožene sile z Balkana v matično deželo, nemško poveljstvo pa je že računalo na takšno možnost in se je pripravljalo, da zasede s svojimi enotami izpraznjeno italijansko okupacijsko ozemlje.

S sovražnikom je prišel prvi v stik II. bataljon Šerčerjeve brigade že 31. avgusta, ko je poslal močnejšo obhodno patroljo iz svojega bivaka na Selu v Rutah proti Mačkovcu. Štab brigade je po boju pri Ravnicah 9. avgusta in preden so šli trije bataljoni proti Zirem, razdril in skril na vrhu Mokreca svoj

Vas Krvava peč s cerkvijo Sv. Lenarta

protitankovski top. Sedaj bi ga spet vzeli s seboj, ko je poveljstvo XIV. divizije sklenilo, da bodo brigade zasledovale plavogardiste in da bo po njih udarila Šercerjeva.

Po ukazu za strogo pripravljenost, ki sta ga dobila brigadni II. in III. bataljon po vrnitvi patrolje z Mačkovca — I. in IV. bataljon sta še vedno zasedala položaje na področju Golega — in jo vzdrževala vso noč, sta se bataljona 1. septembra navsezgodaj premaknila bliže Krvavi peči, da bi zavarovala povratek četi, ki je šla po top v Mokre.

Komaj se je 1. četa II. bataljona, ki je prejela to nalogo, dobro umaknila v mokrške gozdove, že je začel sovražnik prodirati iz soteske Iške v smeri naselja Bukovec. Tu je nalletel na zasedo borcev Gradnikove brigade, ki so na teh položajih držali svoj sektor blokade Roba. Ker pa Gradnikovci niso zdržali hudega pritiska, so popustili in sovražnik je zasedel požgano vas Krvavo peč z razvpito cerkvijo Sv. Lenarta na koti 806, zraven pa je še zadržal izsiljeni prehod na krvavo-peško planoto.

Tako je četa, ki jo je vodil sam brigadni komandant Jože Klanjšek-Vas j a in je že hitela s topom nazaj k brigadi, zašla

tik pred Krvavo pečjo v sovražnikovo zasedo. Zadnji hip se je še potegnila nazaj v gozd, spet razdrla in zakopala na razkropljene kraje dele topa in skušala potem najti prehod k bataljonu.

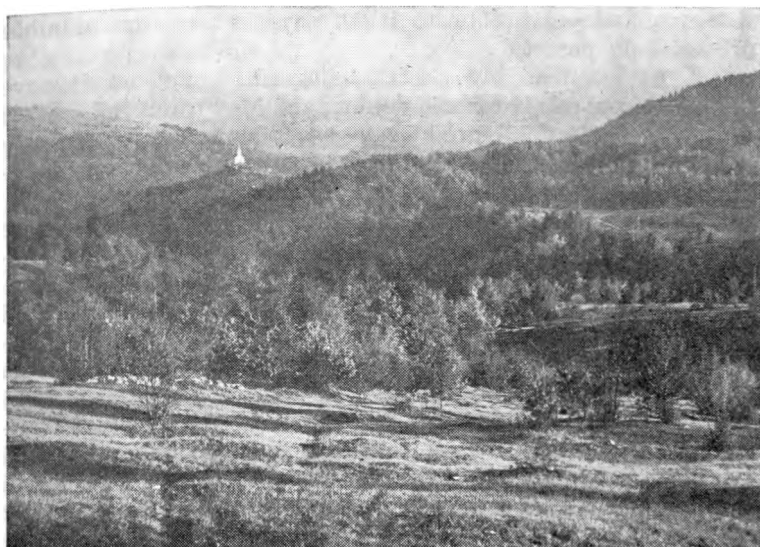
Vendar — zastoj. Sovražnikova zaporna črta je bila tesna kot še nikoli doslej. Ponoči se je zmuznil skozi edino komandant Vasja s svojim kurirjem, četo pa je pustil blizu skrivališča topa.

Ko je štab divizije zvedel, da se je sovražnik pretotkel do Krvave peči in se utrdil tudi na široko okolico obvladujoči koti 806, kar bi lahko povzročilo divizijskim enotam velike preglavice, je okrepil bojno črto Gradnikove brigade takoj s preostalima dvema četama II. in III. bataljonom Šercerjeve ter deli Tomšičeve brigade. Ti naj bi držali sovražnika v Krvavi peči in mu onemogočili prodor proti Robu, naslednjega dne pa naj bi prešle divizijske enote v napad in ga skušale uničiti.

Videti je bilo, da bo vztrajen pri svojem naporu, da bi predrl blokado Roba. Po vsem videzu sodeč je obkoljeni postojanki že primanjkovalo streliva in hrane in ji je bila pomoč nujna.

Ker sta se obe strani pripravljali na jutrišnji odločilni spopad, se bojišče ni utišalo niti z nočjo. Ob pogosto se ponavljajočem streljanju iz sovražnikovega in brigadnega orožja je bilo slišati tudi, kako se nasprotnik utrjuje na zavzetih položajih. Svoje so tudi skrbno urejevali divizijski borci.

Vse je kazalo, da je bil prvi dan bojov pravzaprav le merjenje moči. Zato se je drugega že ob zori razbesnelo prostrano bojišče kot malokdaj doslej. Na razsežnih krvavopeških senožetih je imel sovražnik dobesedno za vsakim grmom ali kamnom in v vsaki luknji v tleh svojega vojaka. Strelno črto so povezovali ponoči zgrajeni utrjeni okopi za težko orožje in minomete. Jugovzhodno stran obkoljene Krvave peči so držali gradnikovci, njim na desnem krilu je bil II. bataljon Šercerjeve, ki je s svojim III. bataljonom zasedala črto prek Mačkovca in bila na stiku z delom Tomšičeve, ki pa je s preostalimi svojimi in silami I. in IV. bataljona Šercerjeve brigade vzdrževala še vedno blokado Roba. Od glavnine odrezani I. bataljon Gradnikove brigade je bil s 1. četo II. bataljona Šercerjeve na drugi strani Krvave peči, na dostopih k Mokrcu.

Pogled na združeno italijansko-belogardistično postojanko Rob z obronkov
mokrskih gozdov

Z napadom je pričel sovražnik. S silovitimi juriši, kakršnih niso bile dosedaj vajene brigade pri Italijanih, si je hotel takoj pridobiti ozemeljsko prednost in mu je tudi uspelo, da je vztrajno odrival borce Gradnikove brigade proti Mačkovcu in že globoko prodrl v gozd.

Sedaj je zapovedalo divizijsko poveljstvo, da preidejo v protinapad šercerjevci in tomšičevci. Glavno breme protitudara je nosil z dvema četama II. bataljon Šercerjeve. Njegova 3. četa je potiskala v zagrizenem boju od drevesa do drevesa in od zaklona do zaklona sovražnika iz gozda nazaj na čistino. Ker se je nenadoma znašla pri svojem napredovanju v stiski, ker je imela nezavarovane boke, ji je hitela na pomoč 2. četa.

Ta je zašla zakritemu sovražniku že tako blizu, da je skočil iz zaklona na borko Tilko neki belogardist, jo zgrabil od zadaj za rame in siknil, češ Ej, tička, sem te ujel!

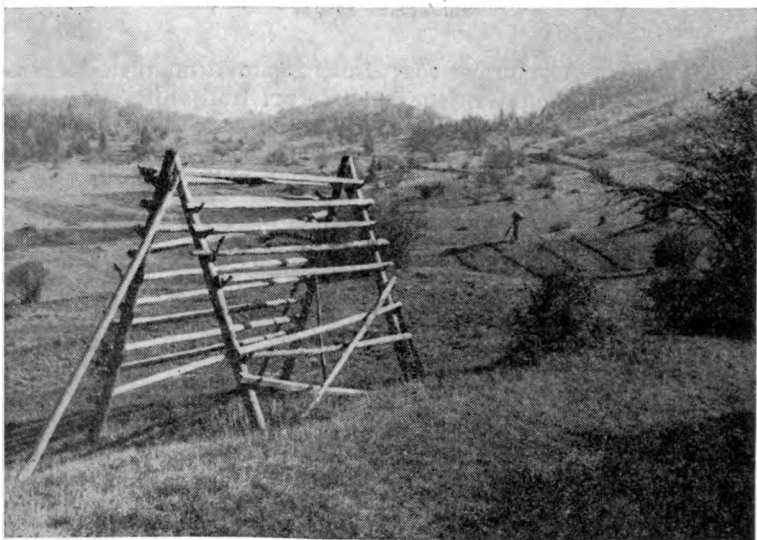
Tilka se mu je iztrgala in zbežala v stran, za njo pa je stekel še namestnik četnega komandirja Lojze Gruden-Paver. Takrat ga je udarilo v prsa in vrglo na obraz. Ker so soborci

v tem nenadnem preobratu iskali zavetje zase, mu ni nihče priskočil na pomoč.

K padlemu so brž skočili belogardisti, mu sezuli nove škornje in pobrali iz torbice dokumente. Med njimi je bilo tudi pismo, ki ga je dobil pred dnevi od doma nekje pri Grosupljem. V njem ga je mati oštevala, da je poldrugo leto partizanstva zanj že zadosti in naj se že vrne domov.

Po prvem presenečenju so se borci 2. čete spet zbrali, se zagnali proti sovražniku in zavzeli malo prej izgubljene položaje.

Sovražnikov pritisk na divizijske položaje na vsej črti ni in ni jenjal. Glede na prostranjenost bojišča in po peklen-skem hrupu je poveljstvo divizije ocenjevalo, da mora biti na nasprotni strani v ognju najmanj 1500 mož z vsaj 50 težkimi in več kot 100 lahкими mitraljezi ter 15 minometi, od katerih je bilo prav gotovo 8 težkih. Boji z juriši in protijuriši niso popustili niti za en sam predah, bojišče so obletavali avioni in metali na brigadne položaje bombe in jih obsipali z mitralješkimi rafali. Da je bil pekel še večji, so se oglašale še

Krvavopeške senožeti, prizorišče ogorčenih bojov brigad XIV. divizije septembra 1943

topniške salve od Velikih Lašč in vsakokrat je potem treskalo po gozdovih Mačkovca.

Opaziti je bilo, da ni dovolj tesna zapora na južni strani Krvave peči, saj je dobival sovražnik okrepitve po preizkušeni partizanski stezi — iz soteske Iške čez Bukovca k Sv. Lenartu. Da bi mu presekalo to oskrbovalno pot, ki je bila odločilnega pomena za izid boja na Krvavi peči, je II. bataljon Šercerjeve brez predaha naskakoval sovražnikove utrjene okope pred svojimi položaji. Vsak juriš je bilo tveganje, ker je bila med nasprotnikovo in bataljonsko ognjeno črto čistina in ni bilo kje dobiti varne opore, da bi se borci v jurišu na doseženih položajih utrdili in vkopali. Tako so se morali po vsakem naletu umakniti na izhodiščne položaje, ko je bil močan zaporni ogenj iz vseh vrst orožja zanje neprehodna ovira.

Brigadno poveljstvo je vztrajalo, da že zdesetkani bataljon za vsako ceno zavzame naskakovane položaje. Da akcija dosedaj še ni uspela, je po krivici ostro grajalo komandanta Frenka in njegovega političnega komisarja Vinka Šumrado-Radoša.

Užaljena Frenk in Radoš sta se le spogledala, se brez besed obrnila, razmestila borce spet v strelce in dvajset korakov pred njima krenila na juriš v strmino.

Od prvih strelcov silovitega sovražnikovega zapornega ognja je bil zadet komandant Frenk — dumdumka mu je razbila desni nadlaket. Borci so ga komaj rešili v hudem strelskem ognju na varno. Jurišali pa niso več.

Boj ni pojenjaval niti pozno popoldne. Vse, kar je uspelo brigadam, je bilo, da so potisnile sovražnika proč od gozda in ga držale v primerni razdalji od svojih položajev na senožetih.

Ko so šercerjevci opazili, da streljajo iz nekaterih bunkerjev vojaki kar tako na slepo, čez glavo, ne da bi merili in samo zato, da je pokalo, so naredili načrt: do strojničnih gnezd se bodo splazili bombaši in vanje zmetali bombe.

Akcija se je posrečila. Dosti žarišč mitralješkega ognja je bilo tako uničenih, iz mnogih pa so branilci pobegnili za zidove cerkve Sv. Lenarta. Brigadni borci so lahko že tudi pobirali osvojeno ali odvrženo orožje, strelivo in vojaško opremo.

Ostal je le še bunker na prevladujoči točki, ki je povzročal brigadnim borcem največ izgub. Nihče ni več vedel ničesar pametnega, kako bi se ga lotili. Do njega, ki je bil postavljen na večji vzpetini, je vodila dolga čistina. Kdo si upa nadenj?!

»Vrnite nam orožje!« je rekel odločno gorenjski komandant bataljona, sedaj navaden borec Joško Gracelj-Darko.

Dali so jim ga, in še boljšega, kot so ga imeli prej.

Darko je zbral svojo skupino Gorenjcev in naredil načrt. Medtem ko so drugi borci držali zaporni ogenj iz vsega orožja, so se on in njegovi plazili navkreber po komolcih in kolenih, s pripravljenimi bombami v rokah.

Ko so se priplazili do bunkerja, so ga zasuli z uničujočim ognjem in iz napadenih okopov ni bilo nobenega glasu več. Darkovi borci so se vrnili z naročji orožja, municije in opreme.

Odslej so gorenjske partizane postavljali v Šercer j evi brigadi za četne in bataljonske starešine.

Medtem ko je takole uspeval brigadam načrt poveljstva XIV. divizije in so nasprotniku vse bolj zategovali obroč in ga potiskali proti Krvavi peči in koti 806, pa se je znašla v zagati poveljujoča komanda sovražnikove divizije Cacciatori delle Alpi. Ne samo da se je njen napad sprevrgel v obupno obrambo za rešitev žive sile in oborožitve, so zraven tega našteali še 8 svojih mrtvih in 40 ranjenih, ki jih je bilo treba čimprej spraviti na varno.

Kapelica na križišču poti v Krvavi peči. Sledov večnih bojov na tem ključnem položaju čas še ni zabrisal

Da rešijo, kar se rešiti da, so poslali z vso naglico na pomoč iz bližnjih oporišč četo arditov prvega divizionu, še dodatno pehotno topništvo, vod tankistov 2. čete 1. bataljona 31. tankovskega polka, vod oklepnih avtomobilov in štiri zaščitne avtomobile. Že prej se je premaknil iz Velikih Lašč v Rob skozi zrahljano blokado en vod pehotnega topništva, da je bil poveljstvu operacije bolj »pri roki«.

Nove čete, ki so bile na poti, so štele spet približno 1500 mož. Zanje je zvedel tudi štab XIV. divizije, ko je zvečer razčlenjeval nastali položaj. Takšnim sovražnikovim silam, ki bi se pomnožile s poslanimi okrepitvami, bi se težko upirale brigade, ki so bile od bojov dveh dni brez oddiha že močno utrujene in izčrpane. Divizijske enote so imele tudi že občutne izgube — padlo je šest in ranjenih je bilo štirinajst borcev, kar je bilo toliko bolj boleče in usodno, ker so bili to zvečine četni, bataljonski in brigadni starešine. Najbolj je bila prizadeta neizkušena Gradnikova brigada, ki ji je že itak primanjkovalo starešinskega kadra.

Divizijsko poveljstvo in brigadni štabi so bili pozorni na posvetu tudi na pojav, ki ga niso doživeli še pri nobenem dosedanem spopadu z italijanskimi silami:

boj ni popuščal niti za trenutek, nasprotno, ostrina in zagrizenost sta se na nasprotnikovi strani stopnjevali;

sovražnik je hitro premeščal in spet osredotočal ogenj s področja na področje;

v boju je bilo udeleženega nenavadno mnogo avtomatskega orožja.

To so bile značilnosti nemške bojne taktike v spopadih s partizani.

Torej — nemški oficirji so poleg! In če je šlo za vzajemno sodelovanje obeh okupatorjev na način in z učinkom, kot so ga izkusile divizijske enote ta minula dneva, potem je bilo za naslednji dan in ob napovedanih okrepitevah nasprotnikove strani računati le na izčrpavanje divizijske bojne sposobnosti.

Tako je padla ob enajsti uri ponoči na 3. september odločitev divizijskega poveljstva, da se brigade premaknejo na nove položaje proti vzhodu.

Tačas so sovražnikove okrepiteve že sklepale zunanji obkolitveni obroč okoli krvavopeške planote. Divizijski obveščevalci so vendarle našli luknje in brigadne kolone so se izmuznile brez strela.

Ko so obveščevalne patrulje prinašale obenem v divizijski štab poročila, da varujejo pravkar postavljene okope s težkim orožjem v zaporni črti oklepna vozila, je bilo očitno, da so bile domneve o nemškem sodelovanju utemeljene. Tudi takšno zavarovanje je bila značilnost nemške bojne taktike.

Brigade XIV. divizije so zasedle za predanitev položaje na področju vasi Kotel nad žigmarsko dolino. Na krvavopeških položajih pod Mokrcem sta ostala le 1. bataljon Gradnikove brigade in 1. četa II. bataljona Šercerjeve, ki se nista mogla pravi čas priključiti glavnini zaradi njune oddaljenosti.

Dne 3. septembra ves dan so bili divizijski bivaki pod močnim sovražnikovim topniškim in minometnim ognjem, ker je že izsledil premestitev in nastanitev brigad. Za njimi so se že usmerjali premiki nasprotnikovih enot. Prišlo je že do prvih spopadov, ko so morali borci z juriši odbijati nadležne sovražnikove predhodnice. Pri tem so prizadejali zasledovalcem tudi krvave izgube in jim zaplenile nekaj orožja in opreme, sami pa so imeli tudi enega mrtvega in dva ranjena. Vendar — to je bil le še odsev minulih dveh peklenških dni na Krvavi peči.

Ko so v štabu Šercerjeve brigade preštevali borce, je manjkalo precej novincev. Zapustili so bojišče. Pretrdo je bilo oba dni še za utrjene vojake!

Naslednjo noč na 4. september so se brigade premaknile na nove položaje proti Loškemu potoku in čez. Šercerjeva se je skupaj s Tomšičevo nastanila v partizanom zvestih vaseh Lazcu in Podpreski.

Gradnikova se je razdelila — I. in III. bataljon sta odnesla hudo ranjene iz vse divizije v bolnišnice na Kočevski Rog, II. in IV. bataljon pa lažje ranjence na Gorenje Poljane nad Loško dolino. Ta dva bataljona sta prišla čez dva dni za divizijsko glavnino in sta bila priključena pod začasno poveljstvo Šercerjeve brigade.^{205. 206}

Ko je bila ogledniška patrulja Šercerjeve brigade na obhodu od Podpreske proti goram Medvedjeka — vodil jo je mitraljezec Franc Kržišnik-Ris, je naletela na skupino kakšnih šestih oboroženih ljudi, ki niso bili ne Italijani ne belogardisti. Užgala je po njih in štabu brigade poročala, da so se udarili verjetno s — plavogardisti!

Nihče jim ni verjel in so jih imeli za paničarje. Toda Ris je le imel prav!²⁰⁷

V VRTINCU ZLOMA PLAVE IN BELE GARDE
TER ITALIJANSKEGA OKUPATORJA

(5. september—16. oktober 1943)

Grčarice drugič — Šercerjeva pokonča piavo gardo

Medtem je v štabu XIV. divizije že dozorel sklep za napad na Grčarice. Vanje se je namreč naselila in tam utrdila plavogardistična skupina, ki se je po boju s Tomšičevo brigado umaknila od ortneškega Starega gradu.

Komandantu Bračiču je moral o februarškem napadu, ki je spodletel prav Šercerjevi, nadrobno poročati namestnik brigadnega komandanta Tone Vidmar-Luka, ki se je ta dan vrnil iz bolnišnice. Da ne bi prišlo spet do kakšne polomije, so odšli tudi ogledniki na temeljito opazovanje izbrane postojanke.

Tačas je brigada počivala, obe preostali četi II. bataljona pa sta se vrnila k 1. proti Mokrcu, da pripeljejo končno protitankovski top, brez katerega se ni dalo niti zamisliti več kakšnega »kapitalnega« napada.²⁰⁸

Dne 4. septembra ponoči se je priplazil v kar največjo bližino Grčaric brigadni obveščevalec Joki s svojim spremljevalcem, borcem in domačinom iz teh krajev, ki je dobro poznal razmere. Pred vstajajočim dnevom ju je obšla plavogardistična obhodna patrolja, ne da bi ju opazila v njunem skrivališču. Ves dan sta prežдела le kakih 200 korakov daleč od prvih grčarskih hiš.

Oglednika sta si zapisovala vse, kar sta videla. Opazila sta, da je utrjeno veliko poslopje na rahli vzpetini konec vasi, to je bila gozdarska upravna hiša, in da utrjujejo gostilno, ki

Plavogardisti pred ruševinami Starega gradu pri Ortneku

se ji je reklo Tschinkel. Odkrila sta tudi 6 stražarskih mest, štiri mitralješka gnezda in položaj za minomet.

Ker se je Jokiju zdelo, da so ti podatki še preskromni, sta stala na preži med mladimi smrečicami še en dan.

Tega dne, 6. septembra, pa sta imela kaj videti.

Ko se je po deveti uri dvignila tančičasta meglica, sta opazila po naselju živahno tekanje in kmalu nato se je vsa posadka zbrala na trgu pred cerkvijo. Tam se je postrojila v štiri oddelke, z vsem orožjem.

Pogled za obveščevalca — kot če lovec zagleda trop gamsov.

Joki je brž naštel, da jih je vsega v zboru kakšnih 150, da imajo težke in lahke italijanske mitraljeze, puške mavzerice in lahke minomete. Oblečeni so bili deloma v uniforme bivših jugoslovanskih planincev, deloma pa mešano-civilno z enotnimi pokrivali in v nekakšnih vetrovkah.

Zbor je nato obšel stasit major, se po obhodu ustavil, do Joki j a pa je odmeval gromki odziv moštva na komandantov pozdrav: »Pomozi bog, junači!«

Nato je »odred jugoslovanske kraljeve vojske« odmarširal v paradnem koraku in četverostopih v cerkev.

Jokija je še držalo na preži. Počakal je, da je maša minila in da so se vrnilo slovenski četniki po isti poti in v enakem koraku na trg, kjer so se spet zvrstili in jim je govoril neki civilist. Poslušalo ga je stoje okoli njega še več civilnih državljanov. Nato je bilo videti in čuti glasno pritrdjevanje besedam govornika.

Potem je bil razhod in med hišami je ostalo živahno še ves dan.

Popoldne sta se pripeljala v Grčarice dva lojtrska voza iz ribniške strani, polna oboroženih in neoboroženih četnikov. Z »domačimi« so se hrupno pozdravljali in ostali z njimi, bilo jih je kakšnih 50, tudi še v mraku, ko sta Joki in spremljevalec zapustila »čeko« in si razgibavala otrdele ude. Potem sta pohitela z dragocenimi podatki v brigado, kjer so ju že nestrpno pričakovali.

Ko se je četniški ali odred »kraljeve jugoslovanske vojske v domovini« na poti od Ortneka ustavil v Grčaricah, so za nastanitev vojske izbrana poslopja pričeli takoj utrjevati. Upravno poslopje gozdne uprave je zasedel 1. in 2. bataljon, 3. bataljon si je uredil prizidek zraven odrednega štaba, ki se je s svojim 4. bataljonom usidral v hiši po imenu Tschinkel,

Zbor plavogardistov pred cerkvijo v Grčaricah 6. septembra 1943, na proslavljanju rojstnega dne njihovega vrhovnega komandanta kralja Petra n.

kjer je bila tudi gostilna. Njej čez cesto je bila cerkev z župniščem, ki ju niso zasedli, nezasedeno so pustili tudi Jaklitschevo hišo s trgovino in gostilno, čeprav je bila precej mogočna stavba.

Četniški odred, ki ga je vodil major jugoslovanske kraljevske žandarmerije Danilo Koprivica-Borut, je imel v svoji sestavi ljudi najrazličnejših preteklosti, usod, starosti in poklicev in iz vseh delov Slovenije, celo nekaj južnjakov je bilo zraven.

Skupaj še z dvema »bratskima« odredoma je bil organizacijsko in kadrovsko jedro predvidene nove jugoslovanske kraljevske vojske. Tretjina moštva so bili aktivni oficirji vseh rodov vojske, ki se vse do poletja 1943 niso izpostavljali v boju niti proti okupatorju, niti proti partizanski vojski. Manjši del moštva je bil tistih, ki so si vojaških, ovaduških in klavskih izkušenj nabrali že v borbah proti narodnoosvobodilni organizaciji in vojski, kot je to bil, na primer, odredov »kurat«, koljač in kaplan Tone Šinkar-Gorazd, že borec razvpitega belogardističnega »štajerskega bataljona« na Gorjancih, ki je o njem takole pisala »članica« te razbojniške vojaške enote Roza Uhan-Silva v svojem dnevniku:

»... Doma me je tako pretreslo, če sem slišala o umoru, sedaj pa hladnokrvno gledam. Kdor je proti nam, gre rakom žvižgat. To se razume. Streljamo malo, bolj pobijamo. Skoda naboja za partizanske buče. Pred napadom nam tovariš Gorazd podeli odvezo. Svetinjice imamo vsi... Človek mora biti trd za vse. Koder hodimo po hostah, puščamo za sabo grobove ...«

Potem je ostala še večina, to so bili predvsem mladi ljudje, ki se doma niso opredelili za OF, ker se niso strinjali z vodilno vlogo komunistične partije v njej, so pa bili narodnjaško nastrojeni in pripravljeni boriti se proti Nemcem toliko časa, da bi domovino »osvobodili« — zavezniki. To so bili zvečine člani nekdanjih sokolskih in drugih nacionalističnih organizacij, po prepričanju rodoljubi, vendar ne privrženci OF in njene oborožene sile.

Testo, ki bi ga bilo potrebno samo prav pregnesti, in bi bili lahko prav tako navdušeni borci na strani narodnoosvobodilnega boja, če bi čas in okoliščine dopustile, da bi se prevzgojili.

Tako pa so ti mladi nacionalistični idealisti in naivneži nasledli vabam, ki so jim jih nastavili že z zločini narodnega izdajstva obremenjeni kolovodje, in so prišli v četnike nevede zato — da so varovali glave in pot h karieri pretkanim špekulantom.

Naivnost in lahkomiselnost teh zapeljancev je bila tolikšna, da so jih njihovi komandanti je zlahka sproti prepričali, da gre le za trenutne izhode iz zagate in da »namen posvečuje sredstva«, ko so se na poti z Otočca oglašali pri belogardističnih postojankah in so jim posadke dajale hrano, ali pa so jih obiskovali italijanski oficirji. Prav gotovo pa je norčevanje iz zapeljane raje doseglo višek, ko so pripeljali na dveh vojaških kamionih 5. septembra za Grčarice polno orožja in streliva, akcijo pa je vodil ljubljanski kleparski mojster in silno delavni »nacionalist« Rudolf Žitnik.

Takrat je le priklopelo v teh ljudeh, polnih dvoma, in so zahtevali o očitni dvoličnosti nedvoumnega pojasnila, toda kolovodje so jih brž potolažili, da je italijanska vojska tako skorpumpirana in tik pred razsulom in da oficirji razprodajajo že vse, kar se še da vnovčiti in je kupila vrhovna komanda kraljeve jugoslovanske vojske za Slovenijo tole »malenkost« orožja.

Tako so naslednjega dne, 6. septembra, za praznik obletnice rojstva kralja Petra II., zamenjali borcem njihove dotedanje dolge belogardistične francoske muškete in italijanske karabinke z novimi mavzericami, ki so imele vtisnjen grb grške kraljeve vojske.

Na parado 6. septembra je prišel v Grčarico tudi komandant slovenskih četnikov razvpiti major Karel Novak, ki je moral miriti svojo razburjeno vojsko in je iz njegovih ust ponovljena pravljica o »nakupu« orožja pri Italijanih tudi najbolj zalegla.

Po paradi je zbranim govoril neki svečano oblečeni civilist. Bil je to dr. Vladimir Kalan, ki se je izdajal pri grčarski posadki za zastopnika kairske kraljevske jugoslovanske vlade. Povedal jim je, da ima odred v Grčaricah zgodovinsko nalogo, da bodo odkorakali naproti velikemu četniškemu korpusu, ki je že na poti iz Like in Korduna proti Sloveniji, in da bodo pričakali slovensko nacionalno vlado, ki je že tudi na poti semkaj.

Ker je mobilizacija v odrede jugoslovanske kraljeve vojske v Sloveniji končana, bodo nato odmarširali skupaj naproti angloameriški armadi, ki se bo vsak trenutek začela izkrcevati na jugoslovanski jadranski obali!

V Koprivičinem odredu je imel veliko politično besedo neki major, ki se je izdajal za zastopnika begunske jugoslovanske vlade iz Kaira. Po civilnem poklicu naj bi bil zdravnik, bil je zelo razgledan in izobražen in vešč v nekih jeziki. Z njim je bil in njemu podrejen radiotelegrafist, nek mlad primorski rojak, ki so ga Angleži ujeli kot italijanskega vojaka v Afriki in ga uporabili za pomoč pri vzpostavljanju zvez z četniki.

Prek radijske postaje je v resnici obstojala zveza med Koprivičnim odredom in Kairom ter med odredom in liško-kordunaškim četniškim korpusom na pohodu.

Po boju pri ortneškem Starem gradu, ko je pustila Tomšičeva brigada na bojišču pet ubitih borcev, enega ranjenega pa so četniki ujeli in spustili, ko je rekel, da ne želi ne v četnike ne v partizane, ampak — domov na Jesenice, je zavladovalo med zapeljanimi kraljevimi vojaki nelagodno in mučno

Na večer pred napadom šerčerjevcev na Grčarice — plavogardisti spremljajo proti Jelendolu svojce, ki so bili na obisku. Prvi za vozom kurat Tone Sinkar, zraven njega komandant Danilo Koprivica-Borut in za njima namestnik Milan Kranjc

razpoloženje. Do sedaj še nihče od njih ni imel priložnosti, da bi videl žrtve svoje odločitve, da gre k četnikom.

Na ta nespodbudni dogodek s padlimi partizani so spet prejeli od komande odgovor, ki jih je nekam potolažil, češ saj mi nikomur nič nečemo, napadli so nas partizani in mi se le branimo!

Takšno je bilo razpoloženje v grčarski postojanki, ko so zaropotali 8. septembra, kmalu po večernem mraku, prvi partizanski rafali od roba gozda proti utrjeni gozdni upravi in Tschinkljevi gostilni, obdani z okopi. Sicer je res, da so že dva dni nazaj padli četniki v partizansko zasedo, ko je spremljal pri odhodu iz postojanke majorja Novaka cel bataljon, in tudi 7. septembra, ko je prišla obiskat sina Janeza Mencingerja iz Ljubljane zaskrbljena mati s hčerjo in ga je pregovarjala, naj se vrne domov — pa je padla njena kočija kljub oboroženemu spremstvu v partizansko zasedo pri Jelendolu — vendar vsa ta opozorila niso vzburla komande posadke, da bi ukrenila karkoli za večjo varnost.

Vse to je neosveščene vojake še bolj uspavalo v prepričanju, da njihova vojska ni partizanom sovražna.

Pred večerom 8. septembra je bil še en dogodek, ki jih je potrdil v tem prepričanju. Še v jutranjem mraku tega dne je šla na obhod proti Gotenici in v zasedo redna patrolja, ki jo je vodil Franc Mihelič, eden od najbolj upoštevanih kolovodij, znan pod prikritim imenom Balant. Njegov oddelek je naletel že na eno prvih zased Sercerjeve brigade, ki je pravkar sklepala obroč okoli Grčaric.

Zaseda s težkim mitraljezom, vkopana za zasilnim zakloniščem pa je — spala.

Balantova patrolja jo je pustila spati in se je brž vrnila v postojanko in o svoji »najdbi« poročala štabu.

Sedaj, po vrnitvi Balantove patrolje, je bila zapovedana v Grčaricah stroga pripravljenost. Ko so proti jutranjemu »odkritju« nato poslali še eno patroljo, ki jo je vodil četnik Marjan Končan-Sever iz Litije, jo je že prestregel rafal zbujene partizanske zasede, čim so se pokazali iz vasi.

Ker nekdo od četnikov strelom ni verjel in se je obiral, ga je zadel v glavo kamenček, ki se je odbil ob strelu od hišnega zidu.

Navsezgodaj zjutraj 8. septembra je ušla obkolitvi, tik pred sklenitvijo obroča, pa ne da bi za to sploh vedela —

skupina napol oboroženih četnikov na obeh vozovih, ki jo je videl 6. septembra Joki in ki jo je vodil neki major Vojic.

Ta se je spotoma potem oglasil v Dolenji vasi, kamor je imel vsak čas dostop, kljub temu, da je bila vas zasedena po Italijanih in belogardistih. Belogardističnemu komandantu je poročal, da je grčarska posadka dobro oborožena in preskrbljena z vsem, tako da bi lahko zdržala tudi mesec dni v boju, če bi bilo to potrebno.

Medtem so trije bataljoni Šerčerjeve brigade sklenili obroč okoli Grčaric, II. je bil še vedno na poti po top ali pa že na povratku z njim, Tomšičeva brigada je držala dohode k obkoljeni postojanki od severa in zahoda, Gradnikova bataljona pa od juga in vzhoda.

Da je zapora neprodušna in da je partizanom dosegljivo z orožjem vse, kar se dogaja v naselju zunaj hiš, je bilo obkoljenim očitno, ko sta hotela dva četnika po vodo k vodnjaku tik gozdarske hiše in je bil samo eden toliko pogumen, da je vztrajal v dežju krogel in prinesel v hišo zadnje vedro vode, in pa kuhar, ki se je plazil od Tschinklja proti drugi postojanki z zadnjim toplim obrokom hrane v vojaškem kotlu, ki ga je vlekel na vrvi privezanega za seboj.

Ko je hotel kasneje preteči pot od štaba v gostilni do gozdarske hiše še četniški kurir Mirko Marn, ga je podrl dobro merjen strel.

Vendar večini moštva v Grčaricah še ni bilo jasno, da gre zares. Še vedno jih je držala pokonci tolažba, češ saj partizanom nič nočemo in so verjetno ljubosumni na nas, ker ne trpijo, da bi bila poleg njih še kakšna »narodnoosvobodilna« vojska na Slovenskem.

K tem sklepom so jih kar naprej spodbujali kolovodje, ki so se bali, da bi se zrahljala pri moštvu volja do tega, da bi vztrajali vsaj v postojanki — če že ne v boju.

Z nočjo se je razvnel pravi boj. Šerčer j evi mitraljezi so s silovitim ognjem iz vsega orožja varovali juriš bataljonov, ki so se spustili z obrobnihi višin in iz zavetja obraščenih pobohij ter zasedali naselje, hišo za hišo in hlev za hlevom.

Pri tem ni bilo nobenega odpora, ker po vasi, razen v obeh utrjenih zgradbah, ni bilo četniške posadke. Kljub temu je imela brigada le nekaj žrtev od orožja iz utrjenih zgradb.

Takole je izgledala po zavetju Grčaric Jaklitscheva hiša, kjer je imela svoj štab Šerčerjeva brigada

Štab četniškega odreda pa je medtem umaknil iz prizidka Tschinkljeve hiše, kar je bilo v njem moštva, zgradbo pa je zaminiral.

Štab brigade je zasedel Jaklitschevo hišo, ki je stala čez cesto Tschinkljevi gostilni. Dlje borcem ni uspelo pretolči se, ker sta bila gozdarska hiša in gostilna močno utrjeni v oknih, dohode in izhode iz njiju, ki sta stali vsaka sebi kakšnih sto metrov, pa so varovali močni bunkerji. To nevarnost so krepko čutili tisti, ki so ponoči prvi jurišali. Iz oken obeh utrjenih zgradb so imeli precej brisanega prostora težki in lahki mitraljezi, vsaka zgradba pa je imela tudi po eno gnezdo za lahki minomet.

Ker je kmalu po obkolitvi padel četniški štabni kurir, sta obe posadki vzdrževali zvezo samo še po svetlobnih znakih, po Morseju.

Minerei so poskušali že prvo noč srečo, da bi zaminirali in spustili v zrak štabno hišo plavih, gostilno Tschinkel. Ker se ji niso mogli približati zaradi čistine pred njo, so vzeli kmečki voz in nanj križem naložili opeko. Voz bi porivali pred seboj in ta bi jim bil tudi za obrambni zid med miniranjem.

Ko pa je bil voz naložen in minerei pripravljeni, ga niso mogli premakniti z mesta. Pretežak je bil. Tako je propadla ta ideja trojanskega konja.

V predahih med valovanjem rafalov so se oglašali s partizanske strani klici na predajo, ki pa so se sprevračali tudi v zmerjanje in psovanje. Nanje so četniki odgovarjali le z rafali, partizani pa so jim vračali tudi s harmoniko in petjem.

Tako jih je doletelo jutro.

Navsezgodaj je četni komisar Alojz Jelenc-Helidor ob pozornem ogledovanju postojanke zagledal v cerkvenem stolpu opazovalca. To je brž povedal svojemu bataljonskemu komandantu Milanu, ki je iz varnega kritja pomeril v cerkvene line in stolkel plavogardista.

Verjetno bi tudi ta dan, 9. september, minil kot noč, ob puškarjenju, — da ni pridrvel z Mokrcia del II. bataljona Šerčerjeve brigade, ki je pripeljal s seboj protitankovski top in kakšnih 36 kosov municije, in ga oddal v Jelenovem žlebu brigadni patrulji, ki je tam nanj že čakala, sam pa je moral nazaj na Golo, da vzpostavi sprejemališče za najavljene novice iz ljubljanskega mesta.

Partizani so brž postavili top, ki so ga usidrali zraven gasilskega doma, z dobrim pogledom na Tschinkljevo hišo.

Ze postavljanje partizanskega topa na položaj so opazili aktivni oficirji iz obeh bataljonov pri štabu. Novica je preplašila in zresnila moštvo, pa so ga kolovodje potolažili, češ izstrelil bo nekaj granat, potem pa bo mir, ker jim bo zmanjkalo municije.

S štabne zgradbe so partizane celo zasmehovali, češ kaj pa boste s tem psom?! — Pojdite z njim raje domov! Strašit vrabce!

Bil je res le 45 mm, ampak — top je le bil!

In že je zaropotalo po topovskem oklepu, kot bi stresal fižol po pločevinasti strehi. Na muho ga je vzel plavi mitraljezec iz gozdarske hiše.

Ker ni bilo moč vzdržati ob njem na nogah, se je pod top, ki je stal v plitvi kotanji, vlegel komandant I. bataljona Jože Merlak-Milan, izkušen poklicni vojak. Na hrbtu ležd je pripravil elemente — in prva granata je vsekala.

Ta še malo visoko, druga že bolje, naprej pa vse v polno.

Top so partizani po nekaj strelah prestavili medtem na drug položaj.

Mitraljezec Vlado Žnidaršič, študent iz Celja, ki je imel svoje mitralješko gnezdo v gozdarski hiši na balkonu prav na strani proti topu, je imel dober pogled, čeprav je na dobro vidno tarčo spustil nekaj rafalov, je top ustrelil.

Prvih nekaj strelov je šlo spet mimo. Nato pa je granata zadela, prevrtala v debelem zidu luknjo, razbila še notranjo steno, da so drobcu kamenja v hipu ranili nekaj branilcev, razbila stegenico četniku Sandiju Prešernu, mitraljezcu Žnidaršiču pa prebila glavno žilo odvodnico na nogi, da je v nekaj trenutkih izkrvavel.

Drugi zadetek v polno je razdejal tudi njihovo radijsko postajo v Tschinkljevi hiši, da niso več slišali Kaira.

Vse to je štab sporočil z baterijo in s svetlobnimi znaki posadki v gozdarski hiši.

Sedaj je bil v postojanki konec vasi preplah. Kaj je naredil partizanski top tudi pri njih, so brž sporočili štabu, ta pa je zahteval elemente, da bi z minometom uničil top in strelca.

Prve žrtve niso preplašile četniških komandantov, so pa nagnale strah v kosti in streznile moštvo, ki je do sedaj le

Kolona v Grčaricah zajetih plavogardistov

še gledalo na vse skupaj kot na »kramljanje« med dvema sprtima sosedoma. Vojaki so začeli znova vsak zase misliti na to, kako bi se rešili nesreče, ki se je že kazala.

Ko je bilo že več od njih takšnega mnenja, so stopili ti v utrjeni gozdarski hiši skupaj in zahtevali od komendantov Vošnarja in Abrama, da se pogovorijo o morebitni predaji, ker so s položajev slišali, da jim partizani obljubljajo izpustitev, če odložijo orožje.

Vošnar je kar spreminjal barve, ko so mu povedali to možnost. Potegnil je pištolo in z njo zagrozil vsakomur, ki bi še kaj takšnega pomislil.

Ker se zlepa ni mogel pomiriti, sta mu dva četnika »priateljско« odvzela pištolo, da ne bi prišlo do nesreče.

Da je šlo Vošnarju, Sinkarju, Mavcu, Jakušu, Kienu, Tomažiču, Balantu, Marinčiču in mnogim drugim za glave, ni nihče od moštva vedel. Milan Kranjc, razvpiti belogardist iz prvih dni, in sedaj četnik, je že bil obnjo. Prav vanjo ga je zadelo v bunkerju pri Tschinklju iz partizanskega topa — pa čeprav je bil ta po četniškem norčevanju le — pes ...

Toda samo protitankovski top bi bil za Grčarice premalo. Premajhne so bile po njem v zidovih luknje in premalo se je zatreslo.

Tega dne 9. septembra zgodaj zjutraj, se je dogajalo nekaj nenavadnega na Kolpi pred Ferdrengom, pri mlinarju Greglju. Kakšnih dvesto, z brzostrelkami, mitraljezi in minometi oboroženih vojakov s šajkačami in s kraljevskimi jugoslovanskimi kokardami na njih je zahtevalo od brodnika, da jih je prepeljal s čolnom na levi breg Kolpe. Nato so spraševali za pot proti Kočevju in zakoračili v strm breg po stezi, ki pelje v Muho vas in Skrilje, od tam pa je že cesta naprej za Kočevsko Reko in Grčarice.

Prišli so že do Rogatega hriba, ko jih je srečal neki aktivist v civilu, neoborožen, in jih iz navade, pozdravil Smrt fašizmu !

Sele ko so ga ustavili in ga obstopili, je spoznal, da ni partizanska vojska.

Sami so mu povedali, v hrvaščini, da niso partizani, ampak vojska kralja Petra, ki se bo zvezala z Angleži in osvobodila Jugoslavijo.

Milan Kranjc, nekdanji jugoslovanski oficir, sodelavec italijanskega okupatorja od vsega začetka, kasneje namestnik komandanta plavogardistov v Grčaricah, zaslišuje zajetega partizana

Ko so od terenca zvedeli, da so njihovi pobratimi v Grčaricah že obkoljeni od partizanskih brigad, so pričeli metati kar tjavdan bombe in zraven kričati: »Živel kralj Peter!«

Nato so se obrnili in se pozno popoldne spet prepeljali pri Greglju čez vodo in izginili v smeri proti Skradu.

Bili so najavljeni in težko pričakovani liško-kordunaški četniški korpus.

Glas o razpadu italijanske vojske še ni prodril do Grčaric.

Ker je bilo po izstreljenih granatah na bojišču več j idej zatišje, štab brigade pa ni več vedel, kako naj pride obkoljenim plavogardistom do živega — vsak poskus miniranja je propadel zaradi močnega zapornega ognja, se je odločil, da z blokado nadaljuje, dokler ne bo nasprotniku strl živcev ali pa ga izčrpal. Bo morda noč prinesla kakšno rešitev za učinkovit sklep?

Pozorni borci na straži okoli plavogardistične štabne hiše so morali od časa do časa posredovati z orožjem. Enkrat se je pričela kar »sama« na strehi odkrivati opeka, da so morali na tisto mesto spustiti rafal iz težkega mitraljeza, drugič so spet zaslišali razbijanje po zidu, ko si je nekdo verjetno hotel na-

rediti luknjo, da bi laže »dihal«. In spet so morali posredovati s težkim mitraljezom.

Brigadne zasede so zajele žensko, ki je nesla iz Grčaric najbližji italijanski postojanki pismo s prošnjo za pomoč.

Medtem je iznajdljiva Olga iz III. bataljona odpeljala brigadnega komandanta Vasjo v hišo poleg gasilskega doma na omlete, ki jih je tam na veliko pekla. Prehod iz Jaklitscheve hiše, kjer je bil brigadni štab, in v sosednjo hišo, kjer je imela Olga svojo »slaščičarno«, je bil vsakokrat pustolovski podvig.

Olgo in še nekatere je namreč veselilo, da so dražili mitraljezca pri Tschinklju, ki je prežal nanje. Počakali so, da je spustil skozi strojnico ves okvir, ko pa je vdeval novega — in za to potrebo so vedeli po sluhu, so skočili čez brisan prostor.

Slabo je pa računal komandant Vasja, ko se je vračal s pogostitve v štab. Čeprav mu je Olga zakričala, da še ni šaržerja konec, je Vasja skočil in — obležal. V mehki del boka in trebuh ga je zadela krogla, ki se je odbila od drevesa.

Vsi so se razbežali, le Olga se je morala pokoriti za svojo razigranost. Pod točo krogel se je splazila do živega Vasje, si ga leže naložila na rame in ga plazeč se odvlekla v zatišje. Na srečo — brez novih ran za oba.

Komando brigade je sedaj prevzel njen načelnik štaba Mile Kilibarda.

Mitraljezcu v brigadnem štabu so naročili, da mora za vsako ceno uničiti »sobesednika« v gostilni nasproti.

Nato sta se oba obdelovala na vse kriplje, pa si nista mogla do živega.

Tako je prišla že druga noč. Ker je zapovedal divizijski štab brigadnemu, da mora do dneva pasti postojanka, so šercerjevci zažgali cerkev. Pošastno je grmelo, ko so padali na tla zvonovi v gorečem stolpu.

Gorelo je še nekaj praznih hiš in hlevov, da bi videli bolje tarče za svoje napade, pa ni vse skupaj nič zaleglo. Na minerce, ki so skušali podminirati gozdarsko hišo, so spustili z oken nekaj bomb, in je bilo vsega početja konec.

Zraven pa spet nekaj žrtev med borci!

V gozdarski hiši kljub temu ni bilo nobene prave volje več za kakršnokoli že akcijo. Še tisti, ki so čez dan zahtevali predajo in so v mraku še premišljevali o proboju ponoči, so

otopeli. Trdovratni nasprotnik zunaj zidov, boj že dva dni in dve noči — zanje brez smisla in cilja, razočaranje nad komandanti, lakota in žeja, in — kakšen bo konec?! vse to je moštvo pretreslo. Predvsem pa — čemu vse to?

Ko je napočil 10. september, že tretji dan nadlege, so ne-naspani branilci opazili, da je po naselju vse živahnejše. Vse več je bilo premikajočih se tarč, ki so vanje spuščali rafale.

Tako je imela brigada nekaj nepotrebnih žrtev ob veselju, ki ga je med napadalci vzburla vest, da je konec italijanske vojske. Novico so zvedeli ponoči.

Kmalu so se zaslišali iz hiš, blizu utrjenima, klici partizanov, češ — Italija je razpadla... vaših gospodarjev ni več ... kaj še čakate... pojdite ven... pojdite domov!

V obkoljeni postojanki tega nihče ni vzel resno in so na vse pozive še bolj odgovarjali — z rafali. Vmes se je oglasila tudi harmonika v rokah plavogardista Dekle, dekle, delaj pušelj, delaj pušelj za to rajžo žalostno ...

Potem je bilo dolgo časa vse tiho.

Italijanski vojski v razsulu zaplenjene havbice na cesti med Ložinami in Dolenjo vasjo, ki so bile nemudoma poslane na pomoč Sercerevi brigadi pred Grčarice

Italijanska vojska je v resnici položila orožje. Ker je divizijski štab vedel za stisko Šercer j evcev pri Grčaricah, da ne morejo s pehotnim orožjem zavzeti utrjene postojanke, je brž pregledal prvi plen, ki so ga Tomšičeva, Gradnikova in Gorenjska brigada zaplenile umikajoči se vojski pred Dolenjo vasjo pri Ribnici.

Za cesto so stale štiri havbice in dve od njih je divizijski štab takoj napotil, z izvirnim strežnim osebjem vred, k Šercerjevi brigadi.

Šercerjevci so hiteli postavljati havbici. Italijanski oficirji so se kislo držali, ko so morali izbirati prostor za položaj topov. Namestnik komandanta brigade Luka je zagrozil vsakemu oficirju, da dobi strel v glavo, če ne bo že prva granata zadela cilja.

Videti je bilo, da jih te grožnje nič ne ganejo. Šele ko jim je namestnik brigadnega političnega komisarja Aleš ponudil dobro kosilo za dobro opravljeno delo, so privolili, da bodo streljali.

Ko so že naravnali cevi havbic na Tschinkljevo gostilno in to kar tako, da so pogledali skoznje, se je izkazalo, da je orožje brez udarnih igel. Brez teh pa ni bilo strela!

Ker je šlo oficirjem le za glavo, so povedali, da so jih že pred predajo metali proč nekje ob glavni cesti.

K sreči je bil pri roki borec Krištof iz IV. bataljona, ki je nekje v ribniški dolini že staknil motor, in se je z njim pripeljal do Grčaric. Brž je naložil enega od oficirjev, da gresta po igle, drugi oficirji pa so ostali pod stražo za talce.

Vse je bilo nestrpno. Bo moč streljati s temi topovi?

Ni še minilo pol ure, ko se je že vrtnčil prah na cesti od Jelendola. Cez nekaj minut se je prismejal pred brigadni štab Krištof z udarnimi iglami v žepu.

Ko so sprožili, namestnik komandanta Luka je stal zraven njih s pištolo v roki, se je hkrati že tudi pokadilo na gostilniških zidovih.

Prvi strel, prvi zadetek!

Potem so še nekajkrat ustrelili, in vsakokrat zadeli. Preluknjan je bil tudi bunker pred vhodom v četniški štab; in v njem je odneslo glavo Marjanu Ferlincu.

Potem je bilo v postojanki tiho, da je bilo iz nje slišati samo petje petelinov in mukanje preplašene živine.

Medtem so postavili eno havbico že tudi na drugo stran in spustili nekaj strelcev še v gozdarsko hišo, da so se zidovi kar dobro odprli.

Ko se je nato zaslišalo povelje napadalcev — »Prekini paljbu — sprema na juriš!« — je iz močno načete Tschinkljeve gostilne planil ven nekdo, od ometa ves prašen kot mlinar, da je bilo komaj prepoznati uniformo na njem, v roki je vihtel bel prt in kričal:

»Nehajte streljati! Saj nas boste pobili!«

»Zato smo pa tukaj!« mu jo je brž kriče zabrusil izza ogla Jaklitscheve hiše namestnik brigadnega komandanta Luka.

Človeče pa nazaj: »Nehajte streljati, da se pogovorimo! Jaz sem predstavnik kraljeve jugoslovanske vojske iz Kaira in zastopnik angleške vojske!«

Ko je nato na pritrdilen odgovor, da so se partizani pripravljeni pogajati, zahteval, da pride blizu komandant, mu je stopil na pol poti naprej komandant I. bataljona Milan.

Potem sta skupaj odšla pred hišo brigadnega štaba, kjer je »zastopnik« zvedel pogoje od zbranih štabovcev, ki so vodili napad. Zahtevali so brezpogojno predajo.

Med tem kratkim razgovorom, vpričo še nekaj brigadnih starešin, je stopil pred nasprotnikovega »mirovnega odposlanca« še načelnik štaba, jeznoriti Pero Popivoda. Zastopnika je najprej krepko usekal okoli ušes in ga še obrcal, ter mu po odkar pomnijo utečenem jugoslovanskem južnjaškem uvodu s počastitvijo njegove matere zabrusil: »Evo ti kraljevu vojsku!«

Ves ta »ceremonial« je videl s strehe gozdarske hiše četniški stražar-opazovalec, ki se je brž spustil v nadstropje in povedal, da je šel iz gostilne nekdo z belo zastavo proti Jaklitschevi hiši. Ker jih je držalo, da bi čimprej zvedeli, kaj se bodo v štabu zmenili, so poslali v vas odposlanca Stojana Harba.

Vsi nestrpni so ugibali, kaj jih čaka. Boja tako ne more biti več, ker jim nobeno orožje ni več delalo, odkar jih je zasipal omet po havbičnih granatah. Samo da bi bil konec, pa kakršenkoli že — si je želelo moštvo, ko si je trebilo lase in veke in ušesa nadležnega prahu. Vošnar in njegovi vrstniki so si samo grizli zaprašene ustnice.

Čez pol ure se je vrnil odposlanec Stojan Harb in povedal, da je sklenjena predaja brez pogojev. Vsi morajo oddati orož-

Po zavzetju Grčaric — Tschinkljeva gostilna, glavni stan plavogardističnega štaba

je in vsi so ujetniki partizanske vojske, dokler ne bodo »zgoraj« ugotovili, kdo je zrel za — ljudsko sodišče.

Posadka v gozdarski hiši je popustila orožje in se spustila v pritličje, od tam pa lezla na prosto skozi večje okno, ker je bil z bunkerjem zavarovan vhod ves razdejan od granat.

Zunaj jih je že čakala partizanska straža, ki jim je jemala orožje in jih vodila na sredo vasi. Iz vrste zaprašenih, upadlih in zaprepaščenih borcev je nekdo spoznal svojega mladostnega prijatelja — političnega komisarja III. bataljona Brkina. Skočil je k njemu in mu iztegnil roko v pozdrav, pa ni mogel razumeti zmagovalčevega prezira.

Kar se je potem dogajalo na vasi, je bilo za obe strani več kot nepričakovano in presenetljivo. Redki so bili na obeh straneh, ki ne bi imeli kakšnega poznanega pri nasprotniku. Poznanega po dobrem ali po — slabem.

Tako so partizani pozabili, da je v takšnih »srečanjih« postaviti na tesno straže in zavzeto postojanko blokirati — ko je med znanci padla beseda o požigalcu vasice Poljane v Loški dolini in ubijalcu od Šentjošta nad Vrhniko, razvpitem ko-

mandantu bele in plave garde Franciju Južini, ki je bil tudi v grčarski posadki, vendar so ga že zaman iskali.

Izginil je tudi kdo ve kam »zastopnik« kraljeve vojske. Ko so iz brigadnega štaba vztrajno iskali, kdo je bil mitraljezec, ki je držal v šahu iz gostilne Jaklitschevo hišo in tudi ranil komandanta Vasjo, so ga vendarle našli in to v prisrčnem razgovoru in objemu z mitraljezecem, ki je držal v šahu iz Jaklitscheve hiše gostilno! Bila sta — brata.

Potem so odšli še v obe utrjeni hiši. Izvlekli so osem po-bitih plavogardistov, kakšnih 18 ranjenih pa odložili posebej. Med njimi je hropel na smrt ranjeni komandant Danilo Koprivica-Borut, ki si je maloprej sodil sam.

Požrtvovalna Šerčerjeva Olga se potem ni več odmaknila od njih in jim je stregla z vsem, kar je premogla. Zanj je bil človek prvo.

Natanko toliko ranjenih in tri več padle je imela tudi Šerčerjeva brigada. Pa ni bilo zato pri borcih nobene sle po maščevanju. Padel je četni starešina Maks Bizjak z Jakovice pri Planini, pa kurir Janez Zupančič-Gregor iz Štorovega, ki je zapustil doma družino z dvema otrokoma, pa — Tacar-Tedi iz Rakeka, Erjavec iz Begunj, stasiti mitraljezec Medved od Postojne, borec Žarko z Gorenjskega, pa desetar Nani iz

Druga zavzeta plavogardi-
stična postojanka v Grčaricah — gozdarska šola

Ljubljane, namestnik političnega komisarja in še drugi trije borci.

Iz brigadnega in divizijskega štaba so šli nato na ogled v obe poraženi utrdbi. V Tschinkljevi gostilni so bile od granat narejene luknje v zidovih zadelane za silo z vrečami riža in sladkorja, v krušni peči je gorel kup italijanskih lir, ki se zanje ni nihče potrudil, da bi jih rešil ognja.

Vsem so se zasvetile oči, ko so našli skladišče še v oljnati papir zavitih nerabljenih pušk, mitraljezov in zabojev streliva vseh vrst.

Potem ko je bilo že vse med seboj pomešano, premaganci in zmagovalci, pa je nekemu iz brigade le prišlo na misel, da bi druge prešteli. Na to »formalnost« so čisto pozabili, ko pa je bilo toliko zanimivega videti teh nekaj minut in predvsem — prevzele so jih skladovnice novega, zamolklo svetlečega se namazanega orožja, ki mu je veljala prva skrb!

Ko so nato postavili ujetnike v vrsto, so jih našteali 126.

Pozabili niso tudi na tri italijanske oficirje — artileriste.

V neki hiši so jim pripravili imenitno kosilo — vsak je dobil pečeno kokoš.²⁰⁹

Ujetnike iz Grčaric je I. bataljon oddal Tomšičevi v Dolnji vasi, bolnišnici v Ribnici pa svoje in prevzete ranjence, nato pa je morala brigada pospraviti še plen: pet lahkih minometov, štiri težke in 30 puškomitraljezov, tri brzostrelke, tristo mavzeric, 100 italijanskih in francoskih pušk, na kamione streliva, opreme, hrane.

Ko so bataljoni Šercerjeve brigade še naslednje jutro pospravljali zavzeto postojanko, se je njen II. bataljon, ki je bil proč od brigade, po sili razmer razvil v — »drugo« Šercerjevo brigado:

Ko je namreč bataljon oddal v Jelenovem žlebu za brigado posebni patrulji protitankovski top 9. septembra, je hitel nazaj na Golo, kjer je čakal nanj brigadni komisar Janko, da mu bo v pomoč, ko bo prišlo vsak čas iz Ljubljane nekaj sto novih borcev.

Komaj se je bataljon dobro vrnil pod Mokre, so že prihajale z Ljubljanskega barja gor procesije novincev. Razpad italijanske vojske in strah pred novim okupatorjem je pognal, iz do včeraj blokiranege mesta, na stotine meščanov.

Zagata je bila tolikšna, da je komisar Janko Rudolf kar oklical »II. brigado Ljuba Šercerja«, iz komandirjev čet so

V Grčaricah zajeti plavogardisti

postali komandantje bataljonov, iz vodnikov komandirji — in šlo je. Samo, da je bila posestrimska brigada sedaj dvakrat večja kot njena »sestra«.

Po Frenkovi ranitvi sta dosedanji komandant II. bataljona Rudolf Hribnik-Svarun in politični komisar Zvone Černe postala starešine nove Šercerjeve brigade. Ker je vrelo vsepovsod

— v dolini, kjer je bilo treba brž reševati opuščeno okupatorjevo premoženje in mobilizirati in oboroževati ljudi, in v gorah, kamor se je umikala okupatorska pomagaska golazen, je imela nova brigada čez glavo dela. Ze kar brž je trčila na stare znance — na Kureščku so se utrdili neki plavogardisti in ubili enega partizana, ko sta se srečali patrolji. V Zapotoku se je zbirala bela garda, pregnana iz doline.

Tako se je v tej sladko-bridki zmešnjavi tudi zgodilo, da so belogardisti razoroževali Italijane, plavogardisti belogardiste, partizani pa vse po vrsti.²¹⁰

Ker je ostala Šercerjeva brigada po Grčaricah brez komandanta in političnega komisarja — prvi je bil ranjen, drugi pa je odšel drugam, sta bila postavljena na njuni mesti Mile Kilibarda in Leon Klemenčič.

Uničiti še belo gardo — zlomiti vrat še njej!

Vojaški in politični preobrat v svetu in doma, ki je nastal z izstopom Italije iz zavezništva s hitlerjevsko Nemčijo, ni presenetil slovenskega revolucionarnega vodstva, ki je pričakovalo takšen razplet dogajanj zadnjih nekaj mesecev.

Zato je glavni štab narodnoosvobodilne vojske in partizanskih odredov Slovenije lahko izdal še istega večera, ko je bila objavljena brezpogojna kapitulacija italijanske vojske, že vnaprej v soglasju z izvršnim odborom Osvobodilne fronte pripravljeno povelje vsem štabom divizij in odredov, kako je ravnati v nastalem položaju.

Predvsem morajo narodnoosvobodilna vojska in organi civilne oblasti nastopiti brez odlašanja kot slovenska narodna oblast in izvrševalci izvajanja premirja na slovenskem ozemlju. Nastop naj bo odločen.

Italijanska vojska mora zlepa ali zgrda prepustiti orožje in opremo partizanski vojski. Da ne bi vsega tega odpeljala

Komandant XIV. divizije Mirko Bračič in politični komisar Jože Brilej-Bolko s skupino italijanskih oficirjev ob pregovorih za predajo

na umiku s seboj, je porušiti vse važnejše prometne **zveze**, s tem bo tudi nemškemu okupatorju onemogočen vdor.

Na vsem slovenskem ozemlju, ki ga je zasedla italijanska vojska, je treba nenehno novačiti vse, kar lahko pomnoži in okrepi moč narodnoosvobodilnega gibanja in njegovih oboroženih sil.

In kar je bilo za slovenske razmere trenutno najbolj važno — takoj je treba razorožiti belo in piavo gardo, vse njihove voditelje in organizatorje pa aretirati kot netilce državljanske vojne.

Kam naj grene, da bo lahko brigada v kratkem času čimveč opravila in dobro izkoristila dragocen čas, je razpravljajl zjutraj 11. septembra v Grčaricah štab »prave« Šerčerjeve brigade, ko je prejel od štaba divizije ukaz za takojšnjo akcijo.

Pa ni bilo skoraj kaj premišljati. Po cesti od Kočevske Reke so pričele prihajati horde vojaštva. Tako mimogrede so jih šerčerjevci kar na cesti razorožili nekaj tisoč, zaplenili šest tankov, 4 havbice in brez števila raznega orožja.²¹¹

Zmedena, razdvojena okupatorjeva vojska ni imela več posluha za grožnje in rotnje svojega komandanta generala Gambare, ki je lahko samo še gledal, kako se mu pred očmi podirajo njegovi veliki načrti zavojevalca in krotilca. V besu in obupu je izdal razglas, ki pa ga ni nihče več poslušal:

»Vojaki Italije!

Če zapustite svoje oddelke in odvržete svoje orožje, vam ne bo nikakor uspelo vrniti se domov, ker vas bodo poslali v koncentracijsko taborišče.

Šli boste razcapani, bosí, lačni in brez vodnika neizprosno tragíčni usodi naproti.

Rešite se lahko samo, če ostanete združeni in disciplinirani.

Osamljen, slaboten in razkropljen človek je materialno in moralno obsojen na strašen konec. Rešitev je le v vzajemnosti in disciplini.

Pojdite uvrščeni v organske oddelke do Rijeke, ki je edino mesto, kjer vam je dana možnost obstoja.

Tam boste prehranjeni, opremljeni in zaščiteni pred vsemi vašimi sovražniki, od tam se boste lahko v doglednem času vrnili skupno domov.«²¹²

General Gambará je svojim vojakom pripravljajl past, sebi pa kariero: na Rijeki so čakali Nemci, ki so italijanske vojake, ki so se res podali tja, pošiljali — ali v koncentracijska taborišča ali pa v vojsko Mussolinijeve »socialne« republike,

načelnik njenega generalštaba pa je postal nihče drug kot — Gastone Gambara.

Medtem ko so bataljoni Šercerjeve brigade čistili Grčarice in urejali plen, je poslal namestnik komandanta Luka starega partizana Antona Knafeljca-Kneftro, šoferja po poklicu, v Kočevje po kamione.

Kneftro je zbral vse, kar je znalo voziti avtomobile v brigadi — največ je bilo primorskih rojakov, in jih naložil na italijanski vojaški kamionček SPA, s katerim je pred dnevi pripeljal pia vogar distom Rudolf Žitnik iz Ljubljane v postojanko orožje.

Iz Kočevja se je kmalu pripeljala kolona vozil: 20 kamionov, 4 blinde in 3 tanki. Štab brigade je takoj ustanovil svojo avtomobilsko četo, katere komandir je postal Kneftro, spadala pa je naravnost pod štab brigade.

Šercerjeva je postala tako prva slovenska motorizirana brigada.²¹³

Iz Grčaric se je brigada odpeljala skozi Ribnico v Sodražico, da se pripravi za sunek proti Blokam in Loški dolini, kjer je bilo glede bele garde še vse po starem.

Pa ne samo pri starem! Belogardisti so sami razoroževali dosedanje svoje »zaveznike« in mobilizirali vse za orožje sposobne v svoje vrste. Pri tem opravilu so jim družno pomagali — plavogardisti odreda majorja Vojica!

Iz Sodražice se je Šercerjeva brigada odpravila najprej skozi Vagovko v Loški potok, kjer ni bilo še nobene partizanske enote. Med potjo je razoroževala vse, kar je dosegla oboroženega.

Tretji bataljon je šel še dlje — do Trave, Cabra in Prezida in tam »čistil« ozemlje. Šercerjevce so povsod sprejemali s cvetjem in gostitvami.²¹⁴

Na povratku iz Loškega potoka se je Šercerjeva s svojimi in bataljonom Gradnikove brigade pripravila, da uniči Novo vas na Blokah. Tu so še vedno visoko držali prapor odpora in nespravljalivosti s partizani.

Že prve dni novega položaja v Ljubljanski pokrajini so se oglasili na razgovore o predaji z nekaterimi voditelji zbrane bele garde Franc Popit-Jokl, sekretar cerkniškega okrožja Lojze Mlakar-Ljubo in sekretar rajona Miro; vendar se niso sporazumeli. Ker ni bilo blizu partizanske vojske, je skušal Jokl z govorom pred množico vaščanov doseči pritisk na belo-

Razsulo italijanske vojske

gardistične voditelje, da bi privolili v predajo — toda ti so razgnali poslušalce in govornike.

Ker ni uspel v Novi vasi politični »prijem«, so partizani izstrelili navsezgodaj 13. septembra nekaj topovskih strelav na utrjeni hrib nad Faro skonca Nove vasi.

V hipu je bila na zvoniku bela zastava.

Za vkorakanje v partizanom tako »ljubo« Novo vas, se je Šercerjeva brigada še posebej pripravila. Velike neporavnane račune je imela s samozvanim voditeljem vse bloške bele garde — župnikom Antonom Hrenom.

Med tristo obrazi, postroj enimi na trgu sredi vasi, pa ni bilo najbolj zaželenega in najbolj iskanega.

»Kje imaš župnika?« je vprašal v farovžu kuharico Tino, svojo sestrično, namestnik brigadnega komandanta Tone Vidmar-Luka, ko je pridrvel ves zasopel po stopnicah.

»Malo prej so šli skozi vas!« mu je odgovorila, v strahu za »gospoda«, da veselja ob srečanju z bratrancem še pokazati ni mogla.

Tudi Hren je bil doma z Verda, kot Luka, in je vzel za kuharico kar svojo rojakinjo.

Ker pa Luka le ni čisto verjel svoji sestrični Tini, je stopil še v sobe. Kar ostrmel je — na vsakem oknu so imeli gospod župnik pripravljen mitraljez in pod njim zaboj municije.

Ker župnika ni našel, se je Luka vrnil k še vedno postrojem belogardistični posadki, ki je vsa poparjena poslušala nagovor načelnika glavnega štaba Dušana Kvedra, ki je medtem prišel v Novo vas s komandantom Francem Rozmanom-Stanetom, komisarjem Ivanom Mačkom-Matijo in članom vrhovnega štaba Edvardom Kardelj em-Krištofom.

Luka je počakal, da so se zvrstili govorniki in da so se zbrali v posebno vrsto vsi, ki so jih klicali z nekih seznamov, nato pa je pred belogardistični zbor stopil sam:

»Kje je župnik?«

Odgovora ni bilo. — Kako tudi?

Luka pa ni odnehal:

»Če ne bo odgovora, bomo vsakih pet minut ustrelili enega od vas!«

Ko je preteklo pet minut in se ni nihče v zboru belogardistov zganil, je odpeljala straža prvega iz vrste.

Ko so drugi videli, da gre zares, so se zdrznili, črhnili pa ni nihče nobene.

Prvega odbranega talca so odpeljali in zaprli v konzumno klet, kar ni bilo na očem tem v vasi. Straža je spustila v zrak salvo in se vrnila.

Ker še ni bilo odgovora na vprašanje, kje je župnik, so odpeljali na »streljanje« čez pet minut drugega, nato tretjega, in še.

V Novi vasi je bil preplah. Žene mož, ki so čakali, da pridejo na vrsto za »streljanje«, so tekale kot splasene kure in povsod iskale »gospoda«, pa zaman. Njihove drage so pa medtem vsakih pet minut kar naprej pobirali iz vrste.

Ko je prišel »pred puške« Dakijev polbrat Kovačev Jože, se je podelal v hlače:

»Pa ne bi pogledali v doplar na koncu vasi...?!« je komaj stisnil iz sebe skozi šklepetajoče čeljusti.

Luki so se zasvetile oči. S seboj je vzel rojaka Jožeta Mlinarja-Cirila in patroljo; potihem so se plazili proti kozolcu.

Previdno so ga obkolili, Kovačev pa je zbral pogum in z zvijačo pripravil skrivača, da se je oglasil.

Star lisjak se je dal ujeti v past. Seno je oživel in na dan je prilezel v vsej svoji veličini, posut s senenimi otrobi in bilkami — gospod župnik Anton Hren.

Ko je zagledal Luko in stražo, je povetil pogled in obraz se mu je potegnil čez poškrbljeni ovrtnik. Odpeljali so ga na vaški trg.

Ko so ga videle vsega brez moči ženske, ki jim je poslal v smrt po lanski poletni ofenzivi 36 mož, sinov in bratov, so ga hotele živega raztrgati. Patrulja in Luka so ga komaj obranili, nato pa so ga postavili pred vaški zbor.

Dokazovanja ni bilo potrebno nobenega. Še belogardisti, ki so ostali postavljeni v vrsto, so glasovali, da je zaslužil smrt.

Izročili so ga patrolji Gradnikove brigade, da ga je peljala za prvo štalo.²¹⁵

Dolgo so čakali šerčerjevci nanj, ki jim je vso dolgo zimo nastavljal pasti, tako da je o župniku Antonu Hrenu napisal po opravljeni inšpekciji v letu 1942 belogardistični organizator iz njihove centrale kaplan Tone Duhovnik tole občudovanje in priznanje:

»... Pri vseh vaških stražah v tem območju bo treba paziti na to, da bodo imele na razpolago dovolj avtomatičnega orožja v svrhu ofenzivne akcije ter tehnično izvežbane oficirje, ker so vse dosedaj pod vodstvom nestrokovnjakov. Edina izjema je bloška ravan, kjer vodi z lovsko tehniko vso zadevo tamkajšnji župnik, ki napoveduje brakado za partizane, kakor hitro dobi puške...«²¹⁶

Medtem je Šerčerjeva brigada zgubila svojo soimenjakinjo in posestrimo, ki se je preimenovala v Ljubljansko brigado in s še IX. kot X. slovenska narodnoosvobodilna brigada prišla v na novo sestavljeno XVIII. divizijo.

Šerčerjevo brigado sta zapustila tudi oba bataljona Gradnikove, ki sta hitela po Novi vasi proti Cerknici, kjer sta ju že pričakovala druga dva bataljona, da krenejo kot brigada nazaj na Primorsko, sama pa je še pred večerom krenila proti Pudobu v Loški dolini.

To ni bila sedaj več manjša postojanka. Vanjo so se zatekli še beli vojščaki iz Dan in Grahovega, tako da je štela 150 mož in je bila utrjena na dohodih s tremi močnimi bunkerji.

Glavna postojanka, zavarovana z dvojno žično oviro, z okopi, strelnimi stolpi in vsem drugim, kar spada k dobri utrdbi, je bil gasilski dom, ki je stal na križišču cest, ki pripelje z vzhoda, se pravi, iz Ige vasi in Kozaršč, manjša postojanka pa je bila v gostilni, stari in močni zgradbi nasproti cerkve.

Prvi, močnejši postojanki je poveljeval razvpiti Franc Kremžar, aktivni borec proti partizanom že od maja 1942, drugi pa Peter Skalar, ki je bil sicer uradnik Gospodarske zveze iz Ljubljane.

Kremžar je zbral v svojo postojanko najbolj zagrizene in zaznamovane belogardiste iz bližnje in daljne okolice.

Šerčerjeva brigada je imela v Ložu topli opoldanski obrok, ki jo je čakal že pripravljen, nato pa se je odpeljal kot predhodnica brigadni koloni v avtoblindi komisar I. bataljona Dušan Gorkič. Kolona ni šla skozi Stari trg, temveč je zavila na levo skozi Markovec in Viševke.

Medtem ko je brigadna kolona zaostala, se je Dušan Gorkič s spremstvom zapeljal pred na vso moč utrjeni gasilski dom in mimo njega v vas. Kljub temu, da je molelo proti njemu vse orožje glavne trdnjave, ni padel noben strel.

Dušan Gorkič se je ustavil pred postojanko v gostilni, kamor se je nagnetlo vse od oboroženega belogardističnega, kar ni spadalo v kategorijo Kremžarjeve posadke. Ne da bi zgubljal čas, je politični komisar Dušan kar z avtoblinde pozval belogardiste, naj se predajo.

Njegove besede so bile bolj prepričljive kot pa pozivi 10-članske delegacije okrožnega odbora OF za cerkniško področje, ki je prav to poskusila že prej.

Vsi so prilezli ven in ker je bilo moštvo večji del pred kratkim mobilizirano in jim je bilo vseeno, na kateri strani so, če že morajo biti pod orožjem, so postrojem naredili samo »levo krug« in so postali — partizani.

Za vsak primer so vendarle ostali zastraženi in so jih poslali nazaj v postojanko.

Gasilski dom pa je bil postojanka drugačnega kova. Orožje je je molelo skozi strelne line in je morala glavnina brigade počakati, da se stemni.

Ze takoj ob kapitulaciji italijanske vojske je skušal okrožni odbor OF doseči pri komandi postojanke, da se poda brez boja. V takšno poslanstvo parlamentarca je s kislim obrazom

privolil starotrški župnik Franc Presetnik, ki je bil tudi sicer kriv, da se je bela garda tako razpasla po Loški dolini.

Poveljstvu postojanke je sporočil le partizanske pogoje in to zahtevo po brezpogojni predaji.

Župnik se je vrnil z odgovorom, da ni potrebno nikogar več pošiljati v postojanko s takšnimi ponodbami, ker se ne bodo predali. Komandant Kremžar je dal nato pretrgati še telefonsko žico, za vsak primer, da jih ne bi nihče več »nadlegoval«.

Tako so padli ob mraku 13. septembra prvi streli. Na silovito začetni brigadni napad so nič manj srdito odgovarjali belogardisti. Ker je bilo na obeh straneh dosti orožja in streliva, tudi lahko artilerijo so imeli eni in drugi, razdalja med nasprotnikoma pa je bila majhna, je grmelo kot bi letela v zrak smodnišnica.

Vso noč sta se zagrizena sovražnika obdelovala, uspeha pa za napadalce ni in ni hotelo biti. Šerčerjeva je imela že tudi žrtve — padel je namestnik četnega komandirja, ljubljčan Vinko Kogovšek-Radovan.

Čprav je bila stiska v obkoljeni utrdbi vse večja, saj jim je mina partizanskega minometa razdejala njihovega in jim je že zmanjkovalo municije za vse vrste orožja, se posadka le ni hotela predati. Upali so na čudež, da bodo rešili svoje glave. Za vsak primer pa, če čudeža ne bo, je poveljnik Kremžar že obljubljal svojim vojščakom, vsakemu posebej — palmovo vejico mučeništva.

Nato so se, bilo je že proti jutru, iz na pol podrte utrdbe preselili v že naprej pripravljene okope in rove.

S tem je nastal med bojem predah. Silovito streljanje vse noči je ponehalo in napadalcev se je prijemala utrujenost in dremavica. Že nekaj noči je, tako kot ta, minilo brez spanca.

In ob štirih zjutraj se je zgodil čudež ...

Nad Loško dolino je legla megla. Noč in megla! Sedaj ali nikoli — se je v tem trenutku odločil poveljnik Kremžar — in je njega in njegove najbližje vzela noč. Brez strela so preskočili brigadni Tomažev vod, ki je ves utrujen zadremal v zasedi pred okopi.

Po poveljnikovem pobegu ni bilo nobenega odpora več, ko je brigada ob prvem jutranjem svitu spet napadla.

Borci so vdrli v utrdbo, kjer je ležalo na kupe mrtvih in ranjenih branilcev. Kar jih je bilo mrtvih, so znosili ven, žive pa postavili v vrsto pred utrdbo in zanje ni bilo milosti.

Tudi plena je bilo na pretek: 150 pušk, 10 puškomitr al jezov, 4 težki mitraljezi, 2 topa 100 mm in veliko vojaške opreme.

Poveljnik Kremžar je hitel s kakšnimi 30 zvestimi v gore Javornika, toda od tam se je po treh dneh prebijanj?, javil na Rakeku.

Razpoloženje v osvobojenem Pudobu ni bilo veselo. Po navadi zmagovalce obsujejo s cvetjem, tu pa je bil redek prijazen pogled.

Da se ne bi bilo treba v Pudob še vračati, so partizani stikali po vasi in delali »čistko«.

V greznici gostilniškega stranišča, ki je bilo v prvi zavzeti postojanki, so našli do ust v človeško blato zakopanega belogardističnega veljaka Tomažiča-Kosmačka iz bližnjih Kozaršč. Za takšno opravilo, da so ga izvlekli ven — sam se ni mogel izkibacati iz greznice — so se morali priglasiti prostovoljci. In da so se mu potem lahko brigadni borci približali, so ga polili z nič koliko škafi vode. Padel je na kolena in proseče dvignil roki: »Pustite me živega, boste imeli tako fejest soldata !«

Nato so ga gnali domov, da se je do kraja očistil in preoblekel in prišel v zbor sredi vasi, vendar zvezan, saj je bil eden naj hujših.

Namestnik komandanta III. bataljona Roman Vidmar je našel nekega belogardista zakritega med oblekami v domači omari. Celo uniformo je imel na sebi; tudi ta je šel med zvezane. Kar naprej je patrulja vodila kakšnega in sedaj, ko je bil dan, se je bolje videlo. Tudi kakšen partizanski dezertar je bil med njimi.

Sredi vasi so postavili v vrsto tudi vse zajete in še žive belogardiste in ko so to videli ljudje, so pridrveli skupaj, jih zmerjali in psovali in hoteli navaliti nanje, da bi jih linčali.

Borci so jih komaj obranili, ko so izstrelili nekaj strašilnih strellov v zrak.

Nekaj takih, ki so imeli masla na glavi, je skušalo zbežati, toda le redko komu se je posrečilo. Ce ga že niso zajeli, ga je podrla partizanska krogla. Kar sredi ceste sta se rvala neki belogardist, ki je skušal pobegniti, in sam okrožni sekretar

Lojze Mlakar-Ljubo. Bila sta tako tesno objeta, da ju borci nikakor niso mogli razdvojiti, če bi pa streljali, bi lahko zadeli nepravlega.

Ko sta se v tem premetavanju le za hip umirila, je vendar nekdo, izmed okoli zbranih »gledalcev«, pritisnil na belogardistov trebuh cev brzostrelke in — sprožil.

Ko je Mulčeva Ivanka zvedela, da so našli živega v postojanki tudi njenega očeta, je hotela z njim sama obračunati. Prepričana je bila, da ima do tega vso pravico, saj ji je oče že več kot leto dni stregel po življenju. Ze streljal je nanjo, ko se je pozimi približala domači vasi in hiši in mu je komaj ušla z razbito nogo in roko.

Vse kar si je sedaj na silo priborila je bilo to, da se je prerinila do zvezanega očeta in mu rekla: »No, oče, sedaj boste pa dobili, kar ste zaslužili...«

Pudob je dajal podobo vse strahote bratomorne vojne. Mimo zbora zvezanih in nezvezanih belogardistov sta peljala dva starčka na majhnem štirikolesnem vozičku-dirci ubitega sina. Spredaj mu je bingljala z vozička glava, zadaj pa so se vlekle po tleh že otrdele noge.²¹⁷

Šercerjeva — na Trst!

Časa za veselje po zmagi nad Pudobom pa ni bilo. Ko je dobival glavni štab spotoma na ogledih po Notranjski poročila, kako poteka utrjevanje partizanske vojske na osvobojenem ozemlju, do kam so partizani že prodrli in do kam je uspelo priti že Nemcem, so bile presenetljive novice s Primorske — vso deželo je zajela ljudska vstaja, vse sovražnikove postojanke v razsulu! Orožja, opreme, hrane na kupe, ni pa partizanske vojske, ki bi zaščitila in prevzela vse te zaklade, niti enot ne starešin, ki bi prevzeli množice novicev.

Edino Trst drži v rokah nemška vojska.

Zato je izdal glavni štab Šercerjevi brigadi nujen ukaz: »Po najkrajši poti v Trst! Do Trsta je pot prosta!«

S premišljeno akcijo je lahko Trst v dveh dneh — partizanski!

Šercerjevo, prvo partizansko motorizirano brigado je doletela čast, da uresniči sanje dolgega nacionalnega boja.²¹⁸

Dne 14. septembra zvečer je krenila iz Pudoba kolona 4 oklepnikov, 45 kamionov, nekaj topov in 3 tankov, in se zgubila v gozdove po cesti proti Leskovi dolini.

V Loški dolini je pustila, na prošnjo okrožnega komiteja, svoj III. bataljon, da ni ostala dolina brez oborožene zaščite, zakaj belogardističnih klatežev je bilo polno.

Toda dogovorjeno je bilo, da ne več kot za en dan, potlej naj si ljudska oblast sama postavi narodno zaščito.

Po polnoči je dosegla grad Mašun, ki se skozenj stekajo vse ceste snežniškega pogorja in njegovega brezmejnega zelenega morja. V gradu so pustili oddelek, da bo pričakal enote, ki bodo še prišle za glavnino in ki so bili v njih novinci in mobiliziranci, nato pa se je brigada spustila z izkušenimi borci proti zahodu in vse niže v dolino.

Gostega gozda je bilo vse manj, začele so se svetlikati vedno večje košenice in kmalu so se zlile v široko planjavo in s prvo jutranjo lučjo je že tudi odmeval trušč gosenic partizanskih oklepnikov od hiš prvega naselja, ki je prišlo brigadi na pot. BAC.

Stab Šerčerjeve brigade poleti 1943 — Jože Klanjšek-Vasja, Janko Rudolf, Jože Mirtič, Miha Cerin-Aleš in Mile Kilibarda

Partizanski vaški straži se ni bilo treba nič predstavljati, kdo so. Samo ime enote je povedala predhodnica, in takoj so bili prijatelji.

Komaj je sonce posvetilo tam od Milan j, že se je kadilo iz vsake hiše in gospodinje so hitele kuhat zajtrk za trudne in lačne partizane. Brigadnim intendantom ni bilo treba reči nobene besede.

Možje in dekleta so se drenjali okoli kamionov, oklepnikov in tankov. Borcem je bilo kar nerodno, ko so jih ogovarjala in strme občudovala dekleta, ki sta iz njih kar sijala zdravje in veselje. Objeta so se držala in z neprikrito radostjo poslušala partizane, ki so bolj spraševali kot pripovedovali. Niso se še prav znašli v tem nenarejenem gostoljubju in lahkotnem ozračju.

Zajtrk je bil gotov. Medtem ko so se borci krepčali s toplo jedjo kar okoli svojih vozil, so se dekleta zgubila nekam po vasi. Ko pa se je kolona pričela urejati k odhodu, so pritekale z naročji cvetja in hitele krasiti vozila z rožami in slovenskimi zastavicami s peterokrako zvezdo partizansko. Okitile so tudi vsakega vojaka posebej in vsem je bilo kar težko, da je bilo srečanje tako kratko.

Ko se je kolona pomikala skozi sosednji Knežak, so se morali partizani zaustaviti vsaj za nekaj trenutkov, da so jim vaščani lahko stisnili roke in jim »podtaknili« nekaj okrepčila.

Na cesti proti Šembijam se je borcem šele sprostito srce, toliko presenečenj so doživeli to jutro. Skoraj so že pozabili, da se ljudje tudi smejejo, da se imajo radi in da ni samo človek človeku — volk.

Na kamionih je zaigrala harmonika, od kraških dolin in po skalnatih senožetih je zadonela pesem življenja, veselja, radosti, boja.

Partizansko pesem so slišali od daleč že tudi v Šembije. Brigadni koloni so šli naproti in jo dočakali še pred vasjo. Vsakemu borcu posebej bi radi stisnili roko in mu zaželeli srečno pot v dolino.

S spodnjega konca vasi je bilo lepo videti Ilirsko Bistrico. Skoraj teden dni so ji bili partizani gospodarji, včeraj zjutraj pa so vdrli vanjo Nemci po ribniški dolini s tanki in pregnali iz nje neizkušene domačine, ki so se na hitro v dneh po razpadu italijanske vojske oborožili, postavili čete in bataljone in komando mesta. Ker je bilo vse mesto za partizane, so vsi

pomagali prazniti zapuščena vojaška skladišča in odvažati orožje, opremo in hrano na varno v snežniške gozdove.

Ilirska Bistrica je bila mesto kasarn. Zaradi bližine italijansko-jugoslovanske meje in dobrih cest, ki je bila z njimi dosegljiva v uri vožnje, so Italijani namestili v Bistrico vse rodove vojske — garnizon je štel vedno nekaj tisoč vojakov. Za posadke vsega obmejnega ozemlja, od Postojne do Rijeke, so bila v tem mestu preskrbovalna skladišča.

Ubogi domačini so imeli polne roke dela noč in dan teden dni po »armisticiu«, kakor so imenovali razpad italijanske vojske, da so v glavnem odpeljali vse zaloge, zraven pa so morali razoroževati in prehranjevati deset tisočglave procesije razpuščenih vojakov, ki jim je bila pot skozi Ilirsko Bistrico bližnjica domov v rodno Italijo.

O vsem tem so vedeli povedati brigadnim obveščevalcem že na Baču in Knežaku, pa tudi to, da je včeraj prodrla v mesto le manjša kolona Nemcev, ki so čistili prehod od Št. Petra in Postojne do Rijeke in da je malo verjetno, da so se zadržali v Ilirski Bistrici.

Nato je krenila brigadna kolona naprej. Časa za ogleda ni bilo. Kar je, je. Sicer pa, kdo kaj more takšne partizanski brigadni pesti?

Tanki v predhodnici so se na šembijskih ridah za trenutak ustavili, spustili nekaj strelav pred sebe v dolino, nato pa zdrveli po široki cesti s privzdignjenimi topovi in z vihrajnimi zastavicami na iztegnjenih antenah.

Tanki in oklepniki so zavozili v mesto, ne da bi se jim kdo postavil po robu. Zapeljali so na točke, ki so obvladovale vso bližnjo okolico. Ko so se ustavili v Trnovem za njimi prvi kamioni in nato še drugi v središču Ilirske Bistrice, so zasedli občino in pošto ter banko — tako kot to velevalo predpisi za redne vojske, nato pa so še razpostavili zasede in straže in določili ljudi za druge službe, ki naj bi varovale zasedeno mesto.

Nič ni pomagala že vtelešena partizanska disciplina in navada, da se mora borec odreči vsemu. Premamilo jih je veliko mesto, v kakršnem doslej še niso bili, mehak zrak, prijazni ljudje, čiste hiše in založene gostilne. In sovražnika nikjer.

Nenadoma ni bilo nikjer več videti partizanov. V zasedah in na stražah so bili predaletč, ti v mestu pa so bili vsi pod

strehami. Nekje so bili gostje družin, druge so gostili gostilničarji in trgovci, nekaj se jih je izgubilo po opuščenih kasarnah, skratka — bila je svoboda!

Za brigado, njen štab se je nastanil v Matetovi hiši v Trnovem, so se kmalu pripeljali v mesto člani glavnega poveljstva Ivan Maček-Matija in Dušan Kveder-Tomaž, z njima sta bila tudi Edvard Kardelj-Krištof ter Vlada Zečevič od vrhovnega štaba NOV in PO Jugoslavije. V dvoranci v nadstropju hotela Pri zlatem fazanu so razpravljali o položaju v pokrajini s člani okrožnega komiteja partije in odbora OF ter s štabom brigade. Domačini so vedeli predvsem povedati, da čaka na tisoče oboroženih mobilizirancev od Ilirske Bistrice do Trsta, da jih prevzamejo izkušeni komandirji in komandantje in da jih popeljejo v boj.

Da bi čimprej uredili vojsko, ki čaka na akcije tod blizu, so člani glavnega poveljstva sklenili, da bo Luka prevzel kot komandant novo Snežniško-brkinsko brigado, pa tudi vse druge glavne vojaške in politične kadre zanj, da Šerčerjeva brigada. Vsak star partizan lahko v tej nuji vodi najmanj četo, če ne bataljon.

Ko so stvari bile za vnaprej že tako dobro utečene in je beseda nanese na Trst in kako priti čimprej na višine nad njim, je potrkal na vrata sejne dvorane stražar izpred hotela. Zahteval je, da pride dol komandant mesta, češ da je patrolja pripeljala od zasede s ceste proti Podgradu vojaški osebni avto, poln oboroženih Nemcev.

Komandant mesta Milan Guček, nekdanji šerčerjevec in pravkar postavljeni politični komisar nove Snežniško-brkinske brigade, je zagledal pred vhodom v hotelsko hišo vojaški terenski osebni avto s spuščeno streho, v njem pa so sedeli štirje vojaki s čeladami, v uniformah kratkih hlač in bluz kratkih rokavov s trakovi Rdečega križa na njih ter s puškami med koleni.

Vodja te nenavadne »misije« je komandantu mesta molel neki papir. Na golici, opremljeni z besedilom mednarodne organizacije Rdečega križa, so bila vstavljena neka imena.

Še preden je komandant Milan listino prebral, mu je bilo jasno, da je po sredi prevara. Čeprav mu je vodja »misije« dopovedoval, da grede v Št. Peter urejvat zadevo okoli prevoza nemških ranjencev na Rijeko, mu tega ni verjel.

Vtem je že bil na vratih načelnik glavnega štaba Dušan Kveder s Tonetom Vidmarjem-Luko. Prišla sta pogledat, kaj se pred hotelom plete.

Ko je Tomaž zagledal na rokavih Nemcev trakove z rdečim križem, se je brž spustil v razgovor z vodjo »misije«. Všeč mu je bilo, da je vprašani strumno in jasno odgovoril na njegovo vprašanje, kdo so in kam gredo. Nato je vzel komandantu mesta listino, ki so se z njo Nemci »legitimirali« in zapovedal, da je »odposlancem« Rdečega križa takoj omogočiti, da opravijo svoje »poslanstvo«.

Komandant mesta se je temu uprl, češ da so to navadni ogledniki, ki so si drznili v svoji nadutosti tvegati življenja, da bi preizkusili trdnost partizanske obrambe in njihovo navnost.

Tomaž ga je zavrnil, da je slovenska narodnoosvobodilna vojska sedaj redna armada v svetovnem merilu in da se mora zato držati vseh mednarodnih predpisov. Ker je obenem tudi načelnik glavnega štaba odreja, da se misiji »Mednarodnega Rdečega križa« takoj dodeli kurir, ki jih bo popeljal varno skozi brigadne zasede proti Št. Petru.

Nič ni pomagala partizanska modrost in pamet, da živemu sovražniku ne smeš prizanesti. Pred nemški avtomobil je zapeljal s kolesom mlad partizan Franc Hočevvar-Sine, doma s Kočevskega, ki je znal tudi nekaj nemško, in je »mednarodno misijo« odpeljal iz mesta.

Po vsej poparjenosti partizanov nad takšnim koncem razburljivega pripetljaja, pa je imel Luka čudno hudomušen obraz. Ne da bi to videl Tomaž, je drugim pokazal popolnoma novo pištolo »Walter«, ki jo je izvlekel Nemcem izpod sedeža, medtem ko so se ti vlekli iz »kaše«.

Ni minilo pol ure, razgovori Pri zlatem fazanu na najvišji ravni so še vedno trajali, ko je pritekel od zasede pri Podgradu kurir in povedal, da so oni od »Mednarodnega Rdečega križa« potegnili v avto kurirja s kolesa in ga odvedli s seboj, potem ko jim je dal vedeti, da je to zadnja partizanska zaseda.

Ni minilo spet pol ure, ko je bilo slišati v sejno sobo zamolkle eksplozije. Luka je vedel povedati, da so brigadne patrulje opazile Nemce že na grebenih gričkov zahodno in južno od Ilirske Bistrice in da obstreljujejo mesto z minometi.

Močne eksplozije granat je bilo slišati tudi od reške strani. Kurir iz zasede je poročal, da prodirajo od tam po cesti težki tanki in da so jih nekaj prikovale k tlom brigadne havbice.

V mestu je nastal preplah. Člani glavnega in vrhovnega štaba so se brž vsedli v avtomobile, ki so zdrveli po edini prosti cesti, proti Šembijam in Mašunu. Edvard Kardelj - Krištof je utegnil še sporočiti s pošte v Knežaku, da prodirajo tanki tudi po zgornji cesti od Št. Petra in da naj brž pošlje Šercerjeva zavarovanje tudi v to smer.

Misija »Mednarodnega Rdečega križa« je bila sedaj očita.

Tone Vidmar-Luka je ostal v mestu in prevzel komando obrambe. Ze zjutraj je razpostavil po vseh točkah, ki so obvladovale okolico, artilerijo, in na vseh dostopih v mesto so bile s težkim orožjem okrepljene zasede.

Tele prve mine so bile le za ukano partizanom. Ogledniki s topovskih položajev pri starem kamnolomu nad bistriškimi kasarnami so opazili, kako se vali po cesti od Rijeke proti Kosezam neka oklepna sovražnikova enota. Vse je bilo v pripravljenosti, da v primernem trenutku stopijo, z vnaprej izračunanimi elementi v akcijo. Bivši italijanski artileristi, ki so ravnali s topovi, so se izvrstno razumeli na svoj posel. — No, to so čutili šercerjevci tudi že takrat, ko so si stali drug drugemu nasproti. — V pripravljenosti je bila tudi topovska baterija pri cerkvi v Trnovem, »predmestju« Ilirske Bistrice.

Medtem pa je že naletela na predhodnico oziroma izvidnico sovražnikove kolone, brigadna zaseda, ki je bila postavljena v sami vasi v Kosezah. Na čelu izvidnice je bil motorist s prikolico. Tako nepričakovano je zapeljal med hiše, da je dežurni oglednik v zasedi Jože Kelbl, doma iz Mirne peči, hotel skočiti v kritje za prvo hišo, pa ga je prehitel nemški vojak iz prikolice, skočil je za njim in mu zarinil bajonet v trebuh.

Ubogi Jože se je zavlekel na koseške njive in tam obležal in izkrvavel.

Od bistriškega kamnoloma so zagrmle prve salve topovske baterije na čelo kolone. Prvi zadetek je že bil v polno — raztrgalo je gosenice tanka in ta je pričel goreti.

Kolona na cesti je ob tem presenečenju za hip zastala, nato pa so tanki in oklepniki iz kolone obšli goreči tank in hoteli nadaljevati pot proti Ilirski Bistrici. Prevozili so ovinek, kjer so imeli kritje za hišami, ko pa so se prikazali na ravnini,

kamor je od kamnoloma odprt pogled, je spet zagrmela salva in goreti sta pričela še dva oklepника. Sosreden ogenj topovske baterije od kamnoloma je prikoval kolono, da se ni mogla nikamor premakniti.

Šercer jevci niso mogli niti približno slutiti, kakšnega imenitnega »gosta« imajo pred seboj: sam komandant 71. pehotne divizije general Raapke se je vračal s spremstvom iz Rijeke na svoje divizijsko poveljniško mesto v Planino pri Rakeku. To je bila divizija, ki je kasneje v nemški ofenzivi nosila levji delež boja proti slovenskim partizanskim brigadam.

Le škoda, da ni general sedel v enem od tankov ali oklepnikov, ki so goreli na koseški cesti!

Medtem ko je pri Kosezah ostalo pri tem, da oklepna kolona ne more skozi brigadni ogenj, pa so mesto in dozdevne partizanske položaje obdelovali nemški minometi in tankovski topiči, vendar brez škode, ker so imeli borci v zasedah povsod dobro kritje.

General Raapke si je moral izsiliti prehod. Zato je poklical na pomoč svoje oklepne enote iz Št. Petra.

Medtem pa se je k brigadi vrnil že tudi njen III. bataljon, ki je zaostal za en dan v Pudobu oziroma v Loški dolini. Pripeljali so se prav do križišča v Trnovem, od koder pelje ena cesta v mesto, druga pa ribniško dolino, ko jih je prestregel namestnik brigadnega komandanta Luka in jim naročil, naj gredo brž v smeri železniškega podvoza proti vasi Topolec. Od tam je prodirala proti Ilirski Bistrici oklepna kolona, ki je šla na pomoč glavnini spremstva generala Raapkeja.

Borci III. bataljona so takoj zasedli oklepni kamion in vkrcali nanj in na kabino težke in lahke mitraljeze, v blindo pa sta sedla k šoferju še namestnik komandanta bataljona Roman Vidmar in četni komisar Zvone Zupan. Na blindo se je vzpenjala tudi že borka Lida, pa jo je potegnil z nje neki borec, ki je bil včasih italijanski finančar v Črnomlju, in sedel vanjo namesto nje, in so se odpeljali pred blindiranim kamionom Nemcem naproti, ob robu ceste pa so jim sledili pešci.

Blinda v predhodnici še ni prišla do nekdanjih kasarn TRTJA, ko se je izza ovinka prikazala kupola tigra, s predse uperjenim topom. V trenutku je zagrmelo in razneslo blindo, ki se je nato še vžgala. Tiger je pričel tolči iz svojih mitra-

1 jezov s probo j no municijo še po blindiranem kamionu, da je lesene stene kamiona kar cefralo.

Zadelo je šoferja in kamion se je zvrnil v jarek, borci pa so skakali z vozila in bežali po poljih proti Šembijski cesti. Od časa do časa je kdo klecnil.

Luka je poslal proti oklepni koloni še dve tanketi, ki pa so ju tigri kar povozili in zmečkali.

V samo mesto Nemci vendarle niso napredovali. General Raapke si je izsilil prehod proti Št. Petru mimo Ilirske Bistrice, proti Zarečju, in od tam dalje šele na glavno cesto. Glede na strahovit odpor brigade z artilerijo je menil, da je mesto še močnejše utrjeno in zavarovano kot je bilo.

Te njegove namere pa ni vedela komanda obrambe. Zاپovedana je bila izpraznitev Ilirske Bistrice, ker je bilo videti, da je cilj sovražnikove kolone — zasedba mesta.

Kdor ni bil zaposlen v zasedah z zavračanjem Nemcev, je sodeloval pri evakuaciji. Mrak je že legal na mesto, ko so borci nakladali kamione z vso svojo opremo in sploh z vsem, kar je bilo vredno odpeljati, predvsem živežem. Tovor in artilerijo so odvažali po obeh cestah, ki peljeta v mašunske gozdove. Tja so se tudi umikali borci, ki so bili pod neposrednim ognjem sovražnikovega orožja.

Ker štab brigade ni imel več pregleda nad položajem, je mnogo zased ostalo na svojih mestih v trdo noč, ker tudi Nemcev ni bilo pred njihove cevi.

Tja do desete ure zvečer so se še oglašali posamezni strelji, potem je pa vse utihnilo. Le od daleč je bilo čuti brnenje brigadnih kamionov visoko gori v mašunskih gozdovih. Borci iz zased, ki so zadnji zapuščali svoje položaje, ko se jim je le zdelo, da ni več brigade v mestu, so po cestah in ulicah še pobirali zapuščeno vojaško opremo, nato so se pa še sami napotili proti gozdovom.

Najpožrtvovalnejši med njimi so pobirali ranjence in si jih zadevali na rame ter jih nosili navkreber proti gozdovom, mestni aktivistje pa so tiste, ki so jih reševali sami, oddajali v samostan sester Notre Dame, kjer so jih te prevzele v nego.

Na Mašunu so se zbirali razkropljeni borci in ranjenci še nekaj dni.

Ko je potem štab brigade opravil obračun izgub v Ilirski Bistrici, je ugotovil, da je zgubil okoli 16 borcev, med njimi — poleg Romana Vidmarja in Jožeta Keblja še: Franca

Božiča iz Otaleža, Janka Branislja iz Cerknice, Antona Kraševca iz Dan v Loški dolini, Ivana Meglico iz Golca, Ernesta Šijanča iz Ljubljane, Antona Vrbinca iz Bizovika, nekega »Zokana« iz Tomišlja in druge. Najhuje je bila prizadeta 2. četa III. bataljona, ki je zgubila komandirja Miho in političnega komisarja Zvoneta Zupana, avtomobilsko blindo, blindirani kamion in dve tanketi. Vsa druga motorizacija in artilerija je bila rešena.

Borci, ki so preživeli neposreden nemški ogenj, so si pripovedovali kaj čudne zgodbe. Tako je neki mlad borec obležal v jarku poleg ceste, ko je šla mimo nemška kolona. Vanj je ustrelil prvi vojak in ga zgrešil. Drugi vojak je tudi streljal in ga zadel v zaponko opasača, da se je krogla odbila. Ker pa za tem vojakom ni bilo nikogar več, ga je od zadaj ustrelil ta mlad borec, ki je po vsem tem streljanju le ostal živ.

Srečo je imel tudi namestnik komandirja čete Peterca Milče, ki se je rešil iz oklepnega kamiona.

Zal so imeli nekaj žrtev tudi domačini v mestu. Trije so padli ob trnovskih kasarnah, ko so prihrumeli proti mestu nemški tanki. Meščanki Mimi Japljevi, ki je bila izučena bolničarka in je s kolesom in torbo z oznako Rdečega križa hitela na pomoč ranjenim partizanom, so Nemci z rafalom prestrelili obe nogi.

Sestre samostana Notre Dame so negovale ranjene borce toliko časa, da je bila na Mašunu organizirana komanda mesta, nakar so jih prenesli v bolnišnice v gozdove.²¹⁹

S Trstom ne bo nič — v gozdovih je najlepše

Partizani so si znali brž zaceliti rane. Preveč je bilo dela, da bi se lahko prepuščali otožnosti. Dve brigadi sta čakali, da se uredita.

Ze prvo dopoldne je naletel na Šercerjevo brigado na Mašunu motorizirani kurir France Štritof-Krištof, ki je prinesel zanj pošto od štaba divizije. Načelnik Pero Popivoda mu je dal na pot 10.000 lir, da bi si imel s čim kupiti hrane in plačati prenočišče, če ne bi brigade v Trstu takoj našel.

Potem so odbrali od Šercerjeve brigade kakšnih 20 komandirjev in komisarjev, pa tudi borcev, ki so največ obetali, in jih dodelili novi Lukovi, Snežniško-brkinski brigadi. Z vsa-

kim Luka ni bil zadovoljen, saj je poznal vse stare gade do kosti in je vedel, kako si bo lahko s katerim pomagal.

Ker je dala Šercerjeva že avgusta meseca za Gorenjsko brigado precej starešinskega kadra, je veljala že kar za »brigado kadrov«. Ta sloves ji je ostal ves čas vojne in je bil tudi dobro izkoriščan.

Za razporeditev po bataljoni Šercerjeve je čakalo tudi še nekaj sto novincev, ki niso bili v Ilirski Bistrici. Vsem v Novi vasi in Pudobu zajetim belogardistom, ki niso bili obsojeni, ali ki že niso pobegnili iz brigade do 16. septembra, je govoril komandant Mile Kilibarda in jih v svojem jeziku rotil in pozival, da ostanejo za vse večne čase zvesti idealom narodnoosvobodilnega boja; partizanska oblast je velikodušna in jim daje to možnost.

Na obrazih, še včeraj ali pred dnevi belih vojščakov je bilo kar videti, kako so nad to spremembo »navdušeni«.

Toda vseeno, dobili so spet orožje in vpisali so jih v brigadni seznam.

Taborišče v mašunskem gradu in ob njem je bilo tiste dni nekaj čudovitega. Skoraj dva tisoč ljudem z orožjem in brez njega je bilo to srednjeveško fevdalno poslopje z večjo jaso in okolišnjimi, z drevjem poraslimi kotanjami, dom in prostor za urjenje.

Življenje se je v tem mravljišču pretakalo kot v kakšnem kitajskem vele mestu. Podnevi in ponoči so prihajale in odhajale patrulje, kurirji, se menjavale straže, zasede so hodile na cesto proti Pivki, kjer so zraven še zasekovale in prekopalale dohode iz doline; čez Mašun so še vedno hodile zakasnele kolone razoroženih in od dolge poti sedaj že razčepanih savojskih Soldatov; kar tam v kakšni vrtači so novinci ali orožarji preizkušali orožje; v neki grajski sobi so zaprte vojaške cipe, ki niso mogle več s kavalirji proti njihovemu domu, tulile in na ves glas prepevale ali molile, vmes so kurirji v svoji sobi navijali hreščeč gramofon, skratka — Babilon.

Kaj se je dogajalo medtem v dolini, so vedeli povedati le kurirji, ki so skrbeh za zvezo med brigadami in poveljstvom XIV. divizije. Poleg Tomšičeve in Šercerjeve, je sedaj vanjo spadala še nova Snežniško-brkinska brigada, zraven pa še tudi ena nova, ki so ji rekli »Loška«. Ta zadnja in Tomšičeva sta operirali na drugi strani Snežnika in Javornika, vse do želez-

nice Postojna—Ljubljana. Gradnikovo in Gorenjsko so izločili iz sestave XIV. in ju poslali na njuni domači ozemlji.

V teh dneh vrenja in dogodkov, ki jim je kronist komaj sledil, je izdal glavni štab NOV in PO Slovenije takole dnevno povelje:

»V teku nekaj dni vam je uspelo razorožiti tri divizije italijanske vojske, oborožiti našo vojsko z modernim orožjem, osvoboditi razen Ljubljane vso Ljubljansko pokrajino in razen Trsta vso Istro. Bela in plava garda sta razbiti. Zadnje ostanke uničujejo naše edinice okrog Turjaka in le majhen del se je mogel rešiti pod zaščito nemške vojske. Kljub amnestiji, ki jo je izdal izvršni odbor OF so se raje zvezali s smrtnim sovražnikom slovenskega naroda, z naj hujšim sovražnikom človeštva — Hitlerjem in tako pretrgali zadnje vezi s slovenskim narodom.

Glavni uspeh v teh dneh predstavlja uspešno izvedena mobilizacija in formiranje nove XVIII. divizije. Za ta uspeh izreka glavni štab NOV in PO Slovenije zahvalo in priznanje vsem borcem, partizanom in partizankam, komandirjem, komandantom in politkomisarjem I. UB Tone Tomšič, II. UB Ljubo Šercer, III. UB Ivan Gradnik, IV. UB Matija Gubec, V. UB Ivan Cankar, VI. UB Slavko Šlander, VII. UB Gorenjska, bataljona France Levstik, Zahodnodolenjskega odreda in Vzhodnodolenjskega odreda, ki so s svojo borbeno pripravljenostjo, sposobnostjo in samoiniciativnostjo, omogočili ta uspeh.

Obenem pozdravljamo vse Slovence in Slovenke, ki so se brez pamišljanja odzvali pozivu in se vključili v narodnoosvobodilno vojsko in partizanske odrede Jugoslavije. Prepričani smo, da boste tudi vi zastavili vse svoje sile v službo slovenskega naroda.

Poseben pozdrav velja v tem trenutku edinicam NOV in POS na Gorenjskem, Koroškem, Štajerskem in Primorskem, ki so ostale v sovražnikovem zaledju in tam s svojo aktivnostjo uničujejo sovražnikovo živo silo. Aktivnost teh edinic je ena najvažnejših jamstev za skorajšnjo priključitev teh pokrajin osvobojeni in združeni Sloveniji.

Partizani in partizanke!

Z brezpogojno kapitulacijo italijanske vojske je sovražnik močno oslavljen. Neizprosni udarci, s katerimi razbija njegove sile zmagovalna Rdeča armada pehajo sovražnika v siguren propad. Toda sovražnik še ni uničen. Naša dolžnost je, da mobiliziramo vse sile slovenskega naroda in se pripravimo na odločilne boje za dokončno osvoboditev in odločitev. Hitlerjeve bande bodo skušale ponovno napadati naše ozemlje in ponovno nahujskati narodne izdajalce in petokolonce k razpihovanju bratomorne vojne, k razbijanju naše enotnosti.

Naša prva dolžnost je, da z vsemi silami preprečujemo vsak poizkus razbijanja enotnosti naroda. Naše divizije in odredi morajo pokazati, da so čvrsti in enotni pri uničevanju sovražnika, da niso dostopni kakim razbijajočim poizkusom petokoloncev. Zato se mora

celotna vojska takoj pripraviti na borbo. Vsak vojak mora postati mojster svojega orožja. Komandirji, komandanti, politkomisarji, partizani in partizanke morajo postati mojstri vojskovanja.

Živela narodnoosvobodilna vojska Jugoslavije!

Živel vrhovni komandant voditelj južnoslovanskih narodov tovariš Tito!

Živel izvršni odbor OF slovenskega naroda!

Smrt fašizmu — svoboda narodu!»²²⁰

Na vseh dostopih k širnemu osvobojenemu ozemlju so enote narodnoosvobodilne vojske zadrževale sovražnika in z junaškim odporom zmedle račune novega osvajalca, nemške vojaške horde, da bi zamenjala poprejšnjega okupatorja.

Vrvež na Mašunu septembra 1943

In ker je bila Šerčerjeva brigada poslana na južnoprimorsko ozemlje zato, da tukaj tudi ostane, je bil zanjo važen razglas vrhovnega plenuma OF z dne 16. septembra:

»1. Vrhovni plenum Osvobodilne fronte slovenskega naroda izpolnjuje temeljno, iz naravnih in zgodovinskih pravic izhajajočo zahtevo slovenskega naroda ter proglaša priključitev Slovenskega primorja svobodni in združeni Sloveniji v svobodni in demokratični Jugoslaviji..«²²¹

Ta objavljeni sklep je samo še potrdil to, kar slovenska vojska že ves čas ni upoštevala — nobena meja ne ločuje in ne more ločiti Primorskih Slovencev in njihovih domačij od ostale Slovenije.

Z ukazom glavnega štaba, izstavljenim 18. septembra, je bil ustanovljen operativni štab za zapadno Slovenijo. Njegovemu neposrednemu vodstvu so bile podrejene vse enote NOV in PO Slovenije, ki so bile na Slovenskem Primorskem, Gorenjskem (brez kamniškega okrožja), Koroškem in Dolomitih.

Operativne naloge štaba so bile:

a) osvoboditev Slovenije in utrditev oblasti na vsem ozemlju zahodne Slovenije,

b) boj proti Hitlerju in nemškim silam in njih uničenje do končne zmage.²²²

O samostojni nalogi Šerčerjeve brigade je poročal na seji Narodnoosvobodilnega sveta za Primorsko Slovenijo dne 20. septembra dr. Aleš Bebler, ki je kot njegov tajnik odletel z avionom poročat IOOF in glavnemu štabu; svoj sedež sta imela tiste dni v gradu Soteski ob Krki:

»... Šerčerjeva brigada ostane trajno na Primorskem. Njena naloga je, da operira v tržaškem zalivu in uniči zveze z zaledjem ..«²²³

Udarina brigada Ljuba Šerčerja po udarcu iz Ilirske Bistrice in zaradi svoje organizacijske neutrjenosti še ni mogla na pot, da bi pričela izpolnjevati svoje poslanstvo. Poznal se ji je tudi odhod tolikšnih kadrov k Snežniško-brkinski brigadi in omahljivost njenega začasnega poveljstva, ki si ni upalo začeti tveganih nastopov zaradi ne vpeljanega, neizkušeneega in politično nezanesljivega dela moštva. Zakaj brigada je narasla od Grčaric za 600 ljudi, po večini bivših belogardistov ali pa previdnih mlačnežev.

Skupaj je štela sedaj na Mašunu le še čez 700 borcev od prek 1000, kolikor jih je imela, ko je krenila iz Pudoba. Nekaj jih je bilo prestavljenih, nekaj jih je padlo, največ pa jih je

— dezertiralo.²²⁴

Stikov s sovražnikom te dni, ko se je umaknila brigada na Mašun, ni imela. Dogodek za spremembo je bil, ko je zajela obhodna patrolja pri Knežaku dva nemška motorista, vojaka in oficirja, ki sta se pripeljala za nedeljsko popoldne 19. septembra kar do Knežaka, več kot 15 km globoko v ozemlje brez gospodarja. To je bilo za tiste dni značilno in večkrat uporabljeno nemško početje, drzno in tvegano, da so lahko ugotavljali, do kam nadzorujejo ozemlje partizani.²²⁵

Še bolj pomemben in veselosmešen je bil pripetljaj s tremi nemškimi oficirji, ki so po tem ponavljajočem se receptu prodrli na partizansko ozemlje do zasede III. bataljona, ki jo je med Sv. Pavlom in Drskovčami vodil komandir Mirko Zdešar. Borci so zajete oficirje odgnali na Mašun, s pošte v Knežaku pa je bataljonska komanda sporočila poveljstvu nemške posadke v Postojni, češ da so ujeli njihove oficirje, katere bi zamenjali za svoje ujetnike.

Nemci so odgovorili iz Postojne, da takih vojakov, ki se predajo, ne potrebujejo ..²²⁶

Nemci niso imeli na voljo sil, da bi čistili ozemlje. Razpad italijanske vojske jih je našel na tem delu njihove evropske fronte slabo pripravljene.

Potem je šla Šerčerjeva naproti s kamioni do Klane brigadi internirancev z Raba, ki so se že na otoku vsi oborožili in imeli svojo brigadno poveljstvo, bataljonske štabe in urejene čete.

V Klani so brigado vkrcali na kamione, jo prepeljali na Mašun in jo vpisali v divizijski seznam. Med potjo je Kneftra pobiral na kamione še partizane z Mašuna, ki so se razbežali.

Neki večer je namreč Daki uprizoril poizkusni preplah s tem, da so pričeli streljati v gozdu s strojnicami, puškami in metalni bombe ter vklikali »juriš«. Takrat je bežalo vse čez drn in strn. Mnogih tudi ni bilo nikoli več na spregled, ker so dobro izkoristili zmedo in noč.

Starejši bratje po orožju so požrtvovalne internirane tovariše toplo sprejeli. Operativni štab za zapadno Slovenijo je takoj 21. septembra izdal ukaz, da Rabska brigada ostane skupaj kot vojaška enota in se ne bo priključila Šerčerjevi, kot

Zbor brigad na Mašunu septembra 1943

je bilo prvotno predvideno. Šercerjeva naj pridobiva novo moštvo in naj se spopolnjuje z mobilizacijo na južnem Primorskem, vključno v Slovenski Istri.²²⁷

Določeno je bilo, da bosta obe brigadi, skupaj s Snežniško-brkinsko, usklajali vojaške operacije v smislu navodil in ukaza glavnega štaba Slovenije in ki veljajo za XIV. divizijo.

Te naloge so bile predvsem rušenje proge Ljubljana—Trst in Št. Peter—Rijeka.²²⁸

Dne 24. septembra je prispel na Mašun tudi komandant glavnega štaba NOV in PO Slovenije Franc Rozman-Stane, ki je bil na poti proti Trstu.

Tega dne je bila na Mašunu velika in redka slovesnost. Na vzpetini pred prostorno jaso je bil postavljen vojaški frontni oltar in ob njem je bral partizansko prisego divizijski župnik Jože Lampret, za njim pa je ponavljalo besede na stotine postrojenih novincev. Na slovesnosti so bile prisotne tudi vse brigade.²²⁹

Iz zbora uglednih starešin je nato stopilo pred besed željno množico nekaj pomembnih govornikov, ki so utešili njena pričakovanja. Potem so po obeh brigadah opravili še volitve

za odposlanca v kočevski zbor — prvi resnični ljudski parlament.

Šerčerjevo naj bi zastopala Alojz Filipič-Miha in Milče Peterca.

Zasede in patrolje v dolini so tiste dni prestrezale in pošiljale na Mašun številne begunce iz koncentracijskih taborišč širom Italije, ki so pobegnili in se vračali domov. Če že niso hoteli ostati v partizanih, so jih na Mašunu nahranili in jim pokazali pot domov.

Tako se je ustavila pri aktivistki Mariji v Knežaku večja skupina hercegovskih rojakov, ki so prav tako hoteli proti domu. Bilo jih je 43 — 36 moških in 7 žensk. Stari so bili od 17 do 30 let in so jih Italijani zajeli bodisi v bojih bodisi v raznih racijah.

Ta skupina je bila že skoraj čisto vojaška formacija. Imeli so svoj vojni svet, ki so ga vodili: Ljubo Nikolič, Ševa Ziad, Ludvik Kujundžič, Gašo Ilič in Kurt Huznija.

Ko jim je dala Marija zvezo s Šerčerjevo brigado, so se napotili z velikim veseljem takoj k njej na Mašun.

Želeli so najprej, da jim dajo spremstvo proti domu, ko pa jih je brigadni štab prepričal, da je vseeno, kje se borijo, so ostali v brigadi. Hoteli so ostati kot enota skupaj. Potem so jih prepričali še to, da je bolje, da so razdeljeni po drugih enotah. To je prišlo brigadnemu vodstvu še toliko bolj prav, ker so bili mnogi politično razgledani in so prevzeli v brigadi odgovorne politično komisarske dolžnosti.

Vse, kar se je takrat dogajalo na Mašunu in spodaj pod njim v dolini, je bilo v malem podoba življenja skoraj vse Slovenije — partizanska vojska je skušala zase izsiliti, kar se je največ dalo vojaškega materiala od propadle italijanske vojske in pritegniti čim več ljudi v svoje operativne enote, utrjevati politično oblast in rušiti prometne poti, da bi tako onemogočili nemočnemu sovražniku zbiranje sil, zakaj pričakovati je bilo, da se bo kmalu zbral in udaril na okrepljenega nasprotnika — slovensko in sploh — jugoslovansko narodno-osvobodilno vojsko.

Ker sovražnik ni imel še dosti moči, je uprizarjal nad civilnim prebivalstvom le ustrahovalne akcije z nenadnimi vpadi in spet umiki z osvobojenega ozemlja. Bela in plava garda je bila v zunanjih postojankah potolčena in so se njeni ostanki zavlekli pod okrilje Nemcev v Ljubljano. Ves del, do

pred nedavnim od italijanske vojske zasedene Slovenije, je bil poln orožja in za vstop v narodnoosvobodilno vojsko voljnih ljudi, zanje pa je manjkalo izkušenega starešinskega kadra. Stari borci so se kar vtopili v tem morju novincev.

Dne 24. septembra popoldne je odšel s komandantom Stanetom v Slovensko Istro in se poslovil od Serčerjeve še politični komisar III. bataljona Drago Benčič-Brkin, da bo z Ivanom Kovačičem-Efenkom prevzel poveljstvo tisočglave vojske oboroženih domačinov v okolici Kopra.

Tudi ob morju je vstaja zajela vso deželo in je manjkalo samo vodij.²³⁰

Glavna naloga — podiranje prometnih zvez

Ker se je nalet Serčerjeve brigade na Trst ustavil, se je lotila svoje rezervne naloge — rušiti glavno prometno zvezo med severno Italijo in vzhodno Evropo, se pravi — železniško progo Trst—St. Peter in Št. Peter—Rijeka.²³¹

Premor in počitek na Mašunu je šel h kraju in brigada je spet prihajala k sebi.

Najprej je bil nared za poseg v boje v dolini I. bataljon, ki je odšel z Mašuna pod poveljstvom svojega komandanta Jožeta Merlaka-Milana 21. septembra. Glavna naloga bataljona je bila — rušenje in spet rušenje železniške proge.

Brigadni obveščevalci so zvedeli, da je v vasi Kočah pri Slavini, blizu Prestranka, slabo zastraženo skladišče razstreliva. Če ga dobi brigada v roke, bo lahko z njim opravila marsikaj koristnega.

To je prišlo ravno prav I. bataljonu, da se bo oskrbel z eksplozivom za svoje načrtane naloge. Bataljon se je v vasi Palčje na pivški planoti razdelil: en del je šel rušiti progo Postojna—St. Peter, drugi del pa je naskočil skladišče razstreliva v Slavini: pred tolikšno premočjo je sovražnikova straža pobegnila in je prišel bataljon brez boja do plena. Razstreliva je bilo okoli 600 kg.

Za prvo akcijo s pridobljenim razstrelivom je bilo predvideno porušenje velikega železniškega viadukta pri Prestranku, zgrajenega iz klesanega kamna in dolgega okoli 200 metrov. Če bi šlo vse po načrtu, bi porušeni viadukt zgrmel še na cesto, ki pelje iz Postojne čez Št. Peter in dalje na Rijeko.

Tako bi bila opravljena z enim zamahom dva udarca, ki bi pomenila vsaj za nekaj dni ohromitev vsega prometa na relaciji Postojna—Št. Peter oziroma Postojna—Trst.

Tega so se zavedali tudi Nemci in so tako okrepili, po akciji na skladišče streliva, zavarovanje vseh važnejših naprav na progi, tudi s tanki in težkim orožjem, da se bataljon sploh ni mogel približati viaduktu in progi Postojna—Trst. Zato pa je porušil nekaj stebrov električne napeljave ob progi Št. Peter—Rijeka, kar je bilo spricho visoke napetosti v napeljavi silno tvegano delo.

Prvi bataljon je ostal v Slavini 3—4 dni, potem se je premaknil proti Vremščici in zasedel vas Volče, od koder je potem hodil na akcije na progo Št. Peter—Divača. Tam je rušil tirne naprave, postajna poslopja in postavljaj zasede onkraj Vremščice na cesti Postojna—Trst in Senožeče—Divača. Lotiti se ni mogel edino železniških predorov, ki so tam zelo številni, a so bili izredno močno zavarovani.³²²

Medtem se je pripravljaj na odhod z Mašuna na odrejeno operativno področje tudi preostali del brigade, III. in IV. bataljon. Drugi bataljon štab brigade še vedno ni sestavil, ker mu je manjkalo starešinskega kadra. Pač pa se je povečalo številčno stanje teh dveh bataljonov, ker je bila medtem razpuščena Rabska brigada in so vse njene, za napore sposobne borce, razdelili po drugih brigadah XIV. divizije.³²³

Dne 29. septembra sta odšla bataljona z Mašuna in zasedla zahodne predele Brkinov, da bi bila bliže železnici in cestnim zvezam. Tretji bataljon je zasedel področje Misleč, Vato velj in Barke, IV. bataljon pa položaje nad cesto Divača—Ribnica—Ilirska Bistrica.

Tako je Šercerjeva brigada s svojimi enotami obvladala kar največ ozemlja južne Primorske.³²⁴

In še ena važna naloga je bila pred bataljoni — mobilizacija! Tudi to so temeljito opravili.

V Brkinih je brigada naletela na ljudi tako dobrega srca, kot so to bili Belokranjci, če ne morda še bolj. Že niso več vedeli, s čim bi še lahko ustregli svoji vojski. Ne samo da so ji dali iz shramb prav vse, kar so premogli, partizani si niso smeli niti sami kuhati; prehrano in sploh vso oskrbo so prevzeli terenski odbori. Ko so kolone borcev prihajale iz bojev v dolini, so jim med potjo stregli s sadjem, ki so ga pravkar obirali. Cele vreče izbranih jabolk so razdali kar tako mimo-

grede. Dekleta so skrbela, da so bili partizani čisti in za vso njihovo gostoljubnost jim je bila najlepše plačilo — slovenska pesem.

Tako dobro vpeljane obveščevalne mreže kot v Brkinih in v dolini, niso imeli šerčerjevci še nikjer. In tako prizadevnih in bistrih sodelavcev. Komaj se je dobro začel kakšen premik sovražnika, že je o tem vedel štab brigade, pa čeprav je bil oddaljen nekaj ur hoda. Posebno spretne so bile pri tem poslu ženske in dekleta, ki so se lahko svobodno gibale in prihajale v večje kraje, kjer se je zbiralo vojaštvo.

Prvi val nemške ofenzive je že tu

Tiste dni je prejel obveščevalni center brigade vznemirljive vesti, da je vsa dolina polna motoriziranih sovražnikovih kolon, ki se sicer valijo proti jugu, puščajo pa v strateško važnih postojankah zaščito s tanki, topovi in pehoto. Kmalu nato je že bilo očitno, da je na stikih s Šerčerjevo brigado tankovska divizija Prinz Eugen s tremi bataljoni Čerkezov in z dvema bataljonoma svoje pehote ter z baterijo topov: v Ilirski Bistrici se je ustavilo 30 tankov, med njimi 15 tigrov, v Rodiku 6, Hujah 7, Košani 9, v Podgradu 30 tankov in blind polnih vojaštva, v Obrovu 40 kamionov pehote, v Javorju 7 tankov in 40 kamionov pehote, v Slivju 30 tankov in oklepnikov, Smrjih 7 in Premu 5 tankov, na Brezovo brdo se je privleklo 15 kamionov pehote, ki pa se je kmalu vrnila na glavno cesto.

Ves dan 2. oktobra so stalno krožili sovražnikovi tanki in blinde po cestah, ki obkrožajo Brkine.²³³

Vsa ta ogromna sovražnikova sila pa je le varovala zaledje trem nemškim divizijam, ki so pričele 3. oktobra čistiti najprej ozemlje, od koder se je čutil nemški okupator najbolj ogroženega: neposredno okolico Trsta, Slovensko Istro.

V enem dnevu je prečesal vso deželo in razbil nekaj tisočglavo ljudsko vojsko, nato pa je nadaljeval pohod proti Hrvatski Istri in Rijeki.²³⁸

Okoli Brkinov razpostavljeni sovražnik tudi ni miroval. Močnejši in hitro gibljivi sovražnikovi oddelki, zlasti konjenica, so na vseh koncih silili proti brigadnim položajem, da bi zadržali partizane na višinah proč od cest in železnice.

Brigadne enote so se kljub temu še vedno spuščale v dolino in so streljale s topom na vlak med St. Petrom in Divačo ter ga zadele z dvema granatama v polno, zraven so razrušile postajno poslopje v Ležečah in dobršen kos proge. Četrty bataljon je iz zasede napadel in uničil kamion, poln vojaštva, vsak čas pa so se s sovražnikom spopadale patrulje, ki so mu večkrat prizadevale tudi občutne izgube. Uničen je bil tudi kamniti cestni most pri Sv. Mavrici ju.

Šercerjevi brigadi se je v teh dneh stiske priključil tudi bataljon kakšnih 140 mož razhajkane Tržaške brigade in III. bataljon prav tako razbite Snežniško-brkinske brigade.

Ker je bilo Nemcem le do prevoznih prometnih poti v dolini, ozemlja Brkinov niso pričeli načrtno čistiti, pač pa so hoteli držati partizane čim dlje proč od sebe. Stalno so opazovali njihove premike, kar jim zaradi neporaščenega terena ni bilo težko, in so z artilerijo obstreljevali vasi, ki so jih partizani zasedli. Tako so nabijali s topovi v važno brigadno oporišče Suhorje, vas Barko pa so zažgali, ko so se iz nje umaknili partizani pred tanki.²³⁷

Dne 5. oktobra so šercerjevci obstreljevali s topovi in minometi železniško razkladalno rampo na postaji Rodik, kjer so Nemci izkrcavali tanke in kamione.

Dne 6. oktobra je prispela v štab III. bataljona v Misleče vest, ki so jo sporočili terenski obveščevalci z Artviž — v vas je prišla nemška konjeniška patrulja. Razjahali so in konje imajo privezane pred gostilno, kamor so odšli na okrepčilo.

Na Artviže je takoj pohitel vod 3. čete pod poveljstvom namestnika bataljonskega komandanta Franca Korošca-Mihe, da prestreže patrulji povratek. Terenci so borce peljali na pot, ki vodi iz vasi navzdol proti Rodiku.

Zaseda pa je nalogo slabo opravila. Zavzela je položaje nad kolovozom, ki je v useku. Ko so se nemški vojaki prikazali na poti iz vasi proti zasedi, je skočil prednje na 50 m neki borec in zakričal: »Hände hoch!«

Prvi konjenik je spustil vanj rafal in ga preresetal čez trebuh, nato pa so pognali konje. Ko so pridrveli do zasede, so jim gledale iz usekanega kolovoza samo glave in borci so užgali po njih, pa nobenega ranili. Nemci so poskakali s konj in jo ucvrli navzdol po bregu in — vsi ušli.

Razbežali so se tudi konji, vendar so jih borci s pomočjo vaščanov polovili in peljali s seboj v štab bataljona. Oddali

so jih potem štabu brigade, ki je bil na Vatovljah. Bilo je kakšnih 12 repov, osedlanih.

Po tem obisku sovražnikove patrulje na najvišjem vrhu Brkinov, je bilo pričakovati tudi njegovo akcijo. Zato je štab III. bataljona pripravil načrt, da pripravi zavarovanje vseh bataljonskih položajev in obrambo svojih oporišč, ki so bila v vaseh nižje od Artviž.

Še v trdi noči sta odšli na višavje prva in druga četa, da zasedeta še pred Nemci položaje, ki obvladujejo Artviže. Prva četa je zasedla ves greben, ki pelje v smeri vzhod—zahod in na katerem stoji artviška cerkvena, 2. četa pa je zasedla sosednji vzporedni greben, tako da sta obe četi sestavljali odprto podkev proti dohodom iz doline — od Hrpelj in Rodika. V sredini je ležala v kotanji vas, na vzpetini nad vasjo, proti jugozahodu h koti Grmada, kjer so dohodi iz doline k Artvižam, pa so bile postavljene zasede, ki naj bi le počasi spuščale sovražnika na bojno polje. Ta bi zašel, če bo nasedel temu načrtu, v klešče, ki se bo iz njih težko izvlekel brez večjih žrtev. Medtem je levo krilo te frontne črte ostalo odprto in je bil v smer proti Ostrovici ali še naprej predviden tudi morebitni umik, saj je ozemlje onstran artviške gore in Kozjan držal brigadni IV. bataljon, za zavarovanje na desnem krilu pa je bil določen Tržaški ali V. bataljon brigade. Tretja četa III. bataljona je ostala v rezervi v Mislečah in je s svojimi vodi držala zasede na poteh iz doline s severne in severozahodne smeri.

Bataljonske čete so bile dobro oborožene — vsaka je imela po 10 puškomitraljezov in po 2 težka mitraljeza, bataljon pa še minometni vod. Vsaka četa je štela po okoli sto borcev.

Ze navsezgodaj 7. oktobra je pričela Artviže in okolico obdelovati s peklenskim topovskim obstreljevanjem sovražnikova artilerija. Večina prebivalcev se je iz vasi umaknila na varno v zaraščene grabne, ob 9. uri pa so se že udarile sprednje zasede na koti Grmada z nemškimi predhodnicami. Ze takoj prvi boji so dali slutiti, da bo dan vroč kot malokateri doslej. Borci so premišljeno izvajali izvrstno taktično zamisel svojega komandanta — pod nenehnim ognjem polagoma zapuščati prednje izpostavljene položaje, sovražnika izčrpavati in ga pripeljati na planjave med Grmado in vasjo, kjer ga bo dočakalo vse bataljonsko orožje.

Pozno dopoldne je boj dosegel višek. Šercerjevci so bili vkopani na poprej izbranih položajih, Nemci pa so se kar naprej poganjali izza golega grebena Grmade po čistinah proti vasi. Pobitih in ranjenih Nemcev je ležalo po njivah in travnikih na kupe, pa so kar naprej v valovih silili pred bataljonsko orožje. Ves čas boja, ki ni pojenjal niti za predah, so padale na bojišče topovske granate s položajev pri Materiji in Kozini, in mine, ki so jih Nemci prožili s položajev na hribu Ajdovščina nad Rodikom. Šercer j evcem ni bilo sile na dobro izbranem zemljišču, ker so imeli zaščitene boke in zaledje, po njih zasedena grebena pa sta gospodovala nad vso okolico. Če so se Nemci le preveč približali bataljonski bojni črti, jih je škropila celo lastna artilerija.

Šele ob enih popoldne, ko je bilo bojišče pred vasjo že vse prekrito z ranjenci in trupli Nemcev, so sovražniki prodrli do prvih hiš in pričeli vas požigati. Čeprav je bila skoraj prazna, je ostal sèm in tja doma le redek vaščan. Ko so Nemci vdrli v neko hišo in hoteli izvleči na piano starčka, se je z obema rokama prijel ročaja štedilnika in so ga komaj izvlekli ven, hišo pa zažgali. Starček je skočil nazaj v hišo in zgorel z njo vred.

Sedaj, ko bi bilo potrebno stiskati klešče okoli sovražnika, je bataljonski štab ugotovil, da ni na desnem krilu V. ali Tržaškega bataljona in da imajo odprt desni bok. Tržaški bataljon je zapustil bojišče in so njegovi borci bežali skozi Misleče in Vatovlje in pustili v šoli med obema vasema, kjer je bil njihov bivač, celo vso opremo.

Ker so Nemci neprestano dobivali okrepitev iz doline, je kazalo misliti na postopen umik, vendar le pod ognjem. Bataljonski borci, med katerimi se je izkazala še posebej 1. četa s svojim komandirjem Rudijem Mavrinom, so imeli še vedno gospodujoče položaje, predvsem pri artviški cerkvi. Tu je bil junak Siciljanec Giovanni, ki je bil s svojo težko bredo neprehodna ovira za Nemce.

Šele ko ga je zadela dobro merjena mina, je utihnil njegov mitraljez. Giovanni in pa Franc Lavrič iz Travnika v Loškem potoku sta bila tudi edini žrtvi bojev vsega dne, tako dobre položaje je imel III. bataljon in tako premišljena je bila taktična zamisel za obrambo Artviž!

S prvim mrakom se je pričel organiziran umik z bojišča. Medtem so Nemci pripeljali na Artviže tudi pet tankov, ker

Komandant XIV. divizije Mirko Bračič daje navodila štabom brigad pred napadom na Stampetov most oktobra 1943 — na levi komandant Šercerjeve Mile Kilibarda, hrbet kaže komandant Tomšičeve Stane Semič-Daki. poleg njega njegov namestnik Jože Lepin-Ris, na desni politični komisar Šercerjeve Leon Klemenčič-Batog

so uvideli, da drugače ne bodo zmagali odpora nasprotnika. Bilo jim je pa tudi do tega, da poberejo svoje ranjene in mrtve.

Tanki niso bili več potrebni, ker je boj z nočjo pojenjaval. Iz tankov je bilo videti kolono bežečega V. bataljona, ki se je umikal na Kozjane in so Nemci tja usmerili ogenj, tako da so s svetlečimi naboji zažgali nekaj slamnatih hiš; tako so zagorele še Kozjane.

Tretji bataljon se je brez izgub spustil v Misleče, kjer so borci pobrali svoje stvari — tako so bili prepričani v svojo moč za boj tega dne, da so vso svojo opremo pustili kar v bivakih, in se umaknili v Kozjane.

Boj na Artvižah je bil eden do takrat naj večjih uspehov Šercerjeve brigade, ki sta ga opravili pravzaprav le dve četi enega bataljona.

Bojišče je drugi dan bilo videti strahotno. Vas v ruševinah, poti med požganimi hišami in svet okoli vasi pa prepoln praznih tulcev orožja vseh vrst in kalibrov, krvavih oblačil, poginule živine, razmetane vojaške opreme, zrak pa je zaudarjal po ožganem lesu in mesu.

Vrnili so se tudi Nemci, da do kraja pospravijo bojišče in to, kar so videli, je bila prav gotovo podoba drugega Stalingrada. Takšen vtis je imel sam nemški komandant, ki je vodil boje prejšnjega dne. Župniku na Brezovici je čez nekaj dni izjavil, da kaj takšnega ni doživel niti pred Stalingradom.

V bojih na Artvižah je zgubil skoraj dvesto vojakov, dvakrat toliko pa jih je bilo ranjenih.²³⁸

Ko je prejel glavni štab NOV in PO Slovenije poročilo o položaju na južnem Primorskem in preučil predvideni razplet in namere sovražnikovega ofenzivnega naleta, je uvidel, da grozi vsem enotam zahodno od proge Št. Peter—Rijeka obkolitev in uničenje, zakaj nasprotnikova premoč je bila očita, borbena sposobnost enot pa nizka. Zato je 5. oktobra naročil štabu XIV. divizije, da takoj prestavi vse svoje enote, ki so bile v Brkinih.

Tako je Šercerjeva brigada odšla z obema pripojenima bataljonom v noči med 7. in 8. oktobrom čez cesto Št. Peter—Ilirska Bistrica in se prek predora pri Kilovčah umaknila na Mašun.

Tu je zvedela, da ne spada več pod poveljstvo operativnega štaba za zapadno Slovenijo, ampak je s svojo XIV. divizijo vred, pa še s XV. in XVIII. divizijo prišla v sestav prvega korpusa slovenske narodnoosvobodilne vojske, ki je nosil splošni številko VI., pa se je kasneje preštevilčil v VII.

Ker je odšel za načelnika štaba korpusa dosedanji načelnik divizije Pero Popivoda, je njegovo mesto zasedel komandant Šercerjeve brigade Mile Kilibarda, njegovo dolžnost pa naj bi prevzel komandant I. bataljona Jože Merlak-Milan Pišler.

Da bo ta premestitveni ukaz tudi izvršen, je bilo potrebno počakati na povratek I. bataljona, ki je še vedno operiral na ozemlju v trikotniku Volče—Razdrto—Št. Peter, izven sovražnikovega obročja.²³⁹

Zatišje na Mašunu je prišlo brigadi prav, saj je še vedno potrebovala časa, da se utrdi. Nedavni boji z Nemci so bili trda preizkušnja in je brigada ostala brez prenekaterega novince, ki sta sta jih vzela »noč in megla«. Dobila pa je nove borce iz razpuščene Snežniško-brkinske brigade. Iz te brigade se je okrepila tudi z nekdanjim svojim starešinskim kadrom, ki je bil v njej. Peti ali Tržaški bataljon je razpadel.²⁴⁰

Tiste dni je bilo ozračje na vojaški fronti v področjih Slovenije, ki jih je izpraznila italijanska vojska, značilno za priprave pred odločilnimi dogodki. Narodnoosvobodilna vojska si je vzela »minuto odmora« po mesec dni trajajočih enkratnih in po širini in po pomembnosti še nedoživetih nastopih, ki so precej izčrpali njene zmogljivosti in domiselnosti, sovražnik pa si še tudi ni bil povsem na jasnem, s kakšnim nasprotnikom ima opravka.

Da bi glavni štab lahko snoval akcije za vnaprej, je vse ugotovitve svoje obveščevalne službe strnil dne 7. oktobra v takole »položajno poročilo«:

»Točno številčno stanje sovražnika na ozemlju južno od črte Trst—Ljubljana—Zidani most—Samobor je težko ugotoviti, ker svoje enote stalno premika. Iz njihovega kretanja in znanega števila ter oboroženosti se sklepa, da ni njegova naloga napadalna, temveč le obrambna, v svrhu zavarovanja železniške proge Trst—Ljubljana in njenega zaledja. To dokazujejo tudi njegovi sunki v zaledje proge.

Najmočnejše sile je zbral med Trstom in Reko (v Čičariji), ki imajo središčni položaj v tri smeri: Trst, Pula in Reka. Tu ima zbranih 60 tankov in 140 oklepnih vozil, katere je odtegnil iz

Sercerjevci minirajo cesto, ki vodi k Stampetovemu mostu

severovzhodnega ozemlja nad Trstom, kjer je imel prvotno zbranih 4000 mož in 200 tankov.

Med Postojno in Reko vrši stalne tankovske izvide (do 100 tankov). Med Št. Petrom na Krasu in Ajdovščino (Vipava) je podvzel strahovalni sunek s požigi in obešanjem starih ljudi. 9 km južno od Snežnika, iz smeri Gomanjcev, je prodril na Kamenjak, od koder je hotel prodirati proti vzhodu na Mrzle Vodice in naprej proti Gerovu. Bil je vržen nazaj na Kamenjak.

Močno ima zastražen železniški lok Rakek—Borovnica (1500 mož in 50 tankov). Iz Rakeka izvršuje sunke proti Cerknici in Vinjem vrhu. Vse sunke smo prestregli ali pa s protisunki vzpostavili prvotno stanje. Dne 5. t. m. so naše edinice prodrle do kolodvora Rakek. Iz Borovnice je podvzel brezuspešne sunke proti Rakitni in Sv. Vidu, od koder je vzel s seboj ljudi, pristaše »bele garde«. Ozemlje v tem loku je očiščeno banditov. Dalje ob progi proti Ljubljani ima le izvidniške postojanke.

Železniško progo Trst—Ljubljana rušijo naše edinice stalno. Med Ilirsko Bistrico in Borovnico je neuporabna. Vsako popraviljanje preprečujemo.

Južno od Ljubljane je železniška proga od Škofljice do Višnje gore 50 odstotkov porušena. Vse postaje so mrtve — uničene so kretnice, signalne naprave in brzojavne. Dalje je v enakem stanju proga Grosuplje—Velike Lašče.

Ljubljana leži v dvojnem bloku. Notranji blok je zaseden po Nemcih, zunanji pa po »beli gardi«. Posadka sestoji: 3000 Nemcev, 800 belogardistov in 2000 italijanskih fašistov. Brzostrelno orožje in topove so Nemci povečini odpeljali na vzhodno bojišče. Novachenje v belo gardo se vrši nasilno, ker je bil odziv celo med njihovimi pristaši zelo slab. V Ljubljano se je vrnil Gambara z 11 častniki. Pričakujejo tudi Graziolia.

Ozemlje med Ljubljano in Zalogom je močneje zavarovano. Postojanke imajo po 100 mož, večinoma belogardistov. V Zalogu je 800 Nemcev med njimi polovica tuje narodnosti. Nadaljnje zbirališče je bila Litija in Šmartno, od koder so prepeljali 600 belogardistov proti Kostanjevici ob Krki. Odsek med Zalogom in Krškim poljem imajo zaseden s postojankami po ca. 50 mož. Od Šentjanža do Bučke so zavarovali črto z bunkerji v razdalji 200 metrov.

Na odseku Kostanjevica ob Krki imajo zbranih 1000 Nemcev in 1500 belogardistov. Do sedaj se zadržujejo le obrambna (zaščita aerodroma v Cerkljah z 28 avioni). Posedujejo: 1 top 70 mm, 1 težki in 2 lahka minometa, 2 težki strojnici v cerkvenem zvoniku.

Samobor: 1800 mož, 6 tankov, 6 topov. Ozalj je močno zaseden: 1800 mož, 8 težkih in 4 lahke tanke, 4 gorske topove in 9 minometov.

Značilno je, da vršijo Nemci živahen promet po ozki, slabi poti skozi Selško dolino proti Italiji (Škofja Loka, Podbrdo).

Tja vozijo bencin in hrano, nazaj pa ranjence. Iz tega se da sklepati, da so zahodne prometne žile (v Italiji) proti Nemčiji preobtežene ali pa neuporabne. Proga Trst—Ljubljana ni uporab-

Ostanki Stampetovega mostu po razstrelitvi

na že 14 dni. Morala nemške vojske ni na višku. Poročila govore o utrujenosti. Zelo je pomešana z vojaki tujih narodnosti. Brzostrelnega orožja ni mnogo. Belo gardo cenimo na 2000 mož, ki so oboroženi z navadnimi puškami.«⁴¹

Ker je napad najboljša obramba, je izdal štab VII. korpusa 9. oktobra nalogo štabu XIV. divizije, da preide z vsemi svojimi silami na rušenje glavnih zvez. Poleg proge Ljubljana—Trst in Št. Peter—Ilirska Bistrica (Rijeka) morajo enote te divizije takoj napasti in porušiti ključna objekta na progi Postojna—Ljubljana, mostova pri Verdu in Preserju, ter v sedmih dneh izdelati in predložiti načrt za uničenje borovniškega viadukta.

Tudi druga divizijska in poveljstva področne operativne vojske so prejela ukaz, da preidejo v ofenzivo za podiranje vseh prometnih zvez, ki jih novi okupator uporablja, zaledne vojaške komande pa so morale pripraviti, da porušijo v trenutku vse, kar bi lahko prišlo prav sovražniku, če bi vdrl na osvobojeno ozemlje.

Po preučevanju, katerega od zaznamovanih ciljev naj se loti prvega, se je štab VII. korpusa odločil za železniški viadukt pri Verdu, znan pod imenom Štampetov most. To je kakšnih 150 m dolga in 40 m visoka zgradba, zidana iz klesanega kamna in izredne razsežnosti, z dvema orjaškima stebroma, ki premošča dolino med dvema bregovima za dvotirno železniško progo na odseku Verd—Logatec. Pod viaduktom teče gozdna varianta ceste Vrhnika—Logatec.²⁴²

Za napad na Štampetov most sta bili izbrani Tomšičeva in Šercerjeva brigada. Šefi obveščevalnih centrov obeh enot in divizije so šli takoj na ogled. Po nekajkratnem temeljitom ogledu terena in samega cilja so zbrali podrobne podatke. Tako je bil pripravljen načrt, ki ni dopuščal nobenih presenečenj.

Štampetov most mora pasti na tla!

Dne 12. oktobra popoldne je krenila Šercerjeva brigada proti Ljubljanskemu vrhu. Na izbranem oporišču je dobila povelje, da bo s svojima bataljonoma zavarovala akcijo Tomšičeve brigade, ki bo opravila neposreden napad in porušila most. Pomagali ji bodo tudi minerei Šercerjeve.

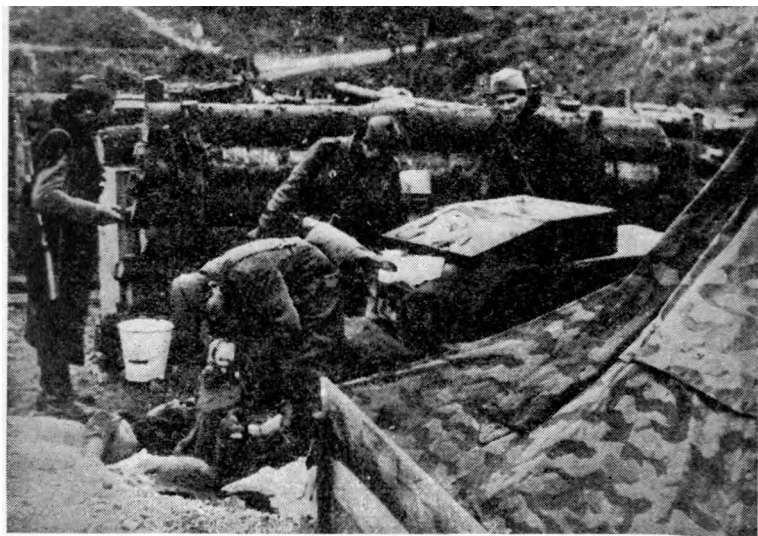
V noči med 13. in 14. oktobrom sta krenila Šercerjeva bataljona na svoje položaje. Četrty bataljon je postavil zasedo, da bi preprečil posredovanje sovražnikovih sil od Vrhlike in Borovnice, III. bataljon je varoval cesto od Logatca, medtem ko je železniško progo med Logatcem in Rakekom imela v varstvu Gradnikova brigada.

Dne 14. oktobra ob 6.25 uri so topovski streli baterije XIV. divizije oznanili začetek prvega boja za Štampetov most.

Partizanska artilerija vseh kalibrov je najprej nekaj ur neprenehoma obdelovala sovražnikove utrdbe po progi in ob mostu in jih uničevala. Nazadnje je še žive bunkerje naskočila Tomšičeva brigada in dotolkla posadke, ki se niso rešile z begom po nepreglednem gozdnem ozemlju.

Boj za most je bil končan. Treba ga je bilo samo še porušiti. Medtem ko so minerei hiteli s pripravami za miniranje, so morali Šercerjevi bataljoni odbijati sunke sovražnikove pomoči, ki pa ni prišla daleč. Pred IV. bataljon sta nasedla na partizanske mine dva tanka, pa tudi kolona iz Borovnice ni prišla dlje kot do položajev III. bataljona.

Okoli 10.30 ure je tam, kjer je stal Štampetov most, zagrmelo kot bi vžgalo tisoč topov hkrati. Ko sta se polegla dim in prah, je na sredini velikana zijala 14 m dolga vrzel, med

Politični komisar Šercerjeve brigade (v črni pelerini) in načelnik obveščevalnega centra XIV. divizije pregledujeta imovino pobite posadke bunkerja na Stampetovem mostu

obema koncema mostu pa se je zibalo dvakrat dvojje tračnic, okrašenih s pragovi.

Vesetje borcev je bilo neznansko. Še večje bi bilo, ko bi vzeli s seboj več razstreliva. Bila je neponovljiva priložnost, da bi s Štampetovim mostom opravili za dolgo dolgo, če že ne za zmeraj. Saj so bili nad njim nekaj ur neomejeni gospodarji.

Tako so pa izračunali, da ne bo po njem peljal noben vlak samo 14 dni.

Ker ni bilo okoli ruševin več kaj iskati, je Tomšičeva pobrala še plen iz bunkerjev — nekaj protiletalskih strojnic 30 mm, streliva in samo opremo, kaj uporabnega pa je bilo tudi med razbitinami treh kamionov in 17 osebnih avtomobilov, nato pa sta brigadi krenili v zaledje.²⁴³

Tomšičeva je zamenjala Šercerjevo na Mašunu, ta pa je odšla proti Loški dolini in Prezidu, novi nalogi naproti.

Medtem ko je bila glavnina Šercerjeve brigade na delu okoli Štampetovega mostu, se je njen I. bataljon premaknil iz

oporišča Volče pod Vremščico, prekoračil progo Št. Peter—Divača in Št. Peter—Rijeka ter se napotil po grebenu severno od te proge, čez Tabor in dalje v smeri Mašuna. Držal se je obronkov snežniških gozdov, tako da je lahko vsak čas med potjo prehajal na železniško progo in jo rušil.

Zadnja njegova rušilna akcija je bila na progi pri Šapjanah, nato pa se je obrnil proti severu, pobral v Podgrajah pri nekem dozdevno sovražno nastrojenem posestniku blizu 100 ovac, in se napotil s to čredo čez Gomance proti Babnemu polju.

Tu se je sestal 16. oktobra z drugima bataljonoma brigade.

V SOVRAŽNIKOVI OFENZIVI (17. oktober—17. november 1943)

Partizanska ofenziva je trajala le kratek čas — sovražnik začenja svojo

Sedaj, ko so bili bataljoni skupaj, je bila postavljena dokončna formacija brigade: njen komandant je bil Jože Merlak-Milan Pišler, njegov namestnik Jaka Rihar, politični komisar brigade Leon Klemenčič, njegov namestnik Miha Čerin-Aleš, komandant I. bataljona Drago Furlan in medtem na novo vzpostavljenega II. bataljona Franc Pavlin-Zdravko, III. bataljona Franc Korošec-Miha in IV. še vedno Lado Mavsar-Ronko.²⁴⁴

Takoj zatem je prejela brigada povelje, da pohiti v pospešenem maršu v Gorski Kotar, k cesti, ki pelje iz Sušaka na Delnice; 71. nemška divizija je namreč končala pohod iz severne Italije na jug, prek Istrskega polotoka do Kvarnerske obale, in se sedaj obrnila proti zahodu in severu, da prečeše in očisti še vse ozemlje od obale pa do Save in Ljubljane oziroma proge Zidani most—Ljubljana—Postojna. Nemški okupator si je hotel na vsak način zagotoviti prosto pot skozi ljubljanska vrata, da bi brez ovir prehajal z zahoda na vzhod in sever.

Nalogo, da preprečijo sovražniku prodor na osvobojeno ozemlje, so prejele vse tri slovenske divizije, XIV., XV. in XVIII. ter XIII. hrvatska divizija z II. odredom.

Razpored sil, ki so stale sovražniku nasproti, je bil takle: od proge Ljubljana—Rakek pa do stikov s Tomšičevo brigado, ki je držala ves snežniški gorski masiv z gostim cestnim omrežjem, je bila XIII. ali Loška brigada, Šercerjeva je imela

na desnem boku Tomšičevo, na levem pa XVIII. divizijo in njeno IX. brigado, onkraj Kolpe je bila XIII. hrvatska z II. odredom.

H komandantu XIII. hrvatske divizije Veljku Kovačeviću, ki je imel svoj sedež v Novem Vinodolskem, se je odpeljal z motorjem zastopnik štaba XIV. divizije Franc Potočnik, da osebno uredi vse za medsebojne akcije in pomoč. Takoj naj bi bila postavljena strnjena fronta za odpor sovražniku.

Šerčerjeva brigada ni bila več motorizirana enota, ker je po umiku iz Ilirske Bistrice oddala vsa vozila komandi mesta Mašun. Prvo pot v Brkine in umik nazaj na Mašun je opravila peš, pohod proti Stampetovemu mostu deloma s priložnostnimi kamioni, in prav tako tudi pohod do Babnega polja. Od tu dalje je prodirala v Gorski Kotar peš.

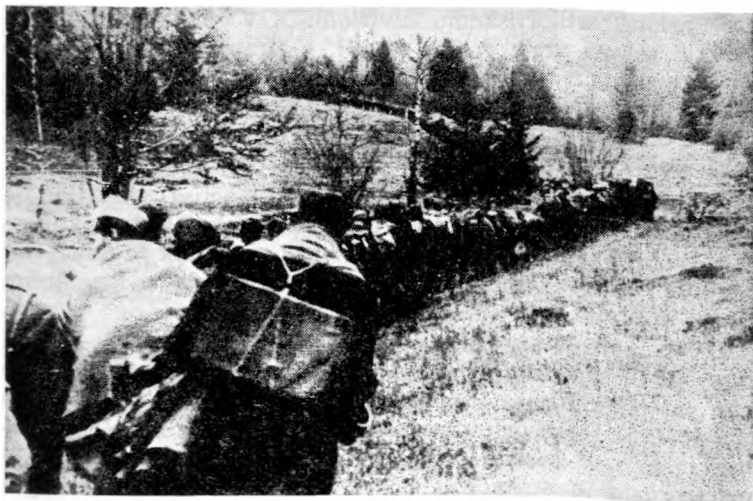
Pred pohodom z Babnega polja je štela brigada po spisku 988 borcev in starešinskega kadra, vendar jih je bilo odsotnih 259. Oborožena je bila izvrstno: I., III. in IV. bataljon so imeli vsaka četa po 5 puškomitraljezov in en lahki minomet, I. in IV. bataljon pa še vsak po enega težkega, II. bataljon je imel 14 puškomitraljezov in 2 lahka minometa, vsaka bataljonska četa je imela tudi po eno težko bredo. Pri brigadi je bil tudi protitankovski top, medtem ko je bila artilerija priključena artilerijskemu divizionu XIV. divizije. Municije je bilo za vse vrste orožja dovolj. V pratežu so mule nosile težko orožje, rezervno municijo in hrano. V svoji sestavi je imela precej bivših italijanskih vojakov, ki so bili izvrstni strelci s težkim orožjem, zlasti merilci težkih mitraljezov, minometov in protitankovskih topov.

Takoj po svoji organizacijski in formacijski utrditvi, 16. oktobra, je brigada krenila proti Tršču, zakaj štab VII. korpusa je prejemal poročila, da preizkuša sovražnik že nekaj dni trdnost oziroma zasedenost Gorskega Kotarja z nenadnimi vpadi in umiki na svoja oporišča.

Cilj prve etape prodiranja Šerčerjeve brigade je bila zasedba Črnega Luga, važnega cestnega križišča, od koder je ena pot peljala naravnost proti Delnicam, druga pa na cesto Sušak—Delnice k drugemu znanemu cestnemu križišču, Gornje Jelenje. Z zasedbo Črnega Luga bi tako brigada lahko nadzorovala in onemogočila sovražniku nekontrolirano vpadanje v ta del Gorskega Kotarja.

Še istega dne se je iz brigadne kolone ločil iz Tršča I. bataljon in odšel na Milanov vrh, da pregleda vse poti, ki vodijo od tam v notranjost, ter je pričel prekopavati in zaseka vati ceste, po katerih bi mogli prodirati tanki. Drugi bataljon je nadaljeval pot v Gerovo, že star jugoslovanski vojaški garnizon, kjer se je tudi nastanil, in je prav tako začel z rušenjem cest, ki vodijo v smeri Platka, Črnega Luga in Smrekove Drage. Tretji bataljon je krenil v smeri Cabra, da pregleda cesti proti Travi in Osilnici in da jih onesposobi za tanke in kamione, IV. bataljon pa je pričel z rušenjem ceste Tršče—Gerovo.

Na začetku skupnih operacij XIV. in XVIII. divizije je bil postavljen nekakšni operativni štab za uskladitev delovanja Šercerjeve in IX. brigade XVIII. divizije, ki sta bili na stikališču na Kolpi. K Šercerjevi brigadi je odšel tudi načelnik štaba XIV. divizije Mile Kilibarda, da bi usklajeval delo in zastopal pri njej štab divizije. Šercerjevi brigadi je bilo namreč dodeljeno najbolj obširno, najbolj zapleteno in najbolj važno operativno področje — od južnih obronkov snežniških gozdov pa prek važne cestne povezave Delnic do Broda na Kolpi in po Kolpi navzgor do Cabra.

Kolona borcev na pohodu v Gorski Kotar

V operativnem štabu je bil zastopnik brigade njen komisar Leon in ta je prinesel štabu brigade sklep operativnega štaba, da Šerčerjeva z dvema bataljonoma nič več in nič manj kot obkoli — same Delnice, z enim bataljonom naj se zavaruje proti Sušaku, z enim pa naj preseka pot Delnice—Brod na Kolpi.

Dne 18. oktobra, medtem ko se je spet zbrala brigada, se je premaknila s položajev okoli Tršča v smeri proti Biljevini, da nadaljuje pohod proti cesti Rijeka—Delnice. Drugi in četrti bataljon sta takoj krenila naprej. Drugi bataljon je prodril prek Črnega Luga in Malih Vodic in zasedel položaje na Biljevini. Četrti bataljon je ostal na Vršiču, kamor je proti večeru prispel že tudi III. bataljon, medtem ko je I. bataljon zasedel Gerovo, kamor je bil poslan z Milanovega vrha. V Gerovem je ostala tudi baterija topov, ki je bila dodeljena Šerčerjevi brigadi.

Tega dne ni imela brigada nobenega stika s sovražnikom. Vreme se je poslabšalo in na vsem ozemlju je nastopilo silovito deževje, da je bilo skoraj onemogočeno še redno patruleiranje.

Dne 19. oktobra se je IV. bataljon premaknil iz Vršiča v Crni Lug, II. in III. bataljon pa sta krenila, po ukazu načelnika štaba divizije, proti Kužlju. Nastanila sta se na Gašparcih, proti Kužlju in Srebotniku pa sta postavila zasede. Vendar stika s sovražnikom ta dva bataljona nista imela.

Na sovražnika je naletel IV. bataljon, ko je zasedel Crni Lug, strateško važno križišče cest proti Sušaku, Delnicam in Brodu na Kolpi, kamor je prispel dopoldne. Dve četi sta odšli takoj v zasede na zavarovanje bivaka, ena pa je zasedla občinsko zgradbo.

Medtem ko se je četa s štabom bataljona utrjevala v zasedeni zgradbi, se je pričelo po vasi nenadoma ostro streljanje. Ker ni imel štab nobenega pregleda nad dogajanjem v vasi, se je na vrat na nos umaknil iz občinske hiše in od tam mimo pokopališča do žage. Tu je bila postavljena zaseda, ki naj bi ščitila umik iz Črnega Luga.

Umik iz vasi je bil paničen, saj Nemcev nihče ni pričakoval. Kar dve četi sta bili v zasedah, da bi varovali bataljonsko akcijo. Hudo ranjena je bila namestnica političnega komisarja bataljona Adriana Družina-Olga, ki so ji rekli tudi kar Šerčerjeva Olga.

Bila je najbolj priljubljena in hrabra borka vse brigade in ko je obležala hudo ranjena skozi kolk in trebuh, se je zgodilo nekaj nezaslišanega — soborci so jo zapustili.

Šele čez čas so se ovedli, kaj so storili, in ko je bataljonski bolničar Rifat, mlad bosanski medicinec, vprašal komandanta Ronka, kaj naj vendar storijo, da bi jo rešili, mu je odgovoril — vzemite ji orožje in jo pustite!

Psihoza ofenzive je načenjala že tudi ljudi.

Štab bataljona, ki je ostal v zasedeni žagi — do nje Nemci iz vasi sploh niso prodrli, temveč so za bežečim bataljonom le streljali z roba vasi, ubili dva borca in dva ranili — je poslal ponoči en svoj vod ponovno v Crni Lug, da pregleda položaj. Bataljon je imel tudi namen, da pripravi izpraznitev skladišča hrane in drugega materiala v Črnem Lugu.

Ko je patrolja navezovala stike z domačini, bilo je okoli 22. ure, da zve kaj o položaju v vasi, so se spet od neke vzeli Nemci in divje našigali na bataljonsko patroljo. Ta se je umaknila k žagi in poročala, kaj se ji je zgodilo.

Štab bataljona je vztrajal pri svojem prepričanju, da Nemcev v Črnem Lugu ni, in je zjutraj poslal ponovno isto patroljo v vas. V izumrlem naselju so srečali edinega domačina in ko so ga vprašali, če je v vasi kaj Nemcev, jim je dvoumno odgovoril — so, pa niso — in v tem so že spet padli z vseh strani streli na patroljo.

Po vsem tem je bilo videti, da je ta skrivnostni Crni Lug neprehoden in nezavzet, ker so bili Nemci nevidni in vendar vsak čas v njem prisotni.

Crni Lug, važno cestno križišče za Delnice in Sušak, je postal vse skrivnostnejši.

V bojih prvega dne so Nemci tudi zažgali v Črnem Lugu 2 hiši in pobili 4 domačine, iz vasi pa odnesli vse, kar je bilo za njih koristnega.

Medtem je bil na pohodu iz Gerova prek Vršiča proti Črnem Lugu že tudi I. bataljon, ki je zasedel položaje pri Malih Selih. Tako sta se oba bataljona sedaj ukopala na položajih severozahodno od Črnega Luga in čakala priložnosti, da bi ga zasedla.

Medtem pa so borci zvedeli, da se je ranjena Olga sama zavlekla do neke samotne domačije, kjer je prebivala sama starka. Do tja pa so prodrli Nemci, ko so preiskovali okolico

vasi. Stara dobra gospodinja je spravila Olgo, za silo obvezano, v posteljo, in skrila vso njeno opremo in orožje.

Ko so Nemci pri hišni preiskavi vdrli v sobo, kjer je ležala Olga, jim je ženska šepnila: »Tifus! Tifus!...« in so jo ucvrli skozi vrata.

Namestnik komandanta brigade Jaka in šef brigadnega OC Borut sta se po tej vesti za dne splazila do hiše, da izvlečeta Olgo, vendar so zakriti Nemci od nekje tako nažigali nanju, da sta se komaj rešila.

Po Olgo je morala potem vsa četa, in to ponoči, da so jo mogli odpremiti v bolnišnico.

Dne 20. oktobra sta skušala I. in IV. bataljon — z njima je bil tudi štab brigade in načelnik divizije, da razvozljata uganko in zasedeta Crni Lug. Kakor hitro so se pojavili bataljonski borci na čistinah iz gozda, ki je oddaljen od vasi kakšna 2 km, so Nemci spet užgali po njih, kljub temu da jih ni bilo v Črnem Lugu.

Bataljona sta se umaknila na svoje položaje, namestnik brigadnega komandanta Jaka pa je poklical v pomoč še III. bataljon. Medtem sta bataljona izpraznila v bližini velika

V gozdovih Gorskega Kotarja ob nemški ofenzivi oktobra 1943

skladišča hrane, ki so ostala še nedotaknjena po odhodu Italijanov.

Tolikšne preglavice je delal šerčerjevcem vse te dni 194. nemški grenadirski polk, ki je bil nameščen v Mrzlih Vodica in je pošiljal na teren za svoje zavarovanje močne bojne in ogledniške patrulje. Ti obiski so bili po prvem stiku s Šerčerjevo brigado toliko bolj pogosti, da so imeli Nemci nasprotnikove namere ves čas na očeh.

V noči med 20. in 21. oktobrom so Nemci končno zasedli Crni Lug z moštvo na okoli 70 kamionih in dvema tankoma.

V meglenem jutru je bilo opaziti nemško izvidnico, ki je pričela prodirati proti bataljonskim položajem v več vrstah in celo brez zaščite tankov. Če se ne bi dvignila megla, bi naleteli naravnost na bataljonske položaje.

Bataljona sta izvidnico spustila mimo in čakala glavnino. Ko se je pojavila še ta, je prišlo le do medsebojnega obstreljevanja. Jurišev ni bilo. Nemci so verjetno čakali, da pridejo za njimi tanki, ki jih pa ni bilo. Prodrli so le do žage in se tam utrdili.

Okoli poldneva je prišlo poročilo obhodnih patrulj, da so opazile manjše skupine sovražnika že tudi za hrbtom brigadnih položajev. Kmalu zatem je sovražnik že odprl nanje tankovski in artilerijski ogenj.

Iz Črnega Luga se je pojavila nova sovražnikova kolona, ki je ogrozila bok IV. bataljonu, z druge strani pa je hitela proti desnemu boku I. bataljona druga sovražnikova kolona.

Za bataljona je postal položaj nevzdržen, zlasti ker je obstajala stalna grožnja, da pridejo Nemci tudi za hrbet bataljonskim položajem iz zahodne smeri. Vse obširno gozdnato ozemlje Gorskega Kotarja je namreč prepreženo z dobrimi cestami za odvoz hlodovine in bi lahko sovražnik vsak čas poslal na položaje kamorkoli nove, sveže enote.

V silno neprijetnem, deževnem vremenu, ko je megla vsak čas prekrivala in onemogočala pregled, sta se oba bataljona pričela umikati v smer Vršiča, ne da bi dočakala III. bataljon. Videti je bilo tudi, da ima sovražnik prosto pot od glavne ceste Sušak—Karlovac za dovoz okrepitev. Brigada si ni mogla prav nič pomagati z raztresenimi bataljoni po vsem tem obširnem in težko prehodnem terenu proti Kolpi. Poleg tega je morala dajati v obhodne patrulje in zasede

veliko svojega moštva, če ni hotela doživeti presenečenj s sovražnikovimi vpadi v hrbet.

Na tem pohodu oziroma premiku obeh bataljonov je bila grožnja, da bi jih lahko sovražnik napadel, stalno prisotna. Vsak čas so bodisi izvidnice ali pa pobočnice in zaščitnice naletele na sovražnikove manjše skupine, ki so križarile po cestah in bile predhodnice glavnini. Vodnikov ni bilo, ker ni bilo moč dobiti nobenega domačina, brigadne kolone so se po tem nepreglednem ozemlju gibale le s pomočjo kart in busol.

Dne 20. oktobra so se deli II. in III. bataljona po ukazu operativnega štaba Serčerjeve in IX. brigade premaknili s položajev okrog Kužlja proti Trošmariji, se pravi proti Delnicam, kjer so na cesti od Delnic proti Brodu pustili močno zasedo z nalogo, da napade Nemce na tej važni prometni zvezi, preostali deli obeh bataljonov pa so se premaknili mimo Gosposke bajte na Praprot, kjer so ostali čez noč.

Zaseda, ki so jo pustili na cesti, je zasedla tako neugoden položaj, da ni imela priložnosti udariti po sovražniku, ki je

Taborišče v gozdovih Gorskega Kotarja ob nemški ofenzivi oktobra 1943

patruljiral po cesti z dvema tankoma, eno blindo in nekaj kamioni vojaštva.

Dne 21. oktobra je potem hitel III. bataljon na pomoč proti Črnemu Lugu. Drugi bataljon je ostal na Praproti, s 1. četo pa je držal zasedo na gozdni cesti med Gosposko bajto in delniškimi kasarnami, medtem ko so bili s patruljami nadzorovani položaji od Lešnice proti Homeru. Prva četa je prišla v stik s sovražnikom in je prišlo do medsebojnega obstreljevanja.

Preostali dve četi II. bataljona sta se ponoči premaknili iz Praproti po dolini Kolpe v smer Plešče.

Tretji bataljon je na poti v Crni Lug prestregel obvestilo, da se je brigada od tam že umaknila. Zato je zasedel položaj nad Biljevino ob poti proti Jelenovem bregu. Okrog poldneva je naletela nanj močna kolona Nemcev in ga hotela obkoluti. Boj je trajal le kratek čas, ker so se sovražniki zaradi silovitega odpora umaknili, toda ne daleč in ne za dolgo. Hrvatske enote, ki so bile tam blizu in bi lahko vpadle Nemcem v hrbet, so zapustile položaje.

Ko so Nemci začutili, da ni na dveh krilih več odpora, so zaobšli položaje III. bataljona z dveh strani in bataljon je bil v nevarnosti, da ga obkolijo. Sovražnik je nastopal z velikimi silami, vodili pa so jih ustaški vodniki. Pešadijo so ščitili minometi, topovi in 4 tanki tigri, ki so prišli skoraj do ceste pri Biljevini.

Ker se je III. bataljon pred takšno premočjo moral umakniti, se je Nemcem posrečil prodor do Vršiča. Pot so si kolone utirale po zasekanih cestah s tanki, ki so imeli pred seboj gibljive žage-cirkularke. Te so ogromne hoje prežagale, tanki so jih pa potem odrinili h kraju in naredili prosto pot kamionom.

Ozračje v teh pragozdovih je bilo pošastno: megla, dež, vidljivost skoraj nikakršna, povsod pričujoč sovražnik, divje hrešcanje cirkulark in hropenje tankovskih motorjev in lomastenje gosenic, zraven pa nenehen ropot kamionskih motorjev in strelj vseh vrst orožja.

Umik brigadnih bataljonov se je zavlekel tja v noč, ker so brigadno kolono od Črnega Luga ves čas spremljali Nemci, jo hoteli z nenadnimi manevri obkoluti in zapreti obroč pri Vršičkih Vodicah ter jo potisniti iz gozda in višin v dolino, kjer je sama čistina, da bi jo privabili k odprtemu boju.

Tu se je brigadi priključil tudi njen III. bataljon.

Da je bil položaj za brigado še bolj nevšečen, se je prejšnjo noč zgubil na nekem manjšem premiku še namestnik komandanta Jaka. Še z nekaj borci — skupina je štela sedem ljudi in en puškomitraljez, je zašel in ni našel več poti nazaj h glavnini. Tako je skupina pritavala, ne da bi se zavedla, do samega izvira Kolpe in zašla v nemški obroč, iz katerega se na noben način ni mogla pretolči. Tam okoli izvira Kolpe je ostala zakrita nekaj dni, zgubila pa je puškomitraljezca, ki je iskal z orožjem izhod iz zagate.

Zaradi izredno močnih zasek in ovir na cestah, pa tudi zaradi slabe vidljivosti, so se popoldne vsi trije bataljoni, ki so bili na skupnem pohodu, končno le odlepili od Nemcev in prispeli z nočjo do gerovskih kasarn, ki leže nekaj več kot kilometer pred samim mestom, ob cesti na jasi sredi z gozdom obraščenih strmih pobočij.

Tu je bilo zapovedano, da zasedejo borci kasarne, se spravijo na suhem k počitku in da pričnejo kuhinje pripravljati prvi topel obrok hrane tega dne.

Borci so bili počitka več kot potrebni. Bili so povsem izčrpani, pot je bila dolga in ves čas so jo spremljali še boji. Vse te dni so se borci držali izvrstno. Celo novinci, z bivšimi belogardisti vred, so ostajali na položajih. V težkih obrambnih bojih je brigada izgubila namestnika komandirja neke čete, Petra, ki je bil znan kot najboljši mitraljezec v brigadi. Sam je kril umik svoje čete in v boju tudi padel. Brigada je imela poleg tega le še tri ranjene.

Temačno in mračno ozračje v brigadi je od časa do časa razvedril neumorni šaljivec Branko Defart, ki so mu borci rekli kar Striček. Le kje je jemal še toliko moči, da je na redkih počitkih uprizarjal prave burkaške predstave, da so se lačni in trudni borci morali vsemu navkljub smejati?! — Kako je to dobro délo!

Tretja četa IV. bataljona se je med dnevnim pohodom in umikom prebijala za sebe, ker je bila na skrajnem levem krilu bataljonskih položajev pri Črnem Lugu in nikakor ni mogla dobiti zveze z glavno kolono. Ko so prišli nekaj kilometrov pred Gerovim do glavne ceste, so tam naleteli na Nemce, ki so prodirali za brigado.

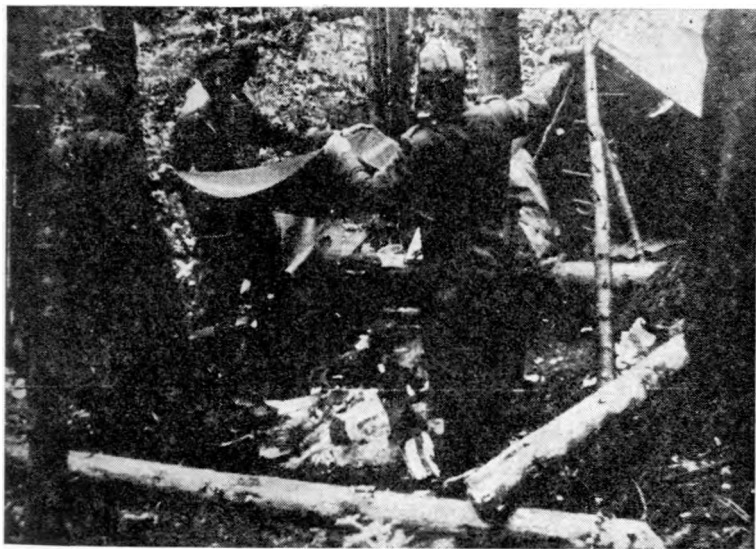
Pohiteli so v trdi temi za njo, da povedo novico, in jo našli v gerovskih kasarnah, vendar brez zavarovanja, le v bunkerju pri vходу z žico ograjene kasarne je bil stražar.

Komanda čete je o položaju do kam je sovražnik prodril za brigado, takoj obvestila štab bataljona, vendar so jo zavrnili, da so paničarji, in jo je načelnik divizijskega štaba po kazni poslal — nazaj v zasedo proti Gerovskemu Kraju.

2e med potjo proti odrejenemu položaju pa je četa opazila v zraku na zahodu od kasarn nemške rakete, vendar o tem ni hotela obvestiti bataljonske ali brigadne komande, da jih ne bi spet nagnali s paničarji.

Stražar v bunkerju pri stranskem vходу v gerovske kasarne je le opazil neke sumljive sence. Ker se na klic postave niso hotele ustaviti, je ustrelil za preplah in dežurna straža je ujela — nemškega vojaka.

Pri zaslišanju v štabu brigade se je izkazalo, da so zajeli preoblečenega italijanskega fašista, ki je imel opraviti kaj nevaren posel — pretihotapil naj bi se med kasarne in z raketami obeležil, kam naj udari nemška zaseda, ki je čakala pripravljena na višinah zahodno od gerovskih kasarn. Skupina

Pripravljanje bivaka med nemško ofenzivo oktobra 1943

nemških vojakov pa je na kraju, kjer kasarne stojе gozdu blizu na nekaj skokov, že pričela rezati in sekati žične ovire.

Ta nemška skupina je bila predhodnica kolone, ki je zjutraj prodirala iz Črnega Luga in so jo brigadne zasede spustile naprej, udarile pa so le po glavnini. Nihče ni predvideval, kakšne preglavice jim lahko še naredi takale spuščena, pa čeprav manjša enota.

Sedaj so bili v kasarnah vsi na nogah. Kuharji so zvrnili na tla na pol kuhano večerjo, ki je bila zraven še zajtrk in kosilo obenem, in bataljoni so nemudoma zapustili kasarne.

Zaščitnica za umik brigade je dobila še nalogo, da polije po tleh olje in kasarne zažge — kar pa ni kdo ve kako uspelo. Medtem so že padli proti kasarni iz gozda prvi rafali. Ura je bila okoli 22.

Brigadni kurir je pohitel k zasedi na Gerovskem Kraju, ki je bila tam »po kazni«, in ji naročil, naj se takoj umakne v smeri proti Tršču, izogne pa naj se Gerova.

V tem času je štab XIV. divizije, ki je imel svoj stan v Loški dolini, ustanovil poseben bataljon iz razhajkanih borcev nekdanje Snežniško-brkinske brigade in posameznih patrolj in borcev Šercerjeve brigade, ki so potovali za brigado po tem ozemlju, za njegovega komandanta pa je imenoval Vinka Simončiča-Gašperja. Sprva je štab divizije nameraval poslati bataljon v okrepitev XIII. brigadi, ker pa je prejel poročilo, v kakšni stiski je Šercerjeva, ga je napotil proti Tršču, da se vključi vanjo kot njen V. bataljon. Štel je okoli 100 borcev.

Od Gerova so spesili brigadni bataljoni v urnem nočnem pohodu proti Tršču do Malega Luga kar po bližnjici. Nihče ni vedel za položaj in kaj jih še čaka med potjo. Za seboj so puščali zasede okoli Malega Luga, ki je važno cestno križišče.

Pred dnevom so prišli čez klance pri Prhceih in pustili tam svoj III. bataljon pri nekih požganih hišah, kakšen kilometer proč od glavne ceste, da bo ščitil umik glavnine in prestregel Nemce na zelo pripravnem terenu za boj, glavnina pa se je ustavila na primernih položajih više okoli Tršča in v gozdu za Črnimi Lazi. Ena četa je bila v zasedi pri Vršiču.

Za Črnimi Lazi so končno lahko skuhali in poslali hrano tudi zasedam III. bataljona. V zatišju je moštvo urejevalo opremo, orožje in municijo. Privoščilo si je tudi kratek počitek.

Ker Nemcev čez dan ni bilo za njimi, verjetno so utrjevali svoje zasedene položaje — zasedli so tudi gerovske kasarne, se je brigadna glavnina premaknila proti Milanovemu vrhu. Medtem je prišel tudi ukaz štaba XIV. divizije, da mora preprečiti od te strani Nemcem prodor proti Prezidu in Leskovi dolini. Z delom svojih sil naj bi udarila proti Čabranski Polici—Leskovi dolini, da prepreči dovoz okrepitve sovražniku v Leskovo dolino in da udari v hrbet sovražniku, ki je že tam.

K brigadi se je vrnil s svojo skupino tudi izgubljeni namestnik komandanta Jaka.

Pozno popoldne je že bilo slišati po klancih navzgor nemško motorizirano kolono. Ker je bila nevarnost, da III. bataljon sovražnik obkoli, je z nočjo zapustil položaje in se namenil skozi Tršče za brigadno kolono.

Stab III. bataljona pa ni poznal položaja v Tršču in so previdnejši v štabu zahtevali, da bataljon zaobide Tršče z njegove desne strani, medtem ko je komandant vztrajal, da gredo kar skozi vas.

Komaj je prišla predhodnica v vas, so po njej padli strelj nemških vojakov, ki so pravkar šli v zasedo. Kolona, ki so jo slišali spodaj na cesti, jih je prehitela.

Tako se je ves bataljon v divjem begu umikal na desno, tam pa je zašel v žične ovire in potok. Medtem je pričel tolči s cerkvenega zvonika težak mitraljez, zasvetile so se rakete v zraku in bojišče je postalo nenadoma svetlo kot pri dnevu.

Najvišjo ceno je plačala 1. četa, ki je bila v predhodnici. Precej borcev je ostalo ranjenih ali pobitih na žičnih ovirah, nekaj se jih je znašlo ranjenih v potoku, medtem ko sta se drugi dve četi lahko še pravi čas obrnili in obšli Tršče z desne.

Ko se je 1. četa le pretolkla, in kolikor se jih je, na določene položaje pri Črnih Lazih, da bi krenila za brigado, so do jutra zaman čakali 2. in 3. četo. Priključili sta se šele zvečer in je bataljon drugo jutro našel brigadno kolono v taborišču pri Milanovem vrhu.

Brigado je došel tudi njen II. bataljon, vendar brez ene čete, ki je zaostala na mrtvi straži nekje pod Delnicami, pri Trošmariji. Zgubil je tudi precej svojih borcev in starešin.

Sovražnikova moč, ki je nanjo naletel III. bataljon, ni bila velika — le 5 kamionov vojaštva, vsega 200 mož in pet tankov, in je bila samo zato v Tršču, da bi zavarovala pot od Malega Luga proti Osilnici.

Napori, glad, večna grožnja, premiki brez počitka in tale umik brigade od Črnega Luga proti Gerovu, ko je bil sovražnik povsod in pravzaprav neviden, nevaren »pripetljaj« v gerovskih kasarnah, na več krajev razdeljena brigada in zgubljene enote — vse to je pričelo razkrajati njeno čvrstost. Na poti od Gerova sèm se je pričelo dezerterstvo. Pobudniki so bili bivši belogardisti, čeprav so se dosedaj v bojih držali dobro in jih je brigadno poveljstvo celo pohvalilo.

Da ne bi slabi zgledi vlekli, je brigada streljala brez mišlosti vsakega dezerterja ali tistega, ki je k dezerterstvu navajal. Kazni so bile opravljene pred vso brigado.

Med njimi je bil tudi Hercegovec Ludvik Kujundžič, sicer namestnik četnega političnega komisarja in izredno cenjen starešina. Morda je v trenutku malodušja odvrigel orožje in se preoblekel v kmeta, vendar ga je staknila brigadna patrulja.

Z dezertjerji, ki jih niso več došli, pa je šlo iz brigade tudi precej orožja. Ko je bil na položajih nad Črnimi Lazi kratek predah in je brigada delala obračun sedanjega pohoda in umika iz Gorskega Kotarja, je bilo na spisku več deset pogrešanih borcev, nekaj težkega orožja in pušk.

Štab XIV. divizije je poslal ukaz in navodilo štabu Šerčerjeve, kako naj se upira sovražniku, ki je nezadržno prodiral od vseh strani, zraven pa ga je grajal, kako je postala brigada zadnje dni nedelavna in da je na poti k njej sam komandant divizije, da uredi pereče zadeve.

Štab XIV. divizije prav gotovo ni vedel vsega, kaj se dogaja na fronti v Gorskem Kotarju, kakšne so razmere za vojskovanje in kolikšna je moč sovražnika, sicer ne bi Šerčerjeve brigade tako slabo ocenjeval.

Štabu divizije se je javil tudi bivši komandant razpuščene Snežniško-brkinske brigade, šerčerjevec Tone Vidmar-Luka, ki so ga imenovali pri priči za operativnega oficirja XIV. divizije in ga poslali k Šerčerjevi brigadi.

Pritisk sovražnika, ki je imel pomoč v vsej sodobni vojni tehniki, je bil na prehode proti vzhodu vse hujši. Tomšičeva se je že komaj branila tik pred vstopi v Loško dolino in je

prosila za pomoč Šercerjevo. Ta je sicer poslala svoj V. bataljon, saj več ni mogla, če je hotela ohraniti skupaj to, kar je bilo že zbrano. Peti bataljon pa se je vrnil, ker je bil prepozen in so Nemci že imeli zasedene položaje, ki so branili dostop v Leskovo dolino.

Tudi na Milanovem vrhu je imela Šercerjeva brigada že spopade s prodirajočimi Nemci in žrtve med borci. Med drugimi je padel Srečko Jenko iz Topolca.

Da se izogne obkolitvi na Milanovem vrhu, se je brigada 25. oktobra premaknila proti Podpreski, dokler je bila še prosta pot. Brigadni bataljoni so zasedli Parg in Kozji vrh, kamor se vzpne cesta iz Cabra proti Prezidu in Loški dolini, zaseda II. bataljona pa je razbila na Pargu dva nemška izvidniška avtomobila in ubila šest oficirjev.

Na Kozjem vrhu je bila v zasedi 1. četa I. bataljona; v spopadu z Nemci je padel njen komandir.

Iz Parga je bil poslan k štabu divizije v Loško dolino z nujno pošto kar brigadni orožar Janez Barlič-Pavle. Odpeljal se je s kolesom. Ko se je ponoči vračal, je med potjo dobil iz Prezida telefonično zvezo z zasedo II. bataljona in je tako zvedel, da brigada še drži tam položaje.

Ko pa se je pripeljal na Parg, je ponoči zavozil — v sredino nemške zasede.

Ob zaslišanju se je izgovoril, da je bil le priložnostni kurir, pač pa je spoznal pri zasliševanju bivšega jugoslovanskega oficirja, svojega nekdanjega starešino, ki je sedaj vodil Nemce.

V teh dneh je okupatorjeva ofenziva že dosegla svoj višek. Po dolgem in počez je bila vsa dežela preprežena s kolonami motorizirane pehote — izjema je bila le Kočevska — ki so puščale v strateško pomembnejših krajih manjše posadke z oklepnimi vozili, kot žarišča ofenzivnih sunkov.

Brigada se še ni smela nikjer ustaviti, ne da bi ji grozila obkolitev. Pri Podpreski so njeni bataljoni napadli dva sovražnikova blindirana avtomobila in pobili posadko.

To je bila le predhodnica tankovske kolone, ki je bila na pohodu proti brigadnim položajem.

Šercerjeva brigada je po ukazu poveljstva XIV. divizije hitela v zahodno zaledje Kočevja, v Veliko in Travno goro, da zavaruje preselitev na varno tamkajšnjih bolnišnic in skladišč.

Šerčerjeva brigada in prištabne enote XIV. divizije na Petelinjeku nad Loško dolino v novembru 1943

Stiska v brigadi je postajala vse večja in večja. Novinci so čutili bližino domačih krajev in postali nemirni. Misel na pobeg iz brigade je bila vedno bolj pogostna. Spet je moralo poveljstvo kaznovati s smrtjo dva slabiča, ki sta nagovarjala še druge, naj dezertirajo.

Takim neprijetnim opraviлом še ni bilo kraja. Na Medvedjeku je brigada kaznovala z usmrčitvijo vso stražo, ki naj bi med ofenzivo varovala ribniško bolnišnico, pa je pobegnila in bolnike prepustila usodi. Med kaznovanimi so bili zvečine nekdanji belogardisti.

Na Medvedjeku je ostala brigada v zatišju dva dni. Za težko preizkušene borce se je obrnilo še na slabše. Vreme se je sprevrglo v dež in sneg. Boljše priložnosti ni, da se človek vdaja malodušju in se pogreza in zakoplje v svojo bedo.

K Šerčerjevi brigadi se je zatekel te dni pod njeno zaščito tudi kar ves štab XIV. divizije, z vsemi prištabnimi enotami vred, ne samo njen komandant, ki je svoj prihod najavil že prej.

Dne 29. oktobra se je brigada premaknila na področje Glažute, kjer je v treh dneh prenesla na varno vso ribniško

bolnišnico s 130 ranjenci vred. Ni ji pa uspelo, da bi na novem kraju založila bolnišnico tudi s hrano. Ko je bila premestitev bolnikov končana, je sovražnik že presekal in zasedel pot, po kateri naj bi tekla preskrba.

Dva brigadna bataljona sta v zasedi pri Štirni, na prevalu ceste iz Jelenovega žleba proti Rakitnici, zavrnila močno sovražnikovo kolono, ki je silila čez goro. Boj je bil oster, saj je bilo pobitih 25 sovražnikovih vojakov in oficirjev, šerцерjevci pa so zaplenili en težki minomet in 30 min.

Medtem je predrla obrambne položaje pri vstopu v dolino Glažute in Jelenovega žleba nova sovražnikova kolona, ki ji je šel naproti proti Glažuti IV. bataljon. Sovražnikova kolona je imela s seboj avtomobilske blinde, opremljene s premičnimi cirkularkami, da si je izsekavala pot, bataljon pa protitankovske puške.

Namestnik komandanta bataljona Cveto Poljak je poslal dve četi na boke, sam pa je prišel nemški zasedi, ki je bila postavljena pred glavnino, za hrbet. V četi je imel 7 puškomitraljezov. Bil je že večer in Nemci so kurili ognje. Nekje so se oglašali streli in vojaki so postali pozorni.

Komandantu Cvetu se je nenadoma sprožil kamen in vojaki spodaj so pričeli metati na ogenj zemljo, da ga pogasijo. Cveto pa je vrgel nanj kragujevsko defenzivko, ki je opravila svoje.

Eden od vodnikov nemške kolone, belogardist, je potem zakričal: „Kurbe partizanske, boste že videli!“

Bilo je še vse tiho po eksploziji bombe, potem pa je bilo slišati, kako so zagnali motorje vozil, in vkrcavanje pešadije nanje. In nemško povelje: Kein Feuer!

Cvetovi ljudje pa so užgali proti glasovom z vsem orožjem, čeprav komandant tega ni hotel, ker je nameraval napadene na cesti obkoliti. Zato je tudi izdal povelje: Pazi na cesto! — češ da mu zaseda ne uide.

Nekdo pa je prenesel njegovo povelje kot „Zbor na cesto!“

In so vsi hkrati planili na cesto.

Tam je nastal pokol v boju mož na moža. Od Cvetovih uplenjenega konja III. bataljona. Sposodil si ga je komandant V. bataljona Gašper, ko je šel zjutraj z oddelkom tež-

kega minometa in z mulo na isti položaj, kjer je zasledil nemško zasedo tudi Cveto, pa jih je ta nagnala v beg.

V brigado so se še kar naprej vračali borci, ki so bili poslani v boje na Kolpo in proti Delnicam. Zdesetkana se je vrnila tudi četa, ki je ostala na mrtvi straži pri Trošmariji: v nekem spopadu med bataljonsko in nemško zasedo je bil ubit bataljonski kurir, ki je nesel četi ukaz, naj se takoj umakne k bataljonu. Ker je bataljon čakal prav na vrnitev te čete, nje pa ni bilo, so bataljonsko taborišče medtem obkolili in napadli Nemci, tako da je bilo pobitih precej borcev.

Drugi bataljon se je odločil, da se umakne, toda vse mostove za prehode čez Kolpo je že imel zasedene sovražnik. Hrvatskih borcev, ki bi pomagali bataljonu, ni bilo nikjer. Tako je potem bataljon ponoči prebredel Kolpo.

Od 1. čete II. bataljona, ki se je šele sedaj vrnila k brigadi, je ostalo le še — 10 borcev.

V noči od 1. na 2. november je napadla brigadna zaseda na cesti z Grčaric v Gotenico dva sovražnikova kamiona in jih razbila. Ker je napadeni koloni prihajala številna pomoč v smeri od Mrzlega Studenca, je zaseda ostala brez plena.²⁴⁵

V okolišu Glažute je bilo tudi kazensko taborišče za tiste, ki so bili pred vojnim sodiščem v Kočevju obsojeni za določen čas na prisilno delo. Bilo jih je kakšnih 50, ki so pod varstvom čete kočevske VOS čakali, da mine ofenziva in da prično potem svoje »družbenokoristno« delo.

Družčina je bila kaj pisana. Nekaj je bilo kriminalcev, pa belogardistični duhovniki, ki so podpisali izjavo, da se »stri-njajo« s programom OF in da ne bodo več dvignili orožja proti svojemu ljudstvu, in nekaj preživelih plavogardistov iz Grčaric.

Taboriščni red ni bil strog, ni bil kaznilniški. V določenih mejah taborišča so se jetniki gibali svobodno, imeli so isto hrano kot stražarji in celo po deset taboriščnikov je šlo pol-drugo uro daleč k Danskemu studencu vsak dan po vodo, spremljal pa jih je le en sam stražar.

Vse te olajšave so bile samo zato, da se ne bi jetniki slabo počutili.

In to so izkoristili. Belogardistični kurat iz Dobropolj Ivan Lavrih in njegov vrstnik Jakob Mavec, doma iz Iga, sta pripravljala pobeg. V zaroto sta pritegnila tudi šepastega Jakaša, pa Andreja Mehleta in Franca Černeta, in še dva druga,

Razporeženo v taborišču na Petelinjeku za časa nemške ofenzive v novembru 1943

same zaznamovane ubijalce, ki so sodišču kdove kako ušli skozi rešeto.

Ko je 2. novembra zjutraj pozval taboriščni dežurni, kdo se javi, da bo nosil vodo, so bili zraven vsi zarotniki. Blizu studenca so zaklali stražarja in pobegnili, toda le tisti, ki so vedeli za podel načrt. V taborišče se je vrnilo nekaj preplašenih jetnikov, ki so tudi šli po vodo, in povedali, kaj se je zgodilo.

Komanda taborišča je vsak dan opozarjala varovance, da sta njihova varnost in odgovornost skupni in nedeljivi in naj ne skušajo izkoriščati prizanesljivosti poveljstva.

Sedaj so vsi jetniki v taborišču ob podlem uboju stražarja vedeli, kaj jih čaka.

Borci so si izprosili iz kolone samo dva, ki so ju poznali, in zanju zastavili svoja življenja. Oba sta bila iz grčarske posadke in kasneje v partizanih dobra borca.

Aktivni artilerijski poročnik Stanko Kovačič, doma od Ribnice, eden od njiju, vojne ni preživel. Junaško je padel med pohodom XIV. divizije na Štajersko.

Odurno vreme pozne jeseni v gorah in dogodki zadnjih dni niso razvedrili borcev, ko je brigada v noči na 3. november bila na pohodu prek Loškega potoka proti Jazbini, gozdarskemu oporišču s studencem, od koder naj bi krenila naprej proti Snežniku, Mašunu in toplejšim Brkinom.

Na cesti, ki vodi v Lazeč, je zaseda varovala prehod in potolkla patroljo treh sovražnikovih vojakov. Ti pa niso bili sami. Ko so borci iz zasede stekli, da pobitim poberejo orožje, se je prizibal po cesti tank.

Tank na cesti, ki ključovalno stoji, seka z mitraljezi in mu nič ne more vsa brigada — je v hipu sprostil gon za domov! — Domov!

Domov... In so jo vsem pred nosom in v siju raket ucvrli proti tanku nekdanji vojščaki postojank iz Pudoba in Hriba v Loškem potoku ..²⁴⁶

Nepozabno Babno polje

Dne 3. novembra je brigadna in divizijska kolona prispela pod Petelinji vrh nad Gorenjimi Poljanami in postavila taborišče blizu Jazbine, od koder se je bilo moč oskrbovati z vodo.

Po dolgem času je bilo spet sončno vreme in borci so počivali in si urejali opremo in orožje, brigadni obveščevalci pa so odšli na pozvedovanje, da preizkusijo trdnost sovražnikove obrambe na cesti Prezid—Loška dolina, ki naj bi jo kolona prekoračila nekje pri Jermendolu. Tu je bil stik z gozdom na eni in drugi strani ceste najkrajši.

Med tem predahom pod Petelinjim vrhom je bilo posvetovanje brigadnega in divizijskega štaba. Padle so zelo ostre besede na račun brigadnega poveljstva za ves čas bojev in pohodov, odkar traja nemška ofenziva. Divizijski komandant Mirko Bračić je vse neuspehe pripisoval predvsem brigadnemu komandantu Jožetu Merlaku-Milanu. Ker je bil pri diviziji tudi načelnik štaba VII. korpusa Jože Klanjšek-Vasja, se je z njim dogovoril, da razrešita dosedanjega komandanta Šercerjeve brigade in ga dodelita na razpolaganje štabu XVIII. divizije.

O tej odločitvi je bil napisan 3. novembra 1943 ob 15. uri ukaz, ki določa za novega komandanta Šercerjeve brigade do-

tedanjega namestnika komandanta Jako Riharja, za njegovega namestnika pa dotedanjega komandanta IV. bataljona Lada Mavsar j a-Ronka. To imenovanje da je le »začasno, dokler ga ne odobri glavni štab Slovenije«.²⁴⁷

Te odločbe o odobritvi glavnega štaba Slovenije pa ni bilo, ne prej ne kasneje, saj je vendar imel za odstranitev komandanta brigade pooblastilo že načelnik štaba korpusa.

Komandant Šerčerjeve brigade Jože Merlak-Milan je namreč na tem posvetu, kje in kako naj se brigada in štab XIV. divizije pretolčejo na snežniško pogorje, predlagal prehod pri Kozjem vrhu, višje Prezida, kjer ni bilo čutiti tako močne sovražnikove zasedbe ceste in je prehod čez cesto možen skoraj neposredno iz gozda v gozd in bi bilo moč zavarovati vso brigadno-divizijsko kolono z močnimi zasedami in miniranjem ceste.

Takemu njegovemu umestnemu predlogu pa se je odločno uprl divizijski komandant Mirko Bračič in to je bil tudi povod za Merlakovo razrešitev.

Komandant Jože Merlak-Milan je s kurirjem takoj zapustil brigado in odšel v XVIII. divizijo.

Ogledniki so se vrnili s ceste, kjer naj bi se po Bračičevi odločitvi prebijala brigadno-divizijska kolona in poročali, da je zaprta skoraj neprodušno s pehoto v bunkerjih in s tanki in tanketami, ki cesto neprestano nadzirajo. Kljub temu je odredil komandant divizije Mirko Bračič, ki je sedaj po odhodu Jožeta Merlaka dejansko prevzel poveljstvo tudi nad brigado, čeprav je bil štab divizije njej le pripojen, da krene kolona proti cesti Prezid—Loška dolina in da jo bo nekje pri Jermen-dolu skušala prekoračiti.

Ko je kolona prispela do ceste, je komandant Bračič na podlagi poročil obveščevalcev ugotovil, da prekoračitev ne bi šla brez boja, tega pa ni tvegala. Zato je ukazal umik od ceste in spremembo pohoda proti vzhodu, da bi naslednjo noč poskusila probo j čez cesto nekje med Pargom in Kozjim vrhom — natančno tam, kjer je izbral mesto za prehod že bivši brigadni komandant Jože Merlak.

Medtem sta prejšnje popoldne za dne prekoračila cesto brez težav divizijski komisar Stane Dobovičnik-Krt in namestnik komandanta Tomšičeve brigade Jože Lepin-Ris. V snežniško pogorje ju je poslal divizijski štab, da zbereta razkropljene tomšičevce. S kurirji in vodnikom sta se približala

v Jermendolu cesti na nekaj deset korakov in opazovala dogajanje na njej. Ugotovila sta, da cesto nadzira le ena sama nemška tanketa, in sicer od vrha podgorskih klancev do Babnega polja. Za to pot je potrebovala dve uri in v enem takih presledkih so preskočili cesto.

To bi lahko storila celo pri belem dnevu tudi vsa divizijsko-brigadna kolona v treh ešalonih, če bi obveščevalci bolje opravljali svojo službo. Na področju Jermendola je bilo treba le stopiti iz gozda na cesto, čez njo in spet v gozd, ki bi v hipu lahko zakril vso večstoglavo množico.

Ozemlje, po katerem je sedaj krenila kolona več kot tisoč mož, je bilo težko prehodno, sončno vreme z dne se je sprevrglo ponoči v dež in rahel sneg in tako je kolona prispela do zore le nekje pod vrh Požarišča in se okoli 9. ure ustavila za daljši počitek na kraju, ki je bil blizu znanemu Vražjemu vrtcu. Zapovedano je bilo kuhanje.

Kmalu zatem je pripeljala patrolja, ki je bila v izvidnici, v štab divizije tri, v na videz angleške uniforme oblečene vojake. V pogovoru, ki ga je vodil nekdanji mornariški višji oficir Franc Potočnik in ki je bilo bolj zasliševanje, pa se je izkazalo, da so le preoblečeni nemški ogledniki.

V prostrane gozdove med Podpresko in Novim in Starim Kotom so vaščani nagnali in poskrili iz vsega okoliša živino, da jim je ne bi uplenili Nemci. Nemci so za to zvedeli in pripravili roparski pohod v gozdove; namesto na srenjska goveda pa so predhodnice nemške kolone naletale najprej na brigadne mule, ki so se pasle na Malih lazih.

Medtem ko je prišlo do nenadnega preplaha in so se starešine in borci pričeli urejati, da zavzamejo borbene položaje, so se jim zajeti sovražnikovi ogledniki izmuznili.

Bilo je okoli 10. ure dopoldne, ko so nekje na položajih čela kolone počili strelji, takoj zatem pa je že močnejše zaropotalo iz več vrst orožja. Nenadoma se je na vseh koncih gozda, kjer je bivakirala kolona, razplamtel boj.

In tako se je začelo.

Boj v mešanem bukovem in hojevem gozdu, na jamaštem zemljišču, posejanem s skalami, ki so dajale dobro kritje tako napadalcem kot tem v obrambi, je bil vse ostrejši, čas zanj pa ravno pravi, da je bil tisti, ki je bil napaden in se je branil, razkačen, razdražen in zagrizen. Vso noč in vse jutro

Prizorišče boja pod Požarlašcem ob nemški ofenzivi novembra 1943

je deževalo s snegom, borci lačni in neprespani — in nekdo jim ni dal miru!

Na obeh straneh je ropotalo orožje vsake vrste. Na brigadne položaje so padale tudi mine in ena je razdejala bataljonsko kuhinjo. Belogardisti, ki so bili vodniki nemškim roparjem, so plezali celo na drevje in odondod metali ročne bombe!

Sovražnik v bližini je pri mnogih, ki so bili po sili v brigadi, spet zbudil gon po toplem domu. Od časa do časa se je z brigadnih položajev utrgal kakšen mobiliziranec in stekel proti sovražnikovim položajem. Nekateri so si odvezovali prej nahrbtnike in iz njih jemali klobuke in si jih posajali na glave.

Nekaj takih so zadele krogle v hrbet, nekaj pa so jih prignali nasprotnikovi rafali nazaj. Končali so za brigadnimi položaji.

V boju je padel en brigadni borec, kakšnih osem je bilo ranjenih, ko je proti tretji uri popoldne pričejala pojenjavati ostrina boja. Brigada se ni umaknila s položajev, borci pa tudi niso mogli do orožja, ki je ležalo poleg kakšnih dvajset

ubitih sovražnikov. V gozd so zavozili tanki in tankete, ki so razpolovile bojišče in s hudim zapornim ognjem omogočile sovražniku, da je pobral svoje ranjence in mrtve. Nato se je umaknil pod varstvom oklepnikov — boj je bil končan.

Vsa brigada si je oddahnila. Na položajih so ostale zasede, podvojene so bile obhodne patrulje, kuharji pa so zakurili pod kotli. Da bi bilo razpoloženje po uspešnem boju bolj prešerno in mraz in moča čim manj nadležna, je divizijska kulturniška skupina pripravila še miting. Zagodla je harmonika, pevci so zapeli, Kajuh je povedal nekaj svojih pesmi in Brina je zaplesala.

Nato je spregovoril še pomočnik divizijskega komisarja Matevž Hace, ki je znal borcem vedno pričarati privid srečne bližnje prihodnosti.

V divizijskem štabu je bilo posvetovanje, kam naj kolona krene, ker je zanjo položaj sedaj po boju na tem področju nevzdržen. Komandant Bračič je klical na posvet tudi brigadni štab, vendar je sam zase že sklenil, ko je poslušal domačine iz Loške doline in ko je imel pred očmi stanje na drugi strani ceste: Če gre kolona čez cesto pri Pargu ali Kozjem vrhu in nato proti Milanovem vrhu, potem lahko spet naleti na Nemce. Da je sovražnik okoli Grajšovke in Otrobovca, še ni bilo nobenih poročil. S prebojem bi poskusili tam, kjer jih Nemci najmanj pričakujejo — na ravnini med Babnim poljem in Prezidom!

Svoj sklep je sporočil Mirko Bračič komandantu brigade Jaki Riharju. V predhodnici bo I. bataljon, II. bataljon bo nosil ranjence, v zasedi pa bo III. bataljon. Brigada in divizija bi čistino, široko in dolgo vsakokrat po dobra dva kilometra, prekoračili v štirih kolonah.

Poklicali so še komandanta III. bataljona in mu dali navodila: na vsako stran — proti Babnemu polju in proti Loški dolini, naj postavi močne zasede s protitankovskimi puškami in puškomitraljezi, v vsaki zasedi naj bo po ena četa, ena pa naj vzpostavi na drugi strani čistine, ki ji pravijo domačini Zavodi, mostišče. Poveljstvo nad zasedo proti Loški dolini bo imel komandant bataljona, proti Babnemu polju njegov namestnik, s četo proti Otrobovcu, ki je bil smer pohoda, pa bosta šla komisar in njegov namestnik.

Po opravljeni večerji se je zvrstila kolona na pot.

Snežilo ni več, ko so se bataljoni in štabi uravnavali v vrsto. Današnje bojišče se je z mrakom utišalo in čuti je bilo le pritajene glasove kolone, ki je tipala za trdnimi stopinjami v rahlo zasneženih tleh. Sprva se je temna gomazeča kača še hitro odvijala iz klopčiča, dokler so bili pod nogami mehki lazi, vse teže pa je šlo po razdrapanih gozdnih pobočjih. Od tu ni na zahod peljala nobena pot in nobena steza, vodniki so vedeli le za smer, kam morajo.

Ozemlje, ki je bilo določeno za smer pohoda, je bilo težko prehodno, noč temna, deževna in še vedno je rahlo snežilo. Borci so se spotikali ob nevidne kamne in skale, padali v opasti suhega listja med skalami, kolona se je trgala, zgubljala zvezo — in tako je trajal ta pohod vse od prvega večera tja do enih po polnoči, ko je čelo kolone prispelo v nižino, poraslo z nizkim borovjem in grmovjem.

Do nove ceste je bilo še nekaj sto korakov. Tretji bataljon je odšel v засedo in kmalu za njim je cesto prekoračil I. bataljon in komandant Bračič. Za njim še nekaj borcev — nato pa je bilo kolone konec.

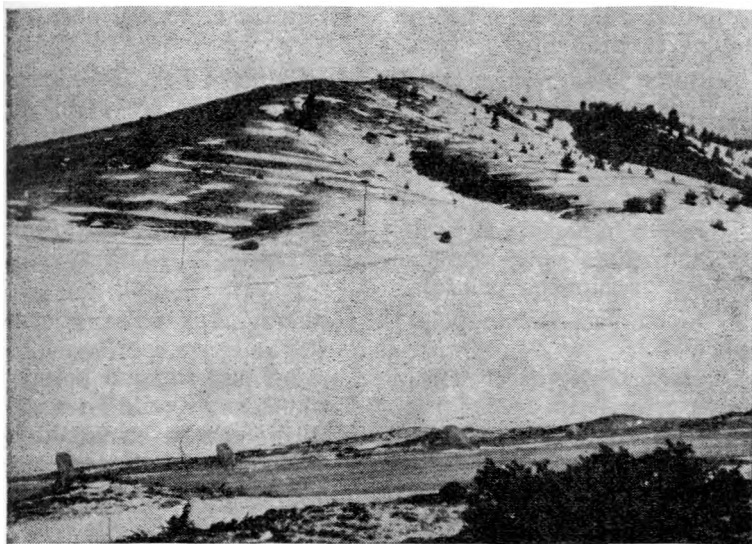
Neki borec je od utrujenosti in zaspanosti zamenjal senco hoje pred seboj za borca, in se ustavil, za njim pa vsa preostala kolona, na čelu z brigadnim komisarjem, njegovim pomočnikom, namestnikom komandanta divizije, načelnikom štaba divizije, kolona z ranjenci, prištabne enote, kulturniki, in tako vse do konca.

Kolona je posedla in zadremala. Nihče ni šel iskat zveze. Niti od dela kolone, ki je že bil čez cesto, niti dela, ki je bil še na tej strani.

Na cesti je bil edino brigadni komandant Jaka in čakal kolono. Ko ga je nestrpni vodnik Polda iz zasede spraševal, kdaj bo skozi, je venomer le odgovarjal — ‚vsak čas‘, storil pa ni nič, da bi bilo to res.

Pričelo se je že rahlo svitati, ko je na засedo na strani proti Babnemu polju naletela nemška patrulja. Po nekaj medsebojnih klicih, ki naj bi ugotovili, kdo je kdo, je počilo s strani bataljonske zasede nekaj strellov, ko so ugotovili, da so sence na cesti Nemci, nato je nemška patrulja tudi oddala nekaj strellov in zginila.

Streli v засedi in nakazujoči se dan so prebudili nekaj ljudi iz zasanjane kolone. Prva sta skočila pokonci operativni oficir divizije Tone Vidmar-Luka in potem še namestnik poli-

Zavodi pri Babnem polju, kjer so nemški oklepniki in tanki napadli kolono
Šerčerjeve brigade

tičnega komisarja divizije Matevž Hace. Najbolj se je zavedel kočljivega položaja Matevž, ki je bil domačin iz Loške doline in je dobro poznal kraj, kjer je kolona bila, pa tudi brigadni administrator Stane Zigmond-Niko je bil domačin.

Luka, Matevž, Niko in še nekaj drugih je pričelo buditi kolono in jo priganjati k pohodu. Komaj so spravili k zavesti na čelu kolone brigadnega komisarja Leona in njegovega namestnika Aleša.

Kolona se je vendarle zganila in se pričela v teku prebijati skozi grmovje in nizko rastje v več vrstah proti cesti. Svitalo se je že, tema se je pričela topiti.

Takrat so zrasle iz polteme pred zasedo proti Babnemu polju pošastne sence — tankete.

Borci so oddali na prvo nekaj strelcev iz pušk, puškomitraljez je zatajil in je siknil iz njega le en strel, druga dva sta spustila nekaj rafalov, merilec protitankovske puške je popustil orožje in — zaseda je pobegnila.

Za prvo tanketo je prilomastila še druga, obe sta prevozili zasedo in padli v sredino brigadne kolone na cesti. Vtem se

je tudi že zdanilo. Del kolone je bil že čez cesto, del na njej, del pa še pred njo.

Borce je zagrabil strah. Pričel se je divji beg. Najbolj so bežali v smeri proti Otrobovcu ti, ki so bili že čez cesto, od teh na cesti so se nekateri obrnili nazaj, drugi so se odločili za naprej — in tankete, od nekje sta se prikazali še dve, so oddale na križem-kražem bežeče prve strele.

Potem je nastala za kratek čas tišina. Slišati je bilo le jok žensk in divje vpitje ranjencev na nosilih, ki so se zavedli svojega brezupnega položaja.

In od vasi Babno polje je zletelo v zrak nekaj rdečih raket.

Sedaj se je pričel šele pravi pogon na brigadno kolono, pravzaprav — na brigadni trop. Tankete so zavozile na senožeti in streljale na bežeče in lovile bližnje, da so jih vojaki iz vozil kar vlačili s seboj, iz vasi je pričela nastopati pehota v strelskih vrstah in venomer streljala z dumdumkami — nastal je pekel.

Pred temi, ki so se odločili, da se prebijejo proti Otrobovcu, je bilo dva kilometra čistine, ali pa kilometer čistine na desno stran, in nato vsaj tisoč skokov strmega golega hriba.

Od borcev ni streljal nihče. Vse je samo bežalo. Ljudem na odprtem in brez kritja je bilo vse na ramenih in hrbtih odveč. Nekateri so spet posajali na glavo klobuke in bežali proti Babnemu polju, nekateri so odmetavali orožje, v zasedi je ostala protitankovska puška. Dva, ki sta nosila borko, sta jo vrgla z nosil in bežala.

V nizki kotanji sta se potajili Mlakarjeva Majda in njena vrstnica, rdečelasa Ančka. Ta je nenadoma vstala in nič ni pomagalo, da jo je Majda tiščala nazaj k tlom. Iztrgala se je in pričela teči proti tanketi. Iz vozila se je nagnil vojak in jo z bajonetom na puški prebodel.

Mule, otovorjene z orožjem in municijo in hrano, so podivjale in begale po čistini ter stresale raz sebe tovor in mnoge popadale pod streli; bežečim živalim sta se iz prestreljenih vreč na tovornih sedlih usipala v curkih sladkor in riž. Mnogim iz kolone je pohajala sapa in so na mestu otrdeli od strahu in napora.

Divizijski veterinar Hinko Polajnar je obstal in govoril, kdor ga je slišal, da vidi hiše in kmetico, ki nese mleko, divi-

zijski verski referent Jože Lampret pa je v trenutku oslepel in taval z naprej iztegnjenimi rokami.

In kljub vsemu in za čuda — nastopajoča sovražnikova pehota je streljala nekam visoko v smreke bližnjega gozda na obronkih Otrobovca in tudi tankete so bolj gonile kot streljale borce.

Ko ni bilo videti na prostranih lazih Zavodov nobene bežeče tarče več, se je sovražnik zavlekel nazaj v Babno polje in nihče od posadke iz začasne postojanke v vasi, niti od posadke iz tanket, ni šel na bojišče, da bi pobral karkoli, kar je tam ležalo.

Pri studencu na Otrobovcu so se pričele zbirati okoli komandanta divizije in njegovega spremstva ter okoli I. bataljona, ki je prešel cesto še ponoči, prve skupine, skupinice in posamezni borci. Kdor je bil od starešin najbolj razsoden, je pošiljal nazaj reševat ranjence in lovit mule ter pobirat živež in orožje. Požrtvovalni vodja divizijske administracije Franc Potočnik in še neki njegov vrstnik, bivši jugoslovanski oficir, sta z muko privlekla s seboj rešeno lafeto protitankovskega topa.

Ko so se pred poldnem zbrali že skoraj vsi, ki jim je uspelo preiti pogubno čistino Zavodov, so ugotovili, da ni med njimi komandanta brigade, ne njegovega namestnika, ne načelnika štaba divizije in da manjka mnogo mnogo borcev in starešin.

Komandant Bračič je poslal Franca Plevela-Jokija, šefa OC XIV. divizije s patroljo na drugo stran ceste, da bi našel in pripeljal h glavnini vse, kar je ostalo pod Vražjim vrtcem.

Medtem je zapihala od Milanovega vrha mrzla sapa in pričel je naletavati sneg. Kuhati ni bilo kaj, čeprav so zakurili ognje, da so se pri njih greh. Nekateri najbolj prisebni so se še med begom zaustavljali na zavodskih lazih in si tlačili v žepe prgišča razsutega sladkorja, riža, testenin, in si sedaj tešili lakoto.

Komandant divizije je besnel in krivil za katastrofo brigadni štab in poveljstvo III. bataljona. Takoj je dal razorožiti in z žico zvezati ter postaviti pod stražo komandanta bataljona Franca Korošca-Miho, zraven pa še nekaj borcev, ki so odvrgli orožje in ranjence.

Ko so potem prišli k sebi tisti od starešin, ki jim nista bes in sla po maščevanju zameglila razsodnosti in so skušali

ugotoviti vzroke nočnega in jutranjega poloma pri prehodu čez cesto, so ugotavljali, da je bilo le preveč naporov, duševnih in telesnih, vseh teh dobrih štirinajst dni, pravzaprav že skoraj tri tedne, odkar so krenili proti Delnicam in bili od Črnega Luga v stalnem stiku s sovražnikom. V tem času stalnih premikov in ko ni bila brigada nikdar skupaj kot celota, ni bilo moč vzgojiti množico dobronamernih novincev v disciplinirane in trdne borce, da so v brigado na silo vključeni belogardisti vplivali najbolj razdiralno na moralno moč brigade, da je zrasel starešinski kader tako rekoč čez noč iz borcev in bil neizkušen, in še in še je bilo opravičljivih vzrokov za takšen konec te zadnje in najbolj boleče in pretresljive akcije — prehoda čez Zavode.

V vojaških veččinah izkušeni in poklicni vojaški starešine so tudi ugotavljali, da bi morda jutranji prehod čez cesto niti ne bil tako katastrofalen, kar zadeva reakcije sovražnika, ko ne bi množica bežečih borcev bila videti, kot da hoče napasti sovražnikovo postojanko v Babnem polju. Nemci so spričo tega bolj branili svoje položaje, kot da bi napadali partizane.

Na srečo, da je bilo še tako.

Medtem ko so bili nekateri posamezniki s strani divizijskega štaba še posebej pohvaljeni za svoje junaško zadržanje med pohodom, zlasti pa še brigadni zdravnik dr. Marjan Zilič-Tivadar, ki si je sam oprtal na rame prejšnjega dne ranjeno in med begom odvrženo borko in jo rešil pred točo krogel iz tanket, pa je divizijski štab že sestavil obtožnico proti nekaterim borcem in starešinam in zahteval sklicanje brigadnega sodišča, da bo takoj sodilo obtožencem in da bodo sodbe tudi izvršene, vsem za zgled. Za vse obtožene je bila zahtevana smrtna kazen.

Divizijski komandant Mirko Bračič je zahteval, da obtožnica z zahtevo po smrtni kazni zadene tudi namestnika brigadnega političnega komisarja Miho Čerina-Aleša kot politično odgovornega za stanje v brigadi in skrivca, da je bila kolona razpolovljena in da je zaspala pred preходом čez cesto, vendar se je zanj zavzel namestnik divizijskega komisarja Matevž Hace, češ da političnemu starešini za obtožbo takšne narave sodi lahko le sodišče centralnega komiteja.

Nikogar pa ni bilo, ki bi vprašal divizijskega komandanta Mirka Bračiča, kako to, da je sam prvi prešel čistino in pustil

vnemar vso kolono, ki je ni bilo za njim — če je že prevzel poveljstvo nad pohodom od vsega začetka.

Ko se je tako skupina na Otrobovcu pripravljala k obračunu tako s krivci katastrofe kot tudi o izgubah v moštvu in vojaški opremi in orožju, pa so se sèm še vedno oglašale skupine in posamezniki. Pripovedovali so, da vdirajo v te gozdove tudi manjše sovražnikove patrulje, ki jih vodijo belogardisti, in da vse polovljene borce na mestu streljajo.

Medtem ko so se na drugi strani ceste iskale in zbirale skupine razkropljenih okoli načelnika štaba divizije Mileta Kilibarde, da bi se z nočjo poskušali nekje pretolči prek ceste h glavnini, so Nemci v babnopoljski šoli zasliševali, ob pomoči belogardistov, ujete partizane. Najbolj sta jih zanimala namen pohoda brigadno-divizijske kolone in pa — justifikacija plavogardistov na Travnici gori.²⁴⁸

Na Otrobovcu so postavili zasilno taborišče in se odločili, da počakajo še en dan na morebitne razkropi j enee, ki bi našli zbirno mesto, drugega dne pa je bilo sklicano brigadno

Komendant Mirko Bračić narekuje v taborišču na Otrobovcu divizijskemu administratorju Frančku Krebsu obtožnico proti krivcem katastrofe pri Babnem polju

sodišče, ki je štelo pet članov. Vodil ga je divizijski pravnik, člani pa so bili iz vrst starešin in borcev Šerčerjeve brigade.

Prvi obtoženec je bil komandant III. bataljona Franc Korošec-Miha kot eden glavnih krivcev za poraz pri Babnem polju. Obtožnica se je dobesedno glasila takole:

»Brigadnemu sodišču II. B.

Dostavljamo obtožnico proti komandantu bataljona II. B. Mihi, katerega obtožujemo kot enega glavnih krivcev za poraz pri Babnem polju, in to iz sledečih razlogov:

1. ker ni miniral ceste in sicer v bližini Babnega polja in Jermendola, od koder so se pričakovali tanki, ter je v tem dovolil, da so tanki nemoteno prišli po cesti in začeli kositi po naših ljudeh;

2. ker ni postavil v vsako zasedo po 2 ptp, kakor mu je bilo to zapovedano od štaba brigade. Postavil je v zasedo samo 1 ptp, čeprav je dokazano, da je imel v bataljonu še dve in sicer eno, ki jo je odvrget borec, ki je zaradi tega že obsojen na smrt in še eno, ki je še sedaj v bataljonu;

3. v eni izmed zased je bila samo 1 ptp, kar dokazuje njegovo netočnost, malomarnost in nekontroliran je svojih ljudi;

4. sam kot komandant bataljona, se ni nahajal v zasedi, čeprav bi se moral nahajati tam do poslednjega trenutka ter osebno voditi povlačenje. Zasede so se mnogo prezgodaj umaknile in to brez vednosti komandanta bataljona;

5. komandant bataljona je takoj, čim je postavil zasede, z ostankom bataljona nadajeval pot proti taborišču.

S temi svojimi postopki je dokazal svojo skrajno malomarnost, netočnost v izvrševanju dobljenih povelj in popolno brezbriznost, kako se bo vršil premik kolone preko ceste. Kot staremu komandantu in partizanu mu je bilo točno znano, kako se postavlja zaseda in bi moral to točno izvršiti tudi v slučaju, če ne bi bil dobil detaljnih navodil za to.

Smatramo ga kot edinega krivca, da so padli ranjenci neprijatelju v roke in da se je brigada deloma razbila.

Štab divizije zahteva, da brigadno sodišče kaznuje imenovane s smrtno kaznijo, ki bo veljala obenem kot eksemplarični primer za vse starešine. «⁴⁴>

Razprava pred sodiščem je bila dramatična. Nekateri od starešin v divizijskem štabu so celo skušali vplivati na člane sodišča, da bi dozdevnega glavnega krivca komandanta Miho obsodili na smrt.

Sodišče pa se med razpravo ni moglo prepričati o njegovi popolni krivdi, tembolj ker je ostalo nejasnih precej podrobnosti o tem, kakšna navodila je prejel od komandanta divi-

zije za postavitev zasede in kdo je odpoklical prav zasedo, ki jo je vodil komandant Miha osebno.

V obrambo obtoženca so nastopili tudi drugi starešine, ki so ga poznali kot hrabrega borca še od maja 1942 in so več krivde pripisovali tistemu, ki ga je postavil na tako odgovorno mesto komandanta bataljona in potem vodje prehoda čez cesto in poveljnika zasede.

Tako se je potem sodba glasila oprostilno za komandanta Miho, s tem da ostane v III. bataljonu kot borec brez orožja. Da ne bo pobegnil, pa je moral osebno zanj jamčiti član sodišča Borut, sicer šef OC brigade.

Brigadno vojaško sodišče je brez pridržka kaznovalo na smrt z ustreletvijo bivšega belogardista, ki je odvrgetel orožje in municijo, snel titovko in si poveznil na glavo klobuk z namenom, da se preda sovražniku; partizana, ki je odvrgetel ranjeno borko Vinko, in merilca protitankovske puške, ki je zapustil orožje v zasedi in pobegnil.

Vojaško sodišče I. divizionu XIV. divizije je še posebej obsodilo na smrt dva borca: enega, ker je zapustil mulo z merilno napravo in zapiracem za top 75 mm, ter drugega, ki je zapustil ranjenega soborca.

Kazen je bila izvršena takoj pred zborom vsega prisotnega moštva. Obsojeni na smrt so prosili, naj jih vsaj ne streljajo v hrbet.

Tega dne, 7. novembra, se je po opravljeni eksekuciji odpravila kolona na zahod, v smeri kurirske postaje P-l. V to smer je pozval prek kurirjev komandant divizije Mirko Bračič tudi vse razkropljene pripadnike Tomšičeve brigade, ki so se potikali po snežniških gozdovih.²³⁰

Na javki pri studencu na Otrobovcu je ostala patrulja, ki naj bi prestrezala in usmerjala tiste, ki bi sèm kaj našli pot.

Ker ni bilo od nikoder komandanta brigade Jake Riharja, je divizijski komandant postavil za vršilca dolžnosti komandanta brigade komandanta bataljona Serčerjeve Poldeta Kuclerja a-Modrasa, za vršilca dolžnosti namestnika komandanta Serčerjeve brigade Jožeta Lepina-Risa, sicer namestnika komandanta Tomšičeve brigade.

Brigadno-divizijska kolona se je utaborila na področju Dedne gore, na kraju, znanem pod imenom Mrzla jama, ki tega imena ne nosi po krivici.

Razpoloženje v taborišču pri Mrzli Jami nad Juriščami

Kraj je bil določen bivakiranju za nekaj dni, tako da bi pričakali še raztepane borce in starešine, za katerimi so bili poslani na vse strani kurirji-domačini, ki so poznali poti in možnosti prehodov. Vsakdo si je postavil zavetje, kakor je mogel. Največkrat je bila to le streha iz nalomljenih hojevih vej, po tleh pa spet veje.

Ozračje v taborišču pri Mrzli jami je bilo obupno. 2e med pohodom je padal južen sneg, tukaj ga je pa namedlo skoraj za seženj na debelo. Drugo jutro je bilo vse taborišče pod debelo odejo južnega snega. Suh mraz je še moč prenašati, mokrote z mrazom pa ne prežene zlepa noben ogenj. In če je želodec prazen, še manj.

Vsi, od komandanta divizije do zadnjega borca, so venomer stikali po žepih, kot da jim bo čudež napolnil malhe. Pa nič. Tistih nekaj kap sladkorja, ki so ga nastrgali po tleh, ko so bežali na Otrobovec, so pohrustali že prvega dne.

Hrane nobene, iz zadnje rezerve so potolkli edino preostalo, vso oguljeno in garjevo mulo, ki je imela že tako zakrknjeno kri, da je ni skoraj nič odtekalo, čeprav so borci stali v vrsti pred njenim pobitim truplom, da bi je nastregli v

menažke in spekli na ognju. Potem so si kar sami narezali s trupa kose mesa in ga cmarili na palicah nad ognjem ter ga napol pečenega žvečili in goltali.

Od takšne hrane so dobili drisko, tudi krvavo. Kljub temu je morala komanda taborišča zastražiti zakopano muljo drobovino, ker so za njo že stikali stradanja nevajani partizani od včeraj.

Patrulje so hodile na vse strani v zakrita skladišča po hrano, predvsem po krompir, toda vsa so bila izropana, ali pa niso mogli do njih. Vsi mašunski gozdovi so bili še polni nemškega vojaštva; brigadne patrolje so se udarjale z njim in seveda tudi potegnile krajši konec.

V divizijskem štabu je bilo ozračje še vedno napeto. Niso se mogli zediniti, kakšni naj bodo najprimernejši ukrepi za ozdravitev stanja v brigadi. Tisti, ki so bili za metodo ustrahovanja, so še kar naprej zahtevali obsodbe in streljanja. Toda bilo je vse bolj očitno, da to ni prava pot. Namestnik političnega komisarja divizije Matevž Hace je v imenu partije odločno zahteval, da mora štab delovati zmerneje in da je prenehati s samovoljo posameznikov.

Taborišče pri Mrzli jami nad Juriščami — november 1943

O vsem tem zgovorno priča pismo štabu VII. korpusa:

»Dne 6. t. m. smo vam poslali zadnje poročilo, v katerem smo vas obvestili o neuspešnem prehodu II. B pri Babnem polju. Takoj, ko smo se prebili prek ceste je brigada zavzela položaje na Otrobovcu. V taborišču se je takoj pričela sodna preiskava proti krivcem neuspelega prehoda prek ceste in tistim, ki so panično bežali, metali proč orožje in opremo. Do sedaj jih je ustreljenih 5. Okrožnico, ki smo jo izdali ob tej priložnosti, prilagamo.

Komandant bataljona Miha je postavljen pred brigadno sodišče, ki vodi preiskavo v zvezi z njegovo malomarnostjo in ki je z njo zakrivil delno razbitje brigade. Do sedaj je ugotovljeno, da ni izvršil naredbe štaba brigade in komandanta divizije, kako mora postaviti zasedo. Ugotovljeno je, da na eni strani zasede sploh ni bilo. Od tankovskih pušk, ki jih je imela brigada 4, je bila v zasedi samo 1. Vse ostale so šle z bataljonom nemoteno prek ceste in nadaljevale pot proti Otrobovcu. Prav tako ni bila minirana cesta, kakor je bilo ukazano. Neuspeh pri Babnem polju bi lahko bil za II. B sijajen uspeh in sijajna akcija. Iz Babnega polja sta prišli vsega skupaj 2 tanketi, ki bi ju z lahkoto uničili s ptp. Prava sreča je bila za brigado, da so se pokazali Nemci tako zelo slabi borci, ker bi lahko s silami, ki so z njimi razpolagali, brigado uničili. Posebno še z ozirom na moralo in nespособnost našega kadra.

Brez dvoma nosi za vse to veliko krivdo tudi štab brigade, ki prav tako ni izvršil direktiv komandanta divizije, kateremu je odredil, da se mora prehod brigade prek ceste izvršiti v štirih kolonah.

Komandant bataljona bo danes dobil zaslužen kazni in bo justificiran.

Težko je opisati, kakšno je stanje v II. B. Štabu brigade je kljub našim stalnim opominom in raznim kaznim skrajno malomaren in se na vsakem koraku vidi pomanjkanje občutka odgovornosti. Opaža se sedaj, ko živimo v tej brigadi, kako delajo ti funkcionarji. Naj navedemo samo en primer: včeraj je imel štab divizije dva sestanka s štabom brigade, t. j. komisarjem in operativnimi oficirji (drugih članov štaba še ni v brigadi). Razpravljali so predvsem o neaktivnosti štaba brigade pri prehodu prek ceste, dalje — pomanjkanju skrbi štaba za borce, za njihovo prehrano ipd. Štab brigade je bil kritiziran tudi zato, ker je včeraj ležal do 9. ure, čeprav so bili na takšne in podobne malomarnosti že opozorjeni. Danes se je to zopet ponovilo in je štab vstal okoli 9. ure, pa še to le na drezanje in sitnarjenje štaba divizije. Se slabše bi bilo, ko ne bi štab divizije stalno vodil skrb nad delom brigadnega štaba.

Ne moremo še javiti, koliko orožja smo zgubili. Vemo le, da smo zgubili 3 ptp in 6 do 8 pm, ki so jih borci metali proč. Seveda bi te ljudi že zdavnaj likvidirali, če bi se še nahajali v naših vrstah.

Včeraj je imel komandant divizije sestanek tudi z bivšimi aktivnimi oficirji, ki se nahajajo v II. UB, okrog 15 jih je. Bilo je govora predvsem o tem, kako bi kar največ prispevali in koristili naši borbi.

Pravkar se je v brigado javil njen komandant Jaka z okrog 30 tovariši, ki so bili do sedaj pogrešani. Se vedno pa ni načelnika štaba Mileta in verskega referenta Lampreta ...

Borbeno stanje II. UB je precej v duhu paničnega razpoloženja, tako pri starešinah kot pri borcih. Skušamo pa to popraviti na različne načine. Je pa težko, ker so tudi pogoji življenja sedaj izredno težki. Sneg, mraz, pomanjkanje hrane — jemo samo meso — vse to vpliva na borce.

7. t. m. smo vkljub velikemu snežnemu metežu napravili zadovoljiv miting ob proslavi oktobrske revolucije.²⁵¹

Očitnih protislovij v tem poročilu in med stvarnostjo v tistem črnem jutru je bilo preveč, zato so bili v neskončnih gozdovih mrzli dnevi prezgodnje zime še bolj ledeni.

V taborišče pri Mrzli jami so pričeli prihajati še preostali razkropljenci, ki jim je bilo do tega, da najdejo pot v brigado, pa tudi starešine so prihajali. Brigado je spet prevzel Jaka.

V taborišču pri Mrzli jami delijo hrano — november 1943

Brigadni komandant Jaka ni našel z Zavodov poti na Otrobovec. V nekem usekanem kolovozu se je srečal s skupino ljudi, ki so se pripojili Šercerjevi na Travni gori, bili so pa zvečine pravni inštruktorji glavnega štaba, med njimi dr. Danilo Dougan, Boris Kocjančič, propagandist Franček Drenovec ter nekaj borcev in bork.

Krenili so proti Otrobovcu in Jaka je skupino vodil po specialki in busoli, vendar zbirnega taborišča oziroma javke niso našli in so prespali kar v gozdu.

Drugo jutro so v na novo zapadlem snegu nadaljevali pot in do večera prišli le do neke dobro nadelane vojaške ceste, na njej in pod njo so bila neka razbita italijanska vojaška vozila in ker jih je že spet doletela noč, so tam v gozdu znova poplegli, kar v snegu.

Nastopil je že tretji dan tavanja po gozdu po specialki in busoli. Komandant Jaka je skupini, ki ni imela kaj jesti in je gazila še globlji sneg, obljubil, da bodo vsak čas nad Juriščami. Spet je padla noč, ko so morali znova bivakirati v gozdu in snegu.

Zjutraj so ugotovili, da so prenočevali skoraj na istem mestu kot sinoči, zakaj — nedaleč od nočnega bivaka je bila cesta z razbitimi italijanskimi vojaškimi vozili, in njihova zamedena sled v snegu od včerajšnjega dne.

Kolona je bila ogorčena. Najbolj odločen in pogumen, da se upre brigadnemu komandantu, ki ne zna uporabljati ne zemljevida ne busole, je bil dr. Danilo Dougan, star skavt. Od Jake je vzel oba pripomočka, zagazil v cel sneg do pasu, in po skoraj desetih kilometrih nadčloveških naporov pripeljal skupino naravnost v taborišče na Dedni gori!²⁵³

V taborišču je že bil tudi načelnik divizijskega štaba Mile Kilibarda, k brigadi se je pripojila četa II. bataljona, ki je bila v boju z Nemci pod Požariščem poslana v zasedo na levo krilo, pa so jo pozabili odpoklicati in se je sama prebijala skozi Loško dolino k Mrzli jami.

Manjkal je samo divizijski verski referent Jože Lampret, ki se je zatekel pod varstvo prezidanskega župnika, sicer »partizanskega« človeka, in pa glavni intendant XIV. divizije Tone, ki so ga zajeli Nemci.

Iz taborišča so odnesli ranjence, ki so najbolj trpeli zaradi mraza in pomanjkanja hrane, h kmetom v Palčje, na toplo in na varno;

Dezertacijam pa tudi iz tega taborišča ni bilo konca. Za mnoge novince so bili vabljeni domači kraji. Tako je šel komandir čete II. bataljona Mirko Zdešar neko noč s patroljo po hrano čez progo v Narin in mu je večina pobegnila, da se je vrnil v taborišče skoraj sam.²⁵⁴

Kam sedaj? — V Brkine vendar!

Divizijski štab je medtem izdal ukaz vsem svojim enotam, ki so bile na snežniškem pogorju in v okolici, da se nemudoma premaknejo na področje Brkinov.²⁵²

2e drugi dan po prihodu brigadno-divizijske skupine v taborišče pri Mrzli jami na Dedni gori je bil poslan Milan Slavec, domačin iz Knežaka na pivški planoti, s patroljo na drugo stran, v Brkine, da poizve, kakšen je tam položaj in da pripravi vse potrebno za sprejem tolikšne množice ljudi, zlasti za hrano.

Vrnil se je na Dedno goro 11. novembra dopoldne in poročal, da je tam vse mirno in tudi že vse pripravljeno za sprejem.

Po njegovem raportu komadantu divizije je bil takoj poslan na ogled na progo, kakšne so možnosti za prehod, obveščevalec III. bataljona Franc Valušnik-Gorenjc, in ko je bil dobro opravljen tudi ta posel, je krenila kolona še istega večera proti Brkinom.

Vreme se je zvedrilo, proti večeru celo zjasnilo, in prijetno razpoloženje je zajelo vse, ki so se zavedli, da zapuščajo te odurne gozdove in odhajajo v goste Brkincem.

Večina jih je že vedela, kakšen sprejem jih lahko čaka samo na drugi strani Reke.

Mesec je sijal, ko se je brezkončna kolona vila po Pivškem krasu, se izognila Šembijam in Knežaku, kjer so Nemci še imeli svoje posadke, krenila navkreber proti cerkvi Sv. Pavla, kjer je vse te dni stala na mrtvi straži skupina tomšičevcev po ukazu namestnika komandanta brigade Risa in varovala pred presenečenji taborišče pri Mrzli jami, šla mimo cerkve Sv. Martina ali — po domače Šilen-Tabora, čez znani kilovski predor prek železnice, potem je prebredla Reko pri Jakšetu deloma po oblih kamnih, deloma po majavi brvi, in se vstopila v podnožje Janeževega brda. V vasi sta ostala IV. in

III. bataljon, I. bataljon je ostal s štabom divizije in vsemi njegovimi skupinami v Čeljah, štab brigade se je nastanil z

II. bataljonom v Pregarjih, vtem ko sta V. bataljon brigade in artilerijski divizion zasedla Rjavče in Gaberk.

To, kar je čakalo izlakotene, utrujene in do vsega dobre-ga in hudega že brezbrizne borce v Brkinih — je bilo več, kot bi bilo moč doživeti v naj lepših sanjah: že ob poti so jih čakale nalašč zanje pripravljene vreče izbranega sadja in kruh, da so si ga borci jemali po mili volji kar sami, v vaseh so kuhali in pekli na debelo in tudi mesa ni manjkalo.

Dekleta in ženske so pričele prati in čistiti svoje stare znance in tiste, ki so jih sedaj prvič srečale, kulturniki divi-zijske skupine in kar jih je imelo posluha za pripravo raz-vedrila in zabave pa so prirejali preblaženim vaščanom nepo-zabne večere v zahvalo za vso to dobroto. Kajuh je na Čeljah prvič sam povedal svojo znano pesem Samo milijon nas je.

Štab XIV. divizije je poročal 13. novembra ob 15. uri štabu VII. korpusa o položaju svojih enot in sicer da je bil iz razbite Tomšičeve brigade sestavljen en bataljon, ki je nekje na Goljaku, da ga bodo skušali poklicati v bližino II., to je Serčerjeve brigade, o njej pa, da je na mestu 687 borcev in 65 bork, da je na raznih opraviilih izven enot 65 borcev in 2 borki, potem pa poročilo nadaljuje:

»Še vedno pogrešamo namestnika komandanta Ronka in ko-mandanta bataljona Gašperja, Lampreta in divizijskega intendanta Toneta.

V zadnjem poročilu smo vam javili, da bomo komandanta Miho justificirali. Pa smo ga odstavili s položaja in ga dodelili za borca. Razlog — bil je le eden najpredanejših in najhrabrejših borcev. Smatrali smo, da ni v toliki meri kriv svoje napake, ker ni toliko sposoben, da bi vodil bataljon. Krivi so predvsem nje-govi starešine, ki so ga predlagali in postavili za komandanta bataljona.

Pred brigadnim sodiščem je bil tudi Bambič, komandir bate-rije, ki je zakrivil, da je padel del lafete gorskega topa v so-vražnikove roke. Zagovarjala sta se tudi dva novodošla aktivna oficirja, ki sta bila pri Babnem polju prvič v ognju in sta izgubila puški. Kaznovani so bili z odstavitvijo s položajev.«²⁵⁵

Pri preštevanju borcev so ugotovili, da jih je spet deset ostalo na drugi strani Reke in jih ni več z brigado. Bili so domačini s pivškega Krasa in od glavne ceste.

Tretji bataljon je imel spet čast, da je varoval brigado in divizijo. Vse njegove enote so dežurale v zasedah na pristopih v severna pobočja Brkinov. Zaminirane so bile vse bližnje ceste iz doline.

Dne 13. novembra zjutraj je prejel vršilec dolžnosti komandanta bataljona Rudi Mavrin ukaz poveljstva brigade, da bataljon zapusti bivač na Janeževem brdu in da krene takoj na Tatre. Obenem pa je bil poslan bataljonski obveščevalec Franc Valušnik-Gorenjc na ogled, kakšen je položaj v vasi Barka, kjer se je usidrala nemška posadka.

Šercerjeva naj bi pričela spet očiščevati brkinsko in bližnje ozemlje manjših sovražnikovih postojank.

Med pohodom III. bataljona v novo oporišče se je zgodila nesreča. Nekomu se je odpela ročna bomba, italijanska »paradajzarica«, pri tem se je odpel varovalni jeziček in drobci eksplodirane bombe so ranili štiri borce, med njimi mitraljezca Barago.²⁶⁶

Tatre — namesto paradiža grob III. bataljona

Okoli 11. ure je prispel bataljon na Tatre, ki ležijo v osrčju Brkinov. Kakor so bili sicer vaščani veseli srečanja z borci in so jih vaška dekleta pričakala in okitila z rožami in hrana je že bila pripravljena po hišah, jim le ni bilo povšeči, ko so si izbrali za bivanje kar vas. Opozorili so poveljstvo bataljona, da so nemške patrulje v teh dneh pogosto v vasi in da bi bilo za vse primerneje, če bi se bataljon nastanil spodaj pod vasjo, na oblem in poraščenem hribu, ki mu pravijo domačini Okroglek, in je pristop do njega z vseh strani moč dobro zavarovati, vaščani pa bodo vseeno oskrbovali bataljon z vsem, kar potrebuje, in še več.

Prošnje in nasveti Tatrcv niso nič zalegli. Bataljonska komanda je razdelila čete po domačijah: 1. četa na jugovzhodni kraj vasi, 3. na severozahodno stran, 2. četa in minerski vod sta ostala na sredi razpotegnjene vasi, da zavarujeta boke. To je bila obenem tudi bataljonska rezerva za primer napada.

Takoj so odšle na pot tudi obhodne patrulje v smeri sovražnikovih postojank in da pregledajo možnost, kje bi sovražnik morebiti mogel prodreti do bataljonskega bivača.

Naročeno jim je bilo, da sprejmejo boj, če naletijo na sovražnika.

Minerski vod je odšel na miniranje s protitankovskimi in protipehotnimi minami na ceste in poti v smeri severovzhod in jugozahod. Zaminirane ceste sta varovali dve zasedi, vsaka v moči enega voda. Poleg tega je bilo okoli vasi še šest stražarskih mest.

Presenečenja, da bi bila vas nenadoma napadena, torej ni moglo biti! — Pa vendar!

Tiste dni je bilo po Brkinih polno »nakupovalcev« sadja in živine. To so bili neznanci iz doline in nekateri so se izdajali celo za Rečane. Nekaj so jih brigadne patrulje sicer polovile in jih zaradi varnosti zaprle, vseh pa le ne, čeprav so vaščani sproti obveščali partizane o prihodih neznancev in je tudi terenska obveščevalna služba odlično opravljala svojo dolžnost.

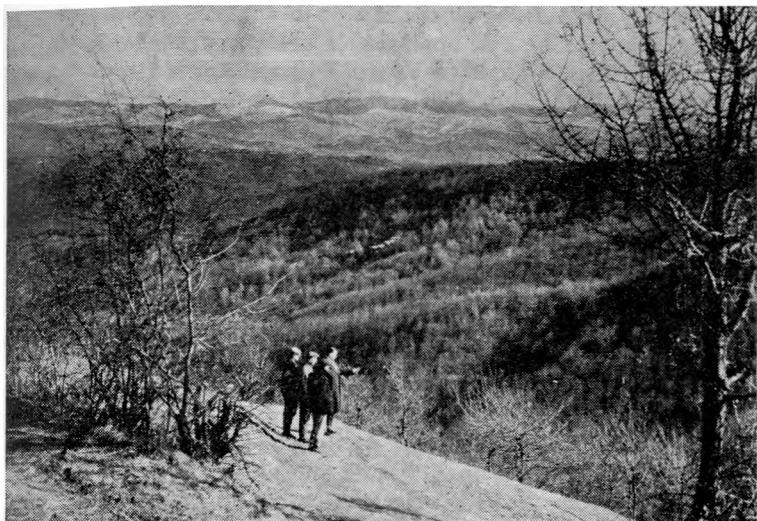
Tako se je tudi v Tatre izmuznil neki »nakupovalec« živine, čeprav je bilo stražam strogo naročeno, da morajo preprečiti dostop vsakemu tujcu v vas ali pa jih aretirati in odvesti na štab bataljona. Ta »nakupovalec« pa se je kar svobodno gibal po vasi in — zginil.

Ko se je bataljonski obveščevalec Gorenje zvečer vrnil z ogledniškega pohoda od Barke, ga je že čakalo v vasi pri obveščevalki sporočilo, ki je prišlo iz Ilirske Bistrice kot povsem zanesljivo — poslal ga je tatrski domačin svoji sestri Gustinčičevi na hišni številki 5 — nemška posadka pripravlja napad na Tatre!

Gorenje je to obvestilo takoj odposlal tudi divizijskemu obveščevalnemu centru, bataljonska komanda pa je predlagala takojšen umik iz vasi — pa so prejeli nazaj odgovor, naj ne bodo paničarji.

Iz Ilirske Bistrice je v resnici krenil to popoldne na kamionih proti Podgradu dopolnilni bataljon 71. nemške pehotne divizije, ki je bila glavni »akter« v še ne dokončani splošni ofenzivi. Očeladeni vojaki, med njimi jih je bilo precej tudi takih s poševnimi očmi in preoblečenih belogardistov, so se izkrcali nekje sredi poti med Obrovom in Markovščino in še za dne krenili v Brkine, kamioni pa so se vrnil v oporišče.

Nekako pri kraju je bila velika južina, ko so obkolili vas Kovčice in iskali, pa tudi našli terenske delavce OF: Slanovega, tri Dežotove in Mohorjevega. Za čuda so dobro vedeli,

Pogled v žleb Grapine, kamor se je rešila glavnina IH. bataljona Šerčerjeve brigade ob napadu na Tatve novembra 1943 — zadaj pogorje Snežnika

kje jih je dobiti, čeprav so se skrivali. Potem so po vasi vojaki pokradli še vse, kar se jim je zdelo vredno in ko so videli pri Palku in Karižu v hlevu lepe konje, so gospodarjema Jožetu Grlici in Ivanu Lukaču zapovedali, da sta zapregla vozove. Nanje so naložili plen, pa svojo opremo in rezervno municijo, in v trdi temi so se odpravili iz vasi.

V Skadanščini, vasi pod Slavnikom, je bivakiral s svojo četo komandir Istrskega odreda Srečko Vičič, ko je prejel po kurirju vabilo, naj pride četa na zbor vsega odreda, ki da bo na Martinovo nedeljo v grabnu pod Kovčicami.

Ko je prišel ponoči v vas, je bilo vse tiho, le veter z rahlim dežjem je nosil okoli oglov hiš kose papirja, ki ga je bilo polno po vsej vasi. Od nekje se je znašel neki vaščan in povedal, da so bili v vasi še pred uro Nemci, ki so pobrali terence, nekaj rekvirirali in odšli.

Komandir Srečko se je nato napolnil proti dogovorjenemu zbornemu mestu, pa je od nekje švistnila pod nebo raketa. Ker je menil, da je priletela od tam, kjer je bil določen zbor odreda, je bil prepričan, da je njihov »miting« izdan in se je s četo obrnil in se utaboril pod vasjo Ritomeče.

Na bližnjem Brezovem brdu je bivačiral štab Istrskega odreda. Štabovci niso še spali, ko je nekaj po polnoči pritekel v vas kurir Franc Tomažič-Vinko. Prihajkal je s Kovčic, kjer je komaj ušel Nemcem. Odredni obveščevalec Jože Markučič-Pepi je takoj alarmiral svoj štab, z Vinkom pa sta se nemudoma odpravila proti Tatram, da gresta obvestit o nevarnosti Šerčerjevo brigado. Tretji bataljon jima je bil najbližja brigadna enota.

Sovražnikova kolona iz Kovčic ni zastavila poti v dolino, ampak naprej v brkinske hribe. Medtem se je vлил še dež, močan in tak, ki šiba po licih, in ko je vmes potegnila še burja, je pričelo snežiti. Konji so le s težavo vleкли težko obložene vozove po raztrganih kolovozih in črni temi. Voznika sta se na ves glas drla in kričala nad živalmi, da bi ju bilo slišati čez sedem hribov in dolov, ko ne bi tako zavijala burja in ko ne bi dež tako štropotal po drevju in po tleh. Tako sta dajala duška svoji tesnobi, ko sta morala z naperjenimi puškami za hrbtom voziti orožje sovražniku in želela sta, da bi ju na daleč slišali partizani in začutili in zvedeli, da se spodaj na cesti nekaj dogaja. Palik in Kariž sta vedela, da so vasi vrhu Brkinov že nekaj dni spet polne domače vojske.

Noč in dež še nista minila, ko se je kolona vojakov ustavila. Raztovorili so orožje in opremo, voznikoma pa zapovedali, da morata čakati in pri njiu so pustili pod stražo tudi užete domačine.

Štab bataljona na Tatrach je po vesti, ki jo je prejel obveščevalec Gorenje, še bolj pa po odgovoru divizije, povečal budnost. Domenili so se, kam bi se umikali, če bi bila sila. Ker je bila za takšno potrebo bolj pripravna vzhodna stran vasi, kjer pade strmo pobočje tik od zadnje strani hiš naravnost v graben Grapine, po katerem poleti curlja, pozimi ali v deževju pa teče po njem potoček Ščurk, je bila ta stran izbrana za glavno smer umika. Zato se je potem bataljonski štab tudi preselil iz preveč izpostavljene Pusto ve hiše k Palterjevim, ki jim je dvorišče mejilo na Grapine. Borcem je bilo zaukazano, da se ne smejo sezuti. Ker pa mnogim tudi ni bilo do spanja in počitka, v hišah pa so jih gostili z jedjo in pijačo, so Tatre utihnile šele po polnoči.

»Starejši« dežurni do polnoči, Željko Filej-Zapad, in »mlajši« dežurni od polnoči dalje Alojz Jelenc-Helidor sta obiskovala stražarska mesta kljub slabemu vremenu, in vsi

so bili na svojih mestih. Le nekaj obhodnih patrolj se še ni vrnilo. Ob treh ponoči je odšla na pot še ena patrolja, proti Kozjanam, v kateri sta bila tudi Jože Petkovšek-Branko in Rudi Brajdič.

Odredni obveščevalec Pepi in kurir Vinko sta hitela navkreber proti Tatram in prišla na kakšnih 200 metrov pred vasjo do prekopane ceste in tam zraven je bilo postavljeno stalno zavetje pod šotorskim krilom za vsakokratno zasedo, kadar je bila v vasi kakšna partizanska enota. Ko sta se bližala zasedi, ju ni nihče ustavljal in sta na glas klicala stražo.

Nihče se ni oglasil, le v šotoru je zasvetila luč.

Sklepala sta, da to ne morejo biti partizani. Umaknila sta se više nad pokopališče in videla črne postave. Ko je Pepi zakričal — kdo je, so se sence zamaknile. Šla sta pod vas v smer proti Kozjanam, da raziščeta to skrivnost nočnih Tater.

V hišo, kjer so počivali borci iz prateža III. bataljona je prav takrat planil dežurni stražar od kala, kjer sta malo prej stikala Pepi in Vinko, in ves krvav po glavi zakričal: »Nemci!«

Središče vasi Tatre, kjer je bil pokol Serčerjevcev in vaščanov

Maloprej je na stražarskem mestu ustavljal neke oborožene neznance, ki so mu odgovarjali slovensko. Nato so ga nenadoma obkolili in nekdo ga je s puškinim kopitom usekal po glavi, da se mu je v trenutku podedila kri in je cepnil po tleh. V hipu se je zavedel, da ga hoče nekdo potolči in se je v temi splazil nekaj metrov naprej, nato pa se dvignil in namesto da bi ustrelil v zrak za preplah v vasi, je od strahu stekel do prve hiše. In tam je naletel na spečega intendanta Janka.

Če ne bi bil stražar ves krvav, mu Janko še verjel ne bi, kar mu je zakričal.

Intendant Janko je brž stekel k Palter j evi hiši, toda nikjer ni bilo slišati kakega glasu.

Ko sta Pepi in Vinko iz Istrskega odreda zaslišala pod Šuštarjevim vrtom neko žvenketanje in je Pepi zakričal v vseh jezikih, kar jih je znal, kdo je — je pod nebo švistnila raketa in vtem je tudi že zaropotalo.

V štabni hiši so bili po stražarjevem klicu k orožju že vsi na nogah. Medtem ko mu je bataljonska bolničarka Mira obvezovala krvavo glavo, je namestnik komandanta Rudi Mavrin poslal prejšnjega štabnega kurirja, sedaj sekretarja bataljonskega SKOJ Kuclerjevega Vineta, po vseh hišah buditi in spravljati na položaje borce, po kazni razoroženemu komandantu Mihi pa so brž našli brzostrelko in municijo in ga oborožili.

Vine je v prvem gostem jutranjem mraku in v dežju, ki je po jesensko vztrajno lil, stekel do 1. čete, ki je bila v Filipčičevi hiši, pa v 2. četo, ki je bila pri Cergoljevih, strela pa še nobenega. Ko je tekel od 3. čete nazaj proti Palterjevim, je zapazil prihuljene postave. Brez pomišljanja je užgal nanje — in ti streli so šele zbudili vas.

Sovražnik je medtem že usekal po 1. četi. S prvim rafalom so pokosili Cvetko, partizanko še iz dvainštiridesetega, in Fiata, komandirja čete.

Pri vsem tem je bila še naj večja nesreča ta, da mnogi borci niso verjeli, da gre zares, ker je prejšnji bataljonski komandant Jaka rad uprizarjal takšne šale, da je preizkušal borce s poskusnimi preplahi!

Nagonsko so se hoteli prebiti borci, ki so verjeli napadu, za obrambo proti cerkvi, in tja jih je tudi vodil namestnik

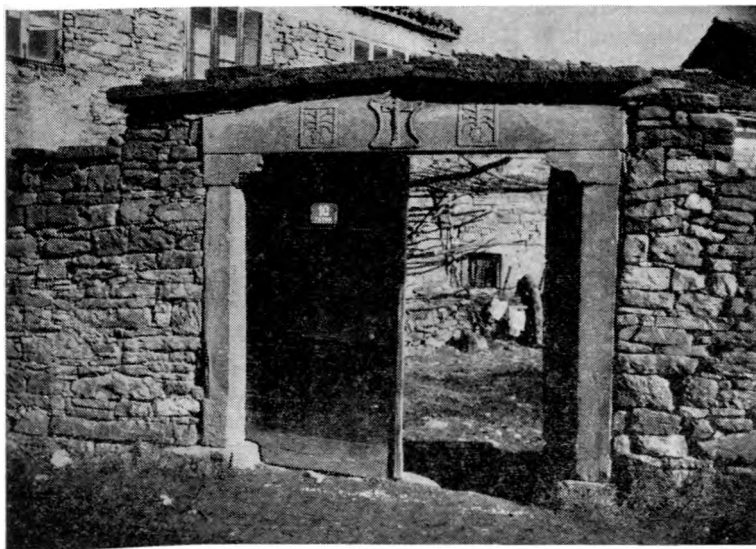
komandanta Rudi, ker je tam mimo peljala pot proti drugim brigadnim bataljonom na Rjavce in Gaberk in Pregarje — pa so padali kot požeto žito pod mitralješkimi rafali.

In kamorkoli so se zaleteli zbegani partizani k robu vasi, povsod so jih čakali dobro namerjeni streli in mitralješki rafali. Tatre so bile obkoljene.

Odredni obveščevalec Pepi in Vinko sta bila še zunaj obročja in sta se brž umaknila v drugo stran Grapin.

Borce so sedaj v obkoljenih Tatrah klicali starešinek lipi in kameniti mizi sredi vasi, od tam jih pa pošiljali na Palterjevo dvorišče, ker je sklenil štab bataljona, da bodo poizkusili preboj v Grapine. Od tam tudi še ni padel noben strel.

Medtemse je nadaljevala tragedija na obrobju vasi. Kdorkoli od posameznikov je sam zase poskušal preboj, vsakogar so pokosile sovražnikove krogle. Na Šuštarjevem sadovnjaku je padel s svojim kurirjem vred tudi brigadni operativni oficir Janez Turk-Pavle, ki je prišel sinoči s svojima spremljevalcema v Gržinovo hišo k dekletu na obisk.

Vhod na dvorišče hiše v Tatrah, kjer so se zbrali za predajo sovražniku šercerjevci, nekdanji belogardisti iz Loške doline

Poveljstvo bataljona je sklenilo, da ostane za zvezo v vasi med razkropljenimi borci bataljonski komisar Borut, medtem ko bodo štabovci poskusili prebiti obroč.

Na Palterjevem dvorišču se je zbralo kakšnih sto borcev. Dvorišče zaključuje s slamo pokrita kolarnica in skozi jo vodi v graben pot, zaprta z lesom. Komandir 3. čete Anton Molek-Gustl je pripravil v roke dve defenzivni »kragujevčanki« in ju zalučal, za vsak primer, čez streho,

Borci so počakali, da je počilo dvakrat, potem so se pa zagnali skozi odprto lesno in se kar po zadnjicah podričali po spolzki mokri travi. Gustlove bombe so pokončale nemškega strelca, ki je bil na preži za neko češpljo prav na tem izhodu iz vasi. V vsej naglici je Gustl še skočil do njega in mu iztrgal iz rok čisto novo mavzerico, za kaj drugega že ni bilo časa.

Skozi predrt obroč je poganjal borce še namestnik bataljonskega komisarja Lojze Filipič-Miha, kolikor jih je našlo pot na to dvorišče in k tej rešitvi iz smrtonosnega obroča.

Nekaj borcev je pridrlo v Grapine tudi skozi sosednje Mahnetovo dvorišče, pa tudi Lukovo. Tam je zalučal bombo pred izpadom tudi Mekindov Stane in pokončal mitraljezca v zasedi. Uplenil mu je Šarca in zbežal z njim na rami v grapo.

Na skupine, ki so se prebijale v Grapine, pa so našigali Nemci že tudi iz nasprotnega brega in nekaj borcev tudi ranili.

Sedaj se je tragedija iz obrobja vasi prenesla že v vas, kamor je vdrl sovražnik. Vojaki — bili so večinoma Mongoli, so streljali na vse, kar je bilo zunaj in kar je bežalo. Na dvorišče neke hiše so vodili tiste, ki so dvigali roke. Bili so sami nekdanji belogardisti. Marsikdo od njih je pred tem streljal po soborcih.

Za kolarnico na Palterjevem dvorišču je še vedno dežural pomočnik bataljonskega političnega komisarja Miha. V grmovju pod seboj je začutil in zaslišal neko premikanje. Ker na njegov poziv ni bilo odgovora, je sprožil rafal iz brzostrelke — in prerešetal kolk namestniku komandanta bataljona Rudiju. Drug drugega sta imela za skritega sovražnika. Neprevidni Rudi se je po vseh štirih plazil po strmini navkreber, da bi videl, kakšen je položaj v vasi, čeprav je že bil na varnem v grabnu.

Kolamica na Palterjevem dvorišču na Tatrah, kjer je bil izvršen preboj
glavnine III. bataljona iz obkoljene vasi

Ker je bil Miha prepričan, da je Rudi smrtno zadet in da mu ni pomoči, mu je pobral brzostrelko in zdrsnil še sam v strmino, kamor je kazala sled za drugimi.

V drugi četi sta bili tudi mati in njena nezakonska hči. Mati Lojzka, postavna ženska pri štiridesetih letih je bila borka in skrbela je, da so bili borci čisti in oprani, njena Lida, slabotno dekletce, da je bilo komaj poznati njenih sedemnajst let, pa je bila bolničarka. V zmešnjavi v vasi sta se zgubili. — Lida je nenadoma ostala sama. Stekla je za skupino, ki se je hotela prebiti skozi obroč na severnem koncu vasi, pa so se obrnili, ko je zaropotalo izza grma. Ko so drveli nazaj v vas, so slabotno Lido podrli in tekli čez njo. Komaj se je pobrala in capljala za njimi. Pri kameniti mizi sredi vasi je zagledala Trškanovega Sandija, ki je imel ves trebuh odprt in jo milo prosil, naj ga obveže. Tam zraven je bil tudi vaški starček brez nog, in se je na bergljah poganjal za njimi. Kaj je mogla storiti?

Bežala je za drugimi proti neki živi meji, od tam pa so rafali pokosili skoraj vse. Ostala je sama. Tekla je po nekem

grebenu in zagledala bataljonskega komisarja Boruta, da ji je pomagal ven. Vtem je že spet zaropotalo za njima. Borut se je obrnil in spustil rafal iz brzostrelke, nato pa zginil.

Lida se je spet znašla na sredini vasi. Ko je nekega borca spraševala po mami, je ta nanjo uperil puško in toliko, da je odskočila, že je počil strel.

Zatekla se je v nek hlev, ki je imel lino in skozenjo se je zrinilo na prosto že nekaj borcev. Na drugi strani je bilo čuti — Hände hoch! — ki je veljal njim, ki so že mislili, da so rešeni. Lida je obtičala sredi line in prosila Staneta Tomšiča, pomočnika četnega političnega komisarja, naj jo potegne nazaj. Vtem so že vdrli v hlev Nemci in oba zajeli.

Potem ji je eden od vojakov iztrgal puško in jo udaril, da je omedlela. Ko se je zavedla, je ležala na tleh in brcali so jo in topli. Sedaj je bila vidljivost že tolikšna, da se je razločilo po vasi na daleč, kdo je kdo.

Nemci so zajeli skoraj vso 3. četo, ki je spala na seniku pri Šimetovih. Ko so bežali ob tej zmedi iz hiš domačini Andrej Filipčič in žena, pa Peter Dujmovič in Miha Blažević, so jih pokosili mitralješki rafali.

Od smeri Kozjan se je vračala patrolja, ki je šla ponoči na pot. Ko je že na daleč zaslišala strele na Tatrah, je po-hitela proti vasi. Na hribu Straža nad vasjo je naletela na nemško zasedo. Vžgala je po njej, Nemci pa so se obrnili proti njim in ranili Branka in Brajdiča. Zbežala sta po strmini in se rešila v gosto grmovje v globel proti Padežu.

Streljanje je pojenjavalo. Po vasi je pričelo goreti. Najprej pri Pustovih na koncu vasi.

Prejšnji večer so poslali v štab brigade nujno prošnjo iz III. bataljona, da bi se na Tatrah čimprej oglasil brigadni zdravnik, ki bi pomagal štirim ranjencem, ki jih je na pohodu semkaj obrizgala paradajzerica. Noč je že bila, ko se je s Pregarij odpravil k bataljonu dr. Marjan Zilič-Tivadar in spremljal ga je domačin, medicinec Zorko, doma iz Kozjan. Pomoč ni bila več potrebna, ker so medtem že prenesli ranjence v pravkar končano bolnišnico v šmagurski graben. Ker je bila ura že pozna, sta ostala z Zorkom kar pri bataljonu in prenočevala na seniku pri Pustovih.

Medtem ko se je ob prvih strelh Zorko reševal po svoje, je brigadni zdravnik stekel proti Straži, da bi zbežal. Zavrnilo ga je streljanje. Vrnil se je v vas in se zamaknil v

Pustov hlev in skozi napol odprta vrata opazil na dvorišču v trebuh ranjenega borca. Brž je skočil ponj in ga zadenjski vlek v zavetje. To so zapazili Nemci in skočili na Pustovo dvorišče. Dr. Tivadar se je zabarikadiral v hlevu in skrtil ranjenca v seno, sam pa splezal nazaj na senik.

Ker se na klice, naj odpre vrata, ni iz hleva nihče odzval, so vrata vlomili in pričeli preiskovati, najprej seno. Našli so skritega ranjenca in zdravnik je slišal strele, ko so ga pobili.

Potem so iskali še drugega, vendar si na senik niso upali, ker niso vedeli, kaj jih čaka vrhu lestve. Zato so zažgali seno spodaj, z ubitim ranjencem vred, in ogenj je prasn timer še v vrh senika in zagorela je še hiša.

In potem zapovrstjo še druga za drugo.

Medtem je šla h kraju tragedija tudi v vasi. Nemci so preiskovali hiše. Pri Šuštarjevih, kjer je samo v njihovem sadovnjaku padlo 6 partizanov, je bila bataljonska bolničarka Mira, Hercegovka. Rešitve zanjo ni bilo več, ker je stregla sedmim ranjencem in je ostala v hiši. Gospodinja in gospodar sta jo pregovorila, da se je slekla in preoblekla v domačo obleko, v roke pa sta ji porinila 15 mesecev starega sinčka. Gospodar je podtaknil Mirino uniformo, orožje in bolničarsko torbo nekaj v kup krompirja v kleti, nekaj v brzoparilnik. Vtem so že bili Nemci na vratih in izgnali iz hiše vse domače, z Miro vred.

Vaščane so zganjali na sredino vasi in jih imeli pod stražo. Od vseh koncev so nosili ujeti borci in štirje domačini

— Pustov, Filipčičev, Ježak in Mikulič — pobite borce, pa tudi ranjene. Vse mrtve so morali zlagati na kup, tam na praznem prostoru, kjer pride cesta iz Markovščine. Mira je morala z vaščani vred gledati, kako so pobijali njene ranjene soborce in jih metali na kup k mrličem.

V zverini, ki je pobijala s strel i tilnik na sredino vasi privlečene ranjence, so ljudje, ki so morali na ukaz soldateske gledati to grozo, prepoznali še včerajšnjega borca III. bataljona. Vaščani so si ga zapomnili, ker je znal nemško, sedaj pa je o vsakem, preden se je spravil s pištolo nadenj, vedel nemškemu poveljniku povedati, kdo in kaj je.

Posebej so bili zastraženi zajeti partizani, ki so stali v dveh vrstah. Belogardistov, ki so se predali, ni bilo poleg.

Veter je vlek el k njim dim gorečih hiš, da jim je še tako zmanjkovalo sape. V zadnji vrsti je stal borec Jaco, ranjen

v obe nogi, prša in zadnjico. Zakrivali so ga, da ga ne bi Nemci iztrgali iz vrste in ga ustrelili kot vse druge ranjence. Lido je prosil za vodo iz tal, iz stopinje. Ogovorila je v nemško uniformo oblečenega vojaka, ki je stal poleg, če sme zajeti vodo.

»Počaka naj partizanska svinja, saj jo bo kmalu dobil!« je odgovoril po slovensko.

Jaco se je zgrudil in so ga zakrili, dokler ni prišel spet k sebi.

Potem so ujetnike odpeljali na prostor, kjer so ležali pobiti. Na truplu, pokritem s šotorskim krilom, je Lida zagledala svoje čevlje. Z materjo sta jih zjutraj v zmedi zamenjali.

Lida se je hotela vreči na mrtvo mater, pa jo je zadržal vojak z bajonetom na puški, uperjenim proti njej.

Zraven Lidine mame je ležal bataljonski komisar Borut. In še šestindvajset borcev in starešin in štirje domačini. S kupa mrličev se je odcejala kri in tekla po kolovozu.

Po bližnjih vaseh nastanjeni bataljoni in štabi so slišali streljanje od Tater. Nekaj divizijskih štabovcev je hitelo proti vasi iz samo dvajset minut oddaljenih Rjavč, pa so se vrnili, ko so Nemci vrgli nekaj min proti njim.

Še štirje brigadni bataljoni so bili tam naokoli in vse divizijsko spremstvo, pa ni nihče ničesar storil, da bi vsaj maščevali tragedijo III. bataljona v Tatrah.

Z druge strani, od vzhoda, kjer je bila vsa preostala Šerčerjeva brigada, ni padel proti napadalcem niti en sam strel.

Bilo je že blizu poldne, ko so se Nemci uravnavali v kolono. S seboj so vodili 41 jetnikov, med njimi 14 vaščanov. Na vozove, ki so jih čakali pod vasjo, so naložili tudi dva svoja mrtva. Jetnikom so dali v roke zaboje z municijo, da so jim jo nosili.

Komandir čete v II. bataljonu Tine Juha, ki je bil malo prej v patrulji proti Tatram, je predlagal brigadnemu komisarju Leonu, naj gredo vsaj prestreči kolono, ko so od daleč gledali, kako se Nemci pripravljajo k odhodu. Imel je že tudi načrt, kako bi ob napadu na kolono zavarovali ujetnike — pa je Leon samo zamahnil z roko, češ saj se ne izplača.

Ko je bila kolona že na pol poti v dolino, je od nekje padlo nekaj strellov. Nemce je popadla brezglavost in so skakali vseprek v zaklone. Za jetnike se še zmenili niso!

Kako lahko delo bi imela ena sama dobro postavljena četa z nekaj mitraljezi in drznimi borci!

Pa nič! Nobene akcije od nikjer in od nikogar.

Med zadnjimi je korakal v koloni jetnikov ujeti šerčer-jevec Jože Mezgec, sicer domačin iz Tater. Nemški vojak, ki je stopal za njim, ga je v domačem jeziku nagovarjal, naj pobegne, ker ve, kaj jih čaka.

Mezgec mu ni verjel, ker je vedel, da bo dobil strel v hrbet. Ker pa je bilo prigovarjanje »Nemca« vse bolj prepričljivo, se je pognal pod cesto — in se rešil. Nihče ni streljal za njim.

Domačini v Slivju, vasi blizu glavne ceste pri Markovščini, so s strahom gledali skozi napol zasttrta okna kolono nemških vojakov, ki se je nepozabnega 14. novembra popoldne pomikala po poti, ki pripelje z Brkinov. S pokritega Palkovega voza so bingljale oškornjene uniformirane noge in očeladeni vojaki v povorki so divje oprezovali okoli hiš, da bi naleteli na nekoga, ki bi na njem lahko izlili svoj bes. Vaščani so slutili, da se je moralo zgoditi nekaj hudega in že pod večer so v dolino prihajale novice o tragediji na Tatrah.

Kolona je prišla v Markovščino. Kmalu se je pripeljal neki osebni avto in nemški oficir je prepovedal streljanje ujetnikov, ki so jih imeli že postavljene pred mitraljezom in pred nekim zidom. Nato se je z drugim avtom pripeljala filmska ekipa in so snemali, najprej postrojene pred zidom, nato pa, kako se vkrcavali ujetnike na komione. Vsakemu od ujetih so zavezali oči in na vozilih so morali čepeti, ko so jih odpeljali.

Izkrkali so jih na sodišču v Ilirski Bistrici. Pri zaslišanjih so se zanimali predvsem za starešine. Pri delu so jim pomagali belogardisti, včeraj še šerčerjevci.

Iz vrste so izbrskali tri starešine in jih pobili kar na sod-nij skem dvorišču.

Po odhodu Nemcev s Tater sta prva vdrla v gorečo vas odredni obveščevalec Pepi in kurir Vinko. Reševala sta iz gorečih hlevov živino in iz hiš, kar se je še rešiti dalo.

Tudi bolničarka Mira se je brž preoblekla in iskala po vasi, kje je še kakšen ranjenec. Še jih je bilo nekaj, ki jih Nemci niso našli. Obvezala jih je in prepustila domačinom.

V vas je prišla tudi patrolja Tineta Juhe in še ena iz IV. bataljona. Našli so na poti od Rjavč v zadnjico z dumdumko

ranjenega nekega borca — Tržačana, in še drugega. Pomagali so ranjene nositi v novo bolnišnico, ki so ji dali ime Zalesje; bila je v šmagurskem grabnu.

Brigadna patrulja je sicer čez dan zajela in ubila tri italijanske fašiste, ki so prišli kar z avtom na ogled blizu Tater, vendar nič na svetu ni moglo zbrisati tegobe in potrnosti ob mučni tragediji.

Brkini, obljubljena dežela za partizane, je nenadoma postala dežela groze in grenkega spomina.

Bataljoni so pospravljali svoje stvari in komaj čakali noči, da jo zapustijo.

Popoldne so se vrnili na Tatre tudi nekateri od skupin, ki so se rešili v Grapine. Vodil jih je pomočnik bataljonskega komisarja Miha. Ker so šli v vas po isti poti, ki so se po njej tudi reševali, je Miha opazil ob poti nalomljene veje. Tudi med njimi, ki so tekli v graben, so bili izdajalci, ki so hoteli s takšnim znamenjem pokazati morebitnim preganjalcem pot, kje in kam so bežali borci.

Miha je potem naročil dvema skojevcema, da sta vse nalomljene veje potrgala in zabrisala nakazano sled.

V samih Tatrah že ni bilo kaj reševati.²⁵⁷

Kar jih je ostalo od III. bataljona skupaj, so se podali k brigadnemu štabu v Pregarje. Tam se je zbrala že tudi vsa divizijska komanda in vsi bataljoni.

Komandant divizije Bračič ni hotel tvegati in se je odločil, da bodo takoj zapustili Brkine, ker je bilo bojda opaziti v dolini premike sovražnika, ki so bili prav gotovo namenjeni brigadnim bataljonom na Brkinih. Še prej je napisal štabu

VII. korpusa dnevno poročilo, začenja pa takole:

»14. XI. — Razpored: Tatre—Pregarje—Celje

V zgodnjih jutranjih urah so nemški banditi izvršili drzen in zelo hiter napad na naš bataljon, ki se je nahajal v Tatrah. Bataljon so presenetili. Celo straže, 5 okoli vasi so tako presenetili, da so razen enega vse pobili s kundaki. Poleg tega so bile še 4 bojne patrulje, od katerih 1 so Nemci živo ujeli. Edinica ni dala nobenega odpora, borci so zbegano bežali po vasi, ter so jih Nemci 35 pobili, 20 pa živih zajeli. Padel je tudi ves štab bataljona.

Sijajno se je izkazal Miha, bivši komandant bataljona, ki je bil od strani sodišča obsojen na smrt, a na intervencijo štaba divizije pomiloščen. Edino njemu se je zahvaliti, da se je ostalim posrečilo rešiti se iz vasi.. „²⁵⁸

Medtem ko je komandant XIV. divizije sam narekoval in podpisal brigadnemu sodišču obtožnico proti komandantu bataljona Mihi in zahteval, da ga sodišče obsodi na smrt ter je za takšno »zgledno« kazen tudi posredoval še kasneje s pismom, se je sedaj nenadoma kazal ne samo dobrotnika, temveč tudi posrednega rešitelja III. bataljona, ker je pač po »njegovi« zaslugi Miha ostal na Otrobovcu živ.

V Pregar j ih je brigadna intendantura uredila še, da so po hišah napekli dovolj kruha in pripravili suhe hrane, nato je bilo dano povelje za premik.

Bolničar IV. bataljona, Bosanec Rifat, se je strašno pri ljubil gospodinja, kjer je bila nastanjena njegova enota. Zato mu je za odhodnico pripravljala jabolčni zavitek. Ni še bil pečen, ko je bil sklican zbor vseh enot k odhodu.

Ko je kolona že krenila, je gospodinja stekla za brigado in poiskala med borci Rifata. V roke mu je stisnila v papir zavito še vročo, kadečo se slaščico.

Tako so se Brkinci poslavljali od svoje vojske, ki jih je zapuščala spet same, izročene na milost in nemilost sovražniku.

Brž nazaj v gozdove!

Preden se je brigadno-divizijska kolona spustila z brkinskih višin v dolino, se je razdelila na dva dela, ker je bilo pričakovati na cesti sovražnikove zasede. Reko so kar prebredli, čeprav je bilo vode do pasu in čez, nato pa se vstopili na znano pot proti prehodu čez kilovski predor, pa čez Tabor in naprej prek pivškega Krasa. Ker v Knežaku ni bilo več Nemcev, so šli skozi vas, in naprej proti Juriščam.

Na tem odprtem svetu je zapihal mrzel veter. Premočena obleka je na borcih kar ledenela.

Smer pohoda so bile Stare Ogence, ker za povratek v Loško dolino ali na Notranjsko še ni bil čas.

K Mrzli jami na Dedno goro se ni dalo nikomur, Mašun je bil požgan, domačini v brigadi pa so vedeli, da je tam na Starih Ogencah, znanem prelazu v mašunskih gozdovih, stalo že od nekdaj nekaj gozdarskih koč in barak, ki bi dale zavetje v tem vremenu.

Bolj ko je kolona lezla v strmino po cesti, več je bilo snega. Predhodnica je gazila že do pasu. Ko so prišli do

Starih Ogenc — je bilo sanj o strehi nad glavo konec. Pričakale so jih ruševine in pogorišče.

Edino zavetje pred burjo so bila zatišna mesta med zidovi požganih koč.

Divizijski štab je odločil, da bodo tukaj ostali nekaj dni, da pričakajo še morebitne razkropljence s Tater. Zanje je bilo postavljeno zbirno taborišče nekje pod Ostrožnim brdom.

Medtem ko se je divizijski štab pripravljaj, da bi sedaj v miru ocenil dogodke zadnjih deset in več dni, in po tej oceni tudi nekaj ukrenil, so na Tatrah vaščani pospravljali pogorišča in skušali zaceliti strahotno rano. Še vedno so požrtvovalni vaščani iskali po ložah in grapah tam okoli, če le ni še kje skrit kakšen preživel borec, morda celo ranjenec.

Šiškovičeva Ivana iz Brezovega brda, ki je hodila šivat po vaseh in je poznala vse brkinske steze in hiše, pa ni več zdržala doma. Napotila se je v Tatre.

Med potjo je bilo po grmovju in v lužah nastlanega polno premočenega popisane papirja in ko je pobrala tak list in skušala prebrati, kaj bi to bilo, je črkovala imena borcev III. bataljona Šerčerjeve brigade. Nemci so prejšnjega dne odmetavali vse, kar se jim od plena ni zdelo vredno.

V Tatrah je bilo žalostno. Vas je bila prazna, polna pa grozljivega smradu po ožganem. Na kupu sredi vasi so še vedno ležali pobiti partizani in domačini, prekriti z rjuhami, od mrličev se je odcejala kri in stala v mlakah na razmočenih ilovnatih tleh, pomešana z deževnično brozgo. Po poteh v vasi je bilo polno razmetane partizanske opreme, menažk in kozic, pa obleke in obutve in krp in praznih nahrbtnikov.

Pobitih revežev ni mogel nihče pokopati, ker nikogar od moških ni bilo doma.

Za stisko so potem zvedeli na Brezovem brdu in so od tam prišli popoldne možje, da so izkopali veliko jamo za vse partizane, za padle domače: Lukova dva — ženo in moža, pa za Škrbčevega mladeniča in Tončevega Petra pa jame posebej.

Le zanje so lahko pripravili tudi krste, partizane so spravljali v zemljo, zavite v rjuhe.

Ko se je Šiškovičeva vračala v mraku domov, vsa pretresena od groze v Tatrah, je slišala pod vasjo ječanje »... Oh. mama, mamica moja, ... kje si... joj, mama .. . ljuba mama ...«

Ucvrila jo je, kar so ji dale noge, da bi bila čimprej proč s krajev, kjer straši.

Ko je kasneje nekoč spet prišla v Tatre, je zvedela, da so našli domačini čez nekaj dni tam spodaj pod vasjo še enega mladega partizana, mrtvega.

Tretji dan so našli napol nezvestnega namestnika komandanta bataljona Rudija. Po nesrečnem rafalu iz brzostrelke namestnika komisarja Mihe se je zavlekel globoko v graben. Plazil se je po vseh štirih, pravzaprav po rokah, ker je imel noge prestreljene. Obvisel je v nekem grmovju, ki ga je držalo, da ni obležal na tleh. Tiste dni je tudi na brkinskem višavju snežilo in smrti ga je rešil le vojaški plašč, ki je bil vanj oblečen. Ko tretji dan že ni mogel spraviti niti glasu več od sebe — prejšnja dva dni je še klical na pomoč, pa vedno tiše, so ga našli vaščani in ga odnesli v vas. Pogreli so ga s toplim čajem in odejami, nato pa ga zanesli v bolnišnico Zalesje.

V nekem drugem grabnu proti Rjavčam so našli tudi Milana Slavca, domačina iz Knežaka, in ga rešili smrti po treh dneh umiranja.

Kdo vse je končal na Tatrah od borcev Šercerjeve, ne bo moč nikdar ugotoviti. Padla je Ančka Eržen-Cvetka, partizanka od 13. junija 1942. Bila je ena glavnih pomočnic za varnost ljubljanskega VOS med njegovimi najbolj drznimi akcijami. Delala je v gostilni Fortuna na Vodovodni cesti, kjer je bila glavna vosövska javka, imenovana Deseti brat.

Padel je Ševa Ziad, eden najbolj vidnih partijskih delavcev v brigadi, Hercegovec, ki se je vključil v brigado na Mašunu. Bil je dosti močnejša osebnost od Gaša Iliča, kasnejšega brigadnega političnega starešine na Štajerskem, ki je padel kot tomšičevec v Ribnici na Pohorju. Ševa je že prej hudo zbolel in so ga silili, da ostane na terenu, pa ni privolil, ker je menil, da ga bodo imeli za dezerterja.

Padel je bataljonski komisar Stane Štefančič-Borut, učitelj, doma iz Ivanjega sela pri Rakeku, mladi Sandi Trškan iz Ljubljane, Jože Pardubsky iz Ljubljane, Alojzija Kokalj iz Kranja, komandir Fiat borec iz leta 1942, katerega pravo ime ni nihče vedel, Franc Bartol iz Gotenice, Tonček Dolmin iz Grčaric, Jože Gorše iz iste vasi, Jože Jagodič od neznano kje, Janez Peternel, tudi od neznano kje doma, Franc Ravan iz Grčaric, Janez Turk-Pavle iz Verda, Karel Tomšič iz Korit-

nie, in še eden iz Grčaric — Janez Žagar, Alojzij Lesar, Jože Škvarča iz Vranovičev v Beli krajini, Franc Florjančič iz Cerkna, Franc Gustinčič iz Obrova, Ivan Zadel iz Artviž, poleg teh pa še Angela Zbačnik iz Travnika v Loškem potoku in še vrsta drugih. V bolnišnici v Zalesju je umrl borec Medved iz Knežaka.

Nihče ne ve za imena treh pobitih starešin III. bataljona Šerčerjeve na sodnijskem dvorišču v Ilirski Bistrici in kdo vse je za vedno ostal iz kolone jetnikov v zaporih ali koncentracijskih taboriščih.

Čez slab mesec dni je uspelo partizanski varnostni službi v Brkinih izslediti »nakupovalca« sadja in živine Stanislava Seleša iz Dolenjih Vrem, ki je bil v službi nemške policije v Trstu. Priznal je, da je lazil po vaseh, zasledoval partizane in jih ovajal. Povedal je tudi, da je bil pravi krivec za katastrofo na Tatrach Ivan Kukec, sicer lesni manipulant iz Postojne, ki pa mu je bil te jeseni glavni posel zasledovanje in ovajanje partizanov in da je vodil Nemce nadnje.

Tudi njega so izsledili in oba sta bila obsojena od vojaškega sodišča pri Istrskem odredu na smrt in justificirana.²⁵⁹

Zasnežena mrzla tla in neskončni mir ljubeznivih pragozdov so postali šerčerjevcem spet prikupni. Na prvem brigadnem zboru so pogrešali nekaj borcev, to pot iz toplejših krajev, odkoder so se pravkar vrnili. Zmanjkalo jih je v noči odhoda in pohoda po pokolu v Tatrach.

Sedaj, ko je brigada bila na razvodju med obema deželama, Notranjsko in Primorsko, kamor je ne iz svoje volje oddala na premikih zadnji mesec dni med potjo vse malo-dušneže, sovražnike in omahljivce, doma z obeh strani Snežnika, so se borci prešteli in ugotovili, da jih je ostalo ravno še — polovico.

Kakšen več kot — 500.

Zato pa so ti postali šerčerjevci starega in čvrstega kova. Kar ni bilo za v vrste borcev takšnega slovesa, je bilo prav, da je odpadlo.

V tem času trde in trpke preizkušnje, od Črnega Luga sèm, je brigada zgubila tudi tri težke in 15 lahkih mitraljezov, 100 pušk, 2 brzostrelki — vse s tisoči nabojev, en težki in dva lahka minometa z municijo, štiri podstavke za težke mitraljeze, eno topovsko lafeto in velik del prateža.

Pridobila je en težki minomet z minami, nekaj tisoč kosov municije za puške, pištolo, uničila nekaj sovražnikovih vozil in pobila ali ranila nekaj manj kot 300 vojakov.

Štiri italijanske fašiste v nemški službi, zajete in pobite, je štela brigada posebej.

Preostale borce je štab brigade razdelil po vseh petih bataljonih, da bi bila še bolj gibka in se lažje prilagajala vsakršnemu načinu vojskovanja.

Da bi bila Šercerjeva očiščena do kraja, je štab divizije storil še svoje 16. novembra 1943, ko je ob 12. uri izdal dnevno povelje o razmerah v Šercerjevi brigadi. Za propadanje brigade, kot dobesedno imenuje stanje v enoti, je krivil le štab brigade, češ da je bil nedelaven, brez lastnih pobud, da je podlegel preračunljivosti k udobnosti, da je bil brez čuta odgovornosti in podobno. Kot zadnji in najbolj otipljiv dokaz za vse te ocene da je nedavno primer Tater. Zato so bili kaznovani: komandant brigade Jaka Rihar s strogim ukorom, pri čemer mu je bilo za tako milo kazen upoštevano, da je komandant brigade le kratek čas; politični komisar brigade Leon Klemenčič-Batog je bil kaznovan tako, da je bil premeščen na isto delo in dolžnost v XIII. brigado, njegov namestnik v brigadi Aleš pa je prejel strogi ukor ob grožnji, da bo za vse še polagal račun »po svoji liniji«. Tudi brigadni operativni oficir, neki Danilo, je bil odstavljen in dan na razpolago enemu od bataljonov.

In čez poldrugo uro so bili postavljeni novi brigadni starešine, med drugimi za načelnika štaba Mirko Prodnik in za političnega komisarja Janez Jezeršek-Sokol iz XIII. brigade.²⁶⁰

Toda, tudi premeščanje brigadnega komisarja Leona iz enote v enoto z namenom, da bi popravil svoje slabe navade, ni zaleгло. Kasneje je odšel še za komisarja v Istrski odred, njegova nagnjenja pa so ostala. Nazadnje je bil obsojen na smrt od vojaškega sodišča zaradi malomarnega vodenja odreda, kraj v osebno okoriščenje, pobijanja nedolžnega prebivalstva in borcev ter upora proti nadrejenemu poveljstvu. Te njegove osebne lastnosti so se vlekle kot rdeča nit skozi njegovo partizanstvo, le nikogar ni bilo, ki bi mu že prej stopil na prste.

Po vsem tem obračunu žive sile in inventarja se je brigada počutila kot prerojena in spet močna. Prerojene so se sedaj počutili tudi vsi okoli nje. Predvsem je tiščalo pesnika

Kajuha. Plesalki Brini iz njihove divizijske kulturniške skupine je narekoval pesmi, ki jih je nosil s seboj neizpovedane že vse zadnje tedne. Brina jih je brž prepisala na matrico šapirografa in razmnoževali so jih kar v snežnem metežu — takšna je bila sla po besedah zanosa in vere v vse dobro, ki so jih vsi že težko čakali. Kipar in slikar Belač je še narisal drobni knjižici na platnice podobo in Kajuh sam je razdelil nekaj več kot trideset zveščičev svoje poezije, kolikor je pač bilo zanje papirja.

PARTIZANSKA PROTIOFENZIVA

(18. november 1943—7. januar 1944)

Šercerjeva spet napada

Po svoji stari navadi je Šercerjeva pri priči zasnovala predrzen načrt: IV. bataljon bo vdrl v samo postojanko Št. Peter, presenetil nemško stražo v vojaški bolnišnici in pobral orožje in sanitetni material. Če bo priložnost, živim sovražnikom ne bo prizaneseno.

Kot je bilo zamišljeno, tako se je zgodilo že naslednjo noč, med 16. in 17. novembrom. Na pot je tudi šlo poleg borcev z brzostrelkami kar 15 puškomitraljezcev.

Medtem ko je del bataljona držal zasede in varoval uspeh akcije, so najdrznejši borci upadli na prikritih dohodih v postojanko, vdrli v bolnišnico, pobili 6 stražarjev in odnesli orožje in kar so mogli vrednega in koristnega.

V sosednji Radohovi vasi, nekaj sto metrov proč od Št. Petra, je imela ob istem času svojo dogodivščino posebne vrste brigadna mitralješka patrulja, s katero sta šla komisar Leon in šef brigadnega OC Gorazd Škoporec-Borut. Zašla je na gostilniško dvorišče in si ogledovala nemški vojaški kamion, ki je stal tam brez varstva. Ze so hoteli pripraviti na njem kakšno presenečenje za lastnike, ko so se odprla večna vrata in sij luči je osvetlil oboje, Nemce in partizane.

Ti so odskočili v zaklon za kamion, vojaki pa na drugo stran. Tako so, loveč se, streljali drug na drugega. Bataljonska zaseda, ki je bila tam blizu, ni mogla posredovati, ker bi lahko zadela kakšnega nepravlega.

Da bi presekal ta začarani krog, ko so se lovili slepe miši okoli kamiona, je Borut skočil proč in planil v temo, pri tem

pa padel v gnojnico. Šele sedaj so vžgali drug po drugem in vse se je končalo srečno, ker sta bila pri vsem tem samo dva partizana lažje ranjena. Nemci so odpeljali s seboj več ranjenih »kameradov«.

Medtem ko so minerei Šercerjeve brigade hodili vso noč s Starih Ogenc na rušenje proge in jo tudi podirali, se je v noči od 17. na 18. november odpravila v Št. Peter še posebna jurišna skupina IV. bataljona pod poveljstvom namestnika komandanta Cveta Poljaka. Trinajst borcev z brzostrelkami je varovalo troje puškomitraljezcev. Cilj akcije je bil uničiti železniško postajo.

Železniška postaja je bila vsa razsvetljena, ko se je k njej priplazila glavna skupina. Potem je Cveto postavil na vse kraje zasede, da bi imeli pri svojem opraviilu dobro zaščito. Tri puškomitraljezce je razporedil tako, da so imeli cevi uperjene v okna postajnega poslopja, sam pa je vdrl na peron in skočil pred nemškega stražarja z vzklikom: »Hände hoch!« in nameril vanj pištolo.

Stražar je pričel kričati in bežati, Cveto pa je za njim streljal in ga ubil.

To je bil klic k orožju za posadko, ki je spala v postajnem poslopju. Nemci so se zbudili in pričeli streljati. V to zmešnjavo se je vmešal še neki nemški železničar, ki je pomeril na Cveta s pištolo. Da ni bilo prisebnega Tržačana Pina, ki je z mitraljezom podrl železničarja, bi se slabo končalo za Cveta, ker je napadalcu kazal hrbet.

Ob strahovitem odporu Nemcev iz postajnega poslopja, ki je grajeno iz debelih kamnitih zidov, ni kazalo Cvetu drugega, kot da akcijo opusti.

Popoldne naslednjega dne je nemška posadka zapustila postajo. Umaknili so se v Prestranek ali Postojno in se vrnila šele čez nekaj dni, ko so jih spremljali oklepniki.²⁶¹

Na Stare Ogence se je vrnila k brigadi že tudi skupina razkropljenih borcev s Tater. Med njimi je bil — brigadni zdravnik dr. Marjan Zilič-Tivadar, ki je ostal v gorečem seniku Pustove hiše, ko je reševal ranjenca. Kar je pripovedoval, je bilo slišati kot zgodbo iz najbolj napetega pustolovskega romana.

Ko mu je v seniku že dobesedno gorelo pod nogami, je videl v stiski, da je poslopju prizidan še en senik in da vanj vodijo vrata skozi leseno predelno steno. Tako se je rešil

za nekaj minut dlje, kajti zublji so se preselili že tudi na njegovo novo skrivališče. Zunaj so še vedno klicali vojaki, pa morda tudi oficirji: »Komm'raus, Mäuschen!« (Pridi ven, miška!)

Ker je bil dim vedno bolj dušеч in je plamen dosegel že tudi gornji del senika, se je dr. Marjan stisnil k lesenim vratom, ki so vodila po mostovžu na prosto, na položen breg za hišo in senikom, od koder so kar z vozmi vozili seno na senik.

V vratih je bila luknja od izbite grčе in nanjo je naslonil usta, da je vdihaval svež zrak, skozi špranjo pa je videl, da veter vsako toliko poleže dim k tlom, da se vanj zakrije vsa okolica, in ga spet dvigne. Opazil je tudi, da si vsa ta igra dima sledi v skoraj točnih razmakih. Vzel je iz žepa uro in izračunal te vmesne čase padanja in dviganja dima. Ugotovil je, da mu bo en tak padec dima na tla in preden se bo spet dvignil dovolj, da bo razprl visoka lesena vrata in skočil za prvi obraščen zid še pod zaščito dima.

Tako bi se rešil vsaj gorečega senika. V bregu onkraj senika je videl tudi nemško zasedo, ki je prežala na morebitne begunce iz goreče vasi.

Doktor je vzel v roke pištolo, bolničarsko torbico si je krepko pritegnil k telesu, počakal dim, razprl vrata in skočil.

V rastje za ruševinami zidu je doskočil ravno še v pravam hipu. Tam se je zamaknil in skril, da se oddahne. Mimo je šla nemška patrolja in ga ni opazila.

Ko se je spet naslednjič dvignil dim, si je oprezno ogledal okolico. V bližnjem sadovnjaku so se pasle krave, ki so jih izpustili iz gorečega hleva. Izračunal je, da bi jih dosegel v naslednjem padcu dima na tla, in se skril mednje.

In tako se mu je tudi posrečilo. Nihče ga ni opazil, ko se je skrival za kravje trupe.

Potem ga je čakalo še največje tveganje, skok nekaj deset metrov do žive meje, ki je mejila na globok graben.

Ko je dim spet prekril okolico, je napravil nekaj panter-skih skokov — pa je bila daljava prevelika. Nemška zaseda ga je opazila, tik preden je dosegel živo mejo — in užgala po njem.

Dr. Marjan se je zagnal in v plavalnem skoku preskočil živo mejo, se povaljal po strmem bregu, se dvignil in otepaje se z robidovino drvel navzdol v globel.

Bil je rešen.

Srečal je še nekaj razhajkanih borcev in prispel v Padež. Tam so dobili toplo pijačo, se čez dan umaknili v bližino in zvečer odšli na Ostrožno brdo. Zvedeli so za zbirno taborišče in odšli vanj.

Divizijski komandant mu je za Tatre in še za Babno polje daroval — polkilsko lešnikovo čokolado!²⁸²

Sèm gor na Stare Ogence so pričela prihajati poročila glavnega štaba o vojaškem in političnem stanju na ozemlju Dolenjske, Bele krajine in Notranjske, ki jih je zajel tretji del sovražnikove ofenzive, imenovane po njenih ustvarjalcih s pomembnim imenom Wolkenbruch ali po domače Oblak se je utrgal.

Vse skupaj se je pričelo 21. oktobra in končalo nekako 8. novembra, ko je sovražnik zapustil Belo krajino in vrsto začasnih postojank ob vseh važnejših cestah in manj važnih železniških progah. Vso zamisel rajhovskih strategov — uničiti narodnoosvobodilno vojsko in partizanske odrede Slovenije in s tem zasesti vse njeno osvobojeno ozemlje in zavarovati nemoten promet Italija—Balkan, naj bi opravil okrepljeni II. SS tankovski korpus, ki je imel na voljo I. tankovsko divizijo Leibstandarte Adolf Hitler, 162. pehotno divizijo Turkestansko, 71. pehotno divizijo, 44. grenadirsko divizijo, SS-grenadirsko divizijo Wiking iz III. SS tankovskega korpusa, 14. in 19. SS policijski polk, in še nekatere manjše enote.

Vsa ta mehanizirana sila je prodirala od meja Ljubljanske pokrajine proti severu in vzhodu v smereh: Delnice—Brod—Banja loka—Kočevje—Žužemberk—Trebnje in Sava—Kostanjevica—Novo mesto—Semič ter Karlovac—Metlika—Črnomelj.

Po treh tednih bojnih operacij, vanje so se brž vključili preživeli belogardisti in na novo porojeni slovenski domobranci, novemu okupatorju ni uspelo kljub premoči v številu in orožju in barbarskemu znašanju nad prebivalstvom, da bi dosegel svoje namene. V glavnem so enote NOV in PO Slovenije zadržale skoraj vse postojanke, ki so jih imele še pred nemško ofenzivo. V nemških rokah so ostali le tile pomembnejši kraji s številno posadko: Kočevje, Žužemberk, Grosuplje, Trebnje in Novo mesto. Tega so medtem že blokirale in napadale enote XV. divizije VII. korpusa. Nemci so držali v rokah le cesto Brod—Štalcerji—Kočevje—Ribnica—Velike La-

šče—Ljubljana in imeli ob njej manjše postojanke z zasedbo, ki se je glede moči menjavala. Večjih premikov po njej ni bilo.

Partizanske sile niso nikjer zgubile stika s sovražnikom in so ga brez prestanka napadale in rušile prometne zveze. To so delale tudi ves čas okupatorjeve ofenzive in slabile njegovo udarno moč. Uničevale so njegova vozila in živo silo.

Pač pa je ostalo po nemški ofenzivi na tleh Dolenjske in Notranjske zlo, ki naj bi nadomestilo okupatorja — oživljene belogardistične postojanke in od Nemcev organizirana in opremljena izdajalska vojska, slovenski domobranci, z generalom Levom Rupnikom na čelu.

Na partizanskih brigadah in divizijah je bila sedaj vrsta, da pomedejo z izdajalci.

Štirinajsta divizija je bila pripravljena, da prične svojo ofenzivo.

Dne 19. novembra je bil v brigadi sestanek vseh političnih komisarjev in sekretarjev, vodil ga je pa divizijski komisar Stane Dobovičnik-Krt. Na dnevnem redu so bili predvsem razprava o vzrokih padca morale pri borbah, nadalje dezertacije — vsak dan je kakšnega zmanjkalo, pa tudi po več, oskrba in nedisciplina.

Najprej so poročali bataljonski in nato četni komisarji, zatem še sekretarji. Nazadnje sta dobila besedo brigadni komisar Leon in brigadni sekretar Aleš.

Po oceni političnega vodstva divizije, so vsi zelo čudno in nepartizansko, še manj pa partijsko podali svoje izjave. Priznali so samo, da za moštvo premalo skrbijo, kje se je namestilo in kakšno ima ležišče. Na marših se ti politični starešine zabijajo v svoje šotore in ne gredo med borce, da bi jih v stiski hrabрили in jim stali ob strani. Politični komisarji da so se pokazali popolnoma nedelavne in nevredne zaupanja. Zlasti pa sekretarji. Brigadni sekretar Aleš je priznal, da jih je pokvarilo svobodno ozemlje.

Edini od prisotnih, ki je bil kot komunist kritičen do sebe in do drugih, je bil politični komisar I. bataljona Dušan Gorkič. Ze nekaj mesecev sem se je trudil, da bi se razmere v brigadi zboljšale, pa je vedno naletel na trden zid nasprotnikov-oportunistov.

Divizijski komisar Krt jih je trdo prijemal in jih rotil k delu. Po triurni razpravi je ocenil, da je takšen odnos političnega kadra v enoti brigado ugonobil. Če ne bo njegov poziv zalegel, bo potrebno vrste partijcev temeljito prečistiti.²⁶³

V novo partizansko ofenzivo

V noči od 19. na 20. november je krenila z Javornika oziroma Starih Ogenc v Loško dolino brigadno-divizijska kolona in Šercerjeva brigada se je nastanila v vasi Šmarata.

Še iz gozdnega bivaka je poslala svoj IV. bataljon po ukazu štaba divizije na Mašun z nalogo, da poskrije na druge kraje vse orožje, spravljeno po zakritih skladiščih, ker da je pobegnil k Nemcem komandant mesta Mašun Franc Derenčin, domačin iz Ilirske Bistrice.

V Šmarati je bil še istega dne po prihodu brigade razpuščen njen III. bataljon in njegovo moštvo razdeljeno med I. in II. bataljon.

Borci so čistili sebe in orožje.

Ob prihodu v Šmarato je štela brigada Ljuba Šercerja po spisku 650 borcev, vendar jih je bilo na mestu le 543, 36 borcev in bork je bilo po bolnišnicah, 41 v patroljah, 30 pa pogrešanih.

V orožju in municiji je premogla: 98 mavzeric in 4775 nabojev zanje, 322 italijanskih karabink in 17.682 nabojev, 37 brzostrelk s 4420 municije, 1 polavtomatsko puško s 100 naboji, 1 protitankovski top s 77 granatami, 3 mitraljeze-zbrojevke s 610 municije, 30 lahkih mitraljezov-bred s 8820 kosov municije, 1 težko bredo s 600 kosov municije, 2 težka mitraljeza fiat s 1200 municije, 3 lahke minomete in 630 min zanje, pa 160 pištol, 694 ročnih bomb, 5 kg eksploziva s 50 vžigalniki in 20 metrov vžigalne vrvice. Potemtakem je bila še vedno oborožena kar imenitno.²⁶⁴

Opravljenih je bilo tudi nekaj kadrovskih sprememb. Na novo je bil spet postavljen III. bataljon in za njegovega komandanta imenovan dotedanji namestnik komandanta IV. bataljona Cveto Poljak, Kocelj je postal iz pomočnika politični komisar II. bataljona, za namestnika komandanta I. bataljona pa Viktor Tisovec, dosedaj komandir artilerijske baterije.²⁶⁵

Dne 22. novembra je brigada štela po spisku le še 554 borcev in bork, na mestu pa jih je bilo 478, kar jih je bilo manj kot pri preštevanju prešnje dni, sta jih vzela noč in megla. Za zmeraj!

Svoje bataljone je imela sedaj nastanjene v Markovcu in Vrhniki. K brigadi se je vrnil tudi njen IV. bataljon in povedali so, da je bojda k Nemcem prebegli komandant mesta Mašun že lep čas — borec Šercerjeve brigade...

Vse moštvo se je pripravljalo na načrtano akcijo in za ponoči je bil predviden premik nad Bloško polico.

Po dolini in bližnji okolici je brigada prirejala mitinge z najbolj izbranimi govorniki in kulturniki, pa ji je uspelo po vsej Loški in Cerkniški dolini naložiti le osem moških, sposobnih za orožje, na Bloški planoti pa nobenega.

Medtem ko je štab divizije predlagal v pohvalo in odlikovanja borca Tomšičeve brigade, pa je štabu VII. korpusa ponovno poročal o kaznovanju komandnega kadra Šercerjeve in o brigadi vedel povedati samo vse slabo.

Nov brigadni štab je imel takole razvrstitev: komandant Jaka Rihar in njegov namestnik Vinko Simončič-Gašper, načelnik štaba Mirko Prodnik, politični komisar Alojz Filipič-Miha in njegov namestnik Miha Čerin-Aleš. Ta do nadaljnjega, komisar pa, dokler ne bo prevzel dolžnosti že imenovani Janez Jezeršek-Sokol.

Nekdanji brigadni komisar Leon Klemenčič in degradirani komandant III. bataljona Franc Korošec-Miha sta odšla v Istrski odred — prvi za njegovega komisarja, drugi za komandanta.²⁶⁶

V Vrhniki je bil pred akcijo tudi zbor vse divizije, kjer je bilo prebrano dnevno povelje štaba divizije. V njem je bil pohvaljen brigadni zdravnik dr. Marjan Žilič-Tivadar za rešitev ranjene partizanke Vinke na Babnem polju in za premišljen in domiseln beg s Tater.

Domači terenski politični delavci so se uprli zahtevi divizijskega komandanta Bračiča, ki je hotel izseliti in pognati k Nemcem vso vas Nadlesk, češ da so s cvetjem sprejemali med ofenzivo nemško vojsko. V vasi je bilo tudi mnogo družin, ki so podpirale partizane.

Končno so se sporazumeli, da bodo izselili le belogardistične družine²⁶⁷

Potem je Šercerjeva brigada krenila čez Knežjo njivo proti Blokam. Medtem je že bil v štabu XIV. divizije sprejet sklep — v prvem naletu partizanske protiofenzive je na vrsti belogardistična postojanka Grahovo.

Izdano je bilo Povelje štabom I. in II. slovenske narodno-osvobodilne udarne brigade, ki med drugim pravi, da je v Grahovem okoli 100 domobrancev. Več o stanju v postojanki in razpoloženju posadke da se ni dalo zvedeti, ker je vas zaprta za stike z zunanjim svetom, odkar so vanjo pripeljali belo vojsko. Medtem ko bo neposredni napad opravila brigada Toneta Tomšiča, bo dohode k postojanki branila Šercerjeva. Ta bo dala tudi moštvo v divizijsko rezervo. Štaba obeh brigad naj pred akcijo svoje borce tudi vojaško in politično pripravi, zakaj to je prva načrtovana akcija po nedavni veliki nemški ofenzivi, ki mora uspeti..²⁶⁸

Priprave za napad so bile opravljene. V obeh brigadah so borcem razlagali razvoj in pomen obstoja bele garde, sedaj domobrancev, predvsem kar zadeva nevarnost za narodno-osvobodilno gibanje.

Dne 23. novembra so bataljoni Šercerjeve krenili na sever, da zavarujejo Tomšičevo brigado, ki je dobila nalogo, da uniči sovražnikovo postojanko Grahovo.

Prvi in tretji bataljon sta zasedla položaje proti Blokam, Novi vasi in Lužarjem, da bi prestregla morebitno pomoč od velikolaške in ribniške strani. Četrty bataljon je bil s V. bataljonom v divizijski rezervi, II. pa je držal zasedo na cesti proti Cerknici in Rakeku v Martinjaku pri Marofu, odkoder bi napadenim lahko prišli najprej na pomoč iz Cerknice, kjer je bilo 170 oboroženih in 50 neoboroženih domobrancev, ali pa iz Begunj, kjer jih je bilo 140, imeli pa so tudi težko orožje. Na Rakeku je bilo 50 domobrancev, 6 Nemcev in 1 top.

Drugi bataljon je tudi edini prišel do streljanja.

Jutranji mrak je bil že močnejši od noči, ko sta jo pri-mahala po cesti od Cerknice proti Grahovem na zasedo dva domobranca. Na poziv »Stoj!« sta se vrgla v zaklon in pričela tolči z mitraljezom. Ko jima zaseda ni ostala dolžna odgovora, sta zbežala, mitraljez pa pustila partizanom.

Potem je bilo tako kot po navadi: ob desetih je že prodirala proti položajem II. bataljona vrsta domobranskih strelcev. Ko so jih borci zavrnil z odločnim odporom, so jim prišli na pomoč in jih zamenjali Nemci.

Njim so šerčerjevci prizadejali občutne izgube. Niso pa mogli do orožja pobitih vojakov, ker je neprestano sekal po bojišču dobro postavljen sovražnikov težki mitraljez.

Ko je bilo 24. novembra v Grahovem že vse končano in se je zaseda umikala po cesti na zborna mesto brigade, je za njo pripeljal okoli 13. ure nemški osebni avtomobil z oficirji iz Rakeka, ki so prišli kar sami pogledat, kaj to grmi in poka na drugi strani Slivnice.

Sredi Martinjaka so borci brž polegli in užgali po predrznem radovednežu, pa je protitankovski top ustrelil vanj s probojno municijo — namesto eksplozivno. Strelec je avto zamenjal s tankom in ustrelil vanj že na daljavo 100 metrov. Če bi še malo počakal, bi bil učinek, čeprav tudi probojne granate, še močnejši.

Oficirji so zbežali in zapustili avtomobil, iz njega pa so pobrali partizani puškomitraljez in zaboj streliva, preden so ga zažgali.²⁶⁹ Tale avtomobil je še za časa nemške ofenzive napravil v Loški dolini zmedo in preplah, izplačali pa so ga lahko šele sedaj: že potem ko so se nemške tolpe umaknile po glavnem pohodu proti partizanski vojski z glavne ceste, je vdrl sredi nekega belega dne od Rakeka pa do samega Starrega trga. Tam so oddali iz vozila nekaj rafalov in jo popihali nazaj, pa jih ni ne tja grede ne na povratku prestregla nobena partizanska zaseda, nobena patrulja. Takrat je naredil vsega 70 km poti v obe smeri!²⁷⁰

Po končani akciji na Grahovo se je Šerčerjeva brigada nastanila v Loški dolini.²⁷¹

Dne 25. novembra je divizija zamudila izredno priložnost — iz Cerknice je šla prek Grahovega, Bloške police in do Nove vasi, potem pa takoj nazaj v oporišče, sovražnikova kolona 200 domobrancev in 100 Nemcev z 2 kamionoma in enim tankom.²⁷² Za napad pa so bile brigade prepozne.²⁷³

Kljub preroditvi Šerčerjeve brigade in zboljšanju položaja nasploh, ki je šel v prid narodnoosvobodilnemu gibanju, je iz nje spet dezertiralo 5 borcev.

Iz oporišč v Markovcu, Knežji njivi in Vrhniki so hodili bataljoni prekopavat ceste, ki so vodile do brigade. Zraven pa so zasedeno ozemlje varovali tudi z močnimi zasedami.

Medtem se je Šerčerjeva že tudi pripravila za napad na domobransko postojanko v Begunjah, toda posadko je popadel strah in se je umaknila v Cerknico.²⁷⁴

Brigada je nato opravila nov in korenit ukrep zoper narodne izdajalce — 28. novembra je izgnala štiriindvajset domobranskih družin iz Loške doline do vrat Rakeka. V mesto so šli izgnanci sami. Doma jim je pobrala vse koristno premoženje.

Tretji bataljon je šel spet poskusit mobilizirati, to pot je šel po dezertarje v vas Zerovnico v Cerkniški dolini. Rekli so, da ne gredò ne v Tomšičevo in ne v Cankarjevo brigado, ampak če je to res Šercerjeva, bodo pa šli.

In so šli, in v njej ostali!²⁷⁵

V noči od 27. na 28. november so zavezniški avioni odvrgli nad Loškim potokom eksploziv, minerski material in perilo za moštvo divizije.

V isti noči pa je bil odvržen podoben material tudi nad Veliki Laščami, ki so ga pa s svetlobnimi znaki privabili nase Nemci in domobranci iz velikolaške postojanke. Tam je odskočila tudi prva tričlanska delegacija ameriške vojske, namenjena h glavnemu štabu Slovenije. Eden od članov misije se je pretolkel k partizanom, po druga dva so poslali patrolje, da bi jih našle.

To kar je padlo v Velike Lašče, je bilo zelo dobro izbrano in največ vredno. S to pošiljko je bila tudi radijska sprejemna in oddajna postaja.

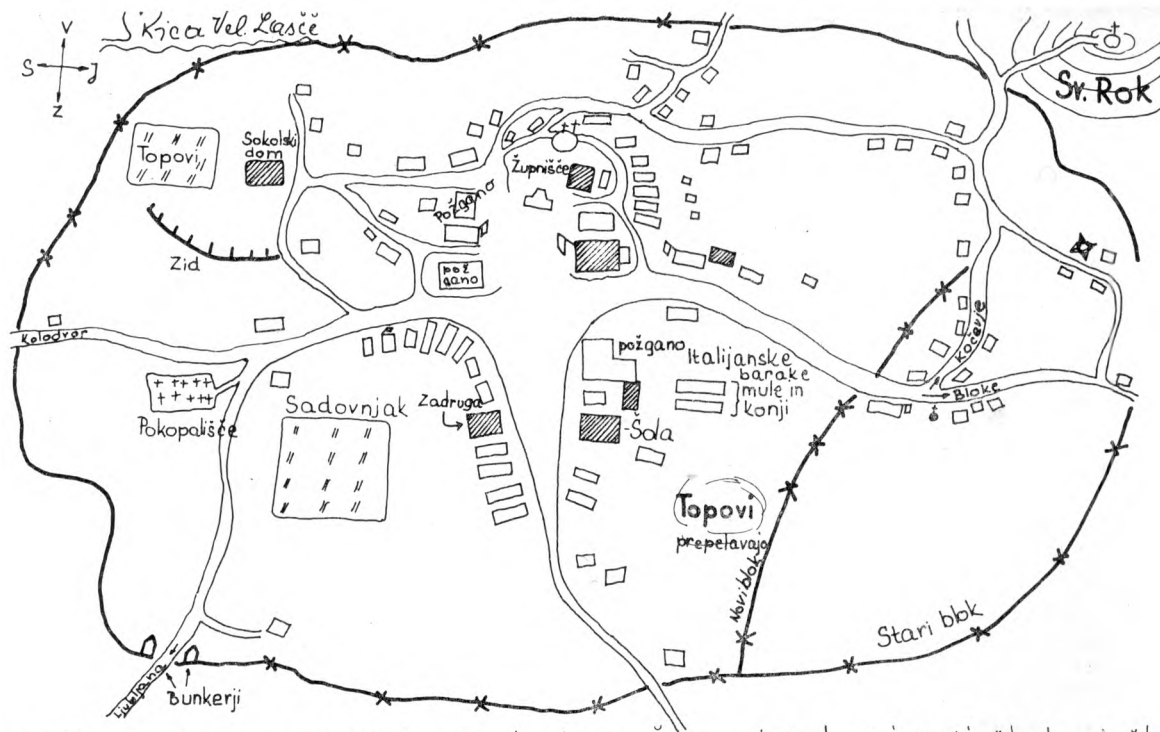
Medtem so že dozorele priprave za uničenje Velikih Lašč kot domobransko-nemške postojanke. Glavno težo napada naj bi nosila Šercerjeva brigada.

Velike Lašče — blesteča zmaga

Za Šercerjevo brigado je sedaj nastopil NJEN čas.

Načelnik brigadnega OC Borut in njegovi pomočniki so hodili te dni pogosto ogledovat Velike Lašče. Vanje se je usidralo kakšnih 20 Nemcev s 180 domobranci, ki jih je vodil nemški oficir, postojanka pa je bila dobro založena z orožjem, strelivom in hrano.²⁷⁶ Brigadnim obveščevalcem je narisala zelo uporabno skico vojaških objektov in položaja v postojanki terenska obveščevalka Marija.

Dne 1. decembra se je brigada nastanila v naseljih Naredi in Bane ter zaprosila divizijo za topovsko municijo.

Vojaštvo je skoro povseh hišah v sredini trga. Črtkane hiše, tam je večje število vojaštva.

XIV. divizija na pohodu proti Velikim Laščam

Naslednjega dne je bil sestanek brigadnih štabov, ki naj bi sodelovali pri akciji. K štabu XIV. divizije so prišli tudi politični komisar glavnega štaba Boris Kraigher in komandant VII. korpusa Rajko Tanaskovič.

Vse brigade so se temeljito in ves dan pripravljale na skorajšnjo akcijo.

Medtem ko je brigada čakala povelja za naskok, je štab divizije preučeval zbrane podatke in izdelal načrt:

napadla bo vsa Šercerjeva, okrepljena z dvema četama II. bataljona Tomšičeve brigade. S Primorske se je vrnila Loška ali XIII. brigada, ki bo s IV. bataljonom Tomšičeve zaprla in varovala dohode k Laščam od Pijave gorice in Grosupljega skozi Škocjan in Turjak ter od Čušperka in Dobrepolj, XVIII. divizija pa bo s svojo VIII. brigado — imenovano Levstikova, branila smer od Kočevja in Ribnice.

Šercerjevci so pripravljali podroben načrt. Ker je bila zunanja obrambna črta postojanke po obsegu obširna in čeprav podprta z bivšimi italijanskimi bunkerji, jo bo težko do kraja zaprla velikolaška posadka dvesto mož. Zato je bila tako mikavna že stara zamisel Toneta Vidmarja-Luke — vpa-

sti neopazno v sovražnikovo postojanko, narediti zmedo in med tem pritisnejo še napadalci od zunaj. V navzkrižnem ognju, ponoči in v splošni zmedi mora zmagati tisti, ki ima pobudo v svojih rokah!

Če bi uspelo presenečenje in bi udarna skupina prehitela branilce, da bi pred njimi zasedla cerkev z zvoniki, v katerih ni bilo stalne posadke, bo lažje bataljonom, ki bodo napadali utrjene zgradbe, razmetane po Velikih Laščah, kot so Vatikan, šola, Sokolski dom, Kržanova in Zalokarjeva vila ter obrobni bunkerji. Še pred začetkom napada bo treba onemogočiti in zasedsti strateško važno cerkev Sv. Roka, visoko nad postojanko, utrjeno z bodečo žico in s stražarjem v zvoniku.

Končno je brigadni štab z bataljonskimi izdelal takle operativni načrt:

prvi bataljon bo z dvema četama napadel in uničil posadko pri Sv. Roku, ena četa bo prodirala naprej in postavila zasedo na cesti od Re ti j. Po zavzetju Sv. Roka bo glavnina bataljona likvidirala stražarska mesta in posadko, ki je v Kržanovi vili, potem pa prodirala proti središču postojanke;

drugi bataljon bo zaprl obroč s severa in severovzhoda od ceste iz Retij pa prek kolodvora do bunkerjev, ki branijo dohod v Velike Lašče iz Rašice. V smeri k cerkvi bo podprl svojo jurišno skupino, ki bo vdrla v postojanko in opravila najvažnejšo nalogo vse akcije;

tretji bataljon bo na stiku z levim krilom drugega zavzel stražarska mesta ob vhodu v vas s severne in severozahodne strani, zavzel Zalokarjevo vilo in razpotegnil svojo črto do leve strani ceste, ki pelje iz Mlake in tam zasedel hišo;

drugi bataljon Tomšičeve bo na stiku s tretjim Šercerjeve zavzel bunkerje in prodiral z zahoda proti središču in onemogočil utrjeni Vatikan, za kar je dobil v pomoč dva protitankovska topa in eno havbico;

četrti bataljon bo branil dohode od Velike Slevce in Karlovice ter zaprl obroč s I. bataljonom;

peti bataljon bo v brigadni rezervi.

Za napad in zavzetje Velikih Lašč ter za zavarovanje te akcije je imel štab XIV. divizije na voljo tele sile:

450 borcev Šercerjeve in 213 Tomšičeve brigade, od te za neposredni napad le kakšnih 100 mož;

303 borce Loške in 222 Levstikove brigade,

skupaj 1188 ljudi s pratežem vred.

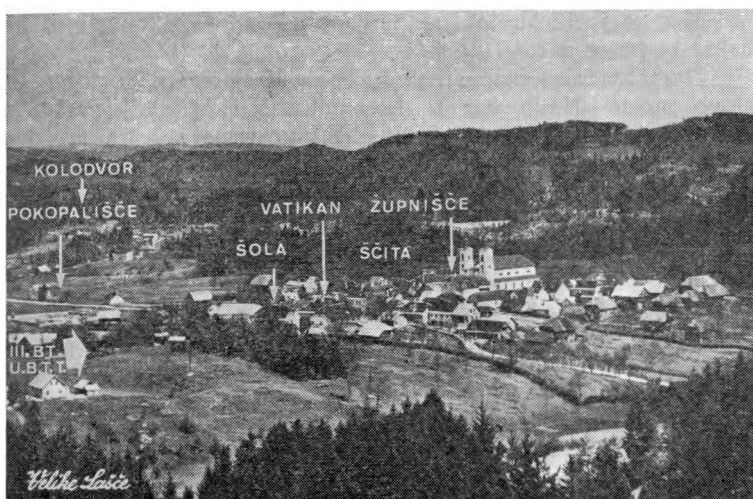

Nemško-domobranska postojanka Velike Lašče, kakršen je bil pogled nanjo od cerkve sv. Roka

V večernem mraku 3. decembra je krenila brigadna kolona z Banov in Naredov. Spočiti in boja željni šercerjevci so urno zdrsnili po strmem kolovozu v močvirno dolino Karlovice in se na ravnici za Slevicami razporedili za odhod na položaje. Komandant II. bataljona Modras je zaželel dober pogled in bojno srečo komandirju svoje 2. čete Mirku Zdešarju, ki se je z izbrano dvajseterico jurišnikov ločil od glavnine in se pripravljajl za vdor v gadje gnezdo. Prvi bataljon je hitel k Sv. Roku, da bodo streli njegovih bombašev oznanili začetek naskoka na vsej fronti.

V največji tišini so borci obkolili zasneženo okolico postojanke, medtem ko sta VIII. in XIII. brigada že zasedli daleč pred Velikimi Laščami položaje in zasekali ceste pri Pijavi gorici, Sloki gori in Žlebiču.

Bila je že enajsta nočna ura, ko se je od velikolaškega kolodvora proti farni cerkvi pritajeno plazila Mirkova četa. Vseh ni vzel s seboj. Izbral si je 14 borcev, med njimi mitraljezca Slejka, Janeza, Zdenka, Mirana, Cirila, Gusteljna, Derenčina in njim podobne izkušene borce in mitraljezce. Kot nalašč jim je prišla prav za cerkvijo zaraščena globel, ki ji pravijo do-

Nemško-domobranska postojanka Velike Lašče

mačini Ščita. Nikjer ni bilo slišati glasu. Po težko prehodnem goščavju jih je vodil domačin — terenec.

V nebo štrleči beli zvoniki in zidovi cerkve niso bili več daleč, ko so zaslišali Mirko in njegovi v sadovnjaku tik za zidom korake in proti njim je šla gruča temnih postav. Na Ščiti so naleteli na domobransko patroljo.

Vodil jo je oficir, ki ni hotel na poziv Mirkovih borcev dvigniti rok. Na strel vsak čas pripravljeni Derenčin ga je na pet korakov daljave brez pomišljanja ustrelil. Nato pa so od te patrolje našli še enega in obračunali še z njim.

Mirkova skupina je prišla do prve hiše. V njej so zalotili živega domobranca in ga razorožili.

Pri prodiranju proti cerkvi jim je prišla naproti druga patrolja. Tudi njo je vodil oficir. Od njega je Mirkova skupina zahtevala znake razpoznavanja. Dal jim je le poziv. Ko so zahtevali, da dvigne roke, jih ni hotel in spet je bil Derenčin hitrejši.

Sedaj so šli na lov za drugimi člani patrolje. Slišali so, da čepi nekdo za grmom in zahtevali na podlagi poziva še »lozinko«. Ta v grmu skriti domobranec jih je preizkušal, češ da niste »ušivci«?

Ker se je le obotavljal, mu je nekdo neopazno stopil za hrbet in ko je začutil na telesu cev orožja, je izdal »lozinko«.

Domobranske razpoznavne znake — Porcija—Postojna in Novo mesto—Nova vas je komandir Mirko takoj poslal s kurirjem v štab brigade, da bi bila tako odprta vrata za vdor v postojanko na vseh stražarskih mestih.

Drugih pet do šest članov te zadnje sovražnikove patrolje Mirkovi borci niso našli, ker so so medtem zatekli v zgradbo župnišča. Zato je Mirkova skupina pohitela in blokirala v zasedi za zidom vse dohode iz zgradb v postojanki do cerkve.

V sami cerkvi k sreči ni bilo še nobene posadke, ker bi sicer napadalcem trda predla glede na prevladujoč položaj, ki ga cerkev ima nad Velikimi Laščami in okolico, zlasti še njeni zvoniki.

Tu so v zasedi pustili puškomitraljezca Slejka, drugi pa so vdrli v župnišče. Iz njega je na drugem koncu pobegnila posadka 3 Nemcev iz pobegle zadnje patrolje.

Tako je sedaj z zavzetjem dohodov k cerkvi in samega župnišča dobila Mirkova skupina oziroma — kar vsa brigada, v roke prevladujoče položaje v sredini postojanke.

Da bi storili kaj več, pa skupina 14 Mirkovih borcev ni mogla storiti. Svoje poslanstvo so pravzaprav že opravili — vgnezdili so se sredi sovražnikove postojanke in tako opravili nalogo — vpasti v sredino med sovražnike in vnesti v obrambo zmedo.

Uspeh Mirkove akcije in streli iz sredine Velikih Lašč so bili znak za vse bataljone. Od vseh štirih strani neba so se oglasili mitraljezi, puške, bombe, vmes pa rezke eksplozije min.

Od cerkve Sv. Roka je zarezgetal rafal, za njim je na dolgo in raztegnjeno veselo zapela harmonika. Prvi bataljon je našel prazno postojanko in se je iz zvonikovih lin podvizal, da oznani zavzetje bataljonom v ravnini.

Borcem okoli Velikih Lašč sprva ni šlo vse od rok. Kot da bi domobranci vedeli, da bodo to noč napadeni, jih ni bilo tam, kjer so imeli še včeraj svoja stražarska mesta. Branili so se iz hiš, ki ni nanje nihče računal, da se bodo upirale. Ze takoj prvo uro je zajela deset živih domobrancev Polde-tova četa I. bataljona. Zbrskala jih je iz drvarnice pri gostilni na cesti proti Retju. Tja so se poskrili, ko so začutili, da gre na stražo namesto njih — partizanska zaseda.

Pri Sv. Roku je I. bataljon pustil v zvoniku zasedo z mitraljezom, drugi pa so hiteli na pomoč k bunkerjem pred Kržanovo vilo. V naletu so borci izgnali iz utrdb belogardiste, ki so se zabarikadirali v hiši blizu Kržanove vile. Pa jim niso dali časa, da bi se oddahnili. Z jurišem so jih vrgli na piano in le redki so pretekli čistino do sredine vasi.

Sedaj je bila Kržanova vila odkrita z vseh strani. Po so-srednem ognju iz cevi vsega bataljona ni bilo iz hiše več glasu. Posadka je bila pobita do zadnjega moža.

Medtem sta korak za korakom osvajala pot proti sredini vasi in glavnim utrdbam tudi bataljon Tomšičeve in tretji Ser-cerjeve.

Zmeda pri branilcih sredi vasi je bila popolna. Med prvimi je bil zadet pri šoli domobranski komandant Danilo Capuder, belogardist iz prvih dni.

To je branilce še bolj zmedlo. Niso vedeli, kako in kje naj poprimejo, da bi bolj zaleгло. Mirko je s svojimi odbijal vse sovražnikove nalete na cerkev in župnišče in še nekaj hiš tam zraven, ki jih je medtem zasedel. Za cerkev se je pre-tolkel tudi minerski vod in čakal, kdaj ga bodo kaj zaposlili.

V tem času se je razvil tudi boj za zavzetje bunkerjev, ki so bili izven same vasi oziroma na črti starega, še italijan-skega bloka, in ki bi morali biti po podatkih obveščevalcev prazni.

Enote I. bataljona so naskočile oba bunkerja, ki sta bila pred samo vasjo. Sovražnik se je umaknil v bližnje hiše, od tam pa prebegaval vedno bliže v središče postojanke in tako krčil svoj obrambni obroč.

Zavzemanje bunkerjev in preganjanje njihovih posadk, pa tudi sprotno uničevanje žive sile v njih, se je stopnjevalo na vsej obrambni črti okoli in okoli Velikih Lašč.

Pri napadu na Zalokarjevo vilo, ki stoji na prevladujočem položaju na dohodu od Malih Lašč in ima okoli sebe velik brisan prostor, se je pripetila v III. bataljonu brigade nesreča — napačno vstavljena mina v lahki minomet je tega razdejala, hudo ranila pa komandanta bataljona Cveta Poljaka in še nekaj borcev okoli njega. Poveljstvo bataljona je prevzela politična komisarka bataljona Jelka.

Ko so bili vsi branilci zunanjega obrambnega obroča bo-disi pobiti bodisi izgnani v središče postojanke — v Vatikan in šlo in še nekaj hiš tam okoli — je bilo čuti vso preostalo

noč le gosto puškarjenje, eksplozije bomb in pozivanje na predajo.

Do te pa ni prišlo.

Iz smeri od Mlake je brigada že tudi umaknila svojo havbico, ki je krepko pomagala pri rušenju bunkerjev na osrednji obrambni črti na tej smeri, okoli kapelice. Ker je s tem nastalo tudi zatišje, so preostali domobranci, misleč, da se je brigada že umaknila od obkolitve, pričeli zapuščati varna zavetja in se skrivaj premikati proti ključnim utrdbam na tem koncu Lašč — proti šoli in Vatikanu.

Kazalo je že na prvo jutranje svitanje, ko je bilo vse težje komandirju Mirku in njegovim borcem. Še vedno so bili osamljeni sredi sovražnikove postojanke, brigadni bataljoni še niso predrlí obrambe okoli osrednjega trga, in če dočakajo na teh položajih dan, bodo dobra tarča branilcem.

Zdaniło se je že, ko se je komandir Mirko odločil za preboj. Ampak ne nazaj proti Ščiti, kjer je imel zavarovan

Zavzemanje Velikih Lašč

hrbet, pač pa v zahodno smer, odkoder je bilo slišati najbolj neutišano brigadno orožje in kjer je držal položaje s svojima dvema četama II. bataljon Tomšičeve brigade.

Mirko je borce pripravil na juriš, zagnali so znane krike — in zdrveli po klancu od cerkve in župnišča navzdol proti Vatikanu in šoli.

Ko sta zaslišala bojne klice Na juriš! obe Tomšičevi četi, sta udarili proti središču tudi ti dve.

Ob divjem naletu napadalcev z dveh strani, so se usuli domobranci iz vseh svojih utrjenih zgradb in pričeli teči proti obrobju vasi, da bi se rešili.

Tako so se znašli v navzkrižnem ognju in v dvajsetih minutah je bilo boja za Velike Lašče konec.

Večina branilcev je obležala na vaških cestah.

Domobranski zavezniki v Ljubljani in Kočevju in iz Grosupljega so zvedeli za stisko posadke v Velikih Laščah in so poslali že kmalu po polnoči pomoč. Zaseda XIII. brigade pri Pijavi gorici je prestregla 9 nemških kamionov, ki jih je vodila avtomobilska blinda. Na sovražnikovo kolono je ustrelil protitankovski top in razdejal blindo, v njej pa 20 vojakov.

Že proti jutru je prišla do Škocjana od Grosupljega kolona, ki jo je zapodila v beg zaseda XIII. ali Loške brigade, za njimi pa pobrala težki mitraljez in kupe municije.

Brez dela ni bila tudi VIII. brigada. Pri Žlebiču je zastavila šest sovražnikovih kamionov, polnih vojaštva. Štirje so se obrnili in oddrveli nazaj, odkoder so prišli, dva sta izkrcala kakšnih 30 vojakov, ki so še ves dan šarili okoli Sinovice. Ko bi bila brigada bolj odločna in se ne bi ustrašila te predrzne sovražnikove akcije, pa se je zaradi tega umaknila s položajev, bi lahko razdejala in zažgala železniški postaji v Ribnici in Žlebiču ter zasekala glavno cesto, kakor ji je bilo ukazano.

V Velikih Laščah je ostala nezavzeta samo še utrjena hiša pri cerkvi, ki so ji rekli Stara šola. Vanjo so poslali zajetega belogardista z naročilom, da se posadka poda. Sèm se je zatekel iz župnišča tudi nemški oficir s svojim moštvom.

Iz hiše ni bilo nobenega odgovora. Tudi potem ne, ko je že začela goreti. In pogorela je do kraja, z ljudmi vred, kolikor jih je še ostalo.

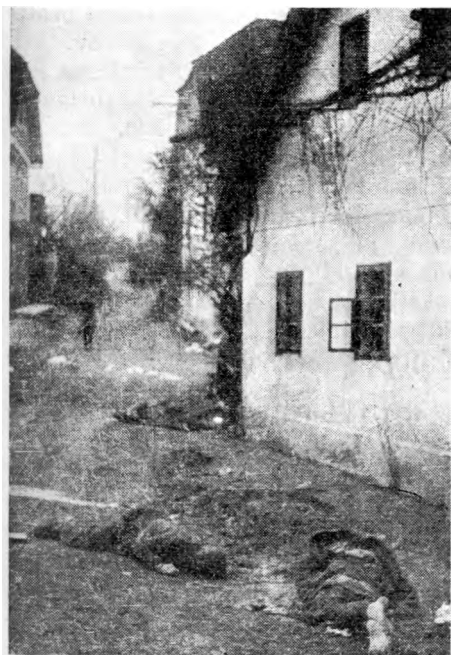
Kakšnim tridesetim branilcem se je le posrečilo izmuzniti se v mrzlem jutru mimo zased proti Turjaku in Ljubljani.

Partizani za to niso niti vedeli. Zgodilo se je, da so se v splošni zmešnjavi med ubežnike nevede pomešali tudi brigadni borci iz zased na obrobju Velikih Lašč in so jih potem bežeči domobranci vodili s seboj kot talce. Ko so bili na varnem za Rašico, so vse te nesrečne ujetnike pobili.

Veselje in zmagoslavje šerčerjevcev in tomšičevcev je bilo nepopisno. Zavzeli so doslej največjo trdnjavo in pokončali 80 sovražnikov.

Tudi plen ni bil majhen: en težki minomet, 6 težkih in 9 lahkih mitraljezov, 198 pušk in nekaj pištol, 21 min za minomet, 222 granat za top 47 mm, 29 zabojev municije za lahka orožja vseh vrst in — 12 pločevinastih posod eksploziva plastik 808 ter zaboj »nagaznih min«. Vmes je bila radijska sprejemna in oddajna postaja, ki so jo pred dnevi odvrgli Amerikanci — skratka vse, kar jim je bilo že zdavnaj namenjeno.

Kar z zaseženim »plastikom« so zaminirali Vatikan, nekdanji šerčerjevec, sedaj komandir divizijskega minerskega voda

Po zavzetju Velikih Lašč

Jože Mlinar-Ciril pa je s svojimi možmi do polovice zrušil zvonik Sv. Roka. Za celega se mu je zdelo škoda eksploziva.

Potem so nabrali intendantje še kakšnih 30 voz opreme in hrane v skladiščih postojanke.

Iz vrst ujetnikov so vabili tudi v partizane. Kdor se je javil, so ga vključili v enote in so mnogi ostali tudi kasneje dobri borci.

Domačini so vedeli povedati, da je poveljstvo velikolaške posadke ukazalo pred tremi dnevi za delo sposobnim moškim iz vasi in okolice, da so pobrali vso bodečo žico okoli vasi, češ da je ostalo vsega skupaj v Sloveniji samo še šest partizanov, in še ti da so v Rogu. Zato so tudi opustili stalno zasedo pri Sv. Roku.

Razigrani in presrečni borci so ostali v zavzeti postojanki do popoldneva, proslavljajoči brigadi in vaščanom dobre volje so priredili divizijski kulturniki miting, da je bilo kaj. Nanj sta prišla ravno pravi čas Boris Kidrič in Boris Kraigher in s seboj v dvorano pripeljala dva nenavadna gosta — domačega župnika in bivšega ministra Ivana Pucija, ki sta ju malo prej rešila iz trdih partizanskih rok.

Po mitingu je bila v župnišću velika pojedina za vse goste, povabljene in priložnostne. Vsak partizan je lahko jedel in pil, kar si je poželed.

Medtem so vaščani sami pričeli kopati za pokopališčem veliko jamo, da ne bi v vasi začelo zaudarjati po mrličih in da ne bi prišlo do okužb. S cerkvenih stopnic, po hišah, cestah in s plotov ter z žice so pobirali pobite domobrance; 58 so jih našteali, jih nalagali na lojtrske vozove in vozili zakopavat. Dvajset jih je zgorelo v hiši zraven cerkve.

Ta, ki je bil v njej tudi neki nemški oficir s svojim psom, se je upirala do kraja. Še ko je gorela, je Nemec streljal s podstrešja in ranil nekega nepazljivega borca, ki si je ogledoval požarišče.

V Velike Lašče so že hitele iz vse okolice žene in matere nesrečnih zapeljancev in zagrizencev, da bi videle, če je res, kar so slišale, da so namreč vsi pobiti. Pred dnevi so pobrali po vaseh okoli vso moško mladino in jo vtaknili v domobranske uniforme.

Tudi brigada, ki je napadala, ni bila brez žrtev. Padel je mitraljezec v 3. četi II. bataljona, ki so mu rekli zaradi

njegovega porekla kar Češki. Padel je še mlad Tržačan, trije so bili hudo ranjeni, pet pa lahko, največ okoli nesrečnega minometa, med njimi Janez Hribar iz Žerovnice v Cerkniški dolini.

Od ranjencev je bilo tudi nekaj minercev. Ko so hoteli minirati staro šolo nasproti župnišča, se je eksploziv zakotalil nazaj, eksplodiral in ranil nekaj minercev.

Obe četi II. bataljona Tomšičeve, ki sta ju vodila sam namestnik komandanta brigade Jože Lepin-Ris in Ivan Kovachič-Efenka in sta sodelovali v neposrednem boju in opravili končni juriš, sta imeli enega ubitega borca. Do Roba, kjer so ga pokopali za cerkvenim zidom, ga je moralo nositi 15 zajetih domobrancev.

Tu so jih po končanem partizanskem in cerkvenem pogrebu padlega borca zaprli v neki listnjak. Domobranci pa so našli v temi prikrita vrata in — stražam nakljub pobegnili vsi, do zadnjega.

Brezkončno veselje je bilo za vse terenske aktiviste in politične delavce, ki so jih polovili in zaprli pred dnevi domobranci v Velike Lašče, partizani pa so jim odprli vrata na prostost.

Preden so se brigade v poznem popoldnevu odpravile na nove položaje, je XIII. brigada do kraja požgala Turjaški grad, ki se je v njegove razvaline pred tedni že spet vselilo 100 domobrancev, pa so pobegnili, ko se je začela valiti po cesti od Rašice partizanska vojska.

Šercerjeva je razbila še velikolaško železniško postajo, med potjo v zaledje pa je minirala most v Rašici in tudi pri Sv. Gregorju so šercerjevci uničili Krekov prosvetni dom in župnišče, ki sta bila ostala belogardistična trdnjava.

Še prej je v njem divizija napravila za častno slovo lep miting, na katerem sta govorila divizijski verski referent Jože Lampret in namestnik divizijskega komisarja Matevž Hace.

V Velikih Laščah so se z nočjo, po odhodu brigade dogajale neverjetne stvari. Na »svetlo« so v temo prilezli iz skrivališč prepadeni preživeli domobranci. Ker so bili zvečine iz vasi okoli ali domačini, so jih znanci skrili v kleti, hleve, na podstrehe ali kar pod postelje, ko je postajala stiska proti jutru najhujša. Po zmagi od veselja prevzeti partizani niso preiskovali hiš, ko je bilo drugega dela dovolj.

V mrzli krušni peči pri vaškem peku se je gnetlo kar pet srečnežev.

Brigade XIV. divizije so nato za nekaj dni zasedle vasi tja do Sodražice in do obronkov Velike gore pred Ribnico. Po domovih so pobirali še vse, kar je bilo moškega.²⁷⁷

Glas o blesteči zmagi Šerčerjeve brigade, v sodelovanju z II. bataljonom Tomšičeve in sploh vse XIV. divizije, doslej največji uspeh partizanske vojske po zavzetju Grčaric in Turjaka, je šel po deželi kot veter. Velike Lašče in malo prej Grahovo sta nesluteno močno podprla nov polet slovenske partizanske vojske.

Zato je pohitel glavni štab NOV in PO Slovenije z dnevnim poročilom, ki se glasi:

»Edinice XIV. divizije NOV in PO Jugoslavije pod vodstvom komandanta polkovnika tovariša Mirka Bračiča in politkomisarja tovariša Staneta Dobovičnika, so s hitrim nastopom 3. 12. 1943 ob 9. uri v 20 minutah uničile močno »domobransko« in nemško postojanko v Velikih Laščah. Sovražnik je imel težke izgube. Padlo je čez 200 Nemcev in domobrancev, zaplenjene so ogromne zaloge orožja, municije, razstreliva, hrane in obleke. Po uničenju postojanke v Grahovem pomeni to veliki uspeh naše vojske v teku ofenzive, ki so jo podvzele edinice VII. korpusa NOV in PO Jugoslavije za očiščenje Ljubljanske pokrajine vseh sovražnih postojank.

Za ta veliki uspeh izreka glavni štab NOV in Po Slovenije vsem borcem svoje priznanje in zahvalo!«²⁷⁸

Nasprotno stran pa je opozoril, naj jim bodo Grahovo in Velike Lašče svarilo in naj nehajo z bratomorno vojno.²⁷⁹

V treh dneh so se borci v zatišju dodobra odpočili in si opomogli od slavlja zmage, ki je prišla vsem tako prav.

Brigade XIV. divizije so bile kot prerrojene, tako sta jim vrnili polet in zanos in vero vase zadnji dve blesteči zmagi.

Rakitnica ali — kam pripelje opojnost po zmagi

Dne 7. decembra so se vse tri divizijske brigade premaknile iz tihe sodraške doline, šle mimo Ribnice — ki je bila brez vojske, vendar nič kaj pripravna, da bi jo zasedli partizani — in se razporedila po vasi Rakitnici in prvih vzpetinah Velike gore, tik nad vasjo. Njihova namestitve naj bi ostala

kar najbolj prikrita, ker je bil premik opravljen v zvezi z načrtovano akcijo.

Šercerjeva si je izbrala takšne položaje — saj je šlo samo za počitek in kdo bi mislil na boj, če ga brigada sama ne izzove?! — ki ne bi dali miru staremu partizanu, ko bi ne bilo pred dnevi — Velikih Lašč! Za svoj bivak je izbrala severozahodna pobočja kote 492, za zavarovanje pa je bila poslana proti Ložinam, se pravi proti Kočevju, 2. četa II. bataljona pod vodstvom bataljonskega komandanta Poldeta Kuclerja-Modrassa. Ta stran je bila tudi edini odprti brigadni bok, ker sta jo na desnem boku krili Tomšičeva in XIII. brigada.

Zaseda je odšla na položaje še pred zoro 8. decembra in se postavila na vrhu ceste, ki se prevali potem proti Stari cerkvi in Kočevju. Zaseda ni imela kdove kakšnega pregleda na cesto, vendar jo je zaminirala.

Mraz je bil občuten in borci so pričeli proti poldnevu z razgibavanjem udov. Nekateri so si prižgali tudi cigarete.

Nenadoma se je pojavilo pod njimi troje do četvero pokritih vojaških kamionov. Ko so opazili minirano cesto, so se obrnili in odpeljali proti Kočevju.

S tem je bilo očitno, da sovražnik ve za zasedo. Ker pa je le obstojala možnost, da bo poskušal morda z močnejšimi silami ponovno prodirati proti položajem brigad, je komandant Modras zasedo pomaknil za 1—2 km bliže Kočevju. Četna kolona je šla v gosjem redu po obronku gozda desno nad cesto, ko je srečala patroljo obveščevalcev, ki so se vračali od kočevskega mesta. Vsi, zaseda in patrolja so se zbrali v gručo in se pričeli pogovarjati.

Takrat pa je usekalo iz gozda nad njimi domobransko in nemško orožje. Naravnost mednje in — „Juriš!... Hura!!!“

Redki borci so se obrnili proti nenadnim napadalcem in na begu jih je že nekaj padlo. Najbolj priseben je bil stari lovec Derenčin, ki je imel dober položaj za neko debelo bukvijo z dvema vrhovoma in je na tej drevesni rogovili imel dober naslon, pogled, pa tudi strel. Hercegovka Radojka Krčmar je divje streljala s puško izza nekega skalnatega zaklona, kril pa jo je Franc Dobovšek-Zdenko.

Ko bi ji bil najbolj potreben, je Radojki zatajil naboj. Puška ni več streljala. Takrat se je obrnila na hrbet, da bi orožje spet spravila v red, pa je že bil nadnje nemški vojak z brzostrelko. Vendar streljati ni mogel, ker je moral menjati

Urejanje kolone Šerčerjeve brigade za pohod na Kočevje

okvir. Zdenko je ustrelil proti njemu, toda ni ga zadel. Rado j ka je tedaj zakričala: »Druže, ubij me, ranjena sam!«

Zdenko je spet ustrelil proti Nemcu in vrgel pred Radojkin zaklon dve bombi, da bi jo tako zaščitil. Vtem sta dva sovražnikova vojaka planila na Zdenka izza hrbta, da bi ga živega ujela. Zdenko je odskočil, vendar ga je eden zagrabil, pa se mu je strgal in zbežal. Streli ga niso več dosegli. Takoj spodaj je bila cesta, preskočil jo je, se vrgel pod njo in se umaknil k četi.

Ponoči je šla patrulja iste čete na bojišče, da bi rešila, če bi se dalo še kaj rešiti. Našli so pet zaklanih borcev in bork, med njimi Rado j ko, pa borca Vovka in Penka iz Čepna pri Košani. Sovražniki so vsem pobrali samo orožje. Ob preštovanju so v enoti ugotovili, da jih nekaj ni ne med mrtvimi ne med šestimi ranjenimi. Te so ujeli, med njimi je bila Milica Nametak, tudi Hercegovka.

Ob splošni paniki v bivaku brigade je ušla mula z 200 kg eksploziva.

Brigada se je nato umaknila na položaje nad vasico Blato.

Ceho za vse te spodrsllaje, pa tudi za grajo štabov brigade in divizije na Starih Ogencah je plačal politični komisar

I. bataljona Dušan Gorkič. Brez utemeljitve je bil razrešen dolžnosti, ki jo je dobro opravljal kar deset mesecev. Nasledil ga je Alojz Žokal-Džidži.

Vendar nevšečnosti tega dne še ni bilo konec. Minerski vod Šerčerjeve je zaminiral cesto, ki pelje od Dolenje vasi oziroma Rakitnice proti Jelendolu, da bi bil tako zaščiten hrbet brigadam na počitku. Vodnik minerskega voda Milivoj Dubrovič-Rado je dal v mino kar nadev za tanke. Zasedo pri minirani cesti je držala enota Tomšičeve brigade in je dobila strog ukaz, da pusti skozi in na mino seveda le Nemce.

Po cesti je nekaj pridrdralo. Zaseda, prepričana, da je to tank, sploh ni posredovala in je že težko čakala, kdaj in kako bo počilo — pa je naletel na mino kmečki loj trski voz, ki je peljal ranjence iz boja tega dne.

K sreči da je eden od para konj stopil na mino že s prvo taco. Razneslo je konje in ubilo enega ranjenca, vse druge pa je eksplozija pometala z voza, na srečo brez hujših posledic.

Kmalu bi namesto neprevidne zasede pred brigadnim štabom za to nepremišljeno dejanje odgovarjal Rado!

Dobro pa je nalogo opravil vodnik minerskega voda Šerčerjeve Marjan Marolt, ki je spustil v zrak kamniti most pri Dolenji vasi.²⁸⁰

Po tem nevšečnosti polnem dnevu sta se Tomšičeva in Šerčerjeva brigada premaknili. Pred XIV. divizijo je bila nova naloga. Partizanska vojska ni smela zgubiti ofenzivnega poleta.

Tomšičeva je odšla čez cesto in progo na Malo goro, Šerčerjeva pa skozi Borovec v Kočevsko Reko, v svoje novo izhodiščno oporišče.

Trinajsta brigada je ostala v Rakitnici.

Kočevje je zapravila partizanska naivnost

Medtem ko so se brigade urejevale in čistile orožje in opremo, so štabi XIV. divizije in vseh treh brigad opazovali z Mestnega vrha pod seboj kočevsko mesto in primerjali podatke, ki so jih dobili od svojih obveščevalcev, ki so delali v Kočevju, s tem, kar so videli pred seboj. Na širni ravnici je ležalo mesto kot relief na mizi:

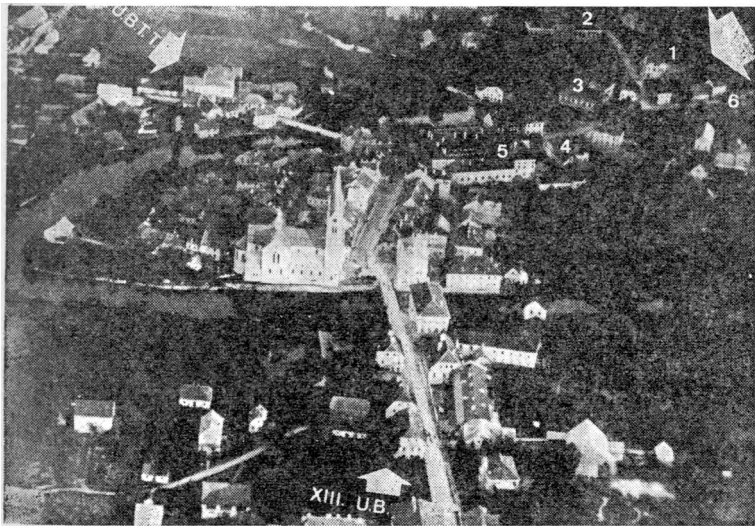
Starešine Šercerjeve brigade med pripravami za napad na Kočevje — z leve: načelnik štaba Mirko Prodnik, politični komisar Janez Jezeršek-Sokol, njegov pomočnik Miha Čerin-Aleš in politični komisar I. bataljona Dušan Gorkič

Najbolj mogočna zgradba je bil grad, ki so ga Nemci in domobranci utrdili z orožjem vseh vrst. V gradu je bila tudi sodnija in zapor, za napad nanj pa je imel to redko prednost, da so bile okoli in okoli njega velike hiše, ki so jih od trdnjave ločile le mestne ulice.

Šola, izven mestnega središča, in Dom slepih zraven nje, oba z manjšo posadko, nista bila tako pomembna. Tristo in morda še nekaj mož celotne kočevske postojanke je bilo razdeljenih tudi po bunkerjih in hišah, na stražarskih mestih ob bodeči žični ograji okoli in okoli mesta. Na gostilniškem dvorišču, tik gradu, je bilo videti nekaj prevoznih in oklepnih vozil.

Obveščevalci so tudi poročali, da so stalne zasede pri Šalki vasi na relaciji Rudnik—Šalka vas—Zeljne; pri gostilni Kravbirt so trije, na novo zgrajeni bunkerji in okoli 15 mož posadke; pri zgradbi Corpus Christi so zasede dan in noč, ni pa bilo moč ugotoviti, kako številne so; v Marijinem domu je

bila vojaška bolnišnica; za pivovarno Union je bil zgrajen nov bunker, tam, kjer je stala prej italijanska topovska baterija; mestni vodovod in električna centrala imata stalne straže, zraven sta pa zavarovana še z žičnimi ovirami in minskimi polji; stalna straža je bila tudi pred poslopjem nekdanjega okrajnega načelstva; v poslopju bivše italijanske firme SAICI je bilo nastanjenih 20—30 nemških vojakov in oficirjev; v bivši trgovini z železnino nasproti Koritnika je bilo nastanjenih kakšnih 10 nemških policistov; na grajskem dvorišču, obenem jetnišnici, je bil še top 75 mm; hišo, kjer je bila tudi lekarna, je zasedlo okrog 60 nemških vojakov z oficirji; v osnovni šoli je bilo okrog 100 domobrancev, v prvi zgradbi Dijaškega doma, na poti iz mesta, je bilo 80 domobrancev. Ti so imeli stražo neposredno na cesti — ker je bila zgradba pomaknjena nekaj od ceste v park, in njihove patrulje so stalno krožile proti Dolgi vasi. Tam blizu so stale tudi stare italijanske barake, vendar so bile opuščene. Rudnik sam je imel stalno stražo kakih 20 domobrancev; v bivši kavarni Curl, nasproti

Posnetek Kočevja iz letala preden ga je napadla XIV. divizija. Šerčerjeva brigada je napadala postojanko iz smeri bele puščice v zgornjem desnem kotu, Tomšičeva z leve strani in xni. brigada iz spodnje. Stevilke označujejo: 1 — Kressetova tekstilna tovarna, 2 — šola, 3 — Dom slenih 4 — gostilna zraven kočevskega gradu, 5 — grad, 6 — Podgorska cesta

Krekove trgovine, so spali nemški uradniki; zastražena je bila verjetno tudi Retlova vila, kjer je bilo županstvo.

Skoraj ob vsej žični oviri zunaj mesta so bila minska polja.

Stalne zasede so bile tudi proti Slovenski vasi, 20 vojakov, v Zg. Ložinah pa tudi 20 mož.

Kočevska posadka je imela 30—40 % avtomatskega orožja, 2 težka minometa in 4 lahke, 2 tanka fiat po 5 ton, 1 oklepnik in 12 kamionov, in dva topa manjšega kalibra, verjetno 75 mm.

Z zavzetjem tega sovražnikovega oporišča bi se svobodno ozemlje slovenske narodnoosvobodilne vojske razširilo brez meja od Ilirske Bistrice mimo Št. Petra, Postojne, Rakeka, Ljubljane, Novega mesta do Kolpe. Obsegala bi skratka skoraj vso tako imenovano Ljubljansko pokrajino.

Zbrani komandantje so ugotovili, da bo moč partizanske topove privleči na majhno daljavo do grajskih zidov in bo tako z napadom in zavzetjem kar šlo. Šerčerjeva bo napadala in zavzemala mestno središče z južne in jugozahodne strani. Tomšičeva bo pričela s severa in severovzhoda pri Šalki vasi. Napadla in porušila bo rudnik premoga in električno centralo. Trinajsta bo začela s kolodvorom in železniškimi napravami, nato pa bosta obe prodirali proti mestnemu središču in zaprli obroč okoli gradu, ki ga bo že od svoje strani sklepala Šerčerjeva in kamor se bodo prav gotovo umikali preživeli branilci mesta.

Štirinajsto divizijo bodo varovale enote drugih dveh divizij: XV. s V. in VIII. brigado pri Škofljici in Pijavi gorici za ljubljansko smer, IV. brigada za novomeško smer. Osemnajsta divizija je bila na dohodih v Gorskem Kotaru.

Napadajočim brigadam je bila dodeljena baterija havbic.

Za začetek napada 9. decembra je bila določena 24. ura

— polnoč.

Operativni oficir Štirinajste Tone Vidmar-Luka je odšel k svojim znancem in bojnim tovarišem, ki se je nanje zanesel

— k Šerčerjevi.

Še pri visokem dnevu je krenila iz Kočevske Reke skozi Štalcerje, kjer je ostal štab brigade, vendar brez komandantov Jake in Luke, do Livolda. Pri kmetu Kotniku so določili previjališče, nato so se ustavili v Dolgi vasi k počitku in večerji. Do mestne meje ni bilo več daleč.

Kolona Šerčerjeve brigade skozi Dolenjo vas na poti proti Kočevju

Do nje je brigadno kolono vodil obveščevalec III. bataljona Franc Valušnik-Gorenjc, ki si je te dni ves obrambni sistem dodobra ogledal. Za napad so se razporedili bataljoni po vrstnem redu, s I. na levem krilu. Pred strelsko vrsto vsakega bataljona so se plazili bombaši, in točno ob 24.00 so zagrmel prve bombe proti sovražnikovim bunkerjem.

Zagrmelo je hkrati tudi na drugi strani kočevskega mesta, kjer sta načenjali obrambo Tomšičeva in XIII. brigada.

2e prvi nalet Šerčerjeve na žične ovire je pokazal, da bo zunanja obramba postojanke trd oreh. Namesto pred eno, so se borci nenadoma znašli pred dvema vrstama žičnih ovir, in vsak bunker je imel kritje še v drugem, ki jih ob ogledih ni bilo!

Sovražnik je v zadnjem trenutku okrepil še zunanji obrambni obroč. Bunkerji so bili proti pričakovanju dobro zasedeni in tudi plastik ni dosti zalegel. Pr oboj ni uspel in brigada je že imela prve žrtve. Nekaj je bilo ranjenih, padel pa je prišlek iz Bosne, ki se je še z 11 svojimi tovariši šele pred dnevi v Sodražici pridružil slovenskim partizanom, da bi spopolnili starešinske vrste. V Šerčerjevo brigado so namreč

prišli za bataljonske in četne starešine gojenci posebne oficirske šole pri vrhovnemu štabu NOV in PO Jugoslavije: Mico Došenovič, Milenko Knežević, Mirko Beslac in Nikola Kabič.

Ko so jim domači v brigadi rekli, naj ne gredo takoj, komaj so prišli v nove kraje — v boj, ker ne poznajo razmer, je prav Nikola Kabič odrezavo rekel, češ „Pa zašto smo došli?“ — Valjda da se borimo!

Ko so borci lovili sapo, da se spet zaletijo proti oviram, se je štab brigade odločil za premik glavnega napada bolj v levo pod Mestni vrh, ker tam ni bilo pričakovati, da bi bili bunkerji tako močno zasedeni.

To je bila uspela poteza. Borci so se zagnali in v prvem naletu vdrli skozi žico in med utrjene hiše.

Sovražnik se je srdito branil. Bombaši in borci so morali zavzemati sobo za sobo v utrjenih hišah. Ko ni šlo drugače, so morali iz prostora v prostor kopati luknje v vmesne zidove in pokončevati ali pa izganjati branilce, ki se jim je poznala nemška komanda.

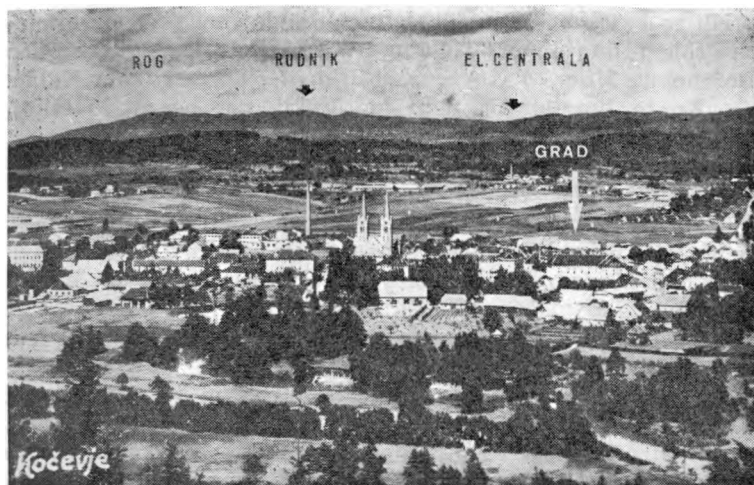
Prestrašeni meščani so obležali kar v posteljah ali pa pod njimi, ko so se nasprotniki borili mož z možem po njihovih stanovanjih. »Saj samo spimo! Nič drugega ne delamo,« so se opravičevali izza debelih odej in so se tako počutili še najbolj varne.

Do poznega dopoldneva je uspelo šerčerjevcem prodreti korak za korakom že skoraj do središča mesta. Zasedli so dijaška domova nasproti šole, Kresetovo tekstilno tovarno in več drugih hiš na poti h glavnemu cilju — gradu.

V zavzetih hišah so se utrdili. Okna so zabarikadirali in nanje postavili dežurne mitraljezce, ki so nadzorovali premike po mestnih cestah, borci pa so se zleknili po tleh k zasluženemu prvemu počitku.

Dosti dela so imeli v I. bataljonu, ki je zasedel Kresetovo tekstilno tovarno in so imeli v svojem dosegu brisani prostor med šolo in gradom: ko so domobranci, ki so bili v Kočevju v večini, videli, da gre zares, so se skušali zbrati k obrambi — tako kot je to predvidel divizijski štab, v gradu. Če so se hoteli iz šole reševati na varno za grajske zidove, so morali preteči kakšnih 200 m po čistini.

Srečo jih je poskušalo dosti, do gradu pa ni prišel nihče. Strelci I. bataljona so čakali vsakega posebej, ker so jih videli, kako so se pripravljali na preskok pri vratih, in so vsakogar

Nemško-domobranska postojanka Kočevje. Šerčerjeva brigada je izvršila napad v smeri od desnega in spodnjega roba slike

»položili«, čim je skočil iz zgradbe. Mrtvecev je bilo že kar na kupe, pa je še vedno kdo poskušal srečo.

Ker šola ni smela ostati nezavzeta, so vanjo izstrelili brigadni topovi nekaj granat, nato pa so jo borci v jurišu zasedli. V njej so polovili in pokončili le še nekaj »zamudnikov«.

Brigada je ponoči in čez dan pobila še precej sovražnikov, nekaj jih je ujela tudi živih. Patrulja I. bataljona je že v prvih urah izkopala v neki drvarnici v Podgorski ulici na obrobju mesta tri žive Nemce z mitraljezom, vse črne od premoga. Ko so jih v štabu brigade zasliševali, so od njih zvedeli, da pripadajo 19. SS policijskemu polku. Pri ubitih domobrancih so našli v žepu izkaznice, večina je bila doma od Št. Jerneja in Št. Ruperta.

Neka brigadna patrolja je zajela kar dvajset domobrancev, pa jih je peljala drugam, kamor niso spravljali ujetih Nemcev.

Ko so borci v naletu prvega jutra počivali v kratkem predahu v neki svinjski kuhinji, jim je četna intendantura pripravila topel obrok kar v brzoparilniku. Medtem ko so jedli, so sedeli nekateri kar na pokriti »trugi«, ki vanjo pokladajo kmetje zaklane prašiče za »mavžanje«. Ko so vstajali, se je

Obrambna črta iz bodeče žice, bunkerjev in stražnih stolpov okoli kočevskega mesta na odseku, kjer je napadala Šerčerjeva brigada. Zadaj Mestni vrh. Po poseki so vdrli v Kočevje tudi s te strani nemški vojaki, ko so prebili obroč okoli obkoljene postojanke

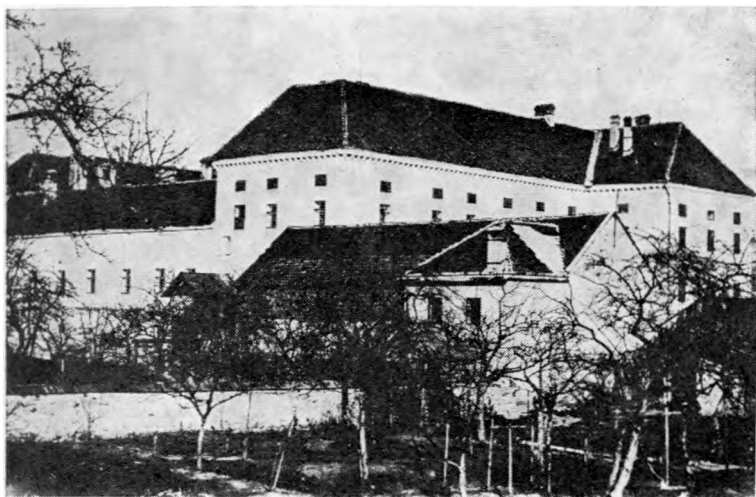
truga sumljivo premaknila. Obrnili so jo in pod njo je ležal od strahu ves trd domobranec. Prav gotovo se ni nadejal, da ga bo takšno imenitno skrivališče izdalo.

Ker je imela zavzeta Kressetova tekstilna tovarna, kamor se je vgnездil I. bataljon, lep pogled tudi na grad in iz njega, so Nemci nastavili cev protitankovskega topa in pričeli tolči nanjo s hitrim ognjem. Hiša se je kar zibala, posebne škode pa ni bilo nobene, edino spati niso mogli zaradi tega vsi borci.

V štab Šerčerjeve brigade, ki se je nastanil v hišo poleg Dijaškega doma, so prinesli kurirji vest, da so tomšičevci uničili električno centralo in rudnik in da se pripravljajo za prodor k središču mesta. Slišati ni bilo, da bi skušal sovražnik od koderkoli siliti obkoljenemu Kočevju na pomoč in tudi nebo je bilo čisto. Zato je bilo razpoloženje napadalcev toliko bolj vedro.

Šerčerjevci so se pripravljali na večer, ko bodo poskusili odločilen naskok. Borci so bili spočiti in dobre volje. Do sedaj jim je vse še kar dobro uspevalo.

Z nočjo je vstal bojni metež tisočerega orožja. Tomšičeva in XIII. sta se v naletu pretolkli k reki Rinži in cerkvi, od

Kočevski grad pred napadom. Spredaj hlevi, kjer so skozi predrli do grajskih zidov šerčerjevci in jih potem minirali ter izsilili vdor v poslopje

juga in zahoda je pritiskala Šerčerjeva. Vse tri brigade so zasedle vse bloke hiš okoli gradu in zaprle obroč. Boji so bili srčiti in zagrizeni in so se morali borci Šerčerjevih in Tomšičevih bataljonov spet prebijati skozi zidove sob, od hiše do hiše. Sedaj je bil priborjen prostor za postavitve havbic, kar je divizijski operativni oficir Luka komaj čakal. Topovi so stali med hišami na ulicah, pa je pošastno zabobnel in odmeval vsak strel že ob orožju, kaj šele na gradu — saj je bila razdalja za let granate le nekaj deset metrov!

Na grajskih zidovih je resda strahovito počilo, toda — malo zaleгло. Dva in tudi tri metre debel kamen se ni niti zamajal.

Vseeno so havbice nabijale, kar se je le dalo.

Šerčerjevci so se skušali pretolči skozi gostilniško dvorišče in hlev do grajskih zidov, da bi podtaknili plastika. Ta je vzdignil v zrak že marsikatero utrdbe.

Ko so vdrli na gostilniško dvorišče, je bil Luka razočaran, ker je bilo prazno. Brez tankov in kamionov. Pot do gradu jim je branil velik hlev, poln živine.

Spodnesli so ga s plastikom, kar mimogrede, z vsem živim inventarjem vred. Komandir minercev Jože Mlinar-Ciril in vsi drugi z njim so mislili, da je to že grad!

Seveda — od tu naprej pa tudi niso mogli. Do jutra ni prišla več nobena dobra misel, kako se pretolči do gradu. Pa tudi časa za »delo« v temi je zmanjkalo.

Pri dnevu so skušali oblegovalci zlomiti odpor v gradu zlepa. Oblegance so pozvali, naj se vdajo.

Namesto odgovora iz obkoljenega gradu pa so vzklikali domobranci „Nemški vojak se ne preda!“ — in prileteli so avioni in zakrožili nad mestom.

V gradu so klicali na pomoč. Zmanjkovalo jim je že municije.

Kraj, kamor naj bi avioni metali zaboje, je bil majhen in neprikladen — le grajsko dvorišče je ostalo za takšen manever. Tega piloti niso vedeli in ko so partizani posnemali sovražnika, ki je dajal znake avionom z rjuhami in papirčki, so to delali tako tudi oni in je kar precej pošiljk padlo v njihove roke.

Kočevski grad pred napadom s strani, kjer ga je naskakovala Šerčerjeva brigada. Ista desni blok hiš, ki so jih zavzeli šerčerjevci in tomiščeveci in od koder so obstreljevali grajsko poslopje z neposrednimi zadetki iz težkega orožja

Na nesrečo se je na gostilniškem dvorišču raztreščil zaboj min, ki je padel izpod neba in je pri tem ranilo tudi komandanta glavnega štaba generala Staneta, ko je prišel pogledat, kako gre Štirinajsti Kočevje od rok.

Ko so avioni odvrgli ves tovor, so spustili še nekaj bomb na hiše zunaj središča.

Medtem sta tudi XIII. in Tomšičeva brigada že zavzeli bloke hiš od cerkve do samega gradu. Najbolj trda obramba je bila okoli hotela Trst.

Komandant Bračič je hotel videti od blizu, kako bi se vendar dalo zgrabiti sovražnika za roge, in se je priplazil ob hišah po ulici od cerkve do samega gradu. V zaklon je skočil v vežo, kjer je stal in opazoval boj do pred kratkim komisar I. bataljona Sercerjeve Dušan Gorkič. Komandantu Bračiču se položaj za opazovanje ni zdel ravno najboljši. Hotel je videti več. V hipu se je pognal čez cesto — in ravno takrat je počilo.

Mirko Bračič je še vzkliknil, pokošeni klecnil ter se zgrudil.

Padel je komandant XIV. divizije, polkovnik Mirko Bračič. Pred dnevi je komandant vrhovnega štaba NOV in PO Jugoslavije podpisal povelje, da prav njega postavlja za prvega komandanta novega IX. korpusa narodnoosvobodilne vojske Jugoslavije.

Medtem se je trudila Šercerjeva na jugu in jugovzhodu, kjer ji je bilo zaupano zavzemanje postojanke. Zažgala je prazne barake poleg Dijaškega doma in dokončno likvidirala posadko samega doma, tako da je tam imela sedaj svojo kuhinjo.

Toda priletela je granata in razdejala kuhinjo, kuharju pa je odneslo nogo.

Operativni oficir XIV. divizije Tone Vidmar-Luka je bil ves čas pri šercerjevcih. V soboto dopoldne je poslal v neko hišo skupino s protitankovskim topom, težkim mitraljezom in zbrojevko, da bi s podstrešja streljali na nemško štuko, ki je obletaval bojišče.

»Streljaj nanjo!« je zapovedal.

Vtem je štuka že obrnila svoj kljun proti zemlji. Nekdo od posadke se je znašel in zakričal „Bežimo!“¹ — in ravno zadnji trenutek, zakaj takoj nato je padla iz letala, preden se je pognalo spet kvišku, bomba in razdejala hišo.

Ker tomšičevci še niso do kraja zavzeli Doma slepih, ki je stal med Dijaškim domom in gradom, so to poskušali storiti šercerjevci z juriši. Ker so imeli z gradu dober pogled na brisani prostor pred Domom slepih, so prvi borci padli in jurišev je bilo konec.

Potem so pod varstvom zapornega ognja od zadaj le vdrli v oblegano zgradbo in našli skoraj za vsakim oknom na tleh mrtvega tomšičevca. Na muhi jih je imel neki ostrostrelec iz gradu.

Tega je izsledil merilec protitankovske puške Franc Kržišnik-Ris in ga za spremembo položil pod notranjo stran grajskega okna.

Še ko je Ris oprezoval, kje bi izsledil še kakšnega ostrostrelca, ker se je vsak čas oglasil zdaj s tega zdaj z drugega grajskega okna kakšen vedno dobro merjen in učinkovit strel, se mu je priplazila za hrbet četna bolničarka Vesna, ki ji je bil junaški Ris všeč in sta si obljubila ljubezen in zakon, ko bo vojne konec. Nekaj časa je strpela pod oknom zraven Risa, ko je oprezoval za strelci z oken onkraj ceste, nato jo je pa zamikalo, kako je to videti, če loviš »na muho« sovražnika.

Posnetek iz aviona, ki so ga napravili nemški letalski ogledniki med bojem decembra 1943. Bela puščica označuje grad, kamor naj bi odmetavali pomoč branilcem

Stegnila je glavo, da bi pogledala izza okenske police. In ker ni nič videla, je potegnila iz zaklona še živo tek — takrat je pa iz gradu počilo, še preden je utegnil Ris potegniti Vesno k tlom.

»Mama!« je kriknila in se zgrudila zraven nesrečnega Risa. Strel ji je raztrgal srce. Točno — srce!

Ris ni imel časa, da bi sedajle objokoval Vesno. Hotel jo je čimprej, takoj maščevati. Ker je imel od tega okna slab pogled, se je preselil k drugemu. Nasprotnik na grajskem oknu je malce odprl polkna, da bi bolje videl. Ris je sprožil in protitankovski naboj je »grajskemu« strelcu raznesel glavo.

Potem se je šele Ris vrgel na truplo svoje uboge Vesne, in jokal...

Ostrostrelci v gradu so razjedali živce tudi načelniku divizijskega štaba Miletu Kilibardi in operativnemu oficirju Luki. Vstopila sta se kar pod grad in streljala na nekega strelca, ki je molel puško skozi okno. Stari maček Derenčin pa je opazoval to igro. Iz svojega kritja je oba opozarjal, naj se umakneta. Vtem jo je že skupil v ramo Mile Kilibarda, da mu je puška padla iz rok kar na tla, Luka pa je pričel teči v zavetje.

Strelec iz gradu je pomolil glavo ven, ker mu je ušel z mušice ta drugi. Takrat ga je zadel točno v to, kar je gledalo iz okna, Derenčin, star lovec snežniških gozdov, ki je že marsikakega četveronožca položil »na dlako«, pa ne bi takega kujona!

Opoldne je streljanje iz gradu ponehalo in na grajskem vhodu se je prikazal civilist z metlo v rokah in nanjo je bil pripet kos rjuhe. Tišina, tišina je bila vsenaokrog. Nobenega glasu, nobenega strela, pa tudi nobenega živega bitja, edino človek z belo zastavo v rokah je taval po zapuščenih ulicah, polnih zdrobljene opeke, odkrhanega kamenja, praznih izstrelkov, ometa, polomljenih voz, in ponujal svojo uslugo.

Ko je že bilo videti, da na njegovo tisočletja staro znamenje za razgovore zavoj skovanih strani ne bo nobenega odziva, je opazil, da se premika okoli kamnitih cerkvenih zidov nekaj postav. S še vedno dvignjenim »praporom« se je napotil tja in naletel na partizane.

Bili so borci XIII. brigade in zahteval je komandanta. Ko je k skupini okoli mirovnega posrednika prišlo še nekaj vojaških uniformiranih veljakov, so se domenili, da bo sestanek

Nemška pehota naskakuje poslopja, ki so jih imela zasedena med napadom na Kovčevje enote Šerčerjeve brigade

z zastopniki napadajoče divizije ob 14. uri, v mestni kavarni.

Dr. Branko Premrov, ki ga je poslal iz gradu komandant obrambe, nemški policijski kapetan Fridolin Guth, je čas do zmenka izkoristil, da je šel pogledat na svoj dom. Bil je mlad odvetnik, aktivist OF in se je pred nemško ofenzivo umaknil z vso ljudsko upravo na skriven kraj v Glažuto. Bili bi na varnem, da ni zapadel sneg, in je njihova patrulja, ki je odšla po hrano, pustila v sveže zapadlem snegu sled. Po njej so prišli Nemci z glavne ceste od Jelenovega žleba, ko so slučajno opazili gaz, in presenetili v neki baraki skrite aktiviste.

»Imate srečo, da smo vas ujeli mi!« je dejal ujetnikom že takrat nemški komandant, ko so jih zahtevali zase domobranci iz kočevske posadke.

V zaporih kočevskega gradu se je nabralo že nekaj ujetnikov, ki so jih nabrali Nemci ob raznih pogonih proti partizanom, med njimi tudi nekaj šerčerjevcev, zajetih pri Rakitnici. Zasliševala sta jih dva gestapovca, eden je bil od njiju Banačan, drugi pa je moral biti Mariborčan in je služil za tolmača, vendar nikdar brez prisotnih nemških vojakov, ki so branili jetnike tudi pred domobranci. Ti so ves čas prežali nanje, da bi jim prišli kako blizu.

Nekaj dni pred napadom na Kočevje so jetniki opazili v gradu nemir in mrzlično pripravljanje na obrambo. Pod stražo samo nemških vojakov so hodili kopat strelske jarke in postavljat zasilne utrdbe na rob mesta, proti Fridrihštajnu, utrjevati so morali tudi sam grad z notranje strani. Pri tem delu so prihajali v stik z domobranci, ki so jih venomer zasramovali, zmerjali in grozili, češ, sedaj bo pa prišel obračun!

Ko je pričelo v četrtek ponoči grmeti na vseh koncih kočevskega mesta, so bili domobranci pripravljeni. Pa vendar je prišel kmalu po pričetku napada v celice k jetnikom, ki so znali nemško, komandant Guth v polni bojni opremi in jih obvestil, češ slišite, kaj je zunaj? Kaj menite, kaj bo iz tega?!

Kazal je prej malodušje kot pogum. Bil je Avstrijec in je pogosto zahajal med razgledane jetnike in iskal priložnosti, da jim je dal vedeti, kako je že sit vsega. Dobro je tudi vedel, da ni daleč naokoli nobene tako močne nemške enote, ki bi lahko prišla na pomoč.

Ob pričetku napada so domobranci pobesneli. Samo čakali so, da bi Nemcem popustila pozornost pri jetnikih in da bi se vrgli nanje. Komandant Guth je jetnike tolažil: »Dokler smo Nemci tukaj, se vam ni treba nič bati!«

In v grad so dobili že prvo noč nove goste. Vanj so se zatekli z družinami vsi meščani, ki so pokazali po odhodu narodnoosvobodilne vojske iz mesta pred nemško ofenzivo svojo pravo barvo.

Njihov kolovodja je bil klerikalec prof. Uršič, sedaj nemški komisar Kočevja ali župan, pa prof. Gregorič in še druga podobna svojat. Nemški komandant jih je namestil kar v grajsko krilo, kjer so bili zaporniki, in tako je bilo priložnosti tudi za razgovore. Vsi begunci so se sklicevali, da niso storili pravzaprav privržencem OF nič zlega in da računajo na partizansko prizanesljivost. Zapornikom so delili cigarete in župan je na široko tvezil o dveh ideologijah, ki razdvajata slovenski narod, in podobno.

Strahovit sosreden ogenj vsega orožja napadalcev na grad v soboto zjutraj je vzel pogum vsem branilem. Begali so po grajskih prostorih in kot brez glave mašili luknje v obrambi.

Zaboj municije, ki jo je odvrгло nemško letalo, je padel na grajsko streho in razdejal radijsko postajo in ubil zraven nje njenega streznika in še enega od obeh gestapovcev, drugi je sedel vse obupan na dvoriščnih stopnicah in so ga zasme-

hovali sami nemški vojaki, češ prej si hodil za partizani, sedaj ko so tukaj, imaš pa podelane hlače!

Na sestanek v kavarno sta prišla komandanta Loške in Tomšičeve brigade, Franc Bobnar-Gedžo in Stane Semič-Daki, pa še Drago Benčič-Brkin je bil zraven. Dr. Premrov jim je povedal, da prosi komandant Guth, da ne bi partizanska vojska obstreljevala grajskega krila proti cerkvi, kjer so njegovi ranjenci. In povedal je tudi, da prihaja branilec Kočevja pomoč.

Pri tem sta se oba komandanta spogledala in dr. Premrovu dejala, češ kar gredo naj, imamo takšno zaporo na vse strani, da tudi miš ne pride skozi.

Komandant Franc Bobnar-Gedžo je nato vzel kos papirja in nanj napisal kot odgovor komandantu Guthu, naj nemška posadka razoroži domobrance ter vse orožje iz gradu naloži na vozove in ga pripelje na most. Vsem nemškim vojakom, ki se bodo predali, pa zagotavlja, da ne bodo kaznovani. Če ne bo v tridesetih minutah odgovora, bo obnovljeno topovsko obstreljevanje, ki mu bo sledilo še marsikaj.

Ker so postali partizani kmalu po nedogovorjenem premirju nestrpni in se je divje streljanje z bližine na grad znova

Nemški tanki si utirajo pot skozi ruševine kočevskega mesta decembra 1943

razplamtelo, so s topovskimi streli razdejali vhodna grajska vrata in je bil tako onemogočen dr. Premrovu povratek v grad. V stiski in nevarnosti, da ga kdorkoli že vzame na muho, je opozarjal med dvema ognjema nase in iskal z belo zastavo v rokah pot za povratek.

Z gradu so ga vendarle opazili in se dogovorili, da so prenehali s streljanjem eni in drugi. Partizani so mu prinesli lestev, z grajskega okna so spustili do njega trak zvezanih šotorskih kril in ga potegnili kvišku in noter.

Komandant Guth je že ves nestrpen čakal, kdaj se bo njegov mirovni posrednik vrnil. Dr. Premrova je popeljal v svojo štabno sobo, nagnal iz nje domobrance in gestapovski tolmač mu je prevedel Gedževo sporočilo.

Kapetan Guth je nekaj časa razmišljal, držeč v rokah list s partizanskimi pogoji, nato pa je poslal ven še gestapovca in dr. Premrova prosil, da mu še dobesedno prevede, kaj piše.

Ko mu je potrdil s približno istimi besedami sporočilo še tisti, ki mu je v tem trenutku dvomov in težke preizkušnje najbolj zaupal, je dr. Premrovu odgovoril: »Pogoji so zame nesprejemljivi. Me morate razumeti! Sem vojak in ne morem, ne smem pustiti svojih tovarišev v orožju na milost in nemilost sovražniku! Slovenski domobranci se borijo skupaj z nami! — Vrnite se ven in prosite v mojem imenu, da bi ustavili ogenj za dve uri: potrebujem čas za premislek!«

Dr. Premrov se je vrnil v mesto in prošnja za premirje je bila sprejeta. Dogovora so se oboji držali; nek bataljonski komandant Trinajste brigade se je celo sprehajal pod gradom pa ni nihče nanj streljal.

Po dveh urah premirja je tekel boj nezadržano naprej: brigade so prišle do prvega težkega plena. Sovražniku so odvzele dve havbici 100 mm, poljski top 75 mm in en protitankovski top 47 mm.

Kljub izgubam so zagrizeni borci Šerčerjeve pripravljali še en poskus, ki naj bi čimprej odločil boj. S pomočjo odprtega ognja vsega orožja bodo varovali minerce, ki se bodo od gostilniške strani prebili k podnožju gradu in ga »obložili« s plastikom.

Štirinajsto divizijo je po padlem Bračiču prevzel Jože Klanjšek-Vasja, ki je bil po svojem ozdravljenju od Grčaric načelnik štaba VII. korpusa, Luka pa je postal njegov namestnik.

Takole so razrušile Kočevje partizanske havbice in drugo težko in lahko orožje

Vse je že težko čakalo, da se boj nagne h kraju. Borci so bili že utrujeni, vendar še ne do kraja. Šercerjeva se je pripravljala, da bo z najbolj izkušenimi in drznimi borci vdrla v grad, če bo plastik le količkaj »odprl« zidove. Za zadnji naskok na trdoživega sovražnika so izbrali 2. četo II. bataljona, Mirkovo, ki je bila še vsa prevzeta od uspehov iz Velikih Lašč.

Minerei so se to pot dobro pripravili. Na drugi strani, kjer so bile ruševine štale, je Milivoj Dubrovič-Rado napravil v zidu luknjo. Z eksplozivom, seveda. Pa se je šele videlo v notranjost gradu!

Potem sta z minercem Mateličem poskusila luknjo zvečati. Vanjo sta vstavila še sod plastika. Med delom pa je nanju padla bomba in oba ranila. Komaj sta se rešila, ko se je zavedel, da je malo prej že prižgal vrvico.

Zavlekla sta se stran in ko je počilo, da so popokale vse šipe na hišah tam okoli, je šele zazijala luknja kot se spodobi v 2 metra debelem zidu.

Ko je tretjič miniral Jože Mlinar-Ciril, in vstavil v luknjo kar 150 kg plastika, ki so mu ga tja znosili pod varstvom zapornega ognja v nahrbtnikih, je odprlo zid na široko in visoko.

Tako je odprlo grad, da se je sesulo na tla še nadstropje z vsem, kar je bilo v sobanah.

Še v kadečo se vrzel so planili Mirkovi borci in si krčili pot z bombami in mitraljezi. Pa niso prišli do hodnikov. Medtem ko so morali plezati prek kupov razmetanega sodnijskega pohištva in se prebijati skozi prah in ruševine, je sovražnik že zabarikadiral zevajoče hodnike v notranjost, do kamor niso držale nobene stopnice. Besno se je branil in metal na napadalce bombe in kosil z rafali. Padel je Janez Križ-Volbenk iz Ljubljane, rešenec iz vlaka poleti 1942 pri Verdu.

Šercerjevci so morali odnehati. Z borci in orožjem ne bodo prišli nikamor. Pred barikadami bi padali brez haska kot snopje.

Ogenj naj opravi svoje!

Medtem ko je del borcev držal prste kar naprej na petelinili, so drugi znašali skupaj slamo in dračje in z bencinom polili sodnijsko pohištvo. Mogočen in vroč ogenj je vznemirjal pod grajske stropce. Kar sam je lezel narazen in kvišku in požiral vse, kar je dosegel. Ni mu bilo treba nič podkladati.

Za plastikom so se potrudile tudi havbice pri cerkvi. Vendar so izkopale na že začetih krajih še eno luknjo in prebile

Intervencijski vojaki pospravljajo zavzeto Kočevje

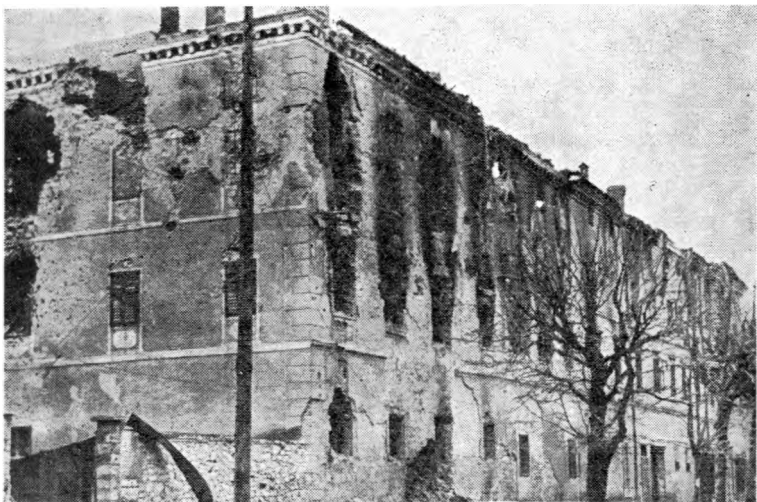

Goreče grajsko dvorišče

vhodna grajska vrata. Pa tudi tu niso mogli jurišniki skozi barikade in so raje zakurili.

Svetlobi decembrskega jutra so pomagali nad Kočevjem še plameni iz gradu.

V goreči trdnjavi je bilo razpoloženje klavrno, ko je premirje nehalo. Medtem ko ni bilo streljanja, so branilci znosili svoje ranjence in mrtve na hodnik zaporniškega krila zgradbe, ki ni bilo na udaru partizanskih topov. Komandanta Gutha je stiskalo. Dokler je še delala radijska postaja, so mu iz Ljubljane obljubljali pomoč, vendar general SS Erwin Roesener ni imel nikjer blizu nobene enote, ki bi bila sposobna, prebiti prav gotovo močno zavarovanje partizanskih brigad na dostopih h Kočevju. Pomoč bo vsekakor prišla, zato naj Guth vztraja.

Ostanki zgorelega kočevskega gradu tam, kjer je napadla in prodrla v poslopje Šerčerjeva brigada

Kako prav mu je prišlo dveurno premirje! Pridobil je na času, če pomoč res gre. Vedel pa ni nič, kaj se godi zunaj, bodisi blizu bodisi daleč od Kočevja. Udarne sile napadalcev je bila vse prodornejša in odpornost obrambe vse šibkejša. Do polnoči na nedeljo je padla že polovica od njegovih sedemdesetih vojakov, hude izgube so imeli tudi domobranci, ki jih je bilo v gradu okoli 200. Tudi sam je bil ranjen v roko.

Vendar o svoji zadregi ni hotel razpravljati s svojima pribočnikoma Švabičem in Jakošem. Spet je poiskal pomoči med jetniki. Ker se ni več vrnil v grad dr. Premrov, je poklical ing. Turzanskega, ki je tudi znal nemški, da sta se lahko pogovorila na samem. Zjutraj je že bilo, ko ga je vprašal, če bi bil pripravljen iti ven, do partizanske komande. Izrekel še ni, videlo pa se je, da se je že odločil. Predati se brezpogojno. In ing. Turzanskega je med razgovorom nekajkrat spomnil na svoje dobro ravnanje z njimi, jetniki, in se skliceval na razumevanje, ko bo partizanski ujetnik.

Ko mu je ing. Turzanski obljubil, da bo storil svojo dolžnost in zagovarjal pravičnost, niso bile Guthu besede dovolj. Zahteval je še roko.

Obramba gradu se je že zrušila. Morda bi kapetan Guth že dopoldne poslal svojega novega odposlanca do nasprotnikove brigade, da ni bila pot skozi do kraja razbesnjeno fronto preveč tvegana, če ne nemogoča.

Trdnjava je gorela z vso ihto kar na dveh koncih. Borci so le še prežali, da ne bi kdo od posadke ušel živ.

Na oknu se je prikazal civilist in nekaj obupno dopovedoval in krilil z rokami. Nato se je povzpел na polico in skočil zviška trdo na cele noge. In za njim še nekaj njih. Med njimi so bili tudi vsi šerčerjevci, zajeti nekaj dni prej pri ponesrečeni Modrasovi zasedi pri Jasnici oziroma Ložinah. Veselja, da so se rešili in da so spet pri svojih, ni bilo konca.

Nekaj med njimi, ki so se ustrašili ognja, pa je bilo tudi dezertarjev iz Šerčerjeve, zlasti loških Potočanov, ki so šli pod nemško zaščito. Obračun zanje je prišel malo kasneje, ko je bila brigada na manj »vročem« terenu.

Kurirju, ki je pritekel od ribniške strani ves iz sebe in govoril v pretrganih stavkih nekaj o Nemcih, ki gredo nad Kočevje, sprva ni mogel nihče verjeti. Potem pa se je oglasilo tam od daleč nekje nabijanje tankovskih topičev in vest, taka kot slabe sanje, je postala bridka resnica.

Komandant 162. nemške pehotne divizije se rokuje s poveljnikom obrambe Kočevja, M. je bil ranjen v levo roko

Štab divizije je že prejšnjega dne, 11. decembra, prejel obvestilo operativnega štaba XV. divizije, da prodira iz Ljubljane proti Škofljici motorizirana sovražnikova kolona srednje moči, vendar je vse računalo na brigadi te divizije, ki sta bili na položaju.

Ti pa pritiska nista zdržali. Prva je popustila Levstikova pri Pijavi gorici in za njo še Cankarjeva, ki je imela z umikom VIII. brigade odkrito svoje levo krilo, pa se je kar po svoji odločitvi ne da bi upoštevala svoje odgovorne naloge, umaknila tja dol do — Trebnjega!

Sedemsto Nemcev na 40 kamionih in z 10 tanki je brez ovir prodiralo proti Kočevju, pa tudi brez znaka za preplah po partizanskih zvezah. Ne prva ne druga brigada, pa niti njun operativni štab, postavljen vprav in samo za kočevsko akcijo, ni obvestil XIV. divizije, da sta se obe umaknili in da imajo brigade v Kočevju odkrit hrbet!

Položaj je bil nenadoma zapleten, da bolj ni mogel biti. Dejansko je bila sovražnikova kolona že za Ribnico, kjer sta jo zadrževala podrt kamniti most pri Dolenji vasi, kar je za vsak primer dobro opravil že prej izkušeni brigadni minerec Marjan Marolt, in pa pri koti Jasenica in vasi Ložinah razporejeni IV. bataljon Tomšičeve in III. bataljon Belokranjske brigade, ki je bil postavljen tja, da varuje s cesto Kočevje — Žužemberk zunanji obroč obkolitve Kočevja.

Ena sovražnikova kolona je prodrla skozi Bloke in razgnala zasedo III. bataljona XIII. brigade, ki je »varovala« dohode z Boncarjev, pa je ravno takrat, ko so prodirali Nemci, čistila orožje in je imela vse mitraljeze razstavljene.

Sedaj je bilo nujno, zrahljati blokado kočevskega gradu. In da je bil položaj še bolj zmešan, je priletel avion, mitraljiral okolico gradu in odvrget nekaj bomb, v gorečo postojanko pa zaboj, ki ga partizani niso mogli iztrgati sovražniku iz rok.

Ob vesti, da so Nemci blizu, je borce popadel nemir. Okrnjeni štab divizije je takoj poslal proti sovražnikovi koloni še oba bataljona Tomšičeve in en bataljon XIII., en njen bataljon in dva Šercerjeva pa so še naprej držali položaje okoli gradu.

Medtem ko je bil en bataljon Loške v divizijski rezervi v Zeljnah, se je brž odpravil en bataljon Šercerjeve z vsemi ranjenci proti Stalcerjem. Naročeno mu je bilo, da za vsak

primer tam zasede položaje in zavaruje smer od Štalcerjev prek Koč do Kočevske Reke.

Z opazovalnice na Mestnem vrhu je padlo nekaj mitraljeških rafalov za alarm, takoj ko so na daleč opazili prodirajočega sovražnika. In tudi »za vsak primer«, se je Šercerjeva pripravila — k umiku. Zavarovati je bilo treba artilerijo. Zato je štab brigade izločil iz vsake čete obeh bataljonov pred gradom po en vod in pustil takšno stražo, da bi varovala pogorišče, ki ni smelo ugasniti.

Okoli 15. ure dne 12. decembra so v Kočevje vdrle kar po glavni cesti horde 162. nemške pehotne divizije, ena kolona pa je prodireda in dosegla kočevsko mesto kar čez — Fridrihštajn!

Kar je še ostalo partizanov okoli gorečega gradu in se niso umaknili pravi čas, so raztepli in pokončali. Bataljon XIII. brigade so zapodili proti Rinži in je uto nilo vse, kar je znalo plavati, ker so se v strugi zapletli med razpete žice. Rešil se je samo kakšen redek od neplavalcev, ki je potonil na dno in če je imel dovolj sape, da se je izvlekel iz vode na spodnjem koncu mesta.

Edino Šercerjeva se je umikala urejeno, če je že bilo žrtvovanje številne zasede pri gorečem gradu nujno. Toda tudi zaščitnici njene glavnine je šlo že za nohte. Komaj komaj se je izvlekla pri zadnjih »vratih« proti Dolgi vasi. Vztrajno jo je obletaval in obstreljeval sovražnikov avion.

Komandant 162. pehotne divizije, imenovane tudi Turkestanska, generalmajor Ritter V. Niedermayer je nosil s seboj odlikovanje za kapetana Fridolina Gutha in mu ga je pripel sredi grajskega dvorišča. Obema se je še posebej zahvalil v dnevnem povelju dne 15. decembra 1943 Erwin Roesener, SS-gruppenführer in generallajtnant policije.

Poleg plena vseh brigad v orožju že iz same akcije je Tomšičeva uničila pri Rakitnici s svojim protitankovskim topom en tank; nato so ji Nemci ta top vzeli, vse enote XIV. divizije pa so v Kočevju ranile 100 in pobile manj kot 100 sovražnikov.

Lastnih izgub brigade XIV. divizije niso mogle niti ugotoviti. Nekaj zaradi tega, ker ni bil po spiskih izkazan stalež nikdar dovolj trden v teh burnih časih, ko so se položaji in dolžnosti borcev vsak hip menjale, nekaj pa tudi zaradi tega, ker so ti iz razbitih enot še vedno iskali svoja poveljstva.

Der Höhere - und Polizeiführer
im Wehrkreis XVIII
Führungstab für Bandenbekämpfung

O.U., den 15.12.43.

T a g e s b e f e h l .

Ich spreche der 2./-Pol.19 und den ihr unterstellten Männern der Slowenischen Landeswehr, die Gottschees unter Führung von Hauptmann d.Sch. G u t h gegen einen an Zahl und Ausrüstung Überlegenen Gegner heldenhaft gehalten haben, meine vollste Anerkennung aus.

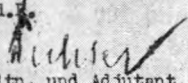
Weiter danke ich dem Kommandeur der 162. (Turk) Infanterie-Division, Herrn Generalmajor Ritter v. N i e d e r m a y e r, und seinen beim Einsatz Gottschees eingesetzten Offizieren, Unteroffizieren und Männern für ihre kameradschaftliche Zusammenarbeit. Den beim Unternehmen Gottschees beteiligten Einheiten des -Pol.Rgt. 19 spreche ich meine Anerkennung für die von ihnen bewiesene Einsatzbereitschaft aus.

Ich gedenke der Gefallenen der Polizei und der Deutschen Wehrmacht sowie der Slowenischen Landeswehr und wünsche den Verwundeten eine baldige Genesung.

H e i l H i t l e r !

gez. R ö s e n e r
-Gruppenführer
und Generalleutnant der Polizei.

P.d.F.

Obltm. und Adjutant.

Verteiler T.

Čestitka in zahvala SS in policijskega generala Rösenerja branilcem Kočevja

šerčerjeva je poskrila artilerijo in se z drugimi brigadami vred premaknila na obronke Kočevskega Roga in Suhe krajine, ker ni še nihče vedel, kaj bo sovražnik v Kočevju storil. Gradu ni gasil in bo mesto morda izpraznil, na vsak način pa bo morala iz postojanke nazaj v oporišče kolona, ki je posredovala.

Minerei Šerčerjeve so šli na miniranje bunkerjev na zunanji obrambni črti Kočevja. Minirali so jih s tempiranimi vžigalniki in se umaknili. Tik pred eksplozijo je pripeljalo iz mesta proti bunkerjem nekaj nemških tankov. Kako so strmeli, ko je debelo zidovje letelo v zrak, pa nikjer ni bilo nikogar videti!

Neuspeh v Kočevju, do uspeha pa so brigade rabile samo še kakšno uro časa, je bil mučen. Toliko bolj, ker so borci zaslužili zaradi svoje borbenosti, požrtvovalnosti in iznajdljivosti drugačen konec tridnevnega boja in spodbudno plačilo in zadoščenje.

In še nekaj — bili so žrtve naivnosti in lahkovernosti, ko so verjeli sovražniku, da je zato zaprosil za dveurno premirje, da bi »razmislik« o predaji.

In prav ti dve uri sta bili odločilni, da bi bil boj za Kočevje kronan z bleščečo zmago.²⁸¹

Glavni štab NOV in PO Slovenije je le še upal na presenetljiv preobrat in je poslal VII. korpusu 13. decembra 1943 takole pismo:

» ... V zvezi z akcijo na Kočevje

o d r e j a m o :

1. poiskati je treba odgovorne krivce za razmeroma lahek prodor Nemcev iz Ljubljane prek Turjaka. Prekontrolirati, kako so bile ceste prekopane in zaminirane in kdo je odgovoren za površnost in nezadostno odpornost sil, ki so bile na zavarovanju v tej smeri.

2. Preiskati je treba odgovornost za počasnost in lahkomišelnost v samem Kočevju, ko so prišla poročila za prodiranje Nemcev iz Ribnice.

3. Odgovorne funkcionarje je treba kaznovati in po potrebi odstaviti.

4. Takoj je treba pripraviti vse za ponovni napad na Kočevje, za likvidacijo nove posadke. Pri tem je treba delati hitro, da ne bi nova posadka mogla prehitro popraviti ruševin iz dosedanjega napada. Z ozirom na to, da so pred Kočevjem štiri 100 mm havbice, jim je treba zagotoviti pravočasno potrebno municijo in organizirati iznenaden napad na Kočevje z vsemi štirimi havbicami. Stab

korpusa naj operacije na Kočevje vodi čim neposredneje in uporabljaja za napad vse edinice iz svojega korpusa, pri tem seveda naj računa s potrebnimi silami in zadostno blokado Novega mesta s silami, ki so vezane pri akciji XVIII. divizije okrog Vrbovskega.

5. Štab XIV. divizije in štabi njenih brigad naj predložijo predloge za odlikovanje borcev in funkcionarjev, ki so se v akciji posebno izkazali.

6. V operacijah upoštevajte tudi Dolenjski odred in bataljon XV. brigade ter jim dajte potrebne naloge, seveda na terenu, na katerega so po naših navodilih edinice vezane in v okviru nalog, ki so jih prejele od nas.

7. Na novo formirani Notranjski odred naj takoj preide na izvrševanje svojih nalog in ga pri celotni akciji tudi upoštevajte v smislu zavarovanja s cerkniške strani.«²⁸²

Istega dne je poslal štab VII. korpusa takole pismo štabu XV. divizije:

»Iz vašega izveštaja, koji ste pisali 13. o. m. u 8. časova vidi se da je neprijatelj, u jačini 40 kamiona i 25 oklopnih kola, krenuo iz Ljubljane u pravcu Kočevja. Medjutim vaš obaveštajac nas izveštava, da je prema Kočevju otišlo 250 oklopnih kola. Dobili smo izveštaj, da je u Kočevje stiglo oko 700 Nemaca sa svega 10 oklopnih kola. Diferencija izmedju 250 i 10 kao i 25 je toliko velika, da se naš štab absolutno ne može osloniti na podatke koje nam vi dostavljate. Ni u kom slučaju nije smela vaša V. brigada, da se povlači prema Trebnju, kada joj je u zadatak stavljeno da osigurava akcije u Kočevju iz pravca Ljubljane. Njena dužnost je bila, prvo, da spreči nadiranje neprijatelja i, drugo po prodoru neprijatelja morala mu je, u zajednici sa Levstikovom brigadom, otseci odstupnicu i goniti ga prema Kočevju. Vaš štab je morao kontrolisati rad brigade i izvodjenje direktiva koje je ista dobila u sklopu akcije na Kočevje. Samo nemarnošću Cankarove i Levstikove brigade dovelo se do toga da nismo mogli do kraja završiti akciju..«²⁸³

Do konca leta same nevšečnosti

Nato je bila Šerčerjeva brigada v Nemši Loki do 18. decembra pripravljena, če jo bodo poklicali spet pred Kočevje. Tja je prišla iz Livolda čez Rogati hrib, čez Črni potok in Zajčje polje. Svoje bataljone je imela razpostavljene tja do Kolpe in Mavrlena.

Še prej pa so se vrnili h Kočevju njeni minerei in razdejali z eksplozivom vse še preostale bunkerje na obrobju mesta, in livoldski most.

V Kočevju pa se je medtem zbrala vsa nemška Turkestanska divizija, kakšnih 3000 mož z 200 kamioni in 600 vozmi prateža.

Zato je štab XIV. divizije odpoklical brigado na položaje v Suho krajino in je po dvodnevnem pohodu prišla prek Koprivnika in Trnovca 20. decembra do vasi Polom.

Od tam je pošiljala zasede na ceste, ki peljejo iz Kočevja skozi Suho krajino, pa je bila prepozna, da bi podkurila glavnini kolone Turkestanske divizije, ki je 21. decembra po polnoči odšla iz Kočevja in ji je zaščitnico pri Laščah nad Dvorom raztolkla Tomšičeva brigada. Šerčerjeva je prestregla le en sovražnikov kamion, ki je zavozil na minirano cesto pri vasi Mala gora in ga uničila z vso posadko v njem.²⁸⁴

Po tem uspehu so zasede Šerčerjeve še hodile na prežo, toda plena ni bilo več na spregled.

Ker se je nemška divizija ugnezdila za nekaj časa v Žužemberku in Dvoru, na ozemlju, ki je spadalo pod območje XV. divizije, so ostale brigade XIV. divizije v pripravljenosti na morebitno pomoč. Zlasti Tomšičeva in XIII. brigada sta vse dni s sunkovitimi akcijami udarjale po izpostavljenih sovražnikovih položajih na desnem bregu Krke.

Medtem ko je bila Šerčerjeva brigada nastanjena na Polomu, je domotožje premamilo nekaj belokranjskih rojakov, da so odšli brez slovesa in z orožjem proti domu. Bližal se je božič in so si zaželeli toplote pod domačim krovom ter kaj dobrega za v želodec. V brigadi jih niso nikdar več videli.

S Poloma so hodile brigadne enote v zasede na vse strani in je morala biti brigada zavarovana tudi z obveščevalnimi patruljami. Ko je bila nekega dne na daljši obhodni poti patrulja pod vodstvom Jožeta Petriča-Jožka, z njim pa je bil tudi Vinko Mlakar z Loža, je zašla v neko opustošeno, porušeno in požgano kočevsko naselje z redkimi hišami. Ker je bilo mrzlo, so si hoteli poiskati malo zavetja med napol razpadlimi zidovi.

Našli so strahotno sled — med zidovi neke hiše brez strehe je ležala iznakažena, s krogli vsa prerešetana in z noži porezana obveščevalna brigadna patrulja. Sredi med razmetanimi trupli je tlela še žerjavica.

Medtem ko se je Jožkova patrulja hitro zavarovala z nekaj možmi, da ne bi bilo presenčenja, je Jožek ugotavljal, kako je moglo priti do te tragedije: v snegu je odkril sledove

nēmèkih čevljev, ki so vodili nekaj sto metrov stran do dreves, tam pa je bilo vse steptano od konjskih kopit.

Sedaj mu je postalo jasno: obveščevalna patrulja, vodil jo je nek mlad obveščevalec, se je zatekla pred mrazom med te zidove in si zakurila ogenj, ne da bi se zavarovala s stražo. Ni računal, da bo sij ognja presegel zidove. Morda so ob ognju celo zadremali.

Na obhodu je bila tudi nemška konjeniška ogledniška patrulja. Ko je zagledala sij izza odprtih zidov, je razjahala in se prihulila do zavetišča spečih obveščevalcev. Nato so planili nadnje. Vodja pobite patrulje je bil prerešetan s svojo lastno italijansko brezostrelko, ki je še vedno ležala tam zraven z izpraznjenim šaržerjem.

Jožku in njegovim je ostalo kaj žalostno opravilo. V mrzlo zemljo so izdolbli zadosti veliko jamo, na nekem pogorišču so visela od podbojev še kdove po kakšnem naključju ohranjena kuhinjska vrata, sneli so jih in nanje pokladali otrdele obveščevalce in jih nosili v skupen grob. Pet jih je bilo, med njimi Bogo Kraševac iz Pudoba, Karel Ferjančič iz Podrage pri Vipavi in Albert Ukmar iz Renč.²⁸⁵

Božič pred vrati in enkrat na dan polni želodci neslanega in nezabeljenega fižola so zbudili nemir tudi med redkimi belogardisti, ki so še ostali v brigadi, pa so jim bili domovi blizu — tam po ribniški dolini so bili raztreseni. Ni jim bila mar varnost brigade in tovariška vzajemnost, da skupaj preтолčejo hude čase, čeprav so bili prazniki. Na tistem so jo »potegnili« domov. Patrulje so šle za njimi in jih večino tudi polovile, pripeljale nazaj v brigado in dva od tistih, ki sta bila glavna pobudnika praznovanja po domačih hišah, sta bila tudi obsojena na smrt in ustreljena.²⁸⁶

Ko je minil takle »sveti večer«, se je brigada na božični dan, 25. decembra, po ukazu štaba XIV. divizije premaknila prek Vrbovca, Kukovega, Rapljevega in Kompolj in 26. decembra izbrala za bivak Zagorico in sosednja naselja v zloglasni belogardistični dobropoljski kotlini. Zavarovala se je tako kot vedno — zasede, minirane ceste in podobno.

Spet je Ušlo nekaj Ribničanov.

Brigadni borci so bili noč in dan na preži za sovražnikom, toda dva dni ni bilo nikogar na spregled.

Dne 28. decembra je zapeljal vojaški kamion na brigadno mino pri Zdenski vasi, in to na cesti, ki pripelje od Čušperka.

Nekaj starešin Šercerjeve brigade v Podgradu na Gorjancih ob Novem letu
1944. Stojijo z leve: Rajko Kim-Pero, Jože Furlan-Bogdan, Mirko Kucler,
Mirko Zdešar, Anton Molek-Gustl, Darko Mavsar-Ronko

Ker je bila zaseda dobro postavljena, je pobila vse, kar je pri eksploziji še ostalo živega pod ponjavami. Pri tem obračunu je imela brigada tudi nekaj ranjenih.

Po takšnem udarcu je bilo gotovo, da ga sovražnik ne bo prebolel, ne da bi skušal vrniti milo za drago. Bataljoni so zasedli položaje. Zapovedan ni bil nikakršen umik po tako uspeli akciji.

Ker se je uspela akcija zgodila zgodaj dopoldne, ni bilo potrebno dolgo čakati na »kazensko« ekspedicijo. Prihajali sta dve koloni sovražnika — ena iz smeri od Zdenske vasi in druga od Vidma. Slednji so šteli kakšnih 300 mož, ti od Zdenske vasi pa so se izkrkali iz 20 kamionov in še 50 vojakov-kolesarjev je bilo z njimi.

Vseh teh 1000 vojakov je udarilo tako silovito in s tolikšno premočjo, da se je brigada pri dnevu, pa tudi v paniki umikala proti Tisovcu in nadaljevala z nekaj ranjenci premik prek Zvirč, kjer je prenočila in se naslednjega dne ustavila v Koprivniku.

V boju je zgubila pod krogli med drugim tudi Franceta Mršeta iz Gornjih Laz, napadajoča soldateska pa jim je v Zagorici zaplenila ves pratež. Padla je tudi borka Marija iz Slovenske Istre, ki je malo pred tem dobila sporočilo, da sta ji padla dva brata.²⁸⁷

Medtem je že dozorel sklep v glavnem štabu, da bo poslal na Štajersko — podpret boj tamkajšnjih partizanskih enot in ljudstva — preizkušeno in prekaljeno XIV. divizijo.

Za naloge, kakršne so bile pred njo, jo je bilo potrebno oskrbeti z učinkovitim orožjem.

Ze iz Zagorice je bila poslana močna patrulja Serčerjeve brigade po orožje in municijo v mašunske gozdove, kjer so mnoga skladišča ostala še vedno nedotaknjena. Patrulja je prejela tudi ukaz, da preišče še razvpito bojišče na Babnem polju in tam okoli, če le še ni ostalo kaj opreme in orožja, ker so terenci bili po odhodu nemške soldateske iz tistih krajev zelo delavni in so pobrali vse, kar so borci zavrgli ali pa je padlo z mul.

Brigada je šla tudi v Koprivnik, da odkrije, očisti in spravi v red ter pod močnim zavarovanjem pripelje v Belo krajino, kjer je bilo oporišče za odhod na Štajersko, vse tam okoli po boju za Kočevje skrite topove. To orožje bi potreboval VII. korpus že prej za predvideno akcijo na Novo mesto.

Ko se je brigada že kar 30. decembra odpravila iz Koprivnika prek Sredgore—Planine—Vrčic in Semiča, je 31. januarja prispela v Suhor, od tam pa je morala takoj kreniti čez Jugorje in gorjansko Vahto; nastanila se je na dolenski strani Gorjancev v Podgradu in Pristavi. Tam je varovala dohode od te strani, oziroma varovala akcijo XV. divizije, ki je imela sovražnika obkoljenega v Novem mestu.²⁸⁸

Tudi drugi dve brigadi XIV. divizije sta bili na položajih za zavarovanje XV. divizije.

Patrulja, ki je obiskala Babno polje, se je vrnila v brigado in prinesla s seboj čudo orožja in opreme: tako imenovanih »samarjev« za mule oziroma pratežno živino, orožja, municije in razstreliva, med drugim tudi protitankovsko puško, ki jo je v zasedi pustil njen merilec in je bil zato na Otrobovcu — ustreljen.

Vse to so pobrali požrtvovalni Babnopoljci, Nemci se niso od Šercerjev evceev odvrženega orožja in opreme niti dotaknili. Patrulja 64 ljudi, kolikor jih je šlo tja, je našla med drevesnimi rogovilami zataknjen tudi trup mule, ki je nosila eksploziv. Sama se ni mogla izkopati iz zagate in je tam poginila, eksploziv pa je ostal.

Šercerjeva brigada je pri Težki vodi zaminirala cesto, da je ne bi mogla preiti umikajoča se nemška kolona, če bi prišlo do kakšnega razpleta na bojišču okoli Novega mesta.

Ko je bilo blokade Novega mesta konec, je vodnik minerskega voda Marjan Marolt poslal minerce, da cesto razminirajo. Cestišče je bilo zmrznjeno in ni bilo moč priti do min, da bi jih pobrali. Pa se je nekdo od minercev spomnil, da v takšni stiski pomaga kramp. Šel je ponj k bližnji hiši, se razkoračil na cesti in zamahnil z vso silo.

Takrat je zagrmelo kot malokdaj. Udaril je točno po mini, ta je sprožila val eksplozij in troje minercev je imela brigada manj. Pokopali so jih kar tam blizu.

Brigada je ostala potem na novoletnem praznovanju in počitku v istem bivaku do 5. januarja 1944.

Zvečer tega dne se je odpravila čez gorjanski preval in se nastanila v znanih in ljubih vaseh, kjer so se počutili kot doma — Škempljevcu, Dolu in Dragah.

Dne 7. januarja se je Šercerjeva brigadaprestavila še nižje in bolj proti vzhodu — v Vivodino.²⁸⁹

- Zb** Zbornik dokumentov in podatkov o narodnoosvobodilni vojni jugoslovanskih narodov, slovenska izdaja, izdal in založil Inštitut za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani. Prva številka za znakom pomeni ‚del‘, druga ‚knjigo‘ in nadaljnje številko objavljenega in uporabljenega dokumenta.
- VII** Arhiv Vojno-istoriskega instituta JLA v Beogradu; vsi dokumenti so iz fascikla K 923, zato pomenijo številke le mapo in številko dokumenta.
- ACK** Arhiv CK ZKS s številko fascikla, mape in dokumenta.
- ARSNZ** Arhiv republiškega sekretariata za notranje zadeve; dokumenti niso oštevilčeni.
- F** Arhiv Inštituta za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani s številko fascikla, mape in dokumenta.
- HiB** Hinko Bratož-Okoli je pisal med vojno dnevnik. Izvirnik je v Muzeju NOB v Ljubljani.
- HiB Dp** Hinko Bratož-Okoli je v Dnevniku partizana objavil spomine, izdal Zavod BOREC v Ljubljani 1959.
- MaH** Matevž Hace, bataljonski politični komisar Šercerjeve brigade in pomočnik političnega komisarja XIV. divizije je izdal spomine pri Mladinski knjigi 1959.
- FrS** Franček Saje, Belogardizem. II. dopolnjena izdaja.
- MeM** Metod Mikuš, Pregled zgodovine NOB v Sloveniji II. del.
- LaA** Lado Ambrožič, Partizanska protiofenziva, BOREC Ljubljana 1965.
- ToF** Tone Ferenc, Kapitulacija Italije in narodnoosvobodilna borba v Sloveniji 1943, Knjižnica NOV in POS 1967.
- šer** Pri zbiranju podatkov in obdelavi gradiva je pomagal aktiv nekdanje Šercerjeve brigade. Njih izjave so nave-

dene kot ustni vir. Ti člani so bili: Tone Vidmar-Luka, Jože Merlak-Milan Pišler, Vinko Šumrada-Radoš, Gorazd Škoporec-Borut, Franc Plevel-Joki, Lojze Okorn-Polde, Vinko Kucler-Vine, Stane Zigmond-Niko, Hinko Bratož-Oki, Franc Štritof-Krištof, Mirko Zdešar, Franc Strle-Nino ter Milan Guček.

Ud Šercerjeva brigada je izdala leta 1943 štiri številke svoje-
ga glasila Udarnik.

OPOMBE

- ¹ Zb VI/4-1.
- ² Zb VI/4-28.
- ³ Zb VI/3-127; Viktor Stopar-Silvo Moščan, ustni vir.
- ⁴ Šer, ustni vir.
- ⁵ Zb VI/4-51.
- ⁶ Zb VI/4-52.
- ⁷ Zb VI/4,64; MeM 149; šer, ustni vir.
- ⁸ Šer, ustni vir.
- ⁹ Zb VI/4-58.
- ¹⁰ Zb VI/4-57.
- ¹¹ Zb VI/4-53; 64; šer, ustni vir.
- ¹² Zb VI/1-80.
- ¹³ Zb VI/2-19, 146.
- ¹⁴ Zb VI/2-180.
- ¹⁵ Zb VI/2-98.
- ¹⁶ Zb VI/2-182.
- ¹⁷ Zb VI/2-184.
- ¹⁸ Zb VI/2-101.
- ¹⁹ Zb VI/3-120, 135.
- ²⁰ Zb VI/3-37, 154.
- ²¹ Zb VI/3-64, 135; šer, domačini iz Sekirišč, ustni vir.
- ²² Zb VI/4-145; šer, ustni vir.
- ²³ Zb VI/4-145, šer, ustni vir.
- ²⁴ Zb VI/4-71, 145.
- ²⁵ Zb VI/4-145; šer, ustni vir.
- ²⁶ Zb VI/4-64, 99, 145; šer, domačini Škerljevi iz Dobca, ustni vir.
- ²⁷ Zb VI/4-99.
- ²⁸ šer, ustni vir.
- ²⁹ Zb VI/4-172.
- ³⁰ Zb VI/4-71.
- ³¹ Edvard Kocbek, *Tovarišija*, str. 229—236.
- ³² Zb VI/4-71, 145; šer, domačini Škerljevi iz Dobca, ustni vir.
- ³³ Domačini Škerljevi iz Dobca, ustni vir.
- ³⁴ Zb VI/4-71.
- ³⁶ Zb VI/4-145; spomini Franceta Berceta, upravnika bolnice Krvavice.

- ³⁶ Zb VI/4-73.
³⁷ ACK IV-1942 3/22 484.
³⁸ Zb VI/4-15.
³⁹ FrS, stran 410.
⁴⁰ ACK IV-1942 1/1 448.
⁴¹ Šer, ustni vir.
⁴² Zb VI/4-64, 72, 99.
⁴³ Zb VI/4-72, 99; Drago Benčič-Brkin, Janko Rudolf, Tone Curk-Gorjan, Rado Pehaček, Adriana Družina-Olga, Bojan Skrk, Rudolf Hribnik-Svarun, Metod Klopčič-Džuro, Milan Peterca-Milče, Jože Petkovšek-Branko, Roman Potočnik, Nande Zorc-Riko, šer, ustni vir.
⁴⁴ Zb VI/4-99, 145.
⁴⁵ Zb VI/4-99, 145, šer, Bojan Polak-Stjenka, Ivan Erjavec-Cene, ustni vir.
⁴⁶ Zb VI/4-99, 145; šer, ustni vir.
⁴⁷ Zb VI/4-99, 145; Lojze Vidmar, ustni vir.
⁴⁸ FrS, stran 410.
⁴⁹ Zb VI/4-74.
⁵⁰ FrS, stran 410.
⁵¹ Prav tam, stran 410.
⁵² Zb VI/4-145.
⁵³ Zb VI/4-145; šer, ustni vir.
⁵⁴ ACK IV/1942 1/6 453.
⁵⁵ ACK IV/1942 3/12 471.
⁵⁶ Zb VI/4-75, 113; MeM II, stran 213; Tone Curk-Gorjan, ustni vir.
⁵⁷ Zb VI/4-113.
⁵⁸ Janez Hribar-Tone Pogačnik, ustni vir.
⁵⁹ Tone Curk-Gorjan, ustni vir.
⁶⁰ Zb VI/4-103.
⁶¹ Zb VI/4-109.
⁶² ACK — korespondenca Edvard Kardelj-Krištof: vrhovni štab; Janez Hribar-Tone Pogačnik, ustni vir.
⁶³ Šer, ustni vir.
⁶⁴ ACK LŠ/42 I. 5720.
⁶⁵ ACK LŠ/42 I. 5720.
⁶⁶ Zb VI/4-116, 123.
⁶⁷ Zb VI/4-130, 145; šer, ustni vir.
⁶⁸ Zb VI/4-145.
⁶⁹ Zb VI/4-145; šer, ustni vir.
⁷⁰ ACK IV/1942 6/4 522.
⁷¹ Zb VI/4-71; šer, ustni vir.
⁷² FrS, stran 411.
⁷³ Zb VI/4-141.
⁷⁴ Zb VI/4-141, 145; šer, ustni vir.
⁷⁵ Zb VI/4-141, 145; VII ANJ 18/6a 1 K 471.
⁷⁸ Zb VI/4-130.
⁷⁷ Zb VI/4-141.
⁷⁸ ACK IV/1942 6/9 527.

- 79 Zb VI/5-23.
80 ARSNZ.
81 Šer, ustni vir.
82 Zb VI/5-104; šer, ustni vir.
83 Zb VI/5-104; šer, ustni vir.
84 Ser, Ivan Jurman, Zavrh, domačini na Pajkovem, ustni vir.
85 Zb VI/5-104; HiB I. d.
86 Hib I. d.
87 Šer, ustni vir.
88 HiB I. d.; šer, ustni vir.
89 Zb VI/5-23.
90 Šer, ustni vir.
91 Janez Japelj, ustni vir.
92 Zb VI/5-104; šer, ustni vir.
93 Zb VI/5-12.
94 Zb VI/5-13.
95 Zb VI/5-38.
96 Zb VI/5-104; šer, ustni vir.
97 Zb VI/5-104; Bojan Polak-Stjenka, Janez Hribar-Tone Po-
gačnik, ustni vir.
98 Zb VI/5-104.
99 ACK LŠ/42-I-5720.
100 Šer, ustni vir.
101 Zb VI/5-42, 104, 131; šer, ustni vir.
102 Zb VI/5-137.
103 Zb VI/5-26.
104 Zb VI/5-42, 104; Bojan Polak-Stjenka, Karel Zgonc, član
bega posadke na Robu in drugi domačini z Dednika, šer, ustni vir.
105 Zb VI/5-104, 136, 137, 138; HiB II.; šer, ustni vir.
106 Zb VI/5-63, 104; šer, ustni vir.
107 Zb VI/5-42.
108 ACK VI/1943 — 6 — 905.
109 Zb VI/5-63, 104; HiB II.; Tone Jarc, Gorazd Škraba, šer,
ustni vir.
110 Zb VI/5-63, 104, 142; HiB II.; šer, ustni vir.
111 Zb VI/5-63, 104, 158; HiB II.; šer, ustni vir.
112 Zb VI/5-63, 104, 155; HiB II.; šer, France Bombač-Zorko,
domačini iz Podpreske, Srednje vasi, Drage, Trave, ustni vir.
113 Zb VI/5-158.
114 Zb VI/5-104, 151; šer, ustni vir.
115 HiB II.
116 Zb VI/5-104, 151, 158.
117 Zb VI/5-63, 158.
118 Franc Levec, takratni sekretar RK KPS Loška dolina, ustni
vir.
119 Zb VI/5-68, 104, 155, 158; šer, domačini iz Knežje njive,
ustni vir.
120 Zb VI/68, 104, 155, 158; šer, ustni vir.
121 Zb VI/5-155.
122 Zb VI/5-104.

- ¹²³ Zb VI/5-104; šer, ustni vir.
¹²⁴ Zb VI/5-68, 104, 155, 158.
¹²⁵ Zb VI/5-68, 104
¹²⁶ Zb VI/5-68, 104, 156
¹²⁷ Zb VI/5-68, 104, 157
¹²⁸ Zb VI/5-68, 104; šer, dr. Jože Brilej-Bolko Brezar, ustni vir.
¹²⁹ Šer, ustni vir.
¹³⁰ Zb VI/5-64.
¹³¹ Zb VI/5-104; šer, Mile Bukovac, ustni vir.
¹³² Šer, ustni vir.
¹³³ Zb VI/5-160; šer, ustni vir.
¹³⁴ Zb VI/5-104; HiB II.
¹³⁵ Šer, ustni vir.
¹³⁶ Šer, dr. Jože Brilej-Bolko Brezar, ustni vir.
¹³⁷ Zb VI/5-104; šer, ustni vir.
¹³⁸ HiB II.; šer, ustni vir.
¹³⁹ Šer, ustni vir.
¹⁴⁰ HiB II.
¹⁴¹ Zb VI/5-86, 102, 177, 187, 189, 190; La A; HiB II.; šer, Bojan Polak-Stjenka, Lojze Groznik iz Malega Korinja, ustni vir.
¹⁴² Zb VI/5-86, 102, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 202; La A; HiB II.; šer, domačini iz Ribnice, ustni vir.
¹⁴³ Zb VI/5-104; HiB II.; šer, ustni vir.
¹⁴⁴ Zb VI/5-88.
¹⁴⁵ Zb VI/5-104; HiB II.
¹⁴⁶ Zb VI/5-104; HiB; šer, ustni vir.
^{*47} Zb VI/5-104; HiB; šer, ustni vir
¹⁴⁸ Zb VI/5-104; HiB; Ud, št. 1; šer, domačini iz Brezove rebri, ustni vir.
¹⁴⁹ Zb VI/5-72; šer, domačini iz Škemljeveca in Drag, ustni vir.
¹⁵⁰ Zb VI/6-62; VII — 18 E-5.
¹⁶¹ Šer, ustni vir.
¹⁵² Zb VI/6-80, 83, 84; HiB.
¹⁵³ HiB.
¹⁵⁴ Zb VI/6-72; Zb VI/7-179; VII 18 E-5.
¹⁶⁵ Zb VI/6-72, 95; VII 18 E-5; šer, ustni vir.
¹⁵⁸ Zb VI/6-72.
¹⁵⁷ HiB; šer, ustni vir.
¹⁵⁸ Zb VI/6-16.
¹⁵⁹ Zb VI/6-72.
¹⁶⁰ Zb VI/6-71, 72, 106, 107, 108; HiB; šer, ustni vir.
¹⁶¹ Vencelj Žurga, Debeče, ustni vir.
¹⁶² Zb VI/6-72; šer, ustni vir.
¹⁶³ Zb VI/6-107.
¹⁶⁴ Zb VI/6-72; šer, ustni vir.
¹⁶⁵ Zb VI/6-71, 72, 113; šer, ustni vir.
¹⁶⁶ Zb VI/6-73.
¹⁶⁷ Zb VI/6-33, 72, 116, 117, 118; HiB; šer, ustni vir.
¹⁶⁸ Zb VI/6-72; HiB; šer, ustni vir.
¹⁶⁹ zb VI/6-72, 120; HiB; šer, ustni vir.

- 170 Zb VI/6-72; HiB; šer, ustni vir.
- 171 Zb VI/6-72; VII-18 F-5; HiB.
- 172 HiB Dp I. del.
- 173 Zb VI/6-72.
- 174 Lojze Okorn-Polde, ustni vir.
- 175 Ciril Triller-Ciro, ustni vir.
- 176 Zb VI/5-210.
- 177 Zb VI/6-137.
- 178 Zb VI/6-72; HiB Dp I. del.
- 179 Zb VI/6-72; HiB Dp I. del; Ser, ustni vir.
- 180 Zb VI/6-71, 72, 144; HiB; šer, ustni vir.
- 181 HiB; šer, Nande Zorc-Riko, ustni vir.
- 182 Zb VI/6-72; šer, Vinko Sumrada-Radoš, ustni vir.
- 183 Zb VI/6-49, 72, 147; VII 18 G-6; HiB; šer, ustni vir.
- 184 Zb VI/6-72; VII 18 G-6.
- 185 Zb VI/6-36, 39, 42, 43.
- 186 Zb VI/6-44, 72; šer, ustni vir.
- 187 Zb VI/6-50, 64, 72, 152, 153, 154, 155, 164; HiB, HiB Dp I. del; šer, Jože Mlinar-Ciril, Cveto Poljak, Rado Dubrovič, ustni vir.
- 188 Zb VI/6-50, 64, 72, 157, 158, 160; šer, domačini iz Sel pri Šumberku, ustni vir.
- 189 Zb VI/6-156.
- 190 Zb VI/6-161, 163; HiB.
- 191 Zb VI/6-39, 52, 62.
- 192 HiB.
- 193 Zb VI/6-42, 43, 57, 64, 162, 165, 167, 182; HiB; šer, domačini iz Ravnic, Rudolf Hribernik-Svarun, ustni vir.
- 194 Zb VI/6-58; spomini Filipa Pajniča-Jake v TV-15 leta 1970; šer, Jaka Avšič-Branko Hrast, ustni vir.
- 195 Zb VI/6-58, 172; Miha Čerin-Aleš, ustni vir.
- 196 Zb VI/6-64 — 20. 8. 1943 — glej: VII 21 1-7 in op. 16 str.
- 165; šer, Franc Dolenc, Pijava gorica, ustni vir.
- 197 Zb VI/6-64; F 334TV-2.
- 198 Zb VI/6-64, 186.
- 199 Zb VI/6-172, 184.
- 200 Zb VI/7-109; HiB, Stojan Pajk, ustni vir.
- 201 Zb VI/6-68.
- 202 Ser, Joško Gracelj-Darko, Ivan Kreč-Jozl, ustni vir.
- 203 Zb VI/6-194; ing. Bazilij Kajin, ustni vir.
- 204 Zb VI/6-193, 195, 196, 197; Zg VI/7-109; šer, ustnivir.
- 205 Zb VI/6-64, 68, 197; MeM, str. 300—302.
- 206 Zb VI/6-68; HiB; šer, ustni vir.
- 207 Zb VI/6-68; šer, ustni vir.
- 208 Zb VI/6-72.
- 209 Zb VI/6-72; Zb VI/7-1, 13, 23, 41, 106, 109, 180, 289; ACK IV/1943-6-2752; FrS, stran 297; Domobranski bilten VESTI od 11. in 15. 9. 1943; SLOVENEK in SLOVENSKI DOM sept. 1943; šer, Miha Cerin-Aleš, ing. Bazilij Kajin, ustni vir.
- 210 Zb VI/7-32.
- 211 Zb VI/7-33, 109, 289.

- 212 Zb VI/7-291.
- 213 Anton Knafeljc-Kneftra, ustni vir.
- 214 Zb VI/7-289; ToF, stran 187; Domobranski bilten VESTI od 15. 9. 1943.
- 215 Zb VI/7-79, 93, 289; SLOVENEK in SLOVENSKI DOM, september 1943; šer, ustni vir.
- 216 Zb VI/7-7, 69, 289; FrS, stran 425.
- 217 Zb VI/7-69, 289; Domobranski bilten VESTI od 11. in 15. 9. 1943; šer, Lojze Mlakar-Ljubo, ustni vir.
- 218 Zb VII/7-40, 79, 80, 93, 196, 289; Tone Fajfar, ODLOČITEV, stran 367.
- 219 Zb VI/7-289; ToF, stran 157; šer, domačini iz Bača, Knežaka, Šembij, Ilirske Bistrice, Kosez, župnik Berce Božo, Trnovo pri Ilirski Bistrici, ustni vir. - v*.'
- 220 Zb VI/7-40, 191.
- 221 Zb VI/7-58.
- 222 Zb VI/7-79.
- 223 Zb VI/7-78.
- 224 Zb VI/7-157.
- 225 Zb VI/7-154; šer, ustni vir.
- 226 Šer, Mirko Zdešar, Marija Vovk-Vesna, ustni vir.
- 227 Zb VI/7-103.
- 228 Zb VI/7-61, 116.
- 229 Zb VI/7-127.
- 230 Zb VI/7-127.
- 231 Zb VI/7-106, 180, 191; šer, ustni vir.
- 232 Zb VI/7-182, 183, 196, 216; Jože Merlak-Milan Pišler, ustni vir.
- 233 Zb VI/7-169, 277.
- 234 Zb VI/7-182, 183, 196, 216.
- 235 Zb VI/7-186.
- 236 Zb VI/7-223; ToF, str. 375—406.
- 237 Zb VI/7-186; šer, ustni vir.
- 238 Zb VI/7-182, 183, 186, 196, 206, 213, 216, 218, 219, 223, 227; ToF, str. 400—401 (ima napačen podatek, da se je brigada borila na Tatrah); šer, domačini Artviž, ustni vir.
- 239 Zb VI/7-190, 205, 227, 230; VII 923—351.
- 240 Zb VI/7-289; VII 923-41-1; šer, ustni vir.
- 241 Zb VI/7-215.
- 242 Zb VI/7-231.
- 243 Zb VI/7-260, 263; ToF, str. 435—437.
- 244 Jože Merlak-Milan, Tatjana Merlak, Franc Pavlin-Zdravko, Franc Kržišnik-Ris, ustni vir.
- 245 Zb VI/7-287; Zb VI/8-9, 16, 18, 19, 51, 67, 74, 98, 156; VII K 923-2-4, 923-6-2, 923-2-3, 923-3-3, 923-5-3, 923-3-6, 923-3-7, 923-3-8, 923-2-14, 923-3-18, 923-3-9, 923-2-18, 923-2-19, 923-10-3, 923-3-10, 923-2-22; ARSNZ; ToF, str. 509—538; Tone Fajfar, ODLOČITEV, str. 384, 392; šer, Franc Kržišnik-Ris, Milan Slavec, Miran Jakša, Sonja Kržišnik, Ljubo Nikolič, Dizdar Bečir, Jusuf Mehmedović, dr. Rifat Tvrtković, Milan Peterca-Milče, Franc Pav-

lin-Zdravko, Rezka Lavrič, Nande Zorc-Riko, Janez Barlič, Adriana Družina-Olga, Alojz Jelenc-Helidor, Franc Potočnik, Franc Dobovšek-Zdenko, dr. Marjan Zilič-Tivadar, Rudi Mavrin, Cveto Poljak, Vilibald Soban, Miha Cerin-Aleš, Jože Pogačnik-Gašper, Marjan Marolt, Fric Meze-Božo, Franc Derenčin, Jože Oblak, Stanko Jenko, domačini Tršča, Gerova, Črnega Luga, ustni vir.

²⁴⁶ Zb VI/8-67; MaH; ing. Bazilij Kajin, Milan Peterca-Milče, Jože Mlinar-Ciril, Nande Zorc-Riko, dr. Marjan Zilič-Tivadar, ustni vir.

²⁴⁷ VII K 923-6-26.

²⁴⁸ Zb VI/8-67, 156; F335/IV-C; VII K 923-3-11, 923-23-2 923-1-35, 923-1-35, 923-6-24, 923-6-30, 923-18-3; ARSNZ; MaH; ToF, Mira Bračičeva, dr. Danilo Dolgan, Polde Mavsar-Rok, Leopold Toman, Franc Potočnik, Lado Kiauta, Franc Valušnik-Gorenc, Franc Dobovšek-Zdenko, Hinko Polajnar, Ruža Ujčič, Franc Pavlin-Zdravko, Lojze Mlakar-Ljubo, Matevž Hace, Milan Peterca-Milče, Miha Cerin-Aleš, Rudi Brajdič, Cveto Poljak, Rudi Mavrin, Jože Petkovšek-Branko, Alojz Jelenc-Helidor, Miran Jakša, Fric Meze-Božo, Dizdar Bečir, Stanko Jenko, Jože Oblak, Mirko Zdešar, Jože Mlinar-Ciril, Lojze Filipič-Miha, Lojze Okorn-Polde, Rezka Lavrič, Jože Petrič-Jožek, Gorazd Škoporec-Borut, Majda Ilaš, Marta Pavlin-Brina, Sonja Kržišnik, terenec Tinček in vaščani Babnega polja, ustni vir.

²⁴⁹ VII K 923-6-11.

²⁵⁰ VII K 923-1-35.

²⁵¹ VII K 923-3-12.

²⁵² VII K 923-2-25.

²⁵³ dr. Danilo Dolgan, ustni vir.

²⁵⁴ Šer, ustni vir.

²⁵⁵ VII K 923-3-12; šer, ustni vir.

²⁵⁶ Rudi Mavrin, Franc Valušnik-Gorenc, dr. Marjan Zilič-Tivadar, ustni vir.

²⁵⁷ Zb VI/8-156; F335/IV-Č; VII K 923-3-33, 923-3-14, 923-3-13, 923-2-32, 923-18-3; arhiv Vojno medicinske akademije Beograd; poročilo štaba Istrskega odreda z dne 14. 11. 1943; Fric Meze-Božo, Srečko Vičič, Pepi Markučič, Viktor Filipič, Stanka Kokalj-Lida, Cveto Poljak, Marjan Založnik-Marko, Milan Peterca-Milče, Alojz Jelenc-Helidor, Jože Petkovšek-Branko, Tine Juha, Rudi Brajdič, dr. Marjan Zilič-Tivadar, Franc Valušnik-Gorenc, Milan Slavec, Leopold Toman, Jože Butina, dr. Rifat Tvrtković, Mira Baraković-Badjak, Franc Dobovšek-Zdenko, Nande Zorc-Riko, Rudi Mavrin, Marija Šišković, domačini s Tater, Slivja, Markovščine, Pregarij, Celj, Janežvega brda, ustni vir.

²⁵⁸ VII K 923-3-14.

²⁶⁸ F 296/1.

²⁶⁰ ARSNZ.

²⁶¹ Zb VI/8-156; F334/IV-Č, 334/V-6; VII K923-8-13, 923-3-15, 923-32-2, 923-33-2, 923-3-13, 923-6-31; MaH; Miha Cerin-Aleš, Franc Pavlin-Zdravko, Cveto Poljak, Silvo Karbič-Brico, Alojz Filipič-Miha, Milivoj Dubrovič-Rado, Miran Jakša, ustni vir.

- 262 Dr. Marjan Zilič-Tivadar.
- 263 Zb VI/8-74, 98, 110, 117.
- 264 VII K 923-3-16.
- 265 VII K 923-6-23.
- 266 VII K 923-3-19.
- 267 VII K 923-3-19; šer, Lojze Mlakar-Ljubo, ustni vir.
- 268 VII K 923-35-2
- 269 Zb VI/8-156; Zb VI/9-31; F335/IV-Č; VII K 923-20-3; šer, Cveto Poljak, Jože Petrič-Jožek, Mirko Zdešar, Franc Dobovšek-Zdenko, Franc Kržišnik-Ris, Tine Juha, Lojze Okorn-Polde, ustni vir.
- 270 SLOVENEK in SLOVENSKI DOM, december 1943.
- 271 VII K 923-3-21.
- 272 VII K 923-3-22; ARSNZ.
- 273 VII K 923-3-24.
- 274 VII K 923-3-25, 923-3-26.
- 275 VII K 923-3-27, 923-3-28; šer, ustni vir.
- 276 VII K 923-3-28.
- 277 Zb VI/9-15, 22, 31, 45, 161; VII K 923-3-29, 923-3-30, 923-3-31; MaH; šer, Cveto Poljak, Miran Jakša, Franc Kržišnik-Ris, Franc Dobovšek-Zdenko, Janez Cimprič-Franc, Milivoj Dubrovič-Rado, Jože Petrič-Jožek, Marjan Marolt, Rezka Lavrič, Franjo Derenčin, Alojz Jelenc-Helidor, ustni vir.
- 278 Zb VI/9-18.
- 279 Zb VI/9-19.
- 280 Zb VI/9-161; šer, Franc Dobovšek-Zdenko, Mirko Zdešar, Franjo Derenčin, Jože Petrič-Jožek, Franc Kržišnik-Ris, Marjan Marolt, Dušan Gorkič, ustni vir.
- 281 Zb VI/8-117, 118; Zb VI/9-43, 44, 51, 57, 61, 80, 114, 161, 190; šer, dr. Branko Premrov, ing. Helmut Turzansky, Ivan Eleršek, Lojze Okorn-Polde, Rezka Lavrič, Marjan Marolt, Franc Kržišnik-Ris, Milivoj Dubrovič-Rado, Mičo Došenovič, Majda Ilaš, Franc Valušnik-Gorenc, Miran Jakša, Franjo Derenčin, Dušan Gorkič, Alojz Jelenc-Helidor, Jože Petrič-Jožek, Ivan Vesel, Alojz Filipič-Miha, Janez Cimprič-Franc, domačini iz Kočevja, ustni vir.
- 282 Zb VI/9-55.
- 283 Zb VI/9-57.
- 284 Zb VI/9-121, 161.
- 285 Jože Petrič-Jožek, Ivan Drobnič, ustni vir.
- 286 Šer, ustni vir.
- 287 Zb VI/9-154, 161.
- 288 Zb VI/9-99, 133, 154, 161; Marjan Marolt, Dizdar Bečir, Ivan Drobnič, Leopold Toman, Alojz Jelenc-Helidor, Jože Mlinar-Ciril, Janez Cimprič-Franc, ustni vir.
- 289 Zb VI/10-199; šer, ustni vir.

OBLIKOVANJE SERCERJEVE BRIGADE V PRVEM OBDOBJU PO USTANOVITVI

Obdobje oblikovanja Sercerjeve brigade je trajalo od njene ustanovitve do konca februarja 1943, ko je brigada odšla na Dolenjsko. V tem času so se vključile v brigado naslednje enote in posamezne skupine partizanov-prostovoljcev:

— Bataljon dotedanjega Krimskega odreda ali Lukov bataljon, ki je postal brigadni I. bataljon.

— Bataljon dotedanjega Krimskega odreda ali Jožetov bataljon, ki je postal brigadni II. bataljon.

— Iz borcev raznih enot Dolomitskega odreda je bil ustanovljen bataljon. Ta se je vključil v brigado kot njen III. bataljon.

Tem prvim osnovnim enotam brigade so se priključile in jih številčno okrepile Ribniška, Snežniška in ena Krimska četa Notranjskega odreda, za njimi pa še del dotedanjega Kočevskega bataljona.

Končno so prišli v brigado prostovoljci-novinci iz Travnika v Loškem potoku, Bloške planote in okolice Sodražice.

V brigado so prihajali tudi novi vojaški in politični kadri, dodeljeni iz drugih partizanskih enot in terenskih organizacij.

Po približni ocenitvi je do konca februarja 1943 prišlo v brigado 570 do 600 borcev. Doslej smo uspeli ugotoviti osnovne podatke za 540 takratnih partizanov, med njimi je bilo 42 žena.

Šercerjeva brigada je bila v prvih petih mesecih po ustanovitvi izrazito ljubljansko-notranjska brigada. Njeni borci so prišli v brigado iz naslednjih občin:*

— iz Ljubljane.....	85
— iz podeželja današnje občine Ljubljana-Vič-Rudnik .	109
— iz podeželja drugih ljubljanskih občin.....	4

skupno iz Ljubljane in okolice

198

* Občine po upravni razdelitvi v letu 1872.

— iz občine Cerknica.....	127
— iz občine Logatec.....	8
— iz kraja Planina pri Rakeku.....	2
— iz občine Vrhnika.....	54
skupno iz Notranjske	191
— iz občine Grosuplje.....	11
— iz občine Ribnica.....	29
— iz občine Kočevje.....	22
— iz ostale Dolenjske.....	21
skupno iz Dolenjske	83
— iz Gorenjske.....	10
— iz Zasavja in Posavja.....	4
— iz Štajerske.....	12
— iz Koroške.....	1
skupno iz dela Slovenije pod nemško okupacijo	27
— iz Primorske s Trstom.....	13
— iz neugotovljenih krajev Slovenije.....	16
— iz drugih pokrajin Jugoslavije.....	10
— iz tujine.....	2
Vseh skupaj	540

Socialne sestave borcev brigade danes ni več mogoče točno ugotoviti, vendar je znano, da so med borci iz Ljubljane prednjačili dijaki, delavci in študentje. Iz podeželja so bili v ogromni večini polproletarci, sinovi kajžarjev in malih kmetov; gozdni, lesni in obrtni delavci.

Stalež brigadnega moštva je zaradi stalnih vojaških operacij brigade seveda neprestano nihal. Do konca februarja 1943 je padlo že 43 borcev, še več jih je bilo ranjenih in so se zdravili v partizanskih bolnišnicah.

Po odhodu brigade na Dolenjsko je v marcu in aprilu 1943 prišlo v njene vrste več sto prostovoljcev iz Primorske, 1. maja 1943 pa so jo okrepili borci Dolomitskega odreda, ki se je v celoti razdelil med prve štiri brigade na Dolenjskem.

Po kapitulaciji Italije se je Šercerjeva brigada več kot podvojila z vstopom novih prostovoljcev in mobilizirancev iz Dolenjske, Notranjske in vzhodnega dela Primorske. Priključil se ji je tudi del bivših belogardistov. Za njimi so prišli v brigado zavedni, a telesno izčrpani interniranci iz Rabske brigade, in tudi posamezniki iz raznih delov Jugoslavije, ki jih je kapitulacija Italije doletela na naših tleh.

V prvem letu obstoja Šercerjeve brigade je bil njen najstarejši partizan leta 1891 rojeni Tone Jarc iz Črne vasi na Barju. Bil je avstrijski vojak v prvi svetovni vojni, potem pa aktivni borec velike oktobrske in Bela Kunove madžarske revolucije. Pozneje je bil obsojen na robijo v Sremski Mitroviči, od leta 1941 do 1945 pa partizan. Dočakal je osvoboditev. Najmlajši Šercerjev partizan je bil Ivan Kanduč-Sinko iz Idrije. Rojen je bil leta 1929, padel pa je 22. avgusta 1943 na Golem.

SEZNAM

partizanov-prostovoljcev Sercerjeve brigade od ustanovitve
brigade 6. oktobra 1942 do konca februarja 1943

Ahlin Ivan, Škofljica
Ambrožič Alojz-Brane, Tomišelj
Anžič Anton-Marko, Škofljica
Arko Ciril, Globel pri Sodražici
Artač Ivan-Astram, Notranje
gorice
Avžlakar Stanko, Hudi vrh na
Blokah

Babšek Ivan-Ciril, Dol pri
Brezovici
Bajda Jernej, Golica
Bambič Jože, Travnik v Loškem
potoku
Baraga Franc, Vrh pri Ložu
Baraga Jože-Sobotnik, Zavrh
na Blokah
Barlič Janez-Pavle, Trojane
Bartol Jože-Pavle
Bartol Ludvik-Aljoša, Kočevska
Reka
Bavec Stanko, Iga vas pri Ložu
Bečaj Jože, Reparje pri Cerknici
Bečaj Jože, Štorovo na Blokah
Benčič Dragomir-Brkin,
Ljubljana
Benčina Ivan-Sulc, Praproče
Berce Franc, Ig
Bezljaj Lojze, Polje pri Ljubljani
Bežan Emil, Ljubljana
Bizjak Franc, Jakovica pri
Planini
Bizjak Tilka, Ig
Bizjan Maks, Ljubljana

Bombač Franc-Zorko, Rakek
Braniselj Janko, Cerknica
Bratož Hinko-Oki, Ljubljana
Brence Jože-Obloda, Breg pri
Borovnici
Brence Viljem-Borut, Cerknica
Brezec Anton-Martin, Begunje
pri Cerknici
Brezec Ivan-Rok, Begunje pri
Cerknici
Bukovec Marko, Ceplje pri
Banja loki
Buh Jože-Borut, Šentjošt
Bučar Jože-Blaž, Vrhovci pri
Ljubljani
Burger Franc-Fiat, Ljubljana
Butala Franc, Nadlesk pri Ložu

Cankar Franc-Dušan, Polhov
Gradec
Centa Franc, Skrilje nad Igom
Centa, nekje od Roba
Cerk Anton-Martin, Borovnica
Ciglar Justina, Tuhinj
»Čigo«, nekje od Logatca
Cimperman Anton-Feliks, Iška
vas

Čepon Gabrijel-Jelko, Borovnica
Černe Dušan, Logatec
Černe Zvone, Ljubljana
Certalič Bojko-Oskar, Maribor
Conč Jože-Prlek, okolica
Ljutomera

Debevc Franc, Borovnica
 Debevc Franc, Skrilje nad
 Igom
 Delač Ivan-Mirko, Jakšiči pri
 Fari
 Den vir John-Frenk, Nova
 Zelandija
 Dežan Rudi-Janez, Ljubljana
 Dimic Alojz-Tone, Ljubljana
 Dobovičnik Stane-Krt, Vrhnika
 Dobovšek Franc-Zdenko, Ježica
 pri Ljubljani
 Dolenje Marjan, Ljubljana
 Dolinšek Franc-Džoni
 Dolinšek Franc-Sokol
 Dolšček Alojz, Zelimlje
 Dragar Anton-Ciril, Padež nad
 Borovnico
 Dragar Ivan-Gasper, Padež nad
 Borovnico
 Dremelj Franc-Aco, Vrhnika
 Drobnič Vladislav, Kržeti nad
 Sodražico
 Dubrovič Milivoj-Rado,
 Bresternica
 Družina Adreana-Olga, Trst

 Eržen Ana, Ljubljana

 Fajdiga Micka, Sodražica
 Fajdiga Vlado, Pudob pri Ložu
 Ferčnik Alojz, Ljubljana
 Ferčnik Herman, Ljubljana
 Ferčnik Silvo, Ljubljana
 Filipič Alojz-Miha, Ljubljana
 Frank Franc-Edo, Logatec
 Freškovec Andrej-Jure, Drenov
 grič
 Furlan Drago, Breg pri
 Borovnici
 Furlan Jože-Bogdan, Ligojna
 Furlan Miha-Mihol, okolica
 Borovnice

 Gabrovšek Olga-Dunja, Kožljek
 pri Cerknici
 Gašper Anton, Turjak
 Gašper Alojz, Turjak
 Grmek Jože-Franc, Strahomer
 Glavan Anton, Skrilje nad
 Igom

Glavan Jože, Skrilje nad Igom
 Glavan Jože-Cveto, Skrilje nad
 Igom
 Glavan Marička, Ljubljana
 Golob Jernej, Golo
 Gorenje Bojan-Dušan, Maribor
 Gorkič Dušan, Ljubljana
 Gornik Ivan, Nova vas na
 Blokah
 »Gozdar«, Bloška planota
 Gradišar Anton, Skrilje nad
 Igom
 Gradišar Jože-Cveto, Mramoro-
 vo na Blokah
 Grbec Avgust-Gustelj, Horjul
 Greben Alojz, Vrbljene
 Grimšič Ivan, Iška vas
 Grm Anton-Tomaž, Gradišče pri
 Pijavi gorici
 Grom Miha-Boris, Vrhnika
 Grelj o Ivan, Dol pri Borovnici
 Grozdnik Marija, Polje pri
 Ljubljani
 Groznik Janez-Jelševar, Zagorje
 ob Savi
 Gruden Alojz-Paver, Mala vas
 pri Grosupljem
 Grum Jože, Dol. Brezovica pri
 Preserju
 Guček Milan, Dobrnič

 Hace Matevž, Podcerkev pri
 Ložu
 Hirš Franc-Lipe, Kočevje
 Hiti Franc, Cajnarji
 Hiti Ivan, Ravne pri Zilcah
 Hiti Ivan, Grahovo pri Cerknici
 Hiti Jože-Boncek, Ravne pri
 Zilcah
 Hočevar Franc, Polom
 Hočevar Tončka, Velike Lašče
 Hribar Janez-Tone Pogačnik,
 Lož
 Hrbljan Francka-Sonja, Ravne
 pri Zilcah
 Hrovat Alojz, Gor. Lakovnica
 pri Straži

 Igličar Ivan-Jure
 Ilaš Majda, Ljubljana
 Ilnikar Jože, Gabrovka

Intihar Alojz, Bukovec v Iški
 Intihar Alojz-Tarzan, Zavrh na
 Blokah
 Intihar Alojz-Gams, Ulaka na
 Blokah
 Intihar Janez-Januš, Ulaka na
 Blokah
 Intihar Jože-Matiček, Ulaka na
 Blokah
 Ivanc Ivan-Adam, Zagradec

Jakopin Jože-Bolte, Storovo na
 Blokah
 Jakšič Ivan, Jakšiči pri Fari ob
 Kolpi
 Jamnik Ivan, Visoko pri
 Turjaku
 Jamnik Jože, Skrilje nad Igom
 Janežič Franc-Nace, Vel.
 Mlačevo pri Grosupljem
 Janežič Ivan-Metod, Vel.
 Mlačevo pri Grosupljem
 Janežič Jože-Milan, Ljubljana
 Janežič Martin, Zagradec
 Janič Djuro-Džoni, Tuzla
 Jankovič Ivan, črna vas na
 Barju
 Japelj Janez, Iška vas
 Japelj Jože-Dane, Iška vas
 Jarc Tone, Črna vas na Barju
 Javeršek Anton-Tomaž,
 Podsreda
 Jeraj Adolf, Metlika
 Jeras Janez-Dule, Ljubljana
 Jerman Hilarij-Vasilij, Logatec
 Jerman Janez-Rajko, Zagorje
 ob Savi
 Jerneje Franc-Gams, Ljubljana
 Jevc Ivan-Čufi, Ljubljana
 Jovanovič Zdravko, Osladec pri
 Valjevu
 Juha Ivan-Tine, Breg pri
 Borovnici
 Jurca Ivan, Kočevje
 Jurca Andrej-Skale, Zaklanec
 pri Horjulu
 Jurič Janez

Kadunc Jože-Pepc, Selo pri
 Grosupljem

Kajfež Drago-Karel, Vas pri
 Fari ob Kolpi
 Kalan Anton-Andre j, Ljubljana
 Kamnikar Stane, Lavrica
 Kamnikar Viktor-Bojan
 Kandare Franc, Stari trg pri
 Ložu
 Kandrič Franc-Rudi, Trgovišče
 pri Ormožu
 Kastelic Alojz, Škofljica
 Kastelic Franc, Škofljica
 Kastelic Franc, Dol pri Novem
 mestu
 Kastrin Ljubo, Ljubljana
 Kavčnik Ančka, Bevke pri
 Vrhnikih
 Kavčnik Stanko-Zan, Bevke
 pri Vrhnikih
 Kavčnik Ivan-Vili, Log pri
 Brezovici
 Kebe Ivan-Zan. Cerknica
 Keršič Pavel-Ježek, Ljubljana
 Kilibarda Mile, Velimi j e, Črna
 gora
 Kirn Rajko-Pero, Breg pri
 Borovnici
 Klančar Alojz
 Klančar Janez-Zan, Zakraj na
 Blokah
 Klančar Milan, Zavrh na Blokah
 Klančar Milan-Maks
 Klanjšek Jože-Vasja Izanc,
 Drtija pri Kamniku
 Klarič Alojz, Mošenik pri
 Kočevski Reki
 Klarič Jakob, Mošenik pri
 Kočevski Reki
 Klemenčič Leon, Dobrunje pri
 Ljubljani
 Klopčič Metod-Džuro, Trst
 Kmetič Karel-Karlo, Maribor
 Knap Ivan-Jakec, Zala pri
 Zilcah
 Knap Ludvik, Zala pri Zilcah
 Knave Janez, Travniki v
 Loškem potoku
 Kodela Jože-Jure
 Koderca Jože, Vrh pri Ložu
 Kogej Marija-Meta, Ljubljana

Kogovšek Vinko-Radovan,
 Dravlje, Ljubljana
 Korče Alojz-Ilija, Cerknica
 Kordiš Karel, Travnik v
 Loškem potoku
 Korenčan Viktor, Zaklanec pri
 Horjulu
 Korošec Alo jz-Aleš, Reparje
 na Blokah
 Korošec Franc-Garibaldi,
 Bezuljak pri Cerknici
 Korošec Franc-Miha, Reparje
 na Blokah
 Korošec Jože, Hudi vrh na
 Blokah
 Koruza Ignac, Štanjel
 Kos Janez-Nace, Ig
 Kosin Janko, Iga vas pri Ložu
 Košir Lado, Ljubljana
 Kovač Albert-Peter Grčar,
 Ljubljana
 Kovač Fani, Ljubljana
 Kovač Konrad, Rašica pri
 Velikih Laščah
 Kovač Vinko, Gorica
 Kovačič Alojz-Efendi, Begunje
 pri Cerknici
 Kovačič Alojz-Lipe, Gorica
 Kovačič Alojz-Sine, Podgozd
 v Rutah
 Kovačič Božidar-Istok,
 Ljubljana
 Kovačič Dragica, Podgozd v
 Rutah
 Kovačič Janez, Mila va na
 Blokah
 Kovačič Janez, Zavrh na Blokah
 Kovačič Zan, Podgozd v Rutah
 Koželički Jože, Grivec pri Fari
 ob Kolpi
 Kovče Anton-Zvone, Ljubljana
 Kožar Alojz-Slavc, Turjak
 Kožar Janez-Prajer, Turjak
 Kožar Slavica, Rašica pri
 Velikih Laščah
 Kraljič Frenk, Skrilje nad
 Igom
 Kraljič Ivan-Boris, Vel.
 Lipljene pri Turjaku
 Kramar Franc-Simen, Zelimi j e

Kramar Franc-Ciril, Ljubljana
 Kramar Anton-Zvone, Tolmin
 Kramar Janez, Iška vas
 Kranjc Franc-Zvone, Ljubljana
 Kravos Lado, Ljubljana
 Kraševac Alojz-Gaber, Selo v
 Rutah
 Kraševac Anton, Dane pri Ložu
 Kraševac Milivoj, Županja,
 Hrvatska
 Kraševac Srečko-Sine,
 Pudob pri Ložu
 Kremžar Avgust, Ljubljana
 Krenčič Bogomir-Bogo, Zagorje
 ob Savi
 Krivec Jernej, Gumnišče pri
 Škofljici
 Križ Janez-Volbenk, Ljubljana
 Kroflič Zdravko, Ljubljana
 Krpan Matevž
 Kržišnik Franc-Ris, Unec pri
 Rakeku
 Kucler Aleksander, Drenov grič
 Kucler Anton-Mirko, Drenov
 grič
 Kucler Erika, Drenov grič
 Kucler Leopold-Modras, Drenov
 grič
 Kucler Vinko-Vine, Drenov grič
 Kumše Karel-Tomaž, Vrbljene
 Kump Franc-Boter, Kočevje
 Kušar Ivan-Ivo, Ljubljana
 Kušar Stane-Zeleni, Notranje
 gorice
 Lamovšek Ivan-Runo
 Lampič Ivan-Lenart, Grosuplje
 Lesica Franc-Grča, Vrbljene
 Lešnjak Ivan, Lešnjaki na
 Blokah
 Letig Matija, Ograja pri
 Moravi
 Lavrič Anton, Skrilje nad Igom
 Lavrič Jože, Travnik v Loškem
 potoku
 Lavrič Ludvik, Travnik
 v Loškem potoku
 Levstik Anton, Travnik v
 Loškem potoku

Levstik Franc, Travnik
     v Loškem potoku
 Levstik Ivan, Travnik
     v Loškem potoku
 Levstik Janez, Travnik
     v Loškem potoku
 Levstik Karel, Travnik
     v Loškem potoku
 Levstik Karel, Travnik 100
     v Loškem potoku
 Levstik Rudolf, Travnik
     v Loškem potoku
 Likar Anton-Smrekar, Sv.
     Trojica na Blokah
 Likovič Anton-Lipe, Ig
 Line Lovro, Šentvid pri Stični
 Lipovec Franc, Škofljica
 Lončar Jože, Cerknica
 Lovšin Alojz, Vrh pri Turjaku
 Lukšič Alojz-Bradač, Šentjernej
     na Dolenjskem
 Lušina Janez, Horjul

 Majerle Marko-Branko, Vimolj
 Makovec Milan-Maks, Ljubljana
 Marolt Alojz, Ravne na Blokah
 Marolt Marjan, Borovec pri
     Velikih Laščah
 Martinec Drago-Pilot, Rudnik
     pri Ljubljani
 Martinec Franc, Rudnik
     pri Ljubljani
 Martinec Ivan-Langi, Rudnik
     pri Ljubljani
 Martinek Vinko, Stari trg pri
     Ložu
 Matko Dominik-Matiček, Rakek
 Maurin Rudi, Kočevje
 Mavčec Franc-Janezek,
     Ljubljana
 Maverč Alojz, Kočevje
 Maverč Matija, Kočevje
 Mavser Polde-Rok, Log pri
     Brezovici
 Mazi Janez, Veliki vrh na
     Blokah
 Medved Anton-Tonček,
     Ljubljana
 Medved Nace, nekje iz Dolenjske
 Mehle Anton-Viktor, Račna

Mekinda Stane, Rakek
 Mele Anica-Zalka, Prezid
 Merlak Ivanka-Tatjana, Verd
 Merlak Jože-Milan Pišler, Verd
 Mesojedec Ilija, Smarna gora
 Meze Ahac-Cveto, Logatec
 Meze Friderik-Božo, Logatec
 Mihelčič Janez, Babna polica pri
     Ložu
 Mihelčič Julka, Babna polica pri
     Ložu
 Miklič Ignac, Dobrepolje
 Mikulič Janez, Travnik
     v Loškem potoku
 Mikulič Rudolf, Travnik
     v Loškem potoku
 Mikuš Franc-Marko, Rakek
 Milavec Karel, Ljubljana
 Milavec Stefan-Jager, Osrednek
     pri Zilcah
 Mirtič Jože-Zidar, Ljubljana
 Mirtič Rajko-Murn, Ljubljana
 Mlakar Alojz-Ljubo, Babna
     polica pri Ložu
 Mlakar Anton-Karlo, Ravne na
     Blokah
 Mlakar Francka, Kotel na
     Blokah
 Mlakar Ivan, Nadlesk pri Ložu
 Mlakar Milka, Podlož pri Ložu
 Mlakar Slavko, Kotel na Blokah
 Mlakar Tomaž, Knežja njiva pri
     Ložu
 Mlinar Jože-Ciril, Verd
 Močnik Cveto-Florjan Notranje,
     Ljubljana
 Močnik Jože-Kamen, Kamnik
 Modec Franc-Luka, Rakek
 Modec Jože-Gašper, Ljubljana
 Modec Stane-Kostja, Rakek
 Mohar Janez-Harašo, Markovec
     pri Ložu
 Molek Anton-Gustelj, Paka pri
     Borovnici
 Mramor Karel-Zima, Slugovo
     na Blokah
 Mramor Leopold-Tomaž,
     Slugovo na Blokah
 Mramor Marija-Zima, Bočkovo
     na Blokah

Mršek Andrej, Planina pri
 Rakeku
 Mršek Anton, Planina pri
 Rakeku
 Muhič Jože, Kočevje
 Mule Alojz-Rajdek, Nadlesk
 pri Ložu
 Mule Ivanka, Pudob pri Ložu
 Mule Nežka, Pudob pri Ložu
 Murgelj Jože, Gorenje Kamence

Nadlišek Andrej-Lojze, Ravne
 pri Zilcah
 Nebec Janez-Gogo, Ljubljana
 Nebec Janez-Polak, Lavrica
 Novak Franc-Marjan, Drenov
 grič
 Novak Ivan-Mijavc, Škofljica
 Novak Žarko, Ljubljana

Obreza Anton, Begunje pri
 Cerknici
 Ogorevc Franc, Bistra
 Ogorevc Ivan, Bistra
 Ogorevc Ivan-Sambo, Bistra
 Ogorevc Jože, Bistra
 Ogorevc Maks, Bistra
 Okoliš Stanko, Vrhnika pri
 Ložu
 Okorn Alojz-Polde, Cerovo pri
 Grosupljem
 Opeka Marij a-Ančka, Verd
 Orel Stane, Tlake pri Škofljici
 Oven Janko, Moravče
 Ožbolt Jože, Belica pri Osilnici

Padovec Tončka, Kočevje
 Pajk Stanko, Ravne pri Zilcah
 Pajnič Nikolaj, Loški potok
 Pangersič Marjan, Škocijan na
 Dolenjskem
 Pantar Matija, Ograja pri
 Moravi
 Parkelj Vera-Mija, Ljubljana
 Paseta Tončka, Ljubljana
 Paternost Milan, Stari trg pri
 Ložu
 Pavlin Franc-Zdravko,
 Kremenca pri Cajnarjih

Pečan Ivan-Gašper, Ljubljana
 Peček Stane-Casar, Golo
 Pelan Anton-Murat, Veliko
 Mraševo
 Perme Dušan-Svarun, Grosuplje
 Perme Jože-Kekec, Sp. Slavnica
 pri Grosupljem
 Perme Lado-Grm, Grosuplje
 Perušek Anton-Zvone, Globel
 pri Sodražici
 Petelinšek Oto-Črt
 Peternej Peter, Ljubljana
 Peterca Milan-Milče, Ljubljana
 Petkovšek Jože-Branko, Vel.
 Ligojna
 Petkovšek Zvone-Džoni, okolica
 Vrhnike
 Petrič Franc-Leskovec, Begunje
 pri Cerknici
 Petrič Jože, Dane pri Ložu
 Petrič Marij a-Zofka, Škrabče
 na Blokah
 Petrič Tonček, Bezuljak pri
 Cerknici
 Petrovič Pavel, Vrzdenc pri
 Horjulu
 Petrovski, Poljska
 Pirnat, ostali podatki neznani
 Pižmolt Janez, Hudeje pri
 Trebnjem
 Plantan Ladislav-Lado,
 Ljubljana
 Plevel Franc-Joki, Ljubljana
 Plevnik Ivan, Ljubljana
 Podlogar Milan, Selnik nad
 Igom
 Podržaj Jože-Šimen, Iška vas
 Podržaj Vid, Pokojišče
 Poglajen Metoda-Majda,
 Ljubljana
 Polak Bojan-Stjenka Knap,
 Ljubljana
 Popek Alojz-Vandek, Bezuljak
 pri Begunjah
 Popek Tone-Maks, Bezuljak
 pri Begunjah
 Potočnik Štefan-Slavko, Ptuj
 Požar Franc, Zamostec pri
 Sodražici

Požar Savo, Zamostec pri
 Sodražici
 Prebil Albin-Brinski, Ljubljana
 Prebil Jože, Ljubljana
 Prebil Zdravko-Abi, Brezovica
 Primožič Anton-Tonček,
 Šentrupert pri Mirni
 Pristavec Janez, Padež nad
 Borovnico
 Puc Lojze-Maks, Podkraj
 Pucihar Ivanka, Selnik nad
 Igom

Rajna Leopold-Cveto, Ljubljana
 Ravnikar Andrej, Pokojišče
 Ravnikar Jože-Nace, Pokojišče
 Ravnikar Jože-Pavel, Pokojišče
 Rauh Alojz-Potemkin, Slavski
 laz pri Fari ob Kolpi
 Ravbar Jože-Još, Trzin
 Razdrih Antonija, Prezid
 Razdrih Janez-Gozdar, Šmarata
 pri Ložu
 Razdrih Lovrenc, Vrhnika pri
 Ložu
 Recko Franc-Urban, Šentvid
 pri Grobelnem
 Remškar Miroslav-Selasi,
 Horjul
 Resman Jože, Novi Lazi pri
 Cabru
 Rezelj Viktor, Ljubljana
 Rihar Jaka, Verd
 Robežnik Cveta, Ljubljana
 Rogelj Jože-Jaka, Preserje
 Rot Anton, Cerknica
 Rudolf Alojz, Ravne prizilcah
 Rudolf Janko, Križ pri
 Komendi
 Rudolf Stane, Ravne prizilcah
 Rupar Jože, Beograd
 Rupret Franc, Iška vas
 Rus Anton-Aleks, Travnik v
 Loškem potoku
 Rus Anton, Travnik v Loškem
 potoku

Sabadin Vilko-Matija,
 Sv. Anton
 Samardžija Vera, Vrbljene

Selan Anton-Tomaž, Log pri
 Brezovici
 Sever, ostali podatki neznani
 Smolič Marica-Majolka,
 Kočevje
 Sojer Franc-Gustelj, Notranje
 gorice
 »Srbo« Nikola, Bosna
 Srebotnjak Anton-Zika,
 Ljubljana
 Snel Franc-Dušan, Borovnica
 Srnjak Jože-Blaž, Barje
 Stamejčič Marjan-Aco,
 Ljubljana
 Stegnar Franc-Kolumb
 Sterle Franc-Nino, Viševak pri
 Ložu
 Sterle Jakob-Geno, Stari trg
 pri Ložu
 Sterle Vilko-Rade, Viševak pri
 Ložu
 Steržaj Franc, Rakek
 Strah Franc, Lavrica
 Strajner Franc, Mokronog
 Strežek Jože-Lipe, Šmarje-Sap
 Strle Vinko, Iška
 Suhadolc Fani-Olga, Podpeč

Šepc Miro, Dane pri Ložu
 Šilc Janez, Kržetl pri Sodražici
 Šilc Majda, Kržeti pri Sodražici
 Šemrov Lado-Neguš
 Šimen Franc-Triho
 Šimnic Konrad-Crt, Vrhnika
 Šinkovec Franc-Tiček, Ribnica
 Šivec Franc, Iška vas
 Šivec Matevž, Skrilje nad Igom
 Škof Edo, Ljubljana
 Škraba Jakob-Miha, Ig
 Škraba Jule-Kovač, Ig
 Škraba Rado-Gorazd, Ljubljana
 Škrbec Janez, Skrilje nad
 Igom
 Škrk Bojan, Ljubljana
 Škulj Anton-Tonček, Zerovnica
 Škulj Jože-Stane, Iška vas
 Šlamberger Vili-Brkič,
 Ljubljana
 Šparovec Jože-Ramar, okolica
 Grosuplje

Šoba Franc-Jure, Ljubljana
 Stagi jar Branko-Božič, Zagreb
 Šteblaj Franc, Iška vas
 Štefančič Franc-Borut, Ivanje
 selo pri Rakeku
 Štritof Franc-Branko, Ponikve
 pri Zilcah
 Štritof Franc-Krištof, Cajnarji
 Štritof Janez-Zan, Ponikve
 pri Zilcah
 Štruncelj Karel, Ljubljana
 Šumrada Vinko-Radoš, Podgora
 pri Ložu
 Šumrada Jakob, Kozaršče pri
 Ložu
 Šušteršič Vinko, Dol pri
 Borovnici
 Šušteršič Jože-Još, Stara
 Vrhnika
 Šušteršič Tomaž-Tomo, Stara
 Vrhnika
 Tacer Jože, Rakek
 Tekavčič Alojz-Luka,
 Žužemberk
 Tekavec Alojz, Otave pri
 Cerknici
 Tekavec Janez-Lisjak, Ulaka
 na Blokah
 Tekavec Ludvik-Janko, Zahrib
 na Blokah
 Tisovec Jože, Straža pri Novem
 mestu
 Tomažič Maks-Milan, Ljubljana
 Tomc Ivan-Habe, Ljubljana
 Tomšič Franc-Tonko, Ponikve
 Tomšič Stane-Ambrož,
 Ljubljana
 Tory, Celje
 Trampuš Franc-Štefan,
 Medvode
 Troha Stanislav-Slavc,
 Borovnica
 Trpin Marija, Podmelec
 Turk Janez-Pavle, Verd
 Turk Marija
 Turšič Stane, Brezovica
 Tuta Jože-Grom, Zatolmin
 Učakar Marjan, Ljubljana
 Ule Feliks, Vrh pri Ložu

Urbančič Anton-Kvirin, Rakek
 Uršič Ludvik-Čarman,
 Dobravice pri Igu
 Usenik Franc-Kras, Krvava
 peč

Valušnik Franc-Gorenjc,
 Trebnje
 Vamberger Ivan, Ljubljana
 Vengust Albin-Hrast, Duplica
 Verbič Tončka, Preserje
 Vesel Jože, Travniki v Loškem
 potoku
 Vidmar Alojz, Padež
 Vidmar Ivan, Lož
 Vidmar Jernej, Padež
 Vidmar Jože, Lož
 Vidmar Roman, Celje
 Vidmar Tone-Luka, Verd
 Vodnjar Stane-Zdene,
 Ljubljana
 Vovk Marija-Vesna, Gradišče
 Vrečar Viktor, Lavrica
 Vrhovec Alojz-Fonza, Zagreb
 Vrhovec Alojz, Stari trg pri
 Ložu
 Vrhovec Mirko, Vrhovci pri
 Ljubljani
 Vrhunc Franc-Franjo, Železniki
 Vrščaj Črtomir, Trst

Zakrajšek Lojze, Storovo na
 Blokah
 Zakrajšek Milan, Ravnik na
 Blokah
 Zalar Anton-Vandek, Krušče
 na Blokah
 Zalar Janez-Mac, Ljubljana
 Zalar Stane, Gradiško na
 Blokah
 Založnik Marjan-Marko,
 Notranje gorice
 Zbačnik Alojz, Travniki v
 Loškem potoku
 Zdešar Janez, Horjul
 Zdešar Mirko, Horjul
 Zgonc Tone-Gašper, Vel.
 Osolnik pri Robu
 Zima Polde, Ljubljana
 Zorc Nande-Riko, Brezje

Zupan Zvonimir, Železna Kapla
Zupančič Anton-Cebokej,
Ljubljana
Zupančič Franc-Ivan, Storovo
na Blokah
Zupančič Jože-Kostja, Štorovo
na Blokah
Žagar Anton-Zvone, Iška vas
Žagar Ivan-Mijo, Iška vas
Žagar Janez, Iška vas
Žagar Janez, Stari trg pri
Ložu

Žagar Vinko, Stari trg pri
Ložu
Železnik Franc-Krjavelj, Golo
Zidan Janez, Ljubljana
Zigmond Stane, Zerovnica pri
Cerknici
Žitnik Stana, Ljubljana
Žlindra Anton-Janoš, Ljubljana
Žnidaršič Franc-Viktor, Dolenje
jezero pri Cerknici
Žnidaršič Janez, Podcerkev pri
Ložu

**PADLI V ŠERCERJEVI BRIGADI OD USTANOVITVE BIGADE
6. OKTOBRA 1942 DO KONCA LETA 1943**

PADE2 NAD BOROVNICO
13. oktobra 1942

Lešnjak Ivan, Lešnjaki na
Blokah
Nikola — »Srbo« iz Bosne
Petrič Tonček, Bezuljak pri
Cerknici
Rudolf Alojz, Ravne pri Zilcah

DOLOMITI 15. oktobra 1942

Kroflič Zdravko, Ljubljana, ubit
ob eksploziji ročne bombe

GORENJE OTAVE
17. oktobra 1942

Debevc Franc, Borovnica

DOBEČ PRI CERKNICI
24. oktobra 1942

Kovač Konrad, Rašica pri Vel.
Laščah

BRINOVEČ V DOLOMITIH
26. oktobra 1942

Petrovski, Poljska

USTJE NAD GORNJIM IGOM
5. novembra 1942

Poglajen Metoda-Majda,
Ljubljana

MOKRC
6. novembra 1942

»Bolte«, nekje z Barja, drugi
podatki neznani

MOKRC
29. novembra 1942

Frank Franc-Edo, Logatec
Korošec Jože, Hudi vrh na
Blokah
Sever, drugi podatki neznani

STARO APNO (ŠKOCIJAN)
PRI TURJAKU
18. decembra 1942

Gornik Ivan, Nova vas na
Blokah
Bartol Ludvik-Aljoša, Travnik
v Loškem potoku
Intihar Alojz-Tarzan, Zavrh
na Blokah
Tory, trgovski pomočnik, Celje
Golob Jernej, Golo nad Igom,
ranjen in umrl na Mokrcu

ZGONCE V RUTAH
21. decembra 1942

Perme Jože-Kekec, Spodnja
Slivnica pri Grosupljem
Greljo Ivan, Dolenja Brezovica
pri Podpeči

Medved Nace, nekje z
Dolenjskega
Dva neznana borca

RUNARSKO NA BLOKAH
23.—24. decembra 1942

Hiti Jože, Ravne pri Zilcah
Hrbljan Francka-Sonja, Ravne
pri Zilcah, ranjena, umrla v
bolnišnici

GORA NAD SODRAŽICO
26. decembra 1942

Conč Jože-Prlek, okolica
Ljutomera
Knap Ivan-Rudar, Zala pri
Zilcah

**SV. URH — ZAVRH NA
BLOKAH**
1. januarja 1943

Mikuš Franc-Marko, Rakek
Urbančič Anton-Kvirin, Rakek

LUŽARJI 5. januar 1943

Kušar Stane-Zeleni, Notranje
gorice
Prebil Stane-Brinski, Ljubljana
Šimnic Konrad-Črt, Vrhnika

POBOČJE MOKRCA
januarja 1943

Dolšek Alojz, ranjen in ujet,
ubit od belogardistov

**DEDNIK IN NAREDI V
RUTAH** 3. februarja 1943

Jovanovič Zdravko, Osladič
pri Valjevu, Srbija
Milavec Štefan-Jager, Osrednek
pri Zilcah
Peček Stane-Casar, Golo nad
Igom
Pirnat, drugi podatki neznani

SEDLO NAD SODRAŽICO
7. februarja 1943

Pangeršič Marjan, Škocjan na
Dolenjskem

JELENOL PRI GRČARICAH
15. februarja 1943

»Cigo« iz okolice Logatca, drugi
podatki neznani

KNEŽJA NJIVA PRI LOZU
22. februarja 1943

Anžič Anton-Marko, Škofljica
Line Lovro-Jovo, Šentvid pri
Stični
Vidmar Jernej-Aleks, Padež

**PODTURN PRI DOLENJSKIH
TOPLICAH** 1. marca 1943

Lušina Janez, Horjul
Ogorevc Franc, Bistra pri
Borovnici
»Radovan«, drugi podatki
neznani
Zalar Janez-Mac, Ljubljana

MALI KORINJ V SUHI
KRAJINI 17.—18. marca 1943

Groznič Ivan-Janez Jelševar,
Zagorje ob Savi
Jankovič Ivan, Črna vas na
Barju
Mlakar Francka, Kotel na
Blokah
Novak Žarko, Ljubljana
Sedej Stanko, Idrija
Uršič Ludvik, Dobravice pri
Igu
Vrečar Viktor, Lavrica
Neznan borec

HINJE 18. marca 1943
Lazar Anton, Idrija

STARI LOG 19. marca 1943
Štrukelj Felicijan, Tolminski
lom, ustreljen po nesreči

KLEČ PRI STAREM LOGU
20. marca 1943

Lukšič Alojz-Bradač,
Šentjernej na Dolenjskem

NOVA ŠTIFTA — DANE PRI
RIBNICI 22.-25. marca 1943

Furlan Miha-Mihol, okolica
Borovnice
Hirš Franc, Lipa pri Kočevju
Lapanje Marjan, okolica Idrije,
padel na Travni gori
Manfreda Cvetko, Idrija ob
Bači
Peternelj Peter, Ljubljana
Martinec Ivan-Langi, Rudnik
pri Ljubljani, ranjen, umrl
v Lazcu

BUTORAJ PRI ČRNOMLJU
22. aprila 1943

Lahajner Gabrijel, Ceplez pri
Cerknem

MAVRLEN NAD ČRNOMLJEM
24. aprila 1943

Korenčan Viktor, Zaklanec pri
Horjulu
Dolinar Jože, Ljubljana
»Prinček«, drugi podatki
neznani

BREZOVA REBER PRI
SEMIČU 27. aprila 1943

Golob Franc, Davča nad
Železniki
Mravlje Polde, Tolmin
Križič Janez, Čekovnik nad
Idrijo

OKOLICA SEMIČA
18.—20. maja 1943

Gradišar Jože-Cveto,
Mramorovo na Blokah
Meze Aleš-Cveto, Logatec

SINJI VRH OB KOLPI
20. maja 1943

Štrukelj, verjetno iz
Tolminskega loma

TRAVNA GORA 6. junija 1943

Šušteršič Vinko, Dol pri
Borovnici

JANCE 7. junija 1943

Zdešar Janez-Zan, Horjul —
ujet in ustreljen

VRBICJE PRI PODTABORU
10. junija 1943

Neznan borec iz Primorske

VRH PRI TURJAKU
13. junija 1943

Petrič Stanko, Vrhnika pri
Ložu
Žnidaršič Ančka, Rajndol pri
Kočevju, ranjena, umrla v
bolnišnici na Rogu

VIDEM — KRKA
15. junija 1943

Pisk Alojz, Pečine na
šentviški gori

MALE VRHE NAD MULJAVO
16. junija 1943

Ahlin Janez, Škofljica
Križič Viktor, Čekovnik nad
Idrijo
Krivec Jernej, Gumnišče pri
Škofljici, ranjen in umrl na
prenosu v bolnišnico
Pantar Matija, Ograja pri
Moravi, ranjen, umrl v
Dragan j ih selih   A

REBER PRI ŽUŽEMBERKU
18. junija 1943

»Gustelj«, Ljubljana, ujet in
ustreljen v Trebnjem

AJDOVEC 24. junija 1943

Korošec Alojz-Aleš, Reparje
na Blokah

**PODGRAD PRI NOVEM
MESTU 2. julija 1943**

Košir Viktor-Vine, drugi
podatki neznani

**VELIKO MRAŠEVO
8. julija 1943**

Razdrih Lovrenc, Vrhnika pri
Ložu, padel pri prehodu čez
Krko

**PENDIRJEVKA NA
GORJANCIH 10. julija 1943**

Hladnik Julijan-Maks, Masora
nad Idrijo
Lavrič Anton, Skrilje nad
Golim
Petkovšek Jože-Džoni, okolica
Vrhnike
dva neznana borca

**FABRIKA NA GORJANCIH
16. julija 1943**

Jerman Hilarij -Vasilij, Logatec,
padel po nesreči

POKOJIŠČE 17. julija 1943

Babšek Ivan-Ciril, Dol pri
Borovnici

**VRHTREBNJE NAD
TREBNJIM 25. julija 1943**

Bavec Stanko, Iga vas pri
Ložu
Bukovec Marko, Ceplje pri
Banja loki, ranjen umrl
na Ajdovcu
Lapajne Janez, Čekovnik nad
Idrijo

**DOBRNIČ — ŽUŽEMBERK
25.-28. julija 1943**

Fon Anton, Ljubljana

Kikelj Slavko, Pečine na
Šentviški gori
Mihelič Franc, Podnart
Pregelj Alojz, Gaber je pri
Štanjelu
Vamberger Ivan, Ljubljana
Nebec Karel-Polak, Lavrica
Steržaj Jože, Rakek

**GORENJI VRH NAD
TREBNJIM 28. julija 1943**

Murovec Alojz, Idrija ob Bači
Smit Jože-Šimen, Železniki
en neznan borec

**SELA PRI SUMBERKU
30. julija 1943**

Manfreda Milan, Klanec pri
Tolminu

MEDVEDICA avgusta 1943

Soba Franc-Jure, Ljubljana,
ubit pri eksploziji granate
Sumrada Jakob, Kozaršče pri
Ložu, ranjen in umrl v
bolnišnici

JELENOV ZLEB avgusta 1943

Zima Polde, Ljubljana

**PIJAVA GORICA
20. avgusta 1943**

Kostelič Polde, verjetno iz
Kostela ob Kolpi
Modec Franc-Luka, Rakek

**GOLO NAD IGOM
22. avgusta 1943**

Kanduč Ivan-Sinko, Idrija

MOKRC 26. avgusta 1943

Rus Anton-Aleks, Travnik,
ranjen pri Verdu, umrl na
Mokrcu

KRVAVA PEČ 1. septembra
1943

Gruden Alojz z-Paver, Mala vas
pri Grosupljem

GRČARICE
8.—10. septembra 1943

Bizjan Maks, Ljubljana
Kucler Aleksander, Drenov grič,
ranjen, umrl 18. 10. 1943 v
Črnomlju

Kunc Franc, Ladra pri
Tolminu
Medved Geli, Postojna
Mramor Leopold-Tomaž,
Slugovo na Blokah
Tušar Andrej, Straža pri
Cerknem

Zupančič Janez-Gregor,
Štorovo na Blokah

PUDOB PRI LOZU
12. septembra 1943

Kogovšek Vinko-Radovan,
Dravlje pri Ljubljani

ILIRSKA BISTRICA
15. septembra 1943

Božič Franc, Otalež pri Idriji
Braniselj Janko, Cerknica
Kebelj Jože, Mirna peč
Kraševac Anton, Dane pri Ložu
Kraševac Jernej, Ulaka na
Blokah

Vidmar Roman, Celje
Vrbinc Anton, Bizovik
»Zekan«, Tomišelj
Zupan Zvonimir, Železna
Kapla

VELIKE LAŠČE oktobra 1943

Tekavec Alojz, Otonica pri
Cerknici

RIBNICA oktobra 1943
Stegovec Leopold iz Gaberja,
zgorel v bolnišnici
Puzič Osman-Okica iz Bosne

CERKNICA oktobra 1943

Vidmar Stanko, drugi podatki
neznani

ZAVRH NAD BOROVNICO
oktobra 1943

Ponikvar Anton, Dolenje
jezero pri Cerknici

ARTVIZE V BRKINIH
10. oktobra 1943

Lavrič Franc, Travnik v
Loškem potoku
Giovanni, Italija

CRNI LUG IN GEROVO
18.—21. oktobra 1943

Karletič Ivan
Čeh Jože, Hrušica
Kobal Alojz
Kujundžič Ludvik

TRAVNIK V LOŠKEM
POTOKU oktobra 1943

Levstik Janez, Travnik

PETELIN JEK NAD BABNIM
POLJEM 31. oktobra 1943

Knap Ludvik, Zala pri Zilcah

BABNO POLJE IN PREZID
6. novembra 1943

Bizjak Franc, Jakovica pri
Planini

Hiti Ivan, Ravne pri Zilcah
Molek Jože, Borovnica
Urh Franc

OTROBOVEC NAD LOŠKO
DOLINO 6. novembra 1943

Zigmund Franc, Vrhnika pri
Ložu

MAŠUN novembra 1943

Čišić Ibro, Bosna
Doles Franc, Ravne pri Zilcah
Kosin Janko, Iga vas pri Ložu
Šraj Tone-Aljoša, Nova vas
na Blokah

PODGRAD novembra 1943

Rakovec Anton, Podnart

KOZINA novembra 1943

Nodilo Marko

JURIŠČE PRI PIVKI
novembra 1943

Bežan Emil, Ljubljana

KOČEVSKI ROG
novembra 1943

Pogačnik Jože, Zaloše pri
Podnartu

TATRE V BRKINIH
14. novembra 1943

Bartol Franc, Gotenice
Česnik Franc, Palčje pri Pivki
Česnik Jože, Palčje pri Pivki
Dolmin Tonček, Grčarice
Eržen Ana, Ljubljana
Florjančič Franc, Cerkno
Gorše Jože, Grčarice
Gostinčič Franc, Obrov
Kavčič Mihael, Tolmin
Kokalj Alojzija, Kranj
Lazar Alojz, Radana vas
Maglica Franc, Golac
Pardupsky Jože, Ljubljana
Peternel Janez, Planina pri
Cerknem
Rovan Franc, Grčarice
Robežnik Cveta, Ljubljana
Štefančič Stane-Borut, Ivanje
selo pri Rakeku
Ševa Ziad, Mostar
Škvarča Jože, Vranoviči
Tomšič Karel, Koritnice pri
Knežaku

Trškan Sandi, Ljubljana
Turk Janez-Pavle, Verd
Zadel Ivan, Artviže
Zbačnik Angela, Travnik v
Loškem potoku
Žagar Janez, Grčarice

MILANOV VRH NAD
PREZIDOM
15. novembra 1943

Jurca Franc, Belsko pri
Postojni
Jenko Srečko, Topole pri
Ilirski Bistrici

PIVKA 17. novembra 1943

Kalan Jože-Bolta, Ljubljana
Štrukelj Feliks-Zdravko

VELIKI LAŠČE
3. decembra 1943

Turšič Ludvik, Bezuljak pri
Cerknici

RAKITNICA PRI RIBNICI
8. decembra 1943

Krčmar Radojka iz Hercegovine

KOČEVJE
10.—12. decembra 1943

Delač Jože, Jakšiči pri Fari
Hočevar Tončka, Velike Lašče
Križ Janez-Volbank, Ljubljana
Lunka Franc, Zerovnica pri
Cerknici
Verbič Vera, Slivje
Vivod Vojko, Vipava
Vrhovec Mirko, Vrhovci pri
Ljubljani
Žagar Franc, Babno polje

POLOM PRI KOČEVJU
24. decembra 1943

Ferjančič Karel, Podraga pri
Vipavi
Kraševac Bogomir, Pudob pri
Ložu
Ukmar Albert, Renče

A

Afrika — 67, 118, 226, 324
 Ahac — 244, 251
 Ajdovec — 72, 102, 105, 106, 170,
 248—250, 275, 276, 286, 292, 293,
 Ajdovščina — 375
 Ajdovščina (hrib) — 371
 Aleks, glej Rus Anton
 Aleš, glej Čerin Miha
 Aljoša, glej Bartol Ludvik
 Ambrožič Lado-Novljan — 275
 Ambrus — 171, 176, 177, 179 do
 182, 191
 Ančka (minerka) — 242, 243, 251,
 406
 Angelca (bolničarka) — 42
 Anžič Anton-Marko — 147
 Artmanja vas — 283
 Artviže — 369, 370, 372, 373, 436
 AVNOJ — 140
 Avstralija — 18
 Avšič Jaka — 300
 Avžlokar Jože — 59

B

Babna gora — 286
 Babna polica — 28, 144, 199
 Babno polje — 28, 144, 170, 379,
 381, 399, 403—410, 414, 418,
 442, 445, 494, 495
 Babšek Ivan-Ciril — 36, 37, 188,
 196, 254
 Bač — 350, 352
 Badoglio Pietro — 291, 310
 Balant, glej Mihelič Franc

Balantinov vrh — 321
 Balkan — 310, 443
 Bambič (komandir baterije) —
 418
 Bambič Alojz — 304
 Bane — 448, 452
 Banja Loka — 442
 Baraga (mitraljezec) — 419
 Barka — 367, 369, 419, 420
 Barlič Janez-Pavle — 393
 Bartol Franc — 435
 Bataljoni:
 NOV in POS:
 — Levstikov — 274, 275, 360
 — Manevrski ali Gašperjev —
 14
 — Šercerjev — 19, 23—25, 32,
 78, 94, 290
 italijanski:
 — 1. bat. 31. tank. polka — 317
 — 1. bat. 51. polka — 191,
 192, 196, 197, 240, 246, 247,
 292
 — 1. bat. XXII. sektorja ob-
 mejnih straž — 127
 — 1. črnih srajc — 176, 180
 — 1. posebni — 241
 — 1. posebni črnih srajc —
 184, 293
 — 2. bat. 23. polka — 278, 283
 — 2. bat. 51. polka — 310
 — 2. bat. 52. polka — 292
 — 2. posebni — 197, 293, 310
 — 3. bat. 52. polka — 292, 310
 — 3. posebni — 247

- 3. posebni črnih srajc — 181—184, 186, 188, 189
- 4. bat. XXVI. sektorja obmejnih straž — 139
- 4. črnih srajc — 187, 292
- 7. delavski — 187
- 54. črnih srajc — 310
- 71. črnih srajc — 191—193, 196, 197
- 104. črnih srajc — 240, 246, 247
- 177. črnih srajc — 278, 292
- posebni divizije Cacciatori — 154, 155, 162, 179—181, 183
- posebni divizije Isonzo — 184
- posebni divizije Macerata — 184
- belogardistični:
  - Štajerski — 322
- nemški:
  - dopolnilni 71. divizije — 420
- Batog, glej Klemenčič Leon
- Bavec Stanko — 279
- Bebler dr. Aleš-Primož — 12 do 16, 29, 362
- Beč — 114
- Begunje — 26, 29, 30, 71, 112, 296, 337, 446, 447
- Bela cerkev — 228
- Belač, glej Weiss Janez
- Bela krajina — 13, 200, 202, 208, 209, 212, 213, 224, 226—228, 252, 274, 275, 296, 437, 442, 491
- Bele stene — 197
- Beli kamen — 164
- Benčič Drago-Brkin — 47, 99, 109, 161, 256, 336, 366, 479
- Benete — 86, 89, 94, 97, 294
- Berce France — 43, 128, 246, 308
- Beslač Mirko — 469
- Besnica — 235
- Bianchi Carlo — 59
- Bič — 106
- Biljevina — 383, 388
- Biserni (it. por.) — 184
- Bistrica — 204
- Bizjak Maks — 337
- Bizovik — 358
- Blatni potok — 150
- Blato — 192, 463
- Blažević Miha-Skrbčev — 428, 434
- Bloke — 13, 30, 51, 57, 71, 81, 92, 94, 98, 100, 112, 120, 127, 129, 130, 145, 151, 177, 294—296, 342, 446, 486
- Bloška planota — 71, 82, 94, 101, 110, 130, 149, 159, 168, 445
- Bloška polica — 445, 447
- Bobnar Franc-Gedžo — 182, 479, 480
- Bojanci — 209, 216
- Bojanski boršt — 247
- Bočkovo — 115
- Bojne skupine:
  - XXI. Aprile — 89, 127, 143, 176, 179, 189, 191, 193, 196, 197, 283, 308
  - Cannata — 283—286
  - Manca — 148, 150
  - Nizza — 89
  - Pelazzi — 278, 280, 282, 285, 286, 292
  - Perbellini — 127
  - Zara — 240
- Bolko (Brezar), glej Brilej Jože
- Bonazza — 139, 150
- Boncarji — 83, 486
- Boncek, glej Hiti Jože
- Bombač Franc-Zorko — 13, 136 do 139, 222
- Bor Matej — 69
- Borovec — 465
- Borovnica — 30, 36, 38, 149, 154, 193, 254, 255, 260, 375, 377
- Bosna — 70, 469
- Boštanj — 54, 246
- Boštetje — 109, 122
- Božakovo — 217
- Božič Franc — 358
- Bračič Mirko — 23, 56, 299, 309, 319, 340, 372, 399, 400, 403, 404, 407—409, 412, 432, 445, 461, 474, 480
- Bradač (mitraljezec) — 185
- Brajdič Rudi — 423, 428
- Braniselj Janko — 358
- Bratož Hinko-Oki — 244, 253, 260

Brenner Karl — 233
 Brest — 128, 306
 Brezje — 101, 210, 237
 Brezje (pri Cerknici) — 30
 Brezov dol — 180, 181
 Brezova reber — 210—213
 Brezova reber pri Dvoru — 167,
 250, 275
 Brezovica pri Borovnici — 57,
 103
 Brezovica pri Hrpeljah — 373
 Brezovo brdo — 368, 422, 434
 Breže — 186
 Brigade:
 — I. SNOUB »Tone Tomšič«
 — 12—14, 54, 64, 66, 72, 90,
 91, 102, 104—106, 129, 144,
 171, 176, 179—185, 188, 190
 do 193, 195, 197, 200, 218,
 228—231, 270, 271, 274—276,
 285, 287, 292—296, 302, 307,
 309, 310, 312, 318, 319, 324,
 326, 334, 338, 359, 360, 377,
 380, 381, 393, 400, 412, 418,
 445, 448, 451, 455, 457, 460
 do 462, 464, 466—469, 471,
 479, 486, 491
 — III. SNOUB »Ivana Grad-
 nika« — 271, 299, 304, 310
 do 313, 317, 318, 326, 334,
 342, 345, 360, 377
 — IV. SNOUB »Matije Gub-
 ca« — 172, 176, 177, 182,
 188, 192, 195, 228—230, 251,
 274, 275, 287, 292, 293, 360
 — V. SNOUB »Ivana Cankar-
 ja« — 12, 72, 98, 171, 172,
 176—182, 184, 185, 188 do
 193, 195, 200, 204, 228, 230,
 231, 234, 237, 239—241, 244,
 246, 247, 250, 255, 261, 262,
 266, 274, 275, 287, 292, 293,
 360, 448, 486, 490
 — VI. SNOUB »Slavka Šland-
 ra« — 360
 — VII. SNOUB »France Pre-
 šeren« — 271, 299, 334, 360
 — VIII. SNOB »Fran Levstik«
 — 449, 451, 457, 486, 490
 — IX. SNOB — 345, 381, 382

— X. SNOUB »Ljubljanska«
 — 345
 — XIII. hrvatska »Rade Kon-
 čar« — 72, 204, 205, 219,
 220, 226, 380, 381
 — XIII. SNOB »Loška« —
 359, 380, 391, 437, 449, 451,
 452, 457, 460, 462, 464—468,
 471, 476, 479, 486, 491
 — »Rabska« — 363, 367
 — »Snežniško-brkinska« —
 353, 358, 359, 362, 364, 369,
 373, 391, 393

Broz Josip-Tito — 10, 139, 140,
 252, 361

C

Cannata (it. polk.) — 283, 284
 Capuder Danilo — 434
 Celje — 329
 Cene, glej Erjavec Ivan
 Cerklje — 263, 375
 Cerknica — 38, 57, 71, 92, 104,
 112, 120, 170, 345, 358, 375, 446
 Cerkniška dolina — 18, 71, 445,
 448, 460
 Cerkno — 437
 Cikava — 237
 Ciril, glej Babšek Ivan
 Ciril, glej Mlinar Jože
 CK KP Slovenije — 38, 39, 213
 Crni Lazi — 391—393
 Crni Lug — 381—386, 388, 389,
 391, 408, 436
 Curk Anton-Gorjan — 47, 66
 Cvar (komandir karavle) — 203
 Cveto (mitraljezec) — 279, 282,
 397
 Cveto, glej Meze Aleš
 Cvibelj — 276

C

Cabar — 138, 342, 382, 394
 Čabranska polica — 392
 Čekovnik — 212
 Čelje — 418, 432
 Čepeljnik Mirko — 256
 Cepno — 464
 Čerin Miha-Aleš — 256, 334, 350,
 380, 405, 408, 437, 443, 445,
 465

Černe Franc — 397
Černe Zvone — 256, 339

Čete:

- Langijeva — 14, 17, 43, 176
- Marcandlova — 47
- Ribniška — 70
- Udarne Smelijevega bataljona — 47

Čičarija — 374

Ciro, glej Triller Ciril

Čonč Jože-Prlek — 14, 63, 85, 88, 90

čopič, glej Seljak Ivan

Črmošnjice — 251

Črni potok — 491

Črnomelj — 202, 203, 205—209, 212, 219, 220, 252, 350, 442

Črt (komisar čete) — 284

Črt, glej Šimnic Konrad

Črvivnik — 38

Čušperk — 308, 449, 492

D

Daki, glej Semič Stane

Daljne njive — 220

Dane (pri Ribnici) — 187, 189, 191—193, 196, 197

Dane (v Loški dolini) — 345, 358

Danski studenec — 397

Darko, glej Gracelj Joško

Davča — 212, 309

David, glej Perc Stane

Debeče — 229—231, 233

Debevc Franc — 38

Dedna gora — 411, 416, 417, 433

Dednik — 108, 122, 123, 125, 127, 159

Defar Branko-Striček — 215, 389

Delnice — 380—384, 387, 392, 397, 408, 442

Del Rosso (it. por.) — 184

Denvir John-Frenk — 55, 124, 297, 306, 315, 339

Derenčin Franc — 444, 452, 453, 462, 476

Destovnik Karel-Kajuh — 403, 418, 438

Divača — 367, 369, 379

Divizije:

NOV:

- XIV. divizija — 270, 271, 293, 299, 306, 309—311, 314, 316—319, 359, 360, 364, 367, 373, 376, 378, 380 do 382, 391—394, 398, 400, 414, 433, 445, 446, 448, 461, 464, 466, 467, 474, 486, 487, 490—492, 494

- XV. divizija — 288, 373, 380, 442, 467, 486, 490, 4Q1 4QR

- XVIII. divizija — 345, 360, 373, 380—382, 399, 400, 467, 490

italijanske:

- Cacciatori delle Alpi — 127, 187, 207, 277, 296, 308, 316
- Isonzo — 180, 187, 196, 197, 202, 277, 293, 308
- Lombardia — 202, 277
- Macerata — 142, 143, 148, 154, 180, 187, 191, 197

nemške:

- 1. tankovska Adolf Hitler — 442
- 44. grenadirska — 442
- 71. pehotna — 356, 380, 442
- 162. turkestanska — 442, 485, 487, 491
- divizija Prinz Eugen — 368
- SS grenadirska Wiking — 442

Divizioni:

- I. art. XIV. divizije — 377, 381, 411, 418

Dob — 102, 105

Dobe — 260

Dobec — 26, 30, 34, 35, 39 do 42, 46, 85, 88, 170, 179

Dobliče — 252

Dobličica — 206

Dobovičnik Stane-Krt — 12, 15, 71, 109, 139, 222, 400, 443, 446, 462

Dobovšek Franc-Zdenko — 452, 462, 463

Dobrava — 105, 170, 172, 248,
 280, 285
 Dobravica — 179
 Dobravice — 216, 220, 224, 253,
 274
 Dobrepolje — 54, 72, 77, 80, 397,
 449
 Dobrepoljska dolina — 171
 Dobrnič — 167, 170, 171, 248,
 275—277, 279, 280, 282—284,
 286, 289, 291, 293
 Dobrunje — 304
 Dol — 495
 Dolenc Franc — 304
 Dolenja vas (Mokronog) — 105
 Dolenja vas (Ribnica) — 14, 64,
 186—188, 190, 192, 326, 333,
 334, 464, 469, 486
 Dolenje Vreme — 437
 Dolenji Suhadol — 267
 Dolenjska — 29, 107, 159, 251,
 296, 442, 443
 Dolga vas — 466, 467, 487
 Dolmin Tonček — 435
 Dolnja Lokvica — 253
 Dolomiti — 38, 46, 47, 49, 52, 69,
 100, 169, 170, 213, 226, 271, 293,
 300, 303, 362
 Dolščaki — 55, 125
 Dolž — 267
 Došenovič Mico — 469
 Dougan dr. Danilo — 416
 Draga — 138, 139, 195
 Dragatuš — 202, 205, 219
 Drage — 214, 216, 495
 Dragomlja vas — 253
 Drašiči — 217, 218
 Drenik — 237
 Drenovec Franček — 416
 Drenov grič — 51
 Drskovče — 363
 Družina Adriana-Olga — 60, 99,
 215, 243, 253, 332, 383—385,
 Družinska vas — 228
 Dubrovič Milivoj-Rado — 280,
 282, 464, 481
 Duhovnik Stane — 345
 Dujmovič Peter — 428, 434
 Dunaj — 20
 Dvor — 177, 182, 184, 294, 491
 Džuro, glej Klopčič Metod

E

Edo, glej Frank Franc
 Efenka, glej Kovačič Ivan
 Erjavec Ivan-Cene — 54, 80, 92
 Eržen Ančka-Cveta — 435
 Evropa — 43, 226, 310, 366

F

Falco Marini — 279
 Fara — 83, 130, 343
 Ferjančič Karel — 492
 Ferdreng — 201, 204, 330
 Ferlinc Marjan — 334
 Fiat (komandir čete) — 424, 435
 Filej Zeljko-Zapad — 422
 Filipčič Andrej-Lukov — 428,
 434
 Filipič Alojz-Miha — 365, 426,
 427, 432, 435, 445
 Firenze — 36
 Florjan Notranje, glej Močnik
 Cveto
 Francija — 18
 Frank Franc-Edo — 62, 80
 Frenk, glej Denvir John
 Fridrihštajn — 478, 487
 Furlan Drago — 42, 85, 380
 Furlan Jože-Bogdan — 493
 Furlan Miha-Mihol — 193

G

Gaber je — 235
 Gaberk — 418, 425
 Gabrje — 267, 268
 Gambara Gastone — 115, 116,
 152, 180, 183, 188, 237, 240,
 241, 256, 257, 277, 282, 283, 286,
 291, 293, 307, 310, 341, 342, 375
 Gams (komandir voda) — 206
 Garibaldi, glej Korošec Franc
 Gašparci — 383
 Gašper (komandir čete) — 279
 Gašper, glej Simončič Vinko
 Gedžo, glej Bobnar Franc
 Genovese Michele — 196, 197
 Geroovo — 375, 382—384, 389, 391,
 393
 Gerovski Kraj — 390, 391
 Ghe Carlo — 127, 139, 143, 150,
 152

- Glažuta — 141, 142, 163, 195, 196,
395—397, 477
- Glavni štab NOV in PO Hrvat-
ske — 158, 252
- Glavni štab NOV in PO Slove-
nije — 9—12, 14—16, 45, 58, 64,
66, 67, 69, 80, 81, 91, 93, 100,
102—104, 107, 112, 121, 122,
128, 129, 150, 156, 158, 170, 197,
213, 225—227, 229, 240, 252,
267, 270, 272, 274, 275, 288, 300,
303, 340, 344, 349, 353—355,
360, 362, 364, 373, 374, 400, 442,
448, 449, 461, 489
- Globel — 143
- Golac — 358
- Goli vrh — 146, 183
- Goljak — 418
- Golo — 61, 126, 155, 237, 246, 267,
304, 306—308, 311, 328, 338
- Golob Franc — 212
- Golob Roman-Štefan Jereb — 12
- Gomance — 375, 379
- Gora — 86, 89, 109, 132, 142 do
144, 159, 163, 188
- Gorazd, glej Sinkar Tone
- Gorenje, glej Valušnik Franc
- Gorenje Otave — 38, 113, 114
- Gorenje Poljane — 318, 399
- Gorenji Podšumberk — 285, 287
- Gorenji vrh — 285
- Gorenska — 47, 64—66, 159, 255,
271, 300, 309, 337, 359, 360, 362
- Goriča vas — 188
- Gorjanci — 212, 228, 251, 253,
258—261, 266—268, 275, 277,
278, 305, 322, 493, 495
- Gorkič Dušan — 121, 256, 290,
346, 380, 443, 464, 466, 474
- Gornja Lokvica — 222, 224, 253
- Gornje Jelenje — 381
- Gornje Laze — 494
- Gornji Ig — 155
- Gorski Kotar — 380—382, 385 do
387, 393, 468
- Gorše Jože — 249, 435
- Gosposka bajta — 387, 388
- Gotenica — 140—142, 163, 188,
325, 399, 435
- Goteniška gora — 200
- Goteniški vrh — 142
- Gozdar — 181
- Gracelj Joško-Darko — 309, 316
- Gradenc — 183, 294
- Gradež — 31
- Gradišče — 237, 240—242, 246,
254
- Gradiško — 127
- Gradnik — 216, 217, 253
- Grahovo — 30, 70, 71, 345, 446,
447, 461
- Grajšovka — 170, 403
- Grapine — 421, 422, 425, 426,
432
- Grazioli Emilio — 23, 375
- Grčarice — 26, 140, 141, 163, 191,
192, 310, 321, 323—327, 330 do
334, 336, 337, 339, 341, 342, 362,
397, 435, 461, 480
- Grčija — 290
- Grdadolnik — 49
- Gregorič (prof.) — 478
- Grintovec — 184
- Grlica Jože — 421
- Grmada — 276, 285
- Grmada (v Brkinih) — 370
- Groblje — 259
- Gros Maksa — 110
- Grosuplje — 44, 54, 94, 101, 104,
109, 154, 163, 237, 246, 257, 293,
314, 375, 442, 449, 457
- Groznik Janez-Jelševar — 36,
177
- Gruden (mitraljezec) — 279
- Gruden Alojz-Paver — 32, 313
- Grupacije:
- XI. obmejnih straž — 127,
135, 139, 143, 187, 191, 196,
197, 296, 308, 310
- Grupe odredov:
- I. grupa — 64
  - II. grupa — 47, 65
  - III. grupa — 12—14, 17, 19,
25
- Guček Milan — 353
- Gumnišče — 102
- Gustinčič Franc — 435
- Gusti, glej Malek Anton
- Guth Fridolin — 477—480, 483,
485, 487

H

Hace Matevž — 71, 90, 101, 403, 405, 413, 460
 Harb Stojan — 335
 Helidor, glej Jelen Alojz
 Hercegovina — 70
 Hinje — 171, 181, 182, 184
 Hirš Franc — 193
 Hitenje — 71
 Hiteno — 26
 Hiti Jože-Boncek — 37, 85, 86, 89
 Hitler Adolf — 360, 362
 Hočevan Franc-Sine — 354
 Hočevje — 171, 176, 177, 179
 Homer — 388
 Horjul — 48, 49, 301
 Hotedršica — 30
 Hrast — 205
 Hrastov dol — 247
 Hrbljan Zofka-Sonja — 42, 85, 86
 Hren Anton — 29, 81, 86, 92, 97, 343, 345
 Hrib (Bela krajina) — 221
 Hrib-Loški potok — 132, 191, 192, 195, 399
 Hribar Janez — 460
 Hribar Janez-Tone Pogačnik — 15, 19, 23, 34, 46, 69, 73, 80, 157, 161, 214 215, 243, 252, 254, 256, 262, 270
 Hribernik Rudolf-Svarun — 50, 201, 213, 222, 290, 298—300, 302, 339.
 Hrpelje — 370
 Hrušica 304
 Hruškarje — 299
 Hrvatska — 118, 158, 191
 Hudi Rogatec — 77, 241
 Hudi vrh — 30, 59—61, 71, 139, 149
 Huje — 368
 Huznija Kurt — 365

I

Idrija — 179, 182, 212, 306
 Idrijsko — 193
 Ig — 24, 25, 51, 52, 61, 92, 103, 179, 306, 397

Iga vas — 346
 Ilič Gašo — 365, 435
 Ilirska Bistrica — 351—355, 357, 359, 362, 367, 368, 373, 375, 376, 381, 420, 431, 436, 444, 467
 Ilova gora — 171, 245, 246, 249, 293
 Intihar Lojze — 36
 Istra — 360
 Istrski polotok — 380
 Iška — 161
 Iška (r.) — 13, 15, 21, 32, 42—15, 51, 56, 61, 70, 78, 94, 109, 111, 120, 128, 151, 153, 154, 246, 296, 311, 315
 Iška vas — 25, 55, 61, 154
 Italija — 36, 158, 257, 292, 310, 340, 341, 365, 366, 375, 380, 442
 Ivanje selo — 436
 Izvršni odbor OF — 38, 39, 45, 213, 340, 360—362

J

Jager — 125
 Jagodič Jože — 435
 Jokopin Jože-Bolte — 37
 Jakovica — 337
 Jama — 294
 Jamnik — 301
 Janče — 232, 233, 235
 Janežovo brdo — 417, 419
 Janeži — 87, 132
 Janko (intendant) — 131, 221, 424
 Jankovič Janez — 179
 Januš (komandir karavle) — 168
 Japelj Janez — 101
 Japelj Mima — 358
 Jarc Tone — 130
 Jasnica — 485, 486
 Javor — 235
 Javorje — 229—231, 233
 Javorje (v Brkinih) — 368
 Javornik — 170, 348, 359, 444
 Jazbina — 399
 Jelenc Alojz-Helidor — 328, 422
 Jelendol — 141, 142, 324, 325, 334, 464
 Jelenov breg — 388
 Jelenov žleb — 142, 143, 163, 168, 189, 191, 195, 197, 294, 328, 338

Jelovec — 143
 Jelovica — 309
 Jenko Srečko — 394
 Jerman Hilarij-Vasilij — 73, 269, 271
 Jermendol — 399—401, 410
 Jernej Posavec, glej Maček Ivan-Matija
 Jerneje Franc-Gams — 65
 Jesenice — 324
 Jevnica — 229
 Jevtič Dragan — 179, 288
 Jezeršek Janez-Sokol — 437, 445, 465
 Joki, glej Plevel Franc
 Jokl, glej Popit Franc
 Jones William — 252, 253, 293
 Jordankal — 293
 Jovanovič Arso — 69, 70
 Jovanovič Zdravko — 90, 91, 108, 124
 Jugorje — 214, 217, 268, 274, 496
 Jugoslavija — 10, 21, 69, 227, 240, 252, 330, 361, 362
 Juha Tine — 430, 431
 Jurišče — 412, 413, 433
 Jurjeviča — 187, 188, 255
 Jurman — 96, 151, 152
 Južina Franci — 337

K

Kabič Nikola — 469
 Kairo — 325, 329
 Kal — 181, 182, 293
 Kalan dr. Vladimir — 323, 324
 Kalce — 263
 Kališe — 168
 Kamanje — 221, 222, 224
 Kameni potok — 277
 Kameni vrh — 168—170
 Kamenj ak — 375
 Kamnikar Stane — 279
 Kanduč Ivan-Sinko — 306
 Kardelj Edvard-Krištof — 225, 226, 344, 353
 Karlovac — 203, 216, 221, 386, 442
 Karlovica — 71, 97, 98, 108, 129, 130, 296, 451, 452
 Kastelic Polde — 268, 305, 306

Kavčič Ivan-Nande — 90, 129, 138, 275, 288
 Kavčnik Zan — 209
 Kelbl Jože — 355, 357
 Kidrič Boris-Peter — 29, 66, 80, 92 459
 Kilibarda Mile — 70, 72, 77, 178, 201, 254, 256, 292, 301, 332, 339, 350, 359, 372, 382, 409, 415, 416, 476
 Kilovče — 373
 Kirn Rajko-Pero — 493
 Klana — 363
 Klanjšek Jože-Vasja — 12, 14, 15, 19, 46, 51, 60, 62, 96, 124, 127, 141, 179, 254, 256, 289, 311, 312, 332, 350, 399, 480
 Kleč — 184, 185
 Klemenčič Leon-Batog — 222, 256, 339, 372, 380, 383, 405, 430, 437, 438, 443, 445
 Ključ — 46, 51
 Klobasar — 82—85
 Klopčič Metod-Džuro — 49, 50
 Knafelj c Anton-Knefra — 342, 363
 Knežak — 351, 352, 363, 365, 417, 433, 435, 436
 Knežević Milenko — 469
 Knežja njiva — 144, 145, 147, 148, 446, 447
 Knežji vrh — 149
 Koblarji — 164
 Kocelj — 444
 Kocjančič Boris — 416
 Koče — 366, 487
 Kočevje — 94, 102, 104, 109, 129, 139—141, 148, 163, 177, 182, 184, 185, 188, 193, 204, 275, 295, 330, 342, 394, 397, 442, 449, 457, 462, 463, 465, 468—471, 474, 479, 481, 483—487, 489—491
 Kočevska Reka — 140, 330, 341, 465, 467, 487
 Kočevski grad — 465, 466, 469, 472, 473, 475, 477, 480, 482, 484—486, 489
 Kočevski Rog — 163, 170, 180, 226, 257, 300, 318, 489
 Kočevsko — 10, 12, 13, 23, 29, 129, 157, 187, 354, 394

- Kogovšek Vinko-Radovan — 347
 Kokalj Alojzija — 435
 Kolpa — 24, 163, 216, 217, 219, do
 221, 224, 257, 293, 330, 382, 386,
 388, 389, 397, 467
 Komolec — 12
 Kopolje — 103, 104, 173, 184,
 492
 Končan Marjan-Sever — 325
 Koper — 366
 Koprivica Danilo-Borut — 322,
 324, 337
 Koprivnik — 491, 494, 495
 Kordun — 323
 Korenčan Viktor — 209
 Koreno (pri Vrhniku) — 302
 Koreno nad Horjulom — 47 do
 50
 Korinj — 171, 172, 176—180, 185
 Korita — 285
 Koritnice — 396, 435
 Koritnik — 466
 Korošec Franc-Garibaldi — 35,
 126
 Korošec Franc-Miha — 369, 380,
 407, 410, 411, 414, 418, 424, 432,
 433, 445
 Korošec Jože — 61
 Koroška — 254, 360, 362
 Korpusi:
 NOV:
 — VII. korpus — 373, 376,
 377, 381, 399, 414, 418, 432,
 445, 449, 480, 489, 490, 494
 — IX. korpus — 474
 italijanski:
 — XI. armadni — 25, 115,
 139, 189, 291, 292
 nemški:
 — III. SS tankovski — 442
 četniški:
 — Ličko-kordunaški — 323,
 324, 331
 Koseze — 355
 Kostanjevica — 223, 260, 375,
 442
 Košana — 368, 463
 Koščak — 39
 Koščaki — 113
 Kot — 275, 276
 Kot pri Ribnici — 14, 154, 187
 do 189, 191
 Kotel — 14, 177, 294, 295, 318
 Kovač Albert-Peter Grčar — 62,
 63
 Kovač Jože — 344
 Kovač Konrad — 40, 42
 Kovačevič Veljko — 381
 Kovačič Ivan-Efenka — 182, 366,
 460
 Kovačič Jernej — 126
 Kovačič Stanko — 398
 Kovčice — 420—422
 Kozaršče — 144, 148, 346, 348
 Kozina — 371
 Kozjane — 370, 372, 423, 428
 Kozje stene — 44, 153
 Kozji vrh — 394, 400, 403
 Kožljek — 22, 290
 Kožlješke žage — 32
 Kraigher Boris — 272, 450, 459
 Kramar Franc-Šimen — 15, 127
 Kranj — 436
 Kranjc Anton-Podlipčev — 34
 Kranjc Milan — 324, 330, 331
 Kraševac Anton — 358
 Kraševac Bogo — 492
 Krašovec Milan — 308
 Krčmar Radojka — 462, 463
 Krebs Franček — 409
 Kreč Ivan-Jozl — 222
 Kremžar Franc — 346—348
 Kresnice — 235
 Krim — 18, 21, 22, 29, 46, 52,
 100, 101, 103, 112, 161, 307
 Krištof, glej Kardelj Edvard
 Krištof, glej Štritof Franc
 Križ Janez-Volbenk — 482
 Križna gora — 47
 Križni vrh — 294
 Krka — 247
 Krka (r.) — 10, 102, 164, 167,
 170—172, 176, 227, 228, 250,
 251, 256, 261, 262, 265, 275, 276,
 294, 362, 375
 Krmelj — 105
 Kročali — 86, 132, 160, 162, 294
 Kronovo — 227, 228
 Krška vas — 173, 177
 Krško — 261, 263
 Krt, glej Dobovičnik Stane

Krvava peč — 19, 55, 61, 62,
152, 155, 157, 296, 311, 312, 315,
316, 318
Krvavice — 43, 46, 128, 246, 254,
299, 303
Kržeti — 87
Kržič Janez — 212
Kržišnik Franc-Ris — 318, 475,
476
Kučler Leopold-Modras — 209,
253, 271, 411, 452, 462
Kučler Mirko — 493
Kučler Vinko-Vine — 424
Kujundžič Ludvik — 365, 393
Kukec Ivan — 436
Kukovo — 492
Kunstelj Ignac — 29
Kurešček — 61, 62, 72, 155, 237,
243, 246, 339
Kušar Stane-Zeleni — 98
Kutna — 276
Kuželj — 383, 387
Kveder Dušan-Tomaž — 229,
236, 344, 353, 354

L

Lampret Jože — 364, 407, 415,
416, 418, 460
Langi, glej Martinec Ivan
Lapajne Marjan — 193
Lašče — 182, 491
Lavrca — 179, 306
Lavrič Franc — 371
Lavrič Tone — 267
Lavrih Ivan — 397
Lazar — 193
Lazar Anton — 182
Laze — 229, 335
Laze (v Beli krajini) — 274
Laze (v Suhi krajini) — 172
Lazeč — 134, 135, 197, 198, 318,
399
Legije:
— 2. črnih srajc — 89, 187
— legija smrti — 162
Lenček — 188, 189, 191, 195—197
Lepi vrh — 150, 151, 169
Lepin Jože-Ris — 372, 400, 412,
417, 460
Lesar Janez — 436

Leskošek Franc-Luka — 66
Leskova dolina — 350, 392, 394
Lešnica — 388
Lešnjak — 49, 50
Levstek Ivan — 89
Ležeče — 369
Lida (bolničarka) — 356, 427,
428, 430
Lika — 323
Line Lovro-Jovo — 147
Lipa — 193
Lipoglav — 237
Lipovec — 105, 286, 293
Lisec — 248, 249, 276, 277, 279,
292
Litija — 24, 325, 375
Livold — 467, 490
Ljubljana — 20, 22—25, 27, 91,
94, 102, 118, 122, 156, 179, 217,
236, 237, 251, 265, 275, 290, 293,
294, 299, 306—309, 325, 338,
342, 346, 358, 360, 364, 365, 374
do 376, 380, 435, 443, 467, 482,
483, 486, 489, 490
Ljublanica — 46, 51, 207, 380
Ljubljanska pokrajina — 9, 10,
27, 115, 116, 157, 226, 240, 264,
342, 360, 442, 461
Ljubljanski vrh — 25, 32, 299,
302, 303, 309, 377
Ljubljansko barje — 52, 128, 179,
306, 338
Logatec — 148, 150, 168, 269, 377
Logaška planota — 13, 32, 168
Lokovšek Ivan-Jan — 254
Lokve pri Dobrniču — 250
Lokvice — 223, 225
Lopata — 172, 179, 180, 182
Loška dolina — 18, 19, 30, 71,
110, 122, 129, 142, 144, 145, 147,
149, 162, 170, 318, 336, 342, 345,
347, 350, 358, 378, 391, 393 do
395, 399, 400, 403, 405, 416, 425,
434, 444, 445, 447, 448
Loški potok — 13, 29, 64, 71, 132,
134, 138, 139, 145, 150, 151, 191,
301, 318, 342, 371, 399, 436, 448
Lo vranovo — 115
Lovšin Anton — 188
Lovšin Lojze — 65, 74, 75, 80
Lož — 18, 22, 28, 37, 346, 491

Ložine — 333, 462, 485, 486
 Lučarjev kal — 292
 Luka, glej Vidmar Tone
 Lukač Ivan — 421
 Luža — 285
 Lužarjev breg — 150
 Lužarji — 88, 97, 99, 100, 103,
 126, 127, 129, 159, 446

M

Maccario Alessandro — 293
 Maček Ivan-Jernej Posavec —
 12, 15, 16, 46, 69, 158, 197, 229,
 344, 353
 Maček Polde-Borut Zadvorc —
 13
 Mačkovec — 293
 Mačkovec pri Dvoru — 105
 Mačkovec (pri Igu) — 13, 70,
 123, 153, 154, 310—313, 315
 Mala Bukovica — 231
 Mala Dolga noga — 231
 Mala gora — 185, 293, 464, 491
 Mala Sela — 384
 Male Bele stene — 197
 Male Lašče — 455
 Male Lipi j ene — 54
 Male Vodice — 383
 Male Vrhe — 247
 Malenško — 32, 39, 299, 303
 Mali Ključ — 50
 Mali Korinj — 172, 173
 Mali lazi — 401
 Mali Ločnik — 54, 244
 Mali log — 132, 133, 135, 138,
 142, 144, 149, 162
 Mali Lug — 391, 393
 Maline — 268, 274
 Mali vrh — 180, 293
 Malnarič Jože-Križevski — 254
 Marcandel Piero — 47
 Maribor — 290
 Marija (aktivistka) — 365, 448,
 494
 Marinovec — 188, 195, 197
 Markovec — 144, 145, 346, 445,
 447
 Markovščina — 421, 429, 431
 Markučič Jože-Pepi — 422—425,
 431

Marn Mirko — 326
 Marof — 446
 Marolt Lojze — 149
 Marolt Marjan — 234, 464, 486,
 495
 Marolt dr. Marjan — 33
 Martinec Ivan-Langi — 13, 167,
 198
 Martinec Rafl — 162
 Martinjak — 446, 447
 Mašun — 350, 355, 357—359, 363
 do 367, 373, 378, 379, 381, 399,
 433, 435, 444, 445
 Mate Edvard — 188
 Matelič Joško — 280, 481
 Materija — 371
 Matija, glej Maček Ivan
 Mavec Jakob — 397
 Mavrin Rudi — 371, 419, 424 do
 427, 435
 Mavrlen — 202—205, 209, 221,
 252—254, 490
 Mavsar Lado-Ronko — 213, 222,
 284, 380, 384, 400, 418, 493
 Medved (mitraljezec) — 79, 337,
 436
 Medvedica — 54, 308
 Medvedjek — 140, 163, 200, 204,
 318, 395
 Meglica Ivan — 358
 Mehle Andrej — 397
 Mekinda Stane — 426
 Mencinger Janez — 325
 Merlak Jože-Milan Pišler — 16,
 71, 85, 148, 201, 205, 206, 211,
 222, 256, 335, 366, 373, 380, 399,
 400
 Mestni vrh — 464, 469, 471, 487
 Metlika — 202, 217, 220, 222, 223,
 225, 253, 442
 Meti j e — 30, 59, 149
 Meze Aleš-Cvetko — 225
 Mezgec Jože — 432
 Mežakla — 254, 309
 Miha (komandir) — 358
 Miha, glej Filipič Alojz
 Miha, glej Korošec Franc
 Mihelič Franc-Balant — 325,
 330
 Mihovec — 209
 Mihovo — 267

Mikuš Franc-Marko — 95, 96
 Mikuž dr. Metod — 94, 95, 236
 Milanje — 351
 Milanov vrh — 199, 382, 383,
 392, 394, 403, 407
 Milavec dr. Karel-Tine — 12,
 15, 301
 Mira (Hercegovka) — 424, 429,
 431
 Mirko (komandir voda) — 37,
 277
 Mirna — 257
 Mirna peč — 167, 275, 355
 Mirtič Jože-Zidar — 14, 19, 55,
 89, 155, 196, 256, 289, 291, 350
 Misleče — 367, 369—372
 Mladje — 260, 265
 Mlaka (na Blokah) — 115
 Mlaka (pri Velikih Laščah) —
 451, 456
 Mlakar Francka — 177
 Mlakar Lojze-Ljubo — 342, 349
 Mlakar Majda — 406
 Mlakar Vinko — 491
 Mlinar Jože-Ciril — 84, 85, 221,
 262, 290, 344, 459, 473, 481
 Močnik Cveto-Florjan — 12, 14,
 15, 29, 32, 46, 51, 92
 Modec Franc-Luka — 305
 Modras, glej Kucler Leopold
 Mohorje — 99, 109—111
 Mokre — 14—21, 23, 26, 29, 38,
 42, 44, 45, 52—55, 61, 63, 69 do
 72, 74, 75, 77, 78, 90, 94, 97 do
 101, 103, 107, 109, 110, 112, 121,
 122, 127—129, 149—151, 153 do
 156, 161, 162, 164, 176, 207, 241,
 256, 299, 304, 306—311, 318, 319,
 328, 338
 Molek Anton-Gustl — 426, 493
 Molnik — 293
 Montagna Renzo — 179, 180, 183,
 189
 Morava — 163
 Moravsko — 232, 236
 Mramorovo — 97, 151
 Mraševo — 266
 Mravlje Polde — 212
 Mrše Franc — 494
 Mrzla jama — 411—413, 415 do
 417, 433

Mrzli studenec — 397
 Mrzle Vodice — 375, 386
 Muha vas — 200, 201, 293, 330
 Mulec Ivanka — 279, 349
 Muljava — 246
 Mussolini Benito — 281, 341

N

Nadlesk — 145, 445
 Nadlišek Andrej — 37
 Na Kalu — 56
 Naklo — 263
 Nametak Milica — 463
 Nande, glej Kavčič Ivan
 Nani (desetar) — 337
 Naredi — 98, 100, 126, 127, 448,
 452
 Narin — 417
 Nemčija — 340, 375
 Nemška Idrija — 274
 Nemška loka — 204, 490
 Niedermayer Oskar — 487
 Niko, glej Zigmund Stane
 Nikolič Ljubo — 365
 Nino, glej Strle Franc
 Notranjska — 9, 10, 12—14, 17,
 23, 26, 27, 29, 90, 92, 94, 102 do
 104, 111, 150, 156, 159, 164, 170,
 186, 200, 218, 219, 225, 256, 271,
 293, 295, 296, 308, 309, 433, 436,
 442, 443
 Nova Lipa — 203, 209
 Nova Štifta — 187, 192
 Nova vas — 29, 30, 81—83, 86,
 92, 120, 130, 149, 150, 295, 342
 do 345, 359, 446, 447
 Nova Zelandija — 290
 Novak Karel — 273, 323, 325
 Novak Fric — 94
 Novak Žarko — 179
 Novi breg — 184, 185
 Novi kot — 401
 Novi log — 184, 185
 Novi pot — 97, 98
 Novi Vinodolski — 381
 Novljan, glej Ambrožič Lado
 Novo mesto — 106, 202, 210, 216,
 217, 224, 227—229, 267, 275, 442,
 467, 490, 494, 495

O

Občice — 167, 171, 185, 274, 275
Obrov — 368, 420, 436

Odredi:

NOV:

- Dolenjski — 490
  - Dolomitski — 16, 46, 66, 103
  - Istrski — 420, 422, 424, 436, 445
  - Kamniško-zasavski — 228, 229
  - Kočevski — 14, 136
  - Krinski — 13, 14, 17
  - Notranjski — 15, 16, 71, 90, 93, 100, 101, 102, 157, 159, 161, 168—170, 199, 490
  - Severnoprimerjski — 66
  - Vzhodnodolenjski — 274, 276, 360
  - Zapadnodolenjski — 275, 278, 283, 360
  - 2. hrvaški — 380, 381
- četniški:
- Centralni — 273, 274, 308, 319, 321, 324, 330

Oki, glej Bratož Hinko

Okrajni odbori OF

- za Brkine-Slovensko Istro — 353
- za Cerknico — 346, 350
- za Grosuplje — 80
- za Kočevje — 129

Okrožni komite KPS za:

- Brkine-Slovensko Istro — 353
- Vrhniko — 30

Okorn Lojze-Polde — 255, 279

Okroglek — 419

Olga, glej Družina Adriana

Omerza Franc-Oreh — 82

Operativne cone:

- I. ali Dolenjska — 9, 102, 104, 107, 159, 170—172, 182 do 184, 186, 191, 194, 204, 226, 255, 286
- II. ali Notranjska — 90—93, 100, 102, 103, 107, 108, 112, 120, 128, 129, 135, 156, 157, 159, 200, 255
- Gorenjska — 273

— Primorska — 273

Operativni štabi:

- XIV. in XVIII. divizije — 382, 383, 397
- za Zapadno Slovenijo — 362, 363, 373
- za Žužemberk — 275, 276

Orlaka — 287, 290, 292

Ortnek — 308, 321

Osilnica — 283, 393

Osredok (pri Cerknici) — 115, 125

Osredok (pri Radečah) — 229 do 231, 233

Osredok (pri Vel. Laščah) — 109

Ostri vrh — 196, 197

Ostrovica — 370

Ostrožno brdo — 434, 442

Otave — 30, 32

Otalež — 358

Otočec — 323

Otovec — 252

Otrebma (it. kapetan) — 233

Otrobovec — 170, 198, 403, 406, 407, 409, 411, 412, 414, 416, 433, 495

Ozalj — 221, 375

P

Padež — 32, 34, 38, 39, 57, 254, 255, 260

Padež (v Brkinih) — 428, 442

Pajk Stojan — 308

Pajkovo — 85, 96

Palčje — 366, 416

Pance — 237

Pangeršič Marjan — 131

Pardubsky Jože — 435

Parg — 394, 400, 403

Pavlin Franc-Zdravko — 380

Pelazzi (it. polkovnik) — 278, 280

Pendirjevka — 266

Pepi, glej Markučič Jože

Perc Stane-David — 309

Perme Dušan — 212

Perme Jože-Kekec — 79

Perudine — 205

Peščenik — 274

Petelin Stanko — 125

- Petelinjek** — 395, 398
Petelinji vrh — 399
Peter (namestnik komandirja)
 — 389
Peter, glej Kidrič Boris
Peterca Milče — 358, 365
Peternel Janez — 435
Petkovšek Jože-Branko — 423, 428
Petkovšek Jože-Džoni — 265
Petrič Franc — 148
Petrič Jože-Jožek — 491, 492
Petrič Tonček — 35, 148
Petrinci — 87, 89, 132, 159—161, 186, 188
Pijava gorica — 101, 102, 154, 237, 241, 304—306, 449, 452, 457, 467, 486
Pikovnik — 42, 44, 114, 299
Pivka — 359
Pivška planota — 366, 417
Pivški kras — 417, 418, 433
Planina — 30, 337, 356
Planina (na Rogu) — 495
Planinica — 51
Platak — 382
Pleberk — 274
Plesničar Franc-Oglarjev — 34
Plesničar Janez-Oglarjev — 34
Plešivica — 182, 275
Plešče — 388
Plevel Franc-Joki — 54, 319 do 321, 407
Podboršt — 105
Podbrdo — 375
Podčelo — 302
Podgora (pri Ribnici) — 187, 189, 191—193, 196
Podgora (v Loški dolini) — 144
Podgrad (Čičarija) — 353, 354, 368, 420
Podgrad (Gorjanci) — 268, 493, 495
Podgraje — 379
Podklanec — 143
Podkraj — 306
Podlipa — 285
Podlipoglav — 34, 35
Podlipska dolina — 301
Podlisec — 283
Podlož — 148
Podpeč — 103
Podpreska — 134—136, 138 do 140, 150, 151, 195, 197, 198, 200, 318, 394, 401
Podraga — 492
Podturn — 165
Poglajen Metoda-Majda — 52
Pokojišče — 32, 34, 38, 39, 57, 255, 260
Polajnar Hinko — 406
Polak Bojan-Stjenka — 12, 15, 19, 23, 40, 46, 51, 56, 60, 69, 72, 73, 87, 99, 108, 123, 127, 178, 179
Polhov Gradec — 301
Polica — 100
Poljak Cveto — 280, 282, 396, 440, 444, 456
Poljane — 156, 306
Poljane (Novo mesto) — 229
Poljane (Loška dolina) — 144, 336
Poljanska dolina — 251, 274
Polje — 167
Polki nemški:
 — 2. SS tankovski — 442
 — 14. SS policijski — 442
 — 19. SS policijski — 442, 470
 — 194. grenadirski — 386
Polom — 294, 491
Polšeče — 101, 113, 115, 120, 127, 298
Polž — 49
Polževo — 247, 266
Ponikve — 80, 293
Ponova vas — 237
Popek Alojz-Vandek — 46, 51, 98
Popek Ivan — 32
Popit Franc-Jokl — 29, 46, 57, 63, 90, 342
Popivoda Pero — 335, 358, 373
Poreč — 139
Postojna — 156, 293, 299, 309, 337, 352, 360, 363, 366, 367, 375, 376, 380, 436, 440, 467
Potočnik Franc — 381, 401, 407
Potok — 230, 231
Požarišče — 401, 402, 416
Prajer Lojze — 188
Praprot — 387, 388

Pravhar Jože — 29
 Praznik Jože — 82
 Pregarje — 418, 427, 428, 432, 433
 Prem — 368
 Premrl Janko-Vojko — 47
 Premrov dr. Branko — 477, 479,
 380, 484
 Preserje — 51, 376
 Presetnik Franc — 347
 Presetnik France — 29
 Preska — 280, 281, 283
 Prestrana — 245—247
 Prestranek — 366, 440
 Prešern Sandi — 329
 Prezid — 146, 342, 378, 392, 394,
 399, 400, 403
 Prežganje — 231
 Prhci — 391
 Prihanjci — 219
 Pri debeli bukvi — 15
 Prigoriški plaz — 194, 196, 197
 Primorska — 167, 168, 170, 171,
 198, 203, 271, 300, 345, 360, 362,
 364, 367, 373, 436, 449
 Primož Tratnik, glej Bebler
 Aleš
 Primskovo — 105
 Pri požgani bajti — 14, 15, 20,
 27
 Pri stari bajti — 20
 Pristava — 495
 Prlek, glej Conč Jože
 Prodnik Mirko — 437, 445, 465
 Prosa — 49, 51
 Prušna vas — 260
 Pšeničev vrh — 196
 Pudob — 29, 144, 145, 147, 345,
 348—350, 359, 363, 399, 492
 Pugled — 23
 Pula — 374
 Purkače — 157, 159

R

Raapke (nem. general) — 356,
 357
 Rab — 363
 Račna gora — 147
 Rado, glej Dubrovič Milivoj
 Radohova vas — 287, 439
 Radoš, glej Šumrada Vinko
 Radovan, glej Kogovšek Vinko
 Rajndol — 293
 Rakek — 30, 34, 37, 38, 136, 139,
 148, 150, 168, 337, 348, 350, 375,
 377, 380, 435, 446—448, 467
 Rakitna — 29, 30, 42, 51, 94, 100,
 103, 114, 120, 162, 296, 375
 Rakitnica — 14, 141, 163, 187 do
 189, 193, 294, 396, 461, 464, 477,
 487
 Rakitniška planota — 13
 Rakovnik — 217
 Rapi j evo — 493
 Rašica — 40, 107, 451, 458, 460
 Ratje — 172, 179, 180, 182
 Ravan Franc — 435
 Ravbar Alojz-Vitez — 66
 Ravne (Kočevsko) — 204
 Ravne (Cerknica) — 85, 113, 114,
 120
 Ravne na Blokah — 30, 59, 149
 Ravnice — 296, 298, 310
 Ravni dol (Ribnica) — 187, 192
 Ravni dol (Žužemberk) — 245
 Ravnik — 97, 127, 139, 296
 Razdrih Lovrenc — 264
 Razdrto — 373
 Razorska dolina — 301
 Reber — 172
 Reka (r.) — 417, 418, 433
 Renče — 492
 Repče — 278
 Retje (Dolenjska) — 451, 454
 Retje (Loški potok) — 132, 134,
 142
 Ribar Ivo-Lola — 158
 Ribnica — 14, 23, 64, 89, 112,
 129, 140, 186—192, 196, 198, 334,
 338, 342, 398, 442, 449, 457, 461,
 486, 489
 Ribnica (potok) — 191—193
 Ribnica (Pivka) — 367
 Ribnica na Pohorju — 435
 Ribniška dolina — 13, 14, 186 do
 189, 196, 198, 310
 Rifat (bolničar) — 384, 433
 Rigelj — 251, 255, 274
 Rihar Jaka — 51, 99, 133, 159,
 161, 256, 380, 389, 392, 400, 403,
 404, 411, 415, 416, 424, 437, 445,
 467

- Rijeka — 341, 352, 355, 356, 364,
366—368, 374—376, 379, 383
Riko (mitraljezec) — 209, 244,
265
Rim — 116
Rinža — 471, 487
Ris, glej Kržišnik Franc
Ris, glej Lepin Jože
Ritomeče — 421
Rob — 57, 79, 95, 100, 103, 107
do 109, 123, 125, 162, 296, 309
do 313, 460
Robotti Mario — 23—25, 115
Rode Zalka — 54
Rodik — 368—371
Roesener Erwin — 483, 487
Rog — 9, 10, 12, 13, 15, 25, 29,
163, 167, 183, 217, 245, 248, 261,
299, 304, 459
Rogatec — 237
Rogati hrib — 330, 490
Rogovila — 306
Roško predgorje — 201
Rovte — 301
Rozman Franc-Stane — 344, 364,
366, 474
Rožanec — 252
Roženpah — 77
Rožni dol — 274
Rožnik — 54, 307
Ronko, glej Mavsar Lado
Rudar Ivan-Knap — 88
Rudi, glej Avbelj Viktor
Rudnik — 198
Rudolf Janko — 47, 98, 242—244,
254, 256, 270, 271, 338, 350
Runarsko — 30, 81, 82, 84, 86,
88—90, 92, 93, 97, 149, 150, 179,
294
Rupe — 99, 122
Rus Anton-Aleks — 135, 138,
151, 301
Rusija — 118
Rute — 70, 78, 92, 94, 99, 100,
107, 109—111, 120, 122, 129, 159,
296, 308, 310
Ržev — 10
Ržišče — 260, 266
- S
Sajevec — 190
Somobor — 374
Samotorica — 48, 49
Sava — 226, 228, 229, 233, 234,
236, 251, 380, 442
Sečje selo — 219
Sedej Stanko — 179
Sedlo — 131
Sekirišče — 26, 63, 126, 155
Sektorji:
— XXVI. obmejnih straž —
137
Sela — 182, 274
Sela pri Šumberku — 247, 275,
283—289, 292
Seleš Stanislav — 436
Selišče — 251
Seljak Ivan-Copič — 217, 218
Selo — 70, 99, 122, 310
Selška dolina — 375
Selšček — 26, 112
Semič — 202, 210—212, 222—225,
252, 353, 442, 495
Semič Stane-Daki — 23, 344,
363, 372, 479
Senožeče — 367
Severin — 220
Sicilija — 267, 270
Siliato Leonardo — 89, 189—192,
195—197
Silva, glej Uhan Roza
Silvo Moščan, glej Stopar Vik-
tor
Simončič Viktor-Gašper — 391,
396, 418, 445
Sine, glej Hočevnar Franc
Sinji vrh — 202, 204, 205, 219,
220
Sinko, glej Kanduč Ivan
Sinovica — 457
Sive doline — 21
Skadanščina — 421
Skalar Peter — 346
Skrad — 331
Slavec Milan — 417, 435
Slavina — 366, 367
Slavnik — 421
Slejko (mitraljezec) — 452
Slivje (Hrpelje) — 368, 431

Slivje (Podbočje) — 265
 Slivnica — 79
 Slivnica — (pl.) — 447
 Sloka gora — 54, 244, 452
 Slovenija — 11, 12, 20, 66, 69, 71,
 117, 158, 171, 227, 238, 244, 270,
 322—324, 360, 362, 365, 366, 374,
 443, 448, 459
 Slovenska Istra — 364, 366, 368,
 494
 Slovenska vas — 467
 Slovensko primorje — 156, 158,
 159, 362
 Smrečje — 301
 Smrekova Draga — 382
 Smrje — 368
 Smrjene — 101, 237
 Smuka — 157, 180, 182, 184
 Snežnik — 203, 359, 375, 399
 Sobočevo — 303
 Sočan Jule — 25
 Sodražica — 28, 64, 81, 89, 104,
 129, 131, 144, 159, 186—188, 196,
 294, 295, 342, 461, 468
 Sokol, glej Jezeršek Janez
 Sonja, glej Habjan Zofka
 Soteska — 167, 275, 362
 Spodnje Poljane — 144, 148
 Srebotnik — 383
 Sredgora — 495
 Srednja vas — 135, 137
 Srednja vas (Semič) — 251
 Staje — 155
 Stalingrad — 142, 226, 373
 Stane, glej Rozman Franc
 Stara cerkev — 163, 188, 462
 Stara vas — 260
 Stare Ogence — 433, 434, 440,
 442, 444, 463
 Stare žage — 167, 185
 Stari breg — 184
 Stari grad — 308, 309, 319, 320,
 324
 Stari kot — 401
 Stari log — 180, 185
 Stari trg — 202, 204, 205, 220
 Stari trg pri Ložu — 29, 144, 145,
 147, 346, 447
 Staro apno — 54, 103
 Staro Brezje — 260
 Stična — 247, 287

Stjenka Knap, glej Polak Bo-
 jan
 Stopar Viktor-Silvo — 13, 29
 Strahomer — 22
 Straža — 250, 275
 Straža (hrib) — 428
 Stražni vrh — 205
 Striček, glej Defar Branko
 Strle Franc-Nino — 212, 215,
 228, 243, 244
 Strmec — 37—39
 Struge — 179, 181, 184
 Studenec — 86, 103
 Studenec-Ig — 25
 Suha krajina — 12, 170—173,
 175, 177, 180, 182, 184—187, 218,
 275, 294, 489, 491
 Suhor — 72, 102, 214, 217, 221,
 223, 227, 253, 269, 272
 Susso Amadeo — 184
 Sušak — 116, 380, 381, 383, 384,
 386
 Suše — 304
 Sušice — 251
 Svarun, glej Hribernik Rudolf
 Sv. Frančišek — 189
 Sv. Gera — 228
 Sv. Gregor — 64, 71, 103, 104,
 132, 460
 Sv. Katarina — 182—184
 Sv. Križ (zdaj Gabrovka) — 229
 Sv. Lenart — 55, 56, 152, 154,
 311, 315
 Sv. Martin — 417
 Sv. Mavricij — 369
 Sv. Miklavž (Gorjanci) — 266
 Sv. Miklavž (Vrhnika) — 302
 Sv. Ožbalt — 97—99, 126, 127
 Sv. Pavel — 363, 417
 Sv. Peter (Rog) — 275
 Sv. Peter (Suha krajina) — 180
 Sv. Primož — 79
 Sv. Rok — 451, 452, 454, 455, 459
 Sv. Trije kralji — 300, 301
 Sv. Trojica — 95—97, 127, 296,
 298
 Sv. Urban — 225
 Sv. Vid (zdaj Žilce) — 29, 32,
 57, 64, 71, 96, 100, 101, 103, 109,
 112—114, 120, 150, 152, 179, 298,
 375

g

Salka vas — **465, 467**
 Šapjane — 379
 Šaranovic Milovan — **178, 204, 229, 241, 275, 288**
Ščita — 453, 456
 Sercerjeva **Olga**, *glej* Družina Adriana
 Šembije — 351, **355, 417**
 Šentjakob v Rožu — 254
 Šentjernej — 259, 260, 470
 Šentjernejska dolina — 212
 Šenturje — 71, 102, 237, 239 do 241, 246, **251, 257**
 Šercer Ljubo — 21, 22
 Ševa Ziad — 365, 435
 Šijanec Ernest — 358
 Šilc Majda — 62, 245, 253
 Šilen-Tabor — 417
 Šimen, *glej* Kramar Franc
 Šimnic Konrad-Črt — 15, 98, 99
 Šinkar Tone-Gorazd — 322, 324, 330
 Šiška — 217
 Šisković Ivana — 434
 Škemljevec — 213, 223, 495
 Škocjan — 54, 55, 63, 71—73, 75—78, 80, 93, 101, 179, 229, 237, 449, 457
 Škofja Loka — 375
 Škofljica — 101, 102, 179, 237, 304, 308, 375, 467, 486
 Škoporec Gorazd-Borut — **385, 411, 439, 448**
 Škraba Gorazd — 130
 Škrabče — 151
 Skrilje — 17, 304
 Škvarča Jože — 435
 Škufce — 151
 Šmarata — 444
 Šmarje (Šentjernej) — 268
 Šmarje-Sap — 94, 237, 308
 Šmarjeta — 228, 230, **251**
 Šmartno pri Litiji — 231, 233, 375
 Štajerska — 47, 65, 158, 159, 226 do 230, 232, 251, 360, 435, 494
 Stalcerji — 443, 467, 486, 487
 Stanga — 231

Štampetov most — **300, 372, 37376—378, 381**
Štefančič Stane-Borut — **421428, 430, 435**
 Štirna — 14, **176, 396**
Štorovo — 337
 Štritof Franc-Krištof — 334, **356**
 Štrukljeva vas — **100, 109, 112, 115**
Št. Jošt — **30, 48, 336**
 Št. **Peter** (zdaj Pivka) — 352 do 356, 364, **366, 367, 369, 373, 379, 439, 440, 467**
 Št. Rupert — 470
 Št. Vid (**zdaj** Šentvid pri Stični) — 106, 285, 289
 Šumberk — 248, **286, 289, 290, 293**
 Šumrada Ludvik — **162**
 Šumrada Vinko-Radoš — 133, **215, 256, 266, 291, 315**

T

Tabor (Grosuplje) — 54
 Tabor (Loški potok) — 132—134
 Tabor nad Knežakom — 379, 433
 Tanaskovic Rajko — 450
 Tanča gora — 208
 Tatre — 419—423, 425, 427, 428, 430—432, 434—437, 442, 445
 Temenica — **102**
 Težka voda — 274, 495
 Tine dr., *glej* Milavec dr. **Karel**
 Tisovec — 173, 494
 Tisovec Viktor — 444
 Tivadar, *glej* **Zilič** dr. Marjan
 Tlake — 94
 Tolmin — **212**
 Tolsti vrh — 32, 37, 299, 303
 Tomaž Poljanec, *glej* Kveder Dušan
 Tomažič Franc-Vinko — 422 do 425, 431
 Tomc Ivan-Habe — 201
 Tominc Milan — 299
 Tomišelj — 22, 358
 Tomšič Karel — 435
 Tomšič Stane — 428
 Tone (intendant) — 416, **418**
 Topla reber — **180**

Topol — 26, 30, 59—61, 64, 71,
 112, 139
 Toško čelo — 52
 Trava — 135—138, 140, 142, 150,
 342, 382
 Travna gora — 13, 70, 98, 110,
 142, 162, 163, 168, 169, 188, 191,
 255, 294, 394, 409, 416
 Travnik — 132, 135, 139, 151,
 371, 436
 Trebnje — 275, 277, 278, 280, 281,
 285, 286, 289, 442, 481, 490
 Trebnji vrh — 276—278, 281, 285
 Treviso — 396
 Tribuče — 207, 212
 Triller Ciril-Čiro — 255
 Trnovec — 293, 491
 Trnovo — 352, 353, 355
 Trnuški boršt — 294
 Trnuški grič — 247
 Troha Slave — 37
 Trošmarija — 387, 392, 397
 Trst — 20, 275, 307, 349, 353, 358,
 360, 364, 366—368, 373—376,
 436
 Tršče — 381—383, 391—393
 Trškan Sandi — 427, 435
 Tržišče — 105
 Turjak — 31, 44, 72, 75, 77, 78,
 101, 103, 109, 179, 237, 240, 241,
 304, 370, 360, 449, 457, 461, 489
 Turjaški grad — 72, 75, 78, 460
 Turk Anton — 60
 Turk Janez-Pavle — 425, 435
 Turk Janez-Vanja — 215
 Turk Viktor — 29, 42
 Turkova draga — 201
 Turn (grad) — 229
 Turzansky Helmut — 484
 Tušev dol — 205—208, 213

U

Učakovci — 205
 Udje — 237
 Uhan Roza-Silva — 322
 Ukmar Albert — 492
 Ulaka — 48, 49
 Urbančič Anton-Kvirin — 95
 Uršič (profesor) — 478
 Uršič Ludvik — 179

Uršna sela — 210, 211, 223, 251,
 306
 Ustje — 43, 46, 51, 61, 154
 Uzmani — 154, 159

V

Vagovka — 131, 342
 Vahta — 274, 495
 Valična vas — 276
 Valušnik Franc-Gorenjc — 417,
 419, 420, 422, 459
 Vandek, glej Popek Alojz
 Vanja, glej Turk Janez
 Vasilij, glej Jerman Hilarij
 Vasja Ižanc, glej Klanjšek Jože
 Vatovlje — 367, 370, 371
 Velika gora — 14, 23, 92, 187,
 189, 190, 195, 197, 198, 294, 295,
 394, 461
 Velika Slevica — 64, 125, 451
 Velike Bloke — 86, 112, 115, 120,
 133, 139, 152
 Velike Lašče — 57, 64, 72, 75, 78,
 79, 107, 130, 154, 177, 241, 315,
 317, 375, 442, 448, 449, 451, 452,
 454, 456—458, 460—462, 481
 Velike Lipi j ene — 54
 Veliki Ban — 260, 266
 Veliki Korinj — 172, 173
 Veliki Lipovec — 167, 275
 Veliki Ločnik — 54, 239, 244
 Veliki vrh (Bloke) — 30, 59, 196,
 197
 Veliki vrh — 293
 Veliko Mraševo — 261—263, 266,
 267
 Verd — 18, 23, 23, 33, 36, 37, 47,
 56, 57, 81, 255, 343, 376, 377, 482
 Vesna (bolničarka) — 209, 475
 Vičič Srečko — 421
 Videm — 177, 289, 494
 Vidmar Jože-Džoni — 37
 Vidmar Roman — 131, 348, 356,
 357
 Vidmar Tone-Luka — 14, 18, 19,
 23, 25, 33, 34, 39—41, 62, 71, 73,
 74, 85, 90, 97, 115, 140, 146, 148,
 152, 155, 167, 169, 205, 207, 211,
 222, 256, 278, 279, 289, 319, 334,
 335, 342—345, 353—355, 357 do

359, 393, 404, 449, 467, 472, 474,
476, 480
Vine — 101, 237
Vinica — 202, 203, 205, 219
Vinica pri Šmarjeti — 228
Vinji vrh — 375
Vinko, glej Tomažič Franc
Vintarji — 97
Vipava — 375, 492
Visejec — 180
Visoki hrib — 51
Visoko — 72, 78
Viševak — 145, 346
Višnja gora — 375
Vivodina — 495
Vjazma — 10
Vodice — 244, 245
Volče — 367, 373, 379
Volčkova vas — 260
Volčje — 30, 151
Volčja jama (Litija) — 231
Volčja jama (Žužemberk) — 276
Voljč Nace-Fric — 37
Vranje pečine — 300, 303
Vranoviči — 435
Vražji vrtec — 407
Vrbica — 32, 44
Vrbičje — 237, 239—241
Vrbinc Anton — 358
Vrbi j ene — 52
Vrbovec — 293, 492
Vrbovško — 221, 490
Vrčice — 495
Vrečar Viktor — 179
Vremščica — 367, 379
Vrh — 144, 182, 240—242, 246
Vrhnika — 29, 49, 301, 302, 336,
377
Vrhnika pri Ložu — 445
Vrhovni štab — 10, 69—71, 158,
225, 344, 353, 355, 469, 474
Vrhopolje — 268
Vrhtrebnje — 276, 278, 281, 285
Vršič — 383, 384, 386, 388
Vršička Vodica — 388
Vukovci — 219, 265
Vušinec — 251

W

Weiss Janez-Belač — 438

Z

Zadel Ivan — • 436
Zadolje — 187, 189, 191, 192, 194,
196
Zafara — 280
Zagorica — 106, 493
Zagorje ob Savi — 177
Zagrad — 229
Zagradec — 172, 173, 176, 179,
180, 182, 184, 275, 277, 289
Zahoški hrib — 293
Zahrib — 114
Zajčje polje — 491
Zala — 32, 44, 88, 303
Zalar Alojz — 129
Zales — 120, 127
Zalesje — 432, 435, 436
Zalisc — 257, 285
Zalog — 375
Zaplana — 30, 300, 301
Zapotok — 109, 339
Zarečje — 357
Zavrh — 276
Zavrh pri Borovnici — 38
Zavrh (pri Iški) — 94—97, 109,
112, 115, 120, 127, 150, 151, 296,
298
Zbašnik Angela — 436
Zbure — 229
Zdenko, glej Dobovšek Franc
Zdenska vas — 173, 176, 308, 492,
494
Zdešar Mirko — 363, 417, 452 do
454, 456, 493
Zečevič Vlado — 353
Zg. Ig — 51
Zg. Kališe — 108
Zg. Ložine — 467
Zgonče — 79
Zibovnik — 169
Zidani most — 374, 380
Zima Polde — 294
Zorko (medicinc) — 428
Zorko, glej Bombač Franc
Zupan Zvone — 356, 358
Zupančič Janez-Gregor — 337
Zupančič Jože-Kostja — 37

Z

- Žabče — 53
 Zaga — 268
 Žagar Janez — 436
 Železnica — 77
 Zeljne — 465
 Zelimejska dolina — 54, 308
 Zelimi j e — 42, 127, 154, 246, 306, 308
 Zerovnica — 449, 460
 Zibrše — 47
 Zigmarice — 97, 143
 Zigmarska dolina — 129, 131, 143, 318
 Zigmond Stane-Niko — 65, 405
 Zilič dr. Marjan-Tivadar — 408, 428, 440, 445
 Ziri — 300, 301, 310
 Zirovski vrh — 309
 Žitnik Rudolf — 323, 342
 Žlebič — 186, 188, 452, 457
 Žnidaršič Vlado — 329
 Zokalj Alojz-Džidži — 464
 Žurga Vencelj — 231
 Žužek Karel — 29
 Žužemberk 103, 105, 170, 182, 184, 248, 275—277, 280, 282 do 286, 293, 442, 486, 492
 Zvirče — 171, 494

VSEBINA

ZBIRANJE IN UREJANJE BRIGADE TER NJENI PRVI OGNJENI PREIZKUSI

Ustanovitev.....	9
Brigada je podedovala borbene navade.....	21
Politična podoba Notranjske jeseni 1942	27
Bojna dejavnost že prve dni.....	31
Odgovorna naloga — spremljati revolucionarno vodstvo .	38
Jalov boj za Dobec.....	39
Vrnitev na Mokre.....	42
Prihod III. bataljona v brigado.....	46
Predah na Mokrcu.....	53
Sovražnik je vse močnejši.....	57
Prvi naskok sovražnika na Mokre.....	61
Šerčerjevi je bila namenjena pot na Gorenjsko	64

ZIMSKI NALET PROTI SOVRAŽNIKU

Partizanska ofenziva.....	67
Napad na Škocjan in Turjak — ne gre in negre	72
Brigadi je potreben kratek predah.....	78
Naslednji udar Runarsko, in spet nič.....	81
Ustanovitev Notranjske ali II. operativne cone.....	90
Brigada med svojim ljudstvom.....	94
Poskus, ki je propadel, še predno se je začel.....	107
V sovražnikovi protiofenzivi.....	111
Umik Šerčerjeve z »vročega« ozemlja.....	122
Mokre pa le pride vsak čas prav.....	127
Spet med ljudi.....	129
Grčarice — prvič.....	140
V »sončno« Loško dolino.....	142
Kam sedaj? Samo ne na Mokre.....	149
Pa vendar — Mokre pride vedno prav.....	151

V PARTIZANSKI POMLADNI OFENZIVI

Slovo od Notranjske.....	158
Belčki povsod na preži.....	161

Grenak kruhek.....	165
Šerčerjeva brigada — baza za sprejemanje novincev . .	168
V partizansko pomlad in — ofenzivo.....	170
Korinj — pretrd oreh.....	172
Boji v ribniški dolini — preporod Šerčerjeve brigade . .	186

NA POČITKU V BELI KRAJINI

Sedaj pa na počitek v »obljubljeno« partizansko deželo	
Belo krajino.....	200
Nepozabni maj.....	213
Plačilo za gostoljubnost — udari po sovražniku	216
Brigada je vse večja.....	222

DEJAVNOST NA VSE STRANI

Šerčerjeva na Štajersko — prvi poskus.....	226
Namesto počitka in okrepitve — povrat v pekel	237
V Beli krajini se rane hitro celijo.....	251
Šerčerjeva brigada gospodar Gorjancev.....	256
Hud zaplet z dvema sovražnikoma hkrati.....	260

V PRVO SLOVENSKO DIVIZIJO IN POLETNO OFENZIVO 270

V partizansko poletno ofenzivo.....	274
Sela pri Šumberku — morala je na tleh.....	286
Šerčerjeva spet na »vroče« Notranjsko.....	293
Po čevlje v Žiri — kar po cesti, pa tudi nazaj.....	300
Belogardistične postojanke so pa le trdožive.....	303
Sovražnik v ofenzivi.....	307
Krvavi peči pristoji njeno ime.....	310

V VRTINCU ZLOMA PLAVE IN BELE GARDE TER ITALI-JANSKEGA OKUPATORJA

Grčarice drugič — Šerčerjeva pokonča piavo gardo . . .	319
Uničiti še belo gardo — zlomiti vrat še njej.....	340
Šerčerjeva — na Trst.....	349
S Trstom ne bo nič — v gozdovih je najlepše.....	358
Glavna naloga — podiranje prometni hvez.....	366
Prvi val nemške ofenzive je že tu.....	368

V SOVRAŽNIKOVIM OFENZIVAM

Partizanska ofenziva, ki je trajala le kratek čas — so-vražnik začenja svojo.....	380
Nepozabno Babno polje.....	399
Kam sedaj? — V Brkine vendar.....	417
Tatre — namesto paradiža grob III. bataljona.....	419
Brž nazaj v gozdove.....	433

PARTIZANSKA PROTIOFENZIVA

Šerčerjeva spet napada.....	439

V novo partizansko ofenzivo.....	444
Velike Lašče — blesteča zmaga.....	448
Rakitnica ali — kam pripelje opojnost po zmagi	461
Kočevje je zapravila partizanska naivnost.....	464
Do konca leta same nevšečnosti.....	490
VIRI	496
OPOMBE.....	498
OBLIKOVANJE ŠERCERJEVE BRIGADE V PRVEM OB- DOBJU	506
SEZNAM PROSTOVOLJCEV ŠERCERJEVEBRIGADE ...	509
SEZNAM PADLIH.....	518
KAZALO KRAJEV, ENOT IN IMEN.....	524

Knjižnica NOV in POS 6/1

Ureja komisija za zgodovino
sveta za razvijanje revolucionarnih tradicij
pri predsedstvu republiškega odbora ZZB NOV Slovenije
Predsednik Zdravko Klanjšček

Milan Guček

ŠERCERJEVA BRIGADA

Rokopis odobrila komisija za zgodovino
na seji dne 12. aprila 1973

Strokovna recenzenta
Ivan Križnar in Stanko Petelin

Lektor Ferdo Fischer

Opremil Vladimir Lakovič

Tehnični urednik

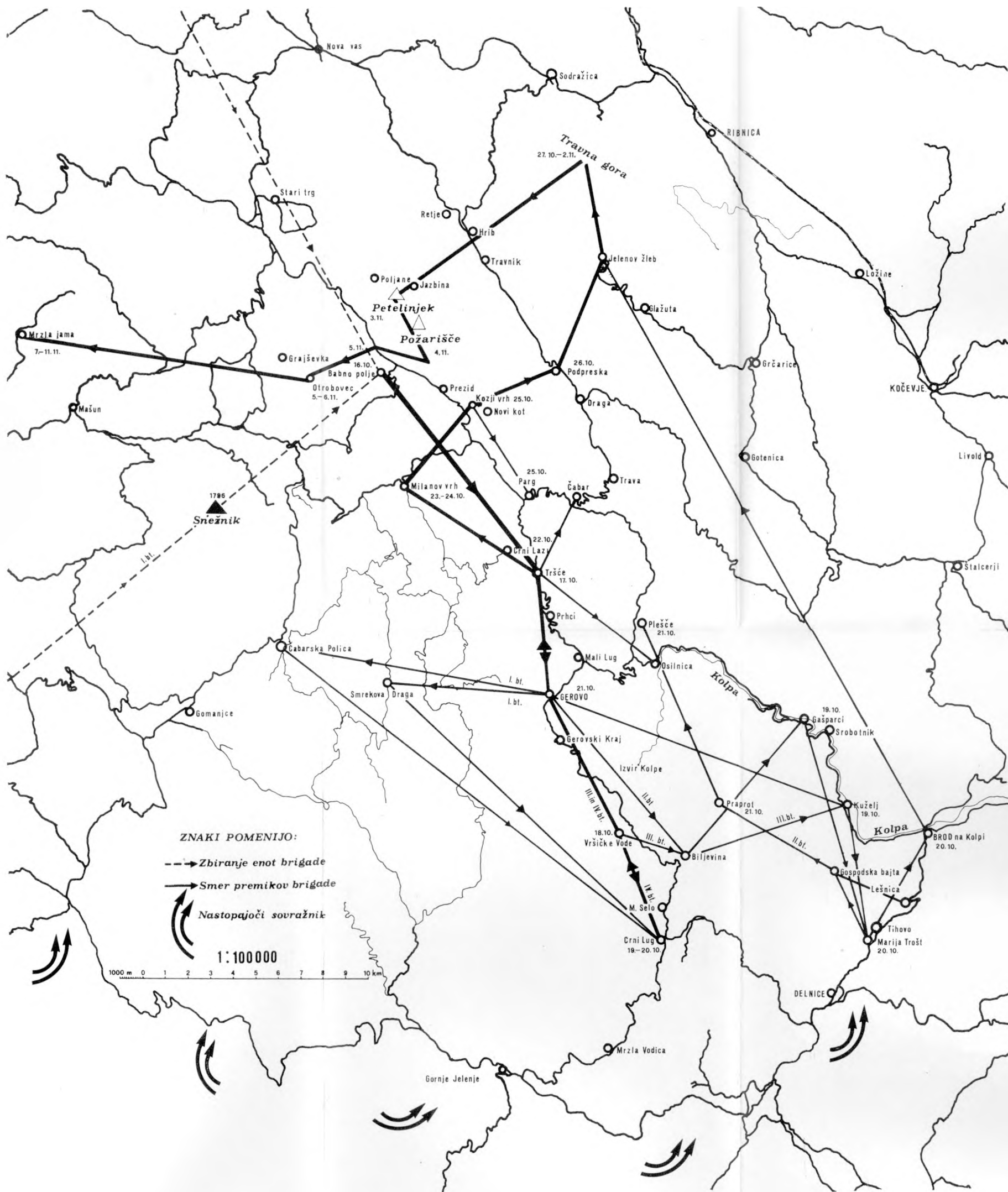
Jože Certalič

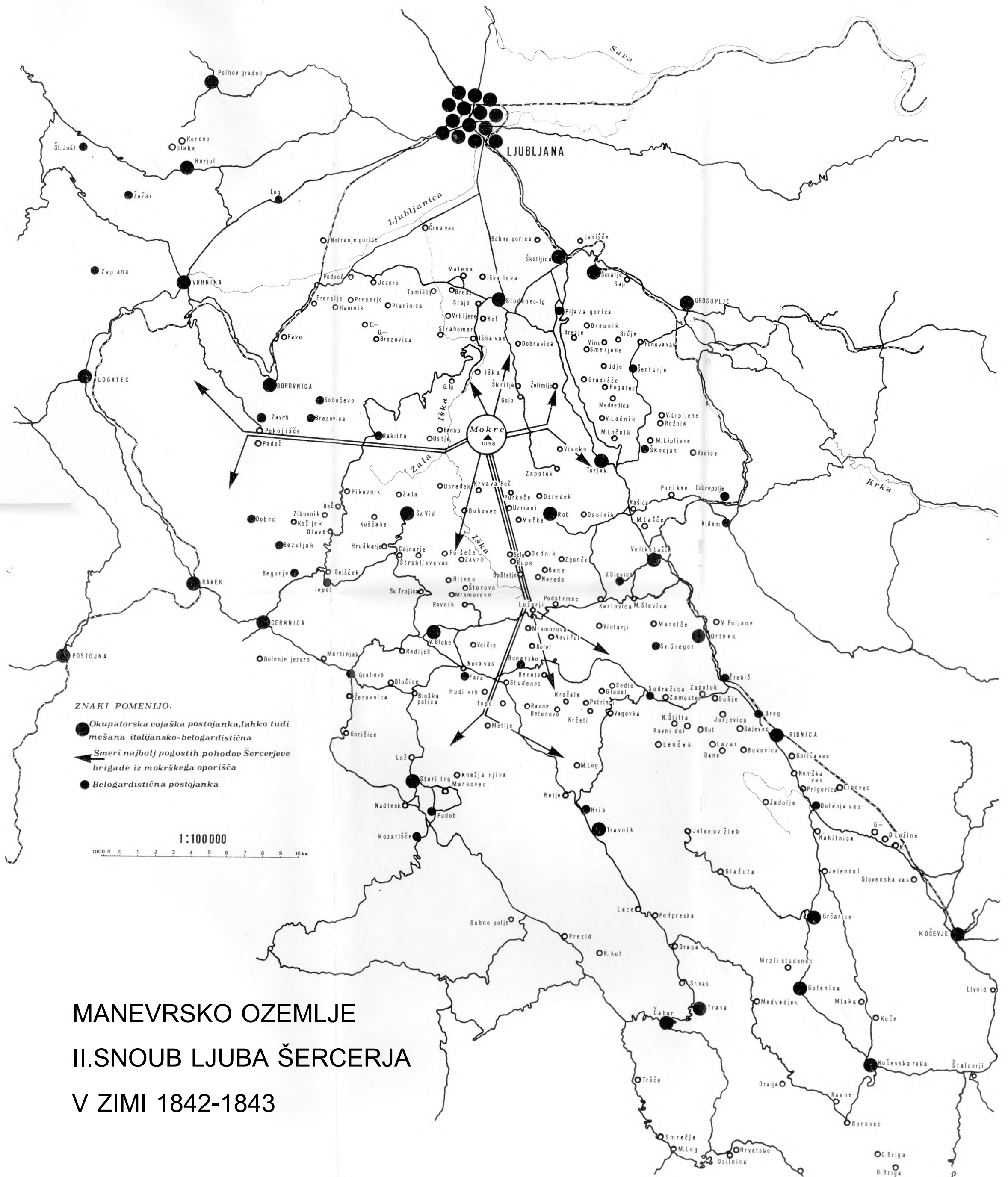
Založila »Partizanska knjdg« v Ljubljani
zanjo Milko Štolfa
in odbor Šercerjeve brigade v Ljubljani

Natisnila in vezala tiskarna »Toneta Tomšiča« v Ljubljani
novembra 1973 v 2600 izvodih

Klišeje izdelala klišama »Ljudske pravice« v Ljubljani

PREMIKI ENOT BRIGADE V NEMŠKI OFENZIVI OKT-NOV. 1943

MANEVRSKO OZEMLJE II.SNOUB LJUBA ŠERCERJA V ZIMI 1842-1843